

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

SOU
1960:19A

A
KUNGL. BIBL.
15 AUG 1960
STOCK

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1960:19

Justitiedepartementet

**RÄTTSSÄKERHETEN VID
ADMINISTRATIVA
FRIHETSBERÖVANDEN**

SAKKUNNIGBETÄNKANDE MED FÖRSLAG
TILL LAG OM SOCIALDOMSTOL

Stockholm 1960

1. Folkhälsovården. Idun. 189 s. I.
2. Högre utbildning, forskning och försök på lantbrukets område. Almqvist & Wiksell, Uppsala XII + 50 s. Jo.
3. Grusexpoateringen i Sverige. Idun. 85 s. Jo.
4. Fastighetsbeskattningen. Marcus. 179 s. Fl.
5. Förslag till namnlag. Idun. 362 s. Ju.
6. Studiekostnader vid beskattningen. Idun. 211 s. Fl.
7. Redogörelsen för och anmärkningsprocessen. Kihlström. 146 s. Fl.
8. Preliminär nationalbudget för år 1960. Marcus. V + 121 s. Fl.
9. De ekonomiska villkoren för en huvudmannaskapsreform inom mentalsjukvården. Idun. 168 s. I.
10. Statstjänstemäns förhandlingsrätt. Idun. 105 s. C.
11. Översyn av lagen om försäkringsrörelse. Idun. 509 s. H.
12. Krigsmartens högsta ledning. Beckman. 235 s. Fö.
13. Individuella differenser och skoldifferentiering. Victor Petterson. 127 s. E.
14. CP-Vården. Idun. 175 s. I.
15. Kursplanundersökningar i matematik och modersmålet. Idun. 536 s. E.
16. Banklikviditet och kreditprioritering. Idun. 245 s. Fl.
17. Forskning och högre utbildning på skogsbrukets område. Idun. 207 s. Jo.
18. Reviderad nationalbudget för år 1960. Marcus. V + 98 s. Fl.
19. Rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden. Idun. 381 s. Ju.

SAKUNNIGBETÄNKANDE MED FÖRSLAG

TILL LAG OM SOCIALDOMSTOL

Stockholm 1960

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnel bokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet. Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1960:19

Justitiedepartementet

RÄTTSSÄKERHETEN VID
ADMINISTRATIVA
FRIHETSBERÖVANDEN

SAKKUNNIGBETÄNKANDE MED FÖRSLAG

TILL LAG OM SOCIALDOMSTOL

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1960

Innehåll

<i>Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet.</i>	5
<i>Inledning</i>	
Omfattningen av utredningens uppdrag	7
Huvuddragen av gällande rätt	12
Tidigare reformförslag	15
Undersökningar rörande handläggningen enligt nuvarande ordning av vissa ärenden angående administrativa frihetsberövanden	24
Alkoholmissbrukare	25
Barn och ungdom	34
Försumliga försörjare	40
Utlänningar	41
Fri rättshjälp	43
Rättssäkerhetsgarantier vid vissa frihetsberövanden enligt utländsk lagstiftning.	45
Europarådskonventionen och de administrativa frihetsberövandena.	65
<i>Allmän motivering</i>	
Behovet av ökade rättsliga garantier vid administrativa frihetsberövanden	78
Allmänna principer för förfarandet	85
Det beslutande organet	105
Prövningen av utskrivningsfrågor	138
Prövning av socialdomstols beslut.	144
<i>Särskild motivering</i>	
Om socialdomstol och dess behörighet	146
Om part, ombud och biträde	152
Om talans väckande och om förhandling	159
Om bevisning	174
Om måls avgörande	178
Om omröstning	184
Om offentlighet m. m.	186
Om protokoll m. m.	188
Om föreläggande och delgivning	191
Om besvär m. m.	196
<i>Organisations- och kostnadsfrågor</i>	
Personalbehov	200
Nuvarande förfarande	202
Det föreslagna förfarandet	204

Kostnader	205
Nuvarande förfarande	207
Det föreslagna förfarandet	208
Länsstyrelsealternativet	208
Domaralternativet	212
<i>Tillämpning av utredningens förslag å olika områden av administrativa frihetsberövanden</i>	
Ingripanden enligt nykterhetsvårdslagen	218
Ingripanden enligt barnavårdslagen	236
Ingripanden mot försumliga försörjare	251
Ingripanden enligt lösdrivarlagen	275
Ingripanden enligt lagen om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna	288
Frihetsberövanden enligt sinnessjuklagen	298
Frihetsberövanden enligt utlänningslagen	316
Vissa andra former av administrativa frihetsberövanden och närstående ingripanden mot enskilda	326
<i>Sammanfattning</i>	335
<i>Reservation av ledamoten Axelson</i>	338
<i>Lagförslag</i>	
Förslag till lag om socialdomstol	341
Förslag till lag om ändring i nykterhetsvårdslagen	357
Förslag till lag om åtgärder mot försumlig försörjare	363
Förslag till lag om ändring i socialhjälpslagen	370
Förslag till lag om ändring i lösdrivarlagen	371
Förslag till lag om ändring i lagen om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna	373
<i>Bilagor</i>	377

Vissa förkortningar

AlkL	1931 års alkoholistlag
BvL	Barnavårdslagen
FB	Föräldrabalken
FT	Förvaltningsrättslig tidskrift
FvL	Fattigvårdslagen
JO	Riksdagens justitieombudsman
NAT	Nordisk administrativt tidsskrift
NvL	Nykterhetsvårdslagen
RB	Rättegångsbalken
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SdL	Lagen om socialdomstol
SFS	Svensk författningssamling
ShjL	Socialhjälpslagen
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 4 december 1953 tillkallades den 5 i samma månad dåvarande revisionssekreteraren, numera ledamoten av riksdagens första kammare häradshövdingen K. E. Alexanderson, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens första kammare, cementgjutaren K. E. Ahlkvist, dåvarande förste länsassessorn, numera landssekreteraren N. E. A. Axelson, socialläkaren C.-G. Berglin och dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, numera ledamoten av dess första kammare, advokaten L. E. B. Gezelius att såsom sakkunniga inom justitiedepartementet utreda frågan om ökade rättsliga garantier vid administrativa frihetsberövanden och därmed sammanhängande spørsmål. De sakkunniga har antagit benämningen utredningen om administrativa frihetsberövanden.

Genom beslut den 1 februari 1957 bestämde Kungl. Maj:t, att det till de sakkunniga lämnade uppdraget skulle utvidgas att omfatta jämväl frågan om omhändertagande för verkställighet av beslut om administrativt frihetsberövande i annat nordiskt land.

Den 15 juni 1954 förordnades dåvarande hovrättsassessorn, numera hovrättsrådet H. V. H. Nordqvist att vara sekreterare i utredningen. Den 12 april 1955 förordnades hovrättsassessorn, numera byråchefen för lagärenden i Kungl. Handelsdepartementet G. R. Borggård att vara biträdande sekreterare i utredningen. Därefter förordnades den 17 november 1955 i stället för Borggård hovrättsfiskalen, numera hovrättsassessorn E. O. Nyman att från och med den 21 november 1955 vara biträdande sekreterare i utredningen. Nyman har under tiden den 16 november 1956—den 28 februari 1958 åtnjutit ledighet från uppdraget för tjänstgöring i Kungl. Hovrätten för Nedre Norrland.

Efter erhållet medgivande har utredningen under år 1959 besökt Västergårdens arbetshem, Erikstad.

Samråd har i vissa frågor ägt rum med barnavårdskommittén, besvärssakkunniga och representanter för sinnessjuklagstiftningskommittén.

Utredningen har avgivit yttranden i åtskilliga frågor, bl. a. över strafflagberedningens betänkande med förslag till skyddslag (SOU 1956: 55) och barnavårdskommitténs betänkande med förslag till ny barnavårdslag (SOU 1956: 61).

Sedan det först erhållna uppdraget numera slutförts, får utredningen härmed vördsamt överlämna betänkande med förslag till lag om socialdomstol m. m. Utredningen, som verkställt vissa förberedande undersökningar rörande frågan om omhändertagande för verkställighet av beslut om administrativt frihetsberövande i annat nordiskt land, ämnar i särskilt betänkande redogöra för sitt uppdrag avseende denna fråga.

I vissa avseenden har reservation avgivits av ledamoten Axelson.

Stockholm den 30 juni 1960.

Erik Alexanderson

Emil Ahlqvist

Erik Axelson

Carl-Gustaf Berglin

Birger Gezelius

/Holger Nordqvist

Inledning

I. Omfattningen av utredningens uppdrag

I direktiven för utredningen anförde dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet *Zetterberg*, bl. a. följande.

Sedan åtskillig tid tillbaka har en livlig debatt pågått i frågan, huruvida förfarandet vid sådana frihetsberövanden, som sker i annan ordning än vid domstol eller i annat syfte än för att verkställa frihetsstraff, kan anses tillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt. De här åsyftade ingripandena, som kan ske enligt flera olika lagar, såsom sinnessjuklagen, barnavårdslagen, alkoholistlagen och lösdrivarlagen, brukar sammanföras under den gemensamma benämningen administrativa frihetsberövanden. Därmed avses alltså frihetsberövanden, som beslutas i första instans av annan myndighet än domstol. Det har visserligen icke på detta område, frånsett enstaka undantagsfall, i praxis visat sig några mera påtagliga missförhållanden, men det kan likväl med fog göras gällande att lagstiftningen icke i allo innehåller tillräckliga garantier för den enskildes rättssäkerhet.

Från denna utgångspunkt har också i olika sammanhang frågan upptagits till behandling. Detta har bl. a. skett i utredningar om vissa av de vårdformer, vid vilka administrativa frihetsberövanden kan förekomma.

Riksdagen har i skrivelse den 6 maj 1952, nr 196, på hemställan av första lagutskottet i anledning av två vid riksdagen väckta motioner, anhållit om utredning av ett förbättrat förfarande vid administrativa frihetsberövanden. I sitt utlåtande, nr 17, har utskottet framhållit bl. a., att de med de administrativa frihetsberövandena förknippade spörsmålen av processuell natur borde upptagas alla i ett sammanhang. Endast om utredningen omspände hela fältet av sådana frihetsberövanden, skapades förutsättningar för en allsidig prövning av alla de olika möjligheter som stode till buds.

Vad sålunda förekommit torde utvisa behovet av att reformera det nuvarande förfarandet vid administrativa frihetsberövanden. Gällande regler härom ger icke tillräckliga garantier för rättssäkerheten. En lösning av detta problem torde ej stå att vinna genom utredning av varje rättsområde för sig. Ej heller försöket att angripa problemet i samband med frågan om länsstyrelsernas organisation har lett till resultat. Jag finner därför, i likhet med 1952 års riksdag, det vara nödvändigt att samtliga hithörande spörsmål upptages till bedömning i ett sammanhang. En utredning med denna uppgift torde därför böra igångsättas.

För att förstärka rättsskyddet är det i främsta rummet två huvudfrågor, som utredningen bör klarlägga och taga ställning till, nämligen dels frågan, hur det processuella förfarandet vid administrativa frihetsberövanden skall ordnas, och dels spörsmålet om det vid sådana förfaranden verk samma organet i första instans, låt vara att dessa båda frågor icke kan bedömas helt oberoende av varandra. Däremot bör de materiella bestämmelser, som reglerar förutsättningarna

för ingripande, ej upptagas till omprövning vid en sådan allmän utredning som nu åsyftas.

I fråga om förfarandet bör i första hand uppmärksammas, att det inom straffprocessen under en sekellång utveckling framvuxit vissa principer, som ger största möjliga garantier för rättssäkerheten. Av grundläggande betydelse är i detta avseende ordningen med två mot varandra stående parter och ett beslutande organ, som är helt fristående från båda parterna. Denna ordning, som möjliggör ett kontradiktoriskt förfarande, är en av de viktigaste garantierna för ett objektivt bedömande. Även på många andra sätt tillgodoses i straffprocessen rättssäkerhetskravet, bl. a. genom reglerna för de straffprocessuella tvångsmedlens användande samt föreskrifterna om muntlighet, offentlighet och den tilltalades rätt till försvarare.

Utredningen torde böra undersöka i vad mån de straffprocessuella principerna lämpligen bör iakttagas även då det gäller administrativa frihetsberövanden. Av särskild vikt är att pröva, huruvida icke den kontradiktoriska principen kan vinna tillämpning. Denna innebär, att det beslutande organet icke skall ha att taga initiativ till ingripanden. Å andra sidan synes det uppenbart, att straffprocessuella principer icke genomgående kan läggas till grund för förfarandet. För en stor del av de administrativa frihetsberövandena är nämligen karakteristiskt, att ingripandet grundar sig på såväl medicinska som sociala hänsyn, låt vara att tyngdpunkten i detta hänseende växlar inom skilda vårdområden och även från fall till fall inom ett och samma område. Och det torde ligga i sakens natur, att ett processliknande förfarande blir allt mindre på sin plats, ju mera avgörandet måste grundas på ett medicinskt bedömande. Vidare är att beakta, att inom flera av dessa områden beröres ofta intima personliga förhållanden, varför ett klarläggande av de faktiska omständigheterna möter betydande svårigheter. Om formerna för förfarandet tillägges alltför stor betydelse, kan sålunda svårigheter uppstå att vinna den utredning, som är nödvändig för ett ingripande, och ett sådant därför utebli, ehuru det uppenbarligen skulle ha varit välgrundat. Vad nu sagts torde särskilt göra sig gällande i alkoholistärenden, där man har att räkna med att personer i farliga alkoholisters omgivning icke vågar yttra sig av rädsla för dem. En skälig avvägning måste sålunda göras mellan de mot varandra stående intressena att tillgodose rättssäkerheten och effektiviteten. Härvid är det också av stor vikt att förfarandet icke anordnas på sådant sätt, att det uppkommer mera betydande förseningar av myndigheternas beslut, vilket kan vara till skada för såväl effektivitet som rättssäkerhet. Ytterligare torde böra beaktas, att ett frihetsberövande ofta föregås och efterföljes av en rad åtgärder, som icke innefattar något tvångsingripande men som har samma syfte som detta, och att alltså beslutet om frihetsberövande och verkställigheten därav kan ingå såsom ett led i en behandlingsplan. Hänsyn till nu angivna förhållande måste tagas vid utformningen av förfarandet.

Utredningens överväganden i nu behandlade avseenden torde böra resultera i förslag till ordning för handläggning av frågor om administrativa frihetsberövanden. Enär under sådana frihetsberövanden faller vitt skilda situationer, förutsätter jag att det kan visa sig erforderligt att tillskapa mer än en sådan handlägningsordning. Det är väl också ej osannolikt, att vid vissa ingripanden, främst de som grundar sig på ett renodlat medicinskt bedömande, ett processliknande förfarande över huvud taget ej låter sig tillämpa, och att för dessa fall rättssäkerhetsgarantier får skapas i annan ordning. Lösningen av dessa spörsmål får självfallet bli beroende på resultatet av utredningsarbetet.

Under den i ämnet förda debatten har ett flertal olika förslag till lösningar av

frågan om organet i första instans framförts. Sålunda har det förordats att överflytta vissa ärenden till de allmänna domstolarna. Ett annat förslag har varit att inrätta särskilda socialdomstolar. Även tanken att förstärka de kommunala nämnderna har förts fram. Och vidare har den lösningen förordats, att länsstyrelserna skulle pröva förevarande ärenden, därvid dock länsstyrelserna skulle omvandlas till kollegiala myndigheter med visst lekmannainslag. I detta sammanhang bör även nämnas, att för sinnessjukvårdens del för några år sedan tillskapats nya organ för prövning av frågan om ett frihetsberövande skall bestå, nämligen de lokala utskrivningsnämnderna i vilka ingår lekmän.

Att nu närmare ingå på organisationsfrågan kan icke vara lämpligt; lösningen måste bli beroende av utredningsresultatet. Några allmänna synpunkter anser jag mig dock böra framföra. Det torde sålunda böra undersökas, huruvida beslutanderätten bör ligga hos ett och samma organ för flertalet eller alla de rättsområden det här gäller eller om uppgifterna bör uppdelas på olika organ. Genom sammanförande till ett organ skulle kunna ernås, att detta får en rik och allsidig erfarenhet, medan å andra sidan ärendenas olika natur kan anses motivera en uppdelning. Det är vidare önskvärt, att den lokala förankringen ej går förlorad och att möjligheten att tillämpa muntlig förhandling ej försvåras. Med hänsyn till ärendenas art måste inom det beslutande organet finnas icke blott kvalificerad juridisk sakkunskap utan även företrädare för medicinska och allmänt sociala synpunkter. Det torde även vara lämpligt, att i organet ingår någon ledamot med kännedom om och erfarenhet från just det vårdområde, varom är fråga i det särskilda fallet. Vid övervägandet av organisationsfrågan bör om möjligt undvikas att man tillskapar någon ny organisation.

Vad jag hittills anfört har huvudsakligen tagit sikte på sådana fall, då det gäller att avgöra, om den som vistas på fri fot skall berövas friheten. Emellertid bör även frågan om utskrivning eller kvarhållande på anstalt utredas. Här avsedda frihetsberövanden måste nämligen ofta blir mer eller mindre tidsbestämda. Åtskilligt av vad i det föregående anförts har giltighet även i fråga om utskrivning. I vissa avseenden är dock situationen därvid en annan. Särskilt må framhållas, att det då föreligger erfarenheter från den intagnes anstaltsvistelse. För ett vårdområde, nämligen sinnessjukväsendet, finns för närvarande, såsom förut antytts, särskilda lokala organ för prövning av utskrivningsfrågor. Från denna ordning föreligger hittills goda erfarenheter.

Av direktiven framgår i huvudsak, vad som avses med administrativa frihetsberövanden. Utredningsuppdraget torde dock i vissa hänseenden kräva en ytterligare bestämning av begreppet och utredningen vill därför inledningsvis behandla frågan, vilken innebörd utredningen anser böra givas uttrycket administrativa frihetsberövanden.

Andra lagutskottet berörde i utlåtande till 1947 års riksdag (nr 16) — i anledning av väckt motion om utredning i syfte att bereda ökad rättssäkerhet vid administrativa frihetsberövanden — frågan vad som avses med sådana frihetsberövanden. Utskottet anförde därvid, att enligt den allmänt förhärskande uppfattningen under ifrågavarande beteckning sammanföres sådana frihetsberövanden som, beslutade i första instans av annan myndighet än domstol, fullföljer ett självständigt ändamål vanligen av social natur — såsom att meddela vård eller verka uppfostrande och utbildande — och icke är allenast av provisorisk art. Utskottet framhöll, att härigenom avskä-

res å ena sidan de judiciella frihetsberövandena, om vilka beslut fattas av domstolarna i den för brottmål stadgade ordningen, och å andra sidan de personella säkringsmedlen såsom häktning och förvar, vilka såsom hjälpmedel anknutits till olika administrativa förfaranden och oftast är av kort varaktighet.

Med denna bestämning hänfördes till administrativa frihetsberövanden tvångsintagning å alkoholistanstalt, omhändertagande för skyddsuppfostran, frihetsberövande efter arbetsföreläggande, tvångsarbete, intagning och kvarhållande å fattigvårdsanstalt, tvångsintagning å allmänt sjukhus och å epidemisjukhus samt å sinnessjukhus och å sinnesslöanstalt. Utskottet ansåg det tveksamt, om inskränkningarna i rörelsefriheten vid intagning å läroanstalt för blinda och vid inkvartering i nomadskola vore av den art, att dessa åtgärder borde hänföras till frihetsberövandena. Däremot är det uppenbart att med den av utskottet angivna bestämmningen provisoriska omhändertaganden icke betecknas såsom administrativa frihetsberövanden. Detta gäller vare sig omhändertagandet äger rum i samband med det förfarande, som av utskottet hänförts till administrativa frihetsberövanden, eller eljest, såsom vid förvarstagande enligt utlänningslagen.

I utlåtande till 1952 års riksdag (nr 17) — i anledning av väckta motioner om en allmän översyn av gällande regler om frihetsberövande — anslöt sig första lagutskottet till den av andra lagutskottet sålunda angivna betydelsen av uttrycket administrativa frihetsberövanden. Utskottet definierade i samband med en översikt av regler om frihetsberövande i svensk rätt som frihetsberövanden allenast de ingrepp i den personliga rörelsefriheten, vilka nått en sådan intensitet, att friheten inskränkts antingen fullständigt eller till ett mycket begränsat område, och vilka kan i tiden sträcka sig över en tidrymd av åtminstone ett dygn.

I anslutning till vad sålunda uttalats hänför utredningen till administrativa frihetsberövanden tvångsintagning å vårdanstalt för alkoholmissbrukare, omhändertagande för skyddsuppfostran, intagning av försumliga försörjare i arbetshem, tvångsarbete, tvångsintagning å allmänt sjukhus och å epidemisjukhus samt å sinnessjukhus och å anstalter för psykiskt efterblivna. Det av andra lagutskottet angivna ingripande, som bestod i intagning och kvarhållande å fattigvårdsanstalt, varom stadgades i 72 och 73 §§ fattigvårdslagen, har icke erhållit motsvarighet i den nya socialhjälpslagen.

Enligt epidemilagen kan förutom intagning å sjukvårdsinrättning ifrågakomma isolering av person, som misstänkes föra smitta av epidemisk sjukdom. Jämväl enligt epizootilagen kan anbefallas isolering av visst område och av dem, som vistas inom området. Dessa åtgärder kan dock icke anses vara av den art, att de bör hänföras till administrativa frihetsberövanden i egentlig mening. Till de administrativa frihetsberövandena har utredningen ej heller hänfört intagning å läroanstalt för blinda eller i dövstumskola eller

inkvartering i nomadskola med hänsyn till den grad av personlig rörelsefrihet, som dessa ingripanden medger.

Utredningen har upptagit till närmare behandling de provisoriska frihetsberövanden, som i egenskap av säkringsmedel kan förekomma i samband med de nu nämnda ingripandena. En del av dessa provisoriska åtgärder äger stor intensitet och kan innebära ganska långvariga frihetsberövanden, varför utredningen ansett erforderligt att undersöka frågan om ökad rätts-säkerhet även vid sådana ingripanden.

I utlänningsärenden förekommer såsom säkringsmedel förvarstagan- de. Då denna åtgärd är av provisorisk natur och saknar självständigt ändamål, torde den icke vara att hänföra till de administrativa frihetsberövandena i den mening, som andra lagutskottet 1947 gav begreppet. Förvarstagan- de kan emellertid leda till tämligen långvariga frihetsberövanden, och utredningen har därför under sitt arbete ägnat det ingripande, som här är i fråga, åtskil- lig uppmärksamhet.

I skilda författningar förekommer ett flertal stadganden, som medger frihetsberövande ingripanden mot enskilda av kortvarig natur. Såsom exem- pel kan nämnas omhändertagande enligt allmänna polisinstruktionen av den vars uppträdande innefattar ett störande av eller en omedelbar fara för ord- ningen och omhändertagande enligt 1841 års fylleriförordning av den som å väg eller gata träffas överlastad av starka drycker. Utredningen har icke ansett erforderligt att upptaga till närmare behandling sådana ingripanden, som här avses.

Med rättssäkerhet vid administrativa frihetsberövanden torde man i första hand böra avse, att betryggande garantier föreligger för att ingripanden i den enskildes frihet ej sker annat än i överensstämmelse med gällande rätts- regler och att reglerna i möjligaste mån tillämpas likformigt utan anseende till person eller lokala förhållanden och ej brukas i ovidkommande syften. I varje särskilt fall bör finnas tillförlitlig utredning för bedömningen av föreliggande spörsmål. För att uppfylla detta krav fordras en tillfredsstäl- lande handläggningsordning och en lämpligt organiserad myndighet, vid vilken handläggningen kan äga rum. Rättssäkerheten och rättstilliten krä- ver, att i varje enskilt fall avgörandet fattas av ett kompetent och självstän- digt organ och bygger på tillfredsställande utredning. Rättssäkerheten främ- jas därför bäst genom ett utbyggt förfarande inför en kvalificerad myndig- het. Vid behandlingen av ifrågavarande spörsmål måste dessutom beaktas, att förfarandet icke får vara så inrättat, att det hindrar ingripanden, som ur samhällets synpunkt är påkallade.

I enlighet med vad nu anförts och i överensstämmelse med utredningens direktiv har utredningens undersökningar inriktats huvudsakligen på två spörsmål: frågan om förfarandet vid ingripandena och frågan om vilket organ det bör tillkomma att besluta därom.

Administrativa frihetsberövanden är ofta obestämda till tiden och ingripandenas varaktighet beroende av när utskrivning anses kunna äga rum. Det är ett rättssäkerhetsintresse av vikt, att prövningen av utskrivningsfrågor här sker under betryggande former. Utredningen har under sitt arbete upptagit även spørsmålet om handläggning av utskrivningsfrågor till närmare övervägande.

Utredningen framlägger förslag till lag om socialdomstol (SdL) avseende förfarandet vid handläggningen å länsplanet av frågor om frihetsberövande ingripanden mot alkoholmissbrukare, barn och ungdom, försumliga försörjare, lösdrivare och psykiskt efterblivna. I fortsättningen lämnas till en början redogörelser för huvuddragen av gällande rätt, för tidigare reformförslag, för undersökningar rörande handläggningen enligt nuvarande ordning av vissa ärenden angående administrativa frihetsberövanden, för viss utländsk lagstiftning och för spörsmål sammanhängande med Europarådets konvention av år 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Därefter upptages allmän motivering och specialmotivering till förslaget till SdL. De kostnads- och organisationsfrågor, som föranledes av lagförslaget, behandlas i ett särskilt avsnitt.

Förslaget till SdL föranleder åtskilliga ändringar i speciallagstiftningen. På de väsentligaste av specialområdena framlägger utredningen — med visst undantag — förslag till de lagstiftningsåtgärder, som befinnas påkallade. I fråga om åtgärder mot försumlig försörjare föreslås ny lagstiftning. I en avdelning för sig redogöres i motiveringen för tillämpningen av utredningens förslag å olika områden av administrativa frihetsberövanden. Där behandlas även vissa områden, som icke beröres av förslaget till SdL.

Under utredningsarbetet har de sakkunniga samrått med barnvårdskommittén, besvärssakkunniga och representanter för sinnessjuklagstiftningskommittén.

II. Huvuddragen av gällande rätt

I detta avsnitt lämnas endast en orienterande redogörelse för gällande rättsregler rörande administrativa frihetsberövanden. Mer detaljerade uppgifter återfinnes i ett följande avsnitt (IV) om undersökningar rörande nuvarande handläggning av vissa ärenden angående administrativa frihetsberövanden samt i redogörelsen för tillämpningen av utredningens förslag inom olika specialområden.

Den som är hemfallen åt alkoholmissbruk kan under vissa i NvL närmare angivna förutsättningar tvångsintagas å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Härom beslutar länsstyrelsen efter ansökan av nykterhetsnämnd eller, i vissa fall, polismyndighet. Sistnämnda myndighet äger under särskilda förutsättningar tills vidare omhändertaga alkoholmissbrukare. Sådant omhändertagande skall skyndsamt prövas av länsstyrelsen. Möjlighet

finnes att meddela villkorligt anstånd med verkställighet av beslut om tvångsintagning. Den som intagits å allmän vårdanstalt kan kvarhållas å anstalten under ett år eller i särskilda fall två år. Denna vårdtid kan i vissa fall förlängas med två år. Utskrivning kan ske före vårdtidens utgång. Härom beslutar anstaltens styrelse eller socialstyrelsen. Anstaltens styrelse eller föreståndare kan också medgiva den intagne försökspermission. Alkoholmissbrukare må frivilligt ingå å allmän vårdanstalt, om han skriftligen förbinder sig att stanna å anstalten under viss tid, som ej må överskrida ett år. Den som intagits frivilligt kan kvarhållas under den tid som anges i den skriftliga förbindelsen men kan utskrivas tidigare. Även försökspermission kan medgivas honom. — Över länsstyrelses beslut om tvångsintagning kan besvär anföras i regeringsrätten. Mot anstaltsstyrelses eller föreståndares beslut i fråga om försökspermission och utskrivning föres talan hos socialstyrelsen. Dennes beslut kan prövas i regeringsrätten.

Barnavårdsnämnden äger enligt BvL under angivna förutsättningar *omhändertaga barn och ungdom för skyddsuppfostran*. Är behovet av omhändertagande så trängande, att nämndens beslut ej kan avvaktas, äger nämndens ordförande förordna om omhändertagande i avbidan på nämndens beslut. Under vissa förutsättningar äger polismyndighet tillfälligt omhändertaga person som fyllt 18 år. Beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran, som avser person över 18 år, skall senast inom två veckor underställas länsstyrelsens prövning; så skall ock ske beträffande övriga beslut, om barnets föräldrar icke lämnar samtycke till beslutets verkställande. Barnavårdsnämnden äger förordna, att dess beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran genast skall bringas till verkställighet. Den som omhändertagits för skyddsuppfostran kan behandlas på olika sätt. Han kan utackorderas i enskilt hem eller intagas i barnhem, arbetshem eller annan därmed jämförlig anstalt eller i ungdomsvårdsskola. Sistnämnda behandlingsform innebär det egentliga frihetsberövandet. Om sådan intagning beslutar chefen för socialstyrelsens skolbyrå. Utskrivning av den som omhändertagits för skyddsuppfostran är villkorlig eller slutlig. Slutlig utskrivning skall ske senast då den omhändertagne uppnått viss ålder eller då viss tid förflutit från omhändertagandet. Om utskrivning från ungdomsvårdsskola beslutar skolans styrelse. I övriga fall meddelar barnavårdsnämnden beslut om utskrivning. — Beslut, varigenom framställning om slutlig utskrivning avslagits, kan överklagas hos länsstyrelsen. Över länsstyrelsens beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran samt angående utskrivning kan besvär anföras hos regeringsrätten.¹

Ett beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran behöver alltså icke nödvändigtvis innebära frihetsberövande. Ingripandet kan emellertid senare, utan att den omhändertagne eller dennes föräldrar kan inverka här-

¹ Vid betänkandets tryckning har ny barnavårds lag antagits av riksdagen. Den nya lagen bibehåller i huvudsak samma system för ingripanden mot barn och ungdom som gällande lag.

på, utvecklas till ett verkligt frihetsberövande. Vidare riktar sig ingreppet såväl mot barnet som mot dess föräldrar. Endast om barnet uppnått en ålder av omkring 15 år eller däröver, torde åtgärden kunna betecknas som frihetsberövande gentemot barnet. Om ingreppet däremot avser yngre barn, riktar det sig främst mot föräldrarna, mot deras rätt att bestämma över barnets person, särskilt deras rätt att ha barnet hos sig. Mot föräldrarnas egen rörelsefrihet riktar sig ingreppet däremot icke. Oavsett nu berörda omständigheter brukar omhändertagande för skyddsuppfostran i samtliga fall hänföras till administrativa frihetsberövanden, och utredningen har anslutit sig till detta betraktelsesätt.

Barnavårdsnämnd och socialnämnd kan enligt föreskrifter i BvL och ShjL *meddela försumlig försörjare föreläggande att utföra arbete i arbetshem*. Om den som erhållit sådant föreläggande underlåter att inställa sig å hemmet, kan handräckning påkallas hos polismyndighet för hans hämtande. Den som intagits i arbetshem kan kvarhållas där under högst ett år. Om intagning och utskrivning beslutar hemmets styrelse. Länsstyrelsen kan i vissa fall på ansökan av arbetshemmets styrelse döma den intagne till tvångsarbete under minst en och högst sex månader. I sådant ärende kan länsstyrelsen förordna om häktning av den intagne. — Kommunal nämnds beslut med föreläggande att utföra arbete i arbetshem kan icke överklagas. Däremot kan besvär anföras hos länsstyrelsen över handräckning, som meddelats för inställelse å arbetshem. Över beslut av styrelse för arbetshem i intagnings- och utskrivningsärende kan också besvär anföras hos länsstyrelsen. Besvär över länsstyrelses beslut i nu nämnda frågor prövas i regeringsrätten. Däremot skall besvär över länsstyrelses utslag i fråga om ådömande av tvångsarbete anföras hos vederbörande hovrätt, vars beslut kan överklagas till högsta domstolen.

Lösdrivare kan enligt lösdrivarlagen häktas och av länsstyrelsen eller i vissa städer poliskammare *ådömas tvångsarbete* från och med en månad till och med ett år. Under särskilda förhållanden kan tvångsarbetstiden utsträckas till högst tre år. Den som blivit dömd till tvångsarbete äger besvära sig häröver hos vederbörande hovrätt. Hovrättens avgörande kan överklagas till högsta domstolen.

Hälsovårdsnämnd äger enligt 1919 års epidemilag besluta om *tvångsintagning å epidemisjukhus* av den som är eller misstänkes vara behäftad med vissa epidemiska sjukdomar. Enligt 1918 års lag angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar (*lex veneris*) äger hälsovårdsnämnd eller länsstyrelse förordna om *tvångsintagning å allmänt sjukhus av den som lider av könssjukdom*. Över beslut av hälsovårdsnämnd som nu sagts kan besvär anföras hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut kan prövas i regeringsrätten.

Efter en nyligen genomförd ändring av sinnessjuklagen finnes två former av *intagning å sinnessjukhus* på ansökan, nämligen intagning på skriftlig ansökan av den sjuke själv eller annan och intagning på begäran av den

sjuke utan särskilda intagningshandlingar. Förstnämnda form av intagning medför rätt att kvarhålla den intagne mot hans vilja, medan den sistnämnda intagningsformen med visst undantag medger den intagne rätt att, när han önskar, lämna sjukhuset. Om intagning beslutar vederbörande sjukvårdsläkare. Intagningsbeslut kan icke överklagas, men den intagne äger omedelbart begära utskrivning. Beträffande straffriförklarade, som är i behov av vård å sinnessjukhus, gäller i fråga om intagning särskilda bestämmelser. Beslut om utskrivning av personer, som är intagna å sinnessjukhus, meddelas i regel av sjukvårdsläkaren. Har denne lämnat framställning om utskrivning utan bifall, kan hos sinnessjuknämnden påkallas prövning av beslutet. Även i fråga om utskrivning gäller särskilda bestämmelser för de straffriförklarade. Vid de flesta sinnessjukhus finnes en utskrivningsnämnd, som i första instans handlägger frågor angående utskrivning av straffriförklarade och vissa därmed jämställda kategorier. Om utskrivningsnämnden lämnar framställning om utskrivning utan bifall, kan utskrivningsfrågan hänskjutas till sinnessjuknämndens prövning. Så kan ock ske i vissa andra fall.

Psykiskt efterblivna kan enligt 1954 års lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna intagas i särskolor och vårdanstalter. Intagning sker efter inskrivning vid skolan eller vårdanstalten. I vissa fall prövas frågor om inskrivning av en särskild främst av rättssäkerhetsskäl tillskapad delegation inom vederbörande landstings centralstyrelse för undervisning och vård av psykiskt efterblivna. Denna delegation prövar även vissa frågor rörande utskrivning från särskola eller vårdanstalt. Över beslut rörande inskrivning och utskrivning kan besvär anföras hos vederbörande huvudtillsynsmyndighet, skolöverstyrelsen eller medicinalstyrelsen. Sådan myndighets beslut, varigenom förordnats om inskrivning eller framställning om utskrivning lämnats utan bifall, kan överklagas i regeringsrätten.

Enligt utlänningslagen är särskilda tvångsåtgärder möjliga i samband med handläggning av frågor om utlännings avlägsnande ur riket. Sålunda äger myndighet, som handlägger fråga om avvisning, förpassning eller utvisning eller om verkställighet av sådan åtgärd eller om verkställighet av förvisning *förordna, att utlänningen skall tagas i förvar.* Beslut om förvarstagande kan meddelas av polismyndighet, länsstyrelse, utlänningskommissionen och Konungen. Finnes anledning att hålla utlännning i förvar längre tid än en månad, skall frågan därom inom denna tid underställas Konungen. Ingen må kvarhållas längre tid än tre månader från det han togs i förvar, om ej Konungen finner synnerliga skäl därtill föreligga. Beslut om förvarstagande kan ej särskilt överklagas.

III. Tidigare reformförslag

På olika områden av de administrativa frihetsberövandena har under årens lopp verkställts åtskilliga utredningar och framlagts förslag i syfte att re-

formera den gällande lagstiftningen. De förslag, som därvid framkommit, har bl. a. berört frågorna om ordningen för handläggning av ärenden rörande administrativa frihetsberövanden och om organisationen av det beslutande organet. Då de lösningar av dessa spörsmål, som därvid diskutrats, är av intresse för bedömningen av de frågor, som utredningen har att behandla, lämnas här en redogörelse för de tidigare reformförslag, som synes vara av särskilt intresse.

Spörsmålet om *revision av lösdriverilagstiftningen* har varit aktuellt sedan lång tid tillbaka. Fattigvårdslagstiftningskommittén avgav år 1922 betänkande med förslag till lag om lösdrivares behandling m. m. (SOU 1923: 2, ordförande häradshövdingen Jacob Linders). Sedan särskild sakkunnig (revisionssekreteraren Ragnar von Koch) erhållit uppdrag att inom socialdepartementet biträda med överarbetning av kommitténs lagförslag, avgav denne år 1926 betänkande med förslag till lag om behandling av vissa arbetsovilliga och samhällsvådliga m. m. (SOU 1926: 9). Förslaget blev föremål för överarbetning inom socialdepartementet av tre sakkunniga. Dessa avgav år 1929 betänkande med förslag till lagstiftning om åtgärder mot lösdriveri samt åtgärder mot sedeslöst leverne av samhällsskadlig art (SOU 1929: 9, ordförande f. d. landshövdingen Johan Widén). Sedan även detta förslag omarbetats i departementet, framlade Kungl. Maj:t i proposition till 1930 års riksdag (nr 240) förslag till lag om åtgärder mot vanartigt levnadssätt (vanartslag). Propositionen blev emellertid ej föremål för sakbehandling utan avslogs med hänsyn till den sena tidpunkten under riksdagen för propositionens framläggande. Förslaget till vanartslag överarbetades därefter ytterligare inom socialdepartementet, varefter i proposition till 1931 års riksdag (nr 100) framlades nytt förslag till sådan lag. I avgivet utlåtande (nr 36) hemställde andra lagutskottet, att propositionen icke måtte bifallas av riksdagen. Utskottet framhöll (s. 24) att det vid sin granskning av det framlagda förslaget icke kunnat biträda den lösning, som vissa centrala frågor erhållit, och att detta i främsta rummet gällde spörsmålet om de myndigheter, som enligt förslaget skulle handlägga ärenden enligt lagen. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan, varvid dock utskottets motivering utslöts. År 1937 tillkom 1937 års lösdriverilagstiftningskommitté med uppgift att verkställa utredning och framlägga förslag bl. a. angående revision av lösdrivarlagen. Kommittén framlade år 1939 betänkande med förslag till lag om arbetsfostran m. m. (SOU 1939: 25, ordförande presidenten K. Schlyter). Kommitténs förslag ledde icke till den åsyftade revisionen av lösdriverilagstiftningen. Sedan riksdagen i skrivelse den 29 juni 1945 anhållit, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning beträffande frågan, huruvida behov föreläge av särskild lösdriverilagstiftning, och för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda, förordnades år 1945 en särskild sakkunnig att i socialdepartementet biträda med utredning i nämnda hänseende. Därefter tillkallades år

1948 tre sakkunniga för att inom inrikesdepartementet fullfölja den tidigare påbörjade utredningen rörande reformering av lösdriverilagstiftningen. De sakkunniga, vilka antog benämningen 1948 års lösdriveriutredning, framlade år 1949 betänkande med förslag om lösdrivarlagens upphävande m. m. (SOU 1949: 4, ordförande landshövdingen Thorwald Bergquist). Förslaget ledde emellertid icke till åsyftat resultat, utan i december 1949 uppdrogs åt 1947 års psykopatvårdsutredning att biträda med fortsatt utredning av vissa frågor rörande behandlingen av lösdrivarklientelet. I sitt år 1952 avgivna betänkande (SOU 1952: 46, ordförande borgmästaren L. G. Ohlsson) framlade utredningen vissa förslag i nämnda hänseende.

I alla de reformförslag, som föregick 1948 års lösdriveriutredning, skildes mellan de åtgärder, som skulle tillkomma första instans att vidtaga, och de uppgifter, som skulle åvila andra instans. Organet i första instans skulle främst ha att sörja för erforderliga hjälpåtgärder, medan som regel organet i andra instans skulle ha att besluta om de egentliga tvångsåtgärderna eller frihetsberövandena.

Beträffande organet i första instans anfördes i samtliga förslag utom fattigvårdslagstiftningskommitténs, att polismyndigheten ensam icke vore ägnad att vidtaga dylika hjälpåtgärder. Därför borde enligt förslagen lekmannelement beredas ett större eller mindre inflytande. 1926 års förslag innebar en differentiering av lösdrivarklientelet. Beträffande bettlare och kringstrykande föreslogs, att fattigvårdsstyrelsen eller av den utsedda delegerade skulle vara organ i första instans. För en grupp, de prostituerade kvinnorna, föreslogs ett nytt organ kallat hjälputs-kott, som skulle bestå av tre eller flera av fattigvårdsstyrelsen, barnavårdsnämnden och nykterhetsnämnden utsedda personer. Beträffande de kriminella och samhällsvådliga lösdrivarna bibehöll förslaget landsfiskalen respektive stadsfiskalen som primärorgan. Även 1929 års förslag innehöll en differentiering av klientelet, i det man skilde mellan egentliga lösdrivare å ena sidan och sedeslösa å den andra. Som första instans för de egentliga lösdrivarna föreslogs en förhållningsmyndighet, som utgjordes av vederbörande polismyndighet som förhållningsledare jämte ett kommunalt ombud såsom bisittare. För de prostituerade föreslogs beträffande vissa kommuner ett nytt organ, *skyddsnämnd*. Ledamöterna i denna, minst fem, skulle utses av stadsfullmäktige eller kommunalfullmäktige. Där skyddsnämnd ej funnes, skulle fattigvårdsstyrelsen vara primärorgan, när det gällde de prostituerade. I propositionerna till 1930 och 1931 års riksdagar föreslogs en organisation med barnavårdsnämnder (beträffande personer under 21 år) och skyddsnämnder såsom första instans. Skyddsnämnden skulle bestå av ordförande och två bisittare. 1937 års lösdriverilagstiftningskommitté föreslog en särslagstiftning endast för de egentliga lösdrivarna. Som primärorgan föreslog kommittén den övervakningsnämnd, varom stadgas i 25 § lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom. Dessa nämnder skulle enligt förslaget göras obligatoriska.

Fattigvårdslagstiftningskommitténs, 1926 års och 1929 års förslag samt propositionen till 1930 års riksdag bibehöll den gällande ordningen med länsstyrelsen såsom andra instans och det organ, som hade att besluta om frihetsberövande.

Propositionen till 1931 års riksdag avvek i detta hänseende från de tidigare förslagen. Såsom organ i andra instans upptogs nämligen en särskild domstol, benämnd skyddskollegium. Sådant kollegium skulle finnas i Stockholms stad och i varje län. Kollegiet skulle bestå av ordförande och tre andra ledamöter. Ordföranden skulle vara ordinarie innehavare av domarämbete och en av de övriga ledamöterna skulle vara läkare. Dessa förordnades av Kungl. Maj:t. De övriga två ledamöterna skulle väljas av landstingen eller beträffande stad, som ej deltagar i landsting, av stadsfullmäktige. Skyddskollegium skulle äga höra vittnen på ed. Mot beslut av skyddskollegium skulle i vissa fall talan kunna föras i högsta domstolen.

1937 års lösdriverilagstiftningskommitté föreslog, att organet i andra instans skulle utgöras av allmän underrätt.

I proposition till 1931 års riksdag (nr 164) framlades förslag om att då gällande lag av år 1913 om behandling av alkoholister skulle ersättas av ny lagstiftning. Enligt förslaget skulle ärenden rörande *internering av alkoholister* handläggas av samma skyddskollegier, som enligt förslaget till vanartslag vid samma riksdag skulle ha att upptaga ärenden rörande lösdrivare. Riksdagen, som lät förslaget till vanartslag helt falla, fann beträffande förslaget till alkoholistlag ingen anledning att göra någon ändring i den bestående ordningen, att länsstyrelserna avgjorde interneringsärendena och att regeringsrätten utgjorde sista instans.

Under 1940-talet framkom nya förslag till lösning av de spörsmål, som här är i fråga. *Socialvårdskommittén* (ordförande landshövdingen Bernhard Eriksson) uppdrog i sitt betänkande VI med utredning och förslag angående socialvårdens organisation m. m. (SOU 1942:56) allmänna riktlinjer för socialvårdens länsorgan. Kommittén fann det önskvärt, att utrymme bereddes för lekmannainflytande inom socialvårdens länsorganisation, och föreslog, att huvudparten av socialhjälp-, barnavårds- och alkoholistvårdsärendena (däribland intagningsärendena) skulle överföras från länsstyrelsernas direkta handläggning till särskilda länsorgan med lekmannainslag, förslagsvis benämnda länsocialnämnder. Sådant nämnd skulle vara nära knuten till länsstyrelsen. Landshövdingen skulle obligatoriskt vara ordförande med landssekreteraren som suppleant. I övrigt skulle nämnden bestå av tre ledamöter och lika många suppleanter. Två ledamöter och två suppleanter skulle förordnas av Kungl. Maj:t samt en ledamot och en suppleant utses av landstinget. Vid handläggningen av alkoholistvårdsärenden skulle ytterligare en av Kungl. Maj:t utsedd person deltaga. Läkare skulle obligatoriskt deltaga i handläggning av ärenden, som avsåge omhändertagande av barn och ungdom, ävensom vissa alkoholistvårdsärendem. I

sin verksamhet skulle länsocialnämnden biträdas av socialvårdskonsulenter, barnavårdskonsulenter och socialvårdsrevisorer, vilka skulle vara befattningshavare hos länsstyrelsen. Nämnden skulle utöva ledningen av socialvården inom länet och ombesörja huvudparten av de angelägenheter, som handhaves av länsstyrelsen vid dess befattning med socialvårdsangelägenheter samt av länsnykterhetsnämnden. Nämnden skulle alltså handlägga ärenden angående omhändertagande av barn och ungdom för skyddsuffostran och om intagande av alkoholister i allmän alkoholistanstalt, men även andra socialvårdsärenden skulle tillkomma nämndens handläggning. Kommittén behandlade ej närmare frågan om handläggningsordningen men torde ha avsett ett i huvudsak skriftligt förfarande. I mål angående frihetsberövanden borde lagfaren befattningshavare vid länsstyrelsen vara föredragande. (Betänkandet s. 173—185.)

I sitt sedermera avgivna betänkande XVII med förslag till lag om socialhjälp m. m. (SOU 1950:11) gick kommittén närmare in på frågan om länsorganets sammansättning endast vad avsåg handläggningen av ärenden angående arbetsföreläggande, varom mera i det följande, och nöjde sig i övrigt med att betona nödvändigheten av förstärkning av länsstyrelserna vid prövning av andra ärenden (s. 271 och 272).

1946 års *alkoholistvårdsutredning* (ordförande Thorwald Bergquist), i vars uppdrag ingick att undersöka om förslag skulle kunna framläggas till en för tvångsingripanden inom nykterhetsvården lämplig processordning, vilken skulle kunna användas såsom modell för administrativa frihetsberövanden på andra områden, föreslog i sitt betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. (SOU 1948:23), att länsstyrelserna alltfört skulle fungera som nykterhetsvårdande organ för beslut om omhändertagande. Dock skulle länsstyrelsen ha särskild sammansättning vid handläggning av ärende angående tvångsintagning. Den skulle då bestå av landshövding, landssekreterare eller länsassessor såsom ordförande samt tre av Kungl. Maj:t för en tid av fyra år förordnade sakkunniga, av vilka en skulle vara läkare, en skulle äga insikt och erfarenhet rörande nykterhetsvårdande verksamhet och en skulle äga insikt och erfarenhet rörande annan social hjälpverksamhet eller liknande arbete. Såsom länsstyrelsens beslut skulle vid lika röstetal för olika meningar gälla den mening, som ordföranden biträdde (22 § i förslaget). Utredningen ansåg, att ökad muntlighet borde eftersträvas vid handläggningen av ärenden angående tvångsintagning. Sålunda föreslog utredningen, att förhör alltid skulle anordnas av länsstyrelsen, om den som ansöknings avsåg i skriftlig förklaring begärt att bli muntligen hörd. Förhör skulle också anordnas, om länsstyrelsen eljest funne förhör höra äga rum (25 §).

Utredningen föreslog vidare (25 §) att länsstyrelsen skulle äga anordna förhör med annan person än den som avsågs med ansöknings, om denne förväntades kunna lämna upplysning av betydelse för ärendets bedömande.

Länsstyrelsen skulle äga höra person upplysningsvis utan att den som ansökningen avsåg vore närvarande. Vid förhör skulle förhandlingarna i princip vara offentliga. Vittnesförhör skulle icke kunna äga rum inför länsstyrelsen. Denna skulle dock kunna förordna om vittnesförhör vid allmän underrätt (26 §). Vid förhör skulle den som ansökningen avsåg äga anlita biträde. Under vissa förhållanden skulle länsstyrelsen äga förordna lämplig person till hans biträde (27 §). Till sådant biträde skulle ersättning utgå av allmänna medel enligt samma grunder, som gäller för offentlig försvarare i brottmål, men ersättningen skulle alltid stanna å statsverket (28 §).

Vid remissbehandlingen av alkoholistvårdsutredningens förslag anslöt sig remissinstanserna med enstaka undantag till tanken att låta beslutanderätten i interneringsärendena kvarligga hos länsstyrelserna. Däremot var meningarna synnerligen delade i vad avsåg förslaget att förstärka länsstyrelserna med särskilda sakkunniga. Å ena sidan framhölls sålunda, att den föreslagna ordningen, som vore tungrodd och kostsam, vore oförenlig med länsstyrelsernas organisatoriska uppbyggnad, och det ifrågasattes, om det vore erforderligt att vid länsstyrelsens handläggning säkerställa inflytande från speciell sakkunskap. Å andra sidan ansågs det vara en oeftergivlig förutsättning för att länsstyrelserna skulle kunna bibehållas vid sin befattning med socialvården, att ett lekmannelement infördes. Den vidgade möjligheten till muntligt förhör inför länsstyrelsen mötte även åtskillig kritik. Överståthållarämbetet framhöll sålunda, att om förhör skulle hållas i den utsträckning och i de former, som utredningen rekommenderat, ett ämbetsverk icke syntes vara det lämpliga organet. För sådant fall låge det närmast till hands, att hela interneringsförfarandet överflyttades på domstolarna, som skulle ges för handläggningen av dessa ärenden lämplig sammansättning.

I en reservation till socialstyrelsens yttrande förordnade generaldirektören Ernst Bexelius för handläggning av interneringsfrågor särskilda socialdomstolar såsom fristående länsorgan med en erfaren domare, som dessutom borde ha förskaffat sig specialutbildning på förevarande område, såsom ordförande. I reservationen framhölls, att anledningen härtill främst vore att ett beslut om frihetsberövande borde meddelas av domstol men vidare också att man endast därigenom kunde säkerställa en förstklassig processledning från ordförandens sida i dessa ömtåliga ärenden. Att låta kostnadsynpunkter bli avgörande för vilken väg man skulle välja kunde icke vara riktigt. Då man till socialdomstolarna borde hänföra beslut om omhändertagande även enligt andra sociala vårdlagar, måste man säkerligen räkna med heltidsanställd ordförande i de större länen.

Strafflagberedningen ansåg, att vägande erinringar kunde göras mot alkoholistvårdsutredningens förslag om förstärkta länsstyrelser, och föreslog undersökning av ett alternativ om beslutanderättens decentralisering till förstärkta nykterhetsnämnder. Såsom förebild till en dylik ordning åbero-

pade beredningen det i Norge tillämpade systemet. En förstärkning av nykterhetsnämnderna skulle kunna ske genom insättande av en domare såsom ordförande, varjämte behovet av medicinsk sakkunskap på något sätt borde tillgodoses. Beträffande förfarandet ansåg beredningen med hänsyn till ärendenas grannliga natur offentligheten i princip böra vara utesluten och endast ifrågakomma på yrkande eller med samtycke av den som vore föremål för undersökningen. Nämnden borde under domarens ordförandeskap kunna fungera såsom ett slags domstol, som själv hörde vittnen under straffansvar för osanning och överhuvud handlade ärendena i rättsliga former. Framför allt borde handläggningen vara muntlig, så att nämnden kunde bilda sig en egen uppfattning om vederbörandes person. Den frågan gällde borde icke vara sämre ställd i rättssäkerhetskänseende än en inför domstol tilltalad utan äga tillgång till rättshjälp. Han eller hans biträde borde äga rätt att taga del av allt, som andragits mot honom och skulle läggas till grund för avgörandet. Inom beredningen hade den mening framförts, att om beslutanderätten lades hos nämnden, någon tjänsteman inom nykterhetsnämnden eller länsnykterhetsnämnden vid muntlig förhandling inför nämnden borde företräda det allmänna vårdintresset.

Även i ett par andra yttranden pekades på det norska systemet såsom ett lämpligt alternativ till den av alkoholistvårdsutredningen föreslagna ordningen.

I anslutning till förslag om att person i åldern mellan 21 och 23 år under vissa förutsättningar skulle kunna bli föremål för åtgärd av barnavårdsnämnd föreslog 1948 års lösdriveriutredning (ordförande Thorwald Bergquist) vissa ändringar i BvL, bl. a. angående processen inför länsstyrelsen vid omhändertagande för skyddsuppfostran. Förslaget ansluter sig i denna del nära till alkoholistvårdsutredningens förslag till processordning beträffande ärenden angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare. Lösdriveriutredningen föreslog, att länsstyrelsens sammansättning vid handläggning av ärenden rörande omhändertagande för skyddsuppfostran skulle vara likartad med den av alkoholistvårdsutredningen vid handläggningen av tvångsintagningsärenden föreslagna, dock att den i nykterhetsvård särskilt sakkunnige skulle ersättas med en sakkunnig, som skulle äga insikt och erfarenhet rörande barn- eller ungdomsvårdande verksamhet. Liknande bestämmelser föreslogs även om muntligt förhör inför länsstyrelsen, om offentlighet, om vittnesförhör och om biträde.

Socialvårdskommittén upptog i sitt betänkande XVII ett förslag till lag om arbetsföreläggande. Enligt förslaget skulle länsstyrelsen äga att på ansökan av socialnämnd eller barnavårdsnämnd meddela försumlig underhållsskyldig arbetsföreläggande. Angående länsstyrelsens sammansättning vid handläggning av sådana ärenden ansåg kommittén, att en ordning borde gälla, motsvarande den som föreslagits av alkoholistvårdsutredningen, eller att en läkare och två på socialvårdens område erfarna personer skulle ingå

i länsstyrelsen vid sidan av landshövdingen (landssekreteraren, länsassessor) med rätt att deltaga i beslutet, varvid flertalets mening skulle bli länsstyrelsens beslut (s. 167). Beträffande förfarandet inför länsstyrelsen föreslogs bestämmelser, som likaledes överensstämde med de av alkoholistvårdsutredningen föreslagna.

I sitt betänkande angående länsstyrelsernas organisation och ställning inom länsförvaltningen (SOU 1950: 28) upptog *1948 års länsstyrelseutredning* (ordförande dåvarande landshövdingen A. Thomson) frågan om lekmanamedverkan i länsstyrelsen (s. 101—120). Utredningen förordade, att lekmanamedverkan komme till stånd i länsstyrelsen genom att lekmän som bisittare deltog i länsstyrelsens beslut på de områden, där detta kunde anses befogat, vilket bl. a. gällde avgörandet av socialvårdsärenden. Lekmanamedverkan borde innebära, att lekmännen deltog i besluten. Vid handläggning av ärenden angående frihetsberövanden borde en läkare tjänstgöra i lekmanakollegiet. Som ordförande i kollegiet skulle landshövdingen eller — enligt gällande regler för arbetsfördelningen — avdelningschefen fungera.

Utredningen framlade ett utkast till lag om särskilda bisittare i länsstyrelserna. Enligt detta skulle bisittare, i den utsträckning Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, länsstyrelsen bestämde, deltaga i handläggningen av bl. a. ärenden, som anginge frågor berörande socialvård, nykterhetsvård och behandling av lösdrivare. Bisittare skulle alltid deltaga, då fråga vore om att beröva någon hans personliga frihet eller att företaga inskränkning däri. Provisoriska beslut skulle kunna meddelas utan medverkan av bisittare. Bisittare, som skulle deltaga i handläggningen av nämnda slag av ärenden, skulle utses av Konungen samt av landsting och stadsfullmäktige i stad, som ej deltagar i landsting, var för sig till det antal Konungen bestämde. Beslut finge ej meddelas, med mindre en av Konungen samt två av landsting eller stadsfullmäktige utsedda bisittare vore närvarande.

I ett av länsstyrelseutredningen upprättat utkast till instruktion för länsstyrelserna hänvisades beträffande bisittares tjänstgöring i länsstyrelsen till lagen om särskilda bisittare i länsstyrelserna. Av detta utkast framgår (40 och 48 §§), att i handläggning inför landshövding och bisittare som regel avdelningschefen skulle deltaga, dock utan rösträtt.

I remissyttrandena över utredningens förslag uttalades delade meningar rörande förslaget om lekmanamedverkan i länsstyrelserna. Största anslutningen vann förslaget i denna del i vad avsåg ärenden rörande administrativa frihetsberövanden. Majoriteten av de remissinstanser, som yttrade sig i fråga om lekmanamedverkan i länsstyrelserna, ställde sig positiv till sådan medverkan vid handläggning av dylika ärenden. Även bland länsstyrelserna intog majoriteten här en positiv hållning. En del länsstyrelser avstyrkte dock mycket bestämt förslaget i denna del, medan andra ansåg,

att lekmännen borde ha endast en rådgivande ställning. På åtskilliga håll betonades, att anordningen med lekmän tjänstgörande i länsstyrelserna i vissa avseenden innebure olägenheter för länsstyrelsernas arbete. Anmärkningar riktades främst mot att förfarandet bleve tungrott, omständligt och tidsödande. Vidare ansågs av vissa remissmyndigheter, att lekmännen icke borde kunna överrösta landshövdingen eller avdelningschefen.

I sitt betänkande med förslag till utlänningslag m. m. (SOU 1951: 42) behandlade 1949 års utlänningskommitté (ordförande presidenten Ivar Wieslander) frågan om lekmanamedverkan i länsstyrelserna vid handläggning av utlänningsärenden (s. 123—126). Utredningen förordade sådan medverkan i mera betydelsefulla ärenden, bl. a. utvisningsärenden, varvid tre lekmanabisittare borde delta i handläggningen.

Alkoholistvårdsutredningens förslag till lag om nykterhetsvård låg till grund för den proposition med förslag till sådan lag, som framlades för 1954 års riksdag (prop. 159/1954). I propositionen berördes (s. 153 ff) utredningens förslag om lekmanamedverkan i länsstyrelserna vid handläggning av ärenden rörande tvångsintagning av alkoholmissbrukare. Under hänvisning till utredningen om administrativa frihetsberövanden förklarade därvid departementschefen, att även om han i princip ställde sig avgjort positiv till förslaget om lekmanamedverkan i länsstyrelserna, han ansåge det icke tillrådligt att på ett begränsat rättsområde införa en organisationsform, som innebure ett föregripande av den mer allmängiltiga lösning av ifrågavarande problem, vartill utredningen om administrativa frihetsberövanden syftade, i all synnerhet som vissa praktiska olägenheter otvivelaktigt vore förknippade med förslaget.

Frågan om handläggningen på länsstadiet av ärenden rörande omhändertagande av barn och ungdom samt organisationen av det beslutande organet behandlades av barnavårdskommittén i dess år 1956 avgivna betänkande med förslag till ny barnavårdslag (SOU 1956: 61, s. 228—231). I barnavårdsärenden rörande väsentliga ingrepp i de enskildas personliga förhållanden borde enligt kommittén muntlig handläggning tillämpas i största möjliga utsträckning. Länsstyrelsen borde ha rätt att till hörande inkalla personer, som kunde förväntas vara i stånd att lämna värdefulla upplysningar för ärendes utredning samt att höra sådana personer under ed eller motsvarande försäkran. Vidare måste vara sört för att enskild, som ärendet rör, finge erforderligt biträde vid utförande av sin talan inför länsstyrelsen.

Länsstyrelsens beslutanderätt borde utövas av ett kollegium, bestående av representant eller representanter för länsstyrelsen jämte lekmanabisittare. Det beslutande organet måste vara sådant, att det kunde godtagas såsom förvaltningsdomstol. Att prövningen anförtroddes åt ett domstolsmässigt organ måste också anses vara en nödvändig följd av att Sverige anslutit sig till Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Med hänsyn härtill krävdes bl. a. att en kvali-

ficerad jurist inginge i kollegiet. Det vore icke tillfyllest att dylik jurist biträdde såsom föredragande eller eljest enligt länsstyrelseinstruktionens regler deltoge i handläggningen utan rösträtt. Landshövdingarna vore i regel icke jurister och både för dem och för landssekreterarna torde i regel möta hinder att ägna ifrågavarande ärenden den betydande tid, som ärendena oundgängligen måste beräknas kräva. Vad anginge lekmännen ansåg kommittén övervägande skäl tala för att dessa väljes så att de verkligen kan anses som lekmän och icke som specialsakkunniga. Kollegiet borde lämpligen bestå av landshövdingen eller landssekreteraren (eller dennes ställföreträdare) jämte chefen för den sektion, varå socialvårdsärenden handlägges, och tre bisittare. En av de deltagande representanterna för länsstyrelsen måste vara för domarvärv kvalificerad jurist och på honom borde ankomma att leda handläggningen. Varje ledamot borde ha en röst och landshövdingen eller hans ersättare utslagsröst. Kollegiet borde vara beslutfört även med endast en representant för länsstyrelsen, nämligen den kvalificerade juristen; eventuellt borde kollegiet kunna fungera med endast två bisittare.

I den nya barnavårdslagen har ställning icke tagits till nu nämnda av kommittén berörda spörsmål, då resultatet av utredningen om administrativa frihetsberövanden ansetts böra avvaktas.

IV. Undersökningar rörande handläggningen enligt nuvarande ordning av vissa ärenden angående administrativa frihetsberövanden

De undersökningar rörande den nuvarande handläggningsordningen, som redovisas i det följande, har avsett ärenden angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare å vårdanstalt, omhändertagande av barn och ungdom för skyddsuppfostran, handräckning för inställande av försumliga försörjare å arbetshem eller eljest till anvisat arbete samt vissa utlänningsärenden. Undersökningarna har grundats på uppgifter från länsstyrelserna, inberäknat överståthållarämbetet, och har, med undantag för utlänningsärendena, omfattat åren 1953—1957. Rörande sistnämnda ärenden har uppgifter inhämtats endast för åren 1956 och 1957.

Undersökningarna har i första hand avsett antalet inkomna ärenden. Till uppgifterna därom har emellertid beträffande åren 1954—1957 fogats uppgifter rörande ärendenas närmare handläggning. Uppgifterna om handläggningen har i vissa hänseenden varit begränsade till åren 1956 och 1957.

Särskilda undersökningar har gjorts rörande förekomsten av fri rätts hjälp, varom uppgifter inhämtats från rättshjälpsanstalterna och landstingen. Dessa undersökningar har omfattat åren 1953—1955.

Det erhållna undersökningsmaterialet har visat sig vara behäftat med vissa felaktigheter, främst i form av bristande överensstämmelse mellan uppgifterna om antalet inkomna och antalet på olika sätt handlagda ärenden. Endast de fall, i vilka större avvikelser konstaterats, har emellertid

föranlett infordrande av nya uppgifter. Beträffande övriga avvikelser har däremot önskemålet att erhålla i olika hänseenden helt korrekta uppgifter icke ansetts motivera det merarbete för vederbörande myndighet, som en förnyad genomgång av akter och andra handlingar skulle ha inneburit. Sistnämnda avvikelser har icke heller blivit föremål för korrigeringar i riktning mot vad som förefallit mest sannolikt.

Alkoholmissbrukare

Tabell 1. Antalet intagningsärenden 1953—1957

Intagningsärenden	1953	1954	1955	1956	1957
a) från städer och köpingar.....	1 313	1 297	1 629	2 577	2 598
b) från övriga kommuner.....	260	281	375	626	591
Sammanlagt	1 573	1 578	2 004	3 203	3 189

Såsom framgår av tab. 1 upptar åren 1953 och 1954 i det närmaste samma antal ärenden. Från åren 1953 och 1954 till år 1956 har därefter antalet ärenden per år mer än fördubblats. Även år 1957, som har 14 ärenden mindre än år 1956, upptar dubbelt så många ärenden som åren 1953 och 1954. Ökningen av antalet ärenden är i huvudsak koncentrerad till åren 1955 och 1956.

Huvuddelen av intagningsärendena har kommit från städer och köpingar och endast en mindre del från övriga kommuner. Enligt tab. 1 har sålunda de förstnämnda ärendena utgjort omkring $\frac{4}{5}$ av det totala antalet. Vad beträffar ökningen av antalet ärenden har denna proportionellt sett varit mindre för ärenden från städer och köpingar än för ärenden från övriga kommuner.

Ärendenas anhängiggörande. Intagningsärenden anhängiggöres hos länsstyrelsen genom ansökan. Det ankommer på nykterhetsnämnd och i vissa fall polismyndighet att göra sådan ansökan. I särskilda fall äger länsstyrelsen även utan ansökan upptaga fråga om tvångsintagning.

Hur i fråga om anhängiggörandet intagningsärendena fördelar sig på olika alternativ framgår av tab. 2.

Tabell 2. Sättet för anhängiggörandet

Antal ärenden, i vilka	1954	1955	1956	1957
a) ansökan förelegat enbart från <i>nykterhetsnämnd</i> .	1 338	1 601	2 515	2 631
b) ansökan förelegat enbart från <i>polismyndighet</i> ..	230	370	645	540
c) ansökan förelegat från <i>både nykterhetsnämnd och polismyndighet</i>	10	32	41	19
d) fråga om intagning upptagits direkt utan ansökan (AlkL 25 §; NvL 19 § 2 mom.).....	—	1	3	1
Sammanlagt	1 578	2 004	3 204	3 191

De fall, i vilka ansökan skall göras av polismyndighet, avser alkoholmissbrukare, beträffande vilka framställning från nykterhetsnämnd finnes icke kunna utan olägenhet avvaktas med hänsyn till att vederbörande till följd av sitt missbruk är att anse såsom farlig eller utan att söka ärligen försörja sig för ett kringflackande liv eller på grund av oförmåga att taga vård om sig är i trängande behov av omedelbar vård. Därest polismyndigheten gjort ansökan och även vederbörande nykterhetsnämnd beslutat inskrida, kan beträffande samme alkoholmissbrukare komma att föreligga samtida ansökningar från nykterhetsnämnd och polismyndighet.

Såsom framgår av den fortsatta redogörelsen har i flertalet fall, i vilka intagning påkallats av polismyndighet, denna tillfälligt omhändertagit den som ansökningen avser i avbidan på länsstyrelsens beslut.

De fall, i vilka länsstyrelsen äger utan föregående ansökan upptaga fråga om tvångsintagning, avser alkoholmissbrukare, vilka efter att ha prövats saker till brott förklarats straffria i anseende till sin sinnesbeskaffenhet men befunnits icke vara i behov av vård å sinnessjukhus.

Beslut om tvångsintagning. De ärenden, som de aktuella åren av olika anledningar icke prövades i sak, utgjorde omkring 6 % av samtliga inkomna ärenden. Av återstoden utmynnade huvuddelen i intagningsbeslut. De ärenden, i vilka dylikt beslut meddelades, redovisas i tab. 3.

Tab. 3, som till sin uppställning överensstämmer med tab. 2, ger en viss uppfattning om hur avgörandet svarar mot sättet för anhängiggörandet. Det är emellertid i detta sammanhang att beakta, att av de inhämtade uppgifterna icke framgår, hur de ärenden, som avskrivits, fördelar sig på de olika alternativen i tab. 2.

Därest ansökan återkallas, förfaller frågan om tvångsintagning och det anhängiggjorda ärendet skall avskrivas. Är alkoholmissbrukare farlig för annans personliga säkerhet — eller (NvL) kroppsliga eller själsliga hälsa — eller för eget liv eller för han ett kringflackande liv, utgör emel-

Tabell 3. Beslut om tvångsintagning

De under resp. år inkomna ärenden, i vilka beslutats om tvångsintagning (ej fråga om verkställigheten)	1954	1955	1956	1957
a) efter ansökan (som vidhållits) av <i>nykterhetsnämnd</i> enbart.....	1 208	1 495	2 349	2 448
b) efter ansökan (som vidhållits) av <i>polismyndighet</i> enbart.....	194	326	600	497
c) efter ansökan (som vidhållits) av <i>nykterhetsnämnd och polismyndighet</i>	9	33	40	19
d) i ärende upptaget direkt <i>utan ansökan</i> (jfr tab. 2 d).....	—	1	3	—
e) i ärende vari <i>ansökan återkallats</i> (AlkL 17 § första stycket; NvL 20 §).....	4	2	—	—
Sammanlagt	1 415	1 857	2 992	2 964

lertid återkallelse av ansökan om tvångsintagning icke hinder för länsstyrelsen att fortsätta med ärendets handläggning. Detta förhållande har beaktats i tab. 3 under e).

Villkorligt anstånd med verkställigheten. Det bör anmärkas, att med hänsyn till möjligheten att bevilja villkorligt anstånd med verkställigheten av ett beslut om intagning de redovisade intagningsbesluten icke innefattar något besked om det antal alkoholmissbrukare, som tvångsvis omhändertagits å vårdanstalt.

Att bevilja villkorligt anstånd ankommer på den myndighet, som har att föranstalta om verkställigheten av ett meddelat intagningsbeslut. Detta åligger länsstyrelsen i fråga om farliga och kringflackande alkoholmissbrukare, vårdbehövande missbrukare, vilkas intagning begärts av polismyndighet, ovannämnda straffriförklarade alkoholmissbrukare samt sådana, vilkas intagning beslutats efter anmälan från åklagare i anledning av uppkommen fråga om förvandling av böter för fylleri. I övriga fall ankommer på nykterhetsnämnd att föranstalta om verkställigheten. Där särskilda skäl föreligger, må länsstyrelsen i beslut om tvångsintagning förordna om villkorligt anstånd, ändå att beslutet skall verkställas genom nykterhetsnämnds försorg.

Antalet ärenden, i vilka länsstyrelse meddelat villkorligt anstånd med verkställigheten av beslut om tvångsintagning, utgjorde år 1954 127, år 1955 200, år 1956 407 och år 1957 422.

Ärenden i vilka beslutats att tvångsintagning icke skulle ske. Finner länsstyrelsen, att den, om vars intagning är fråga, kan antagas låta sig rätta genom hjälpåtgärder eller övervakning, äger länsstyrelsen i stället för att besluta om tvångsintagning förordna om dylikt ingripande eller uppdraga åt nykterhetsnämnd att besluta därom. I nu nämnda fall liksom i de fall, då missbruk icke visats föreligga eller finnes icke böra föranleda några särskilda åtgärder, kommer länsstyrelsens avgörande att utmynna i att intagning icke skall ske. Detta har de undersökta åren skett endast i ett mindre antal ärenden. Dessa redovisas i tab. 4, varvid de ovan antydda alternativen upptagits var för sig.

Tab. 4 avser ärenden, i vilka frågan om tvångsintagning alltjämt varit aktuell vid tiden för avgörandet, således ej fall, då den förfallit på grund av att vederbörande medverkat till frivillig intagning.

Tabell 4. Ej tvångsintagning

Ärenden, i vilka beslutats att tvångsintagning icke skall ske	1954	1955	1956	1957
a) varvid samtidigt förordnats om hjälpåtgärd eller övervakning.....	31	31	28	27
b) utan att särskilda åtgärder beslutats.....	42	27	33	32
Sammanlagt	73	58	61	59

Ärenden angående förverkande av villkorligt anstånd. Den myndighet, som förordnat om villkorligt anstånd, äger förklara anståndet förverkat. Be- träffande anstånd, som beviljats av länsstyrelsen, äger denna bemyndiga nyk- terhetsnämnd att besluta i fråga om förverkande. I vilken omfattning vid länsstyrelserna förekommit ärenden angående förverkande av villkorligt anstånd har undersökts i vad gäller åren 1956 och 1957. Antalet dylika ären- den utgjorde nämnda år 141 respektive 159.

Beslutanderätten enligt gällande arbetsordningar. Beslutanderätten i in- tagningsärenden inom nykterhetsvården tillkommer i Stockholm enligt ar- betsordningen för överståthållarämbetet underståthållaren. För landet i övrigt har i gällande arbetsordningar hithörande intagningsärenden i 11 län upptagits såsom landshövdingeärenden och i 12 län såsom avdelnings- chefsärenden. I ett län tillkommer enligt arbetsordningen beslutanderätten avdelningschefens ställföreträdare. De anförda uppgifterna avser förhållan- dena åren 1956 och 1957.

I anslutning till ovanstående uppgifter har undersökts, vilken befattnings- havare som utövat beslutanderätten i de under nämnda år inkomna ären- dena. Därvid är att anmärka, att landshövdingeärenden vid förfall för landshövdingen handlägges av landssekreteraren samt avdelningschefsären- den vid förfall för landssekreteraren av förste länsassessorn. Av de under år 1956 inkomna ärendena har handlagts, av landshövdingen personligen 316, av den ordinarie landssekreteraren eller den som på grund av dennes semester eller tjänstledighet uppehållit hans befattning 2 310 och av förste länsassessorn 204. Motsvarande antal ärenden för år 1957 har varit 212 respektive 2 222 och 247.

Till nämnda ärenden kommer i Stockholms stad 250 år 1956 och 282 år 1957, i vilka beslutanderätten utövats av underståthållaren, samt 61 år 1956 och 134 år 1957, i vilka beslutanderätten utövats av kanslidirektören.

Talan mot länsstyrelsens beslut. Länsstyrelsens beslut må överklagas av den som beslutet rör, om beslutet innebär förordnande om tvångsintagning, avslag å ansökan därom, villkorligt anstånd med verkställighet, förver- kande av dylikt anstånd eller avser vissa vites- eller ersättningsfrågor. Talan föres hos Konungen genom besvär, vilka skall ingivas till länssty- relsen. Det ankommer på denna att, där så finnes erforderligt, infordra för- klaring samt införskaffa kompletterande utredning. Besvären prövas i rege- ringsrätten.

Under åren 1954, 1955, 1956 och 1957 har länsstyrelsens slutliga avgö- rande överklagats i 77, 70, 92 respektive 82 av de samma år inkomna ärendena. Av dessa uppgifter framgår, att antalet överklagade beslut icke ökat i samma grad som det totala antalet slutliga avgöranden. Av dessa överklagades nämligen enligt nyssnämnda värden år 1954 5 %, år 1955 3,7 %, år 1956 3,0 % och år 1957 2,7 %.

Handläggningen av intagningsärendena. Ansökan om tvångsintagning

skall innehålla en fullständig redogörelse för den utredning och de åtgärder, som förekommit i ärendet. Vid ansökningen bör i övrigt fogas prästbevis och läkarbetyg. Därest de till länsstyrelsen inkomna handlingarna är ofullständiga eller den förebragta utredningen finnes icke vara tillfyllest, har länsstyrelsen att föranstalta om erforderlig komplettering. Länsstyrelsen äger besluta om särskild läkarundersökning. Den som ansökningen avser har att på kallelse inställa sig inför anvisad läkare. Behov av komplettering av utredningen kan yppas under olika skeden av ett ärendes handläggning.

I vilken utsträckning länsstyrelsen funnit anledning infordra ytterligare utredning redovisas i tab. 5.

Tabell 5. Kompletterande utredning

Antal ärenden, i vilka länsstyrelsen beslutat att infordra ytterligare utredning	1956	1957
a) från polismyndighet.....	36	16
b) från nykterhetsnämnden.....	260	248
c) från länsnykterhetsnämnden.....	305	351
d) från annan.....	122	78

I behörig ordning gjord ansökan om tvångsintagning skall ofördröjligen delgivas den som ansökningen avser och i förekommande fall den som enligt lag har att sörja för hans person med föreläggande att inom viss kort tid skriftligen eller muntligen förklara sig däröver vid äventyr, om detta försummas, att ärendet ändock avgöres. Finnes någon höra yttra sig över handling, som inkommit efter det ansökningen utställts till förklaring, skall handlingen delgivas honom. Föreläggande att avgiva förklaring skall innehålla erinran om rätten att påkalla muntligt förhör.

Muntligt förhör kan hållas, förutom med den som saken rör, med annan person, som förväntas kunna lämna upplysning av betydelse för ärendets bedömande.

Det antal ärenden, i vilka muntligt förhör beslutats under de år undersökningen omfattat, framgår av tab. 6.

Vad gäller förhållandet mellan antalet ärenden med muntligt förhör och det totala antalet ärenden föreligger stora olikheter mellan de skilda länen. Det förstnämnda antalet ärenden har sålunda vissa år i några län utgjort omkring eller mindre än 10 % och i andra län omkring 90 % av det totala

Tabell 6. Beslut om muntligt förhör

Ärenden, i vilka länsstyrelsen beslutat	1954	1955	1956	1957
att hålla muntligt förhör (med förklaranden el. annan).....	488	716	1 404	1 299
Därav med annan än förklaranden.....	103	171	147	133

antalet. Motsvarande värden för landet som helhet för de år undersökningen omfattat har varit 1954 31 %, 1955 36 %, 1956 44 % och 1957 41 %.

De muntliga förhören har enligt uppgifter, som inhämtats för åren 1956 och 1957, i flertalet län hållits inför den som utövat beslutanderätten i ärendet. I några län har emellertid även förekommit, att förhören hållits inför föredraganden eller annan. Sistnämnda fall avser företrädesvis sådana, i vilka avdelningschefen hållit förhör men beslutanderätten utövats av landshövdingen. Som regel synes i dessa fall emellertid även föredraganden ha närvarit vid förhören. De ovannämnda uppgifterna har sammanförts i tab. 7.

Tabell 7. Inför vem muntliga förhör hållits

Antal länsstyrelser, vid vilka de muntliga förhören i regel hållits	1956	1957
a) inför den som sedan beslutat i ärendet.....	19	20
b) endast inför föredraganden.....	3	4
c) inför annan.....	3	1

Tillfälle att närvara vid muntligt förhör skall beredas företrädare för länsnykterhetsnämnden och vederbörande kommunala nykterhetsnämnd. Av utredningen inhämtade uppgifter rörande den utsträckning, i vilken företrädare för nämnda myndigheter eller den sökande polismyndigheten närvarit, ger vid handen, att företrädare för länsnykterhetsnämnden och den kommunala nykterhetsnämnden i flertalet län regelmässigt varit närvarande, medan detta icke varit förhållandet i samma utsträckning beträffande representant för sökande polismyndighet.

Den handläggningstid, som åtgår för vederbörande befattningshavare i hithörande ärenden, är betydligt längre i ärenden med muntligt förhör än i ärenden med endast skriftlig handläggning. Särskilt är detta förhållandet i de fall muntligt förhör hålles annorstädes än i residensstaden. I dessa fall kommer nämligen till den egentliga handläggningstiden restid för nämnda befattningshavare. Under de år, som utredningens undersökningar omfattat, har i vissa län i flertalet ärenden med muntliga förhör förhören hållits å annan plats än residensstaden. I andra län åter har endast i enstaka fall eller icke alls förekommit förhör utanför residensstaden. Restiden i genomsnitt per ärende i de ärenden, i vilka resor förekommit, har enligt vad som konstaterats vid särskilda undersökningar varierat avsevärt mellan olika län.

Att länsstyrelsen beslutat att hålla förhör annorstädes än i residensstaden har, sammanlagt för hela riket, förekommit, år 1954 i 206, år 1955 i 320, år 1956 i 544 och år 1957 i 494 ärenden.

Finner länsstyrelsen, att person, som förväntas kunna lämna upplysningar av betydelse i visst ärende, bör avgiva sin utsaga under särskild

sanningsplikt, äger länsstyrelsen förordna, att vederbörande skall höras inför domstol såsom vittne. Vittnesförhör vid domstol har emellertid enligt utredningens undersökningar icke förekommit i något ärende under åren 1954—1957.

Polismyndighet skall ofördröjligen på lämpligt sätt tills vidare omhändertaga förut nämnda vårdbehövande alkoholmissbrukare. Vidare skall på samma sätt omhändertagas farliga eller kringflackande missbrukare, om länsstyrelsens intagningsbeslut icke kan avvaktas med hänsyn till att i fråga om de förra faran är överhängande och i fråga om de senare det kan antagas, att vederbörande kommer att avvika, innan nämnda beslut föreligger. Därest omhändertagande skett, innan ansökan om tvångsintagning gjorts, skall ansökan göras utan uppskov. Har omhändertagande skett, åligger det länsstyrelsen att, sedan ansökan om tvångsintagning inkommit, utan uppskov pröva, huruvida det skall bestå.

Beslut om omhändertagande i avbidan på slutligt beslut kan beträffande ovannämnda alkoholmissbrukare fattas även av länsstyrelsen. Sådant omhändertagande kan av länsstyrelsen beslutas även i fråga om de förut nämnda straffriförklarade alkoholmissbrukarna.

Det antal ärenden, i vilka omhändertagande av nu angivet slag förekommit under åren 1954—1957, samt utgången av länsstyrelsens prövning av de beslut därom, som meddelats av polismyndighet, redovisas i tab. 8.

Tabell 8. Omhändertagande i avbidan på slutligt beslut

Antal ärenden, i vilka den som ansökan avsett varit omhändertagen under utredningen	1954	1955	1956	1957
a) enligt beslut av polismyndighet, vilket fastställts av länsstyrelsen.....	172	299	555	428
b) enligt beslut av polismyndighet, vilket senare hävts av länsstyrelsen.....	50	70	103	86
c) enligt beslut direkt av länsstyrelsen (20 § AlkL; 25 § första stycket NvL)	18	23	30	32
Sammanlagt	240	392	688	546

En jämförelse mellan värdena i tab. 8 och tab. 1 ger vid handen, att den, om vars intagning varit fråga, varit omhändertagen i avbidan på ärendets slutliga avgörande (enl. beslut av polismyndighet eller länsstyrelse) 1954 i 15 %, 1955 i 20 %, 1956 i 21 % och 1957 i 17 % av de respektive år inkomna ärendena.

Såsom ovan nämnts skall polismyndighet, som tillsvidare omhändertagit alkoholmissbrukare, därest ansökan om tvångsintagning icke redan skett, utan uppskov göra ansökan därom. Den tid, som i sistnämnda fall förflyter från omhändertagandet till dess ansökan om tvångsintagning inkommer till länsstyrelsen, är ur rättssäkerhetssynpunkt av särskilt intresse. Nämnda

tid varierade åren 1954—1957 i flertalet län mellan 1 och 5 dagar. Från några län redovisas emellertid fall, i vilka från omhändertagandet till intagningsärendets anhängiggörande gått 7, 8, 10, 13 eller 14 dagar.

Därest polismyndighet omhändertagit den, om vars intagning är fråga, skall såsom nämnts länsstyrelsen, efter det ansökan om tvångsintagning inkommit, utan uppskov pröva, huruvida omhändertagandet skall bestå. I de ärenden, som omfattats av utredningens undersökningar, har denna länsstyrelsens prövning vanligen skett samma dag som ansökningen inkommit eller dagen därefter.

I de fall muntligt förhör befunnits erforderligt i ärenden, i vilka vederbörande omhändertagits i avbidan på slutligt beslut, har dylikt förhör vanligen hållits någon eller några dagar efter det ansökan inkommit. I några fall har förflutit längre tid, upp till 16 dagar, innan förhör hållits.

I de ärenden, i vilka vederbörande varit omhändertagen i avbidan på det slutliga avgörandet, har i flertalet fall detta avgörande meddelats inom några dagar, efter det ansökan om intagning inkommit. I de fall, i vilka förekommit muntligt förhör, har i stor utsträckning länsstyrelsen fattat sitt beslut i anslutning till förhöret, varefter beslutet omedelbart avkunnats. Längre tider har dock redovisats i ett fåtal fall, såsom under åren 1956 och 1957 2—3 veckor, 26 dagar och 63 dagar. Tidsutdräkten i dylika fall synes som regel ha haft sin grund i utredningsåtgärder och särskilda förhållanden.

Anlitande av rättsbildat biträde i intagningsärenden. Liksom vid rättgång inför allmän domstol kan vid hithörande förfarande den enskilde vara i behov av biträde för tillvaratagande av sin rätt. Hinder föreligger heller icke enligt nuvarande ordning för den som avses med ansökan om tvångsintagning att anlita biträde.

Från utredningens sida har undersökts dels i vilken utsträckning rättsbildat biträde anlåtts i hithörande ärenden med förhör, dels ock i vad mån det regelmässigt förekommit, att den, om vars intagning är fråga, gjorts uppmärksam på möjligheten att anlita dylikt biträde.

Antalet under respektive år inkomna ärenden, i vilka den, om vars intagning varit fråga, haft rättsbildat biträde vid förhör inför länsstyrelsen, utgjorde år 1954 4, år 1955 17, år 1956 10 och år 1957 14.

Att regelmässigt i samband med föreläggande att avgiva förklaring lämnats upplysning om möjligheten att anlita biträde har förekommit vid länsstyrelsen i Örebro län fr. o. m. år 1955, vid länsstyrelsen i Värmlands län fr. o. m. hösten samma år, vid länsstyrelsen i Södermanlands län fr. o. m. hösten 1956 samt vid länsstyrelserna i Hallands och Västerbottens län fr. o. m. år 1957.

Såsom framgår av ovanstående har rättsbildat biträde förekommit endast i ett ringa antal ärenden. Detta förhållande torde böra ses mot bakgrunden av att möjligheterna enligt nuvarande ordning att erhålla biträde på det allmännas bekostnad är begränsade till de former av fri rättshjälp,

Tabell 9. Ärenden angående tvångsintagning inom nykterhetsvården redovisade länsvis

Av förkortningarna avser »muf» muntligt förhör och »res.-stad» residensstaden.

Län	År 1954				År 1956				År 1957						
	Antal ärenden	Ärenden med			Antal ärenden	Ärenden med			Antal ärenden	Ärenden med					
		muf	i % av samtl.	bi-tråde		muf utom res.-stad	muf	i % av samtl.		bi-tråde	muf utom res.-stad	muf	i % av samtl.	bi-tråde	muf utom res.-stad
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Stockholms stad.....	179	4	2	1	—	323	17	5	1	—	437	20	5	—	—
Stockholms län.....	79	2	3	—	—	170	37	22	1	—	136	35	26	1	—
Uppsala län.....	33	11	33	—	1	46	28	61	—	2	48	38	79	—	5
Södermanlands län.....	27	14	52	—	10	44	28	64	—	20	47	33	49	1	8
Östergötlands län.....	70	—	—	—	—	170	75	44	—	47	117	38	32	—	18
Jönköpings län.....	23	3	13	—	1	76	19	25	—	—	55	11	20	—	1
Kronobergs län.....	18	13	72	—	—	41	34	83	1	—	36	33	92	1	—
Kalmar län.....	37	9	24	—	—	93	23	25	—	1	81	29	36	1	3
Gotlands län.....	5	—	—	—	—	13	6	46	—	2	11	7	64	—	1
Blekinge län.....	23	1	4	—	1	51	16	31	—	3	60	11	18	—	4
Kristianstads län.....	30	10	33	—	2	62	43	69	—	28	56	37	66	—	30
Malmöhus län.....	285	165	58	—	94	438	337	77	1	155	451	324	72	4	140
Hallands län.....	36	8	22	—	2	86	42	49	—	10	82	32	39	—	14
Göteborgs o. Bohus län.....	220	28	13	—	1	395	76	19	1	13	404	69	17	1	5
Älvsborgs län.....	77	9	12	—	9	123	17	14	—	14	110	10	9	—	10
Skaraborgs län.....	41	9	22	—	4	96	45	47	—	25	105	68	65	—	41
Värmlands län.....	63	31	49	—	6	142	60	42	—	8	160	63	39	—	18
Örebro län.....	44	25	57	—	4	162	55	34	1	7	122	33	27	1	5
Västmanlands län.....	52	34	65	1	10	74	59	80	—	28	88	69	78	—	27
Kopparbergs län.....	38	22	58	—	5	124	113	91	—	10	100	84	84	1	9
Gävleborgs län.....	73	24	33	—	5	118	13	11	—	4	150	12	8	—	3
Västernorrlands län.....	50	27	54	—	22	115	65	57	1	54	106	59	56	1	49
Jämtlands län.....	9	4	44	—	—	46	40	87	—	5	35	28	80	—	1
Västerbottens län.....	29	13	45	1	9	61	48	79	2	22	58	53	91	1	25
Norrbottnens län.....	37	22	59	1	20	134	108	81	1	86	134	112	84	1	77

som kan erhållas genom rättshjälpsanstalterna eller enligt det s. k. jämtlandssystemet.

Intagningsärendenas fördelning på olika län. Hur intagningsärendena under åren 1954, 1956 och 1957 fördelar sig på olika län framgår av tab. 9, vari även länsvis redovisas vissa av de ovan behandlade uppgifterna angående ärendenas närmare handläggning.

Barn och ungdom

Antalet ärenden angående skyddsuppfostran. Barnavårdsnämnd har enligt 22 § BvL att vidtagna åtgärder beträffande

- a) barn under 16 år, som i föräldrahemmet misshandlas eller utsättes för allvarlig vanvård eller annan fara till sin kroppsliga eller själsliga hälsa;
- b) barn i sagda ålder, som på grund av föräldrarnas lastbarhet, vårdslöshet eller oförmåga att fostra barnet är i fara att bli vanartat;
- c) barn under 18 år, som befinnes vara så vanartat, att särskilda uppfostringsåtgärder kräves för dess tillrättaförande; samt
- d) person i åldern mellan 18 och 21 år, som befinnes föra ett oordentligt, lättjefullt eller sedeslöst liv eller eljest visat svår oart och beträffande vilken särskilda åtgärder från samhällets sida kräves för hans tillrättaförande.

Åtgärderna skall företrädesvis vara av förebyggande och stödjande art. Kan sådana åtgärder antagas bli gagnlösa eller har de prövats utan att rättelse vunnits, äger nämnden omhändertaga den, varom fråga är, för skyddsuppfostran.

Avser barnavårdsnämnds beslut om omhändertagande för skyddsuppfostran barn under 18 år och lämnar icke föräldrarna samtycke till beslutets verkställande eller avser beslutet person, som anges i 22 § d), skall beslutet underställas länsstyrelsens prövning. Antalet beslut om omhändertagande för skyddsuppfostran, som underställts länsstyrelse under tiden 1953—1957, framgår av tab. 10. I tabellen redovisas tillika huru många underställda beslut, som fattats av barnavårdsnämnder i städer och köpingar, och huru många, som fattats av barnavårdsnämnder i övriga kommuner.

Åren 1956 och 1957 utvisar en avsevärd stegring av antalet ärenden i för-

Tabell 10

Antal ärenden ang. beslut om skyddsuppfostran, vilka underställts länsstyrelsen	1953	1954	1955	1956	1957
a) från städer och köpingar.....	286	294	291	407	353
b) från övriga kommuner.....	116	112	96	149	137
Sammanlagt	402	406	387	556	490

hållande till åren 1953—1955. Vad gäller förhållandet mellan antalet ärenden från städer och köpingar samt antalet ärenden från övriga kommuner föreligger icke några större skillnader mellan de olika åren. Antalet ärenden från övriga kommuner utgjorde sålunda de angivna åren 29, 28, 25, 27 respektive 28 % av det sammanlagda antalet ärenden.

Ärendenas fördelning på olika kategorier av omhändertagna. Hur de i tab. 10 upptagna ärendena fördelar sig med hänsyn till vilket av de ovan angivna momenten 22 § a)—d) BvL, som åberopats i barnavårdsnämndens beslut, framgår av tab. 11. Med uppdelning på motsvarande kategorier av omhändertagna redovisas vidare i tab. 12 i vilken utsträckning de underställda besluten fastställts av länsstyrelsen.

Tabell 11

Antal ärenden, som avses i tab. 10, i vilka barnavårdsnämnden åberopat	1954	1955	1956	1957
a) 22 § a—b BvL.....	183	170	272	250
b) 22 § c BvL.....	128	129	201	170
c) 22 § d BvL.....	95	88	80	64

Tabell 12

Antal ärenden, som avses i tab. 10, i vilka länsstyrelsen fastställt det underställda beslutet i de fall då i detta åberopats	1954	1955	1956	1957
a) 22 § a—b BvL.....	129	119	218	180
b) 22 § c BvL.....	96	109	154	128
c) 22 § d BvL.....	84	74	74	56

Av uppgifterna i tab. 11 och 12 framgår, att den under åren 1956 och 1957 inträffade ökningen av antalet ärenden helt hänför sig till de fall, som avses i 22 § a)—c), medan för de omhändertagna, beträffande vilka åberopats 22 § d), nämnda år snarare synes föreligga en nedgång i förhållande till åren 1954 och 1955.

Omedelbar verkställighet av barnavårdsnämnds omhändertagandebeslut. Barnavårdsnämnd, som finner verkställighet av dess beslut om omhändertagande för skyddsuppfostran icke kunna utan våda uppskjutas, äger enligt 25 § 3 mom. BvL förordna, att beslutet genast skall bringas till verkställighet. Antalet av de i tab. 10 upptagna ärendena, i vilka det underställda beslutet i nu angiven ordning redan bringats till verkställighet, uppgick år 1954 till 176, år 1955 till 177, år 1956 till 209 och år 1957 till 173.

Utskrivningsärenden. När för skyddsuppfostran omhändertagen icke längre anses vara i behov av sådan uppfostran, skall denna förklaras avslutad (slutlig utskrivning). Beslut om slutlig utskrivning meddelas beträffande elev i ungdomsvårdsskola av skolans styrelse och eljest av barnavårdsnäm-

den. Mot beslut av barnavårdsnämnd eller styrelse för skola, som nyss sagts, varigenom framställning om slutlig utskrivning av för skyddsuppfostran omhändertagen avslagits, må den som beslutet rör föra talan hos länsstyrelsen genom besvär. Antalet dylika besvärsärenden har uppgått år 1954 till 16, år 1955 till 20, år 1956 till 17 och år 1957 till 15. Endast i tre fall under de berörda åren har besvären medfört ändring i de överklagade besluten, nämligen i 2 fall år 1954 och i 1 fall år 1955.

Beslutanderätten enligt gällande arbetsordningar. Enligt arbetsordningen för överståthållarämbetet tillkommer beslutanderätten i ärenden angående skyddsuppfostran överståthållaren. Samma ärenden har för landet i övrigt i gällande arbetsordningar upptagits, i 15 län såsom landshövdingeärenden, i 8 län såsom avdelningschefsärenden samt i ett län såsom ankommande på avdelningschefens ställföreträdare. De anförda uppgifterna avser åren 1956 och 1957.

Av de under år 1956 underställda ärendena har 69 handlagts av landshövdingen personligen, 231 av den ordinarie landssekreteraren eller den som på grund av dennes semester eller tjänstledighet uppehållit hans befattning och 84 av förste länsassessorn. Motsvarande antal ärenden för år 1957 har varit 41 respektive 188 och 107.

I Stockholms stad utövades beslutanderätten år 1956 i 71 ärenden av överståthållaren och i 28 av överståthållaren samt år 1957 i 43 av överståthållaren, i 25 av överståthållaren och i 1 ärende av kanslidirektören.

Talan mot länsstyrelsens beslut. Talan mot länsstyrelsens beslut i ärenden angående omhändertagande för skyddsuppfostran och ärenden angående slutlig utskrivning av den som undergår skyddsuppfostran må föras hos Konungen genom besvär, vilka prövas i regeringsrätten. Sådan talan har i fråga om de förstnämnda ärendena förts i 73 fall år 1954, i 44 år 1955, i 93 år 1956 och i 60 år 1957. Motsvarande siffror för utskrivningsärendena utgjorde samma år 8, 11, 8 respektive 7.

Handläggningen vid länsstyrelsen. Då barnavårdsnämnds beslut om omhändertagande för skyddsuppfostran skall underställas länsstyrelsens prövning, åligger barnavårdsnämnden att så snart ske kan och senast två veckor efter beslutets fattande överlämna detsamma till länsstyrelsen. Barnavårdsnämnden skall därvid bifoga en redogörelse för vad som förekommit i ärendet. Är de inkomna handlingarna ofullständiga eller finnes den förebragta utredningen icke vara tillfyllest, har länsstyrelsen att föranstalta om erforderlig ytterligare utredning. Barnavårdsnämnden bör beredas tillfälle att inkomma med bemötande, om sådant föranledes av vad i ärendet förekommer. Yttrande i ärendet bör vidare inhämtas från vederbörande barnavårdskonsulent.

I vilken utsträckning kompletterande utredning inforrats framgår av tab. 13.

Innan länsstyrelsen avgör ärende angående skyddsuppfostran, skall till-

Tabell 13. Kompletterande utredning

Antal ärenden, som avses i tab. 10, i vilka länsstyrelsen beslutat att infordra ytterligare utredning	1954	1955	1956	1957
a) från barnavårdsnämnd eller personer knutna till barnavården.....	142	98	175	143
b) från annan.....	74	59	57	49

fälle beredas den, varom fråga är, därest han fyllt 15 år, samt hans föräldrar att skriftligen eller muntligen yttra sig i ärendet. Länsstyrelsen må ock förordna om muntligt förhör med den, vars omhändertagande ifrågasättes, och hans föräldrar inför länsstyrelsen. Vid sådant förhör bör representant för barnavårdsnämnden beredas tillfälle att närvara. Att den, om vars intagning är fråga, regelmässigt i samband med föreläggande att avgiva förklaring underrättats om möjligheten att påkalla muntligt förhör har förekommit vid ungefär $\frac{2}{3}$ av länsstyrelserna.

I vilken utsträckning muntligt förfarande förekommit i de ärenden, som omfattats av undersökningen, framgår av tab. 14.

Tabell 14. Muntligt förfarande

Antal ärenden, som avses i tab. 10, i vilka	1954	1955	1956	1957
a) länsstyrelsen hållit muntligt förhör, vid vilket jämväl repr. för barnavårdsnämnd varit närvarande.....	111	137	154	156
b) vederbörande eljest avgivit muntlig förklaring	45	43	101	81
c) vederbörande givits möjlighet att avgiva muntlig förklaring men icke utnyttjat denna möjlighet.....	149	112	270	230

Vad gäller den omfattning, i vilken muntligt förfarande tillämpats, föreligger stora olikheter mellan de skilda länsstyrelserna. Muntligt förhör eller muntlig förklaring har sålunda vissa år i några län förekommit i 70—90 % men i andra i endast 5—20 % av de handlagda ärendena. Motsvarande värden för landet som helhet de år undersökningarna omfattat har varit, år 1954 38 %, år 1955 47 %, år 1956 46 % och år 1957 48 %. Tages hänsyn endast till ärenden med muntligt förhör, erhålles för samma år värdena 27 %, 35 %, 28 % respektive 32 %.

De muntliga förhören har i femton av de tjugu län, från vilka uppgifter i detta hänseende föreligger, hållits inför den som sedermera beslutat i ärendet. I de övriga fem länen har förhören hållits endast inför föredraganden.

Företrädare för barnavårdsnämnden har varit närvarande vid de muntliga förhören, i flertalet län alltid, i några län som regel och i några län endast i vissa fall. Att socialvårdskonsulent och barnavårdsassistent närvarit

vid de muntliga förhören har i flertalet län varit regel men har i några län förekommit endast undantagsvis eller icke alls.

Ur olika synpunkter är av intresse i vilken utsträckning länsstyrelserna hållit muntliga förhör utanför residensstäderna. Detta har enligt inhämtade uppgifter förekommit år 1954 i 23, år 1955 i 38, år 1956 i 52 och år 1957 i 54 ärenden.

Framställes begäran om att någon skall höras vid domstol såsom vittne eller upplysningsvis angående uppgivna omständigheter och är förhöret icke uppenbarligen onödigt eller finner länsstyrelsen oberoende av sådan begäran anledning därtill, äger länsstyrelsen förordna, att dylikt förhör skall hållas vid allmän underrätt, som länsstyrelsen bestämmer. Vittnesförhör vid domstol har under tiden 1954—1957 förekommit endast vid tre länsstyrelser, Malmöhus län, Göteborgs och Bohus län samt Värmlands län, i sammanlagt 15 ärenden, varav 13 vid länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län.

Den tid som hinner förflyta, innan länsstyrelsens slutliga avgörande föreligger, är av särskilt intresse i de ärenden, i vilka barnavårdsnämndens beslut redan bringats till verkställighet, när detsamma underställes länsstyrelsen. En sammanställning över handläggningstidens längd i nyssnämnda ärenden redovisas i tab. 15.

Att länsstyrelsens avgörande såsom framgår av tab. 15 i vissa fall fördröjts har vanligen angivits bero på delgivningssvårigheter eller på tidsåtgång vid införskaffande av särskild kompletterande utredning, exempelvis psykiatrisk undersökning.

Anlitande av rättsbildat biträde. Liksom i fråga om ärendena angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare har beträffande ärendena angående skyddsuppföstran undersökts dels i vilken utsträckning rättsbildat biträde anlitas och dels i vad mån det regelmässigt förekommit, att den, om vars omhändertagande varit fråga, eller hans föräldrar i samband med föreläggande att avgiva förklaring upplysts om möjligheten att anlita rättsbildat biträde.

Antalet underställda ärenden, i vilka den unge eller hans föräldrar anlitat rättsbildat biträde för utförande av sin talan, har utgjort år 1954 30, år 1955 33, år 1956 34 och år 1957 33.

Tabell 15. Handläggningstider i de ärenden, i vilka det underställda beslutet redan bringats till verkställighet

Antal ärenden, vari barnavårdsnämndens beslut redan verkställts, fördelade efter den tid, räknad från underställningsdagen, inom vilken ärendena slutligt avgjorts av länsstyrelsen	1954	1955	1956	1957
a) inom 1 månad	49	50	73	57
b) inom 1—2 månader	68	71	83	80
c) inom 2—3 månader	31	28	25	25
d) efter längre tid än 3 månader	28	28	28	11

Tabell 16. Ärenden angående skyddsoppfostran redovisade länsvis

Av förkortningarna avser »muf» muntligt förhör, »mfkl» muntligt förklaring och »res.-stad» residensstaden. I kol. 3, 8 och 13 har först upptagits antalet ärenden med muntligt förfarande, muf + mfkl, samt därefter inom parentes antalet ärenden med endast muf.

Län	År 1955					År 1956					År 1957				
	Antal ärenden	Ärenden med				Antal ärenden	Ärenden med				Antal ärenden	Ärenden med			
		muf och mfkl	muf och mfkl i % av samtl.	bi-träde	muf utom res.-stad		muf och mfkl	muf och mfkl i % av samtl.	bi-träde	muf utom res.-stad		muf och mfkl	muf och mfkl i % av samtl.	bi-träde	muf utom res.-stad
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Stockholms stad.....	70	22 (1)	31	4	—	122	52 (1)	43	4	—	92	46 (3)	50	—	—
Stockholms län.....	19	6 (6)	32	—	—	24	13 (12)	54	1	—	23	12 (11)	—	3	—
Uppsala län.....	2	1 (—)	50	—	1	10	3 (3)	33	—	—	5	4 (4)	80	1	—
Södermanlands län.....	11	2 (1)	18	—	1	14	7 (4)	50	—	3	9	2 (2)	22	—	3
Östergötlands län.....	25	2 (1)	8	—	1	24	8 (4)	33	1	—	25	7 (4)	28	1	1
Jönköpings län.....	5	1 (—)	20	—	—	8	—	—	1	—	3	—	—	1	—
Kronobergs län.....	6	3 (3)	50	—	—	5	3 (3)	60	1	—	5	—	—	—	—
Kalmar län.....	13	3 (2)	23	1	1	12	—	—	—	—	9	1 (1)	11	—	—
Gotlands län.....	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 (1)	100	—	1
Blekinge län.....	12	2 (1)	17	1	1	16	4 (2)	25	—	—	17	3 (3)	18	1	—
Kristianstads län.....	9	5 (3)	56	—	3	20	5 (—)	25	1	—	19	3 (1)	16	2	1
Malmöhus län.....	39	16 (16)	41	3	—	33	9 (9)	27	2	1	34	9 (9)	26	—	—
Hallands län.....	3	1 (1)	33	1	—	6	4 (1)	67	—	—	14	7 (—)	50	—	—
Göteborgs o. Bohus län.....	72	65 (65)	90	20	6	71	60 (59)	85	15	7	81	68 (61)	84	15	7
Ålvsborgs län.....	13	6 (4)	46	1	5	30	13 (3)	43	—	10	23	11 (3)	48	2	11
Skaraborgs län.....	7	—	—	—	—	23	4 (4)	17	—	—	12	5 (4)	42	2	4
Värmlands län.....	12	9 (3)	75	—	5	29	20 (7)	69	1	13	20	10 (4)	50	1	1
Örebro län.....	13	9 (7)	69	—	3	8	5 (4)	63	—	—	11	7 (7)	64	1	4
Västmanlands län.....	10	5 (5)	50	—	3	17	10 (10)	59	1	5	16	8 (8)	50	—	6
Kopparbergs län.....	11	6 (6)	55	—	—	18	6 (5)	33	1	1	16	10 (10)	63	1	3
Gävleborgs län.....	9	2 (2)	22	—	—	20	8 (8)	40	—	—	16	3 (3)	19	1	—
Västernorrlands län.....	5	2 (2)	40	—	—	8	2 (2)	25	1	2	15	6 (6)	40	1	5
Jämtlands län.....	4	1 (—)	25	—	—	3	—	—	—	—	3	2 (2)	67	1	1
Västerbottens län.....	6	3 (2)	50	2	1	10	6 (3)	60	2	1	7	5 (2)	71	—	—
Norrbottnens län.....	11	8 (6)	73	—	6	25	13 (10)	52	2	9	14	7 (7)	50	—	6

Att upplysning regelmässigt lämnats om möjligheten att anlita rättsbildat biträde har vid länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus län samt i Norrbotens län förekommit under samtliga de år, som undersökningarna omfattat, eller 1954—1957 samt vid länsstyrelsen i Örebro län fr. o. m. år 1956.

Antalet underställda omhändertagandebeslut vid de olika länsstyrelserna. Hur de underställda besluten om omhändertagande för skyddsuppföstran åren 1955—1957 fördelar sig länsvis framgår av tab. 16, vari samtidigt redovisas vissa av de ovan behandlade uppgifterna angående ärendenas handläggning.

Försumliga försörjare

Antalet ärenden. Socialnämnd eller barnavårdsnämnd, vars arbetsföreläggande icke efterkommits, äger hos polismyndigheten i den ort, där den som avses med föreläggandet uppehåller sig, påkalla handräckning för dennes inställande å arbetshem. — Vad avser åren 1954—1956 kunde handräckning ske jämväl till eljest anvisat arbete. — Över polismyndighets beslut i dylikt handräckningsärende, vilket beslut skall grundas å en av den kommunala nämndens prövning oberoende undersökning av det berättigade i den påkallade åtgärden, må talan föras hos länsstyrelsen. I vilken omfattning ärenden angående försumliga försörjare i nu angiven ordning bringats under länsstyrelsens prövning åren 1953—1957 framgår av tab. 17. I tabellen redovisas tillika hur ärendena fördelar sig mellan städer och köpingar samt övriga kommuner.

Tabell 17. Hos länsstyrelse överklagade handräckningsärenden

Ärenden (överklagade till länsstyrelsen) ang. handräckning för inställande av försumliga försörjare å arbetshem eller eljest till anvisat arbete, inkomna	1953	1954	1955	1956	1957
a) ärenden från städer och köpingar . .	22	17	16	18	22
b) ärenden från övriga kommuner	14	9	6	10	13
Sammanlagt	36	26	22	28	35

Från arbetshemmen har erhållits uppgifter om antalet ansökningar om plats på hemmen samt om ansökningarnas fördelning på olika län. Dessa uppgifter har använts vid beräkningarna av personalbehov och kostnader vid det av utredningen föreslagna förfarandet.

Länsstyrelsens avgörande. Utgången i de vid länsstyrelserna anhängiggjorda ärendena, vilka prövats i sak, redovisas i tab. 18. Denna upptager färre ärenden än tab. 17, huvudsakligen sammanhängande med att i vissa fall talan återkallats.

Handläggningen hos länsstyrelsen. I fråga om handläggningen av nu ifrågakvarande ärenden har utredningen funnit vara av särskilt intresse,

Tabell 18. Länsstyrelsens beslut

Antal ärenden, i vilka länsstyrelsen	1954	1955	1956	1957
a) fastställt beslut om handräckning.....	11	5	11	13
b) beslutat om handräckning, där sådan vägrats i överklagade beslutet.....	3	1	3	—
c) undanröjt beslut om handräckning.....	2	3	2	1
d) fastställt beslut, vari handräckning vägrats....	6	6	7	9
Sammanlagt	22	15	23	23

i vilken omfattning länsstyrelserna ansett erforderligt att anordna muntligt förhör. Dylika förhör har under tiden 1954—1957 förekommit endast i 6 ärenden, fördelade med 2 ärenden på vart och ett av åren 1954, 1956 och 1957.

Utskrivningsärenden. Utredningens undersökningar har utöver de ovan nämnda handräckningsärendena avsett länsstyrelsernas prövning av besvär över beslut angående utskrivning från arbetshem samt, vad beträffar åren 1954—1956, beslut angående kvarhållande å annan anstalt, varest någon till fullgörande av försörjningsplikt anvisats arbete (78 § 1 mom. FvL, 81 § 1 mom. BvL och 56 § ShjL). För tiden 1954—1957 har redovisats sammanlagt 6 dylika besvärärenden, nämligen 5 år 1954 och 1 år 1957. Av ärendena år 1954 avskrevs 2. I de återstående liksom i ärendet år 1957 innebar länsstyrelsens avgörande fastställelse av beslut om kvarhållande.

Överklagande av länsstyrelsens beslut. Talan mot länsstyrelses beslut i ovan nämnda handräcknings- och utskrivningsärenden må föras hos Konungen genom besvär. Dylig talan fördes år 1954 i 6 handräckningsärenden och 1 utskrivningsärende, år 1955 i 4 handräckningsärenden samt vardera av åren 1956 och 1957 i 1 handräckningsärende.

Utlänningar

Ärenden angående avvisning, förpassning, förvisning och utvisning kan innesluta frihetsberövande av varierande varaktighet. Beslutanderätten tillkommer i fråga om avvisning polismyndighet eller i vissa fall utlänningskommissionen (central utlänningsmyndighet), i fråga om förpassning sistnämnda myndighet, i fråga om förvisning allmän domstol samt i fråga om utvisning länsstyrelse eller i vissa fall Konungen.

Antalet utvisningsärenden. Utredningens undersökningar har i huvudsak avsett vid länsstyrelserna handlagda utvisningsärenden. Antalet dylika ärenden uppgick år 1956 till 115 och år 1957 till 108 för hela riket.

Tagande i förvar. Därest så finnes påkallat, äger vederbörande länsstyrelse förordna, att den, om vars utvisning är fråga, skall tagas i förvar eller ställas under uppsikt. Kan skäligen befaras, att utlänningen avviker, må sådan åtgärd företagas även av polismyndighet. Anmälan om åtgärden skall skynd-

samt göras hos länsstyrelsen, som omedelbart skall pröva, om åtgärden skall bestå.

Antalet ärenden, i vilka utlännningen varit tagen i förvar, utgjorde år 1956 80 och år 1957 72. Förvarstagandet hade i samtliga fall år 1956 och i 67 fall år 1957 beslutats av polismyndighet.

Förvarstider. Inhämtade uppgifter rörande den tid, under vilken utlännningen hållits i förvar, har sammanställts i tab. 19. Av sammanställningen framgår, att nämnda tid i flertalet ärenden icke överstigit en vecka men att den i några fall varit mellan tre veckor och en månad.

Tabell 19. Antal av länsstyrelse handlagda utvisningsärenden i vilka utlännningen hållits i förvar

Antal ärenden, i vilka utlännningen hållits i förvar	1956	1957
a) högst 3 dagar.....	23	21
b) över 3 dagar men högst 1 vecka.....	25	16
c) över 1 vecka men högst 2 veckor.....	12	14
d) över 2 veckor men högst 3 veckor.....	11	11
e) över 3 veckor men högst 1 månad.....	9	10

Förhör. I utvisningsärende, i vilket beslutanderätten tillkommer länsstyrelse, skall, därest utlännningen begär det, hållas förhör inför länsstyrelsen. Denna må jämväl eljest, därest anledning därtill förekommer, anordna förhör. Härutöver kan i vissa fall ankomma på länsstyrelse att hålla förhör i utlänningsärende, i vilket beslutanderätten tillkommer annan myndighet. Sålunda äger utlänningskommissionen i ärende, som kommissionen handlägger, överlämna åt länsstyrelse att hålla erforderligt förhör. Skall förhör hållas i ärende, vari beslutanderätten tillkommer Konungen, är Konungen oförhindrad att till förhørsmyndighet utse länsstyrelse.

Förhör inför länsstyrelse hölls år 1956 i 45 och år 1957 i 49 utlänningsärenden. Av förhørsärendena år 1956 utgjordes 4 och av förhørsärendena år 1957 2 av sådana, i vilka beslutanderätten tillkom annan myndighet än länsstyrelsen.

Biträde. Vid förhör äger utlännning åtnjuta biträde av därtill lämplig person. Har utlännningen ej utsett sådant biträde och finnes hans rätt icke kunna utan biträde tillvaratagas, skall förhørsmyndigheten förordna biträde åt honom. Är utlännningen ej på fri fot, skall även eljest, om han begär det, biträde förordnas åt honom. Det åligger förhørsmyndigheten att före förhöret underrätta utlännningen om hans rätt att erhålla biträde.

Antalet fall, i vilka utlännningen vid förhör inför länsstyrelsen haft biträde, utgjorde år 1956 29 och år 1957 32. I samtliga fall hade biträdet förordnats av länsstyrelsen.

Allmänt ombud. Då det finnes erforderligt, äger förhørsmyndighet uppdraga åt polismyndighet eller särskilt utsedd person att vara allmänt ombud.

Det ankommer i sådant fall på ombudet att angiva, vilka åtgärder mot utlänningen som är i fråga, samt att redogöra för den utredning, som åberopas i ärendet. Har allmänt ombud icke utsetts, skall utlänningen på annat lämpligt sätt ges kännedom om utredningen. Enligt vad som inhämtats från länsstyrelserna har allmänt ombud icke i något fall närvarit vid förhör, som hållits av länsstyrelse i utlänningsärende under åren 1956 och 1957.

Fri rättshjälp

Rättegångsordningen vid de allmänna domstolarna skänker genom institutet fri rättegång och anordningen med offentliga försvarare i brottmåls särskilda garantier för att enskild part icke skall behöva stå utan rättsbildat biträde. Vid förfarandet i de ärenden, varom här är fråga, har i utlänningsärendena behovet av dylikt biträde i stor utsträckning tillgodosetts, medan i de övriga den enskilde icke på motsvarande sätt beretts möjligheter att få sakkunnigt bistånd för tillvaratagande av sin rätt. I dessa ärenden kan emellertid de ekonomiskt sämre ställda under vissa förutsättningar komma i åtnjutande av den fria rättshjälp, som lämnas av rättshjälpsanstalterna och vissa advokater enligt avtal med landstingen, det s. k. jämtlandssystemet.

De undersökningar, som i förevarande hänseenden verkställts från utredningens sida, har haft till syfte att utröna, i vilken utsträckning rättshjälp i sistnämnda former lämnats i ärenden, vilka innefattar frihetsberövanden. Undersökningarna har avsett åren 1953—1955 och har omfattat samtliga landsting utom tre, vilka icke besvarat utredningens förfrågningar, samt de rättshjälpsanstalter, vilka bedrivit verksamhet under den tid undersökningarna avsett, nämligen Stockholms stads, Göteborgs stads, Malmö stads, Norrköpings stads, Hälsingborgs stads, Gävle stads, Stockholms läns, Hallands läns, Älvsborgs läns norra, Älvsborgs läns södra, Värmlands läns, Örebro läns, Västmanlands läns samt Tornedalens rättshjälpsanstalter. Vad gäller Gävle stads rättshjälpsanstalt är att anmärka, att anstalten börjat sin verksamhet den 15 juni 1955.

Från såväl rättshjälpsanstalternas som landstingens sida har påpekats, att det med hänsyn till sättet för rättshjälpsärendenas redovisning icke varit möjligt att lämna annat än ungefärliga uppgifter i de hänseenden, som varit av intresse för utredningen.

Vid bedömandet av nedan redovisade siffror angående förekomsten av fri rättshjälp vid ingripanden mot alkoholmissbrukare, barn och ungdom, försumliga försörjare och utläningar är att beakta de i det föregående lämnade uppgifterna om antalet vid länsstyrelserna handlagda ärenden angående frihetsberövande.

Rättshjälpsanstalterna. Rättshjälp i ärenden av det slag, varom här är fråga, har enligt vad som framhållits från anstalternas sida utgjort endast

Tabell 20. Ärenden vari rättshjälp lämnats

Antal ärenden av olika slag ang. frihetsberövande, i vilka rättshjälp lämnats	1953	1954	1955
a) inom barnavården	55	58	51
b) inom nykterhetsvården	32	25	37
c) inom sinnessjukvården	29	24	39
d) ang. arbetsföreläggande	13	13	16
e) ang. förpassning	1	—	—
Sammanlagt	130	120	143

en mycket liten del av dessas verksamhet. Sålunda avsåg exempelvis av cirka 2 300 rättshjälpsärenden vid Örebro läns rättshjälpsanstalt år 1955 endast 15 rättshjälp vid ingripanden av här ifrågavarande art.

De erhållna uppgifterna om hur den lämnade hjälpen fördelat sig på olika slag av ärenden har sammanställts i tab. 20.

Den meddelade rättshjälpen har i cirka 50 % av ärendena angående alkoholmissbrukare och i cirka 35 % av ärendena angående barn och ungdom samt försumliga försörjare avsett endast biträde med uppsättande av handlingar. Att fullständig hjälp i saken lämnats har i huvudsak förekommit endast inom barnavården, där hjälp i sådan omfattning meddelats i cirka 20 % av de redovisade ärendena. I övrigt synes rättshjälpen ha bestått i lämnande av upplysningar och råd.

Beträffande förutsättningarna för bifall till en framställning om rättshjälp i de fall, då detta med hänsyn till sökandens ekonomiska förhållanden kan komma i fråga, har av elva anstalter uppgivits, att sådan framställning undantagslöst bifalles. En anstalt har uppgivit, att framställningen alltid bifalles såvitt gäller rättsupplysningar men att i fråga om andra former av hjälp framställningen avslås, därest sökandens talan anses obefogad. En anstalt har förklarat, att rättshjälp icke lämnas, därest de av sökanden ifrågasatta åtgärderna befinnes vara gagnlösa.

Jämtlandssystemet. De uppgifter, som erhållits från landstingen rörande fri rättshjälp meddelad av enskilda advokater, har av landstingen införskaffats genom förfrågningar hos berörda advokater. Dessas möjligheter att i efterhand lämna antalsuppgifter för olika slag av ärenden har emellertid varit begränsade. Två landsting har icke kunnat lämna uppgifter. Vad ovan anförts därom att de redovisade uppgifterna rörande förekomsten av fri rättshjälp är ungefärliga gäller på grund härav i särskilt hög grad uppgifterna om den hjälp, som lämnats enligt jämtlandssystemet. Sistnämnda uppgifter har sammanställts i tab. 21.

I fråga om den meddelade hjälpens omfattning gäller, att den genomgående i mer än 50 % av fallen avsett biträde endast med uppsättande av handlingar. Fullständig hjälp i saken har liksom vid rättshjälpsanstalterna förekommit i större utsträckning i barnavårdsärenden än i andra ärenden

Tabell 21. Ärenden vari rättshjälp lämnats

Antal ärenden av olika slag ang. frihetsberövande, i vilka rättshjälp lämnats	1953	1954	1955
a) inom barnavården	14	23	28
b) inom nykterhetsvården	10	17	12
c) inom sinnessjukvården	3	5	4
d) ang. arbetsföreläggande	—	1	—
e) ang. förpassning	—	—	—
Sammanlagt	27	46	44

eller i cirka 20 % av de förstnämnda samt i cirka 10 % och därunder av de sistnämnda. I övriga fall har hjälpen huvudsakligen varit begränsad till råd och anvisningar.

Flertalet advokater har undantagslöst lämnat hjälp i de fall fri rättshjälp med hänsyn till sökandens ekonomiska förhållanden kunnat ifrågakomma.

V. Rättssäkerhetsgarantier vid vissa frihetsberövanden enligt utländsk lagstiftning

Frågor om administrativt rättsskydd tilldrar sig stort intresse i många länder och rättsskyddets anordnande vid samhällsingripanden, som innebär, att den enskilde berövas sin personliga frihet eller underkastas inskränkningar i denna, har av olika skäl kommit att stå i förgrunden för intresset. Formerna för dylika ingripanden har också vid olika tillfällen behandlats i internationella sammanhang. Det har med hänsyn härtill synt utredningen naturligt att ägna viss uppmärksamhet åt förhållandena på hithörande områden utomlands. I huvudsak har beaktats förhållandena i de övriga nordiska länderna samt England, Frankrike, Tyskland och USA. Det är emellertid att beakta, att utformningen av den enskilde medborgarens rättsskydd i varje land blir beroende av vilka uppgifter och befogenheter, som genom lagstiftning och tradition tillagts samhällets organ på olika områden. I sistnämnda hänseende föreligger historiskt betingade olikheter länderna emellan. Detta för med sig, att utländsk lagstiftnings betydelse vid utformningen av regler rörande samhällsorganens verksamhet och förhållandet mellan samhället och den enskilde vanligen blir ringa. Detta gäller beträffande de områden utredningen haft att beakta även för Sveriges del i förhållande till de ovannämnda länder, vilkas lagstiftning uppmärksammats. Med hänsyn härtill har i det följande endast behandlats vissa allmänna principer samt sådan lagstiftning på olika områden, som ansetts vara av särskilt intresse.

Beträffande England, Frankrike, Tyskland och USA har visst material insamlats av utredningen, delvis med bistånd av utrikesdepartementet. Bl. a. på grundval av detta material har en undersökning rörande förhållandena i sistnämnda länder gjorts av dr jur. Gerhard Simson, vilken lämnat en redo-

görelse härför.¹ Upplysningar har vidare kunnat hämtas från arbeten av olika författare samt vissa offentliga utredningar, i vilka influtit redogörelser berörande hithörande problem i de nordiska länderna och vissa andra stater.²

Den offentliga förvaltningen är såväl i fråga om gränserna för sin maktutövning som i fråga om formerna för sin verksamhet i ett rättssamhälle bunden av rättsregler, skrivna eller oskrivna. Denna bundenhet utgör ett skydd mot godtycke och är ägnad att främja enhetlighet i behandlingen av likartade fall. I samma riktning verkar förvaltningsapparatusens uppbyggnad med över- och underordnade organ genom den kontroll, som de förra vanligen kan utöva över de senare. Denna s. k. *interna kontroll* får för den enskilde särskild betydelse därigenom att den som regel ger honom möjlighet att hos överordnad myndighet påkalla rättelse av underordnad myndighets beslut, som han anser kränka sin rätt. Dylik rättelse kan avse såväl beslutets lagenlighet som myndighetens skönmässiga avgörande. En särskild form av rättelse kan erhållas, därest omprövning av förvaltningsmyndighets beslut kan påkallas även hos andra organ än de ovannämnda över-

¹ Redogörelsen, som omfattar 140 maskinskrivna sidor, finnes bilagd utredningens handlingar.

² *Administrationsudvalget* (Danmark), Betaenkning vedrørende børneforsorgens administration, Del I (1957) och II (1958); *J. Andenaes*, Garantier for retssikkerheten ved administrative avgørelser, Förhandlingarna å det nittonde nordiska juristmötet 1951, Bil. VI; *P. Andersen*, Dansk forvaltningsret; *densamme*, Nye grundlovsbestemmelser af saerlig interesse for administrationen, N A T 1954 s. 93; *Barnavårdskommittén*, Betänkande II med förslag till ny barnavårdslag, SOU 1956:61; *Barnevernkomiteen* (Norge), Innstilling I (1951) (Lov om barnevern); *Besværssakkunniga*, Administrativt rettskydd, SOU 1955:19; *E. Bevelius*, Intervention, by the courts or by other authorities, in the case of socially maladjusted children and juveniles (Fifth international congress for social defence, Stockholm 1958) (Jfr Tappan, nedan); *F. Castberg*, Innledning til forvaltningsretten; *Castrén*, Länsrätter vid länsstyrelserna i Finland, N A T 1955 s. 23; *W. E. Cavenagh*, The child and the court, (1959); *B. Christensen*, Danske love fra 1957 og 1958 af almindelig administrativ interesse, N A T 1959 s. 210; *densamme*, Reformforslag vedrørende domstolslignende organer i engelsk forvaltning, N A T 1958 s. 63 (Jfr nedan The Frank's Committee); *H. Eek*, Administrativa frihedsberøvanden (1943); *densamme*, Administrativ process i Förenta staterna, F T 1950 s. 152; *densamme*, Judiciell förvaltningskontroll i Förenta staterna, F T 1950 s. 232; *T. Eriksson*, Ungdomsdomstol eller barnavårdsnämnd, Svenska Socialvårdsförbundets tidskr. nr 2/1958 s. 41; *Forsorgsloven*, (Danmark), Noteudgave 1959; *Forvaltningskomiteen* (Norge), Innstilling angående spørsmålet om mer betryggende former for den offentlige forvaltning, 1958 (Jfr Wold, nedan); *The Frank's Committee* (England), Report of the committee on administrative tribunals and enquiries (1957); *F. T. Giles*, Children and the Law, (1959); *T. Haarlov*, Administrativ frihedsberøvelse (1948); *densamme*, Administrative opdragelsessanktioner (1952); *N. Herlitz*, Administrativt rettskydd, återblickar och framtidsperspektiv, F T 1958 s. 1; *H. Horsten*, Børne- og ungdomsforsorgen i Danmark (1959); *Aage Kirkegaard*, Om domstolsprøvelse af sindsyge personers administrative frihedsberøvelse, Nordisk Psykiatrisk Medlemsblad 1957 s. 166; *R. Kuuskoski*, Den finska lagen om ändringssökande i förvaltningsärenden, F T 1955 s. 213; *M. Johs. Mikkelsen*, Den retslige behandling af sager vedrørende administrativ frihedsberøvelse i Danmark, Juristen 1960 s. 72; *R. Meinander*, Socialnämndens lagbok (1958); *A. Os*, Domstolskontrollen med forvaltningen, Nordiska adm. förbundets 11:e allmänna möte i Stockholm, N A T 1955; *G. Petré*, Administrativa rättssäkerhetsproblem, Sv J T 1955 s. 618; *P. W. Tappan*, Intervention, by courts or by other authorities, in the case of socially maladjusted children and juveniles (Jfr Bevelius, ovan); *T. Wold*, Domstolskontrollen med forvaltningens vedtak, Förhandlingarna å det tjuguförsta nordiska juristmötet 1957; *ang. England*, Britain, an official handbook (1960 edition); *ang. Norge*, Sosial håndbok for Norge Del I (1952), II (1953). Vad gäller Danmark, England, Finland, Island och Norge har upplysningar berörande vissa frågor erhållits med bistånd av nämnda länders ambassader i Stockholm.

ordnade myndigheterna. Detta innefattar en möjlighet till s. k. *extern kontroll* eller *domstolskontroll* i vissa hänseenden över förvaltningen. Nämda möjlighet innebär vanligen, att beslut av förvaltningsmyndighet kan på talan av den, vars rätt beröres därav, prövas av domstol med behörighet för denna att upphäva beslutet, därest detta finnes icke vara lagligen grundat. I vissa länder har möjligheten att underkasta förvaltningsmyndighets beslut allmän domstols prövning av ålder utgjort ett betydelsefullt led i den enskildes rättsskydd. Det är emellertid att uppmärksamma, att en fortgående utbyggnad av administrationen i nämnda länder medfört en tendens att på olika sätt begränsa möjligheten till prövning vid allmän domstol. Ett efter hand ökat krav på förbättrade rättssäkerhetsgarantier inom förvaltningen har lett till att även i länder, i vilka överklagande hos överordnad förvaltningsmyndighet från början varit den enda väg till rättelse av dylikt beslut, som stått den enskilde till buds, möjligheter öppnats för domstolsprövning, vid allmän domstol eller förvaltningsdomstol, av rättsfrågor inom förvaltningen. Denna prövning har givits olika räckvidd och utformats olika i de berörda länderna. I vissa fall har för övrigt målsättningen kommit att bli, att frågor av i huvudsak rättslig natur inom förvaltningen redan från början skall kunna upptagas och prövas av organ och under former, som erbjuder tillfredsställande rättssäkerhetsgarantier för den enskilde.

De förhållanden, som i ovan berörda hänseenden blivit rådande i de förut nämnda länderna, har haft betydelse för den närmare utformningen av den enskildes rättsskydd på olika områden i dessa. Nämda förhållanden skall med hänsyn härtill i korthet beröras.

Enligt den *engelska* rättens grundprinciper står förvaltningen under de allmänna domstolarnas kontroll. Domstolarnas ingripande kan påkallas i olika hänseenden. Rätten att vända sig till domstol är grundad på *common law* och finnes så snart icke något annat är stadgat. Den har därjämte i viss utsträckning blivit reglerad i särskilda lagar. Vad gäller den praktiska betydelsen av rätten till domstolsprövning av förvaltningsmyndighets beslut är emellertid att beakta dels domstolskontrollens begränsning till att avse rättsfrågor och dels den antydda möjligheten att stadga undantag från nämnda rätt. Sistnämnda möjlighet har i samband med en fortgående utbyggnad av administrationen blivit av särskild betydelse och har i viss utsträckning kommit att utnyttjas i fråga om beslut av vissa kollegiala organ, vilka går under beteckningen »administrative tribunals». Dessa har fått stor betydelse på olika områden inom modern engelsk förvaltning och har i vissa fall tillagts uppgift att träffa avgöranden i frågor av rättslig natur. Även beslut av vissa andra myndigheter än nämnda organ har i olika fall gjorts oåtkomliga för domstolskontroll.¹ Nämda organs ställning och verksamhetsformer har nyligen blivit föremål för reglering genom en särskild lag,

¹ *Adm. rättsskydd*, s. 28.

»Tribunals and Inquiries Act 1958».¹ Enligt denna lag har inrättats ett särskilt råd om 10—15 medlemmar, »Council on Tribunals», med uppgift att utöva tillsyn över de olika administrative tribunals och deras verksamhet. För handläggning av frågor, som rör skotska förhållanden, finnes en särskild kommitté inom rådet. Ordförande i vissa tribunals skall utses under medverkan av lordkanslern eller presidenten i högsta civildomstolen i Skottland (the Court of Session). Det förutsättes, att särskilda regler skall ges för förfarandet vid olika tribunals. Vid utformningen av dessa regler skall det ovannämnda rådet medverka. Beslut av vissa administrative tribunals skall kunna överklagas hos vederbörande minister eller såvitt gäller rättsfråga, »on the point of law», hos allmän civildomstol (the High Court och i Skottland the Court of Session).

Ingripande, som kan medföra eller medfört frihetsförlust, kan i England alltid underkastas domstolsprövning. Detta kan ske enligt särskilda regler under återopande av Habeas Corpus Act, som stadgar, att envar som genom statsorgan berövas sin frihet skall äga rätt att hos domaren påfordra, att lagligheten av frihetsberövandet snabbt prövas. För den enskildes rättskydd är förutom nämnda prövning i efterhand av betydelse, att i England i många fall frihetsberövande förutsätter ett processförfarande inför domstol.

Även i USA gäller, att administrativa avgöranden kan underkastas domstols prövning. Domstolskontrollen är i USA ett uttryck för de maktfördelningsprinciper, vilka ligger till grund för författningen. Kontrollen omfattar såväl unionens som delstaternas förvaltningsorgan. Genom anknytningen till författningen har rätten till domstolsprövning vidare blivit särskilt tryggt. Vad gäller oberättigade frihetsinskränkningar är liksom i England Habeas Corpus Act det grundläggande skyddet häremot, trots att denna lag aldrig formellt antagits i USA. I övrigt anses gälla, att möjligheterna till rättelse i administrativ ordning skall ha utnyttjats, innan talan kan väckas vid allmän domstol. Domstolskontrollen är liksom i England begränsad till frågor angående lagligheten av det administrativa beslutet. Däri inbegripes även frågor rörande det förfarande, som föregått förvaltningsmyndighetens avgörande. Enligt stadgande i författningen skall ingen kunna berövas liv, frihet eller egendom utan iakttagande av »due process of law». Kravet på due process anses icke påkalla, att alla frågor, som berör den enskildes rättigheter, skall prövas av domstol. Det innebär emellertid, att administrativa beslut i dylika frågor skall grundas på ett förfarande, som erbjuder en viss minimistandard i fråga om rättsskydd.² Förvaltningsförfarandet och möjligheten till överprövning av administrativa beslut har vad gäller federala myndigheter reglerats i The Federal Administration Procedure Act av år

¹ 1958 års lag har föregåtts av en utredning av en statlig kommitté (The Committee on Tribunals and Enquiries). Kommitténs betänkande, som avgavs år 1957, innehåller flera ur rätts-säkerhetssynpunkt betydelsefulla rekommendationer, vilka beaktats i lagen.

² *EEK*, a. a. om judiciell förvaltningskontroll i USA.

1946. Domstolen äger pröva huruvida förvaltningsmyndighetens beslut är riktigt baserat på faktiska omständigheter. Beslutet skall upphävas, om det icke stöder sig på »substantial evidence». Ett avgörande, som meddelas utan tillräckliga bevis för de omständigheter, varå det grundas, kränker rätten till due process. Detsamma gäller, om den som saken rör icke fått tillfälle att framlägga bevisning av betydelse. Domstolens prövningsrätt i nu berörda hänseenden upphör, där den administrativa myndighetens skönsmässiga bedömande (discretion) börjar. Svårbedömda gränsdragningsfrågor kan uppkomma vid bestämmandet av omfattningen av domstolens prövningsrätt i olika fall.

Liksom i England har i USA en utbyggnad av administrationen fört med sig, att förvaltningsorganens betydelse och självständighet ökat. Prövningen av frågor av rättslig natur har på många områden anförtrots särskilda organ, s. k. »administrative agencies», som i vissa hänseenden kan jämföras med domstolar. Förslag om inrättande av en central förvaltningsdomstol har vidare vid ett par tillfällen framlagts. En förvaltningskommitté, Hooverkommittén,¹ förordade i ett år 1955 avgivet betänkande angående »legal services and procedure», att vissa ärenden, som avgöres av administrativa agencies, skulle överföras till en sådan domstol. Då fråga är om rättsliga avgöranden inom förvaltningen, vilka förutsätter en prövning av samma art som den, vilken eljest ankommer på domstolar, kan enligt kommittén hänsynen till den enskildes rättsskydd nödvändiggöra, att en fullständig åtskillnad sker mellan partsfunktionerna och den avgörande myndigheten redan under sakens utredning. Utvecklingen bör därför ta sikte på att överföra dylika avgöranden till en domstol. Kommitténs rekommendationer resulterade i att ett lagförslag i enlighet med dessa framlades vid 1958 års kongress. Förslaget stannade i kongressens juridiska utskott. Den ifrågasatta lagstiftningen anses dock fortfarande aktuell.²

I motsats till vad fallet varit i England och USA har i *Frankrike* förvaltningen givits en i förhållande till de allmänna domstolarna fullt självständig ställning. I överensstämmelse härmed har för prövningen av frågor av rättslig natur inom förvaltningen inrättats särskilda, kollegialt sammansatta organ knutna till denna. Vid dessa organ har utvecklats ett domstolsmässigt förfarande och organen har kommit att betraktas såsom förvaltningsdomstolar. Bland nämnda organ är 27 distriktsförvaltningsdomstolar »tribunaux administratifs», vilka tillkommit under 1950-talet. De utgör första instans i förvaltningsmål och har ersatt de prefekturråd, som tidigare funnits. Framför allt bör emellertid nämnas statsrådet, »conseil d'état», som länge var den enda förvaltningsdomstolen men som efter distriktsförvaltningsdomstolarnas tillkomst utgör överinstans i förhållande till dessa.

¹ *The Commission on organization of the executive branch of the government*; se Förvaltningskommittén, a. bet. s. 352.

² Enligt uppgifter, som erhållits genom UD.

En gränsdragning har skett mellan den talan mot avgöranden i frågor av rättslig natur, »recours contentieux», vilken föres vid förvaltningsdomstol, och den talan mot andra avgöranden, »recours hiérarchique», som föres hos överordnad förvaltningsmyndighet. Vad gäller kompetensfördelningen mellan de allmänna domstolarna och förvaltningen är i förevarande sammanhang att uppmärksamma, att frågor om åtgärder, som kan medföra frihetsförlust, i Frankrike i princip anses tillhöra de allmänna domstolarnas kompetensområde. Av de beteenden, som i Sverige kan leda till frihetsberövande på administrativ väg, är i Frankrike några kriminaliserade. Frihetsberövande genom beslut av administrativ myndighet kan dock förekomma beträffande vissa fysiskt eller psykiskt sjuka samt beträffande utläningar i vissa utlänningsärenden.

Tiden närmast före och under andra världskriget medförde i Tyskland uppkomsten av maktfullkomliga förvaltningsorgan och ett raserande av alla rättssäkerhetsgarantier. Efter kriget har i *Västtyskland* en omfattande lagstiftning kommit till stånd i syfte att åstadkomma en ur rättssäkerhetsynpunkt betryggande ordning. I fråga om rättsskyddet inom förvaltningen har nämnda lagstiftning knutit an till den tidigare lagstiftning, som efter franskt mönster efter hand lett fram till en ordning med särskilda förvaltningsdomstolar. I den nya lagstiftningen har en gränsdragning skett mellan förvaltning och rättsskipning. De inrättade förvaltningsdomstolarna anses, till skillnad från vad fallet är i Frankrike, icke utgöra en del av administrationen utan betraktas såsom med de allmänna domstolarna likvärdiga utövare av den dömande makten. Ett för den enskildes rättsskydd grundläggande stadgande har intagits i författningen. Enligt detta skall envar, som anser sig ha blivit kränkt i sin rätt av den offentliga makten, kunna söka rättelse vid domstol.¹ Han har därvid enligt samma stadgande att vända sig till den domstol, som är behörig att upptaga talan på ifrågavarande område. Finnes icke någon viss domstol, vid vilken talan skall föras, kan talan väckas vid allmän domstol. Olika särskilda domstolar har inrättats. I fråga om de egentliga förvaltningsdomstolarna har skapats ett treinstanssystem med lokala förvaltningsdomstolar, »Verwaltungsgerichte», överförvaltningsdomstolar, »Verwaltungsgerichtshöfe» eller »Oberverwaltungsgerichte», som regel en för varje delstat, samt en förbundsförvaltningsdomstol »Bundesverwaltungsgericht». Möjligheten till fullföljd till förbundsförvaltningsdomstolen är beträffande frågor, som icke gäller förbundslagstiftning, begränsad. I fråga om frihetsberövanden har i Tyskland lagstiftningen fått sin prägel av uppfattningen, att ingripanden, som berör den enskildes personliga frihet, icke bör kunna komma till stånd annat än under medverkan av domstol. Detta har kommit till uttryck i grundlagen genom en bestämmelse (art. 104 andra stycket), vari det bl. a. heter, att »över tillåtligheten och fortvaron av ett frihetsberövande beslutar endast domaren». Denna

¹ Simsons redogörelse; *Förvaltningskomiteen*, a. bet. s. 344.

bestämmelse går längre än det ovannämnda stadgandet om rätt till domstolsprövning av ett redan fattat beslut. Den innebär, att frihetsberövande från administrativ myndighets sida i princip må vara tillåtet men att det alltid skall innefatta endast ett preliminärt avgörande, som automatiskt skall underställas domarens prövning. Domstolen utgör icke en besvärinstans utan ett medverkande organ. De närmare formerna för domstolarnas medverkan vid nu berörda frihetsberövanden har reglerats genom särskild lagstiftning. Denna har på vissa områden gjorts gemensam för hela förbundsrepubliken men på andra utformats av varje delstat för sig.

Även i *de nordiska länderna* har i här ifrågavarande hänseenden förhållandena gestaltat sig olika. I Danmark, Island och Norge har den enskilde givits möjlighet att i likhet med vad som gäller i England och USA underkasta förvaltningsmyndighets beslut allmän domstols prövning i vad rör beslutets överensstämmelse med lag. I Finland däremot har utvecklats en ordning, som påminner om den fransk-tyska.

I Danmark skapades möjlighet till domstolsprövning av förvaltningsavgöranden genom ett stadgande i 1849 års grundlag, att »Domstolene er berettiget til at påkende ethvert spørgsmål om øvrighedsmyndighedens grænser». Stadgandet har givits den tolkningen, att rätt till domstolsprövning föreligger i alla fall, i vilka rätten därtill icke uteslutits genom bestämmelse i lag. Prövningsrätten avser det påtalade avgörandets lagenlighet. Den omfattar vidare i princip avgöranden av alla slag av förvaltningsmyndigheter, även beslut av Konungen. I likhet med vad fallet varit i England har emellertid även i Danmark en utveckling inom administrationen lett till att de allmänna domstolarnas prövningsrätt på vissa områden uteslutits eller begränsats. Detta har, trots domstolskontrollens förankring i författningen, varit möjligt på grund av den ovan berörda tolkningen av det citerade grundlagsstadgandet. Den nämnda utvecklingen har aktualiserat frågan om rättsskyddets anordnande på de områden, som undandragits domstolskontrollen, samt lett till en diskussion om formerna för rättsskyddet inom förvaltningen över huvud taget. Därvid har behandlats frågan om inrättande av särskilda förvaltningsdomstolar. Såsom ett resultat av diskussionen kan antecknas, att möjlighet att inrätta dylika domstolar skapats genom ett stadgande i 1953 års grundlag, att prövning av »spørgsmål om øvrighedsmyndighedens grænser kan ved lov henlægges til en eller flere forvaltningsdomstoler».

I förevarande sammanhang är av intresse den ordning, som i samband med tillkomsten av 1953 års grundlag skapades för att tillgodose behovet av rättssäkerhetsgarantier vid administrativa frihetsberövanden. Bestämmelse intogs i lagen om att alla slag av dylikt frihetsberövande, med undantag för sådant som beslutats med stöd av utlänningslagstiftningen, skulle kunna underkastas prövning av de allmänna domstolarna eller annan dömande myndighet. Genom bestämmelsen möjliggjordes domstolsprövning av ingri-

panden beträffande bl. a. barn och ungdom, alkoholister, försumliga försörjare, sinnessjuka, sinnesslöa samt vissa smittosamt sjuka. Den närmare utformningen av domstolsprövningen blev reglerad genom särskild lagstiftning. Genom denna förlades prövningen till de allmänna domstolarna. Med hänsyn till svårigheten att på förhand bedöma, hur den beslutade ordningen skulle komma att verka i praktiken, begränsades sistnämnda lagstiftnings giltighet i tiden genom en bestämmelse, att den skulle omprövas under folketingsåret 1957—58. I fråga om handläggningen vid domstol gjordes den allmänna rättegångsordningens regler tillämpliga med vissa modifierationer. Bl. a. lades ansvaret för att saken blev tillfredsställande utredd på domstolen, som i överensstämmelse härmed gavs befogenhet att oberoende av parts yrkande föranstalta om bevisning och annan utredning. Det kontradiktoriska förfarandet markerades genom en särskild reglering av partsförhållandet, enligt vilken den myndighet, som meddelat det överklagade beslutet, uttryckligen gavs ställning av part. För den enskilde skulle utses ett biträde, med mindre han icke önskade detta. På begäran skulle även den myndighet, som meddelat det överklagade beslutet, kunna erhålla ett av domstolen förordnat biträde. Mot domstolens dom skulle talan kunna föras hos överrätt, landsret. För rätt till talan mot landsrets dom skulle krävas tillstånd av justitieministern. Sådant tillstånd förutsattes komma att ges endast undantagsvis. Under folketingsåren 1957—58 och 1958—59 upptogs frågan om formerna för domstolsprövningen till förnyade överväganden. Därvid förelåg uppgifter om i vilken utsträckning möjligheten till domstolsprövning av beslut om frihetsberövande utnyttjats och om de erfarenheter, som erhållits av den aktuella lagstiftningen under den tid den varit i tillämpning.¹ Enligt nämnda uppgifter hade under tiden fram till den 1 maj 1957 meddelats dom av underrätt i 253 mål angående administrativt frihetsberövande. I 36 av dessa mål hade domstolen helt eller delvis upphävt beslutet om frihetsberövande. Av de 253 domarna blev 70 prövade av landsret, som i 60 fall fastställde underrättens godkännande av frihetsberövandet, i 1 fall fastställde underrättens upphävande av detta, i 3 fall ändrade underrättens godkännande av frihetsberövandet och i 6 fall ändrade underrättens upphävande av detta. Endast ett ringa antal överklaganden till högsteret hade förekommit. Det bör uppmärksammas, att en ändring av ett överklagat beslut kan bero på att vid avgörandet hänsyn togs till förhållandena vid tiden för detta och att sålunda nytillkomna omständigheter kunnat påverka avgörandet.

Vad gäller erfarenheterna av den nämnda lagstiftningen framgick av de föreliggande uppgifterna härom, att den i det stora hela verkat tillfredsställande. Inom den kommitté, som fått att överväga lagstiftningens tillämpning på barnavårdens område, ifrågasattes dock av flera ledamöter, huruvida icke domstolsprövningen borde förläggas till en särskild dömande myn-

¹ Folketingstidende 1957—58, A. sp. 830—831. — Jfr not. 2 s. 59.

dighet. Denna tanke upptogs av socialministern och resulterade i ett förslag om att på barnavårdens område domstolsprövningen skulle överflyttas till en myndighet bestående av tre ordinarie domare, en barnpsykiater samt en person med stor erfarenhet på barnavårdens område. Förslaget förkastades emellertid av folketinget, som ansåg att prövningen borde ligga kvar hos de allmänna domstolarna. Resultatet beträffande lagstiftningen om domstolsprövning av administrativa frihetsberövanden har blivit, att den i samband med grundlagens tillkomst införda ordningen med några mindre ändringar skall bestå. Av nämnda ändringar bör nämnas, att inom barnavården domstolsprövningen icke skall avse den kommunala barnavårdsmyndighetens, børneværnsudvalgets, avgörande utan det beslut, som, därest avgörandet överklagas, meddelas av den administrativa klagoinstansen, »landsnævnet for børne- og ungdomsforsorg». Talan mot landsnævnets beslut skall föras direkt hos landsret och icke såsom tidigare hos underrätt. Denna ändring sammanhänger med att underrättsdomarna medverkar i børneværnsudvalgene vid handläggningen av ärenden angående frihetsberövande. Landsretten skall vidare i de mål, varom här är fråga, förstärkas med en domare, som är »børneforsorgskyndig», och en, som är »kyndig i børnepsykiatri». I övrigt gäller beträffande förfarandet bl. a., att biträde skall förordnas för den enskilde, om han icke själv anskaffat biträde. Domstolen har vidare givits ökade möjligheter att förordna biträde åt den myndighet, som för det allmänna talan.

Vad gäller *Finland* var före år 1918 möjligheten att angripa förvaltningsmyndighets beslut begränsad till den rätt att överklaga beslutet hos överordnad myndighet, som kunde föreligga enligt särskilt stadgande. Genom inrättande nämnda år av högsta förvaltningsdomstolen efter förebild av regeringsrätten i Sverige skapades emellertid möjlighet till domstolsprövning av avgöranden av vissa förvaltningsmyndigheter såsom de centrala verken och länsstyrelserna. Domstolens prövningsrätt begränsades till att avse det överklagade beslutets lagenlighet genom stadgande, att domstolen icke äger upptaga mål eller ärenden, i vilka avgörandet »i huvudsak beror av besluts eller åtgärds ändamålsenlighet». På senare tid har rättsskyddet inom förvaltningen vidare utvecklats dels genom införande av en allmän besvärsmålsrätt inom förvaltningen enligt en lag av år 1950 om ändringssökande i förvaltningsärenden och dels genom inrättande av länsrätter vid länsstyrelserna enligt en lag av år 1955 om länsrätt. Genom den förstnämnda lagen har i princip öppnats möjlighet till besvärstalan i alla förvaltningsärenden. Undantag utgör beslut av presidenten. Lagen äger således tillämpning även å statsrådets och ministeriernas beslut. Besvär mot lägre myndigheters beslut skall som regel anföras hos överordnad myndighet och besvär mot högre myndigheters beslut hos högsta förvaltningsdomstolen. Länsstyrelserna är i Finland liksom i Sverige enmansmyndigheter i vad avser beslutanderätten. Denna tillkommer i princip landshövdingen men utövas i bety-

dande omfattning av länsrådet eller landskamreraren i egenskap av landshövdingens ställföreträdare. Avgörande träffas som regel efter föredragning. Eftersom landshövdingen icke alltid är jurist, kommer i de fall rättsfrågor är av betydelse för beslut, som fattas av denne, ett särskilt ansvar att vila på föredraganden. I denna ordning har på flera betydelsefulla områden inrättandet av länsrätter medfört en ändring, i det att till länsrätt, som består av tre ledamöter, överförts den beslutanderätt, som förut tillkommit länsstyrelsen såsom enmansmyndighet. Såsom ordförande i länsrätt fungerar landshövdingen, länsrådet eller landskamreraren. De övriga två ledamöterna utgöres av en länsassessor samt den befattningshavare, som är föredragande. Möjlighet finnes att i större län inrätta mer än en länsrätt. I länsrätt handlägges, förutom till länsstyrelsens verksamhetsområde hörande förvaltningsrättsliga besvärssärenden, bl. a. ärenden angående frihetsberövande av alkoholister, försörjningspliktiga och lösdrivare. Genom ett utbyggt förfarande har sörjts för att en allsidig utredning skall kunna erhållas. I fråga om handläggningen gäller, att motsättningen mellan samhället och den enskilde markeras i en genomförd tvåpartsreglering. Det allmännas talan föres av den myndighet, som närmast beröres, eller av en av denna förordnad person. Finnes icke någon sådan myndighet, skall ett s. k. länsombud utses att föra det allmännas talan. Länsombud utses av länsstyrelsen bland tjänstemän inom denna. Vid handläggningen skall den allmänna rättegångsordningens regler i tillämpliga delar följas. Förfarandet kan efter omständigheterna göras skriftligt eller muntligt. Länsrätten kan direkt upptaga muntlig bevisning genom vittnen och sakkunniga och kan höra part under sanningsförsäkran. Ansvaret för att en fullständig utredning blir verkställd åvilar i sista hand länsrätten. Denna äger i överensstämmelse härmed ex officio införskaffa kompletterande utredning. Länsrättens utslag utfärdas i länsstyrelsens namn. Talan mot länsrättens utslag föres hos högsta förvaltningsdomstolen. Handläggningen hos denna är skriftlig.

Rätten att underkasta förvaltningsmyndighets beslut allmän domstols prövning har i *Island* liksom i Danmark stöd i ett grundlagsstadgande. Prövningen avser beslutets överensstämmelse med lag. Möjlighet anses finnas att genom särskild föreskrift i lag undantaga visst slag av beslut från domstolsprövning. Utvecklingen synes dock gå i riktning mot att utvidga domstolarnas maktområde.¹

Förvaltningsförfarandets utformning i *Norge* har nyligen utretts av en statlig kommitté, »förvaltningskomiteen», som ingående behandlat bl. a. det administrativa rättsskyddet. I kommitténs betänkande, som avgivits år 1958, framhålles,² att rätten att underkasta förvaltningsavgöranden allmän domstols prövning i Norge betraktas såsom en av de viktigaste garantierna

^{1, 2} *Förvaltningskomiteen*, a. bet. ang. *Island* s. 258 (För redogörelsen beträffande *Island* i det norska bet. har svarat professorn i förvaltningsrätt vid Islands universitet Olafur Johannesson). — ang. *Norge* s. 259.

för den enskildes rättssäkerhet. Nämnda rätt har i Norge grundlagts och utvecklats i rättspraxis och kan föras tillbaka till ett avgörande av høyesterrett under den tidigare hälften av 1800-talet. Prövningsrätten omfattar de rättsliga sidorna av förvaltningsavgörandena men icke förvaltningsmyndighetens skönsmässiga bedömande. Att det skönsmässiga bedömandet icke omfattas av domstolskontrollen har dock icke ansetts utesluta, att domstolen tar ställning till, om vid nämnda bedömande tagits hänsyn, som ligger vid sidan om ändamålet med den aktuella lagstiftningen. Høyesterett har också i ett par fall upphävt ett avgörande, enär den utifrån allmänna rättsgrundsatser funnit avgörandet uppenbart orimligt.¹ Avgöranden av alla slag av förvaltningsmyndigheter kan göras till föremål för domstolskontroll, således även departementens och Konungens beslut. Hinder anses emellertid icke föreligga för att i visst fall i lag göra undantag från prövningsrätten genom föreskrift, att förvaltningsmyndighets beslut skall innefatta ett slutligt avgörande av saken. Med hänsyn till att domstolarnas prövningsrätt avser beslutets lagenlighet finnes vidare möjlighet att genom att i lagen lämna stort utrymme åt den beslutande myndighetens fria skön i viss utsträckning undandraga myndighetens beslut domstolskontroll.

Möjligheten att utesluta eller begränsa domstolarnas prövningsrätt har utnyttjats beträffande avgöranden av olika typer av förvaltningsorgan. Bl. a. har detta skett i fråga om beslut av olika kollegiala organ, som inrättats på vissa områden och givits en självständig ställning. Nämnda organ utgör i i många fall klagoinstanser för beslut av lägre förvaltningsmyndigheter på ifrågavarande områden.² I detta sammanhang bör vidare uppmärksammas några organ, vilka tillagts att självständigt pröva frågor om vissa frihetsberövanden. Hit hör kontrollkommissionerna vid sinnssykeasylene, barnevernsnemndene och edruelighetsnemndene. Vid tillkomsten av dessa organ har behovet av rättsskydd för den enskilde särskilt uppmärksammat och påverkat utformningen av organen och reglerna för handläggningen vid dessa. Detta har antagits vara anledning till att dessa organs avgöranden i det övervägande antalet fall icke drages inför domstol, oaktat de icke undantagits från domstolsprövning och en sådan med hänsyn till avgörandenas art kunde ligga nära till hands.³ Beträffande edruelighetsnemndene bör anmärkas, att talan mot beslut om tvångsintagning av alkoholmissbrukare å vårdanstalt efter prövningstillstånd kan föras hos høyesterett, som därvid förutom beslutets lagenlighet äger pröva även edruelighetsnemndens skönsmässiga bedömande.

Vad beträffar förhållandet mellan domstolskontrollen och möjligheten att erhålla ändring på administrativ väg anses gälla, att i de fall icke annat är föreskrivet domstolsprövning kan påkallas utan hinder av att möjligheten

¹ Os, a. a.

² Förvaltningskomiteen, a. bet. s. 382.

³ Förvaltningskomiteen, a. bet. s. 401.

att föra talan hos högre förvaltningsmyndighet icke utnyttjats.¹ Talan vid domstol utgör hinder för verkställighet av förvaltningsmyndighetens beslut endast i de fall uttrycklig föreskrift härom finnes i ifrågavarande lag.² Förvaltningskomiteen tar i sitt betänkande upp den antydda utvecklingen med avseende å de faktiska möjligheterna till domstolskontroll över förvaltningen och diskuterar mot bakgrunden härav i vad mån skäl kan finnas för inrättande av särskilda förvaltningsdomstolar efter franskt-tyskt mönster. Kommittén konstaterar därvid, att under förutsättning att det avgörande kravet uppfylles, nämligen att den rättsliga kontrollen över förvaltningen tillägges oavhängiga organ, vilka fattar sina beslut efter en ur rättssäkerhetssynpunkt betryggande handläggning, valet mellan förvaltningsdomstolar och allmänna domstolar närmast blir en fråga om vilken lösning, som med hänsyn till förhållandena i ifrågavarande land kan anses mest praktisk och ändamålsenlig.³ För Norges del avvisar kommittén tanken att med övergivande av rådande ordning helt övergå till ett nytt system med förvaltningsdomstolar, särskilt med hänsyn till »rettsenheten». Kommittén konstaterar emellertid, att på vissa områden på grund av förvaltningsavgörandenas art eller omfattning en kontroll via de allmänna domstolarna icke är lämplig. På dessa områden, vilka genom tydliga bestämmelser bör undantagas från de allmänna domstolarnas prövningsrätt, bör för den rättsliga kontrollen skapas särskilda organ, »ankenemnder» eller förvaltningsdomstolar. Dessa bör inrättas såsom självständiga organ och vara skilda från förvaltningens organisation i övrigt. Ledamöterna bör utses av justitiedepartementet för viss tid och bör icke kunna avsättas under den tidsperiod, för vilken de utsetts. Ordföranden bör vara jurist med erfarenhet såsom domare, advokat eller »saksfører». Förfarandet vid ankenemndene bör enligt kommittén göras kontradiktoriskt med en särskild företrädare för det allmänna. I övrigt bör officialprincipen gälla och handläggningen som regel vara skriftlig. Kommittén föreslår slutligen, att talan mot ankenemndenes beslut skall kunna föras hos høyesterett efter prövningstillstånd av høyesteretts kjæremålsutvalg.⁴ Något principiellt ställningstagande i frågan om inrättande av ankenemnder har enligt uppgift ännu icke gjorts. Förslaget anses därför alltså vara aktuellt.

Behov av möjlighet att utanför straffrättens område kunna ingripa med frihetsberövanden eller frihetsinskränkande åtgärder anses i de länder, som ovan behandlats, föreligga på i stort sett samma områden, även om förutsättningarna för ingripande varierar. Särskilt mellan de nordiska länderna föreligger god överensstämmelse i detta hänseende. Vad gäller de organ, på vilka beslutanderätten i olika fall ankommer, samt utformningen av förfarandet finnes däremot betydande olikheter. Dessa hör som regel samman med de olika principer, kring vilka rättsskyddet i allmänhet inom förvalt-

¹ Förvaltningskomiteen, a. bet. s. 362;—² s.366;—³ s. 402, 406 och 407.

⁴ Förvaltningskomiteen, a. bet. s. 406—414.

ningen byggts upp. Ur svensk synpunkt är av olika skäl förhållandena i de övriga nordiska länderna närmast av intresse. Vid den översiktliga redogörelsen för förfarandet vid administrativa frihetsberövanden på olika områden, som lämnas i det följande, har med hänsyn härtill främst beaktats förfarandet i sistnämnda länder.

Alkoholmissbrukare. Att besluta om ingripande mot alkoholmissbrukare ankommer i *Danmark* på kommunala nämnder, de sociale udvalg, som utses av kommunalbestyrelserna. Enligt de särskilda regler, som gäller för Köpenhamn, tillkommer beslutanderätten där magistraten. Till grund för ett udvalgs beslut skall ligga en av udvalget verkställd undersökning. Talan om lagligheten av ett beslutat frihetsberövande kan av den som saken rör föras hos vederbörande underrätt och vidare genom överklagande av underrättens dom hos landsret. Mot landsrets dom kan talan föras hos højesteret dock endast i de fall justitieministern »undtagelsevis tillader det». — I *Finland* tillkommer beslutanderätten i fråga om »intagning i allmän alkoholistanstalt» länsrätterna. Framställning om intagning kan göras av socialnämnd, polismyndighet och i vissa fall alkoholmissbrukarens anförvanter eller förmyndare. Vid framställningen skall fogas den utredning rörande behovet av det ifrågasatta ingripandet, som sökanden åberopar. Länsrätts ställning och sammansättning samt handläggningen vid länsrätt har ovan behandlats. Talan mot länsrätts beslut kan föras hos högsta förvaltningsdomstolen. — Liksom i *Danmark* utövas i *Norge* beslutanderätten i fråga om ingripanden mot alkoholmissbrukare av kommunala nämnder, edruehghetsnemndene, som har ansvaret för nykterhetsvården inom kommunerna. Edruehghetsnemnd utses av kommunestyret och skall bestå av minst tre ledamöter, både män och kvinnor. Ledamöterna skall väljas bland sådana personer, som kan antagas ha särskilda förutsättningar för nämndens arbete. Om möjligt bör bland ledamöterna finnas en läkare. Bl. a. vid frihetsberövanden gäller särskilda regler för handläggningen. Uppkommer fråga därom, skall ärendet överlämnas till vederbörande underrättsdomare, vilken skall leda den vidare handläggningen och tillsammans med nämnden avgöra ärendet. Den som saken rör skall kallas till förhör inför nämnden. Vid behov kan hämtning ske genom polisens försorg. Nämnden kan själv upptaga bevis. Läkarutlåtande skall alltid föreligga, när fråga är om tvångsintagning. Alkoholmissbrukaren kan låta sig biträdas av »saksfører» eller annat ombud, som nämndens ordförande godtager, och kan under vissa förutsättningar erhålla fri rätts hjälp. Det ankommer på ordföranden att besluta, om förhandling skall hållas inom stängda dörrar. Så bör ske, om den saken rör önskar det. Talan mot nämndens beslut om frihetsberövande kan föras hos høyesterett. Prövningstillstånd kräves dock av høyesteretts kjæremålsutvalg. — I *England* kan tvångsinternering av alkoholmissbrukare endast förekomma i fråga om sådana missbrukare, vilka förövat brott under inflytande av alkohol. Frihetsberövandet beslutas av domstol efter ett förfarande,

som i väsentliga delar överensstämmer med förfarandet i brottmål. — I *Frankrike* kan endast sådana alkoholmissbrukare, som är farliga för annans säkerhet, göras till föremål för tvångsingripande. Beslutanderätten tillkommer civildomstol. Det allmännas talan väckes och föres av allmän åklagare.¹

Barn och ungdom. Beslutanderätten i fråga om ingripanden mot barn och ungdom tillkommer i de nordiska länderna vanligen de kommunala nämnder, som har att utöva samhällets tillsyn över barnavården. I fråga om unga lagöverträdare gäller, att de allmänna domstolarnas kompetens beträffande alla straffmyndiga bibehållits men att enligt särskilda regler i betydande utsträckning överlämnats åt de nämnda barnavårdsmyndigheterna att besluta om de åtgärder, som kan anses erforderliga. I de övriga av de ovan upptagna länderna har önskemålet att undvika att unga lagöverträdare görs till föremål för förfarande vid de vanliga domstolarna lett till inrättande av särskilda barn- eller ungdomsdomstolar. Dessa har i många fall givits behörighet att besluta icke bara om ingripanden mot barn och ungdom, som visat vanart, utan även om åtgärder på grund av missförhållanden, som icke har något att göra med barnets uppförande, i de fall föräldrarnas samtycke icke föreligger.² I likhet med vad som gäller beträffande de ovannämnda barnavårdsmyndigheterna har ungdomsdomstolarna vanligen möjlighet att besluta om de åtgärder, som i varje fall bedömes mest ändamålsenliga. Om behov därav föreligger kan den som bragts inför ungdomsdomstol exempelvis överlämnas till olika institutioner för särskild vård eller behandling.

I *Danmark* ankommer i överensstämmelse med vad ovan anförts i varje kommun på børneværnsudvalget att besluta i frågor om frihetsberövande. Undantag utgör Köpenhamn, där beslutanderätten utövas av en avdelning av magistraten. Børneværnsudvalgene väljes av kommunalbestyrelserna och skall bestå av 5—7 personer med intresse för barna- och ungdomsvård. Bl. a. i ärenden, som rör omhändertagande av barn utan föräldrarnas samtycke, skall udvalget biträdas av »retskredsens underretsdommer». Denne skall leda udvalgets undersökning av sakhållandena samt ge udvalget vägledning i fråga om gällande lagbestämmelser och värderingen av förebringad bevisning. Domaren har icke rösträtt. Därest udvalget i något hänseende icke följer hans rekommendation, skall anteckning härom ske i udvalgets protokoll. Udvalgets beslut om frihetsberövande skall snarast och senast inom en månad tillställas vederbörande länsstyrelse, »amt», som skall granska beslutet, särskilt ur formell synpunkt. Finner amtet avgörandet tveksamt, skall amtet överlämna ärendet till landsnævnet for børne- og ungdomsforsorg. Från amtets sida skall särskilt beaktas de fall, i vilka udvalget icke följt domarens rekommendation. Hos landsnævnet kan också børneværnsudvalgets beslut överklagas. Landsnævnet består av en ord-

¹ *Simson*, Straff och skyddsåtgärd mot alkoholbrottslingar i dagens Europa, Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab, 1959 s. 217 ff.

² *Haarlov*, Administrative opdragelsessanktioner, s. 27 — *Tappan*, a. a. s. 60.

förande och fyra andra ledamöter. Ordföranden utses av Konungen och skall uppfylla fordringarna för att kunna bli »landsdommer». De övriga ledamöterna utgöres av direktören för børne- og ungdomsforsorgen samt två personer, valda av folketinget och en utsedd av socialministern. Landsnævnet är efter år 1958 främst en klagoinstans. I överensstämmelse härmed har flera av dess tidigare rent administrativa uppgifter överflyttats på andra myndigheter.¹ Landsnævnets avgörande kan underkastas prövning av allmän domstol. Sådan prövning skall ske vid den landsret, inom vars domkrets vederbörande barn har hemvist. Att landsretten vid prövningen av dessa ärenden skall ha särskild sammansättning har förut anmärkts. Mot landsrettens avgörande kan talan föras hos højesteret endast i de fall justitieministern »undtagelsevis tillader det». Beträffande antalet beslut av børneværnsudvalgene och landsnævnet om frihetsberövande och antalet beslut av landsnævnet, beträffande vilka möjligheten till domstolsprövning utnyttjats, finnes uppgifter avseende en treårsperiod under åren 1954—1957. Under nämnda tid blev 3 600 barn »fjernet fra hjemmet», därav 700 utan föräldrarnas samtycke. I 270 fall överklagades børneværnsudvalgets beslut till landsnævnet, som under samma tid handlade 325 ärenden angående »nægtet hjemgivelse». Av de sammanlagt 595 ärendena vid landsnævnet återkallades 195. Beträffande det återstående antalet ärenden blev børneværnsudvalgets beslut ändrat i 17 och fastställt i 383. I 63 fall bragtes landsnævnets avgörande inför domstol. Dessa fall gav på grund av att några ärenden avsåg syskon upphov till 49 mål. Av dessa hade vid tiden för uppgiftens lämnande 14 återkallats av klaganden och 1 avvisats. 3 mål var ännu icke avgjorda. I de återstående 31 blev børneværnsudvalgets beslut fastställt i 26 och ändrat i 5 fall.²

I *Finland*³ ankommer i varje kommun på en avdelning inom socialnämnden att utöva tillsyn över barnavården. Nämnden utses av kommunalfullmäktige och skall bestå av både män och kvinnor. I den ovannämnda avdelningen bör ingå bl. a. en person »förfaren i praktisk undervisning och uppfostran». Om nämnden anser behov av omhändertagande av barn föreligga, skall nämnden söka träffa skriftligt avtal med barnets föräldrar eller förmyndare om att barnet skall överlämnas i nämndens vård. Kan sådant avtal icke träffas, äger nämnden ändock besluta om omhändertagande. Innan sådant beslut fattas, skall föräldrarna lämnas tillfälle att yttra sig. Nämnden kan även muntligen höra dessa och andra personer, som har kännedom om barnets förhållanden. Beslut om omhändertagande bör underställas socialministeriet för fastställelse. Barnets föräldrar eller förmyndare kan också hos socialministeriet framställa skriftlig anmärkning mot nämndens beslut. Den som framställt sådan anmärkning äger, om han är

¹ *Christensen*, N A T 1959 s. 212.

² *Administrationsudvalget*, a. bet. I. s. 18.

³ *Meinander*, a. a. (Skolrådet Meinander har i övrigt under hand lämnat upplysningar om förfarandet vid olika slag av administrativa frihetsberövanden i Finland).

missnöjd med ministeriets beslut, föra talan mot detta hos högsta förvaltningsdomstolen.

Beslutanderätten i fråga om olika slag av ingripanden inom barnavårdens ram tillkommer i *Island*¹ barnavårdsnämnder i städerna och skolnämnder eller barnavårdsnämnder i landskommunerna. I varje nämnd skall ingå 3—7 medlemmar. Om jurist icke ingår i nämnden, är vederbörande under-rättsdomare skyldig att, om nämnden begär det, bistå denna. För beslut, som innefattar frihetsberövande, erfordras viss kvalificerad majoritet. Nämndernas avgöranden kan överklagas hos ett centralt barnavårdsråd om tre medlemmar. För att besluta om åtgärder mot ungdom under 18 års ålder, som visat vanart, även om fråga icke är om straffbara handlingar, inrättades år 1942 särskilda ungdomsdomstolar. Dessa avskaffades emellertid i samband med införandet av en ny barnavårdslag år 1947. Anledningen härtill var, att utredningen i för hög grad kom att likna förundersökningen i brottmål och att de som varit föremål för ingripande fick en stämpel av brottslingar på sig.

Tillsynen över barnavården utövas i *Norge* i varje kommun av en barne-vernemnd om fem medlemmar, män och kvinnor. Medlemmarna väljes av kommunestyret bland personer med insikt i och intresse för barnavård. Vederbörande by- eller herredsdommer skall inträda som medlem i nämnden och leda handläggningen i viktigare ärenden, bl. a. då fråga är om att övertaga »omsorgen for et barn» och vårdnadshavarens samtycke icke föreligger samt då fråga är om att vägra att »oppheve omsorgen for et barn». Ordföranden skall sörja för att ärendet blir tillfredsställande utrett. Nämnden kan höra personer upplysningsvis och kan där så erfordras förordna om bevisupptagning vid domstol. Barnets föräldrar skall lämnas tillfälle att yttra sig och har möjlighet att anlita biträde för sig och barnet. Nämndens beslut kan överklagas hos fylkesmannen (länsstyrelsen). Talan mot dennes avgörande kan föras hos socialdepartementet.

Tillsynen över barnavården utövas i *England* av lokala nämnder.² Avgörandet i fråga om tvångsvisa frihetsberövanden ankommer emellertid i sista hand på särskilda ungdomsdomstolar. I de fall, då ett omhändertagande är motiverat av att föräldrarna är ur stånd eller olämpliga att taga hand om barnet, kan barnavårdsnämnden besluta om omhändertagande. Har icke föräldrarna skriftligen samtyckt till åtgärden, måste emellertid beslutet för att bli gällande fastställas av ungdomsdomstol. Åtgärder mot barn, som visat vanart eller är i fara att bli vanartiga eller kriminella beslutas av ungdomsdomstol, sedan fråga därom väckts av barnavårdsnämnd, polismyndighet eller godkänd förening. Ungdomsdomstolarna är organiserade såsom särskilda avdelningar av underdomstolarna för enklare brottmål, »the Petty Sessional» eller »Magistrates' Courts». Sistnämnda domstolar består av

¹ Haarlov, a. a. s. 95.

² Barnavårdskommittén, a. bet. s. 92.

oavlönade lekmannadomare, s. k. »justices of the peace» eller »lay magistrates», av vilka det finnes ett visst antal i varje grevskap och motsvarande förvaltningsområde. De nämnda domarna utses av lordkanslern. Bland dem finnes även jurister, bl. a. advokater, som slutat med sin praktik.¹ I vissa delar av London och i vissa större städer förekommer i dessa domstolar yrkesdomare, »stipendiary magistrates». Ungdomsdomstolen utgöres av en ordförande och två andra ledamöter. För tjänstgöring i ungdomsdomstolen skall bland de nämnda domarna utväljas sådana, som är särskilt lämpade för uppgiften. Ordföranden i domstolen behöver icke vara jurist. Till domstolen skall emellertid finnas knuten en särskild befattningshavare med juridisk utbildning, »clerk». På denne ankommer den förberedande handläggningen av mål och ärenden. Han skall i övrigt tillhandagå domstolens ledamöter med råd och upplysningar. Hans verksamhet vid domstolen tillmätas allmänt stor betydelse. I fråga om förfarandet vid ingripanden mot barn och ungdom göres i olika hänseenden åtskillnad mellan barn under fjorton års ålder, »children», ungdom i åldern 14—16 år, »young persons», och ungdom, som uppnått sjutton års ålder, »adults». Ungdomsdomstolens avgörande kan överklagas till »the Court of Quarter Sessions». Denna domstol är vidare första instans för vissa allvarligare brott. Även i sistnämnda domstol ingår fredsdomare. På vissa håll har dock fredsdomarnas uppgifter i större eller mindre grad överflyttats på juristdomare. Ordföranden är som regel jurist.²

Även i *Frankrike* tillkommer beslutanderätten i fråga om frihetsberövande åtgärder mot barn och ungdom särskilda barndomstolar. Dessa är principiellt behöriga icke endast beträffande unga lagöverträdare utan även beträffande eljest vanartade eller vanvårdade barn. Vad gäller åtgärder mot unga lagöverträdare är endast barndomstol behörig att besluta, om gärningsmannen ej fyllt 18 år.³ Barndomstolarna ingår i den allmänna domstolsorganisationen och utgör särskilda delar av underrätterna för civil- och brottmål.⁴ I varje sådan domstol är en domare utsedd att fungera såsom barndomare. Han beslutar i vissa fall som enmansdomare och i andra tillsammans med två bisittare. Barndomstols avgörande kan överklagas till överrätt, där en särskild domare leder en avdelning för mål från barndomstolarna.

I *Västtyskland* finnes för ingripanden mot barn och ungdom två olika slag av domstolar,⁵ nämligen, då fråga är om lagöverträdare som fyllt 14 år, ungdomsdomstolar, »Jugendgerichte», och, då fråga eljest är om barn, som visat vanart eller som försummats av föräldrarna, förmynderskapsdomsto-

¹ *Olivecrona*, a. a. s. 13.

² *Haarløv*, Adm. opdragelsessanktioner, s. 32; *Britain an official handbook*, s. 83; *Eriksson*, a. a. s. 48; *Olivercrona*, a. a. s. 14.

³ *Simsons* redogörelse.

⁴ *Haarløv*, Adm. opdragelsessanktioner s. 34.

⁵ *Haarløv* a. a. s. 35; *Eriksson*, a. a. s. 47.

lar, »Vormundschaftsgerichte». Ungdomsdomstolarna består i enklare mål av en underrättsdomare såsom enmansdomare. Denne skall ha särskild insikt i barnvårdsfrågor. Är fråga om grövre förseelser inträder lekmän såsom bisittare i domstolen. Domstolens beslut kan överklagas till överrätt, »Landgericht», där handläggningen ankommer på en särskild avdelning. Förmynderskapsdomstolen är en enmansdomstol. Även mot dess avgörande föres talan vid Landgericht.

Försumliga försörjare. Beslut om frihetsberövande av försumliga försörjare i *Danmark*, »indlæggelse i arbejdsanstalt», fattas av de sociale udvalg. Liksom beträffande andra former av administrativa frihetsberövanden i Danmark kan emellertid den som saken rör föra talan mot beslutet vid domstol. Sådan talan upptages av allmän underrätt. — I *Norge* kan den som underlåter att efter förmåga söka fullgöra honom åvilande försörjningsplikt och som därigenom utsätter någon som tillhör hans »husstand» för nöd ådömas straff.¹ Detta gäller även i vissa fall för den som eljest åsidosätter sin försörjningsplikt och som av lättja underlåter att ta eller utföra anvisat arbete.² Domstol kan också meddela tillstånd till att den försörjningspliktige får intagas i tvångsarbetsanstalt. — I *Finland* ankommer på länsrätt att besluta om intagning av försumlig försörjare i arbetsanstalt. Talan därom väckes av socialnämnd. Länsrättens beslut kan överklagas hos högsta förvaltningsdomstolen. — I *England, Frankrike och Västtyskland* är den underlåtenhet, varom här är fråga, kriminaliserad.³

Sinnessjuka och psykiskt efterblivna. Att besluta om tvångsintagning av sinnessjuk å sinnessjukhus ankommer i *Danmark* på vederbörande sjukhusöverläkare. Till grund för intagning skall ligga en ansökan från anhörig till den sjuke, från någon som har den sjuke i sin vård eller från det sociale udvalg eller vederbörande polismyndighet. Vid ansökan skall, med undantag för vissa fall då ansökan göres av polismyndighet, vara fogad vårdattest av läkare utanför sjukhuset. Den som intagits kan hos överläkaren begära utskrivning. Beslut varigenom sådan vägras skall på begäran av patienten underställas justitieministern, vilken vanligen träffar sitt avgörande efter att först ha hört retslægeraadet. Fastställes läkarens beslut, kan patienten underkasta frågan om utskrivning domstols prövning.⁴ — I fråga om tvångsingripande mot åndssvage gäller beträffande den som är under 18 år reglerna om omhändertagande av barn. Beträffande den som fyllt 18 år ankommer enligt åndssvage-loven av år 1959 på vederbörande överläkare att besluta om »iværksættelse eller opretholdelse av hjælpeforanstaltninger». Överläkarens beslut skall på begäran underställas en central nämnd, centralnævnet. Dennes avgörande kan överklagas hos allmän domstol.

¹ Str. lov 219 §.

² Lov ²¹/₅ 1900 om Løsgjænger, Betleri og Drukkenskab 2 och 5 §§.

³ Simsons redogørelse.

⁴ Kirkegaard, a. a. redovisar erfarenheter av den nya lagstiftningen och anför vissa kritiska synpunkter, bl. a. rörande risken att utskrivningsbeslut genom förfarandet blir försenade.

Även i *Finland* ankommer på vederbörande sjukhusläkare att besluta om intagning å sinnessjukhus. I fråga om ansökan gäller i stort sett samma regler som i Danmark. Anser sjukhusläkaren det nödvändigt att kvarhålla någon för vård mot hans förmyndares vilja, skall ärendet underställas medicinalstyrelsen för avgörande.

Liksom i Danmark och Finland träffar i *Norge* vederbörande sjukhusläkare beslut om tvångsintagning å sinnessjukhus efter ansökan åtföljd av vårdattest av en läkare utanför sjukhuset. När någon intagits å sinnessjukhus, skall redogörelse för patientens personliga förhållanden och tillstånd tillställas den kontrollkommission, som skall finnas vid varje sinnessjukhus. Kommissionen består av tre personer utsedda av socialdepartementet. Av dessa skall en vara läkare och en om möjligt jurist. En av ledamöterna skall vidare vara kvinna. Sjukhusläkarens intagningsbeslut kan av patienten överklagas hos kontrollkommissionen. — Psykiskt efterbliven kan inskrivas för undervisning i specialskola. Om sådan inskrivning beslutar direktören för specialskolorna. Beslutet kan av den efterblivnes föräldrar överklagas hos kyrkodepartementet.¹

I *England* har i en ny lag, »the Mental Health Act, 1959»,² givits bestämmelser rörande mentalsjukvården. Lagens bestämmelser skiljer sig vad gäller formerna för olika ingripanden på viktiga punkter från tidigare gällande regler. Bl. a. är att uppmärksamma, att den medverkan av domstol eller domare vid intagning å sinnessjukhus, som tidigare i princip krävdes och som innebar, att med vissa undantag intagning måste grundas på ett judiciellt intagningsförordnande, icke bibehållits i den nya lagen. I denna fastslås inledningsvis, att envar, som är i behov av vård å mentalsjukhus och som är villig att mottaga eller frivilligt söker vård, skall mottagas å sådant sjukhus utan några formaliteter, som enligt lagen medför skyldighet för honom att kvarstanna å sjukhuset. I fråga om tvångsintagning å mentalsjukhus skiljer lagen, med undantag för ingripanden på straffrättens område, på tre olika former härav, intagning för observation, intagning för vård samt intagning för observation i fall av brådskande natur. För alla tre formerna gäller, att intagning kan erhållas på grundval av en ansökan ställd till det sjukhus, å vilket intagning ifrågasättes. Ansökan om intagning för observation eller för vård kan göras av den, vilken enligt i lagen närmare angivna regler är »närmaste släkting» till den, om vars intagning är fråga, eller av tjänsteman knuten till mentalsjukvården, »a mental welfare officer». Det i ansökningen angivna behovet av vård skall vara bestyrkt av intyg av två läkare, av vilka en skall inneha särskilt bemyndigande att utfärda intyg av här ifrågavarande slag. Båda läkarna skall ha personligen undersökt den som ansökningen avser. I fall av brådskande natur är även annan släkting

¹ Lov 23/11 1951 om specialskolor.

² Lagen bygger på ett år 1957 avgivet betänkande av »The Royal commission on the law relating to mental illness and mental deficiency».

än den närmaste behörig att göra ansökan om intagning för observation. I nämnda fall är vidare tillfyllest, att ansökningen stödes av intyg av en läkare. Sistnämnda förfarande gäller endast för intagning under en tid av 72 timmar. För fortsatt kvarhållande erfordras, att handlingarna kompletteras i enlighet med de förut angivna reglerna. I fråga om intagning för vård gäller vidare, att ansökan därom icke kan göras av tjänsteman, som ovan nämnts, därest den närmaste släktingen till den, vars intagning är i fråga, motsätter sig att intagning sker. I sådant fall kan emellertid bl. a. annan släkting eller vederbörande tjänsteman hos domstol anhålla om förordnande, att den behörighet, som i lagen tillagts den närmaste släktingen, skall tillkomma viss annan person. Sådant förordnande kan meddelas av domstolen, därest denna finner släktingen icke ha godtagbara skäl för sin vägran att medverka till intagningen. Enligt den nya lagstiftningen har inrättats särskilda provningsorgan, »Mental Health Review Tribunals», till vilka bl. a. beslut om tvångsintagning för vård skall kunna överklagas. Ledamöterna i nämnda organ utses av lordkanslern. Ledamöterna skall utväljas så att i varje organ finnes representerad juridisk och medicinsk sakkunskap samt erfarenhet på administrativa och sociala områden. Beslut av nämnda tribunals kan i vad avser rättsfråga, »question of law», enligt vissa regler underkastas prövning av allmän domstol (the High Court). Den som är intagen för vård skall som regel inom viss kortare tid utskrivnas, därest detta påkallas av hans närmaste släkting. Patienten kan emellertid kvarhållas, därest en utskrivning antages komma att medföra fara för honom eller annan person. Mot beslut om dylikt kvarhållande kan talan föras hos vederbörande Mental Health Review Tribunal.

I *Frankrike*¹ kan tvångsintagning å sinnessjukhus ske endast beträffande farliga sinnessjuka. Beslut om intagning fattas av vederbörande prefekt (högsta myndighet inom det förvaltningsområde, som kallas departement). I beslutet skall angivas de omständigheter, varav det föranletts. Prefekten skall var sjätte månad informeras om den sjukes hälsotillstånd och kan, när han finner skäl därtill, besluta om utskrivning. Den intagne eller företrädare för denne kan göra frågan om intagningen till föremål för prövning såväl vid allmän civil domstol som vid förvaltningsdomstol. Den förstnämnda domstolen är behörig att, om skäl för intagning icke finnes föreligga, besluta om utskrivning. Den senare domstolen har behörighet att pröva om prefektens beslut är behäftat med rättsligt fel eller innefattar maktmissbruk. Vid de sjukhus, i vilka farliga sinnessjuka intages, finnes en särskild nämnd, »commission médicale administrative», till vilken frågan om utskrivning av nämnda sinnessjuka hänskjutes för yttrande. Förutom ovan nämnda möjlighet till tvångsintagning å sinnessjukhus kan i vissa fall den som eljest intagits å sådant sjukhus mot sin vilja kvarhållas å sjukhuset,

¹ *Simsons* redogörelse.

om han bedömes vara farlig för allmän ordning eller andras säkerhet. Beslutanderätten tillkommer även i dessa fall i sista hand prefekten.

Såsom förut berörts skall i *Västtyskland*¹ frihetsberövande utanför straffrättens område beslutas av domstol på yrkande av vederbörande administrativa myndighet. Detta gäller även psykiskt sjuka. Behörig domstol är i första instans Amtsgericht. För tvångsintagning å sjukhus erfordras vårdattest utfärdad av en lokal medicinsk myndighet, »Gesundheitsamt», eller viss läkare. Den om vars intagning är fråga skall höras av domstolen, om detta icke bör underlåtas med hänsyn till hans hälsa. Kan han icke höras och saknas annan företrädare för honom, skall en god man förordnas för honom. I sitt beslut skall domstolen utsätta viss tid, inom vilken frågan om frihetsförlustens förlängning skall prövas. Mot beslut av Amtsgericht kan talan föras hos Landgericht såsom närmast högre instans. Den närmare utformningen av förfarandet vid de ingripanden, varom här är fråga, beror i vissa hänseenden av lagstiftningen i varje enskild delstat.

VI. Europarådskonventionen och de administrativa frihetsberövandena

Genom sin anslutning till Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har Sverige förbundit sig att tillse, att svensk rätt överensstämmer med de krav, som konventionen uppställer. En del av konventionens stadganden sammanhänger med de spörsmål, berörande de administrativa frihetsberövandena, som utredningen har att behandla. På vissa håll har dessa stadganden ansetts kräva ändrade svenska rättsregler, och härom har förts en livlig diskussion.² Utredningen vill därför här upptaga till behandling spörsmålet om Europarådskonventionens betydelse för reglerna i svensk rätt om administrativa frihetsberövanden.

I detta sammanhang är artikel 5 i konventionen av särskilt intresse. Den är av följande lydelse.

1. Envar har rätt till frihet och personlig säkerhet.

Ingen må berövas sin frihet utom i följande fall och i den ordning som lagen föreskriver:

a) då någon lagligen är berövad sin frihet efter fällande dom av vederbörlig domstol;

b) då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet antingen med anledning av att han underlåtit att uppfylla domstols lagligen givna föreläggande eller i ändamål att uppnå fullgörande av någon i lagen föreskriven skyldighet;

c) då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet för att ställas inför vederbörlig rättslig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha förövat brott, eller när det skäligen anses nödvändigt att förhindra honom att begå ett brott eller att undkomma efter att ha gjort detta;

¹ Simsons redogörelse.

² Bl. a. vid svenska kriminalistföreningens årsmöte 1954, se Nordisk kriminalistisk årsbok 1954 s. 61 o. ff.

d) då en underårig i laga ordning är berövad sin frihet för att undergå skydds-
uppfostran eller för att inställas inför vederbörlig rättslig myndighet;

e) då någon lagligen är berövad sin frihet till förhindrande av spridning av
smittosam sjukdom eller emedan han är sinnessjuk, alkoholist, hemfallen åt miss-
bruk av droger eller lösdrivare;

f) då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet till förhind-
rande av att han obehörigen inkommer i landet eller som ett led i förfarande för
hans utvisning eller utlämnande.

2. Envar, som arresteras, skall snarast möjligt och på ett språk, som han för-
står, underrättas om skälen för åtgärden och om varje anklagelse mot honom.

3. Envar, som är arresterad eller berövad sin frihet i enlighet med vad under
1. c) sagts, skall ofördröjligen ställas inför domare eller annan ämbetsman, som
enligt lag bekläts med domsmakt, och skall vara berättigad till rättegång inom
skälig tid eller till frigivning i avvaktan på rättegång. För frigivning må krävas
borgen för att vederbörande inställer sig till rättegången.

4. Envar, som berövas sin frihet genom arrestering eller eljest, skall äga rätt
att inför domstol påfordra, att lagligheten av frihetsberövandet snabbt må prövas
samt hans frigivning beslutas, om åtgärden icke är laglig.

5. Envar, som utsatts för arrestering eller annat frihetsberövande i strid mot
bestämmelserna i denna artikel, skall äga rätt till skadestånd.

Av konventionens innehåll må vidare nämnas artikel 13, enligt vilken
envar, vars i konventionen angivna fri- och rättigheter kränkts, skall äga
effektiv möjlighet att tala härå inför inhemsk myndighet och detta även
i det fall, att kränkningen förövats av ämbetsman i tjänsteutövning.

I fråga om garantier för konventionens efterlevnad föreskrives i artikel
19, att det skall upprättas dels en europeisk kommission för de mänskliga
rättigheterna, dels ock en europeisk domstol för de mänskliga rättigheterna.
Särskilda bestämmelser har meddelats angående kommissionens samman-
sättning. Enligt artikel 24 kan fördragsslutande part genom Europarådets
generalsekreterare till kommissionen hänskjuta varje påstående om kränk-
ning av bestämmelserna i konventionen från annan fördragsslutande parts
sida. I artikel 25 föreskrives, att kommissionen må mottaga till Europa-
rådets generalsekreterare riktade framställningar från enskilda personer,
som påstår sig ha genom någon av de fördragsslutande parterna utsatts för
kränkning av någon i konventionen angiven rättighet. Som förutsättning
för att kommissionen skall äga upptaga en dylik framställning från enskild
har likväl uppställts, att den fördragsslutande part, mot vilken klagan rik-
tas, förklarar sig erkänna kommissionens behörighet att mottaga framställ-
ningar av nu ifrågavarande slag samt att minst sex fördragsslutande parter
är bundna av sådana förklaringar. — Särskilda bestämmelser är vidare
meddelade angående den europeiska domstolen för de mänskliga rättig-
heterna. Denna domstol skall kunna upptaga tvister, sedan kommissionen
fastställt, att det icke lyckats att nå en uppgörelse i godo, men domstolen
blir behörig endast i förhållande till fördragsslutande stater, som genom
särskilda förklaringar underställt sig domstolens jurisdiktion.

Konventionen undertecknades av Sverige i november 1950.

Frågan om ratifikation av konventionen från Sveriges sida förelades 1951 års riksdag genom proposition (nr 165). I propositionen föreslogs, att Sverige borde låta en ratifikation av konventionen åtföljas av en förklaring enligt artikel 25 om att Sverige erkände kommissionens behörighet att upptaga framställningar från enskilda. Däremot ansågs Sverige icke böra avgiva någon förklaring, att vårt land underkastade sig den europeiska domstolens jurisdiktion, innan erfarenheten visat, att det vid sidan av kommissionen funnes ett praktiskt behov av domstolen.

Beträffande art. 5 i konventionen anfördes i propositionen:

Den i art. 5 garanterade rätten till frihet och personlig säkerhet är skyddad genom § 16 regeringsformen. Några andra fall av frihetsberövande än de, som äro tillåtna enligt artikeln, finnas icke enligt svensk lag. Vad i artikeln säges därom, att envar, som arresteras, skall underrättas om anklagelsen mot honom, samt om att den arresterade ofördröjligen skall ställas inför domstol, motsvaras av bestämmelserna i rättegångsbalken. Den i artikeln vidare upptagna föreskriften att envar, som berövas friheten genom arrestering eller eljest, skall äga rätt att inför domstol påfordra, att lagligheten av frihetsberövandet snabbt må prövas, är för straffprocessens del täckt av rättegångsbalkens föreskrifter. Beträffande de övriga fall av frihetsberövande, vilka här kunna komma i fråga, gäller att det för vederbörande städse finnes en möjlighet att få frågan om frihetsberövandet omprövad. Även om de organ, vilka handhava denna prövning, för närvarande icke äro att beteckna såsom domstolar i den betydelse ordet har i det svenska författningsspråket, t. ex. sinnessjuknämnden, får dock anses att det förfarande, som här föreskrivits, motsvarar vad som i konventionen åsyftas.

Angående bestämmelsen om rätt till skadestånd hänvisades dels till lagen om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade och dömda och dels till möjligheten att föra ersättningstalan mot befattningshavare, som är ansvarig för oriktigt frihetsberövande.

I en motion (FK nr 459) i anledning av propositionen tog professor Nils Herlitz upp frågan om svensk rätt överensstämmer med konventionen. I anledning av stadgandet i art. 5: 4 om rätt till domstolsprövning av lagligheten av frihetsberövande anfördes i motionen, att sådan talan angående frihetsberövande enligt svensk rätt i de flesta fall — men ingalunda alltid — kunde föras inför allmän eller administrativ domstol. Frågor angående frihetsberövande enligt utlänningslagen behandlades emellertid uteslutande i administrativ väg: det vore Konungen i statsrådet som i sista instans prövade åtgärdens laglighet, d. v. s. närmast dess överensstämmelse med utlänningslagen. Detsamma gällde, om någon förmenade, att han obehörigen berövats sin frihet enligt polisinstruktionen.

I utlåtande till 1951 års riksdag (nr 11) anslöt sig utrikesutskottet till vad departementschefen yttrat i propositionen. I anledning av vad i Herlitz' motion anförts om frihetsberövande enligt utlänningslagen erinrade utskottet om att enligt artikel 5 mom. 1 f) i konventionen hinder icke mötte mot en lagstiftning, enligt vilken personer kan berövas sin frihet till förhindrande av att de obehörigen inkommer i landet eller som ett led i för-

farande för deras utvisning. Då Kungl. Maj:ts rätt enligt utlänningslagen att i samband med avvisning eller utvisning förordna om internering av utlänning vore oinskränkt, skulle talan inför domstol — därest sådan kunde äga rum — endast kunna resultera i ett konstaterande av Kungl. Maj:ts diskretionära prövningsrätt. Beträffande frihetsberövande enligt polisinstruktionen ansåg utskottet detta med hänsyn till det kortvariga omhändertagande, varom i sådana fall kunde bli fråga, knappast kunna betraktas såsom ett frihetsberövande enligt konventionens mening. Med hänsyn till det anförda fann utskottet att, även om i de av motionären anförda fallen talan inför domstol i konventionens mening icke kunde äga rum, dessa fall icke vore av beskaffenhet att behöva föranleda förbehåll vid konventionens ratificering. Utskottet hemställde, att riksdagen med bifall till propositionen måtte meddela av Kungl. Maj:t begärt godkännande av Sveriges anslutning till konventionen samt att Herlitz' motion icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen yttrade utrikesutskottets ordförande bl. a., att utskottet ägnat Herlitz' motion ett betydande intresse och att det nog framginge av utskottets skrivning, att utskottet icke ansett en dylik intervention vara opåkallad. Det kunde ju enbart vara nyttigt att göra en fingranskning av vårt rättssystem i belysning av de på vissa punkter mycket kategoriska och absoluta normer, som förekomme i denna konvention. För utskottets vidkommande hade emellertid huvudfrågan varit, om det, som därvid kunde vara att anmärka, vore av sådan valör, att det borde föranleda förbehåll vid en anslutning till konventionen, och i det avseendet hade utskottet givit uttryck åt den meningen, att så icke behövde vara förhållandet.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Sverige ratificerade konventionen i februari 1952, och konventionen trädde i kraft den 3 september 1953. Konventionens regler om enskildas klagorätt har trätt i kraft från och med den 5 juli 1955.

Frågan om överensstämmelsen mellan svensk rätt och Europarådskonventionen har efter behandlingen vid 1951 års riksdag åter vid ett par tillfällen varit föremål för övervägande inom riksdagen.

I två likalydande motioner till 1952 års riksdag (FK nr 306 och AK nr 410) framhölls med utgångspunkt från bestämmelsen om rätt till domstolsprövning av lagligheten av ett frihetsberövande, att flertalet av de administrativa frihetsberövandena i vårt land beslutas helt vid sidan av domstolarna. I motionerna hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om att en allmän översyn av i vårt land förefintliga regler om frihetsberövande företoges med utgångspunkt från art. 5 i konventionen samt att förslag till erforderliga lagändringar i syfte att bringa vår rätt på området i största möjliga överensstämmelse med konventionens krav förelades riksdagen.

I utlåtande i anledning av motionerna (nr 17) anförde första lagutskottet bl. a.:

Oaktat hinder mot ratifikation befunnits icke möta, är därmed icke sagt att en anpassning av den svenska rätten till konventionens krav skulle vara obehörlig. I detta sammanhang är särskilt en omständighet att beakta. Sverige har genom att erkänna den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna såsom behörig att mottaga framställning från enskild, som påstår sig ha blivit utsatt för kränkning av någon av de i konventionen angivna rättigheterna, i själva verket till ett internationellt forum avhänt sig bedömandet av frågan, huruvida svensk rätt står i överensstämmelse med konventionen. Till undvikande av att vårt land framdeles får mottaga anmärkningar på grund av brister i den interna lagstiftningen avseende frihetsberövande bör tillses att denna otvetydigt harmonierar med konventionen.

Då det gäller att avgöra, huruvida den svenska rätten uppfyller konventionens fordringar, borde rätteligen i första hand den närmare innebörden av vissa i konventionen förekommande begrepp utredas såsom »domstol», »ämbetsman, som enligt lag bekläts med domsmakt» etc. En sådan undersökning har utskottet av naturliga skäl icke varit i tillfälle att företaga. Utskottet tror sig likväl på några punkter kunna konstatera bristande eller i vart fall mindre god överensstämmelse mellan konventionen och den svenska rätten. Sålunda kan ifrågasättas, huruvida sådant kvarhållande av vårdbehövande understödstagare å fattigvårdsanstalt, som ansetts möjligt med stöd av 72 § fattigvårdslagen, över huvud är tillåtet enligt konventionen. — Den, som berövats sin frihet för att hindras från att begå ett brott, skall enligt konventionen (art. 5 punkt 3) ofördröjligen ställas inför domare eller annan ämbetsman, som enligt lag bekläts med domsmakt. Föreskrift av dylikt innehåll saknas dock helt beträffande det i allmänna polisinstruktionen och andra författningar omnämnda omhändertagandet i brottsförhindrande syfte (preventivarrest). — Av central betydelse ur rättssäkerhetssynpunkt är kravet i art. 5 punkt 4 av konventionen på att envar som berövats friheten skall äga inför domstol fordra att lagligheten av åtgärden snabbt prövas. Såsom redan utrikesutskottet angav vid fjolårets riksdag, föreligger över huvud icke någon sådan möjlighet beträffande förvarstagande i utlänningsärenden och preventivarrest. Vad angår flertalet administrativa frihetsberövanden av längre varaktighet finnes den möjligheten att — stundom efter besvär genom administrativa instanser — i sista hand få frågan om ingreppet underställd regeringsrättens prövning. Det kan ifrågasättas, om konventionens fordran på en snabb domstolsprövning av åtgärdens laglighet kan anses tillfredsställd genom en sådan ordning. — Konventionens föreskrift om att envar, som utsatts för frihetsberövande i strid mot bestämmelserna i art. 5, skall äga rätt till skadestånd, bör ses i sammanhang med regeln i art. 13 att envar, vars rätt enligt konventionen blivit kränkt, skall äga effektiv möjlighet att tala härå inför inhemsk myndighet. Som bekant erkänner svensk rätt i princip icke någon skyldighet för stat och kommun att ersätta skada föranledd av felaktiga myndighetsavgöranden. Då det gäller frihetsberövanden, finnes i dylika fall endast på några få områden en i författning stadgad rätt till ersättning av allmänna medel. Möjligheterna att erhålla ersättning av den felande ämbets- eller tjänstemannen äro begränsade. Enskild får nämligen icke vid domstol väcka talan om enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott gentemot vissa högre befattningshavare annat än i samband med åtal eller eljest med åklagarens medverkan.

Med hänsyn till vad ovan upptagits anser utskottet goda skäl förefinnas för att

vår lagstiftning rörande frihetsberövanden underkastas en mera ingående granskning och översyn med ändamål att bringa den i full samklang med konventionen.

Efter att ha framhållit, att då frågan om rättssäkerheten vid frihetsberövanden behandlades uppmärksamhet i främsta rummet borde ägnas spörsmålet om den svenska rättens regler vore så utformade, att de kunde anses uppfylla de rättssäkerhetskrav, som vi från våra egna utgångspunkter önskar uppställa, uttalade sig utskottet för igångsättande av en ny utredning med uppgift att framlägga förslag till ett ur rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande och med hänsyn till lagstiftningens särskilda syften ändamålsenligt förfarande i mål om administrativa frihetsberövanden. Utskottet framhöll i samband därmed, att den översyn av gällande rätt, som utskottet funnit motiverad med hänsyn till art. 5 i Europarådets konvention, lämpligen kunde företagas i samband med den angivna större utredningen. Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av motionerna ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående ett förbättrat förfarande vid administrativa frihetsberövanden.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Den sålunda beslutade riksdagsskrivelsen utgjorde, som framgår av direktiven (s. 7 o. ff), en av anledningarna till att utredningen om administrativa frihetsberövanden kom till stånd. I direktiven beröres dock icke frågan om Europarådskonventionens betydelse för en reform av gällande regler om administrativa frihetsberövanden.

Vid 1956 års riksdag motionerade professor Elis Håstad (AK nr 590) om utredning för fastställande i vad mån svensk rätt strider mot de förpliktelser, som Sverige åtagit sig enligt konventionen. I motionen berördes bl. a. frågan huruvida de svenska länsstyrelserna, sinnessjuknämnden, utlänningskommissionen och landstingens centralstyrelse för undervisning och vård av psykiskt efterblivna kan anses såsom domstol («court») i internationell mening. Motionären hemställde även, att utredningen skulle undersöka möjligheten att genom en separat reform skapa dels snabb domstolskontroll och dels möjligheter för den enskilde att vid myndigheter inom landet väcka talan om skadestånd på grund av frihetsingripanden, som strider mot konventionens föreskrifter.

Första lagutskottet hänvisade i sitt utlåtande nr 19 till sina här förut refererade uttalanden i denna fråga i utlåtande nr 17 vid 1952 års riksdag. Utskottet framhöll, att utredningar påginge dels rörande de administrativa frihetsberövandena och dels angående det allmännas skadeståndsansvar, och anförde, att det kunde förväntas, att det på dessa båda fält pågående utredningsarbetet skulle klarlägga, huruvida bristande överensstämmelse föreligger mellan konventionen och svensk rätt, samt — i den mån så skulle vara fallet — föra fram till regler, varigenom svensk rätt bringades i samklang med konventionens krav. Utskottet ansåg, att goda skäl kunde anföras för att en allmän undersökning verkställdes rörande frågan om svensk rätt

överensstämde med konventionen, men fann på anförda skäl, att en sådan undersökning kunde något anstå. Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av motionen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna, vad utskottet i utlåtandet angivit.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Frihetsberövande är alltså tillåtet enligt Europarådskonventionen, då en underårig i laga ordning berövas sin frihet för att undergå skyddsuppfost-
 ran, då någon lagligen berövas sin frihet till förhindrande av spridning av smittosam sjukdom eller emedan han är sinnessjuk, alkoholist, hemfallen åt missbruk av droger eller lösdrivare samt då någon lagligen arresteras eller eljest berövas sin frihet till förhindrande av att han obehörigen inkommer i landet eller som ett led i förfarande för hans utvisning eller utlämnande. Vidare är det möjligt att beröva en person friheten i ändamål att förmå honom att fullgöra någon i lag föreskriven skyldighet. Till den kategori frihetsberövanden, som här avses, är intagning av försumliga försörjare i arbetshem att hänföra. Ingridanden mot psykiskt efterblivna är icke uttryckligen nämnda i den svenska konventionstexten. De psykiskt efterblivna får dock antagas jämte de sinnessjuka vara hänförliga under uttrycket »persons of unsound mind», som användes i den engelska konventions-
 texten.

De enligt svensk rätt förekommande ingripanden, som brukar hänföras till de administrativa frihetsberövandena, är alltså, såvitt avser det ändamål som tillgodoses, tillåtna enligt Europarådskonventionen, och i detta avseende föreligger icke bristande överensstämmelse mellan vår rätt och konventionen. Allmänt torde väl också kunna sägas, att svensk rätt överensstämmer med konventionens syfte att i enlighet med västerländska rättsideal tillförsäkra den enskilde skydd mot godtyckliga ingrepp i hans frihet och personliga säkerhet.

Konventionen nöjer sig emellertid icke med en allmän deklaration om envars rätt till frihet och personlig säkerhet utan upptager närmare regler, som avser att trygga denna rätt. I vissa hänseenden har innebörden för svensk rätt av dessa regler varit föremål för tvekan, och detta gäller, såsom framgått av vad tidigare anförts, särskilt stadgandet om rättighet till snabb domstolsprövning av lagligheten av ett beslutat frihetsberövande. Beträffande detta stadgande är det framför allt innebörden av begreppet domstol, som livligt diskuterats. Å ena sidan har framhållits, att den möjlighet till prövning av frihetsberövanden genom olika myndigheter, som svensk rätt medger, överensstämmer med konventionens anda och innebörd och att den omständigheten, att vissa av dessa myndigheter enligt svensk terminologi icke betecknas som domstolar, icke i detta sammanhang bör tillmätas betydelse. Å andra sidan göres emellertid gällande, att endast vissa organ är att anse som domstolar i konventionens mening

och att med hänsyn till den vikt, som ur rättssäkerhetssynpunkt måste tillmätas konventionens krav på domstolsprövning, det framstår såsom ett betydande intresse, att svensk rätt i detta avseende bringas i överensstämmelse med konventionens bestämmelser.

Det sålunda diskuterade spørsmålet har beröringspunkter med en av utredningens huvuduppgifter, nämligen uppdraget att föreslå lämpligt organ i första instans för handläggning av frågor om administrativa frihetsberövanden, och utredningen vill därför något närmare belysa spørsmålet.

På utredningens uppdrag har dr jur. Gerhard Simson verkställt en undersökning av förarbetena till konventionen. Av undersökningen framgår bl. a., att konventionstexten i art. 5:4 ursprungligen grundar sig på ett engelskt utkast, vilket i detta avseende var identiskt med den senare antagna konventionstexten. Det torde vara karakteristiskt för engelsk rätt att, såsom skett i konventionen, söka garantera den enskildes frihet och säkerhet genom föreskrifter om dennes processuella rättsskydd. Under den fortsatta behandlingen av konventionsförslaget diskuterades icke, såvitt vid undersökningen tillgängliga handlingar utvisar, domstolsbegreppet närmare.

För ordet domstol i art. 5:4 användes i den engelska konventionstexten *court* och i den franska *tribunal*. Även i andra sammanhang förekommer ordet domstol i konventionen. Enligt art. 2 skall envars rätt till livet skyddas genom lag och skall ingen avsiktligen bli berövad livet utom till verkställande av domstols dom i fall, då han dömts för brott, som enligt lagen är belagt med sådant straff. I de engelska och franska konventionstexterna användes även här uttrycket *court* resp. *tribunal*. I art. 5:1 a) talas om fällande dom av vederbörlig domstol och i 5:1 b) om domstols lagligen givna föreläggande. Även här användes i den engelska texten uttrycket *court* och i den franska *tribunal*. Art. 6 stadgar, att envar skall, när det gäller att pröva hans civila rättigheter och skyldigheter eller anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till opartisk och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag. Den engelska konventionstexten använder här uttrycket »an independent and impartial tribunal established by law» och den franska »un tribunal indépendant et impartial, établi par la loi». Senare i samma stadgande förekommer dock i den engelska texten ordet *court* med syftning på tidigare nämnda *tribunal*. I art. 6 talas också om rätt för envar, som blivit anklagad för brottslig gärning, att utan kostnad åtnjuta bistånd av tolk, om han icke förstår eller talar det språk, som begagnas i domstolen. Den engelska konventionstexten använder även här ordet *court* för domstol. I art. 10 nämnes upprätthållandet av domstolarnas auktoritet och opartiskhet. Den engelska konventionstexten lyder i denna del »for maintaining the authority and impartiality of the judiciary» och den franska »pour garantir l'autorité et l'impartialité du pouvoir judiciaire». Vidare användes uttrycket domstol i konventionstexten med syftning på den europeiska domstolen. På några håll (art. 5, 8, 10 och

13) nämnes i konventionstexten rättslig, offentlig eller inhemsk myndighet. Art. 5:1 c) avser bl. a. den som lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet för att ställas inför *vederbörlig rättslig myndighet* såsom skäligen misstänkt för att ha förövat brott. För uttrycket *vederbörlig rättslig myndighet* använder den engelska konventionstexten »the competent legal authority» och den franska »l'autorité judiciaire compétente». Art. 10 innehåller bestämmelser om envars rätt till yttrandefrihet, vilken rätt enligt artikeln innefattar åsiktsfrihet samt frihet att mottaga och sprida uppgifter och tankar utan inblandning av offentlig myndighet och oberoende av territoriella gränser. Uttrycket offentlig myndighet motsvaras i den engelska texten av »public authority» och i den franska av »autorités publiques». I art. 13 stadgas att envar, vars i konventionen angivna fri- och rättigheter kränkts, skall äga effektiv möjlighet att tala härå inför inhemsk myndighet. I den engelska texten användes uttrycket »national authority» och i den franska »instance nationale».

I uttrycket i art. 2, att någon kan berövas livet till verkställande av domstols dom, synes med domstol uppenbarligen avses judiciella domstolar. När i art. 5 talas om fällande dom av *vederbörlig domstol* och domstols lagligen givna föreläggande, för även detta tankarna till domstol i den mening vi i allmänhet inlägger i uttrycket. Så är också förhållandet med stadgandet i art. 6, att prövningen av en persons civila rättigheter och skyldigheter eller anklagelse mot honom för brott skall ske inför en oavhängig och opartisk domstol. Det är anmärkningsvärt, att den engelska konventionstexten här använder ordet *tribunal* i stället för *court*. Möjligen kan detta sammanhänga med att vid *tribunal* fogats attributen *independent* och *impartial*.

Användningen av ordet *domstol* på andra håll i konventionstexten än i art. 5:4 synes kunna giva ett visst stöd för uppfattningen, att konventionens domstolsbegrepp i Sverige närmast har sin motsvarighet i vad som enligt svenskt författningsspråk betecknas som *domstol*. Några bestämda slutsatser torde emellertid icke kunna dragas i detta avseende.

Till belysning av innebörden av uttrycket *court* må här beröras 1930 års konvention angående tvångs- eller obligatoriskt arbete, till vilken Sverige anslutit sig. I konventionen förbinder sig var och en som ratificerar denna att inom kortast möjliga tid undertrycka användandet av tvångs- eller obligatoriskt arbete i alla dess former. Beteckningen tvångs- eller obligatoriskt arbete skall dock vid tillämpningen av konventionen icke avse bl. a. arbete eller tjänst, som avfordras en person på grund av en i judiciell väg meddelad dom, för såvitt arbetet eller tjänsten utföres under tillsyn och kontroll av offentlig myndighet och personen i fråga icke utlejes eller ställes till förfogande för enskilda personer, bolag eller juridiska personer av privat karaktär. Den engelska konventionstexten använder uttrycket »a conviction in a court of law» och den franska »une décision judiciaire» för

»en i judiciell väg meddelad dom». Sedan den expertkommitté, som övervakar konventionens efterlevnad, efter framställning härom erhållit uppgifter rörande reglerna i vår rätt om tvångsarbete, anmärkte kommittén i en rapport till 1954 års internationella arbetskonferens, att tvångsarbete efter administrativt beslut ej vore tillåtet enligt konventionen. Detta underströks ytterligare i nästa årsrapport, i vilken betonades skillnaden mellan *administrative action*, på vilket sätt ingripande enligt lösdrivarlagen karakteriserades, och *a conviction in a court of law* enligt konventionen. I anledning av att kommittén därefter underrättats om att talan mot länsstyrelses eller poliskammares beslut angående ådömande av tvångsarbete kunde fullföljas hos hovrätt, uttalade kommittén i rapport till 1956 års arbetskonferens sitt intresse för denna upplysning och anmärkte, att denna ordning utgjorde en garanti mot godtyckliga avgöranden, men kommittén fäste uppmärksamheten vid konventionens ordalydelse, enligt vilken tvångsarbete endast må avfordras en person på grund av en i judiciell väg meddelad dom. (»While it recognises that this provision constitutes a guarantee against arbitrary decision, the Committee cannot but draw the attention of the Government to the wording of the Convention, according to which forced labour may be exacted only from a person who has been convicted in a court of law».) Länsstyrelsen (poliskammaren) betecknas i rapporten såsom »the competent administrative authority».

Under hänvisning till den föregående redogörelsen, bl. a. till de synpunkter, som anfördes i samband med behandlingen vid 1951 års riksdag av frågan om Sveriges ratificering av konventionen, finner utredningen det icke möjligt att med säkerhet taga ställning till frågan, om svensk rätt i allo motsvarar de krav på domstolsprövning av beslut om administrativa frihetsberövanden, som konventionen uppställer. Våra rättsregler om handläggning av dylika ärenden är resultatet av en långvarig rättsutveckling, vilken lett fram till för vår rätt speciella förhållanden, som gör en jämförelse med motsvarande förhållanden utomlands svår att genomföra. Till belysning av den rörande dessa spørsmål förda diskussionen vill utredningen emellertid något närmare beröra den här aktuella frågeställningen med avseende å de beslutande organen enligt svensk rätt.

Beträffande åtskilliga administrativa frihetsberövanden är regeringsrätten sista instans. Regeringsrätten, som är vår högsta förvaltningsdomstol, har en sådan organisation, att ej heller i internationella sammanhang någon tvekan synes böra föreligga, att den är att anse såsom domstol.

På de flesta områden, där regeringsrätten är högsta instans, utgör länsstyrelserna närmaste instans därunder. I fråga om länsstyrelsernas ställning i nu berört avseende kan viss tvekan råda. Det bör dock framhållas, att Europarådskonventionen icke fordrar, att frihetsberövande skall beslutas av domstol utan endast att möjlighet skall finnas till domstolsprövning av lagligheten av ett redan beslutat frihetsberövande. Där prövning av länssty-

relses beslut kan ske i regeringsrätten, är alltså kravet på domstolsprövning tillgodosett, därest i likhet med vad tidigare anförts regeringsrätten anses utgöra domstol. Möjligen kan, såsom också skett, göras gällande att i vissa fall som närmare beröres i det följande — särskilt vid tillfälliga omhändertaganden — regeringsrättens prövning icke kan erhållas med tillräcklig snabbhet.

Enligt NvL kan polismyndighet under vissa förutsättningar tillfälligt omhändertaga alkoholmissbrukare. Den omhändertagne kan icke själv besvara sig över polismyndighetens åtgärd, men om ansökan om tvångsintagning icke gjorts till länsstyrelsen, skall sådan utan uppskov göras. Sedan dylik ansökan gjorts, skall länsstyrelsen utan uppskov pröva, huruvida omhändertagandet skall bestå. Över länsstyrelsens beslut i fråga om tillfälligt omhändertagande får talan icke föras. Först sedan länsstyrelsen meddelat beslut i frågan angående tvångsintagning, kan den enskilde påkalla regeringsrättens prövning av omhändertagandet.

BvL medger barnavårdsnämndens ordförande rätt att verkställa omhändertagande i avbidan på nämndens beslut. Om samtycke till omhändertagandet ej lämnats, skall nämnden omedelbart sammankallas för att besluta i ärendet. Då nämnden meddelar beslut angående omhändertagande för skyddsuffostran, kan nämnden förordna, att beslutet omedelbart skall lända till efterrättelse. Enligt den nya barnavårdslagen kan nämnden eller dess ordförande besluta att omhändertaga underårig för utredning. Barnavårdsnämndens beslut kan underställas länsstyrelsens prövning.

I viss mån likartade förhållanden föreligger beträffande försumliga försörjare. Föreläggande att utföra arbete i arbetshem meddelas av barnavårdsnämnd eller socialnämnd. Om föreläggandet ej efterkommes, skall polismyndighet på begäran meddela handräckning för den underhållsskyldiges inställande på arbetshemmet. Denne kan anföra besvär hos länsstyrelsen över handräckningen. Besvär över länsstyrelsens beslut prövas i regeringsrätten.

I nu nämnda fall av ingripanden mot alkoholmissbrukare, barn och ungdom samt försumliga försörjare är kravet på snabb domstolsprövning tillgodosett, om länsstyrelsen är att anse som domstol. Är detta icke fallet, synes anledning finnas till tvekan, om detta krav är uppfyllt.

Enligt lösdrivarlagen må den som beträdes med lösdriveri anhållas och inställas till förhör inför stadsfiskal eller landsfiskal. Någon möjlighet till prövning av detta frihetsberövande finnes icke. Det torde dock vara av så kortvarig natur, att det knappast behöver beaktas i förevarande sammanhang. Om anhållen lösdrivare är okänd och ej uppger namn eller hemort eller det finnes skälig anledning, att hans uppgift därom är osann, skall han — därest rätta förhållandet ej kan utredas — häktas och sändas till länsstyrelsen, som kan hålla honom i häkte, till dess tillförlitliga upplysningar i dessa hänseenden vunnits. Då fråga uppstår om ådömande av tvångsarbete, må lösdrivaren likaledes häktas och sändas till länsstyrelsen. Möjlig-

het att överklaga ett beslut om häktning torde icke finnas. Länsstyrelses dom å tvångsarbete kan överklagas till hovrätt. I sistnämnda avseende föreligger alltså den möjlighet till domstolsprövning, som föreskrives i Europarådets konvention. Däremot ifrågasättes, såsom framgår av den tidigare framställningen, förenligheten av lösdrivarlagens bestämmelser med 1930 års tvångsarbetskonvention, som fordrar att tvångsarbete skall beslutas av »a court of law».

Den som berövats sin frihet genom intagning å sinnessjukhus har icke möjlighet att få intagningsbeslutet prövat utan kan endast begära utskrivning. Denna ordning synes knappast tillfredsställa de krav, som uppställas i konventionen art. 5:4. Någon domstolsprövning av frihetsberövandets laglighet är det ju icke. Det är dessutom samma myndighet, sjukvårdsläkaren, som beslutat om intagningen, som i första hand skall pröva frågan om utskrivning. Om denne ej bifaller framställning härom, kan utskrivningsfrågan underställas sinnessjuknämndens prövning. Det synes med visst fog kunna hävdas, att sinnessjuknämnden har karaktär av domstol. Den har en i förhållande till andra myndigheter oberoende ställning, och beträffande dess ledamöter gäller domarjäven. En domare skall därjämte alltid vara ledamot i nämnden. Den enskilde har möjlighet att skriftligen framlägga sin sak för nämnden, och denna får även del av sjukvårdsläkarens uppfattning. För svenskt språkbruk är det dock främmande att kalla sinnessjuknämnden för domstol.

Vad angår å sinnessjukhus intagna, som är straffriförklarade, och därmed likställda gäller en särskild ordning. I stället för sjukvårdsläkaren beslutar här den lokala utskrivningsnämnden om utskrivning. I nämnden ingår sjukvårdsläkaren, en lagfaren ledamot, som bör vara domare, och en person med erfarenhet i allmänna värv. För de särskilt utsedda ledamöterna i nämnden gäller domarjäven. Beträffande frågan om utskrivningsnämnden kan anses såsom domstol i konventionens mening kan liknande synpunkter anföras, som i detta hänseende framhållits beträffande sinnessjuknämnden. Utskrivningsnämnden skall som regel träda i personlig kontakt med den intagne. Det förhållandet, att sjukvårdsläkaren ingår i nämnden, kan möjligen medföra, att det beträffande vissa ärenden skulle kunna göras gällande, att nämnden ej intar en fullt fristående ställning.

I fråga om de psykiskt efterblivna handhaves prövningen av frihetsberövandet i viss utsträckning av en särskild delegation inom centralstyrelsen med en lagfaren ordförande, vilken bör vara innehavare av domarämbete. Klagan över beslut rörande frihetsberövande föres hos administrativ myndighet, medicinalstyrelsen eller skolöverstyrelsen. Dessa myndigheters beslut kan i viss omfattning prövas i regeringsrätten.

Beträffande frihetsberövanden enligt utlänningslagen må hänvisas till den tidigare framställningen rörande behandlingen vid 1951 års riksdag.

Såsom förut nämnts, torde på grundval av föreliggande material något

säkert ställningstagande till frågan om svensk rätt i nu diskuterade avseenden överensstämmer med Europarådskonventionen icke vara möjligt. Avgörandet härutinnan tillkommer i sista hand den enligt konventionen upprättade Europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna, vilken Sverige erkänt. Såvitt utredningen har sig bekant har emellertid något dylikt spörsmål ännu icke behandlats av kommissionen. Det måste emellertid anses önskvärt, att den anledning till tvekan rörande det här behandlade spörsmålet, som i flera avseenden finnes, kan undanröjas. Då utredningen enligt sitt uppdrag ur andra synpunkter upptager frågan om handläggningsordning och beslutande organ vid administrativa frihetsberövanden, är det givet att därvid bör beaktas de syftsmål, som ligger till grund för Europarådskonventionen. Utredningen anser, att det förslag till lag om socialdomstol, som utredningen framlägger, i fråga om de områden, som omfattas av lagförslaget, undanröjer varje anledning till tvekan beträffande överensstämmelsen mellan svensk rätt och konventionen, som i här förut berört avseende må föreligga. Vad angår övriga områden hänvisar utredningen i fråga om ingripanden mot utlänningar till en ordning, som också tillgodoser konventionens krav. Beträffande ingripanden enligt sinnessjuklagen diskuterar utredningen i det följande en ordning, som i de hänseenden, varom här är fråga, också uppfyller konventionens krav. Det torde böra tillkomma den särskilda utredning, som för närvarande sysslar med sinnessjuklagstiftningen, att framlägga närmare förslag härutinnan.

Enligt art. 5:5 i Europarådskonventionen skall envar, som utsatts för arrestering eller annat frihetsberövande i strid mot bestämmelserna i art. 5, äga rätt till skadestånd. Utredningen har icke närmare behandlat spörsmålet, huruvida svensk rätt medger möjlighet till skadestånd i den utsträckning, som konventionen fordrar, då frågan härom faller utanför utredningens uppdrag. Spörsmålet synes böra behandlas i anslutning till frågan om det allmännas skadeståndsansvar.¹

¹ Jfr SOU 1958:43 s. 72 o. ff.

Allmän motivering

I. Behovet av ökade rättsliga garantier vid administrativa frihetsberövanden

Formerna för ingripande vid administrativa frihetsberövanden har åtminstone inom de viktigaste områdena i huvudsak bestämts av önskemålet att bereda den, mot vilken ingripandet riktas, en för honom så lämplig vård som möjligt. Sådana vårdsynpunkter torde sålunda ha varit bestämmande i vad gäller ingripanden mot alkoholmissbrukare, barn och ungdom samt mot sinnessjuka och sinnesslöa. Vid sidan av vårdsynpunkter har emellertid — särskilt vad angår alkoholmissbrukare — inverkat önskemålet att bereda den närmaste omgivningen skydd mot den som omhändertages. Vid utformningen av ingripandena har även beaktats den enskildes krav på rättssäkerhet, men då vård- och skyddssynpunkterna satts i främsta rummet, har rättssäkerhetskravet blivit i viss mån eftersatt. Under senare tid har emellertid i lagstiftningen förmärkts en tydlig strävan att förstärka rättssäkerhetsgarantierna vid de administrativa frihetsberövandena. Såsom exempel härpå må nämnas bestämmelserna i nykterhetsvårdslagen om ökad muntlighet vid tvångsintagning av alkoholmissbrukare och inrättande av särskilda utskrivningsnämnder vid sinnessjukhusen. De förstärkningar av rättssäkerheten, som sålunda ägt rum, har emellertid varit inriktade på vissa områden, medan inom andra motsvarande reformer icke kommit till stånd.

Det torde vara erforderligt att inledningsvis beröra spørsmålet om behovet av ökade rättsliga garantier vid de administrativa frihetsberövandena. I fråga om ett av hithörande områden, nämligen ingripanden mot försumliga försörjare, torde allmän enighet råda om att gällande lagstiftning företer stora brister ur rättssäkerhetssynpunkt. Såväl mot organisationen för prövning av frågor, om ingripande skall ske, som mot gällande regler för handläggningen kan allvarlig erinran riktas. Såsom särskilt anmärkningsvärt framstår, att beslut om arbetsföreläggande icke kan överklagas, utan att prövning av sådant beslut kan komma till stånd först i samband med klagan över beslut om handräckning för inställande av den underhållsskyldige å arbetshem. Jämväl mot rådande praxis vid lagtillämpningen har erinringar framställts.

Vad angår övriga här aktuella områden framhålles ofta, att allvarligare missförhållanden icke föreligger och att behovet av ökat rättsskydd ej är mera framträdande. Utredningen har sig ej heller bekant fall av oberättigat

ingripande, som klart kan hänföras till brister i reglerna för det tillämpade förfarandet.¹ Men även om sådana fall icke påvisats, är icke därför givet, att kravet på ökad rättssäkerhet bör avvisas. För bedömningen av frågan härom synes icke avgörande, om allvarliga missgrepp förekommit, utan jämväl andra omständigheter bör beaktas.

Inom vissa grupper gör sig misstroende gällande mot det sätt, på vilket administrativa myndigheter har att handlägga dessa frågor, och mot den form, vari handläggningen sker. Att sådant bristande förtroende förekommer utgör i sig tillräcklig anledning att eftersträva en annan ordning.

Beträffande det utredningsförfarande, som föregår ett administrativt frihetsberövande, torde med avseende å samtliga områden kunna sägas, att brister förekommer, som ofta kan hänföras till lagstiftningens utformning. Att de viktiga bedömanden, som sker i dessa ärenden, stundom måste grundas på otillfredsställande utredning är ur rättssäkerhetssynpunkt betänkligt. Det är därför angeläget, att åtgärder vidtages i syfte att förbättra utredningsförfarandet. Härvid torde förfarandet inför det beslutande organet i första instans vara av särskild vikt. Förbättrad utredning synes vara att vinna genom ökad muntlighet vid handläggningen och genom ökade möjligheter att förebringa utredningen inför organet. Det bör dock framhållas, att länsstyrelserna icke endast i ärenden angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare, där den nya nykterhetslagstiftningen medverkat till ökad muntlig handläggning, utan även i skyddsuffostringsärenden under de senaste 8—10 åren alltmer gått in för muntlig handläggning.

Det kan ligga nära till hands att *i vad avser rättsskyddet* jämföra de administrativa frihetsberövandena med de frihetsberövanden, som i anledning av begånget brott beslutas av allmän domstol. De sistnämnda är omgärdade med en rad garantier mot obefogade ingrepp i den personliga friheten, garantier, som är allmänt accepterade och högt skattade av alla. Inom straffprocessen sker handläggningen inför ett fristående organ med två mot varandra stående parter. Utredningen sker vid muntlig förhandling inför domstolen, där den tilltalade som regel är personligen tillstädes och där bevisningen förebringas. Förhandlingen är i princip offentlig. Det åligger domstolen att sörja för att den tilltalade, när det erfordras, får biträde av försvarare, och till av domstolen förordnad försvarare utgår ersättning av allmänna medel. De särskilda tvångsmedlen är noggrant reglerade i syfte att trygga rättssäkerheten.

¹ Beträffande underlaget för detta uttalande må anföras: Erfarenhet rörande tillämpning av gällande regler om administrativa frihetsberövanden är representerad bland utredningens sakkunniga. Utredningen har under utredningsarbetet haft kontakt med åtskilliga andra personer, som besitter dylik erfarenhet. Utredningen har vidare undersökt särskilda fall av administrativa frihetsberövanden i syfte att erhålla kännedom om brister i förfarandet och ooberättigade ingripanden. Sålunda har utredningen genom JO erhållit upplysning om vissa fall, vilka närmare undersökts. Vidare har utredningen genom föredragande i regeringsrätten erhållit kännedom om vissa ärenden, beträffande vilka handlingarna införskaffats och genomgåts. I de fall, i vilka genom tidningarna påståenden om ooberättigade ingripanden kommit till utredningens kännedom, har utredningen verkställt närmare undersökning av de sålunda påtalade ingripandena.

Det berättigade i en dylik jämförelse framträder särskilt tydligt i vad gäller ingripanden mot unga lagbrytare under 18 år. Dessa ingripanden skedde tidigare i straffrättslig väg, medan under senare år förmärkts en allt starkare strävan att här ersätta de judiciella ingripandena med administrativa sådana, främst åtgärder enligt barnavårdslagen. Området för ingripanden enligt barnavårdslagen har alltså på detta sätt i ganska betydande omfattning vidgats.

Dock kan mot den gjorda jämförelsen invändas, att frihetsstraffen kan innebära allvarligare ingrepp mot den enskilde än de administrativa frihetsberövandena och att det därför är motiverat med ett starkare rättsskydd vid de förra än vid de senare. Som regel torde såväl den dömde som hans omgivning anse ingripandena i straffrättslig väg vara av allvarligare art än ingripanden inom området för de administrativa frihetsberövandena, även om dessa i högre grad än frihetsstraffen är obestämda till tiden, vilket förhållande av de berörda i allmänhet torde betraktas såsom en nackdel. Jämväl må här framhållas, att frihetsstraffen framstår såsom vanhedrande på ett annat sätt än de administrativa frihetsberövandena. Vid de sistnämnda framträder starkare än vid frihetsstraffen syftet att bereda den enskilde den vård, som bedömes bäst för hans förbättring. Emellertid förefinnes vissa gemensamma drag. I förevarande sammanhang synes vara av väsentlig betydelse, att i båda fallen den enskilde berövas sin frihet och härigenom tillfogas allvarligt lidande. Förutom de rent personliga följderna av frihetsberövandet — begränsningen i rörelsefriheten med allt vad detta innebär av olägenheter för den enskilde — må framhållas de för honom och hans familj allvarliga ekonomiska konsekvenserna av frihetsförlusten, vilka torde vara tämligen likartade i båda fallen. Även inom straffrätten är i alltmer ökad omfattning syftet med ingripandena att bereda den som straffas sådan vård och behandling, att hans återanpassning i samhället befrämjas. Vad angår själva formerna för verkställigheten torde väl allmänt sett de, som hör samman med straffets effektuerande, framstå såsom de mer rigorösa, men även vid de administrativa ingripandena — såsom vid tvångsarbete och i vissa fall vid intagning å sinnessjukhus — förekommer, att frihetsförlusten innebär lika sträng isolering från yttvärlden som vid straffverkställighet. Det bör dock beaktas, att det sagda närmast gäller omhändertagande av vuxna personer och ungdomar, medan däremot omhändertagande av barn i de lägsta åldrarna icke kan jämföras med frihetsstraffen.

Bakom stadgandena om rättsskydd inom straffprocessen ligger övertygelsen, att den personliga friheten i vårt samhälle är en så högt skattad förmån, att intet får underlåtas, som kan göras för att bereda skydd mot obefogade ingrepp däri. Då vid de administrativa frihetsberövandena ofta förekommer ingrepp i den personliga friheten, som är lika långtgående som frihetsstraffen, kan med fog göras gällande, att det rättsskydd, som ingen vill undvara i samband med straffprocessen, även bör knytas till de nu

aktuella ingripandena i administrativ väg, i den mån detta är förenligt med vårdsyftet. Sådana tankegångar har också legat bakom den livliga diskussion rörande ökat rättsskydd vid administrativa frihetsberövanden, som försiggått särskilt under tiden efter andra världskriget. De som därvid krävt ökat rättsskydd har ej så mycket pekat på obefogade ingrepp i konkreta fall som fastmer framhållit de ovan berörda principiella synpunkterna.

I utlåtande till 1947 års riksdag (nr 16) anförde andra lagutskottet bl. a.

Otvivelaktigt kan synnerligen välbefogad kritik resas mot gestaltningen av det offentlighetsrättsliga förfarandet i fråga om administrativa frihetsberövanden. De processuella föreskrifterna äro i flertalet fall mycket knapphändiga och lämna i och för sig icke alltid garanti för att varje ärende blir så allsidigt utrett och så noggrant prövat, som måste krävas med hänsyn till de allvarliga och djupt ingripande inskränkningar i den personliga friheten som äro förknippade med ifrågasvarande beslut.

Första lagutskottet yttrade i utlåtande till 1952 års riksdag (nr 17) i detta avseende bl. a.

Det straffprocessuella förfarandet, som kan leda fram till att domstol i anledning av brott ådömer tilltalad frihetsstraff eller annan påföljd, som innebär förlust av friheten, är omgärdad med en mängd garantier till skydd för rättssäkerheten. Det framstår som ett tämligen självfallet önskemål, att de administrativa förfaranden, genom vilka enskilda på likartat sätt — om ock på andra grunder — kunna berövas sin frihet, icke väsentligen stå straffprocessen efter i rättssäkerhetshänseende eller att i vart fall — t. ex. då omedelbara ingripanden äro av nöden — möjlighet finnes till att i efterhand få ett ingripande omsorgsfullt prövat av kvalificerad myndighet.

Då och då framföres offentligen påståenden, att enskilda personer i administrativ väg olagligen berövats sin frihet. Sådana uppgifter uppmärksammas i pressen, som alltid känsligt inregistrerar fall av övergrepp mot den enskildes personliga frihet. Med hänsyn till formerna för de administrativa ingripandena och särskilt till frånvaron av ett fullt utvecklat rättsskydd kan påståenden om obehöriga ingrepp mot den enskilde lätt vinna tilltro bland allmänheten och misstro uppkomma mot myndigheternas åtgärder på ifrågasvarande områden till skada för syftet med ingripandena. På sådant sätt kan även obefogade påståenden om missförhållanden åstadkomma missnöje bland allmänheten. Vid ett förfarande förbundet med goda garantier för den enskildes rättssäkerhet skulle tydligen obefogade påståenden om övergrepp mot den enskilde icke kunna på samma sätt vinna tilltro. En utbyggnad av rättssäkerhetsgarantierna kan alltså väntas medföra större förtroende bland allmänheten till samhällets åtgärder inom de områden, som här är i fråga.

Oberättigade ingripanden mot enskilda torde för närvarande icke förekomma i nämnvärd utsträckning. Det kan emellertid icke uteslutas, att under andra förhållanden än de nu rådande fara skulle kunna föreligga för sådana ingripanden i ökad omfattning. Om under politiskt upprörda tider en ytterlighetsriktning skulle komma till makten, skulle de administrativa

frihetsberövandena kunna av de maktägande användas för att oskadliggöra misshagliga motståndare. Ett sådant tillvägagångssätt synes lättare kunna nyttjas, om den enskildes rättsskydd vid ingripandena är föga utbyggt än om motsatsen är fallet. Om åtgärderna mot den enskilde är förknippade med goda rättssäkerhetsgarantier, måste de härskande för att kunna genomföra sina avsikter i varje fall på ett mer markant sätt bryta mot gällande regler än under motsatta förhållanden. Särskilt torde ur denna synpunkt vikt böra tillmätas det beslutande organets ställning och sammansättning. Ju självständigare organet är, desto större synes dess möjligheter vara att förhindra övergrepp av nu nämnt slag.

Efter Sveriges anslutning till Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har förekommit en livlig diskussion rörande spörsmålet, huruvida svensk rätt i allo överensstämmer med de krav, som uppställs i konventionen. Därvid har särskilt uppmärksammats frågan, om våra regler rörande administrativa frihetsberövanden kan anses tillfredsställande i detta avseende. I anledning av bestämmelsen i art. 5:4 har tvekan förelegat framför allt rörande spörsmålet, om svensk rätt med avseende å de administrativa frihetsberövandena erbjuder möjlighet till snabb domstolsprövning i överensstämmelse med konventionens krav.¹

Frågan huruvida ändringar i svensk rätt är påkallade med hänsyn till Europarådskonventionens föreskrifter har vid två olika tillfällen behandlats av första lagutskottet. I utlåtande nr 17 till 1952 års riksdag framhöll utskottet bl. a., att utskottet trodde sig på några punkter kunna konstatera bristande eller i vart fall mindre god överensstämmelse mellan konventionen och den svenska rätten, och ansåg goda skäl förefinnas för att vår lagstiftning rörande frihetsberövanden underkastades en mera ingående granskning och översyn med ändamål att bringa den i full samklang med konventionen. I utlåtande nr 19 till 1956 års riksdag hänvisade utskottet till vad utskottet anfört i 1952 års utlåtande och uttalade vidare en förväntan, att det här föreliggande spörsmålet skulle komma att upptagas av utredningen om administrativa frihetsberövanden.

Vad utskottet anfört i de båda utlåtandena har icke mött erinran från riksdagens sida.

Spörsmålet i vad mån svensk rätt inom området för de administrativa frihetsberövandena överensstämmer med Europarådskonventionen har således varit föremål för åtskillig tvekan. Sveriges anslutning till konventionen utgör därför ytterligare ett skäl för att förstärka rättssäkerhetsgarantierna vid de administrativa frihetsberövandena.

De omständigheter, som nu åberopats, talar enligt utredningens mening avgjort för att de administrativa ingripandena i den enskildes frihet för-

¹ Rörande diskussionen i denna fråga samt uttalanden inför 1951 års riksdag vid behandling av frågan om Sveriges anslutning till konventionen, se framställningen s. 65 ff.

bindes med ökade garantier för rättssäkerheten. Såsom tidigare nämnts, har beträffande vissa ingripanden rättssäkerhetsgarantierna förstärkts under senare tid, medan på andra områden motsvarande förstärkning ej ägt rum. Det måste anses angeläget att undersöka, huruvida icke reformer i rättssäkerhetens intresse, som ansetts erforderliga inom ett område, bör genomföras beträffande alla eller de flesta administrativa frihetsberövanden. Vid en undersökning rörande ökat rättsskydd vid dessa frihetsberövanden bör särskilt övervägas, huruvida de principer till skydd för den enskildes frihet, som är förbundna med straffprocessen, även bör tillämpas beträffande de administrativa frihetsberövandena.

I samband med diskussionen om ökat rättsskydd vid de administrativa frihetsberövandena brukar främst från personer, som tager närmare beaktning med de ingripanden, som här är i fråga, betonas vikten av att förfarandet vid ingripandena ej göres så omständligt, att svårigheter uppstår att ernå det omhändertagande, som ur samhällets synpunkt måste anses önskvärt. Om ingreppen omgärdas med alltför långtgående bestämmelser till skydd för rättssäkerheten, befaras att de administrativa myndigheter, som har att iakttaga samhällets intresse att ingripanden kommer till stånd, på grund av formella hinder icke kan åvägabringa ett omhändertagande, som i och för sig måste anses önskvärt, eller tvekar att ingripa, även om förutsättningar för ingripande är för handen. Vad sålunda framhålles är kravet på effektivitet i den verksamhet, som samhället inom här aktuella områden bedriver till den enskildes bästa. Synpunkter av här berörd art brukar särskilt framföras beträffande ingripanden mot alkoholmissbrukare samt barn och ungdom. Utredningen är för sin del helt införstådd med att dessa synpunkter måste beaktas.

Det må emellertid framhållas, att en förstärkning av rättssäkerheten i viss mån även kan öka effektiviteten, nämligen i den mån den enskildes tillit till samhällets ingripande mot honom härigenom ökas och han på grund härav lättare övertygas om att samhällets åtgärder är rimliga och i längden överensstämmer med hans egna intressen.

Vid dessa ingripanden gäller bedömandet icke endast några enstaka faktiska omständigheter, såsom fallet oftast är i straffprocessen, utan en persons sätt att leva och uppföra sig i visst avseende. Att styrka detta kan i fall, då den enskilde gör gällande, att tillräckliga skäl för ingripande ej föreligger, möta betydande svårigheter. Det ligger i sakens natur, att indikationerna för om ingripande bör komma till stånd i viss mån saknar pregnans. Det gäller t. ex. att avgöra, om en person är hemfallen åt alkoholmissbruk, om ett barn utsättes för vanvård eller annan fara till sin hälsa, om ett barn är vanartat eller i fara att bli vanartat, om en person för ett oordentligt, lättjefullt eller sedeslöst liv eller eljest visat svår oart. Det är här fråga om en gradering av den enskildes tillstånd och levnadssätt. Vid ställningstagandet gäller det att bedöma, om den sociala missanpassningen

nått en sådan intensitet, att ett ingripande är befogat. Att i särskilda fall avgöra, huruvida lagens indikationer är för handen, kan vara förbundet med stora svårigheter. Å andra sidan må framhållas, att det måste anses allvarligare, om en person blir dömd för brott, som han icke begått, än om han blir föremål för åtgärd på indikationer, som måhända ej når upp till den intensitet, som lagstiftningen kräver. För bedömandet är den beslutande som regel hänvisad till uppgifter av anhöriga, grannar och andra personer, som haft tillfälle att på nära håll iakttaga vederbörandes livsföring. Det är givet att det för den, som sålunda varit i nära beröring med den enskilde, mot vilken ett ingripande ifrågasättes, ofta ter sig motbjudande att till myndigheterna lämna ut för denne ofördelaktiga uppgifter. Härtill kommer, att uppgiftslämnaren ofta kan förutse, att han efter det den avsedda vården slutförts, åter kommer i nära personlig beröring med den, som varit omhändertagen, och att han kan vänta obehag, om han tidigare lämnat ofördelaktiga uppgifter om denne. Dessa omständigheter gör, att den enskilde blir obenägen att lämna uppgifter, om han icke kan erhålla garantier för att uppgifterna icke blir kända av den, vars omhändertagande är i fråga. Men med en utbyggnad av rättssäkerhetsgarantierna till överensstämmelse med garantierna i straffprocessen skulle utsikterna för uppgiftslämnaren att vara anonym i avsevärd grad minska. Som följd härav kan de enskilda väntas bli obenägna att lämna de upplysningar, som erfordras för att ett ingripande skall komma till stånd, och samhällets åtgärder försvåras.

Främst beträffande alkoholmissbrukare plägar synpunkter som dessa framhållas med skärpa. Här är uppgifter av hustru och andra nära anhöriga av särskild betydelse, och då alkoholmissbrukare ibland är hämndgiriga och farliga, blir skyddet av de uppgifter, som erhålles från de anhöriga, särskilt angeläget. Här är det också en ofta gjord erfarenhet, att uppgifter från närstående kan erhållas först efter uttrycklig försäkran om diskretion. Beträffande detta område framhålls ibland, att det är viktigare att förstärka rättsskyddet för de närstående än för alkoholmissbrukarna.

Förutom vid ingripanden mot alkoholmissbrukare gör sig nu nämnda synpunkter gällande vid ingripanden mot barn och ungdom. I viss mån torde de vara tillämpliga även beträffande lösdrivare. Inom andra områden, såsom vad angår försumliga försörjare och sinnessjuka, torde de icke gälla i samma omfattning. Beträffande de sinnessjuka är givetvis av betydelse uttalanden av personer, som känner den sjuke, men sådana uttalanden är ofta icke av samma vikt för frågan om omhändertagande skall ske. Här är läkarens undersökning av avgörande betydelse, även om det resultat, som läkaren kommer till, ofta måste bygga på uppgifter från nära anhöriga och andra. Även beträffande de sinnessjuka är det givetvis angeläget, att ingripanden, som är av nöden, icke hindras. Inom samtliga områden föreligger behov av att snabba ingripanden kan ske. Rättssäkerhetsgarantierna

vid ingripandena får ej utformas så, att möjligheterna till snabba ingripanden försvåras.

Vid bedömandet av de här aktuella frågorna måste alltid beaktas å ena sidan de nyss berörda kraven på effektivitet och å den andra den enskildes berättigade anspråk på rättssäkerhet. Vad gäller utredningen i ett aktuellt fall får aldrig förbises, att den enskilde, som hotas av ett allvarligt ingrepp, har berättigade anspråk på att erhålla kännedom om vad som lägges honom till last, så att han har möjlighet att bemöta den utredning, som andrages mot honom. Vid utformningen av handläggningsordningen måste göras en avvägning mellan effektivitetskravet och hänsynen till den enskildes rättssäkerhet. Utredningen får i det följande ofta anledning att återkomma till detta spörsmål om en avvägning mellan rättssäkerhets- och effektivitetskravet inom ifrågavarande områden.

Även med beaktande av de i det föregående berörda effektivitetssynpunkterna synes det önskvärt, att den enskildes rättsskydd vid de administrativa frihetsberövandena utbygges. Huruvida detta bör ske genom att de rättsliga garantier, som är knutna till straffprocessen, i sina huvuddrag göres tillämpliga även beträffande de administrativa frihetsberövandena skall i det följande undersökas. Sålunda skall övervägas, huruvida det är möjligt och önskvärt att åt särskild myndighet anförtro uppgiften att inför det beslutande organet hävda samhällets intresse av att ingripande kommer till stånd, så att organet härigenom får en fristående ställning, samt huruvida utredningen i ärendena kan förbättras genom ökad muntlighet, genom rättighet för den enskilde att --- vid behov på bekostnad av det allmänna — anlita biträde och genom vittnesförhör inför det beslutande organet. Det sistnämnda bör vara så kvalificerat, att det kan på ett fullt betryggande sätt handlägga de ärenden, som här ifrågakommer.

II. Allmänna principer för förfarandet

Gällande ordning för beslut om administrativa frihetsberövanden är, såsom framgår av den tidigare lämnade redogörelsen, växlande. Ofta tillkommer beslutanderätten länsstyrelsen. Vid tvångsintagning å vårdanstalt för alkoholmissbrukare är det sålunda länsstyrelsen, som i första instans meddelar beslut om intagning. Beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran fattas i första hand av vederbörande barnavårdsnämnd, men beslutet skall i vissa fall underställas länsstyrelsens prövning. Föreläggande att utföra arbete i arbetshem meddelas av barnavårdsnämnd eller socialnämnd. Beslut om sådant föreläggande må icke överklagas, men över handräckning, som meddelas för verkställighet av beslutet, må besvär anföras hos länsstyrelsen. Det tillkommer länsstyrelsen eller i vissa fall polis-kammare i stad att såsom första instans döma till tvångsarbete. Tvångsintagning å allmänt sjukhus och å epidemisjukhus beslutas i regel av häl-

sovårdsnämnd eller länsstyrelse. Då hälsovårdsnämnden meddelat beslutet, kan detta överklagas hos länsstyrelsen. Enligt utlänningslagen har i vissa fall länsstyrelsen att meddela beslut om förvarstagande. Beträffande intagning å sinnessjukhus eller å anstalter för undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna tillkommer däremot icke någon beslutanderätt länsstyrelsen. I dessa fall skiljer sig ordningen för prövning av frågor om intagningen och om intagningens bestånd avsevärt från vad som gäller vid övriga administrativa frihetsberövanden.

Av de administrativa frihetsberövandena utgör tvångsingripanden mot alkoholmissbrukare samt mot barn och ungdom med hänsyn såväl till sin betydelse i samhället som till gällande rättsregler för ingripandena en relativt enhetlig grupp. Till denna grupp torde också böra föras ingripanden mot försumliga försörjare och mot lösdrivare. En annan stor grupp av administrativa frihetsberövanden bildar ingripanden enligt sinnessjuklagen. Den skillnad, som föreligger mellan dessa grupper med avseende å reglerna för ingripandena, torde vara betingad främst av praktiska skäl. Beträffande åtgärder enligt sinnessjuklagen finnes många fall, där behovet av omhändertagande framstår såsom uppenbart, ehuru den enskilde med hänsyn till sitt sjukdomstillstånd icke kan lämna erforderligt medgivande till omhändertagandet. Vidare spelar vid omhändertagande enligt sinnessjuklagen medicinska bedömanden en särskilt framträdande roll. Vid sådant omhändertagande finnes i större omfattning behov av snabba ingripanden än vid åtgärder inom den förstnämnda gruppen av administrativa frihetsberövanden.

Utredningens undersökningar rörande handläggningsordningen och det beslutande organet vid administrativa frihetsberövanden inriktas i det följande i första hand på de betydelsefulla områden, som utgöres av ingripanden mot alkoholmissbrukare, barn och ungdom, försumliga försörjare samt lösdrivare. Beträffande dessa ingripanden föreslår utredningen ett utbyggt förfarande inför en särskilt organiserad myndighet. Om förslaget bör göras tillämpligt även med avseende å övriga administrativa frihetsberövanden eller vissa av dem eller om här andra rättssäkerhetsgarantier bör förordas, kommer att närmare undersökas i avdelningen rörande tillämpning av utredningens förslag å olika områden av administrativa frihetsberövanden.

Vid undersökningen av de två huvudspörsmål, som utredningen har att behandla — nämligen spørsmålet om ordningen för handläggning av frågor om administrativa frihetsberövanden och spørsmålet om vilket organ i första instans, som handläggningen lämpligen bör anförtros — torde man böra i första hand taga ställning till frågan, vilka riktlinjer för själva förfarandet, som må anses önskvärda. Lösningen av denna fråga inverkar på lösningen av frågan, vilka kvalifikationer, som bör tillkomma det beslutande organet. Såsom exempel må anföras att, därest det anses önskvärt, att

vittnesförhör skall kunna äga rum inför organet, detta måste kunna på ett fullt betryggande sätt handha dessa förhör. Å andra sidan inverkar valet av organ och organets kompetens på handlägningsordningen. Utformningen av denna måste exempelvis bli en helt annan, om handläggningen skall ske vid en kommunal nämnd än om den äger rum inför allmän domstol. Lösningen av det ena av de två här nämnda spörsmålen påverkar alltså i väsentlig grad även lösningen av det andra.

Till en början behandlas vissa huvudpunkter i utredningens förslag i vad avser själva förfarandet. Därefter upptages till närmare övervägande frågan om organisationen av det beslutande organet.

Enligt gällande rätt kan under vissa förutsättningar *muntligt förhör* hållas i ärenden angående sådana administrativa frihetsberövanden, som här närmast är i fråga. Under senare år har eftersträfvats att öka möjligheterna att i dessa ärenden hålla dylikt förhör. Enligt NvL (§ 27), som är en modern lagstiftning, skall då begäran att bli muntligen hörd framställas av den, om vars tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare är fråga, förhör anordnas av länsstyrelsen, om ej särskilda skäl är däremot. Länsstyrelsen kan även eljest förordna om dylikt förhör. Barnavårdsnämnd kan enligt BvL (24 § 2 mom.) där så prövas nödigt kalla den, vars omhändertagande för skyddsuppfostran ifrågasättes, och hans föräldrar att personligen inställa sig för att höras inför nämnden eller särskilt utsett ombud. Motsvarande regler gäller beträffande förhör inför länsstyrelsen i underställt mål angående omhändertagande för skyddsuppfostran (26 § 1 mom.). Vid handläggning av mål angående ådömande av tvångsarbete skall länsstyrelsen enligt lösdrivarlagen (3 § 2 mom.) hålla förhör med vederbörande lösdrivare. För handläggning av ärenden angående intagning av försumliga försörjare i arbetshem finnes inga uttryckliga regler om muntligt förhör, och detta gäller vare sig handläggningen äger rum inför kommunal nämnd eller länsstyrelse. I mål avseende dömande till tvångsarbete av tredskande försumliga försörjare kan länsstyrelsen enligt ShjL (50 §) anställa förhör med den, om vars dömande till tvångsarbete är fråga. Några särskilda bestämmelser finnes icke om muntligt förhör i samband med beslut om intagning å allmänt sjukhus eller epidemisjukhus eller vid beslut om isolering. Det må dock uppmärksammas, att jämlikt länsstyrelseinstruktionen (38 § 1 mom.) länsstyrelse äger föranstalta om muntligt förhör inför länsstyrelsen för vinnande av utredning i där anhängigt ärende. I utlänningslagen finnes åtskilliga bestämmelser om muntligt förhör i samband med myndighets handläggning av utlänningsärende.

Alkoholistvårdsutredningen föreslog förhör i nykterhetsvårdsärenden i större omfattning än den nuvarande nykterhetsvårdslagen stadgar. Enligt utredningens förslag skulle förhör med den som ansökningen om tvångsintagning avser alltid anordnas, om han i avgiven skriftlig förklaring begärt

att bli muntligen hörd eller länsstyrelsen eljest funne förhör böra äga rum. I propositionen med förslag till NvL anslöt sig departementschefen i huvudsak till utredningens ståndpunkt i detta hänseende, dock att länsstyrelserna borde medgivas rätt att i undantagsfall underlåta att anordna förhör med vederbörande alkoholist, även om denne begärde att bli hörd. Departementschefen framhöll i propositionen, att det framstode som en helt naturlig sak, att ett ingripande i den personliga friheten, som kunde sträcka sig över flera år, icke borde ske utan att vederbörande finge tillfälle att muntligen yttra sig inför den i första instans beslutande myndigheten. Ett skriftligt förfarande innebure uppenbarligen större risk för misstag och vore alltså ur rättssäkerhetssynpunkt otillfredsställande. Möjligheten att vägra förhör borde begagnas med största varsamhet och endast då det av särskild anledning vore uppenbart att förhöret ej skulle fylla någon uppgift (Prop. 159/1954 s. 155 ff).

Förhör i nykterhetsvårdsärenden har under senare år kommit till användning i tämligen stor omfattning. Enligt av utredningen inhämtade uppgifter har länsstyrelserna i nykterhetsvårdsärenden meddelat beslut om förhör med förklaranden eller annan under åren 1954—1957 i respektive 31, 36, 44 och 41 procent av samtliga handlagda ärenden. I ärenden angående skyddsuppfostran har muntligt förhör eller muntlig förklaring förekommit inför länsstyrelserna i stor utsträckning; under nu nämnda år var motsvarande siffror här 38, 47, 46 och 48 procent. Att den procentuella andelen är större beträffande ärenden angående skyddsuppfostran sammanhänger med att här åtskilliga icke tvistiga ärenden aldrig kommer under länsstyrelsernas prövning, medan samtliga ärenden angående intagning av alkoholmissbrukare — med undantag endast för dem som avser frivillig intagning — måste prövas av länsstyrelserna. Uppgifterna tyder på att förhör i nu angivna slag av ärenden kommer till användning i ökad omfattning. Enligt vad utredningen inhämtat anser länsstyrelserna som regel, att de förhör som hålles i dessa ärenden är av betydande värde.

Det synes vara ett berättigat anspråk från den, som hotas av ett långvarigt frihetsberövande, att han skall ha möjlighet att komma personligen inför den beslutande myndigheten för att muntligen lägga fram sin sak inför denna. Som regel torde det ställa sig lättare för honom att muntligen föra sin talan än att vara hänvisad enbart till ett skriftligt förfarande. Vid en muntlig förhandling kan myndigheten genom frågor till den enskilde komplettera utredningen, om denna är bristfällig, vilken möjlighet många gånger kan vara av värde. Om den enskilde får träda i personlig kontakt med den beslutande myndigheten, ökas förutsättningarna för att han skall kunna övertygas om det berättigade i ett ingripande. För den enskildes tillit till samhällets åtgärder mot honom är alltså ett muntligt förfarande av betydelse. Om tilliten och förståelsen för ett ingripande ökas, ökas också utsikterna att med ett omhändertagande nå avsett resultat.

I detta sammanhang får man givetvis icke förbise, att det muntliga förfarandet innebär moment, som är ägnade att motverka förfarandets objektivitet. En parts beteenden och attityder under den korta tidrymden av ett muntligt förhör inför obekanta är av mycket underordnat värde för bedömningen av hans varaktiga beteenden, särskilt i jämförelse med de under längre tid samlade erfarenheter, som brukar rymmas i vittnesutsagor och myndigheters fortlöpande anteckningar om hans uppförande i vardagsmiljön. Det är emellertid genom bedömningspsykologien övertygande ådagalagt, att tillfälliga beteenden vid personliga sammanträffanden tenderar att ge bedömaren intryck, som genom sin livlighet får ett grovt missvisande sken av giltighet, pålitlighet och vikt. Det muntliga förfarandet ställer därför långt större krav på bedömarens självkritik och objektivitet än det skriftliga.

Inom vissa här aktuella områden är redan nu möjligheterna till muntlig förhandling goda. Vad angår lösdrivare skall länsstyrelsen alltid hålla förhör, innan länsstyrelsen dömer till tvångsarbete. Såsom framgår av det nyss anförda, kan den beträffande vilken tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare ifrågasättes räkna med att muntligt förhör som regel kommer till stånd om han framställer begäran härom. Rätten för den enskilde att bli muntligen hörd i ärenden angående skyddsuffpostern är mindre omfattande, då förhör här skall anordnas, där den beslutande myndigheten så prövar nödigt. Avsaknaden i BvL av en bestämmelse motsvarande den i 27 § i NvL synes dock ej ha inneburit att den enskilde vägrats att yttra sig muntligen inför länsstyrelsen, där han så önskat. Någon erinran om denna möjlighet torde dock i allmänhet ej lämnas vederbörande. Enligt bestämmelser i den nya barnavårdslagen blir den enskildes rätt att erhålla muntligt förhör av samma omfattning som enligt NvL. Beträffande försumliga försörjare finnes såsom förut nämnts inga bestämmelser om muntligt förhör vid prövning av frågan om intagning i arbetshem.

De nyss anförda omständigheter, som talar för muntlig förhandling i mål angående frihetsberövanden, synes gälla beträffande alla de frihetsberövanden, som här är i fråga. Några skäl torde icke kunna anföras för att inom vissa områden möjligheterna till muntlig förhandling skall vara mindre än inom andra. De principer, som i detta hänseende upptagits i NvL beträffande tvångsintagning av alkoholmissbrukare, synes böra vara vägledande även beträffande övriga här aktuella ingripanden.

Förhör som här nämnts innebär med nuvarande utformning närmast en förhandling mellan den beslutande myndigheten och den enskilde, vars omhändertagande ifrågasättes, eller när det gäller minderårig, dennes föräldrar. Även om i regel den myndighet, som tagit initiativet till ärendet, underrättas om förhöret eller kallas till detsamma och ofta är representerad vid förhöret, förutsätter förhandlingen icke någon *särskild representant för det allmännas intressen*, utan dessa intressen beaktas vid förhandlingen i

viss mån av den beslutande myndigheten själv. Denna har alltså både att tillvarataga samhällsintresset att ingripande kommer till stånd och att avvåga samhällets och den enskildes intressen. Även om myndigheten givetvis gör vad i dess förmåga står för att verkställa ett fullt objektivet bedömande, ligger i ett sådant system en fara för att myndigheten icke i tillräcklig grad tar hänsyn till den enskildes intresse. Genom sina uppgifter i processen tvingas myndigheten att så engagera sig för samhällsintresset, att den enskildes intresse kan bli lidande. Ur rättssäkerhetssynpunkt är en sådan ordning icke tillfredsställande. Å andra sidan kan med det gällande systemet risk föreligga även för att den beslutande myndigheten i vissa fall i alltför hög grad beaktar den enskildes intresse och att alltså samhällsintresset icke kommer att hävdas med tillbörlig styrka.

Om det beslutande organet befriades från uppgiften att på sätt som nu sker i processen tillvarataga samhällets intressen och denna uppgift i stället anförtroddes annan myndighet, skulle organet få en friare ställning. Även andra fördelar synes vara förbundna med en sådan ordning. Om i processen finnes en särskild företrädare för samhället, torde åtminstone i vissa fall den enskildes möjligheter att utföra sin talan underlättas. Han kan få en mer detaljerad bild av de påståenden, som riktas mot honom, och därigenom bättre förstå, vad som kräves för att gendriva dessa.

I en straffprocess bevakas det allmännas intresse av en åklagare, varigenom förhandlingen inför domstolen kommer att föras mellan tvenne parter, åklagaren och den tilltalade. Om man vill bereda det beslutande organet en lika fristående ställning som domstolen i en straffprocess, gäller det att finna lämplig myndighet, som vid förhandlingen inför organet kan föra det allmännas talan. En lösning vore att anförtro uppgiften åt en särskild för ändamålet tillskapad myndighet, jämförlig med åklagarmyndigheten i brottmål. Denna myndighet skulle vara fristående från de organ, som i gällande lagstiftning tillagts uppgiften att inom ifrågavarande områden bevaka samhällsintresset. Genom inrättande av en särskild myndighet skulle vinnas garantier för att uppgiften att i dessa mål föra samhällets talan skulle komma att handhavas av en myndighet, som vore skickad härtill, och goda möjligheter skulle föreligga att genomföra ett kontradiktoriskt förfarande.

Allvarliga nackdelar är emellertid förbundna med en sådan ordning. Denna skulle uppenbarligen medföra svårigheter av organisatorisk art, t. ex. att samordna den nya myndighetens verksamhet med de kommunala nämndernas verksamhet inom nu aktuella områden. De kommunala myndigheternas möjligheter att öva inflytande på upptagande och bedrivande av talan i dessa mål skulle beskäras, vilket skulle kunna få menlig inverkan på deras verksamhet i övrigt inom socialvårdens olika grenar. Vidare skulle måhända en sådan lösning alltför mycket jämställa dessa ingripanden i administrativ väg med straffprocessen. Slutligen skulle lösningen medföra avsevärda kostnader för det allmänna. Att här skapa en helt ny organisa-

tion kan av ovan anförda skäl icke förordas, med mindre frågan icke kan lösas på annat sätt.

En annan tänkbar lösning skulle vara att anförtro uppgiften åt den myndighet, som tagit initiativet till frågan om frihetsberövandet. På de områden, varom här är fråga, har i regel kommunal nämnd eller annan myndighet att i samhällets intresse vidtaga ingripanden mot enskilda. Sålunda åligger enligt NvL kommunal nykterhetsnämnd eller länsnykterhetsnämnd att mot alkoholmissbrukare vidtaga en rad mer eller mindre långtgående åtgärder, bland annat göra ansökan till länsstyrelsen om tvångsintagning å allmän vårdanstalt. I trängande fall göres sådan ansökan av polismyndighet. Jämlikt BvL tillkommer det barnavårdsnämnd att ingripa i fråga om barn och ungdom, som lever under otillfredsställande förhållanden. Ingripande mot försumliga försörjare ankommer på barnavårdsnämnd eller socialnämnd. Vissa åtgärder mot lösdrivare, dock icke ådömande av tvångsarbete, skall beslutas av stadsfiskal eller landsfiskal

Dessa myndigheter har alltså, var inom sitt område, att genom olika åtgärder tillvarataga samhällsintresset. Deras verksamhet är i första hand av allmänt förebyggande art. Som regel eftersträvas att — i varje fall till en början — använda så litet ingripande åtgärder som möjligt och att vidtaga dessa åtgärder i samförstånd med den enskilde. I sista hand måste dock myndigheten ofta i strid mot den enskildes önskan föranstalta om åtgärder, som medför ett avsevärt intrång i dennes frihet. Då fråga är om så ingripande åtgärder, föreligger som regel en motsatsställning mellan myndigheten och den enskilde. Såsom exempel härpå kan nämnas ansökan av kommunal nämnd, länsnykterhetsnämnd eller polismyndighet om tvångsintagning av alkoholmissbrukare samt beslut av barnavårdsnämnd angående omhändertagande för skyddsuppfostran. I detta sammanhang må vidare nämnas, att enligt BvL barnavårdsnämnd bör i underställt mål angående omhändertagande för skyddsuppfostran — om sådant föranledes av förhör eller av skriftligen avgivet yttrande — beredas tillfälle att inkomma med bemötande i målet, innan detta avgöres, ett stadgande, som tydligt anger nämndens motsatsställning till den enskilde i dylika mål. Det ligger med hänsyn till myndighetens ställning i sådana och liknande fall nära till hands att myndigheten skulle kunna bevaka samhällsintresset vid handläggningen inför det beslutande organet av frågor rörande frihetsberövanden. Myndigheten är ju i dessa fall enligt gällande lag initiativtagare till den åtgärd mot den enskilde, som kan leda till frihetsförlust. Vid sin tidigare befattning med ärendet har myndigheten som regel blivit väl insatt däri och är av denna anledning lämpad att i fortsättningen av den administrativa processen föra samhällets talan.

Mot den här diskuterade lösningen kan vad angår de kommunala nämnderna — och samma synpunkter torde i viss mån gälla även beträffande länsnykterhetsnämnderna — invändas att, om nämnderna tilldelades upp-

giften att inför det beslutande organet föra samhällets talan i mål angående frihetsberövanden, detta skulle ytterligare skärpa motsatsförhållandet mellan nämnden och den enskilde. Ej sällan måste nämnden räkna med att den även efter det ett frihetsberövande avslutats har viktiga uppgifter, t. ex. av eftervårdande natur, med avseende å den som varit omhändertagen och att den därför måste uppehålla fortsatt kontakt med denne. För en sådan kontakt skulle en skärpning av motsatsförhållandet till den enskilde vara till skada. Denna invändning kan icke lämnas utan avseende. Även om — såsom framgår av det förut sagda — nämnden nu har att vidtaga åtgärder, som kan leda till allvarliga motsättningar mellan nämnden och den enskilde, torde det dock i såväl nämndens som den enskildes ögon vara en viss skillnad mellan t. ex. att hos länsstyrelsen göra ansökan om tvångsintagning av en alkoholmissbrukare och att efter ansökan härom till det beslutande organet företräda det allmänna vid handläggning inför organet av frågan, om tvångsintagning skall äga rum. Om myndigheten får att bevaka samhällsintresset på sätt här ifrågasatts, torde detta vidare få till följd en viss obenägenhet hos medborgarna att engagera sig i nämndernas arbete och hos nämnderna att verkställa ingripanden.

Det kan vidare vara föremål för tvekan, huruvida myndigheten, som icke tidigare handhaft den ifrågasatta uppgiften, besitter tillräckliga kvalifikationer för att tillfredsställande fullgöra densamma, och även här finnes anledning att särskilt beakta de kommunala nämnderna. Att utföra talan i ett muntligt, processliknande förfarande ställer givetvis avsevärda anspråk på myndigheten. De uppgifter, som nu åligger myndigheten, är icke av den art, att myndigheten erhållit nämnvärd erfarenhet av att föra dylik talan. Enligt vad utredningen inhämtat är visserligen vid förhör inför länsstyrelsen i mål angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare och omhändertagande för skyddsuppfostran representanter för de kommunala nämnderna närvarande i ganska stor omfattning. I allmänhet synes dock representanterna vid dessa förhör intaga en tämligen passiv hållning och vara obenägna att föra talan mot den enskilde.

Den här avsedda uppgiften underlättas givetvis genom att myndigheten på grund av sin tidigare befatning med frågan äger god kännedom därom. Flertalet ärenden angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare och omhändertagande för skyddsuppfostran kommer från de större städerna, där nämnderna äger bättre resurser än de små nämnderna i landsorten att fullgöra uppgiften. De större städernas nämnder har tillgång till särskilda tjänstemän. Det synes därför icke omöjligt, att i dessa städer biträde skulle kunna erhållas av socialt och i viss mån även juridiskt utbildade tjänstemän. Nämnderna i de mindre och medelstora städerna samt i landskommunerna, vid vilka nämnder antalet ärenden är ganska begränsat, skulle för utförande av sin talan kunna nyttja biträde av en utomstående person, som vore skickad att föra sådan talan. Myndigheten skulle givetvis alltid äga

anlita det biträde av advokat eller annan liknande juridisk hjälp, som myndigheten kunde finna erforderligt. Beträffande nykterhetsvårdsärenden skulle den kommunala nämnden kunna påkalla biträde av länsnykterhetsnämnden. Även den här ifrågasatta ordningen skulle uppenbarligen komma att medföra ökade kostnader, dock icke tillnärmelsevis i sådan grad som om en särskild myndighet skulle företräda samhällsintresset. Till förmån för den här diskuterade ordningen torde även böra anföras, att om än nämnderna till en början skulle stå i viss mån främmande inför uppgiften, de dock så småningom kan väntas vinna sådan erfarenhet därav, att dess utförande skulle komma att i framtiden underlättas.

Det torde likväl kunna förutses, att i många fall myndighetens utförande av det allmännas talan skulle komma att vara behäftat med åtskilliga brister. Det bör därför med skärpa framhållas, att för stora krav icke får ställas på den kommunala myndighet, som i processen skall föra det allmännas talan. Det kan icke bli fråga om ett kontradiktoriskt förfarande i samma omfattning som i en straffprocess, något som för övrigt varken är nödvändigt eller önskvärt. Det bör åligga det beslutande organet att vid behov hjälpa den myndighet till rätta, som för det allmännas talan — liksom givetvis samma skyldighet bör åligga organet med avseende å den enskilde parten. Om brister föreligger i myndighetens talan, bör organet genom upplysningar och påpekanden söka åstadkomma rättelse. Organet synes alltid böra svara för att utredningen är fullständig samt vid behov påkalla utredning och införskaffa bevisning. Det torde icke behöva befaras, att organet genom att på detta sätt ingripa i processen mister den fristående ställning, som den här diskuterade ordningen avser att giva organet.

Även om, såsom torde framgå av det föregående, vissa olägenheter är förbundna med att myndighet, som här avses, i mål angående administrativa frihetsberövanden företräder det allmänna, torde dock genom en sådan lösning öppnas möjligheter till ett i åtskilliga avseenden förbättrat förfarande vid handläggning av dylika mål. Med en sådan ordning, som här diskuterats, kommer myndigheten att i egenskap av företrädare för samhällsintresset vid handläggningen i viss mån intaga ställningen av part, och en handläggningsordning med två särskilda parter erhålles. Utredningen anser en sådan lösning avgjort vara att föredraga framför att inrätta en särskild myndighet med uppgift att föra samhällets talan, och vill därför — även med beaktande av de nämnda olägenheterna — förorda denna lösning.

En dylik ordning kan icke i sin helhet genomföras i vad gäller omhändertagande för skyddsuppfostran, enär här den kommunala nämnden själv i första hand beslutar om frihetsberövandet. Det synes däremot med fördel kunna tillämpas vid handläggningen i fall, där underställning skett av barnvårdsnämnds omhändertagandebeslut. Beträffande försumliga försörjare kan — därest nu gällande ordning för ingripande mot dessa skulle bibe-

hållas — den här förordade handläggningsordningen tillämpas endast vid prövningen av frågan om handräckning skolat meddelas för inställande av försumliga försörjare å arbetshem. Utredningen föreslår emellertid en annan ordning för ingripande mot försumliga försörjare än nu gällande.

Om i enlighet med vad här förordats uppgiften att i de mål, som nu är i fråga, föra samhällets talan anförtros åt särskild myndighet, bör initiativet till ingripande mot den enskilde tagas av denna myndighet. Organet bör för sin prövning vara beroende av de yrkanden, som part framställer. Om part under handläggningen frånträder ett yrkande, bör organet icke äga vidare pröva detsamma. Dessa principer synes dock böra i vissa avseenden jämkas. Därest ett yrkande innebär omhändertagande av visst slag, bör organet äga besluta om annan åtgärd, som kan vidtagas med avseende å den enskilde enligt den lagstiftning, som närmast är i fråga, även om yrkande om sådan åtgärd icke framställts.¹ Däremot bör organet icke äga förordna om åtgärd av helt annat slag än som avses med yrkandet, t. ex. besluta om tvångsintagning å vårdanstalt för alkoholmissbrukare när saken gäller omhändertagande för skyddsuffostran. Att detta icke är lämpligt framgår redan därav att olika myndigheter har att inom dessa områden bevaka samhällsintresset. Oberoende av yrkande bör organet äga att besluta i frågor angående tillfälligt omhändertagande av enskild, mot vilken ingripande ifrågasättes. Om enligt den lagstiftning, som är i fråga, tillfälligt omhändertagande kan äga rum, bör organet utan att yrkande framställs här-om kunna besluta om sådant omhändertagande. Likaledes bör organet i ett mål, som är föremål för dess bedömande, kunna utan särskilt yrkande pröva ett tillfälligt omhändertagande, som beslutats av annan myndighet.

Det torde icke vara erforderligt, att *muntlig förhandling* hålles i alla mål, som här är i fråga. Men om part påkallat förhandling, synes som regel sådan böra äga rum. Detta synes uppenbart, om den myndighet, som i målet företräder det allmänna, begär att förhandling skall hållas. Men även vid den enskilde partens begäran om muntlig förhandling bör fästas stort avseende. Även om förhandling ej påkallas från någondera partens sida, bör förhandling hållas, om det finnes erforderligt med hänsyn till sakens beskaffenhet eller eljest. Vid förhandling bör som regel den enskilde höras personligen. Endast om hans hörande kan antagas sakna betydelse för utredningen, torde förhandling kunna hållas utan att den enskilde parten är personligen tillstädes. Muntlighetsprincipen får dock här icke drivas så långt, att det skulle vara förbjudet för part att ingiva skrifter för närmare utveckling av sin talan.

Det är önskvärt, att vid sidan av muntlighetsprincipen även principerna om omedelbarhet och koncentration i den mån så är möjligt tillämpas vid handläggningen i de mål, där muntlig förhandling hålles. Omedelbar-

¹ Jfr NvL 31 § och BvL 26 § 3 mom.

het innebär, att avgörandet får omedelbart grundas endast å vad som förekommit vid förhandling, och koncentration, att utredningen skall förbringas helst vid en enda förhandling eller i varje fall vid så få varandra i tiden nära liggande förhandlingar som möjligt. Handläggningen bör präglas av en strävan att tillämpa dessa principer, men att genomföra dem utan modifikationer torde icke vara möjligt. Om förhandling hålles, bör visserligen så mycket som möjligt av utredningen förbringas vid förhandlingen. Men det torde bli nödvändigt att även beakta annan utredning, som föreligger i det aktuella fallet. Särskilt gäller detta utredning, som gjorts på ett förberedande stadium. Det kan även befinnas erforderligt att komplettera utredningen, efter det förhandling hållits i målet. Det torde innebära alltför stor omgång att vid behov härav alltid vara tvungen att hålla ny förhandling. Med hänsyn till vad nu anförts synes möjlighet böra finnas att vid sidan av vad som framkommit vid förhandling åberopa även skriftligt material i processen.

Det har vid vissa länsstyrelser förekommit, att då länsstyrelsen anordnar förhör i mål angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare och omhändertagande för skyddsuppfostran förhöret hållits icke inför den, som sedan beslutar i målet, utan endast inför föredraganden.¹ Nämnda praxis synes ha orsakats särskilt därav att det visat sig svårt för den som beslutanderätten tillkommer att vid sidan av övriga göromål medhinna förhör i dessa mål i den omfattning, som befunnits önskvärd. Bestämda erinringar kan dock göras mot den sålunda tillämpade ordningen. Den beslutande måste ha de bästa förutsättningar att vid förhör i erforderlig omfattning komplettera utredningsmaterialet i målet. Vidare har den, vars omhändertagande ifrågasättes, berättigade anspråk på att, då förhör hålles, han också får träda i personlig kontakt med den, som har att besluta i frågan om hans omhändertagande.

Muntlig förhandling i mål angående administrativa frihetsberövanden bör därför enligt utredningens mening alltid äga rum omedelbart inför den eller de personer, som har att besluta i målet.

Redan nu föreligger i viss omfattning möjlighet att i den administrativa processen *höra andra personer än den, vars omhändertagande ifrågasättes*. Enligt NvL (27 §) må länsstyrelsen förordna om förhör med annan person, som förväntas kunna lämna upplysning av betydelse för ärendets bedömning. Barnavårdsnämnd kan kalla annan person än den saken rör till personlig inställelse för att höras i något till nämndens behandling hörande ärende (BvL 75 § 2 mom.). Samma befogenhet har ej tillagts länsstyrelse i barnavårdsärenden, men länsstyrelserna brukar i underställda mål angående omhändertagande för skyddsuppfostran i viss omfattning även höra utomstående personer. Enligt ShjL (50 §) äger länsstyrelse i mål angående

¹ Jfr JO:s ämbetsberättelse 1958 s. 361.

försumlig försörjares dömande till tvångsarbete anställa förhör, förutom med den försumlige försörjaren, även med annan person, som förväntas kunna lämna upplysning av betydelse i målet. Lösdrivarlagen däremot innehåller icke någon bestämmelse om förhör inför länsstyrelsen med annan person än den, om vars dömande till tvångsarbete är fråga.

I mål angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare, omhändertagande för skyddsuppfostran och dömande av försumliga försörjare till tvångsarbete äger länsstyrelsen förordna, att utomstående person skall vid domstol höras såsom vittne eller upplysningsvis (NvL 29 §, BvL 26 § 2 mom. och ShjL 50 §). Enligt 38 § länsstyrelseinstruktionen äger länsstyrelsen förordna om vittnesförhör vid allmän underrätt, om länsstyrelsen finner vittnesförhör påkallat i mål eller ärende, som är beroende på länsstyrelsens eller någon länsstyrelsen underställd myndighets prövning.

Den länsstyrelsen sålunda tillkommande möjligheten att förordna om förhör vid domstol utnyttjas i mycket ringa omfattning. Enligt av utredningen inhämtade uppgifter förekom under åren 1954—1957 intet dylikt förhör i samband med omhändertagande av alkoholmissbrukare, och endast ett fåtal länsstyrelser meddelade under samma år i ärenden angående omhändertagande för skyddsuppfostran i vissa fall förordnanden om vittnesförhör vid domstol.

Ställningstagandet till frågan om administrativa frihetsberövanden är ofta beroende av utsagor från utomstående. Det är av vikt, att utsagorna avgives under sådana betingelser, att så goda garantier som möjligt föreligger för deras sanningsenlighet. Den största tryggheten härutinnan vinnes, om utsagorna avgives under edsansvar. Enligt vad utredningen inhämtat har i fall, då i skyddsuppfostringsärenden vittnesförhör hållits vid domstol, förhören varit av stort värde. Ibland har förekommit, att uppgifter av vikt, som lämnats på ett tidigare stadium av utredningen, icke vidhållits vid vittnesförhöret. Vittnesförhör vid domstol av här angivet slag är emellertid ett omständligt och tungrott förfarande och torde, om institutet bibehålles, även i framtiden komma att nyttjas i ringa omfattning. En helt annan betydelse skulle vittnesförhöret få, därest det förlades till det beslutande organet. Den förhandlingsordning, som utredningen föreslår, är väl lämpad för vittnesförhör. Möjligheten att höra vittnen inför organet skulle väl överensstämma med den tidigare förordade principen, att såvitt möjligt all utredning i ett mål förebringas i ett sammanhang vid muntlig förhandling i målet.

Då det gäller en åtgärd, varigenom man berövar en person hans frihet, bör intet underlåtas, som erfordras för att göra den till grund för bedömandet föreliggande utredningen så fullständig och så tillförlitlig, som är behövt. Möjligheterna att här hålla vittnesförhör bör därför underlättas. Utredningen föreslår med hänsyn härtill, att det beslutande organet erhåller befogenhet att anordna vittnesförhör i de mål angående administrativa frihetsberövanden, varom nu är fråga. Befogenheten att höra vittnen på ed

ställer särskilda krav på sammansättningen av organet. Denna fråga skall emellertid upptagas till behandling i annat sammanhang. Beträffande bevisning och vittnesförhör inför organet bör i huvudsak gälla de regler, som anges i 35 och 36 kap. rättegångsbalken.

Redan i 1931 års alkoholistlag fastslogs, att vid förhör i ärenden angående tvångsintagning å alkoholistanstalt förhandlingarna i princip skulle vara offentliga. Ett stadgande av motsvarande innehåll finnes i den nu gällande nykterhetsvårdslagen. Beträffande övriga här aktuella områden finnes icke några bestämmelser om *offentlighet vid förhör*. I förslaget till ny BvL har dock barnavårdskommittén, i vad gäller förhör inför länsstyrelsen i barnavårdsärende, upptagit principen, att vid sådant förhör förhandlingarna skall vara offentliga. I avbidan på förslag i bl. a. nu ifrågavarande avseende från utredningen om administrativa frihetsberövanden har emellertid någon bestämmelse om offentlighet ej upptagits i nya barnavårdslagen.

Utredningen vill för sin del förorda, att vid muntlig förhandling i mål angående här aktuella frihetsberövanden offentlighetsprincipen skall gälla. Genom att allmänheten har tillträde till förhandlingen och kan följa, vad därvid förekommer, stärkes dess förtroende för de avgöranden, som träffas på grundval av förhandlingen. Det är givet, att från den här förordade principen undantag är erforderliga. Behovet att kunna förordna om handläggning inom stängda dörrar torde av hänsyn till de enskilda, om vars omhändertagande är fråga, och deras närmaste vara avsevärt större inom detta område än beträffande handläggning vid allmän domstol. I praktiken torde därför förordnande om handläggning inom stängda dörrar komma att i dessa mål meddelas i stor utsträckning.

Tidigare har framhållits vikten av att vid handläggning av frågor angående administrativa frihetsberövanden *utredningen kan i viss omfattning hemlighållas för den enskilde*, vars omhändertagande ifrågasättes. Utredningsmaterial, som finnes upptaget i handlingar — vilket i princip är offentligt — kan hemlighållas med stöd av 14 och 39 §§ 1937 års lag om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar (sekretesslagen). Enligt 14 § första stycket får handlingar i ärenden rörande bl. a. hälsovård, sjukvård, fattigvård, samhällets barnavård och ungdomsskydd eller eljest barnavårdsnämnds och barnavårdsmäns verksamhet, behandling av alkoholister eller eljest nykterhetsnämnds verksamhet samt kontroll av utläningar, som här i riket vistas eller hit söker tillträde, i vad de angår enskilds personliga förhållanden icke utan hans samtycke till annan utlämnas tidigare än sjuttio år efter handlingens datum. Dylik handling skall dock utlämnas även utan sådant samtycke, om trygghet kan anses vara för handen, att utlämnande ej kommer att missbrukas till skada eller förklenande för den, vilkens personliga förhållanden avses i handlingen, eller för hans nära

anhöriga. Om handling, som nu nämnts, angår någons intagning, vård eller behandling å anstalt eller inrättning och grundad anledning finnes att antaga, att genom handlingens utlämnande ändamålet med vården eller behandlingen skulle motverkas eller någons personliga säkerhet sättas i fara, kan enligt 14 § andra stycket utlämnande vägras, ändock att enligt bestämmelserna i första stycket utlämnande bort ske. Likaledes må enligt andra stycket utbekommande av handling, utvisande vem som gjort anmälan i ärende rörande samhällets barnavård eller ungdomsskydd eller rörande behandling av alkoholister eller vem som eljest lämnat upplysningar i sådant ärende vägras, om grundad anledning finnes att antaga, att den om vilken anmälan gjorts eller upplysningarna lämnats skulle missbruka sin känedom därom till skada för annan person. Dessa bestämmelser i 14 § andra stycket avser även partens rätt att utbekomma handlingar. Visserligen stadgas i 39 § första stycket, att stadgandena i lagen ej länder till inskränkning i sökandes, klagandes eller andra parter rätt att i mål och ärenden hos domstol eller annan myndighet utbekomma dom, beslut och andra handlingar, men enligt andra stycket i samma paragraf kan — om av hänsyn till allmänna eller enskilda intressen finnes vara av synnerlig vikt att innehållet i annan handling än dom eller beslut icke uppenbaras — med stöd av stadgande i lagen utlämnande av sådan handling till parten vägras.

Med tillämpning av nu refererade bestämmelser i sekretesslagen kan myndighet, som handlägger mål angående administrativa frihetsberövanden, hemlighålla utredningsmaterial för den enskilde, vars omhändertagande ifrågasättes. Sålunda tillämpas bestämmelserna vid delgivning med den enskilde av handlingar, som rör hans omhändertagande.¹ Vidare hemlighålles med stöd av bestämmelserna även för den enskilde parten handlingar, som upprättats vid den beslutande myndigheten, såsom förhørsprotokoll. I viss omfattning torde också hemlighållande kunna ske beträffande protokoll fört vid vittnesförhör inför domstol, som hållits efter särskilt förordnande från länsstyrelsen, nämligen om förhöret hållits inom stängda dörrar och domstolen förordnat, att protokollet ej må utlämnas (36 § sekretesslagen). I den mån vid förhandling inför den beslutande myndigheten skriftlig utredning åberopas, torde bestämmelserna i sekretesslagen vara tillämpliga även å sådan utredning och möjliggöra, att utredningen ej bringas till den enskilde partens kännedom.

Nu berörda regler i sekretesslagen angående hemlighållande av allmänna handlingar för part innebär ingen ovillkorlig skyldighet för myndigheten att vägra utlämnande till part utan möjliggör i varje särskilt fall en avvägning mellan skilda intressen. Stadgandena synes dock böra tolkas så, att om i 14 § angivna förutsättningar är för handen, utlämnande även till parten i regel bör vägras. I ärenden rörande administrativa frihetsberövanden är myndigheternas praxis angående utlämnande till part av handlingar,

¹ Jfr prop. 159/54 s. 157 f och 197 f.

som kan hemlighållas, varierande. Medan de kommunala nämnderna i tämligen stor omfattning torde hemlighålla handlingar, där så kan ske, synes länsstyrelserna härutinnan tillämpa en gentemot den enskilde parten mer tillmötesgående praxis.¹

I fråga om delgivning föreslår utredningen att handlingar, som åberopas till stöd för talan om administrativt frihetsberövande, skall delgivas med den enskilde parten. Då utredningen anser, att stadgandena i sekretesslagen icke mot dylika uttryckliga processuella bestämmelser medger, att handlingar undantages från delgivning, föreslår utredningen ett särskilt stadgande om rätt härtill. I stadgandet har emellertid öppnats möjlighet att, om parten har biträde, låta detta ta del av handlingar, som undantages från delgivning med parten. I övrigt bör sekretesslagens regler gälla även beträffande handläggningen vid det beslutande organet.

Det torde emellertid icke vara tillfyllest, att möjligheten att hemlighålla utredningsmaterial begränsas till skriftliga handlingar. De skäl, som talar för att utlämnande av sådana handlingar till enskild part må vägras, gör sig även gällande beträffande muntlig utredning, som förebringas inför den beslutande myndigheten. Ju mer möjligheten ökas att muntligen höra andra personer inför myndigheten, desto större blir behovet av att denna skall i särskilda fall kunna vidtaga åtgärder, så att ej heller innehållet i sådan utredning kommer till den enskilde partens kännedom. Detta kan ske endast om förhör med andra personer kan äga rum i den enskilde partens frånvaro.

Enligt 28 § NvL må länsstyrelsen höra personer upplysningsvis utan att den som ansökningen om tvångsintagning avser är närvarande. Beträffande förhör inför domstol i nykterhetsvårdsärenden finnes i NvL intet uttryckligt stadgande om att från sådant förhör kan avvisas den som ansökningen avser. Givetvis föreligger lika starka skäl för att förhör vid domstol skall kunna äga rum i dennes frånvaro som beträffande förhör inför länsstyrelse. Det synes dock tveksamt, huruvida gällande bestämmelser medger domstol rätt att från förhör med vittnen eller andra personer utestänga den om vars intagning är fråga.² — I BvL finnes inga uttryckliga stadganden i nu angivna hänseenden. Om länsstyrelsen i mål angående omhändertagande för skyddsuppfostran håller förhör med andra än den unge och hans föräldrar, förekommer dock i praxis att förhöret hålles i den unges och föräldrarnas frånvaro. Ej heller i den nya barnavårdslagen har upptagits några särskilda regler om att den saken rör må förvägras att vara närvarande, då personer höres upplysningsvis inför länsstyrelsen. Enligt lagen är dock sådant förhör ej offentligt. Beträffande förhör inför domstol gäller enligt

¹ Jfr SOU 1956:61 s. 288.

² I Klackenbergh—Hjerner kommentar till lagen om nykterhetsvård uttalas, att det kan ifrågakomma att från förhör vid domstol avvisa den, om vars intagning är fråga, därest denne infunnit sig till förhöret, s. 199. Detta uttalande synes stödja sig på domstolens möjlighet att hålla förhöret inom stängda dörrar. Enligt 29 § NvL skall dock den enskilde underrättas om förhöret. Det må även framhållas att enligt 27 § i alkoholistvårdsutredningens lagförslag särskilt biträde skulle kunna förordnas för den enskilde även vid vittnesför inför domstol.

lagen, att domstolen skall om förhöret underrätta dem, som enligt länsstyrelsens beprövande bör berättigas närvara vid förhöret.

För att tillgodose behovet av att kunna för den enskilde parten hemlighålla muntlig utredning, som förebringas inför det beslutande organet, föreslås att detta skall äga förordna, att parten ej skall vara närvarande, då viss utredning förebringas. Möjligheterna att meddela sådant förordnande bör emellertid begränsas till sådana fall, då grundad anledning finnes antaga, att någons personliga säkerhet skulle sättas i fara eller ändamålet med tillämnade eller vidtagna vårdåtgärder motverkas, om enskild part erhåller kännedom om viss utredning eller dess ursprung. I vissa fall torde för vinnande av det här avsedda syftet ej vara tillräckligt, att uppgiftslämnaren höres vid förhandlingen i partens frånvaro. För att möjliggöra hemlighållande av viss utrednings ursprung torde det ibland bli erforderligt att höra uppgiftslämnaren vid ett annat tillfälle än vid förhandling, vid vilken den enskilde är närvarande.¹

Mot en handläggningsordning, enligt vilken den saken rör icke äger möjlighet att få kännedom om all utredning, som andrages mot honom, kan givetvis ur rättssäkerhetssynpunkt erinringar framställas. Om utredningen hemlighålles för den enskilde, är denne betagen möjligheten att förebringa motbevisning, att argumentera mot utredningen och att över huvud belysa utredningen ur sina synpunkter. Det torde också föreligga viss risk för att den uppgiftslämnare, som vet att hans uppgifter ej kan granskas av den närmast berörde, frestas att icke i allo hålla sig till sanningen. Möjligheten att inför organet höra vittnen under edsansvar torde dock härutinnan komma att utgöra en återhållande faktor. I viss mån synes nu berörda olägenheter kunna motverkas, om den enskilde parten har biträde och biträdet får taga del av samt yttra sig över den utredning, som undanhålles parten. Det föreslås därför, att biträdet bör beredas tillfälle därtill, om det finnes vara av värde för utredningen och kan ske utan att syftet med förordnandet om hemlighållande därigenom äventyras.

Genom att viss utredning eller dess ursprung hemlighållits för den saken rör minskas givetvis ur bevissynpunkt värdet av utredningen. Detta bör beaktas vid målets avgörande. Har varken den enskilde parten eller biträde åt parten beretts tillfälle att yttra sig över utredningen, bör utredningens innehåll i denna del lämnas utan avseende, om det ej kan uteslutas att, därest hemlighållande ej skett, värdet av utredningen kunnat förringas. Har emellertid den enskildes biträde eller ombud fått taga del av utredningen, kan denna genom biträdet eller ombudet ha blivit så belyst, att den kan beaktas vid avgörandet. I andra fall åter kan biträdet eller ombudet sakna möjlighet att tillfredsställande yttra sig över utredningen, vilket medför en

¹ Jfr departementschefen i prop. med förslag till NvL (prop. 159/54 s. 157): Liksom f. n. bör även länsstyrelsen äga höra en person upplysningsvis. Ett dylikt förhör bör kunna hållas i alkoholmissbrukarens frånvaro eventuellt vid ett helt annat tillfälle än då denne höres.

begränsning i utredningens bevisvärde, som organet bör beakta vid avgörandet. Genom en sådan ordning tillgodoses i möjligaste mån såväl kravet på skydd för uppgiftslämnare som anspråket på rättssäkerhet från den enskilde, vars omhändertagande är i fråga.

Den enskilde har enligt gällande ordning möjligheter att *anlita biträde* vid utförande av sin talan. Han kan alltså anlita hjälp såväl vid avfattande av skriftliga inlagor som vid muntligt förhör — i varje fall därest förhöret är offentligt.¹ I den nya barnavårdslagen har upptagits ett uttryckligt stadgande om rätt för den ärendet rör att anlita biträde, när han höres av barnavårdsnämnden eller företrädare för denna. Bestämmelsen gäller även förhör inför länsstyrelsen. Sådant biträde som här nämnts får emellertid den enskilde själv anskaffa. Genom att vända sig till den utomprocessuella rättshjälpen² kan han erhålla hjälp utan kostnad. Den beslutande myndigheten har icke i likhet med domstol vid handläggning av brottmål någon möjlighet att på det allmännas bekostnad förordna biträde, därest myndigheten skulle anse biträde erforderligt. Enligt vad utredningen inhämtat förekommer det i viss om än tämligen ringa omfattning vid handläggning inför länsstyrelse av mål angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare och omhändertagande för skyddsuppföstran, att den enskilde vid handläggningen biträdades av annan person. Biträde synes förekomma i något större omfattning i ärenden angående skyddsuppföstran än i nykterhetsvårdsärenden.

Frågan om biträde åt den enskilde i mål angående administrativa frihetsberövanden har aktualiserats i tidigare reformförslag. 1946 års alkoholistvårdsutredning föreslog ett uttryckligt stadgande, att vid förhör inför länsstyrelse och vid vittnesförhör inför domstol den som ansökningen om tvångsintagning avsåge skulle äga att, där han så önskade, åtnjuta hjälp. Utredningen föreslog vidare, att länsstyrelsen skulle på begäran förordna lämplig person till hans biträde, om han vore på visst sätt omhändertagen, och även eljest, om han kunde antagas icke äga tillgång till gäldande av biträdesersättning. Till sålunda förordnat biträde skulle utgå ersättning av allmänna medel.

Vid remissbehandlingen blev alkoholistvårdsutredningens förslag i detta avseende föremål för viss kritik. På en del håll befarades, att möjligheten till fri rättshjälp skulle sätta diskretionskravet i alkoholistärenden i fara. Det framhölls i ett yttrande, att det av alkoholmissbrukaren anlidade biträdet skulle komma att lägga upp sin hjälp efter rent processuella linjer, påkalla vittnesförhör och kräva tillgång till alla handlingar i ärendet.

I propositionen med förslag till NvL var departementschefen ej beredd att utan vidare ansluta sig till alkoholistvårdsutredningens förslag (prop.

¹ Jfr SOU 1956: 61 s. 320.

² Ang. den utomprocessuella rättshjälpen jfr SOU 1951: 31 och prop. 106/1953.

159/1954 s. 159 o. f). Han framhöll, att om i enlighet med förslaget en regel om fri rättshjälp i alkoholistärenden infördes, det vore att förvänta att biträde praktiskt taget regelmässigt komme att begäras i dessa ärenden, och då alkoholistklientelet i allmänhet utgjordes av personer med svag ekonomisk ställning, torde länsstyrelserna i betydande utsträckning bli nödsakade att villfara en sådan begäran. Ur alkoholmissbrukarens synpunkt vore det givetvis en vinning, att han på så sätt finge en rådgivare i interneringsprocessen, men frågan hade även andra aspekter, främst den att diskretionskravet i alkoholistärenden sattes i fara. Det vore tydligt, att den ordinära domstolsprocessen icke i alla delar utgjorde en lämplig förebild till interneringsprocessen. Ett viktigt syfte med lagstiftningen vore att anhöriga, närstående etc. utan fruktan för represalier skulle kunna vända sig till nykterhetsnämnden med begäran om dess bistånd. Det finge emellertid tagas för givet, att en aktiv rådgivare i en interneringsprocess i avsevärd grad komme att rikta sig mot dem, vilka stode som sagesmän i ärendet. Spörsmålet om rättshjälp vore därför en avvägningsfråga, där alkoholmissbrukarens intresse ej kunde tillgodoses annat än på bekostnad av diskretionsintresset. Då utredningen om administrativa frihetsberövanden hade att upptaga detta spörsmål, syntes det lämpligast att med prövningen av alkoholistvårdsutredningens förslag i denna del finge anstå i avbidan på det resultat, vartill utredningen om administrativa frihetsberövanden kunde komma.

Även i ett par andra sammanhang har frågan om fri rättshjälp vid handläggning av mål angående administrativa frihetsberövanden varit aktuell. Sålunda föreslog 1948 års lösdriveriutredning, att länsstyrelse skulle kunna förordna biträde vid förhör inför länsstyrelsen eller domstol i mål angående omhändertagande för skyddsuppfostran. I sitt förslag till lag om arbetsföreläggande upptog socialvårdskommittén ett stadgande om rätt för länsstyrelse att förordna biträde åt underhållsskyldig vid förhör inför länsstyrelsen eller domstol i mål angående arbetsföreläggande.

Då något av de ingrepp påkallas, som här är i fråga, beröres för den enskilde vitala intressen. Om han motsätter sig ingreppet, är det därför för honom av största vikt att alla de skäl, som talar för att något frihetsberövande ej kommer till stånd, framlägges för den beslutande myndigheten. Ofta kan för den enskilde själv föreligga svårigheter att bedöma, hur han lämpligen bör tillvarata sina intressen. Han kan vara ovetande angående innebörden av gällande regler om när ingripande får ske och om sättet för utförande av talan. De svårigheter, som nu berörts, kan lätt inge den enskilde en känsla av underlägsenhet mot de myndigheter, som har till uppgift att tillse att ingripande kommer till stånd, där förutsättningar härför föreligger, och komma honom att hysa misstro mot de beslut, som fattas. Det utbyggda förfarande, som utredningen föreslår, ställer större krav än gällande ordning på den enskilde parten. Vid en muntlig förhandling med

särskild företrädare för det allmänna såsom motpart och med möjligheter till vittnesförhör inför den beslutande myndigheten torde den enskildes behov av hjälp i vissa fall bli större än nu. Härvid torde biträde erfordras för att den enskilde skall kunna rätt utnyttja de möjligheter, som den nya ordningen erbjuder. Den enskildes bristande förmåga att själv tillvarataga sina intressen kan vara till men för utredningen. Det är därför ett betydande rättssäkerhetsintresse, att den enskilde har möjligheter att anlita biträde i den administrativa processen. Förutom att lämna bistånd åt den enskilde vid handläggningen skulle biträdet i vissa fall även kunna övertyga den enskilde om det berättigade i ett ifrågasatt ingripande och därmed förmå honom att godvilligt gå med på en åtgärd, som han eljest skulle ha motsatt sig.

Såsom tidigare nämnts har den enskilde redan nu rätt att vid utförande av sin talan i viss omfattning anlita av honom själv utsett biträde. Utredningen anser, att denna rätt bör bestå. Genom att vända sig till den utomprocessuella rättshjälpen kan även de som saknar egna medel till bekostande av biträde — och dessa är uppenbarligen i majoritet — erhålla nödig hjälp. Utredningen har övervägt, huruvida den möjlighet till hjälp, som sålunda erbjuder sig, kan anses tillfredsställa det behov av biträde, som föreligger i dessa mål. I de fall, då den enskilde, vars omhändertagande ifrågasättes, anser sig icke kunna själv tillvarataga sina intressen, har han ju alltid möjligheter att vända sig till den utomprocessuella rättshjälpen, och det kan hävdas att, om han underlåter detta, han får stå sitt eget kast. En begränsning till rättshjälpen inskränker emellertid möjligheterna att bereda parten erforderlig biträdeshjälp. Han kan ha svårigheter att få kontakt med rättshjälpen på grund av att han är bosatt på stort avstånd från rättshjälpsanstalt. I icke ringa omfattning förekommer i dessa mål, att den enskilde är tillfälligt omhändertagen. Under dylika förhållanden föreligger särskilda svårigheter för honom att själv anskaffa biträde. I sådana fall, som nu nämnts, där den enskildes möjligheter att själv anskaffa biträde är tämligen begränsade, synes det värdefullt att den beslutande myndigheten kan förordna biträde åt honom. Även ur andra synpunkter kan möjlighet härtill vara av värde. Tidigare har framhållits, att i fall då viss utredning måste hemlighållas för den enskilde parten, det kan vara lämpligt att partens biträde får taga del av utredningen för att belysa denna ur partens synpunkt. Om i ett sådant fall parten icke själv anskaffat biträde, kan det vara av betydande värde, att den beslutande myndigheten kan förordna biträde åt parten. Jämväl i vissa andra fall kan förordnande av biträde åt enskild part te sig önskvärt ur synpunkten att härigenom utredningen i målet kan fullständigast. På grund av nu anförda skäl synes den beslutande myndigheten böra äga befogenhet att förordna biträde åt enskild part.

Utredningen anser icke att i de mål, som här är i fråga, den enskilde

parten bör åläggas någon återbetalningsskyldighet till statsverket i anledning av kostnaderna för biträdeshjälp. När biträde förordnas, får alltså statsverket stå hela kostnaden härför. Skulle däremot den utomprocessuella rättshjälpen nyttjas, kommer detta att innebära, att hjälpen lämnas först efter behovsprövning och att statsverket betalar endast hälften av kostnaden, medan återstoden betalas av landstinget.

Ett spørsmål, som bör upptagas till behandling, är om — såsom särskilt i anledning av alkoholistvårdsutredningens förslag framhållits — diskretionskravet sättes i fara genom att biträdet kommer att vända sig mot de personer, som lämnat för den enskilde parten ofördelaktiga uppgifter, och fordra att de öppet framträder i processen. Det ligger givetvis nära till hands att biträdet, om den enskilde bestrider uppgifternas riktighet, påkallar vittnesförhör med uppgiftslämnarna. Som regel lär den beslutande myndigheten ej kunna avvisa bevisning, som sålunda påkallas, då detta bör kunna ske endast under särskilda förutsättningar. Då emellertid den enskilde även nu har möjlighet att i viss omfattning anlita biträde vid utförande av sin talan, kan redan enligt gällande rätt här påtalade olägenheter uppkomma, och någon principiell nyhet införes icke i detta avseende genom att den beslutande myndigheten beredes möjlighet att förordna biträde. Givetvis kan dock olägenheterna komma att framträda starkare, om reformen kommer att medföra, att biträde förordnas i stor omfattning. Beträffande de befarade olägenheterna må emellertid framhållas, att enligt utredningens förslag, i likhet med vad som gäller för processen vid allmän domstol, det icke föreligger någon skyldighet att vittna för nära anförvanter till part. Hustrun till en alkoholmissbrukare kan alltså icke tvingas att i mål angående tvångsintagning av mannen vittna mot denne. Som framgår av vad tidigare anförts föreslår utredningen särskilda regler för att — även vid muntlig förhandling — utredningsmaterial skall kunna hemlighållas för den enskilde parten. Utredningen anser möjligheten att förordna biträde för den enskilde parten utgöra ett sätt att lösa frågan om att kunna hemlighålla utredningsmaterial för den enskilde och likväl få materialet belyst ur dennes synpunkter. Vad nu anförts synes leda till att hänsyn till diskretionsintresset icke bör hindra, att enskild part beredes möjlighet till fri rättshjälp.

Risk finnes för att utredningen genom biträdet blir mer omfattande än omständigheterna påkallar. Å andra sidan har de genom biträdet ökade möjligheterna att införskaffa utredning ett självständigt värde. Organet bör genom en fast processledning kunna begränsa utredningen i fall, där detta erfordras.

Med hänsyn till det anförda föreslår utredningen, att i nu ifrågavarande mål det beslutande organet under vissa förutsättningar, varom hänvisas till den speciella motiveringen, bör äga att på det allmännas bekostnad åt enskild part förordna särskilt biträde, i förslaget benämnt offentligt biträde.

III. Det beslutande organet

Mot bakgrunden av den handläggningsordning, vars huvuddrag angivits i det föregående, skall nu till övervägande upptagas frågan om organisationen av den myndighet, på vilken bör ankomma att i första instans handlägga mål rörande ingripanden mot alkoholmissbrukare, barn och ungdom, försumliga försörjare samt lösdrivare. Av den förut lämnade redogörelsen för tidigare reformförslag framgår, att i den förda debatten framkommit flera förslag till lösning av den här föreliggande frågan. Ur rättsäkerhetssynpunkt synes vara av stor betydelse, att de rättsliga garantier, som förbindes med förfarandet, blir tillämpade med följdriktighet. Likartade fall bör behandlas och bedömas lika och rättssäkerhetsgarantierna så långt möjligt vara desamma på alla här ifrågavarande områden.

Dessa synpunkter skulle bäst tillgodoses, om handläggningen inom alla de nämnda områdena kunde förläggas till samma organ. Härigenom skulle de bästa förutsättningar vinnas för en enhetlig rättstillämpning. Jämväl ur effektivitetssynpunkt vore en sådan ordning av värde, därigenom att organet finge omfattande erfarenhet om den sociala bakgrunden till mål av denna beskaffenhet, vilket uppenbarligen skulle vara till gagn för bedömningen. Med hänsyn härtill är det önskvärt, att organisationen av proceduren blir så enhetlig som möjligt. I vilken mån detta önskemål kan tillgodoses torde framför allt bero av frågan, om ärendenas natur medger att de prövas av ett enda organ eller om med hänsyn till att prövningen kräver olika sakkunskap en uppdelning på skilda myndigheter är erforderlig.

De områden, som här är i fråga, har många beröringspunkter med varandra. Som regel är det i dessa fall fråga om ingripanden med avseende å socialt missanpassade personer, och ofta är syftet med ingripandet att söka bereda den enskilde sådan vård, att han åter kan anpassa sig i samhället. Ej sällan kan beträffande samme person flera av de här nämnda ingripandena ifrågasättas och tveksamhet föreligga, vilken åtgärd som må anses lämpligast.

På dessa områden föreligger redan nu en i viss mån enhetlig lösning av organisationsfrågan. Beträffande samtliga här nämnda ingripanden har nämligen samma organ, länsstyrelsen, tillagts beslutanderätt (i fråga om lösdrivare utövas dock beslutanderätten i vissa städer av poliskammaren). Vad gäller tvångsintagning av alkoholmissbrukare och ådömande av tvångsarbete beslutar länsstyrelsen i första instans, medan beslut angående omhändertagande för skyddsuppföstran och om arbetsföreläggande i första hand meddelas av vederbörande kommunala nämnd, barnavårdsnämnd eller socialnämnd, med möjlighet till överprövning av beslutet inför länsstyrelsen, varvid dock beträffande arbetsföreläggande denna prövning kommer till stånd genom klagan icke över beslutet om sådant föreläggande utan över meddelat beslut om handräckning för inställelse å arbetshem.

För processen vid de allmänna domstolarna gäller såsom princip, att mera krävande bevisprövning icke bör anförtros åt ensamdomare samt att sådan domare icke bör äga att ådöma en person frihetsstraff. I förstnämnda avseende uttalade departementschefen i proposition nr 80 till 1931 års riksdag rörande huvudgrunderna för en rättegångsreform bl. a. följande angående frågan om rådhusrättens organisation som enmansdomstol (s. 128).

Redan tidigare har jag antytt, att en sådan domstol måste betecknas som alltför svag särskilt med hänsyn till de anspråk, som den fria bevisprövningen ställer å domstolen. Den vid ett fritt bevissystem ofta vanskliga och grannliga sanningsprövningen bör icke bero av en mans omdöme utan dess resultat bör framgå ur en överläggning mellan flera, som självständigt och samtidigt göra sina iakttagelser. Risker av ett förbiseende eller ett misstag är eljest allt för stor. Med den grundläggande betydelse jämväl för överrätterna, som underrättens bevisningsresultat äger, framstår i än högre grad vikten av, att underrättens sammansättning härutinnan erbjuder största möjliga trygghet. Därest en sådan organisationsform anses böra ifrågakomma, torde i rättssäkerhetens intresse böra uppställas krav å medverkan av nämnd i alla mål liksom vid häradsrätten.

Första lagutskottet vid 1954 års riksdag uttalade rörande hithörande spörsmål bl. a. följande (utlåtande nr 25 s. 39).

Med hänsyn till det starka ingrepp i en persons liv som göres genom en dom å frihetsstraff och till den allvarliga förkastelsedom över ett handlingssätt som samhället därigenom uttalar har det varit naturligt att kräva att en sådan dom alltid skall framstå som ett resultat av flera personers sinsemellan jämförda uppfattningar och värderingar. Vad som framför annat är ägnat att inge betänkligheter är att å ensamdomare överföra bevisprövning. En i rättegångsbalken antagen grundsats är nämligen att bevisprövning bör åvila antingen ett juristkollegium eller juristdomare jämte nämnd.

De principer, som sålunda tillämpas vid domstolarna, torde i stor omfattning äga giltighet även beträffande det beslutande organet vid administrativa frihetsberövanden. Dessa medför djupt ingripande åtgärder mot den enskilde, och även här förekommer ej sällan krävande bevisprövning. Rättssäkerheten synes därför också vid de administrativa frihetsberövandena kräva, att besluten fattas efter ingående samråd mellan flera personer. Den beslutande myndigheten bör därför erhålla en kollegial sammansättning. Härigenom bör vid värdering av bevisning uppnås ett tillförlitligare bedömande än om beslutanderätten utövas av endast en person, och riskerna för att ovidkommande hänsyn inverkar på avgörandena minskas. På detta sätt fördelas ansvaret för besluten på flera personer. Visserligen kommer ett kollegialt organ att draga högre kostnader än endast en person såsom beslutande, och själva förfarandet blir mer omständligt, men då fråga är om rättssäkerhetskrav av sådan styrka som i detta fall torde dessa olägenheter icke böra tillmätas avgörande betydelse.¹

¹ Jfr Herlitz i Förvaltningsförfarandet, SOU 1946:69 s. 31: Då fråga är om viktigare avgöranden angående enskild rätt, är det ur rättssäkerhetssynpunkt av påtagligt värde att besluten icke ankomma på en person ensam.

Det av utredningen förordade processliknande förfarandet vid handläggningen av mål rörande administrativa frihetsberövanden ställer ökade krav på det organ, som har att ombesörja handläggningen. Ett muntligt förfarande med två parter, av vilka den ena eller båda kan inställa sig med biträden, ställer stora krav på den, som i egenskap av ordförande skall leda handläggningen. Så är även fallet med den utredning, som förebringas inför organet genom hörande av andra personer än den, vars omhändertagande ifrågasättes. Stor omsorg måste sålunda ägnas bl. a. vittnesförhör under edsansvar för den hörde.

Det föreslagna förfarandet har åtskilliga drag gemensamma med den muntliga handläggningen vid de allmänna domstolarna. Förfarandets karaktär torde nödvändiggöra, att *juridisk sakkunskap* är representerad vid handläggningen. Härför talar också den stora betydelse, som vid dessa avgöranden tillkommer rättssäkerhetsfrågorna. En jurist bör alltså ingå i det beslutande organet. Det har tidigare ifrågasatts, att juristen ej skulle ingå såsom ledamot av själva organet utan att behovet av juridisk sakkunskap skulle kunna tillgodoses genom att föredraganden i ärendet vore jurist. Sålunda anförde 1948 års lösdriveriutredning angående alkoholistvårdsutredningens förslag till organisation av länsstyrelsen vid beslut om tvångs-ingripanden, att då flertalet landshövdingar icke vore jurister det i de fall, då landshövdingen själv fungerade som ordförande i dessa ärenden, oftast icke komme att finnas någon med juridisk utbildning bland dem, som utövade den länsstyrelsen tillkommande beslutanderätten. Garanti för att juridisk sakkunskap alltid komme att vara företrädd vid handläggningen av ärendena föreläge emellertid enligt lösdriveriutredningen genom att föredraganden vore skyldig att uttala sin mening och låta anteckna den till protokollet, om den avveke från beslutet (SOU 1949: 4 s. 175).

Utredningen om administrativa frihetsberövanden vill i anledning härav framhålla, att de enligt utredningens förslag föreliggande uppgifter, som kräver medverkan av juridisk sakkunskap, enligt utredningens mening är av den art, att de icke kan tillfredsställande fyllas genom en föredragande, som icke skulle äga rätt att deltaga i besluten, låt vara att han skulle vara skyldig att uttala sin mening och låta anteckna denna i protokollet, om den ej överensstämde med beslutet. Då vid den muntliga handläggningen kan uppkomma åtskilliga frågor, som för sitt bedömande erfordrar juridisk sakkunskap och som kräver omedelbart ställningstagande, synes det för vinnande av god processledning vara nödvändigt att handläggningen ledes av en jurist.

Den uppgift, som framför allt åligger det beslutande organet, är att tillämpa gällande rättsregler angående administrativa ingripanden i den enskildes frihet. Då alltså organets verksamhet innefattar rättstillämpning, bör den i organet ingående juristen ha avlagt juris kandidatexamen och äga domarkompetens, förvärvad genom tingsmeritering eller annan i hithörande

avseende motsvarande utbildning, vilken vunnits exempelvis genom praktisk tjänstgöring som föredragande eller sekreterare vid handläggning av mål angående administrativa frihetsberövanden. Juridisk-samhällsvetenskaplig examen torde däremot icke böra grunda kompetens att i egenskap av jurist ingå som ledamot i organet.

Med hänsyn till de uppgifter, som enligt vad i det föregående anförts bör åvila juristen i det beslutande organet, synes denne böra vara organets ordförande.

Beträffande organets sammansättning i övrigt uppkommer *frågan om lekmannamedverkan* vid här förekommande ingripanden i den enskildes frihet. I den diskussion som förts angående organisationen av den eller de myndigheter, som har att besluta om administrativa frihetsberövanden, har ofta framhållits värdet av lekmäns medverkan vid avgörandena. Sådan medverkan har ansetts önskvärd ur olika synpunkter. Sålunda har framhållits, att genom lekmannamedverkan särskild sakkunskap kan bli företrädd inom organet. Lekmännen kan tillföra detta värdefull person- och ortskännedom eller speciell fackkunskap på det medicinska och det sociala området. Vidare skulle lekmännen representera det allmänna medborgerliga omdömet, vilket ansetts särskilt värdefullt vid de viktiga avgöranden, som här är i fråga. Lekmännen skulle också medverka till att skapa bättre förutsättningar för ökat förtroende från allmänhetens sida i avseende å här förekommande åtgärder. Hänvisning har pläгат göras till de goda erfarenheter, som på olika områden föreligger av lekmäns medverkan vid handläggning av allmänna frågor, såsom beträffande nämnden vid våra allmänna underrätter och lekmannamedverkan i åtskilliga andra organ med uppgift att besluta i allmänna frågor av vikt.

Det här förut uppställda kravet på ett kollegialt organ skulle bliva tillgodosett, om jämte en jurist lekmän inginge såsom ledamöter i organet. Utredningen anser en lekmannamedverkan i de avgöranden, som här är i fråga, ur olika synpunkter önskvärd. Det är av vikt, att dessa för den enskilde så ingripande åtgärder mötes av förtroende från dennes och från allmänhetens sida. Genom att lekmän medverkar i besluten om administrativa frihetsberövanden torde förutsättningar skapas för ökad tillit till rättstillämpningen på detta område. Härigenom torde även den enskildes förståelse för det ingrepp, som drabbar honom, och möjligheterna till hans återanpassning i samhället förbättras. Det synes vara av värde, att de ingripanden, som här beslutas, kommer till stånd under medverkan av medborgarnas egna representanter. Härigenom kommer medborgarnas omdöme i dessa saker att göra sig gällande vid avgörandena. En sådan ordning överensstämmer väl med den ordning man tillämpar inom andra områden av samhällslivet. Lekmän synes vara väl lämpade att medverka vid dessa avgöranden, där bl. a. bedömning av sociala förhållanden spelar en viktig roll. Den i stor omfattning muntliga handläggningsordning, som utredningen föror-

dar, lämpar sig bättre än en skriftlig processordning för lekmanamedverkan. Av den förut lämnade redogörelsen för tidigare reformförslag framgår, att krav på lekmanamedverkan framförts vid åtskilliga tillfällen och att kravet vunnit allt starkare tillslutning. Genom att lekmän förordnas till ledamöter i organet kan skapas ett kollegialt organ till lägsta möjliga kostnader för det allmänna.

Såsom motivering för lekmanamedverkan har ibland anförts, att härigenom särskild sakkunskap skulle kunna bli representerad inom den beslutande myndigheten. Sålunda har bl. a. framhållits värdet av speciell orts- och personkännedom. Utredningen anser för sin del, att större avseende icke kan fästas vid detta skäl. Visserligen kan icke bestridas, att orts- och personkännedom är av värde vid bedömningen av här föreliggande frågor, men stora praktiska svårigheter föreligger att på ett tillfredsställande sätt få sådan kännedom representerad i organet. I större städer och samhällen, där de flesta ingripandena förekommer, är personkännedom över huvud taget svår att åstadkomma. Såsom framgår av det följande, anser utredningen att det geografiska området för organets verksamhet bör vara tämligen vidsträckt, vilket också försvårar möjligheterna att ernå tillfredsställande orts- och personkännedom.

Med hänsyn till arten av de ingripanden, som här förekommer, kan det ligga nära till hands att fordra, att lekmännen skall besitta *särskild sakkunskap på det sociala området*. Krav i sådant avseende har även uppställts i den diskussion, som förts rörande organisationen av den beslutande myndigheten. Socialvårdskommittén, som dock avsåg att den av kommittén föreslagna länsocialnämnden skulle handlägga åtskilliga andra socialvårdsärenden än enbart frågor om frihetsberövanden, yttrade i sitt betänkande angående socialvårdens organisation, att till ledamöter i nämnden borde utses män och kvinnor med erfarenhet av socialt arbete (SOU 1942: 56 s. 180). Alkoholistvårdsutredningen föreslog, att i handläggning inför länsstyrelsen av ärenden angående tvångsintagning skulle delta, förutom en läkare, ytterligare två sakkunniga, av vilka den ene skulle äga förutsättningar att ur nykterhetsvårdens synpunkt bedöma förekommande fall av ifrågasatt omhändertagande för vård och den andre äga sådan erfarenhet att han kunde bedöma med dylika fall sammanhängande frågor ur allmänna sociala synpunkter (SOU 1948: 23 s. 163; 22 § i utredningens förslag till lag om nykterhetsvård). Jämväl 1948 års lösdriveriutredning föreslog beträffande handläggning inför länsstyrelsen av bl. a. frågor angående omhändertagande för skyddsuffpostran bestämmelser av liknande art, dock att den inom nykterhetsvården särskilt sakkunnige i utredningens förslag ersattes av en sakkunnig med insikt och erfarenhet rörande barna- eller ungdomsvårdande verksamhet (26 a § i utredningens förslag till lag om ändring i vissa delar av BvL).

Särskild sakkunskap på det sociala området finnes att tillgå bl. a. inom

olika kommunala nämnder och länsnämnder samt bland socialvårdstjänstemän. Bland nämnderna må framhållas nykterhetsnämnder, barnavårdsnämnder, socialnämnder och länsnykterhetsnämnder samt bland socialvårdstjänstemän till länsnykterhetsnämnderna knutna nykterhetsvårds-konsulenter och nykterhetsvårdsassistenter, ävensom socialvårds-konsulenter och barnavårdsassistenter, vilka sistnämnda två grupper biträder länsstyrelserna särskilt på barnavårdens område. Befattningshavare, som har sin verksamhet inom socialvården, besitter ingående sakkunskap särskilt inom det vådområde, till vilket vederbörande är knuten, och sådan sakkunskap skulle givetvis vara av värde inom det beslutande organet. Det torde likväl av flera skäl vara olämpligt att begränsa den krets, inom vilken ledamöterna i organet skall kunna utses, till personer ur dessa kategorier. De synpunkter, som i det föregående anförts för lekmanamedverkan, skulle ej helt kunna tillgodoses, om valet av bisittare begränsades till personer med sådan speciell sakkunskap. Sålunda skulle en dylik ordning knappast kunna väntas i lika hög grad medverka till ökat förtroende för vidtagna åtgärder, som om bisittarna valdes mera fritt. Beträffande socialvårds-konsulenten, länsstyrelsens barnavårdsassistent och länsnykterhetsnämndens tjänstemän skulle det rent av vara olämpligt att utse dem till ledamöter i organet. Dessa tjänstemän har nämligen till åliggande bl. a. att lämna de kommunala nämnderna råd och bistånd i enskilda ärenden. Socialvårds-konsulenten och länsstyrelsens barnavårdsassistent tillhandagår även länsstyrelsen med utredningar och yttranden i sociala ärenden. Med hänsyn till länsnykterhetsnämndens uppgifter och ställning bör det även för dess ledamöter möta hinder att taga säte i organet.

Om man uppställer kravet att i det beslutande organet alltid skall vara företrädd speciell sakkunskap inom det särskilda område, som är i fråga, skulle härför fordras olika sammansättning av organet för varje slag av frihetsberövande. En sådan ordning skulle i viss omfattning omöjliggöra den enhetliga organisation som, enligt vad förut framhållits, så långt möjligt bör eftersträvas.

Även om det i och för sig måste anses vara av värde, att särskild sakkunskap inom olika sociala vådområden vore representerad bland ledamöterna i det beslutande organet, synes dock icke lämpligt, att särskilda föreskrifter lämnas härom. Det torde för övrigt vara viktigare, att lekmännen äger goda allmänna förutsättningar för de uppgifter, som här är i fråga, än att de besitter speciell sakkunskap inom ett visst vådområde. När i ett mål behov föreligger av särskild sakkunskap, torde detta behov bära tillgodoses genom utredning av sakkunniga.

Genom att deltaga i handläggningen av frågor rörande frihetsberövanden inom olika områden torde de i organet ingående lekmännen — även om de icke besitter speciell sakkunskap på något visst område — komma att vinna.

god erfarenhet vid bedömningen av sådana frågor. Erfarenhet som vunnits inom ett område torde vara av icke ringa värde även vid bedömningen av frågor inom andra områden. En viss sakkunskap kommer på detta sätt att alltid vara företrädd bland ledamöterna i organet.

I den här förda diskussionen rörande sakkunskap inom det sociala vårdområdet har ej närmare berörts de kommunala nämnderna. Vad angår ledamöterna i dessa nämnder, särskilt nykterhetsnämnder och barnavårdsnämnder, torde de synpunkter rörande speciell sakkunskap, som här tidigare anförts, icke gälla. Dessa ledamöter synes i nu förevarande avseende snarast vara att jämställa med lekmän i allmänhet. Det bör ej heller i och för sig anses föreligga något hinder för att utse tjänstemän vid nämnderna till ledamöter i organet, om de befinnes lämpliga härför.

I samband med de allmänna överbåganden rörande sammansättningen av det beslutande organet, som här gjorts, skall slutligen upptagas frågan om *medicinsk sakkunskap* bör vara företrädd inom organet. Vid avgörandet av frågor angående omhändertagande spelar ofta medicinska bedömanden en viktig roll. Särskilt torde, även inom det sociala vårdområdet, psykiatrisk sakkunskap vara av betydelse. Då åtskilliga läkare besitter omfattande erfarenhet även inom det sociala området, skulle möjlighet finnas att genom läkare såväl medicinsk som social sakkunskap kunde bliva företrädd vid avgörandena.

Åtskilliga av de organisationsförslag, som tidigare framkommit på detta område, har även förutsatt obligatorisk medverkan av läkare i organet. Socialvårdskommittén förordade, att läkare alltid skulle delta i handläggning av ärenden, som avsåge omhändertagande av barn och ungdom, ävensom vissa alkoholistärenden (SOU 1942: 56 s. 181). Alkoholistvårdsutredningen föreslog, att vid handläggning av ärenden rörande tvångsintagning bl. a. en läkare med lämplig utbildning skulle ingå i länsstyrelsen (SOU 1948: 23 s. 163, jfr 22 § i utredningens lagförslag). 1948 års lösdriveriutredning förordade en liknande organisation av länsstyrelsen vid handläggning av ärenden angående omhändertagande för skyddsuppfostran (SOU 1949: 4 s. 181; 26 a § i utredningens förslag till lag om ändring i vissa delar av BvL). Länsstyrelseutredningen ansåg, att en läkare borde tjänstgöra såsom bisittare i ärenden angående frihetsberövanden (SOU 1950: 28 s. 117). I direktiven för utredningen om administrativa frihetsberövanden utgår departementschefen ifrån att inom det beslutande organet måste finnas företrädare för medicinska och allmänt sociala synpunkter.

Otvivelaktigt skulle medverkan av medicinsk sakkunskap inom den beslutande myndigheten vara av stort värde vid åtskilliga av de ingripanden, som här ifrågakommer. Genom att en läkare deltog i handläggningen skulle ofta de medicinska synpunkterna på bedömningen av ett fall kunna bättre framläggas vid gemensamma överläggningar inom organet än i ett sakkun-

nigutlåtande av en utanför organet stående läkare. Om läkaren deltog i prövningen av ärendet, skulle han därjämte dela övriga ledamöters ansvar för avgörandet.

Om än alltså en obligatorisk medverkan av läkare i och för sig skulle vara önskvärd, synes det dock vara förbundet med avsevärda svårigheter att praktiskt ordna sådan medverkan. Det kan förutses, att handläggningen av dessa mål angående frihetsberövanden kommer att bli ganska tidskrävande, ej minst med hänsyn till att handläggningen i stor omfattning bör vara muntlig. Därest organets verksamhetsområde skulle komma att omfatta ett län, torde i de större länen komma att erfordras minst en handläggningsdag i veckan. I sådant fall torde ej sällan komma att krävas, att handläggningen äger rum å annan ort än den ordinarie sammanträdesorten, vilket kommer att innebära tidskrävande resor för organets ledamöter. Det vore givetvis tänkbart, att tjänstgöringen i organet skulle kunna fördelas mellan flera olika läkare, så att samme läkare ej behövde tjänstgöra mer än en gång varje månad eller en gång var fjortonde dag. Även en sådan tjänstgöring skulle likväl komma att bli ganska betungande för läkaren. Vissa svårigheter torde även föreligga att på sådant sätt begränsa tjänstgöringen. Ibland torde vid handläggningen uppskov bli nödvändiga, och vid förnyad handläggning, som givetvis bör äga rum så skyndsamt som möjligt, bör samma ledamöter deltaga som i den tidigare handläggningen. Även om uppdraget att tjänstgöra i organet anförtroddes vissa tjänsteläkare, skulle olägenheter av nu nämnd art kvarstå. Det kan befaras, att tjänstgöringen skulle komma att taga alltför mycken tid från tjänsteläkarens övriga uppgifter. Med hänsyn till rådande efterfrågan på läkare skulle nu nämnda svårigheter bli särskilt kännbara.

Det synes knappast praktiskt genomförbart att knyta en läkare till organet utan att medge honom särskild ersättning för hans arbete. Obligatorisk medverkan av läkare i organet skulle därför även ställa sig ganska kostsam.

Med hänsyn till nu nämnda svårigheter anser utredningen det icke kunna krävas, att medicinsk sakkunskap obligatoriskt skall ingå i det beslutande organet. Det är givetvis intet hinder utan tvärtom önskvärt, att i den mån så kan ske såsom lekmanaledamöter i organet även förordnas läkare. Härigenom skulle beredas möjlighet att kalla läkare till tjänstgöring i organet, när det av särskilda skäl bedömdes vara erforderligt.

Utredningen vill emellertid föreslå, att det beslutande organet beredes tillgång till läkare, vilka skall kunna i egenskap av fasta sakkunniga vid behov anlitas av organet. I de flesta mål angående administrativa frihetsberövanden torde väl komma att åberopas ett efter särskild läkarundersökning utfärdat utlåtande angående den, vars omhändertagande ifrågasättes. I de fall, där organet finner det medicinska bedömandet tvivelaktigt, kunde organet vända sig till en av de sakkunniga läkarna med begäran om utlåtande. Även på ett tidigt stadium av handläggningen kunde läkaren till-

frågas rörande komplettering av utredningen. Vid skriftlig handläggning skulle läkaren taga del av handlingarna i målet och vid muntlig förhandling vara närvarande vid denna. Läkaren borde avgiva yttrande till organet, av vilket yttrande parterna skulle äga taga del. Organet bör givetvis också äga möjlighet att till muntlig förhandling kalla den utomstående läkare, som tidigare utfärdat utlåtande i målet. Den sakkunnige läkaren bör icke äga deltaga i organets överläggning. Den enskilde synes ha ett berättigat intresse att kunna få taga del av ett yttrande, som en sakkunnig, vilken ej deltagit i beslutet, avgiver till organet, och detta blir icke möjligt, om den sakkunnige skall äga rätt att närvara och yttra sig vid organets enskilda överläggning i målet.

En fördel med fasta sakkunniga läkare framför obligatorisk läkarmedverkan synes vara, att läkare behöver deltaga i handläggningen endast av sådana mål, där deras medverkan är särskilt värdefull, och att alltså läkarna ej blir lika arbetstyngda som vid obligatorisk läkarmedverkan. Särskilda författningsbestämmelser synes ej erforderliga för den här förordade lösningen, men medel bör ställas till förfogande för ändamålet.

Även sådan utredning, som här nämnts, synes tillfredsställa högt ställda krav på tillförlitlig utredning. Det torde icke kunna göras gällande, att sakkunnig läkare skulle känna mindre ansvar vid bedömningen av ett honom underställt fall, än om han skulle bedöma fallet såsom ledamot av organet.

De allmänna överväganden rörande sammansättningen av det beslutande organet, som nu gjorts, leder alltså till att detta bör bestå av en för domarvärv kvalificerad jurist som ordförande samt av lekmän. Beträffande de sistnämnda bör krav icke uppställas på särskild sakkunskap inom något av de områden, som beröres av organets verksamhet. I syfte att erhålla garantier för att lekmännen skall vara ägnade att deltaga i handläggningen av de till organets prövning hörande frågorna torde dock böra fordras, att lekmännen är erfarna i allmänna värv. Härmed avses närmast erfarenhet från kommunal eller statlig verksamhet, t. ex. verksamhet i kommunala förtroendeuppdrag. Verksamheten bör icke ha varit av alltför obetydlig omfattning och ej ensidigt inriktad. Även annan verksamhet av närliggande art, vilken ger mera omfattande erfarenhet av allmänna frågor, bör beaktas i förevarande avseende.¹

¹ Enligt 1949 års lag med särskilda bestämmelser om utskrivning från sinnessjukhus skall utskrivningsnämnd, förutom av sjukvårdsläkaren, bestå av en lagfaren ordförande, vilken bör vara innehavare av domarämbete, och en person med erfarenhet i allmänna värv. Sistnämnda bestämmelse går tillbaka på ett förslag av strafflagberedningen i dess betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m., SOU 1942: 59. Strafflagberedningen anger dock icke i sin motivering, vilken innebörd den lägger i uttrycket erfarenhet i allmänna värv. Ej heller i övrigt finnes, såvitt kunnat utrönas, något uttalande härom i förarbetena till 1949 års lag. — Länsstyrelseutredningen ansåg, att vid utväljande av lekmän för tjänstgöring inom länsstyrelserna i första hand borde iakttagas, att sådana personer utsåges, som vore förfarna i allmänna värv, SOU 1950: 28 s. 116. Utredningen går dock icke närmare in på vad den avser med detta uttryck.

Den myndighet, som för närvarande i stor omfattning handlägger mål angående administrativa frihetsberövanden, nämligen länsstyrelsen, har icke en sådan sammansättning, som i det föregående ansetts önskvärd. I flera reformförslag har föreslagits, att länsstyrelsen vid handläggningen av dessa mål skulle förstärkas med lekmän. Härigenom skulle länsstyrelsens organisation i det närmaste uppfylla de krav, som utredningen anser böra ställas på organisationen av det beslutande organet. Huruvida organisationsfrågan bör lösas efter dessa linjer, skall emellertid icke omedelbart behandlas. Till en början skall beröras vissa andra möjligheter till lösning, som kan erbjuda sig.

Först vill utredningen till behandling upptaga *frågan, huruvida handläggningen av mål rörande administrativa frihetsberövanden lämpligen bör förläggas till våra allmänna underrätter*. Dessa har redan en organisation, som nära överensstämmer med de önskemål, som här tidigare uppställts. I häradsrätt dömer i regel lagfaren domare med nämnd, och motsvarande ordning gäller även beträffande rådhusrätternas handläggning av brottmål. En anledning att överväga en lösning av organisationsfrågan i denna riktning utgör även det förhållandet att — såsom framgår av den förut lämnade redogörelsen för lagstiftningen i vissa främmande länder — det på många håll utomlands ansetts böra tillkomma allmän domstol att besluta om dessa ingrepp i den personliga friheten.

I den förda diskussionen rörande rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden har mera sällan framförts alternativet att förlägga beslutanderätten i dessa frågor till allmän domstol. I sitt år 1910 framlagda förslag till lag om behandling av alkoholister, vilket låg till grund för vår första lagstiftning på detta område, 1913 års alkoholistlag, övervägde fattigvårdslagstiftningskommittén att föreslå domstol såsom beslutande myndighet i frågor om tvångsinternering av alkoholister. Kommittén fann dock mest ändamålsenligt att dessa ärenden upptoges och avgjordes av Kungl. Maj:ts befallningshavande (kommitténs betänkande I s. 108—110). — 1937 års lösdriverilagstiftningskommitté föreslog, att allmän underrätt skulle handlägga vissa mål angående ingripanden mot lösdrivare.

En handläggning vid allmän domstol av mål angående administrativa frihetsberövanden skulle vara förbunden med vissa fördelar. Dessa domstolar har en mycket god lokal fördelning, varigenom de är lättare tillgängliga för de rättssökande än ett organ med hela länet såsom domkrets. Genom domstolarnas lokala anknytning kan däri, fränsett de större städerna, god person- och ortskännedom bli representerad. Sistnämnda förhållande torde dock icke vara av större vikt, då såsom tidigare framhållits sådan kännedom icke synes böra tillmätas större betydelse vid bedömningen av här föreliggande frågor. Därest det skulle anses önskvärdt, att särskild sakkunskap ingår i det beslutande organet, finnes goda möjligheter att låta sådan

bli representerad i domstolarnas nämnd. I och för sig skulle de allmänna domstolarna vara väl skickade att genomföra den modernare handläggningsordning, som tidigare angivits såsom önskvärd vid handläggning av mål angående administrativa frihetsberövanden. Vid domstolarna råder i stor omfattning muntlig handläggning, och processen har till övervägande del karaktär av en förhandling mellan två parter. De allmänna domstolarna torde vidare vara väl ägnade att beakta de vid frihetsberövanden viktiga rättssäkerhetssynpunkterna.¹

Vid administrativa frihetsberövanden förekommer i icke ringa omfattning behov av skyndsamma ingripanden mot den enskilde, ofta av provisorisk natur. Den beslutande myndigheten måste därför vara skickad att förordna om sådana ingripanden. Fattigvårdslagstiftningskommittén framhöll i sitt här tidigare nämnda betänkande, att mot de allmänna domstolarna såsom beslutande organ i ärenden angående tvångsintagning av alkoholister i främsta rummet mötte den invändningen, att den gällande domstolsanordningen ej lämnade möjlighet för den skyndsamma behandling, som vore nödvändig för ärenden av denna art, därest lagen skulle bli effektiv (s. 108). Efter nya rättegångsbalkens genomförande har förhållandena på denna punkt i väsentlig mån ändrats. Vid häradsrätterna skall som regel varje vecka hållas allmänt ting, och rådhusrätt skall för huvudförhandling varje vecka hålla en eller flera allmänna rättegångsdagar. Vid sidan härav kan domstolarna hålla extra sammanträden, så ofta arbetet kräver detta. För handläggning av frågor av brådskande art, såsom frågor rörande häktning eller andra tvångsmedel, kan sammanträden hållas med kort varsel. Det torde därför numera ej med fog kunna göras gällande, att de allmänna domstolarna icke är lämpade för den skyndsamma handläggning, som i vissa fall fordras vid administrativa frihetsberövanden. Organisationen vid de allmänna domstolarna torde medge lika goda möjligheter till skyndsam handläggning som organisationen vid länsstyrelserna.

Ett förläggande till de allmänna domstolarna av handläggningen av nu ifrågakommande mål skulle väl tillgodose Europarådskonventionens krav på möjlighet till domstolsprövning av beslut om frihetsberövanden.

Åtskilliga betydelsefulla skäl talar emellertid mot de allmänna domstolarnas lämplighet i nu förevarande avseende.

Av utredningen verkställda undersökningar visar, att ärenden rörande tvångsintagning av alkoholmissbrukare och omhändertagande för skydds- uppfostran i stor omfattning är koncentrerade till större städer och orter med tätbebyggelse intill de större städerna, medan de på rena landsbygden

¹ Jfr uttalande av 1937 års lösdriverilagstiftningskommitté, SOU 1939:25 s. 40: Icke blott genom sin organisation utan även med hänsyn till sin rutin i fråga om bevisprövning och lagtillämpning och hela den procedur, som genom rättegångsordning och praxis utbildat sig vid domstolarna till garanterande av rättssäkerheten, måste domstolarna anses äga bättre förutsättningar än administrativa organ att handlägga och avgöra mål och ärenden som utmytna i beslut om långvarigt frihetsberövande.

är jämförelsevis fåtaliga. Om handläggningen av dessa mål förlades till de allmänna domstolarna, skulle vissa av dessa, som är knutna till landsbygden, få endast ett ringa antal mål av sådant slag — kanske ett eller annat mål om året — att avgöra. Dessa domstolar skulle uppenbarligen få ringa erfarenhet av sådana mål till men för den sakliga prövningen. Härav skulle risk uppstå för varierande praxis vid bedömning av målen. Olägenheterna av den här diskuterade ordningen skulle vara så mycket större som dessa mål till sin karaktär är i viss mån annorlunda än de mål — särskilt brottmål — som domstolarna i allmänhet har att bedöma. I de sistnämnda målen är det som regel fråga om vissa bestämda fakta, som skall bevisas eller motbevisas, medan vid de administrativa frihetsberövanden, som här närmast är i fråga, en persons anpassning i samhället, ofta hela hans sätt att leva och uppföra sig under en viss tid, skall bedömas. I detta sammanhang bör dock framhållas, att de allmänna domstolarna under senare år i alltmer ökad omfattning fått att — bl. a. i fråga om barn och ungdom samt alkoholmissbrukare — verkställa bedömanden av liknande art som vid de administrativa frihetsberövandena.

Ett av de viktigaste skälen mot att förlägga prövningen till de allmänna domstolarna torde vara, att en sådan lösning alltför mycket avviker från nu gällande ordning för handläggningen av dessa frågor. Det synes knappast möjligt annat än att talan mot underrättens beslut skulle fullföljas i hovrätt och eventuellt i högsta domstolen, och härigenom skulle alltså skapas ett system för prövningen, som helt skiljer sig från det nu gällande. En sådan betydande ändring torde icke böra förordas med mindre mycket starka skäl talar härför. Finnes möjlighet att i närmare anslutning till gällande organisation tillgodose kraven på ökade rättssäkerhetsgarantier, synes en sådan lösning vara att föredraga.

Inom länsstyrelserna finnes en omfattande erfarenhet av sociala frågor representerad. Önskemålet om effektivitet inom socialvården har därför goda möjligheter att göra sig gällande med nuvarande ordning för prövningen. Det kan ifrågasättas, om effektivitetskravet skulle komma att på samma sätt beaktas, om prövningen förlades till de allmänna domstolarna. Förmodligen skulle i så fall rättssäkerheten tillgodoses i högre grad än effektiviteten. Det starka motstånd, som otvivelaktigt föreligger från socialvårdshåll mot domstolsprövning av mål angående administrativa frihetsberövanden, torde ha sin huvudsakliga grund i farhågor för att effektivitetskravet icke kommer att tillräckligt tillgodoses vid en sådan prövning.

Processordningen vid de allmänna domstolarna präglas av muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Av den tidigare framställningen rörande huvudgrunderna för förfarandet vid handläggning av mål angående administrativa frihetsberövanden framgår, att utredningen anser önskvärt att nämnda principer tillämpas även vid handläggningen av sådana mål men att modifieringar i principerna är erforderliga bl. a. med hänsyn till effekti-

vitetskravet. Ett förläggande av prövningen till de allmänna domstolarna skulle kunna medföra risk för att nämnda modifikationer ej kommer att beaktas, då det kan ligga nära till hands för domstolarna att tillämpa de i andra fall gällande principerna även å dessa mål. Också härigenom kan således kravet på effektivitet vid ingripandena komma att otillräckligt tillgodoses. Risken härför torde vara större vid de domstolar, som skulle få ett ringa antal mål att handlägga, än vid dem, där antalet mål skulle bli jämförelsevis betydande.

Som ett skäl mot att förlägga beslutanderätten till allmän domstol brukar med styrka framhållas, att detta skulle kunna inge allmänheten och de berörda enskilda den uppfattningen, att målen vore att jämställa med brottmål. Vid 1947 års riksdag anförde sålunda andra lagutskottet, att det syntes utskottet tveksamt att överflytta avgörandet i dessa frågor till de allmänna domstolarna ävensom att i detalj kopiera förfarandet i brottmål vid domstolarna. Det socialvårdande arbetet kunde nämligen enligt utskottet befaras komma att i hög grad försvåras, därest man i dylika åtgärder kunde finna stöd för den uppfattningen, att fråga vore om en kriminalisering av bl. a. de sjukdomstillstånd, för vilkas bekämpande frihetsberövandena anlätades (utlåtande nr 16 s. 9). Alkoholistvårdsutredningen anslöt sig i sitt betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård till den av lagutskottet uttalade meningen, att avgörandet i dessa ärenden icke borde överflyttas till allmän domstol, vilket kunde giva allmänheten och klientelet intryck av att dylika ärenden jämställdes med brottmål (SOU 1948: 23 s. 162).

Visserligen torde det finnas anledning att i detta sammanhang framhålla, att domstolarna har många andra uppgifter än att handlägga brottmål, t. ex. familjerättsliga mål av olika slag. Likväl finnes enligt utredningens mening skäl att räkna med att ett förläggande till allmän domstol av prövningen av mål rörande frihetsberövanden på många håll skulle uppfattas så, att dessa mål blivit jämställda med brottmål. Därest detta sker, föreligger risk för att det socialvårdande arbetet kommer att försvåras.

De skäl, som nu anförts mot att anförtro prövningen av administrativa frihetsberövanden åt allmän domstol, synes vara av sådan styrka, att utredningen finner sig icke kunna förorda en dylik lösning av frågan om det beslutande organet.

För att besluta angående omhändertagande av barn och ungdom har från vissa håll efter utländskt mönster föreslagits inrättande av *särskilda ungdomsdomstolar*. Därvid torde man ha avsett en organisation med en lagfaren ordförande och lekmän, samtliga med särskild sakkunskap på barna- och ungdomsvårdens område. Man torde vidare ha tänkt sig, att domstolens behörighet skulle vara inskränkt till frihetsberövanden och andra mera väsentliga ingrepp, medan övriga uppgifter på barna- och ungdomsvårdens område fortfarande skulle åvila barnavårdsnämnderna.

I sitt betänkande med förslag till lag om införande av nya rättegångs-

balken m. m. diskuterade processlagberedningen frågan om inrättande av särskilda ungdomsdomstolar för handläggning av brottmål mot ungdom. Beredningen, som övervägde skälen för och emot en särskild sammansättning av domstolen vid sådan handläggning, fann starka skäl tala mot en dylik sammansättning. Sedan beredningen undersökt, huruvida ej syftet att tillföra domstolen särskild sakkunskap i ungdomsvård kunde vinnas genom mindre ingripande åtgärder, om möjligt inom gällande domstolsorganisation, fann beredningen, att övervägande skäl talade för att å domstolsorganisationens område några mera vittgående ändringar icke i detta sammanhang genomfördes, och förordade, att då mål mot unga förbrytare förekomme till behandling, till tjänstgöring i domstolen företrädesvis skulle inkallas nämndemän, som ägde särskild insikt och erfarenhet i ungdomsvård (SOU 1944: 10 s. 11 f.). Beredningen föreslog därför ett tillägg till 1939 års lag med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig av innehåll, att i vissa mål mot underårig av allvarigare beskaffenhet borde för tjänstgöring i nämnden vid underrätt företrädesvis anlitas nämndemän med insikt och erfarenhet i vård och fostran av ungdom. Ett stadgande av denna innebörd finnes numera upptaget i 1946 års lag med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig.

Därest det skulle anses önskvärt, att ingripanden mot barn och ungdom anförtroddes åt ungdomsdomstolar, torde av organisatoriska och andra skäl någon annan möjlighet icke kunna ifrågasättas än att dessa domstolar inrättades i anslutning till de allmänna underrätterna. Beträffande en sådan lösning skulle i huvudsak gälla samma fördelar och nackdelar, som i det föregående angivits vara förknippade med allmän domstol såsom beslutande myndighet. Härtill kommer, att en sådan ordning icke innebär någon lösning för andra områden av de administrativa frihetsberövandena, varför den icke befrämjar den enhetlighet, som på ifrågavarande områden måste anses önskvärd.

Skälen för den föreslagna ordningen kan icke anses väga tungt, medan åtskilliga skäl talar mot densamma. Då förslaget dessutom för vår rätt innebär en principiell förändring, som icke torde böra accepteras, med mindre starka skäl talar för förslaget, kan utredningen icke förorda detta.

En lösning av de föreliggande rättssäkerhetsfrågorna, vilken innebär att, såsom sker i Danmark och Norge, *förstärka de kommunala nämnderna med en domare vid handläggning av frågor rörande frihetsberövanden* har på sina håll livligt förordats. De områden, som framför allt avses, är nykterhetsvården och barnavården, men även beträffande ingripanden mot försumlige försörjare synes en sådan lösning kunna diskuteras. Detta förslag har åtskilliga beröringspunkter med domstolsalternativet. I stället för nämnden vid domstolarna skulle i organet tjänstgöra den kommunala nämndens ledamöter. Dessa skulle, om man så vill, kunna betraktas såsom ett slags nämndemän med särskild sakkunskap på det ifrågavarande vårdområdet.

En dylik ordning har på sina håll ansetts icke giva åt organet samma karaktär av domstol som de två här förut behandlade alternativen.

Frågan om domarmedverkan i barnavårdsnämnd har diskuterats av barnavårdskommittén i dess betänkande med förslag till ny BvL (SOU 1956: 61 s. 261—267). Efter ingående överväganden uttalar kommittén den meningen, att sådan domarmedverkan icke bör komma i fråga till införande.

Såsom skäl mot domarmedverkan brukar från en del håll uttalas farhågor för att domarens ställning i nämnderna skulle bli alltför dominerande, med påföljd att lekmännens möjligheter att göra en tillfredsställande insats skulle minskas. Från andra håll brukar anföras, att domarens ledning av nämndens arbete endast skulle komma att bli av formell art, då nämnden haft kontakt med den föreliggande frågan redan på ett tidigt stadium och redan före domarens befattning med ärendet bildat sig en uppfattning rörande dess bedömning. Dessa invändningar synes motstridiga, och det är vanskligt att uttala sig om deras praktiska betydelse, vilken väl bl. a. komme att bli beroende av domarens person. Vissa skäl talar dock för att vad som anföres i den sistnämnda invändningen skulle komma att bäst motsvaras av verkligheten. Domaren skulle komma att betraktas som ett kontrollorgan, som skulle tillse, att barnavårdsnämnden handlade ärendena på ett riktigt sätt. Det synes emellertid tveksamt, om domarens medverkan kan komma att utgöra en betryggande garanti för den enskildes rättssäkerhet, då domaren inkopplas på ärendena först på ett sent stadium.

En annan invändning, som framförts även vid de två förut diskuterade alternativen, är att de ärenden, som här avses, har en mycket liten frekvens i många kommuner, varför domaren skulle få ringa erfarenhet från behandlingen av dylika ärenden. Nämnda olägenhet skulle dock kunna undanröjas, om såsom barnavårdskommittén förutsätter en och samme domare medverkade i barnavårdsnämnderna i ett större antal kommuner, kanske där så vore möjligt i kommunerna i ett helt län. En sådan organisation skulle dock vara förbunden med vissa praktiska svårigheter: domaren skulle vara mindre lättillgänglig för nämnderna och hans deltagande i nämndernas sammanträden för honom själv bli mera tidskrävande.

Domarmedverkan i kommunal nämnd kan icke anses utgöra en sådan enhetlig lösning av här föreliggande rättssäkerhetsproblem, som utredningen eftersträvar. Vad gäller nykterhetsvården skulle ordningen innebära en avsevärd ändring av nu gällande system, i det att handläggningen i första instans av frågor om tvångsintagning skulle överflyttas från länsstyrelsen till de kommunala nykterhetsnämnderna. Dessa torde icke vara angelägna att påtaga sig en sådan uppgift, då den kan innebära olägenhet vid handhavandet av nykterhetsnämndernas övriga uppgifter av nykterhetsvårdande art. — Samma ingripande betydelse skulle domarmedverkan icke komma att få för barnavårdsnämndernas del, då beslutanderätt i frågor angående omhändertagande av barn och ungdom redan tillkommer dessa nämnder.

En organisation av första instans såsom förstärkta kommunala nämnder skulle nödvändiggöra, att särskild uppmärksamhet ägnades organisationen av andra instans. Det torde för sådant fall bli nödvändigt, att bedömningen i andra instans handhaves av ett länsorgan, utrustat med minst lika betryggande rättssäkerhetsgarantier som det kommunala organet. För nykterhetsvårdens del skulle alltså en lösning med förstärkta nykterhetsnämnder innebära tillskapande av ännu en instans för handläggning av ärenden om tvångsintagning. Detta kan utredningen för sin del icke tillstyrka. Ytterligare ett skäl mot domares medverkan är, att denna på vissa håll skulle komma att uppfattas såsom innebärande en kriminalisering av här ifrågasvarande ingripanden och därför sannolikt komma att mötas av misstroende från sådana håll.

Under hänvisning till nu anförda skäl finner sig utredningen icke kunna förorda domarmedverkan i de kommunala nämnderna såsom medel att förstärka rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden.

Utredningen kan alltså icke ansluta sig till något av de nu behandlade alternativen till lösning av organisationsfrågan på det lokala planet. Något annat lokalt organ än de här förut omnämnda synes icke kunna komma i fråga såsom lämpligt att handlägga mål angående administrativa frihetsberövanden. Utredningen anser, att de rättsliga garantierna vid de administrativa frihetsberövanden, som nu närmast är i fråga, i stället bör förläggas till ett länsorgan. En sådan lösning har den stora fördelen, att den nära ansluter sig till gällande ordning, vilken ytterligare utvecklas och utbygges. Vidare får ett länsorgan att handlägga ett betydande antal ärenden och erhåller härigenom god överblick och god erfarenhet vid bedömningen av de föreliggande frågorna. Nu ifrågasvarande områden har så många beröringspunkter med varandra, att erfarenhet, som vinnes vid handläggning av mål från ett område, kommer att vara av värde vid bedömning av frågor från ett annat område. Med nuvarande goda kommunikationer torde — med undantag möjligen för de nordligaste länen — några nämnvärda olägenheter icke behöva uppstå av att organet är knutet till hela länet. För att underlätta för parterna att inställa sig inför organet bör detta givetvis kunna sammanträda även å annan ort än i residensstaden.

Enligt gällande rätt beslutas omhändertagande för skyddsuppfostran i första hand av barnavårdsnämnd, vars beslut kan underställas länsstyrelsens prövning. Möjligen skulle vad nu anförts om handläggning av frågor rörande frihetsberövande inför ett länsorgan kunna anses böra leda till att rätten att i första hand besluta angående omhändertagande för skyddsuppfostran bör överflyttas från barnavårdsnämnderna till det angivna länsorganet. Utredningen kan dock icke förorda att så sker. I många fall motsätter sig nämligen den unge och hans föräldrar icke att det ifrågasatta ingripandet kommer till stånd. Det skulle endast innebära onödig omgång, om handläggningen av sådana fall nödvändigt skulle behöva äga rum inför ett

länsorgan. Den nya barnavårdslagen innehåller ej heller någon ändring på denna punkt. Utredningen anser med hänsyn till det anförda, att barnavårdsnämnderna bör bibehållas vid sin rätt att besluta angående omhändertagande för skyddsuppfostran. Endast i de fall, då frågan om ingripande bör komma till stånd är tvistig eller eljest särskilda skäl därtill föranleder, bör underställning av ingripandet ske till länsorganet, dit alltså de särskilda rättssäkerhetsgarantierna även i detta fall bör förläggas.

Jämväl vad gäller ingripanden mot försumliga försörjare tillkommer enligt gällande ordning beslutanderätten kommunal nämnd, barnavårdsnämnd eller socialnämnd. Såsom förut framhållits, råder här den otillfredsställande ordningen, att nämndens beslut om föreläggande att fullgöra arbete i arbetshem icke kan överklagas utan att överklagande endast kan ske beträffande handräckning, som meddelas för verkställighet av beslutet. Som närmare kommer att utvecklas i ett senare avsnitt, utgår utredningen ifrån att handläggningen av frågor om meddelande av arbetsföreläggande kommer att överflyttas från de kommunala nämnderna till länsorganet.

Beträffande organisationen av länsorganet har inom utredningen yppats delade meningar. Utredningens majoritet, nämligen ledamöterna Ahlkvist, Axelson och Berglin, anser att prövningen bör förläggas till ett inom länsstyrelsen bildat organ, bestående av en lagfaren befattningshavare vid länsstyrelsen (landssekreteraren eller dennes ställföreträdare) som ordförande jämte lekmän. I det följande benämnes detta förslag länsstyrelsealternativet. Utredningens ordförande och ledamoten Gezelius förordar däremot en fristående länsdomstol, bestående av en ordförande, vilken bör vara eller ha varit ordinarie innehavare av domarämbete, samt av lekmän. Detta alternativ benämnes domaralternativet.

Länsstyrelsealternativet

Länsstyrelsealternativet innebär, att länsorganet nära anknytes till länsstyrelsen. Beträffande länsstyrelsens organisation och allmänna ställning må här följande anföras.

Länsstyrelsens ställning anges i 1 § länsstyrelseinstruktionen (SFS 333/1958), vari stadgas, att »styrelsen inom varje län är anförtrodd åt en landshövding». Enligt särskilda bestämmelser i instruktionen övergår de befogenheter, vilka tillkommer landshövdingen, under vissa förutsättningar på andra, honom underställda befattningshavare. Vid ledighet å landshövdingtjänsten eller då landshövdingen är tjänstledig, frånvarande, hindrad av andra tjänsteangelägenheter eller jävig skull, såvitt gäller de ärenden, som handlägges inom landskansliet, på landssekreteraren ankomma att såsom ställföreträdare för landshövdingen med vissa undantag utöva dennes befogenheter. Såsom närmast i tjänsteställning efter lands-

sekreteraren är förste länsassessorn ställföreträdare för denne. Vid förfall för förste länsassessorn må länsstyrelsen uppdraga åt länsassessor att fullgöra de landssekreterarens göromål, som skulle ha ankommit på förste länsassessorn. Undantagsvis må överlämnas åt annan tjänsteman att fullgöra sådana göromål. Utöver de fall, då enligt nu berörda regler landshövdingens befogenheter kan utövas av annan befattningshavare, må länsstyrelsen i arbetsordning eller eljest uppdraga beslutanderätten åt avdelningschef beträffande vissa grupper av ärenden (avdelningschefsärenden). Åt sektionschef eller annan föredragande må på motsvarande sätt uppdragas att, på föredragning av eller eljest i närvaro av annan tjänsteman, utöva beslutanderätten i grupper av ärenden, vilka är av sådan beskaffenhet, att de icke skäligen böra kräva deltagande av landshövdingen eller avdelningschefen (sektionsärenden). Kan beslut i avdelningschefsärende väntas bli av prejudicerande verkan eller eljest få större räckvidd, skall frågan underställas landshövdingens bedömande. Yppas i sektionsärende olika meningar bland de i handläggningen deltagande eller kan beslut i ärendet väntas medföra verkningar utöver det enskilda fallet, skall ärendet hänskjutas till avgörande av avdelningschefen. Finnes enligt vad som gäller för avdelningschefsärenden skäl därtill, skall ärendet underställas landshövdingens bedömande. Ärenden av expeditionell natur och sådana, vilka enligt arbetsordningen är av den art, att i avgörandet icke skäligen bör krävas deltagande av mer än en person (enmansärenden), må avgöras av sektionschef eller annan föredragande ensam.

Utän hinder av fastställd arbetsordning äger landshövdingen påkalla föredragning av ärende, som skolat handläggas som avdelningschefsärende, sektionsärende eller enmansärende. Landshövdingen äger därvid liksom eljest i de ärenden, som föredrages för honom, ensam beslutanderätt. I handläggning av ärende, som föredrages inför landshövdingen, bör vederbörande avdelningschef deltaga, där ej särskilda skäl föranleder till annat. Föredragande är skyldig att vid föredragning uttala sin mening och, därest beslutet blir därifrån avvikande, låta anteckna denna i protokollet eller eljest i anslutning till beslutet.

Länsstyrelsens ställning av enmansmyndighet har medfört, att länsvis organiserad verksamhet, vilken krävt speciell sakkunskap och medverkan av lekmän, tillagts särskilda länsorgan. Den splittring av länsförvaltningen, som därigenom uppkommit, har emellertid ansetts olämplig. I syfte att åstadkomma en samordning av länsförvaltningen föreslog 1948 års länsstyrelseutredning i sitt år 1950 avgivna betänkande (SOU 1950: 28) att de uppgifter, som ankom på de fristående länsorganen länsarbetsnämnd, länsbostadsnämnd och mödrahjälpnämnd, skulle överflyttas på länsstyrelsen, i vilken dessa nämnder skulle inordnas. Utredningen förordade vidare, att länsnykterhetsnämndens och länsvägnämndens uppgifter sammanarbetades med länsstyrelsens motsvarande uppgifter och att dessa nämnder till

följd därav skulle upphöra. Samtidigt föreslogs, att i samband med inordnandet av nämnda organ i länsstyrelsen till denna skulle knytas bisittare vid handläggningen av vissa ärenden. I överensstämmelse härmed stadgades i länsstyrelseutredningens utkast till länsstyrelseinstruktion beträffande länsstyrelsens organisation och landshövdingens ställning bl. a., att landshövdingen skulle vara länsstyrelsens chef samt att i länsstyrelsen skulle tjänstgöra bisittare enligt vad därom stadgades i en lag om särskilda bisittare i länsstyrelserna. I utkast till nämnda lag föreskrevs, att bisittare skulle finnas i varje länsstyrelse samt att de i den utsträckning Konungen eller efter Konungens bemyndigande länsstyrelsen bestämde skulle delta i handläggningen av bl. a. ärenden angående socialvård, nykterhetsvård och behandling av lösdrivare. Efter remissbehandling och överväganden inom inrikesdepartementet blev betänkandet föremål för överarbetning, vilken redovisades i en särskild promemoria. Till grund för förslagen i promemorian lades antagandet att, med undantag för mödrahjälpsnämnderna, någon inordning i länsstyrelsen av de fristående länsorganen icke skulle komma till stånd men att förslaget till omorganisation av länsstyrelserna i övrigt i stort sett skulle genomföras. Beträffande lekmanamedverkan anfördes i promemorian bl. a., att sådan lämpligen borde föreskrivas i socialvårdsärenden, däri inbegripet mödrahjälpsärenden, och ärenden angående frihetsberövanden. Vid den fortsatta behandlingen av ärendet förklarade sig departementschefen icke beredd att taga slutlig ställning till förslaget om lekmanamedverkan i länsstyrelsen. Han hänvisade därvid till att spørsmålet därom vore under behandling i särskilda sammanhang och kunde väntas bli ytterligare belyst i samband med att ordningen för administrativa frihetsberövanden gjordes till föremål för närmare överväganden. Han kunde under sådana omständigheter icke heller förorda, att mödrahjälpsnämnd inordnades i länsstyrelsen. Den under rådande förhållanden lämpligaste vägen till samordning inom länsförvaltningen förklarades vara att skapa förutsättningar för en intensivare samverkan på tjänstemannaplanet. Som ett naturligt led i samordningen borde ingå, att landshövdingen gjordes till ordförande i länsnämnderna. Denna ordning borde dock enligt departementschefen icke göras obligatorisk (prop. 155/1952 s. 14—15).

De förarbeten, vilka ovan berörts, kom att ligga till grund för 1953 års länsstyrelseinstruktion, vars i detta sammanhang aktuella stadganden utan väsentligare ändringar ingår i nu gällande länsstyrelseinstruktion av år 1958.

I likhet med länsstyrelseutredningen anser utredningen om administrativa frihetsberövanden det vara möjligt att införa en ordning, enligt vilken lekmän ingår i länsstyrelsen vid handläggningen av vissa ärenden. Det förhållandet, att lekmän ingår i det av utredningen föreslagna länsorganet bör därför icke anses utgöra hinder mot att organet vid utövandet av sina uppgifter identifieras med länsstyrelsen. Däremot föreligger enligt utredningens mening sådant hinder med hänsyn till ordförandeskapet. Det i det föregående

uppställda kravet på att ordföranden i organet skall vara jurist medför, att landshövdingen, som ofta icke är jurist, icke kan vara ordförande i organet. Även den betydande arbetsbörda, som vid tillämpning av ett utbyggt förfarande kommer att åvila ordföranden, torde utgöra ett väsentligt hinder för att landshövdingen vid sidan av sina övriga uppgifter anförtros ordförandeskapet. Detta skall enligt majoritetens förslag handhavas av landssekreteraren eller dennes ställföreträdare. Med hänsyn till gällande principer för länsstyrelsens verksamhet, särskilt vad gäller utövandet av beslutanderätten inom länsstyrelsen, innebär en sådan organisation, att organet får en från länsstyrelsen formellt fristående ställning. Åtskilliga förhållanden medför emellertid, att organet blir nära knutet till länsstyrelsen. Förutom att ordföranden skall vara befattningshavare vid länsstyrelsen skall, som i det följande närmare beröres, jämväl uppgiften att vara föredragande inför organet ankomma på sådan befattningshavare. Därjämte skall organet ha kansli inom länsstyrelsen. Nu nämnda omständigheter innebär, att det av majoriteten föreslagna länsorganet blir att anse såsom en inom länsstyrelsen bildad förvaltningsdomstol.

Den ställning, som enligt det anförda tillkommer det beslutande organet, innebär att detta bör erhålla en särskild benämning.¹ Denna bör väljas så; att den om möjligt ger en uppfattning om organets verksamhetsområde och de särskilda uppgifter, som tillagts organet. Därvid är att beakta, att de ärenden, i vilka organet skall ha att besluta, till helt övervägande del avser ingripanden inom olika områden av socialvården samt att organet blir att anse såsom en förvaltningsdomstol. Vissa organ inom länsförvaltningen, vilka tidigare berörts, har betecknats såsom nämnder. Att efter mönster härav beteckna det beslutande organet såsom nämnd synes emellertid icke lämpligen böra ske. Det må anmärkas, att beteckningen socialnämnd, som skulle ha legat närmast till hands, redan finnes såsom benämning på organ inom socialvården. Av de alternativ i övrigt, som övervägts inom utredningen, är främst att nämna länsrätt, länskollegium samt socialdomstol. Benämningen länsrätt förekommer i det finska förvaltningsväsendet, inom vilket den betecknar en förvaltningsdomstol på länsplanet. Ordet länsrätt inger också närmast föreställningen, att fråga är om en allmän förvaltningsdomstol, och passar därför mindre väl såsom benämning på ett beslutande organ, på vilket endast skall ankomma att pröva mål angående vissa frihetsberövanden. Gent emot benämningen länskollegium är främst att erinra, att den icke ger någon antydning om organets verksamhetsområde och ej heller om dess karaktär av domstol. Beträffande såväl länsrätt som länskollegium är i övrigt att anmärka bl. a., att de icke är lämpliga såsom benämning på det beslutande organet i Stockholms stad. Vad slutligen angår

¹ I sitt remissyttrande över alkoholistvårdsutredningens förslag anförde överståthållarämbetet: Skulle beslutanderätten anses böra tilldelas ett kollegium av sådan sammansättning, som utredningen föreslagit, bör det beslutande organet, då det ju reellt är en nämnd, som beslutar, icke benämnas länsstyrelse utan få en självständig utformning.

benämningen socialdomstol kan vara tveksamt, huruvida organet uttryckligen bör betecknas såsom domstol på grund av den risk för sammanblandning med allmän domstol, som därvid kan föreligga. Med hänsyn till det sätt, varpå organets sociala anknytning markeras i sammansättningen socialdomstol, synes emellertid icke vara anledning befara, att organet icke skall komma att uppfattas såsom ett från allmän domstol artskilt organ. Såsom exempel på en motsvarande sammansättning kan anföras arbetsdomstolen. Under sådana förhållanden och då benämningen socialdomstol ger upplysning om organets verksamhetsområde och uppgifter, har utredningen ansett benämningen socialdomstol böra ges företräde framför länsrätt och länskollegium.

Som regel är juristerna vid länsstyrelsernas landskanslier tingsmeriterade, och där så är förhållandet, är det krav, som i det föregående uppställts om domarkompetens hos organets ordförande, uppfyllt. Den som icke är tingsmeriterad kan genom tjänstgöring å länsstyrelsens socialvårdsdetalj samt såsom föredragande och sekreterare vid handläggning inför socialdomstol av ärenden rörande frihetsberövanden ha erhållit god erfarenhet av den här tillämpade processordningen och därmed en utbildning, som i hithörande avseenden bör jämföras med tingsmeritering. Utredningen förutsätter, att ingen annan än den som äger utbildning och erfarenhet som nu nämnts anförtros ordförandeskapet i socialdomstol. I de mindre länen bör landssekreteraren som regel vara ordförande och vid förfall för honom hans ställföreträdare. Vid de största länsstyrelserna torde landssekreterarens arbetsuppgifter icke medge, att han tjänstgör som ordförande, då handläggningen av målen med säkerhet kommer att bli tämligen tidskrävande. Vid dessa länsstyrelser bör ordförandeskapet handhavas av landssekreterarens ställföreträdare. Här kommer alltså ordförandeskapet att anförtros åt förste länsassessor, och detta kommer att i viss omfattning vara förhållandet även vid de medelstora länsstyrelserna. Befattningshavare i lägre tjänstställning än förste länsassessor eller den som uppehåller dennes tjänst, bör icke kunna tjänstgöra såsom ordförande i socialdomstol. I länsstyrelseinstruktionen bör angivas, att ordförandeskapet i socialdomstolen skall utövas av landssekreteraren eller dennes ställföreträdare, medan för varje länsstyrelse för sig bör i arbetsordningen regleras, vilken av dessa befattningshavare som skall vara ordförande och svara för domstolens verksamhet.

I detta sammanhang påkallar de speciella förhållandena i Stockholm särskild uppmärksamhet. Vid den inom överståthållarämbetet bildade socialdomstolen bör underståthållaren eller vederbörande kanslidirektör vara ordförande. För underståthållaren gäller visserligen icke formellt, att han skall vara lagfaren, men i varje fall under senare tid har underståthållaren alltid uppfyllt detta kompetenskrav, och utredningen utgår från att så kommer att vara förhållandet även i framtiden. Beträffande kanslidirektören gäller, att

denne skall ha avlagt examen medförande behörighet till domarbefattning. Som ordförande bör ifrågakomma den kanslidirektör, som inom ämbetet handlägger ärenden, vilka är närbesläktade med dem, som tillhör socialdomstolens prövning. Med hänsyn till den stora arbetsbördan vid denna domstol torde såväl underståhållaren som kanslidirektören regelmässigt böra tjänstgöra som ordförande med den fördelning av arbetsuppgifterna dem emellan, som befinnes lämplig.

Genom förslaget uteslutes landshövdingen från möjlighet att deltaga i handläggningen av ifrågavarande mål. Redan nu torde emellertid landshövdingen ofta på grund av bristande tid vara nödsakad att överlämna handläggningen till landssekreteraren eller dennes ställföreträdare. Därest förfarandet utbygges i den omfattning, som utredningen förordar, kommer handläggningen att taga ännu mera tid i anspråk, och landshövdingens möjligheter att deltaga i handläggningen att ytterligare minska. Såsom framgår av det tidigare anförda, torde handläggningen bli så tidskrävande, att vid de större länsstyrelserna icke heller landssekreteraren kommer att äga möjlighet att deltaga däri. Vad nu anförts om landshövdingen äger beträffande överståhållarämbetet motsvarande tillämpning å överståhållaren.

Vid sidan av ordföranden skall lekmän med erfarenhet i allmänna värv vara ledamöter i domstolen. Då organisationen bör vara så smidig som möjligt, bör antalet tjänstgörande lekmän begränsas till två. Detta torde kunna ske om, såsom tidigare förordats, föreskrift icke meddelas om att särskild sakkunskap skall vara företrädd bland lekmännen. Ett flertal lekmän från olika delar av länet bör utses. Bland dem kan tjänstgöringsskyldigheten på lämpligt sätt fördelas. Lekmännen torde böra förordnas av Kungl. Maj:t.

Genom den här föreslagna organisationen skapas inom länsstyrelsen en särskild förvaltningsdomstol för prövning av mål angående administrativa frihetsberövanden.¹ Därest denna ordning genomföres, torde någon tvekan ej längre behöva föreligga, att svensk rätt beträffande de frihetsberövanden, som beslutas av domstolen, överensstämmer med Europarådskonventionens krav.

De ärenden, som skall handläggas inför socialdomstolen, bör förberedas och i den mån så erfordras föredragas av någon jurist å socialsektionen eller i de län, där socialsektion saknas, av någon av de jurister å allmänna sektionen, som handhar sociala ärenden. Föreskrift härom bör meddelas i länsstyrelsernas arbetsordning.

I de mål, som här är i fråga, är ofta snabba ingripanden erforderliga. Beslut härom kan behöva fattas med sådan skyndsamhet, att domstolen som helhet ej hinner sammanträda. För sådana brådskande fall måste domstolens ordförande vara behörig att besluta. Utredningen föreslår därför, att ordföranden äger ensam handlägga mål, som gäller tillfälligt omhänder-

¹ Jfr ang. begreppet förvaltningsdomstol SOU 1955:19 (Administrativt rättsskydd) s. 86 f.

tagande. I sådana fall bör emellertid ärendet föredragas av någon jurist å socialsektionen (resp. allmänna sektionen), och beträffande föredragandens rättighet och skyldighet att, då hans mening ej följes, anmäla reservation bör gälla detsamma som i andra länsstyrelseärenden. Det slutliga avgörandet i sådana mål tillkommer givetvis alltid domstolen i ordinarie sammansättning. Mot en sådan ordning har på sina håll invänts, att ordföranden genom sitt beslut angående tillfälligt omhändertagande redan tagit ställning till frågan om ingripande bör komma till stånd och att domstolen vid sin senare prövning av hela saken i praktiken blir bunden av ordförandens tidigare avgörande. Denna invändning synes dock icke bärande. Under målets fortsatta handläggning inför domstolen kan väntas att, bl. a. genom hörande av den omhändertagne och andra personer, ny utredning tillkommer, som kan förändra det tidigare bedömandet. Det kan icke ifrågasättas, att domstolens ledamöter icke skulle taga hänsyn till sådan utredning. Samma system som det här föreslagna tillämpas vid de allmänna domstolarna i brottmål, där häktning som regel beslutas av en ensam domare. Några olägenheter av här berörd art har icke förmärkts av denna ordning. — Av praktiska skäl torde socialdomstolens ordförande vidare böra äga att ensam besluta i vissa andra frågor, som kan uppkomma på ett tidigt stadium av målets handläggning, såsom frågor om delgivning och muntlig handläggning samt införskaffande av bevisning. Stadgande härom har även upptagits i utredningens förslag.

Medan invändningen mot ordförandens tidigare ställningstagande rör såväl länsstyrelsealternativet som domaralternativet, kan en annan särskild invändning av liknande slag riktas mot länsstyrelsealternativet med hänsyn till den uppsiktsmyndighet, som tillkommer länsstyrelsen inom socialvården. Därvid avses främst sådana fall, där länsstyrelsen såsom uppsiktsmyndighet över barnvården inom länet anmanat en kommunal barnavårdsnämnd att vidtaga åtgärd som nämnden tidigare underlåtit. Sedan nämnden till efterrättelse av gjord anmaning t. ex. beslutat omhändertaga en underårig för skyddsuppfostran, kan frågan angående omhändertagandet genom underställning komma under länsstyrelsens prövning. Några olägenheter har icke yppats av denna nu gällande ordning. Det är icke desto mindre obestriddigt, att ur rättssäkerhetssynpunkt erinringar kan göras mot att länsstyrelsen på detta sätt prövar en omhändertagandefråga, som den redan i viss mån tagit ställning till. Om emellertid organisationen ändras därhän, att uppsiktsmyndigheten tillkommer länsstyrelsen i dess nuvarande sammansättning, medan prövningen förlägges till en socialdomstol inom länsstyrelsen, kommer frågan i ett annat läge. Bedömningen överflyttas då till ett organ med annan sammansättning. En befattningshavare, som medverkat vid lämnande av direktiv eller föreläggande i ett konkret fall, som sedermera underställningsvägen eller eljest föres under domstolens prövning, bör givetvis vara förhindrad att som ordförande eller

föredragande i domstolen handlägga fallet. Att härvidlag sådant hinder föreligger torde framgå redan av de av utredningen föreslagna reglerna om jäv mot ledamot i domstolen. I det fåtal fall, som här kommer i fråga, har sålunda varken ordföranden eller de två lekmännen haft med den tidigare handläggningen att göra. Utredningens majoritet anser därför, att länsstyrelsens rådande, ledande och övervakande uppgift gentemot kommunala organ icke kan åberopas som någon bärande invändning mot att förlägga prövningen av mål av frihetsberövande karaktär till en särskild domstol inom länsstyrelsen.

Enligt majoritetens mening är bestämda fördelar förbundna med att nu ifrågakommande mål angående administrativa frihetsberövanden fortfarande handläggas inom länsstyrelserna.

Den viktigaste fördelen torde vara, att härigenom den omfattande erfarenhet av socialvårdsfrågor, som länsstyrelserna besitter, kommer att kunna utnyttjas vid handläggningen. De befattningshavare inom länsstyrelserna, som bör ifrågakomma såsom ordförande i socialdomstolarna, har under sin tidigare tjänstgöring inom länsstyrelsen i stor utsträckning deltagit i handläggningen av sådana socialvårdsärenden, vilkas prövning ankommer på länsstyrelsen, och vunnit omfattande erfarenhet därifrån. Särskilt på nykterhetsvårdens och barnavårdens områden prövar länsstyrelserna många ärenden, som icke avser frihetsberövanden men som nära ansluter sig därtill. Länsstyrelsernas verksamhet i övrigt inom socialvården medför, att de får en ingående kännedom om socialvårdens uppbyggnad, dess olika medel, syften och verkningssätt, vilket är av särskilt värde vid bedömningen av de frågor, som uppkommer i samband med frihetsberövandena. Den handläggningsordning, som här ovan skisserats för mål angående administrativa frihetsberövanden, fordrar att ordföranden tar betydligt mera aktiv del i handläggningen än vad som vanligen kräves i en renodlat ackusatorisk process. Det är därför nödvändigt, att ordföranden är väl insatt i socialvårdens omfattande komplex. Därigenom torde ges garanti för en i möjligaste mån rimlig avvägning mellan effektivitetskravet och rättssäkerhetssynpunkterna. Såsom i annat sammanhang redan betonats uppbäres de administrativa frihetsberövandena i stor utsträckning av det primära intresset att tillgodose den enskildes vårdbehov. Det rent repressiva syftet spelar i varje fall här en betydligt mer underordnad roll än inom straffrättslagstiftningen i dess hittillsvarande utformning. Man kan alltså i fråga om de här åsyftade åtgärderna icke utan vidare tillmötesgå de stundom framförda kraven på en mera generös tillämpning av straffrättsparollen: »hellre fria än fälla». Det allmännas strävan att åvägabringa en anpassning av klientelet till samhällslivets krav bör i princip icke stå i motsättning till den enskildes verkliga intresse. Genom att här avsedda samhällsingripanden — under beaktande i rimlig mån av rättssäkerhetssynpunkter — icke utbrytes ur sin traditionella sociala inramning, torde man i varje fall kunna

vinna säkerhet för att icke vårdsynpunkterna får träda i bakgrunden. Ur den enskildes synvinkel måste det vara av stort värde, att den som leder handläggningen av nu ifrågavarande mål besitter dylik insikt. Detta får anses utgöra en viss garanti för att, i vad ankommer på socialdomstolen, den saken gäller erhåller den vård, som är bäst lämpad för hans fall, och att ingripande beslutas vid rätt tidpunkt. Den vårdbehövande är t. ex. icke betjänt med att ett ingripande, innebärande meddelande av viss vård, uppskjutes, om ett uppskov får till följd att, när ingripande på nytt blir aktuellt, detsamma måste ges en hårdare karaktär eller få längre varaktighet än om ingripande skett vid det först ifrågasatta tillfället. Om de administrativa frihetsberövandena skulle anförtros fristående socialdomstolar, kan uppkomma svårighet att finna ordförande, som är lika väl orienterade beträffande praktiska spörsmål inom socialvården som ordförandena i länsstyrelsedomstolarna. Man torde nämligen ha anledning utgå från att ordförandeposten i de fristående socialdomstolarna regelmässigt skulle komma att besättas med personer från domarkåren.

Även det skäl, som utredningen tidigare anfört mot förläggandet av nu ifrågavarande mål till allmän domstol — nämligen faran för att de i det allmänna rättegångsförfarandet tillämpade principerna skulle följas utan erforderliga modifikationer — talar i viss mån mot fristående socialdomstolar.

För de kommunala nämndernas representanter, som i sin verksamhet i gemen har mycket att göra med sin länsstyrelse, måste det vara av värde, att de administrativa frihetsberövandeärendena liksom hittills handlägges inom länsstyrelsen. Den enskilde, som i dessa slags ärenden i allmänhet icke önskar någon offentlighet, skulle säkerligen finna det mera obehagligt och besvärande att inställa sig inför en fristående socialdomstol, där endast frihetsberövandeärenden handlägges, än inför länsstyrelsen. Till länsstyrelsen har allmänheten — men ej till en fristående socialdomstol — ärenden av de mest skilda slag, och ett besök där väcker ingen uppmärksamhet.

Endast ärenden, som avser verkliga frihetsberövanden, bör handläggas av socialdomstolen. Det finnes emellertid en hel del ärenden, som står frihetsberövandena nära, t. ex. ärenden avseende övervakning eller meddelande av särskilda föreskrifter, skyldighet att lämna från sig fosterbarn eller förbud mot tagande av fosterbarn. Det kan icke anses vare sig erforderligt eller önskvärt att belasta socialdomstolen med dessa ärenden, men det är däremot av betydelse, att samma linjer i stort följes i dessa ärenden som i ärenden angående frihetsberövande i egentlig mening. Den bästa garantin för att så sker får man, om frihetsberövandeärendena anförtros en domstol inom länsstyrelsen med länsstyrelsetjänstemän som ordförande resp. föredragande. Om länsstyrelsealternativet väljes, kommer ärendena att förberedas av en länsstyrelsejurist å socialsektionen (resp. allmänna sektionen). Sådan jurist kommer även att tjänstgöra som sekreterare vid

muntlig handläggning inför domstolen och som föredragande vid skriftlig handläggning. Härigenom skapas en synnerligen värdefull kontakt med socialvården i övrigt.

Väljer man alternativet med fristående socialdomstolar bör beaktas, att domstolens arbetsbörda — såsom framgår av vad som anföres under kostnadskapitlet — endast i de största länen kommer att bli av den omfattning, att den ger fullt arbete åt heltidsanställd ordförande och sekreterare. I alla de andra länen skulle, om det ena av minoritetens i kostnadskapitlet närmare omnämnda alternativ väljes, uppdragen såsom ordförande respektive sekreterare bli arvodesuppdrag och såsom sådana bisysslor, ordförandeuppdraget i regel åt någon ordinarie domare. Sekreterarsysslan skulle i de flesta fallen få anförtros åt någon jurist inom domarkarriären, vilket skulle innebära, att sysslan komme att med korta intervaller skifta innehavare och vederbörande knappast hinna bli insatt i hela komplexet av socialvårdsregler. Att låta en så viktig post som ordförande i socialdomstol tillsättas genom förordnande för några år i sänder rimmar illa med kravet på domares oavsättlighet. Men en än allvarligare anmärkning kan riktas mot att låta uppdragen såsom ordförande och sekreterare vara bisysslor. Det kan nämligen ej vare sig begäras eller förväntas att den, som förordnas, skall — vid sidan av sin ordinarie tjänst, som ju helt naturligt måste ta det allra mesta av hans tid, kunnande och intresse i anspråk — ha möjlighet att utan eftersättande av sina viktiga ordinarie arbetsuppgifter ägna hithörande frågor det intresse, som kräves. För ett rätt bedömande av målen vid socialdomstolen är det nämligen nödvändigt, att ordföranden och sekreteraren följer med icke blott litteratur och rättsfall på dessa områden utan även utvecklingen inom socialvårdens olika grenar. I vissa län kommer arbetsuppgifterna att vara av sådan omfattning, att det kräves två arvodesanställda ordförande och två arvodesanställda sekreterare. Risk för olika praxis i avgörandet av likartade mål ligger nära till hands i sådana fall, då de olika ordförandena och sekreterarna ej kan få möjlighet att konferera med varandra på samma sätt som inom ett verk. Svårigheter skulle säkerligen även uppstå att erhålla lämplig vikarie vid den ordinarie uppdrags-havarens semester eller annan ledighet.

Det nu berörda alternativet torde såsom organisationsform i många avseenden erinra om utskrivningsnämnderna vid sinnessjukhusen. En socialdomstols arbetsuppgifter och verksamhet kommer emellertid att bli helt olikartade en utskrivningsnämnds. Utskrivningsnämndernas arbetsuppgifter är homogena, under det att socialdomstolarnas skulle komma att spänna över ett stort delvis heterogent område. I utskrivningsnämnderna företrädes samhällets intressen av sjukhusets läkare och de, vars utskrivningsfråga skall prövas, finnes tillgängliga inom sjukhuset. Sammanträdena kan alltid hållas på sjukhuset och på eftermiddagarna eller annan tid, som bäst passar ordföranden. Vid socialdomstolarna kan samhällets talan allt efter målets karaktär komma att föras av socialnämnd, barnavårdsnämnd, nykterhets-

nämnd, polischef, anstaltsstyrelse m. fl. vilket innebär, att en socialdomstol kan få att göra med ett drygt hundratal olika representanter för det allmänna. De enskilda parterna kommer här att återfinnas inom vitt skilda delar av verksamhetsområdet. Socialdomstolarnas sammanträden, där målens handläggning i flertalet fall kommer att bli avsevärt mera tidskrävande än vid utskrivningsnämnderna, måste utsättas till tider på dagen, som passar parter och vittnen. I många fall kommer sammanträdena att få hållas å annan plats än kansliorten. Utskrivningsnämnderna har sjukhusets kansli att repliera på, och där utföres ett avsevärt förarbete. Socialdomstolarna enligt domaralternativet måste ha eget kansli och själva svara för förarbetet till sammanträden m. m.

Det är ett väsentligt krav på förfarandet, att varje särskild socialdomstol erhåller en sådan organisatorisk uppbyggnad, att den ger parterna goda möjligheter att få kontakt med domstolen. I första hand bör kansliet sättas i stånd att ta emot tidsbeställningar och förfrågningar samt hålla handlingar tillgängliga vid olika tidpunkter under arbetsdagen. Detta skulle bli svårt att ordna, om hel- eller halvtidsanställt kanslibitråde skulle komma att saknas i vissa län. Viktigt är vidare att främja parternas omedelbara kontakt med ordförande och föredragande, särskilt med hänsyn till de rättigheter, som part enligt SdL äger att avgiva förklaring muntligen. Enligt alternativet med arvodesanställda befattningshavare skulle i flertalet län dessa befattningshavare vara tillgängliga på domstolens kansli under i bästa fall endast en kort tid varje dag. Man har över huvud taget anledning allvarligt ifrågasätta, huruvida det kommer att bli möjligt att på kansliorten finna erforderligt antal lämpliga underrättsdomare och andra domstolsjurister, som har möjlighet att gemensamt vara borta från sina ordinarie arbetsuppgifter den avsevärda tid uppdraget som ordförande, respektive föredragande, i socialdomstol kommer att kräva. Ett sammanträde även på kansliorten kan nämligen beräknas komma att i regel taga större delen av dagen i anspråk. Det är ett känt faktum, att underrätternas arbetsbörda i allmänhet är stor och att det vid många underrätter föreligger en besvärande balans beträffande oavgjorda mål.

En domstolsorganisation med arvodesanställda ordförande och sekreterare och i en del län även arvodesanställd kanslipersonal ger enligt majoritetens åsikt icke domstolens arbete den stadga och kontinuitet, som en rätt handläggning av dessa socialvårdsärenden kräver. Att bryta ut de administrativa frihetsberövandeärendena från deras naturliga gemenskap med socialvården i övrigt och anförtro denna viktiga del av socialvården åt en så instabil organisation, som den till vilken detta alternativ skulle leda, innebär ett experiment med så många osäkra faktorer, att det icke kan anses tillrädligt. I praktiken skulle detta alternativ sannolikt också rätt snart utvecklas därhän, att man nödgades inrätta den ena fasta ordförande- och föredragandetjänsten efter den andra vid socialdomstolarna.

Med hänsyn till de allvarliga invändningar, som kan riktas mot fristående

socialdomstolar med arvodesanställda ordförande och sekreterare, är ur såväl rättssäkerhets- som effektivitetssynpunkt utan tvekan fristående socialdomstolar med heltidsanställda befattningshavare att föredraga framför socialdomstolar med arvodesanställda. Men även denna organisationsform har allvarliga nackdelar. Att i varje län inrätta en socialdomstol med heltidsanställda befattningshavare skulle innebära, att i de flesta socialdomstolarna befattningshavarna långt ifrån finge full arbetsbörda och att statsverkets kostnader bleve orimligt höga. Man finge därför i stället välja den utvägen att med undantag för de allra största länen sammanslå två eller flera län under en socialdomstol, en lösning som även den skulle bli behäftad med avsevärda olägenheter. För de kommunala nämnderna och berörda enskilda personer blir möjligheten till kontakt med domstolen på grund av de stora avstånden avsevärt sämre än vid länsstyrelsealternativet. Organisationen blir betänkligt osmidig. Arbetsuppgifterna skall — liksom vid alternativet med arvodesanställda befattningshavare — delas upp på i regel tre befattningshavare, ordförande, sekreterare och kanslibitråde. Detta innebär, att en del av de arbetsuppgifter, som i kommitténs organisationsundersökning redovisas under biträdesuppgifter och som enligt länsstyrelsealternativet skulle kunna utföras av landskanslist, kansliskrivare eller kontorist — alltså med hänsyn till kvalifikationer differentierad arbetskraft — i fristående socialdomstolar måste anförtros sekreteraren, en för dessa arbetsuppgifter överkvalificerad arbetskraft. Om arbetsuppgifterna skulle minska, är man fastlåst vid en viss organisation och har inga möjligheter att nyttiggöra överflödig arbetskraft. I fristående socialdomstolar kommer anskaffandet av vikarie för befattningshavarna vid semestrar och andra ledigheter att möta stora svårigheter med hänsyn till arbetsuppgifternas speciella karaktär. Erfarenheterna från länskolnämnderna, som också är små organisationsenheter med speciella arbetsuppgifter, bestyrker till fullo dessa farhågor. Länsstyrelsealternativet utmärker sig i motsats till domaralternativet för en avsevärd smidighet i organisationen. Kompetenta vikarier för ordförande och föredragande kommer alltid att finnas inom den egna länsstyrelsen. Biträdesuppgifterna kan uppdelas på landskanslister och biträdespersonal i olika lönegrader allt efter arbetsuppgifternas svårighetsgrad, så att man städse kan undvika, att arbetsuppgifter utföres av mera kvalificerad personal än uppgifterna kräver. Domstolen kan utan svårighet ekonomisera med arbetskraften allt eftersom dess arbetsuppgifter ökar eller minskar under en övergående period eller på längre sikt. Även i fråga om tillgång till vaktmästare och sammanträdeslokaler erbjuder länsstyrelsealternativet en smidig lösning, som tillåter ett rationellt utnyttjande av personal och utrymmen.

Om man såsom utredningen föreslår möjliggör muntlig handläggning i större omfattning än vad nu är fallet, bereder den enskilde parten rätt att erhålla rättsbildat biträde vid utförande av sin talan, genomför ett, låt vara

i åtskilliga avseenden modifierat ackusatoriskt förfarande, inför en helt ny handläggningsordning beträffande ärendena angående försumliga försörjare och tillskapar en domstol inom länsstyrelsen med en högt kvalificerad och med socialvården förtrogen jurist såsom ordförande och tvenne lekmän som bisittare, måste man enligt majoritetens mening ha tillgodosett alla berättigade krav på rättssäkerhet i fråga om de administrativa frihetsberövandena inom socialvårdens område. Såsom närmare redovisas i kapitlet angående kostnaderna kommer även länsstyrelsealternativet att medföra avsevärt ökade utgifter för statsverket, men då de föreslagna åtgärderna får anses motiverade ur rättssäkerhetssynpunkt, bör det allmänna vara berett påtaga sig dessa kostnader.

En organisation med fristående socialdomstolar skulle icke enligt majoritetens åsikt innebära några ökade rättssäkerhetsgarantier i förhållande till länsstyrelsealternativet. Däremot skulle, såsom här förut påvisats, en dylik domstol vara mindre skickad att bedöma ifrågavarande ärendegrupper. Härtill kommer att organisationen skulle bli mindre funktionsduglig och för statsverket medföra jämfört med länsstyrelsealternativet en ytterligare kostnadsökning på drygt $\frac{1}{2}$ miljon kronor årligen, i vart fall under avsevärd tid framåt.

Domaralternativet

Såsom tidigare nämnts innebär domaralternativet, att socialdomstolen gives en från länsstyrelsen fristående ställning. Ordföranden i domstolen bör vara eller ha varit ordinarie innehavare av domarämbete. Utöver domaren bör lekmän vara ledamöter i domstolen. I fråga om lekmännen bör gälla, vad tidigare beträffande länsstyrelsealternativet anförts angående lekmän som ledamöter i den inom länsstyrelsen upprättade domstolen. Såsom ordförande torde som regel böra ifrågakomma underrättsdomare inom länet med särskilt intresse för föreliggande frågor. Hinder bör emellertid icke finnas att förordna annan jurist, som äger domarkompetens och visat särskilda kvalifikationer för ett sådant uppdrag. Som framgår av den i det följande (s. 212 o. ff) lämnade redogörelsen för organisations- och kostnadsfrågor, kommer organets arbetsbörda att bli ganska varierande inom olika län. Beträffande i varje fall Stockholm, Göteborgs och Bohus län samt Malmöhus län torde ärendenas antal nödvändiggöra att ordföranden blir heltidsanställd. I de flesta övriga län torde arbetsbördan icke komma att bli av sådan omfattning, att heltidsanställning av ordföranden erfordras. Här är dock möjligt att låta flera socialdomstolar utnyttja samma befattningshavare och gemensamt kansli eller att anställa ordförande i domstolen mot arvode. Rörande den närmare organisationen av socialdomstolen enligt domaralternativet hänvisas till nämnda redogörelse.

Enligt domaralternativet kommer alltså prövningen av mål angående administrativa frihetsberövanden att anförtras en på det regionala planet särskilt organiserad, från länsstyrelsen fristående socialdomstol. Minori-

teten anser ur rättssäkerhetssynpunkt bestämda fördelar vara förbundna med detta alternativ.

Vid prövning av frågor angående administrativa frihetsberövanden gäller att avgöra, huruvida i det enskilda fallet de i lagen uppställda förutsättningarna för ingripande är för handen. Ett ifrågasatt ingripande utan att det är tillförlitligen styrkt, att dessa förutsättningar finnes, måste givetvis avvisas. Det är här fråga om en rättstillämpning, som kan innebära, att den enskilde för kanske lång tid berövas sin personliga frihet. En rättstillämpning av sådan vikt för den enskilde har nära samband med annan dömande verksamhet, och dess handhavande synes vara en central domaruppgift. Ordföranden i det beslutande organet bör därför äga domarutbildning och omfattande erfarenhet av domarverksamhet eller annan därmed jämförlig verksamhet. Han bör därjämte ha visat ett särskilt intresse för de spörsmål, varom här är fråga. De personer, som prövningen tillkommer, bör intaga en i förhållande till andra myndigheter oberoende ställning och vara skickade att göra en objektiv avvägning mellan å ena sidan det allmännas intresse av att ingripande sker, däri även inbegripet intresset av att vederbörande beredes den vård, som erbjuder de största möjligheterna för hans återanpassning i samhället, och å andra sidan den enskildes intresse av att behålla sin frihet. Härigenom skapas förutsättningar för allmänhetens förtroende för de avgöranden, som träffas, och befrämjas rättstilliten.

Ordföranden i en fristående socialdomstol skulle komma att intaga en fullt oberoende ställning och genom sin utbildning och tidigare verksamhet vara väl skickad att verkställa ett objektivt bedömande. Hans erfarenhet från andra domargöromål skulle vara av betydande värde för tillämpning av den utbyggda handläggningsordning, som utredningen föreslår. Ur rättssäkerhetssynpunkt måste det anses vara en given fördel, att ordföranden icke är engagerad i allmänt övervakande uppgifter på socialvårdens område. För den enskildes inställning till och förtroende för domstolen måste vidare vara av stor betydelse, att redan genom domstolens sammansättning dess fristående ställning markeras på ett för den enskilde fullt tydligt sätt. Att ordföranden förordnas för viss tid kan icke väntas komma att medföra någon inskränkning i hans oberoende ställning. Denna ordning tillämpas nu beträffande de lokala utskrivningsnämnderna vid sinnessjukhusen och har där visat sig fungera väl. En fördel är, att till ordförande i domstolarna kan förordnas personer, som visat särskilt intresse för här aktuella frågor.

Kravet på ett objektivt bedömande innefattar givetvis också kravet på att ingripande kommer till stånd i alla de fall, då förutsättningar härför föreligger, och att den i det särskilda fallet lämpligaste åtgärden vidtages. Även det sistnämnda är ett viktigt rättssäkerhetsintresse. Farhågor för att om domare förordnas till ordförande i socialdomstolen kravet på effektivitet inom socialvården kommer att bli lidande synes icke grundade. Det är givet, att åtgärder i ändamål att stärka effektiviteten i första hand måste

inriktas på de kommunala instanserna. Alla de omständigheter, som är av betydelse för bedömande av det föreliggande fallet, sålunda även effektivitetssynpunkterna, bör framläggas för domstolen. Att så sker är av största betydelse för den enskilde, vars omhändertagande ifrågasättes. Det finns ej anledning antaga, att de skäl, som talar för att ett ingripande kommer till stånd, därvid skall vinna mindre beaktande än övriga omständigheter.

Den för bedömandet erforderliga insikten i socialvårdsfrågor torde även en fristående socialdomstol utan svårighet kunna förvärva. De frågor det här gäller synes ej vara av annan karaktär än många av de frågor, som en domare i de allmänna domstolarna har att taga ställning till. Domstolen kommer därjämte att genom sin egen verksamhet vinna omfattande erfarenhet av här föreliggande spörsmål. Det bör givetvis tillkomma socialdomstolarna att deltaga i och i viss mån leda rättsutvecklingen på det område, som ligger inom deras domvärjo.

De frågor, som skulle falla under domstolens bedömande, synes komma att utgöra den väsentliga delen av de hithörande spörsmål, som nu handlägges inom länsstyrelsen. De frihetsberövandena närstående ärenden, som nu handlägges av länsstyrelserna och icke är avsedda att överflyttas till socialdomstol, torde vara av ganska ringa omfattning i förhållande till socialdomstolsärendena. De synes därför icke kunna tilläggas nämnvärd betydelse ur synpunkten att bereda erfarenhet vid handläggningen av övriga frågor. Snarare borde det nära sambandet medföra, att dessa med frihetsberövandena sammanhängande ärenden borde prövas av socialdomstolen i stället för av länsstyrelsen.

De organisatoriska spörsmål, som sammanhänger med domaralternativet, torde kunna lösas utan större svårigheter. En domares möjligheter att vid sidan av sin ordinarie befattning åtaga sig ett sådant uppdrag som ordförandeskapet i socialdomstol varierar uppenbarligen avsevärt med arbetsbördan i den ordinarie befattningen och domarens person. Då möjlighet i regel kommer att finnas att välja mellan ett flertal olika personer, föreligger goda skäl att antaga, att det alltid skall finnas personer, som har tid och intresse för uppgiften. I många fall kommer arbetsbördan att röra sig omkring 100 mål om året. Detta utgör ej mer än omkring 2 mål i veckan. Om man räknar med att omkring 60 % av målen kräver muntlig handläggning och att alltså återstoden är föga betungande, synes det icke oberättigat att antaga, att en ordförande utan svårighet skall kunna medhinna detta vid sidan av sin ordinarie tjänst. Erfarenheterna från andra områden visar, att uppgifter av jämförlig art kan fullgöras såsom bisysslor. Som exempel må nämnas arbetsdomstolen med avseende å uppdraget såsom vice ordförande och hyresnämnderna, där ordförandeskapet ofta är anförtrött domare. Skulle målen mer avsevärt överstiga 100 om året, bör ordförandegöromålen uppdelas mellan den ordinarie ordföranden och hans ersättare eller vid ett större antal mål heltidsanställd ordförande förordnas. Att en uppdelning

av göromålen skulle medföra risk för en icke önskvärd varierande praxis torde icke behöva befaras. Genom samråd i principiella frågor mellan ordföranden och hans ersättare bör enhetliga grunder kunna tillämpas vid bedömandet. I övrigt torde vara tillräckligt med de garantier för enhetlig praxis, som ligger däri att avgörandena kan överklagas. Med avseende å bedömandet vid socialdomstolarna i olika län finnes ju minst lika stor risk för varierande praxis, och det enda korrektiv som föreslås häremot är möjligheten till överklagande.

Även domaralternativet synes kunna erbjuda goda möjligheter för den enskilde parten till personlig kontakt med domstolens ordförande och övriga befattningshavare. Dessa skulle givetvis vara anträffbara, förutom å särskild mottagningstid, även i stor utsträckning i sin ordinarie tjänst. Några svårigheter för den enskilde att efter exempelvis ett telefonsamtal med vederbörande befattningshavare få ett sammanträffande till stånd synes icke behöva befaras. Sekreterarskapet i domstolen bör icke förbehållas jurister i domarkarriären utan bör även kunna anförtros länsstyrelsejurister och andra. Att den enskilde skulle finna det särskilt besvärande att inställa sig inför en fristående socialdomstol kan icke antagas.

Beträffande länsstyrelsealternativet må framhållas, att svårigheter kan väntas uppkomma att i länsstyrelsen inpassa en på många håll så arbetskrävande organisation som denna. Det synes ej rimligt, att landssekreteraren skulle kunna vid sidan av sina övriga viktiga arbetsuppgifter inom länet få tid att i nämnvärd utsträckning tjänstgöra som ordförande i socialdomstolen. Med undantag möjligen för de minsta länen skulle alltså förste länsassessor komma att ordinärt fungera som ordförande. Ej sällan torde emellertid komma att krävas en ersättare för den ordinarie ordföranden. Utom beträffande de största länsstyrelserna torde knappast någon sådan vara att tillgå med särskild erfarenhet av socialvårdsfrågor. Ordförandeskapet torde i dylika fall komma att anförtros en befattningshavare, som huvudsakligen sysslat med andra frågor inom länsstyrelsen, och det kan förutses, att en viss växling av ersättare kommer att bli nödvändig. Länsstyrelsernas befattning med tillsynsuppgifter kommer att ytterligare begränsa urvalet. Någon garanti för att målen alltid kommer att handläggas under ordförandeskap av personer med särskild sakkunskap kan därför länsstyrelsealternativet icke anses erbjuda. Alternativet öppnar också möjlighet att förordna lägre befattningshavare än förste länsassessor att tjänstgöra som ordförande i socialdomstol. Det kan icke anses tillfredsställande, att länsnotarie ens vid semester eller annan ledighet för ordinarie ordföranden skall fungera som ordförande i domstolen.

Den inom länsstyrelsen organiserade förvaltningsdomstolen kan icke sägas intaga en från länsstyrelsen i övrigt helt oberoende ställning. Det synes nämligen ofrånkomligt, att länsstyrelsens andra uppgifter på socialvårdens område kommer att inverka på verksamheten. Enligt BvL tillkom-

mer länsstyrelserna viktiga tillsynsuppgifter inom barnavården. Länsstyrelsernas befattning med ärenden rörande bidragsförskott medför, att de har ett betydande intresse av att effektiva åtgärder vidtages mot försumliga försörjare. Även inom andra områden av socialvården utövar länsstyrelsen rent faktiskt en viss uppsiktsmyndighet. Denna myndighet utövas dels av länsstyrelsernas egna tjänstemän, dels av socialvårdskonsulenterna, som har att biträda länsstyrelserna i detta avseende. Även om dessa formellt är underställda socialstyrelsen, kommer de i praktiken för de kommunala förtroende- och tjänstemännen samt allmänheten att framstå som representanter för länsstyrelsen. De befattningshavare, som hör ifrågakomma som ordförande i socialdomstol, kommer även i nära beröring med nu nämnda tillsynsuppgifter. Även om ordföranden i socialdomstolen särskilt bemödar sig härom, torde det vara mycket svårt att i en sådan ställning intaga en fullt neutral hållning. I varje fall måste det befaras, att han av allmänheten och särskilt av dem, som är föremål för frihetsberövande åtgärder, betraktas som en företrädare för det allmänna intresset, att ingripande sker. Om ock tillsynsåtgärder icke beslutas av domstolens ordförande utan av annan befattningshavare vid länsstyrelsen, så har dock ingripandet skett genom länsstyrelsen. Kommer i ett senare mål angående frihetsberövande ingripandet under bedömande, ställes skärpta krav på självständighet hos domstolens ordförande, särskilt om det tidigare ingripandet beslutats av hans överordnade inom länsstyrelsen såsom landshövdingen eller landssekreteraren. Detta gäller snarast i högre grad, om ingripandet icke ävsett ett enskilt fall utan inneburit t. ex. fastställande av allmänna riktlinjer eller uppmaning till en kommun om mer aktiv insats. I sådana fall torde svårigheterna för ett självständigt ståndpunktstagande öka.

I avsnittet angående kostnads- och organisationsfrågor har verkställts en kostnadsjämförelse mellan de båda alternativen. Med hänsyn till de många ovissa faktorer, som ligger till grund för kostnadsberäkningarna, kan icke avgöras, vilket alternativ som ur kostnadssynpunkt är fördelaktigast. Det synes dock uppenbart, att skillnaden i kostnader icke är av sådan storleksordning, att den bör tillerkännas någon större betydelse för valet av alternativ. Det bör framhållas, att vid framräknande av kostnadsökningen för länsstyrelsealternativet hänsyn icke tagits till samtliga kostnader för de befattningshavare, som kommer att handlägga ifrågavarande ärenden, utan i viss omfattning har räknats med kostnaderna för lägre befattningshavare. I princip bör man dock, särskilt på längre sikt, vid bedömande av kostnaderna för den föreslagna organisationen räkna med kostnaderna för de befattningshavare, som verkligen handlägger ärendena. Vidare bör vid bedömandet av domaralternativet beaktas, att ett genomförande av detta medför en avlastning av befattningshavarna vid länsstyrelsen, som är av väsentlig betydelse men som utredningen icke ansett sig kunna siffermässigt uppskatta i penningar. Då kostnader för handläggningen vid länsstyrelserna

enligt det nuvarande förfarandet beräknats till ca 700 000 kronor, kan domaralternativet komma att ställa sig billigare än länsstyrelsealternativet, om den frigjorda arbetskraften kan till fullo nyttiggöras.

På olika håll inom lagstiftningen har principen, att mål angående väsentliga ingrepp i den enskildes frihet bör avgöras under medverkan av en domare, kommit till uttryck. Enligt sinnessjuklagen skall i sinnessjuknämnden ingå en ledamot, som är eller varit ordinarie innehavare av domarämbete. Utskrivningsnämnd vid sinnessjukhus skall enligt 1949 års lag med särskilda bestämmelser om utskrivning från sinnessjukhus bestå bl. a. av en lagfaren ordförande, vilken bör vara innehavare av domarämbete. Enligt 1954 års lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna skall den särskilda delegation inom centralstyrelsen, som har att bl. a. pröva ärenden om inskrivning vid och utskrivning från särskola och vårdanstalt, ledas av en lagfaren ordförande, vilken bör vara innehavare av domarämbete. En föreskrift, att ordföranden i socialdomstolen bör vara domare, skulle väl överensstämma med nu berörda bestämmelser.

IV. Prövningen av utskrivningsfrågor

Den hittillsvarande framställningen har huvudsakligen beaktat rättssäkerhetsfrågor i samband med omhändertagande eller intagning å anstalt. Men även sedan omhändertagande ägt rum, föreligger viktiga rättsskyddsintressen, som bör beaktas. Enligt sina direktiv har utredningen också att behandla frågor om utskrivning eller kvarhållande på anstalt.

Ett omhändertagande avser i de flesta fall att bereda vederbörande viss vård och behandling, och på resultatet härav beror i väsentlig grad, när omhändertagandet kan upphöra. De administrativa frihetsberövandena är därför mer eller mindre obestämda till tiden, och i regel fordras särskilt beslut för att frihetsberövandet skall bringas att upphöra. Detta är fallet i fråga om tvångsintagning av alkoholmissbrukare, omhändertagande för skyddsuffostran, intagning av försumliga försörjare i arbetshem samt omhändertagande av psykiskt sjuka personer.

Vid tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare utgör den tid, under vilken den intagne må kvarhållas, vårdtiden, ett år eller i vissa fall två år. Utskrivning skall dock ske före vårdtidens utgång, om grundad anledning föreligger till antagande, att den intagne efter utskrivningen skall föra ett nyktert liv. Under särskilda förutsättningar kan vårdtiden förlängas med två år. Om det prövas vara till gagn, kan den intagne medgivas försökspermission. Anstaltens styrelse beslutar om utskrivning före vårdtidens utgång, och även socialstyrelsen må, efter anstaltsstyrelsens hörande, förordna om utskrivning. Om försökspermission äger anstaltens styrelse eller, efter uppdrag av styrelsen, föreståndaren för anstalten besluta. Över beslut om försökspermission och utskrivning föres talan genom

besvär hos socialstyrelsen. Över socialstyrelsens beslut må besvär anföras hos Konungen. Besvären prövas i regeringsrätten. — Beträffande den som omhändertagits för skyddsuppfostran meddelas beslut om utskrivning av barnavårdsnämnden utom i de fall, där den omhändertagne är elev i ungdomsvårdsskola, då beslutet meddelas av skolans styrelse. Utskrivning är antingen villkorlig eller slutlig. Detaljerade bestämmelser finnes om när utskrivning tidigast bör ske och när den senast skall äga rum. Över beslut angående villkorlig utskrivning får klagan ej föras, men då framställning om slutlig utskrivning avslagits, må den som beslutet rör anföras besvär hos länsstyrelsen. Besvär över länsstyrelsens beslut i sådan fråga prövas i regeringsrätten. — Den som intagits i arbetshem må kvarhållas i hemmet, till dess grundad anledning finnes till antagande, att han skall söka efter förmåga försörja sig och de sina, dock icke i oavbruten följd under längre tid än ett år. Om utskrivning från arbetshem beslutar hemmets styrelse. Över styrelsens beslut må besvär anföras hos länsstyrelsen. Jämväl på detta område prövas besvär över länsstyrelsens beslut av regeringsrätten.

Vid omhändertagande enligt sinnessjuklagen är tidsbestämtheten störst. Här är över huvud icke någon längsta tid för kvarhållandet angiven. Utskrivning från sinnessjukhus skall i princip äga rum, då behov av vård å sådant sjukhus ej längre föreligger. Om utskrivning beslutar i regel sjukvårdsläkaren. Även överinspektören för sinnessjukvården — eller beträffande de sinnesslöa inspektören för sinnesslövärderna — äger förordna om utskrivning i sådana fall, där beslutanderätten tillkommer sjukvårdsläkaren. Därest sjukvårdsläkaren lämnat framställning om utskrivning utan bifall, kan utskrivningsfrågan hänskjutas till sinnessjuknämndens prövning. Beträffande sådana intagna, som är straffrifyklarade, och vissa med dem likställda kategorier prövas vid de flesta sjukhus frågan om utskrivning i första hand av utskrivningsnämnderna. Dessas beslut kan underställas sinnessjuknämndens prövning. — Psykiskt efterblivna, som är intagna i särskolor eller vårdanstalter, kan försöksutskrivnas eller slutligt utskrivnas. Från särskola skall utskrivning ske senast under det kalenderår, då den intagne fyller 23 år. Beslut om utskrivning kan meddelas av rektor eller föreståndare, antingen ensam eller efter hörande av eller i samråd med läkare. Därjämte äger den särskilda delegationen inom centralstyrelsen besluta i utskrivningsfrågor. Klagan över beslut rörande utskrivning föres hos vederbörande huvudtillsynsmyndighet. Om denna lämnat framställning om slutlig utskrivning utan bifall, kan besvär häröver anföras hos Konungen. Besvären prövas i regeringsrätten.

Beträffande andra administrativa frihetsberövanden än de nu nämnda torde frågan om utskrivning ej vara av samma betydelse. Förvarstaggande av utlänningar är som regel kortvarigt. Beslut härom för längre tid än en månad får meddelas endast av Konungen. Ingen må kvarhållas längre tid än tre månader, om ej synnerliga skäl föreligger. Tvångsarbete, som ådömes

lösdrivare och försumliga försörjare, avser viss bestämd tid, varför frihetsberövandet här ej är av obestämd varaktighet. Vad angår intagning å allmänt sjukhus och epidemisjukhus finnes inga bestämmelser om kvarhållande å sjukhuset.

Den möjlighet till klagan i utskrivningsfrågor, som gällande lagstiftning medger, utnyttjas — om man undantar sinnessjukvårdens område — icke i större omfattning. I fråga om alkoholmissbrukare prövade socialstyrelsen enligt lämnade uppgifter under år 1956 i 15 och under år 1957 i 5 fall klagomål över vägrad försökspermission samt under år 1956 i 16 och under år 1957 i 12 fall klagomål över återhämtande till anstalt från försökspermission. Besvär i annan vårdfråga anfördes endast i 3 fall under vardera året. Under år 1957 anfördes dessutom i 1 fall besvär angående utskrivning före vårdtidens utgång. I samtliga nu nämnda fall fastställde styrelsen överklagade beslutet. — Över beslut angående slutlig utskrivning av den som omhändertagits för skyddsuppfostran anfördes besvär hos överståthållarämbetet och länsstyrelserna år 1954 i sammanlagt 16 fall, år 1955 i 20 fall, år 1956 i 17 fall och år 1957 i 15 fall. Besvären föranledde ändring i överklagade beslutet i 2 fall år 1954 och 1 fall år 1955. De besvär, som anfördes åren 1956 och 1957, medförde ingen ändring. — Klagomål hos överståthållarämbetet och länsstyrelserna angående utskrivning från arbetshem förekommer ännu mera sällan. Sådana klagomål anfördes icke alls under åren 1955 och 1956 samt under år 1957 i endast 1 fall. — Sinnessjuknämnden behandlade enligt sina verksamhetsberättelser för respektive år under år 1956 476, under år 1957 417, under år 1958 381 och under år 1959 420 utskrivningsärenden (s. k. huvudärenden).

Genom 1949 års lag med särskilda bestämmelser om utskrivning från sinnessjukhus har tillskapats en särskild ordning för prövning av utskrivningsfrågor beträffande de straffriförklarade och vissa andra därmed likställda grupper. En av drivfjädrarna vid lagstiftningens tillkomst var önskemålet att förstärka den intagnes rättsskydd. Personlig kontakt mellan patienten och den utskrivande myndigheten ansågs vara erforderlig för ett riktigt avgörande. I lagen stadgas därför, att innan utskrivningsnämnden fattar beslut i ärende om utskrivning, nämndens ledamöter skall — med visst undantag — ha skaffat sig personlig kännedom angående den, om vars utskrivning är fråga. Vidare framhölls vid lagstiftningens tillkomst, att ökad insyn och medinflytande från lekmannahåll beträffande utskrivningsärendena förväntades skapa större förtroende för sinnessjukvården hos patienterna och allmänheten. Goda erfarenheter föreligger från handläggningen av utskrivningsfrågor enligt den ordning, som föreskrives i 1949 års lag.

Vid de frihetsberövanden, som är obestämda till tiden, är omhändertagandets varaktighet beroende av frågan, om sådana särskilda omständigheter föreligger, som utgör förutsättning för utskrivning. För bedömande

härav är ofta av betydelse, om den omhändertagne efter utskrivningen kan beredas lämplig bostad och arbetsanställning. Ej sällan är det erforderligt att i samband med utskrivningen meddela särskilda föreskrifter med avseende å den utskrivnes levnadssätt samt att ställa honom under övervakning.

Den enskilde som är omhändertagen på obestämd tid anser ofta det vara en särskild olägenhet, att han icke kan på förhand beräkna, när frihetsberövandet upphör. För honom är det därför av stor vikt att kunna begära utskrivning, när han anser att förutsättningar härför föreligger, samt ett betydande rättssäkerhetsintresse att få utskrivningsfrågan prövad under former, som är ur rättssäkerhetssynpunkt betryggande.

Om här närmast beaktas utskrivning av alkoholmissbrukare, barn och ungdom, som är omhändertagna för skyddsuppfostran, samt försumliga försörjare, som är intagna i arbetshem, så prövas för närvarande utskrivningsfrågan i första hand av föreståndare eller styrelse för anstalt eller av barnavårdsnämnd. Dessa myndigheter synes såtillvida äga särskilda förutsättningar för denna prövning, som de varit i tillfälle att på nära håll iakttaga, hur den enskilde förhållit sig under omhändertagandet. Vid prövningen av utskrivningsfrågan måste uppenbarligen alltid stor vikt fästas vid uppfattningen hos dem, som varit i nära kontakt med den omhändertagne. Därför synes prövningen i första hand av utskrivningsfrågor fortfarande böra kvarligga hos de myndigheter, åt vilka den för närvarande är anförtrödd. Några särskilda föreskrifter torde icke erfordras beträffande myndigheternas handläggning av utskrivningsfrågor. Avsaknaden av sådana föreskrifter kan visserligen väntas medföra i viss mån varierande praxis vid handläggningen, men att så blir fallet synes ej böra innebära större olägenheter. Praxis torde för övrigt kunna påverkas i enhetlig riktning genom direktiv från tillsynsmyndigheten. Ur rättssäkerhetssynpunkt är däremot av vikt, att möjlighet till klagan hos kvalificerad myndighet finnes.

Den omhändertagne bör nämligen för utskrivningsfrågans prövning icke vara beroende enbart av anstaltens föreståndare eller styrelse eller av barnavårdsnämnden. Med dessa myndigheter har han haft åtskilligt att göra, medan omhändertagandet pågått, och därest myndighetens prövning går honom emot, kan han få den uppfattningen, att prövningen icke varit tillräckligt objektiv. Det är därför av värde, att den omhändertagne kan vända sig till en utomstående myndighet för att få utskrivningsfrågan omprövad. Beträffande de för skyddsuppfostran omhändertagna och försumliga försörjare sker denna omprövning nu vid länsstyrelserna, medan vad angår alkoholmissbrukare uppgiften tillkommer socialstyrelsen.

Därest, såsom utredningen föreslår, socialdomstol får till uppgift att pröva frågor om tvångsintagning av alkoholmissbrukare, omhändertagande för skyddsuppfostran och intagning av försumliga försörjare i arbetshem, talar åtskilliga skäl för att prövningen i andra instans av utskrivningsfrågor angående personer, som sålunda omhändertagits, även förläggas till dom-

stolen. Redan frågornas närbesläktade art gör detta naturligt. Men vidare måste ur rättssäkerhetssynpunkt vara av vikt, att det utbyggda förfarande, som utredningen föreslår beträffande handläggningen av frågor rörande omhändertagande, även kan tillämpas i utskrivningsfrågor. Mål angående utskrivning synes visserligen ofta vara av den beskaffenhet, att domstolen kan tillämpa en förenklad handläggningsordning, men i tvistiga och svårbedömda fall är uppenbarligen tillgången till ett utbyggt förfarande av värde.

För socialdomstolens bedömande av frågor angående omhändertagande är vidare av betydelse, att domstolen genom handläggning av utskrivningsfrågor vinner erfarenhet av de spörsmål, som uppkommer vid verkställandet av omhändertagandet.

Såsom framgår av vad tidigare anförts gäller beträffande alkoholmissbrukare en annan ordning för prövningen av utskrivningsfrågor än beträffande för skyddsuppfostran omhändertagna personer och i arbetshem intagna försumliga försörjare. Besvär över anstaltsstyrelsens och föreståndares beslut i frågor angående utskrivning av alkoholmissbrukare anföres icke hos länsstyrelsen utan hos socialstyrelsen. Därjämte kan socialstyrelsen, efter anstaltsstyrelsens hörande, själv förordna om utskrivning före vårdtidens utgång. Denna olikhet torde sammanhånga med socialstyrelsens ställning såsom centralmyndighet på nykterhetsvårdens område och särskilt med att tillsynen över de anstalter där alkoholmissbrukarna är intagna utövas av styrelsen. I 1931 års alkoholistlag fanns icke något stadgande om rätt att anföra besvär över beslut av anstaltsstyrelse eller föreståndare, men enligt stadgorna för de allmänna alkoholistanstalterna ägde de intagna bringa alla vårdfrågor under socialstyrelsens prövning. Härunder hänfördes givetvis frågor angående utskrivning och försökspermission.

De förut anförda skälen för prövning av utskrivningsfrågor vid socialdomstol gäller givetvis också frågor angående utskrivning från vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Ur rättssäkerhetssynpunkt synes vara att föredraga, att prövningen verkställas av en myndighet med den fristående ställning, som domstolen intar, framför att uppgiften handhaves av tillsynsmyndigheten. Det synes jämväl önskvärt, att ordningen för prövning av utskrivningsfrågor inom dessa områden är så enhetlig som möjligt. Det kan icke anses tillfredsställande, att inom vissa områden prövningen kan äga rum med särskilda garantier för den enskildes rättssäkerhet, medan inom ett annat område möjlighet till sådan prövning icke föreligger, då dessa olika områden, såsom i annat sammanhang anförts, äger många beröringspunkter med varandra. Det må även framhållas, att prövningen i högsta instans, som för samtliga områden sker i regeringsrätten, präglas av enhetlighet. Det synes därför önskvärt, att även alkoholmissbrukare beredes möjlighet att få utskrivningsfrågor — varmed avses även frågor angående försökspermission — prövade av socialdomstol.

En sådan ordning torde icke inverka på socialstyrelsens ställning såsom

centralmyndighet inom nykterhetsvården eller i nämnvärd grad beröra styrelsens tillsynsuppgifter avseende anstaltsväsendet. Att den skulle leda till besvärande konfliktsituationer torde icke behöva befaras. Styrelsen bör givetvis bibehållas vid sin rätt att pröva besvär i andra vårdfrågor än utskrivningsfrågor. Däremot synes socialstyrelsens befogenhet att själv förordna om utskrivning icke väl överensstämmer med en ordning, enligt vilken prövning av besvär i utskrivningsfrågor överflyttas från socialstyrelsen till socialdomstolen. Denna styrelsens befogenhet bör därför upphöra, och så synes även utan olägenhet kunna ske, då styrelsen i praktiken sällan utnyttjar sin rätt att själv förordna om utskrivning. Enligt uppgift förekom sålunda under åren 1956 och 1957 icke i något fall, att styrelsen förordnade härom.

Prövning inför länsstyrelse eller socialstyrelsen av frågor angående utskrivning av för skyddsuppfostran omhändertagna, av försumliga försörjare, som intagits i arbetshem, eller av alkoholmissbrukare, som vistas å vårdanstalt, förekommer såsom tidigare nämnts icke i större omfattning. Detta förhållande bör emellertid icke medföra, att möjligheten till prövning under betryggande garantier för den enskildes rättssäkerhet anses vara av mindre betydelse. Ur principiell synpunkt får det tvärtom anses vara av stor vikt, att den omhändertagne har möjlighet till sådan prövning.

Under hänvisning till det anförda förordar utredningen, att möjlighet beredes till prövning inför socialdomstolen av utskrivningsfrågor angående alkoholmissbrukare, barn och ungdom, som är omhändertagna för skyddsuppfostran, samt i arbetshem intagna försumliga försörjare. Dylik prövning bör komma till stånd efter besvär av den enskilde eller av den kommunala nämnd, som saken rör. Om rätt till sådan prövning bör stadgas i vederbörande speciallagstiftning.

Beträffande handläggningen torde behov av muntlighet ej föreligga i samma omfattning som i mål angående omhändertagande. I de flesta fall torde en prövning på de skriftliga handlingarna vara till fyllest. I fall av upprepad begäran om utskrivning utan att nya skäl tillkommit finnes uppenbarligen icke anledning att anordna muntlig förhandling. I särskilda tveksamma och tvistiga fall däremot kan det vara av värde att ha tillgång till ett muntligt förfarande av den art, som utredningen föreslår. Muntligt förfarande kan vara av betydelse bl. a. på det sätt, att därigenom möjligheterna ökas för att den omhändertagne skall inse värdet av ett fortsatt omhändertagande i de fall, där sådant befinnes erforderligt.

Även vid handläggningen inför socialdomstolen av utskrivningsfrågor bör finnas en särskild företrädare för det allmännas intresse, att omhändertagandet icke bringas att upphöra, med mindre förutsättningar härför föreligger. För denna uppgift synes kunna ifrågakomma den myndighet, som i första hand prövat utskrivningsfrågan. Visserligen kan mot en sådan ordning anföras, att härigenom risk uppstår för en skärpning av motsatsförhållandet mellan myndigheten och den omhändertagne, vilket kan vara

till skada för det fortsatta omhändertagande, som må befinnas erforderligt, och vidare kan det vara tivelaktigt, om myndigheten alltid besitter nödiga kvalifikationer för att på ett tillfredsställande sätt utföra talan, som här avses. Dock har redan genom att myndigheten vägrat utskrivning motsättningar uppstått i förhållande till den omhändertagne, och i många fall torde knappast behöva befaras, att dessa kommer att ökas genom att myndigheten vid handläggning inför socialdomstolen företräder det allmänna. Om man icke vill tillskapa en särskild myndighet för uppgiften att inför domstolen föra det allmännas talan — vilket av tidigare anförda skäl icke synes böra ifrågakomma — torde den här ifrågasatta ordningen vara den lösning, som närmast erbjuder sig. Vid bedömningen av utskrivningsfrågor är alltid den enskildes förhållanden under tiden för omhändertagandet av vikt. Den bästa kännedomen härom äger den myndighet, som här är i fråga. Genom att myndigheten företräder det allmänna inför socialdomstolen, blir myndigheten i tillfälle att inför denna framlägga sin kännedom i berörda hänseende, och härigenom främjas utredningen. De olägenheter, som må följa av den föreslagna lösningen, torde kunna bemästras. De torde framträda mindre vid ett skriftligt förfarande än vid ett muntligt, och såsom förut nämnts torde förfarandet oftast komma att bli skriftligt. Liksom i intagningsärenden bör det även här åligga socialdomstolen att så mycket som möjligt underlätta för det allmännas företrädare att fullgöra sina uppgifter i processen.

I fråga om handläggningen i övrigt bör samma huvudprinciper gälla som beträffande intagningsprocessen. Muntlig handläggning bör således i princip vara offentlig. Möjligheten att anordna vittnesförhör torde vara av mindre betydelse vid handläggningen av utskrivningsfrågor än i intagningsprocessen, men i särskilda fall torde den kunna vara av värde. Samma synes gälla möjligheten att hemlighålla utredning för den omhändertagne. I regel torde utredning angående hans uppförande under omhändertagandet ej böra undanhållas honom. I vissa fall kan vara av värde, att domstolen kan förordna biträde åt den omhändertagne. Då denne är berövad friheten, kan nämligen i högre grad än eljest svårigheter föreligga för honom att själv anskaffa biträde.

Vad angår det återstående område, där frihetsberövandet är tidsbestämt, nämligen de fall, där omhändertagande skett på grund av psykiska sjukdoms- och abnormtillstånd, föreligger speciella förhållanden. Frågan om utskrivning i dessa fall kommer därför att i ett senare sammanhang upptagas till behandling.

V. Prövning av socialdomstols beslut

I utredningens uppdrag ingår icke att framlägga förslag till organisation av högre instans och till handläggningsordning vid denna. Utredningen

utgår emellertid från att socialdomstols beslut skall kunna prövas i regeringsrätten. Det är tänkbart, att det av utredningen föreslagna utbyggda förfarandet kan göra en omorganisation av regeringsrätten önskvärd, en fråga som diskuterats även i andra sammanhang. Frågan om muntligt förfarande i vissa fall vid handläggningen i regeringsrätten har redan med nuvarande ordning varit under diskussion och aktualiseras givetvis ytterligare, om utredningens förslag genomföres. Utredningen har med hänsyn till sina direktiv icke anledning att närmare gå in på denna fråga men vill betona, att genomförandet av utredningens förslag icke kan anses beroende av frågans lösning.

Särskild motivering

Om socialdomstol och dess behörighet

1 §.

I 1 § SdL har intagits de bestämmelser, som reglerar det beslutande organets ställning och sammansättning. Dessa bestämmelser, vilka ur rättssäkerhets-synpunkt är av särskilt intresse, har utförligt behandlats i den allmänna motiveringen i avsnittet om det beslutande organet.

Utredningen har funnit de myndigheter, på vilka prövningen av här aktuella ingripanden för närvarande ankommer, icke uppfylla de krav, som måste uppställas på beslutande organ i ett utbyggt förfarande. Då det gällt att utforma lämpliga dylika organ, har förstärkning av nämnda myndigheter eller inrättande av särskilda organ varit de alternativ, som ansetts kunna komma i fråga. Vid båda alternativen har aktualiserats spørsmålet om prövningen bör ankomma på kommunala organ eller på länsorgan.

Såsom framgår av den allmänna motiveringen har utredningen stannat för en ordning med länsorgan, dock med bibehållande av barnavårdsnämnds beslutanderätt i ärenden angående skyddsuppfostran. Utredningen har vidare funnit organen lämpligen höra bestå av tre ledamöter, varav en lagfaren ordförande samt två personer beprövade i allmänna värv.

Beträffande den ställning, som bör ges organen, samt de kvalifikationer, som bör krävas av ordföranden, har, såsom framgår av den allmänna motivering, inom utredningen yppats delade meningar. Tre av utredningens fem ledamöter föreslår, att organet i varje län skall anknytas till länsstyrelsen och i Stockholms stad till överståthållarämbetet. Detta skall ske på så sätt, att i varje län landssekreteraren eller dennes ställföreträdare och i Stockholms stad underståthållaren eller vederbörande kanslidirektör skall vara ordförande i organet (länsstyrelsealternativet). Utredningens två övriga ledamöter anser, att uppgiften att vara ordförande i organet icke bör på angivet sätt bindas vid befattningshavare inom länsstyrelserna och överståthållarämbetet och föreslår, att i stället skall föreskrivas, att ordföranden bör vara eller ha varit ordinarie innehavare av domarämbete (domaralternativet). Beträffande de skäl, som åberopats för de olika alternativen, hänvisas till den allmänna motiveringen. Det beslutande organet vid länsstyrelsealternativet blir trots den i organisatoriskt hänseende nära anknytningen

till länsstyrelsen fristående i förhållande till denna. Detta blir uppenbarligen fallet även med det beslutande organet vid domaralternativet. Det är i detta sammanhang att anmärka att, oaktat vad som vid domaralternativet anföres om betydelsen av att en domare ingår i det beslutande organet, den föreslagna lagtexten icke utesluter möjligheten att till ordförande utse annan lämplig person med jämförliga kvalifikationer. Såsom närmare utvecklats i den allmänna motiveringen, har utredningen föreslagit, att organet skall benämnas socialdomstol.

Med ledamot avses såväl ordförande som bisittare. De allmänna behörighetsvillkoren för ordförande och bisittare överensstämmer i huvudsak med dem, som upptagits i rättegångsbalken för lagfaren domare (RB 4: 1) och nämndeman (RB 4: 6).

Till förhindrande av att uppdraget att vara bisittare i socialdomstol blir alltför betungande bör flera personer finnas, mellan vilka tjänstgöringen kan fördelas. Detta kan åstadkommas antingen genom ett system med ordinarie ledamöter och ersättare för dessa eller genom utseende av ett flertal personer med inbördes lika ställning, vilka kan tjänstgöra i domstolen. Sistnämnda ordning överensstämmer i huvudsak med den, som enligt 1948 års länsstyrelseutredning borde tillämpas vid den lekmanamedverkan i länsstyrelserna, som förordades av utredningen. Enligt länsstyrelseutredningens förslag skulle för varje ämnesområde, inom vilket lekmanamedverkan skulle förekomma, utses en grupp bisittare. Antalet bisittare för deltagande i handläggning av arbetsmarknadsfrågor skulle vara minst sju. För övriga områden skulle antalet bisittare bestämmas av Konungen. Enligt utkast till anvisningar rörande tillämpningen av bestämmelserna om särskilda bisittare i länsstyrelserna förutsattes, att samtliga bisittare skulle indelas till regelbunden tjänstgöring samt att bisittare med huvudsaklig uppgift att tjänstgöra blott vid förfall för andra bisittare, med visst undantag, icke skulle utses. Krav på att samtliga bisittare för viss ärendegrupp skulle tagas i anspråk i ungefär samma omfattning ansåg utredningen icke böra uppställas. Hinder skulle icke föreligga att, där så vore lämpligt, utse två eller flera bisittargrupper med huvudsaklig uppgift att delta i alkoholistärenden. Ärendena borde därvid fördelas så, att på varje grupp skulle komma ärenden från viss del av länet. Vid inträffande förfall för bisittare finge i hans ställe bisittare ur annan lämplig grupp inkallas till tjänstgöring.

Vad gäller bisittarna i socialdomstol synes en ordning liknande den, som upptagits i förslaget om lekmanamedverkan i länsstyrelserna, men med förhållandevis stor frihet i fråga om fördelningen av tjänstgöringen bisittarna emellan, vara att föredraga framför ett system med två ordinarie ledamöter och ersättare för dessa. I överensstämmelse härmed skall enligt utredningens förslag för varje län förordnas flera personer, vilka skall ha att tjänstgöra såsom ledamöter i socialdomstolen. Hur många personer, som skall förordnas för varje län, bör bestämmas med hänsyn till det antal mål,

som domstolen får att handlägga, samt länets storlek. Vid förordnandet bör hänsyn tagas till den geografiska fördelningen av ärendena samt beaktas önskvärdheten av att olika delar av länet blir representerade. Att uppställa regler om särskilda bisittare för olika slag av mål och ärenden eller att eljest binda ordföranden vid fördelningen av tjänstgöringen torde med hänsyn till de olika förhållanden, vilka kan vara att beakta i de skilda länen, icke böra komma i fråga. Det bör i stället ankomma på ordföranden att efter omständigheterna bestämma fördelningen av tjänstgöringen mellan dem som förordnats.

Antalet personer, som för varje län skall utses att tjänstgöra såsom bisittare i socialdomstolen, torde böra bestämmas av Konungen. Härför talar bl. a. att ändring av nämnda antal på ett enkelt sätt bör kunna ske, om ändrade eller särskilda förhållanden påkallar detta. Beträffande det sätt, på vilket de angivna personerna skall utses, kan skäl anföras såväl för att de bör utses av kommunala organ, exempelvis landstingen och stadsfullmäktige i städer utanför landsting, som för att de bör utses av Konungen. Från förefintliga kollegiala organ inom länsförvaltningen kan exempel anföras på båda ordningarna. I fråga om utskrivningsnämnderna vid sinnessjukhusen, vilka nämnder har att pröva frågor likartade dem, som skall ankomma på socialdomstolarna, gäller att icke självskrivna ledamöter i dessa skall utses av Konungen. Att så bestämmas även beträffande socialdomstolarna synes utredningen lämpligt med hänsyn såväl till de uppgifter, som skall ankomma på domstolarna, som till de organisatoriska fördelar, som är förknäpade med en sådan ordning.

Den tidsperiod, för vilken ovannämnda personer skall utses, bör icke göras för kort. Den tid, sex år, som föreslagits, överensstämmer med den, som gäller för nämndemän. I utredningens förslag har icke upptagits någon bestämmelse om skyldighet att mottaga uppdrag såsom bisittare eller om inskränkningar i rätten att avsäga sig mottaget uppdrag. Att uppdraget förfaller, därest ledamoten icke längre uppfyller de allmänna behörighetsvillkoren, följer av 1 § andra stycket.

3 och 4 §§.

De bestämmelser om domarjäv, till vilka 3 § hänvisar, finnes i 4 kap. 13—15 §§ RB. Vid tillämpning av nämnda stadganden bör bisittare i socialdomstol jämfästas med ledamot i kollegial domstol.

Av bestämmelserna om jäv följer att den, som i egenskap av ledamot av kommunal nämnd eller av befattningshavare inom socialvården tagit befattning med visst ärende, icke äger att såsom bisittare i socialdomstolen deltaga i handläggning av samma ärende. Över huvud taget synes lämpligt, att ledamot av kommunal nämnd icke deltagar såsom bisittare i domstolen vid handläggning av ärende, som anhängiggjorts av den kommunala nämnd han tillhör.

5 §.

Erforderliga bestämmelser i vilka hänseenden inom varje särskilt område prövningsrätt skall tillkomma socialdomstol bör ha sin plats i den lag, som reglerar ifrågavarande område. Det skulle under sådana förhållanden kunna vara tillfyllest att i SdL angiva dess tillämpningsområde genom en allmän hänvisning till vad som för varje särskilt fall finnes föreskrivet. Det synes emellertid önskvärt, att upplysning om de viktigaste delarna av nämnda tillämpningsområde kan erhållas direkt av SdL. I överensstämmelse härmed har i 5 § särskilt beaktats tvångsintagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, omhändertagande för skyddsuppfostran, intagning i arbetshem, ådömande av tvångsarbete samt inskrivning vid särskola och vårdanstalt för psykiskt efterblivna medan övriga ingripanden eller åtgärder innefattats i en allmän hänvisning till icke särskilt angivna stadganden.

Beträffande de frågor inom varje område, som det skall ankomma på socialdomstol att pröva, hänvisas till den utförliga framställning, som lämnas i redogörelsen för tillämpning av utredningens förslag å olika områden av administrativa frihetsberövanden.

Första punkten. Förslaget an knyter beträffande här berörda intagningsärenden till den ordning, som gäller enligt NvL. Utredningen föreslår emellertid, att reglerna i 19 § 2 mom. och 20 § NvL, enligt vilka fråga om tvångsintagning i vissa fall kan av länsstyrelsen prövas utan ansökan eller oaktat ansökan återkallats, skall utgå. Reglerna i SdL skall vidare äga tillämpning även beträffande återintagning.

Andra punkten. Beträffande mål angående skyddsuppfostran bygger förslaget på nu gällande ordning.

Tredje punkten. Stadgandet förutsätter, att gällande ordning för intagning av försumliga försörjare i arbetshem ersättes med ett förfarande, enligt vilket fråga om dylik intagning skall upptagas av socialdomstol efter ansökan av den kommunala nämnd, som påkallar ingripandet (barnavårdsnämnd eller socialnämnd).

Fjärde punkten. Beträffande lösdrivare utgår förslaget från att fråga om ådömande av tvångsarbete skall upptagas efter framställning av polismyndighet. Beträffande försumliga försörjare bör, därest — mot vad utredningen förordar — möjligheten att döma till tvångsarbete för dessas del bibehållas, liksom för närvarande ankomma på styrelse för arbetshem att göra motsvarande framställning.

Sjätte punkten. Under denna punkt faller omhändertagande i avbidan på måls slutliga avgörande (tillfälligt omhändertagande), under förutsättning att enligt gällande bestämmelser för det område, som beröres, prövningsrätt skall tillkomma socialdomstol. Att domstolen i det fall, att underordnad myndighets beslut gått i verkställighet utan hinder av att det icke vunnit laga kraft, kan förordna om avbrytande av verkställigheten följer redan av dess befogenhet att pröva det ingripande varom fråga är. Enligt föreva-

rande stadgande blir SdL vidare, under förutsättning att särskild föreskrift gives därom, tillämplig även på ingripanden inom andra områden än dem som särskilt angivits i p. 1—5. Till frågor om fortvaron av frihetsberövande eller frihetsinskränkande ingripande är att hänföra bl. a. fråga om utskrivning eller försöksutskrivning. Till domstolen torde i princip böra föras endast ingripanden, som innefattar ett frihetsberövande eller en frihetsinskränkning. Därest i mål om dylikt ingripande domstolen finner annan åtgärd böra ifrågakomma, bör emellertid domstolen kunna besluta därom. Föreskrift om domstolens behörighet i detta hänseende bör ges i den lag, som reglerar förutsättningarna för ingripande på berörda område. Utredningen har vidare ansett möjlighet böra finnas att genom särskild föreskrift tillägga socialdomstol beslutanderätt även i fråga om åtgärd, som utan att innebära ett frihetsberövande eller en frihetsinskränkning likväl till sin betydelse för den enskilde kan vara att jämföra med ingripande av sådan innebörd eller äger sådant samband därmed, att den anses böra prövas av socialdomstol. I överensstämmelse härmed har vad gäller de områden, som utredningen behandlat, socialdomstol tillagts behörighet att pröva fråga om varning enligt lösdrivarlagen.

6 §.

Vid vilken socialdomstol visst mål skall kunna anhängiggöras bör framgå av den lag, som reglerar förutsättningarna för ingripande på ifrågavarande område.

Beträffande mål angående alkoholmissbrukare, försumliga försörjare och lösdrivare förutsätter utredningen, att de skall kunna upptagas av socialdomstolen i det län, där vederbörande har sitt hemvist eller uppehåller sig. Mål angående försumliga försörjare bör därutöver kunna upptagas av domstolen i det län, där till följd av den försummade underhållsplikten kostnad uppkommit för det allmänna. Detta innebär, att barnavårds- eller socialnämnd har möjlighet att vända sig till domstolen i det egna länet, även om den underhållsskyldige har hemvist eller uppehåller sig i annat län. Att en sådan möjlighet finnes är av stor betydelse, eftersom det icke torde vara ovanligt, att den underhållsskyldige har hemvist och vistas i annat län än det, i vilket kostnad uppkommit för det allmänna.

Enligt 72 § b) BvL kan intagning i arbetshem ifrågakomma, även om den underhållsskyldiges försummelse i fråga om underhållsplikten icke medfört att kostnad uppkommit för det allmänna. Bibehålles denna möjlighet, bör mål om arbetsföreläggande kunna upptagas även av socialdomstolen i det län, där den underhållsberättigade vistas.

I de fall, i vilka fråga är om beslut, som genom underställning eller besvär skall komma under socialdomstols prövning, finnes den utredning, som legat till grund för beslutet vanligen samlad hos den myndighet, som meddelat detta. Med hänsyn härtill bör prövningen i dessa fall lämpligen an-

komma på domstolen i det län, där nämnda myndighet har sin verksamhet. Styrelse för skola, hem eller anstalt bör i detta sammanhang anses ha sin verksamhet där skolan, hemmet eller anstalten finnes, även om styrelsens sammanträden icke hålles där och styrelsens ledamöter är bosatta å annan plats. Har nu angiven inrättning anläggning inom mer än ett län, bör styrelsens verksamhet anses förlagd till det län, där huvudanläggningen finnes.

En reglering sådan som den ovan berörda innebär, att här aktuella mål kan anhängiggöras vid den socialdomstol, som med hänsyn till utredningen är lämpligast. En naturlig benägenhet hos de kommunala nämnderna att vända sig till domstolen i det egna länet kan emellertid leda till, att mål anhängiggöres vid denna, även om ur utredningssynpunkt annan socialdomstol vore att föredraga. Särskilt kan olägenheter därvid uppkomma vid tillämpningen av de regler, som föreslagits bli gällande för försumliga försörjare. För att dylika olägenheter i särskilda fall skall kunna elimineras, har i 6 § givits regler om överflyttning av mål från en socialdomstol till en annan. Att besluta om överflyttning bör ankomma på den domstol, vid vilken målet anhängiggjorts. Överflyttning skall endast kunna ske till domstol, som skulle ha varit behörig att direkt upptaga målet. För att överflyttning skall kunna ske erfordras icke, att framställning därom gjorts av part. Med hänsyn till de kommunala nämndernas ovanberörda intresse av att få av dem anhängiggjorda mål handlagda vid socialdomstolen i det egna länet, synes överflyttning av mål böra ske endast i sådana fall, då en handläggning vid sistnämnda domstol ur utredningssynpunkt är förenad med särskilda svårigheter. Detta torde bli fallet främst i mål, i vilka skall förekomma omfattande muntlig handläggning. Skall vittnesförhör hållas med någon, som är bosatt utom länet, bör beaktas den möjlighet till bevisupptagning vid annan domstol, varom stadgas i 29 §.

Undantagsvis kan mot samme person samtidigt förekomma mål vid olika socialdomstolar eller flera mål vid en socialdomstol. Därvid kan tänkas såväl att enahanda ingripande påkallas i de olika målen som att målen är sinsemellan av olika art. Med tanke på dylika fall har övervägts, att i SdL intaga regler om sammanförande av mål till en domstol samt om förening av mål vid samma domstol. Några regler i dessa hänseenden har emellertid icke medtagits. Detta sammanhänger med att möjlighet torde finnas för domstolarna att utan särskilda föreskrifter i förekommande fall åstadkomma en ur handläggningssynpunkt lämplig ordning. För det fall att mål anhängiggjorts vid olika domstolar synes sålunda, då fråga är om samma slags ingripande, berörda domstolar i samråd och under medverkan av parterna kunna ordna så, att prövningen förlägges till en domstol. På motsvarande sätt bör vidare, då fråga är om olika ingripanden, överenskommelse kunna träffas om den ordning, i vilken målen skall handläggas. Har vid samma domstol anhängiggjorts flera mål mot samme person, är naturligt att målen handläggas gemensamt eller i anslutning till varandra.

Om part, ombud och biträde

7 och 8 §§.

Den enskilde, vilken motsätter sig ett ingripande, som ifrågasättes mot honom, uppfattar vanligen ingripandet såsom obefogat och bringas i viss motsatsställning till den, som kräver att ingripandet sker. Denna motsatsställning kommer i förfarandet till uttryck i ett partsförhållande. Å ena sidan kommer en företrädare för samhällsintresset och å den andra den eller de, mot vilka det aktuella ingripandet riktas.

Att i partsställning tillvarataga det allmännas intresse bör ankomma på en myndighet. Enskild bör sålunda icke vara behörig att hos socialdomstolen påkalla ingripande, som här avses. Att denna myndighet därvid skall intaga en oberoende ställning i förhållande till domstolen följer av de allmänna grunderna för förfarandet.

Uppgiften att föra det allmännas talan synes i enlighet med vad i den allmänna motiveringen anförts företrädesvis böra åvila de myndigheter, som har att utöva samhällets tillsyn på det område, varom fråga är, främst de kommunala nämnderna. I särskilda fall torde uppgiften böra ankomma på annan myndighet, exempelvis i vissa intagningsärenden inom nykterhetsvården polismyndighet och i ärenden angående utskrivning från skola eller anstalt vederbörande skol- eller anstaltsstyrelse. Vilken myndighet, som i varje fall skall komma i fråga, bör regleras i de lagar, vilka behandlar förutsättningarna för ingripande på berörda områden. I överensstämmelse härmed har i förevarande hänseende i 7 § SdL intagits hänvisning till vad för varje särskilt fall finnes stadgat.

De mål, i vilka den föreslagna handläggningsordningen skall tillämpas, avser ingripanden i den enskildes frihet till person. Det är därvid naturligt, att den mot vilken ingripandet riktas uppfattas såsom part i förfarandet. I de fall åtgärden avser någon som står under annans vårdnad, kan den emellertid även uppfattas såsom riktad mot vårdnadshavaren, enär den innebär intrång i dennes befogenheter.

Vad först angår den, mot vilken ingripande ifrågasättes, uppkommer spørsmålet i vilken mån dennes ställning i förfarandet skall röna inverkan av omyndighet eller minderårighet. I den allmänna rättegångsordningen kan, såvitt gäller tvistemål, varje fysisk person vara part i rättegång (RB 11: 1). Partsbehörigheten sammanfaller med förmågan att vara bärare av rättigheter och skyldigheter, med den s. k. rättssubjektiviteten. Varje fysisk person äger emellertid icke alltid att med rättslig verkan genom egna handlingar förvärva rättigheter eller ikläda sig skyldigheter. Den rättsliga handlingsförmågan kan vara utesluten eller begränsad. I överensstämmelse härmed gäller, att fysisk person kan sakna eller ha begränsad behörighet att självständigt föra talan i civil rättegång, vari han är part. Råder icke parten över tvisteföremålet eller avser rättegången rättshandling, som han ej själv

äger företaga, har han ej heller processbehörighet i målet. Reglerna om omyndigs rättsliga handlingsförmåga tillhör privaträtten. Enligt dessa gälder, att den som är under sexton år som regel icke har sådan förmåga. Därav följer, att han icke heller har behörighet att självständigt föra talan i förmögenhetsrättsliga tvister. Omyndig, som fyllt sexton år, har i viss utsträckning tillagts dylik förmåga och har däremot svarande processbehörighet.

Vid talan på grund av skadegörande handling äger i fråga om processbehörigheten tillämpning de regler, som gäller för målsägande och tilltalad i brottmål. Är i nu berörda fall den omyndige käre eller målsägande och rör målet egendom, gäller ovannämnda regler för förmögenhetsrättsliga tvister i allmänhet, d. v. s. den omyndiges processbehörighet sammanfaller med hans rättsliga handlingsförmåga beträffande den egendom, varom fråga är. Rör mål, vari den omyndige har nyssnämnda partsställning, dennes person, äger den som har vårdnaden om den omyndige föra talan för honom. Den omyndige äger ock själv föra talan, därest han fyllt aderton år (RB 11: 1 och 20: 14). Är i ovannämnda mål den omyndige svarande, äger han själv föra talan i målet. Talan kan dock även föras av den som har vårdnaden om honom. Vad nu sagts om svarande i nämnda mål gäller också för tilltalad i brottmål (RB 11: 1 och 21: 1). Därvid är dock att erinra om att enligt gällande straffmyndighetsregler talan om ansvar icke kan föras mot den som är under femton år.

För vissa mål, vilka rör någons person eller status, har behörigheten att föra talan särskilt reglerats. Sålunda gäller, att i mål om hävande av omyndighetsförklaring den omyndige äger själv föra sin talan (FB 20: 16). Talan för sinnessjuk och sinnesslö i äktenskapsmål och mål angående äktenkaplig börd liksom talan för underårig i sistnämnda mål skall föras av förmyndaren (GB 15: 3, FB 20: 2). I särskilda fall skall i stället ankomma på god man, som avses i 18 kap. FB, att företräda den omyndige. I mål om faderskap till barn utom äktenskap, om sådant barns egenskap av trolvningbarn eller om underhåll till barn gäller, att rätt att företräda barnet tillkommer såväl modern, därest hon har vårdnaden, som förmyndaren, om särskild sådan finnes, och barnavårdsman (FB 20: 4 och 11). I fråga om adoption av underårig tillkommer talerätt dennes föräldrar eller, om ingendera av dessa är vårdnadshavare, förmyndaren. Detta följer därav att deras samtycke som regel erfordras för att adoption skall få ske. Samtycke erfordras även av den underårige, därest han fyllt tolv år, dock att, beträffande den som är under sexton år, adoption må ske utan hinder av att samtycke icke föreligger, därest det kan antagas lända honom till skada att han tillfrågas (FB 4: 5). Underårig, som uppnått tolv års ålder, får med hänsyn härtill anses behörig att själv föra talan. Talan mot beslut i ärende angående antagande av adoptivbarn må föras av envar, som skall höras i ärendet (FB 20: 8).

Utöver ovan behandlade fall kommer de mål och ärenden, vilka har till

föremål rätten att bestämma över eller företräda omyndig. I ärenden angående vårdnaden om barn synes partsställning främst tillkomma föräldrarna. I dylika fall skall emellertid den omyndiges intresse beaktas och avgörandet träffas i enlighet med vad som är mest förenligt med dennes bästa. I överensstämmelse härmed har barnavårdsman givits behörighet att hos rätten påkalla förordnande i fråga om vårdnaden (FB 6: 6). Domstol har vidare att på anmälan av allmän åklagare eller barnavårdsnämnd upptaga dylik fråga (FB 6: 6). Enligt godtagen tillämpning av 191 § utsökningslagen äger vårdnadshavare rätt att under vissa förutsättningar erhålla handräckning för att få barn utlämnat till sig. Dylik rätt föreligger dock enligt praxis icke mot barnets vilja, om det fyllt femton år. Rätten är ej heller i övrigt ovillkorlig. Den sökta åtgärden beviljas sålunda endast om handräckning finnes lämpligen böra ske. Allt efter barnets ålder och förståndsutveckling synes hänsyn tagas till dess egen vilja. — Talerätt i fråga om förordnande eller entledigande av förmyndare tillkommer, förutom överförmyndare, förmyndare, barnavårdsman samt den omyndiges make och närmaste fränder, den omyndige själv, om han fyllt sexton år. Behörighet att göra ansökan om entledigande av förmyndare, som gjort sig skyldig till försummelse i vårdnaden om underårig, tillkommer därjämte allmän åklagare och barnavårdsnämnd. Beträffande förvaltningen av den omyndiges egendom gäller, att ansökan om tillstånd till åtgärd med denna egendom endast kan göras av förmyndaren. Talan mot beslut med avseende å sådant tillstånd må dock, förutom av förmyndaren, i vissa fall föras av den omyndige själv, om han fyllt sexton år (FB 20: 28 och 29).

Av det anförda framgår, att den vars intresse beröres av en tvist i allmänhet också gives ställning av part i denna. Beträffande vissa ärenden angående adoption samt vissa förmynderskapsärenden har detta vad gäller underårig kommit till uttryck däri, att företrädare för denne givits talerätt. Barnavårdsnämnd torde främst uppfattas såsom företrädare för samhällets intresse på hithörande område. Enär emellertid ändamålet med barnavårdsmyndigheternas verksamhet är att följa barns och ungdoms förhållanden och där så påkallas av omständigheterna ingripa med åtgärder för deras vård och uppfostran, torde nämnden även vara att uppfatta såsom företrädare för den underåriges intresse. Också vårdnadshavaren uppfattas emellertid, även om han kan ha ett eget intresse i saken, vanligen som företrädare för den underårige. Vad gäller den underårige synes dennes eget intresse i förevarande mål icke alltid till sitt innehåll vara sådant, att han bör behandlas såsom part i förfarandet. Sålunda torde mindre barn kunna anses så underordnade vårdnadshavarens bestämmanderätt, att de ingripanden, om vilka här är fråga, blir att uppfatta såsom riktade enbart mot denna. Anledning torde under sådana omständigheter saknas att ge sådant barn ställning av part. Vad däremot gäller underårig, vilken behandlas såsom fullt ansvarig för sina handlingar och vilken allmänt tillerkännes rätt att i

viss utsträckning råda över sin person, innefattar de åtgärder, som på här ifrågavarande områden kan förekomma, uppenbarligen ingripande i den underåriges egen bestämmanderätt. Detta leder till att sådan underårig bör erhålla partsställning.

Att ange viss ålder, vid vilken dylik rådighet allmänt kan anses inträda, är förenat med svårigheter med hänsyn till de avsevärda olikheter, som kan föreligga i de enskilda fallen. Utredningen har emellertid stannat för att gränsen bör dragas vid femton års ålder. Denna ålder har även i andra sammanhang tillagts betydelse. Så t. ex. inträder straffmyndighet vid femton års ålder. Att en dylik gräns bestämts bör icke utesluta, att då den som talan avser kan förstå innebörden av ifrågasatta åtgärder, berättigad hänsyn tages till hans önskningsar. Barn under femton år, som talan avser, bör i nämnda fall, där så finnes erforderligt, lämnas tillfälle att inför socialdomstolen uttala sig om förhållandena i målet och de nämnda åtgärderna. I överensstämmelse härmed har i 21 § lagförslaget intagits regler om förhör med barn, som nu sagts.

Att i mål angående skyddsuppfostran, varå SdL skall äga tillämpning, vårdnadshavaren har ett eget intresse, som motiverar att han erhåller ställning av part i förfarandet, följer av det ovan anförda. Detsamma får anses gälla i andra mål, vari den, som avses med ifrågasatt ingripande, är underårig. Att den som har vårdnaden om underårig förlorar sin partsställning, om vårdnadsförhållandet upphör, är uppenbart och äger tillämpning även i det fall, att underårig ingått äktenskap och därför icke skall stå under någons vårdnad.

Ett omhändertagande för skyddsuppfostran innebär icke, att därigenom vårdnadshavaren förlorar den rättsliga vårdnaden om barnet. De i vårdnaden ingående särskilda befogenheterna måste emellertid enligt sakens natur till väsentlig del vila, liksom de suspenderas, om barnet intages i straffanstalt. Finner barnavårdsnämnden överflyttning av den rättsliga vårdnaden erforderlig, har den att göra anmälan därom till vederbörande allmänna domstol.

I fråga om processbehörigheten har utredningen intagit ståndpunkten, att underårig, som är part, ävensom den som är omyndigförklarad, skall äga själv föra sin talan. Detta utesluter i och för sig icke, att därjämte annan gives behörighet att företräda den omyndige. Att i mål, vari underårig är part, vårdnadshavare ej synes böra komma i fråga såsom ställföreträdare följer av vad ovan anförts därom, att icke blott vårdnadshavaren utan även barnavårdsnämnden kan göra anspråk på att företräda den underåriges intresse. Det är i detta sammanhang att erinra om att vårdnadshavarens intresse tillgodosetts genom att han gjorts till part. Att vårdnadshavaren icke skall anses föra talan för den underåriga kan vara av värde ur den underåriges synpunkt, exempelvis i fall, då vårdnadshavaren är beredd att medge eller förordade ett av barnavårdsnämnden föreslaget ingripande, men den un-

deråriga anser ingripandet obefogat. Med hänsyn till den ställning, som tillkommer barnavårdsman i förhållande till barnavårdsnämnden, kan i här ifrågasatt konfliktssituation icke heller anses lämpligt att ge barnavårdsman den behörighet att företräda den underåriga, som på vissa andra områden tillagts honom. En återstående möjlighet är att anförtro uppgiften att företräda den underåriga åt en särskilt förordnad god man. Mot en sådan lösning talar emellertid, att den kan komma att onödigt belasta förfarandet och motverka den enkelhet i detta, som bör eftersträvas. Vad gäller de fall, i vilka den underåriges förmyndare icke samtidigt är vårdnadshavare och därigenom part, bör emellertid hinder icke föreligga för förmyndaren att, oaktat den underåriga har processbehörighet, i sin egenskap av ställföreträdare för denne föra talan.

Frågan om ställföreträdarens rätt att föra talan har aktualitet även beträffande omyndigförklarade. Det synes i fråga om dessa vara naturligt, att förmyndaren får föra talan utan hinder av att den omyndige själv har processbehörighet.

Den nära till hands liggande farhågan att, vid en sådan ordning som den utredningen föreslagit, saken i vissa fall icke kommer att bli tillräckligt belyst utifrån underårig parts synpunkt får anses ogrundad i betraktande av vad i 21 § föreskrivits om muntligt förhör med enskild part samt vad i 9 § stadgats om möjlighet att förordna offentligt biträde för sådan part.

Det synes vara av värde, att bland reglerna om förfarandet i de mål, varom nu är fråga, intages föreskrifter om parts rätt att anlita ombud eller biträde. Det är att antaga att, därest den föreslagna handläggningsordningen genomföres, det kommer att bli vanligare än för närvarande, att part anlitar hjälp vid utförande av sin talan. Nämda ordning öppnar sålunda processuella möjligheter, vilka särskilt enskild part icke alltid kan tillvarata på egen hand. Under sådana förhållanden och med hänsyn till de uppgifter, som vid ett utbyggt förfarande ankommer på ombud och biträden, synes dessutom önskvärt, att närmare regler finnes rörande dessas verksamhet.

Den i 8 § andra stycket stadgade rätten att anlita ombud eller biträde gäller även för myndighet, som för det allmänna talan. Av hänvisningen i 8 § andra stycket till RB:s bestämmelser följer bl. a. att till ombud eller biträde endast må brukas den som socialdomstolen med hänsyn till redbarhet, insikter och tidigare verksamhet finner lämplig samt att domstolen, därest han visar oredlighet, oskicklighet eller oförstånd eller eljest finnes olämplig, skall avvisa honom såsom ombud eller biträde i målet. Krav på särskilda kvalifikationer, såsom viss juridisk eller annan utbildning, har icke uppställts. Hinder bör icke finnas att såsom ombud eller biträde anlita person, vilken allmänt sett kan antagas ha förmåga att bedöma behovet av de åtgärder, som ifrågasattes mot den enskilde, samt att komma till rätta med de uppgifter, som förfarandet i målet kan ställa honom inför. Dessa uppgifter

kommer att variera med arten och omfattningen av den utredning, som i varje fall erfordras. Allmänt bör beaktas värdet av att part kan erhålla biträde av den person, som han utsett och har förtroende för.

Stadgandet i rättegångsbalken, att nämndeman icke må föra annans talan vid den domstol, han tillhör, bör i de mål, som här avses, äga tillämpning på den som innehar förordnande såsom bisittare i socialdomstol.

9 §.

Ur rättssäkerhetssynpunkt är av särskild betydelse, att enskild part, som är i behov därav, kan erhålla biträde vid utförande av sin talan. Enskild part, som ej kan av egna medel bekosta biträde, har för närvarande vissa möjligheter att erhålla hjälp genom den rättshjälpsverksamhet, som i skilda former bedrivs av landstingen och städerna utanför landsting. Med det ökade behov av biträdeshjälp, som kan förväntas, därest ett utvecklat förfarande skall tillämpas, torde emellertid, såsom berörts i den allmänna motiveringen (s. 103), nämnda möjligheter icke komma att förslå. De kan icke heller anses innefatta en ur alla synpunkter lämplig lösning. Ur kostnadsynpunkt är att beakta, att endast ett fåtal av de enskilda parterna i mål vid socialdomstol torde komma att ha ekonomisk möjlighet att själva bekosta biträdeshjälp. En ovillkorlig rätt till sådan hjälp i de fall, detta med hänsyn till vederbörandes ekonomiska förhållanden kan komma i fråga, skulle därför sannolikt leda till krav på fri biträdeshjälp i praktiskt taget samtliga mål. De ekonomiska konsekvenserna av en dylik ordning är ägnade att framkalla betänkligheter. Rättssäkerhetshänsyn torde icke heller kräva, att fri biträdeshjälp står den enskilde till buds i en sådan omfattning. Ett stort antal mål kan nämligen väntas bli av sådan beskaffenhet, att den enskilde utan svårighet bör kunna själv utföra sin talan. Därtill bidrar, att enligt det framlagda lagförslaget socialdomstolen skall ha att sörja för att varje mål blir tillfredsställande utrett och därvid äga att på eget initiativ föranstalta om komplettering av utredningen. Frågan huruvida fri rättshjälp skall beviljas synes under nu angivna förhållanden i första hand böra bedömas med utgångspunkt från sakens beskaffenhet och från det behov av biträde, som kan föreligga med hänsyn till särskilda omständigheter. Olika skäl talar därjämte för att fri biträdeshjälp över huvud taget icke bör göras beroende av en behovsprövning av ekonomisk art. Sålunda bör exempelvis i mål, vari barn är part och i vilket föräldrarnas intresse icke sammanfaller med barnets, möjlighet finnas att utse särskilt biträde för barnet oberoende av barnets ekonomiska förhållanden. Att biträdesfrågan sålunda göres helt beroende av arten och omfattningen av det aktuella målet leder enligt utredningen till att avgörandet i frågan, om part skall erhålla fri biträdeshjälp, bör ankomma på socialdomstolen. Att biträdet erhåller sitt uppdrag direkt av domstolen ger därjämte den som förordnats möjlighet att självständigt hävda partens intresse, exempelvis i fråga om underårig part

i mål angående skyddsuffostran, om vårdnadshavaren har en uppfattning, som biträdet icke delar. Benämningen offentligt biträde anger väl den ställning, som tillkommer den som förordnats till biträde.

Stadgandet i 9 § första stycket innebär, att enskild part, som anser sig i behov av biträde vid utförande av sin talan, endast i vissa fall kan påräkna, att offentligt biträde förordnas för honom. I övriga fall är den enskilde hänvisad till att själv söka anskaffa lämplig person att bistå honom. Att förordnande av offentligt biträde begränsats till de fall, då detta finnes vara av synnerlig vikt för tillvaratagande av partens rätt, är motiverat av kostnadsskäl.

Bland de särskilda omständigheter, vilka förutom sakens beskaffenhet bör motivera, att offentligt biträde förordnas, kan särskilt vara att nämna, att den, mot vilken ingripande påkallas, under målets handläggning är berövd friheten. Underårig part torde som regel kunna få hjälp av vårdnadshavare med att föra sin talan. På motsvarande sätt torde den som är omyn-digförklarad kunna få hjälp av förmyndaren. Har vårdnadshavaren en inställning till saken, som direkt avviker från den underåriges, eller finnes han eljest icke lämplig att biträda den underårige, kan emellertid anledning vara att förordna offentligt biträde för denne.

Att part själv utsett biträde bör icke utgöra hinder att förordna offentligt biträde för honom men torde som regel medföra, att detta kan underlåtas. Finnes i dylikt fall offentligt biträde böra förordnas skall, om det finnes lämpligt, därtill kunna utses den parten redan vänt sig till.

Offentligt biträde kan förordnas först sedan talan om visst ingripande anhängiggjorts vid domstolen. Redan under det förfarande, som resulterat i att talan anhängiggjorts, kan dock i vissa fall den enskilde tänkas vara i behov av biträde. Det kunde under sådana omständigheter ligga nära till hands att tänka sig, att möjligheten att erhålla offentligt biträde utsträcktes till att omfatta även dessa fall. De bör emellertid beaktas, att på flertalet områden nämnda förfarande icke är avsett att vara förberedelse för det ingripande, varom talan sedermera föres, utan tvärt om syftar till att göra dylikt ingripande obehövt. Det är vidare att befara, att den förebyggande och stödjande verksamhet, som den enskilde på detta stadium på vissa områden är föremål för, skulle störas och onödiga motsättningar framkallas mellan vederbörande myndighet och den enskilde, därest anordningen med offentligt biträde på angivet sätt utvidgades. Av dessa skäl bör möjligheten att erhålla offentligt biträde vara inskränkt till de mål, vilka upptagits av socialdomstolen.

Förordnande av offentligt biträde har, såsom framgår av 9 § tredje stycket, icke gjorts beroende av parts framställning därom.

Beträffande de kvalifikationer, vilka bör krävas av den som skall kunna komma i fråga såsom offentligt biträde, har icke givits några regler. Val av biträde bör emellertid ske med största omsorg och med beaktande av att den,

som skall komma i fråga, äger förutsättningar att kunna på ett tillfredsställande sätt fullgöra uppdraget. Offentligt biträde skall självfallet uppfylla de fordringar, som gäller för den som må anlitas såsom ombud. Frånvaron av särskilda regler i övrigt medger möjlighet att till biträde förordna person, som ehuru i avsaknad av särskild formell kompetens, är väl lämpad för uppdraget. I mål, i vilka skall förekomma förhandling med upptagande av muntlig bevisning, torde till offentligt biträde företrädesvis böra förordnas person med juridisk utbildning.

Ersättning till offentligt biträde skall utgå av allmänna medel och bestämmas av socialdomstolen. Att ålägga den enskilde skyldighet att till statsverket återgälda, vad som utgivits i ersättning till biträdet, synes kunna övervägas endast för de fall, i vilka den mot den enskilde förda talan bifallits. Beträffande ersättning till offentlig försvarare i brottmål gäller för motsvarande situation att tilltalad, därest han icke åtnjuter fri rättegång,¹ som regel ålägges att återbetala, vad som utgivits i dylik ersättning. Att på motsvarande sätt göra återbetalningsskyldighet för ersättning till offentligt biträde beroende av om visst ingripande mot den enskilde beslutats eller icke synes emellertid med hänsyn till karaktären av de ingripanden, varom här är fråga, icke lämpligt. Möjligen kunde anledning finnas att göra återbetalningsskyldighet beroende av den enskildes ekonomiska möjligheter att utan intrång i de medel, som är nödiga för hans eget och av honom beroende personers tillbörliga underhåll, bära kostnaden för biträdet. Regler av dylikt innehåll finnes för närvarande beträffande ersättning åt biträde i utlänningsärenden (72 § utlänningskungörelsen). Det ekonomiska värdet för det allmänna av en sådan ordning måste emellertid bedömas såsom ringa. Enligt utredningen bör därför ersättning till offentligt biträde alltid stanna å statsverket. Detta har kommit till uttryck i föreskriften i fjärde stycket, att ersättningen skall gäldas av statsverket.

Om talans väckande och om förhandling

Till grund för ansökan, som göres hos socialdomstol, och för beslut, som genom underställning eller besvär föres under dess prövning, skall ligga en av den ansökande eller beslutande myndigheten verkställd utredning. Denna skall innefatta undersökning rörande den enskildes förhållanden och redogörelse för de åtgärder, företrädesvis av förebyggande och stödjande natur, beträffande denne, vilka ifrågavarande myndighet inom ramen för sin allmänna verksamhet funnit anledning till. På vissa områden kommer härtill särskilda åtgärder, såsom omhändertagande tills vidare i avbidan på ärendes vidare handläggning (tillfälligt omhändertagande) samt förordnande

¹ Detta undantag bortfaller, därest det av 1951 års rättegångskommitté framlagda förslaget till lag om rättegångshjälp godtages (SOU 1958:40).

om omedelbar verkställighet av ett myndighetens beslut om omhändertagande.

I SdL har icke intagits närmare regler om den utredning och de särskilda åtgärder, som ovan berörts. Erforderliga bestämmelser i dessa hänseenden har i stället ansetts böra ha sin plats i de lagar, som behandlar förutsättningarna för ingripande på berörda områden.

Föreskrifter om vad den som anhängiggör mål eller ärende vid domstolen har att iakttaga finnes i viss utsträckning i de ovannämnda särskilda lagarna i anslutning till bestämmelser om sättet för anhängiggörandet. Under sådana förhållanden vore tänkbart att avvara även dylika föreskrifter i SdL. Föreskrifterna i de särskilda lagarna kunde, där så erfordrades, kompletteras. Det har emellertid syntts vara av värde, att allmänna stadganden i nu berörda hänseenden finnes i SdL, särskilt med hänsyn till deras betydelse för gången av det fortsatta förfarandet vid domstolen. Sådana stadganden har därför intagits i lagen (10—12 §§) såsom inledning till bestämmelserna om handläggningen vid socialdomstolen och är avsedda att gälla jämsides med ovannämnda föreskrifter i de särskilda lagarna.

10—12 §§.

Stadgandena i 10—12 §§ anknyter till de olika sätt, på vilka mål skall kunna anhängiggöras hos socialdomstolen, nämligen ansökan (10 §), underställning (11 §) och besvär (12 §).

I förslaget har givits förhållandevis utförliga föreskrifter om vad ansökan och besvärsinläga skall innehålla. Såvitt gäller ansökan är sannolikt att, även om särskilda föreskrifter icke meddelas, tvekan icke skulle behöva uppstå om vem ansökningen gäller och vilket ingripande, som påkallas. Det kan antagas, att ansökan även i övrigt som regel skulle komma att innehålla erforderliga uppgifter. Genom uppräkningsen i 10 § har emellertid framhållits betydelsen av att vissa för den fortsatta handläggningen väsentliga moment beaktas redan i samband med målets anhängiggörande. Att så sker är av särskild betydelse för den enskilde, vilken vid avgivande av förklaring har att utgå från de omständigheter, som åberopats av sökanden.

Beträffande uppgiften om vem ansökningen avser är att framhålla värdet för den fortsatta skriftväxlingen av att förklarandens postadress noggrant anges. I förekommande fall bör för övrigt upplysning lämnas även om telefonnummer.

De omständigheter, varå talan grundas, torde i enkla fall kunna angivas genom hänvisning till olika delar av den utredning, som verkställts av sökanden. I de fall, då vid ett sådant förfarande tvekan kan tänkas uppstå om vilka omständigheter, som enligt sökanden är av betydelse, bör emellertid grunderna för den anhängiggjorda talan närmare utvecklas.

Föreskrifterna i första stycket om vad ansökan bör innehålla utgör icke hinder för sökanden att annorledes än i samband med ansökningen under-

rätta domstolen om att sökanden önskar återopå viss bevisning. Denna möjlighet kan tänkas få betydelse beträffande bevisning, å vilken enligt sökandens mening bestämmelserna i 19 § eller 25 § bör göras tillämpliga.

För det fall att icke utan vidare av handlingarna i ansökan, som ingives till domstolen, framgår dennas behörighet att upptaga målet, bör på sökanden ankomma att i ansökningen angiva de omständigheter, vilka grundar domstolens behörighet. Någon erinran om denna sökandens skyldighet har icke intagits bland föreskrifterna i 10 §. Det synes nämligen kunna antagas, att tveksamhet om domstolens behörighet icke skall behöva uppstå annat än i undantagsfall och att i dessa domstolen utan nämnvärd tidsutdräkt bör kunna erhålla för frågans bedömande erforderliga uppgifter.

Att i de fall, då tillfälligt omhändertagande beslutats, detta angives tillika med uppgift huruvida beslutet verkställt är av vikt med hänsyn till att domstolen i dessa fall enligt 32 och 38 §§ har att utan yrkande snarast pröva, huruvida omhändertagandet skall bestå.

Ur handläggningssynpunkt är av betydelse, att domstolen så snart som möjligt, sedan talan anhängiggjorts, får tillgång till den utredning, varå talan grundas. Det bör därför åligga den myndighet, som är sökande, att samtidigt med ansökningen till domstolen insända samtliga tillgängliga handlingar, som är av betydelse för målets bedömande. Föreskrift härom har givits i 10 § tredje stycket. Nämda föreskrift innebär icke, att myndigheten, exempelvis en kommunal nämnd, skall behöva insända allt material utan åtskillnad, som nämnden samlat rörande den enskilde under den tid den haft kontakt med denne, journalanteckningar, redogörelser uppräta för internt bruk inom nämnden o. s. v. Är emellertid utredningen av betydelse, omfattas den av föreskriften. I vissa fall synes dock nämnden, om den ej vill avhända sig handlingarna, kunna välja utvägen att i en sammanfattande redogörelse upptaga de omständigheter, som är av betydelse.

Vad som anförts beträffande stadgandena i 10 § gäller i tillämpliga delar även beträffande föreskrifterna i 11 och 12 §§.

13 §.

Av allmänna processuella grundsatser följer, att från socialdomstolens sida prövning skall ske av de formella förutsättningarna för upptagande av anhängiggjord talan. Av samma grundsatser följer även att talan, som icke väckts i behörig ordning eller mot vars upptagande hinder eljest föreligger, skall avvisas. Att den prövning av formell natur, varom här är fråga, skall företagas så snart som möjligt efter det talan väckts ligger vidare i sakens natur.

Det är av vikt att redan vid anhängiggörandet den talan, som part vill föra, fullständigt angives. Föreligger i detta hänseende eller har föreskrivna handlingar icke ingivits, skall parten enligt 13 § lämnas tillfälle att avhjälpa bristen. Avhjälpes icke bristen, har domstolen att med utgångs-

punkt från vad parten anfört och med hjälp av den utredning, som kan erhållas, pröva målet. Därvid är att erinra om möjligheten för domstolen att med stöd av 17 § föranstalta om nödig utredning.

I föreläggande att avhjälpa brist, som nu sagts, bör intagas erinran om påföljden av att föreläggandet icke efterkommes.

En särskild situation uppkommer, därest bristen består däri att av ansökan eller besvärslinlaga icke framgår, vilken talan som föres. Vad angår det sätt, på vilket parten skall ange sin talan, kunde utifrån vissa synpunkter vara av betydelse att uppställa krav på att ansökan eller besvärslinlaga skall innehålla bestämt yrkande. Det har emellertid, särskilt med hänsyn till enskilda klagande, syntts utredningen angeläget att alltför stränga krav icke uppställas i detta hänseende. Den omständigheten, att parten icke så, som bort ske, preciserat sin talan, bör sålunda, om av handlingarna ändock kan utläsas vad han åsyftar, icke leda till att hans talan icke upptages till saklig prövning.

Kravet på att en viljeförklaring i någon form skall föreligga från partens sida sammanhänger med den i förfarandet uppställda grundsatsen, att domstolen för sin prövning i princip skall vara beroende av vad den anhängiggörande parten yrkar (32 §). Med hänsyn till stadgandet i 32 § första stycket att domstolens avgörande icke må avse annat eller mera än part i vederbörlig ordning yrkat skulle kunna övervägas att i 13 § låta sista punkten i andra stycket utgå såsom icke erforderlig. Den berörda föreskriften i 13 § andra stycket synes emellertid, särskilt med hänsyn till det sätt, på vilket den utformats i förslaget, kunna utgöra ett lämpligt komplement till bestämmelserna i 10 och 12 §§ p. 2 samt 32 §.

Brist i ovan angivna hänseenden har uppenbarligen icke aktualitet beträffande talan, som efter underställning av beslut kommer under domstolens prövning.

14 §.

Då mål anhängiggöres genom ansökan eller genom underställning, ingives ansökningen eller det beslut, varom är fråga, till socialdomstolen av vederbörande myndighet. Denna har därvid enligt 10 eller 11 § att samtidigt tillställa domstolen de handlingar, vilka är av betydelse för målets bedömande. Då mål enligt 12 § anhängiggöres genom besvär, ingives besvärslinlagan till domstolen utan medverkan av den myndighet, som meddelat det överklagade beslutet och hos vilken de handlingar finnes, vilka legat till grund för detta. Framgår icke av besvärslinlagan, att den däri väckta talan icke kan upptagas till saklig prövning, har domstolen att från nämnda myndighet infordra de handlingar, som kan vara av betydelse. Föreskrift i nu angivna hänseende har intagits i 14 §. Att domstolen om möjligt samtidigt bör förelägga myndigheten att avgiva förklaring har anmärkts i anslutning till 15 §.

15 §.

Den i 15 § givna föreskriften, att de handlingar, som part i samband med att talan väckes inger till domstolen, skall delgivas annan part, som ej förut erhållit del därav, med föreläggande att avgiva förklaring, innefattar en allmänt vedertagen processuell regel. Sådan delgivning skall ske oberoende av om sistnämnda part är en enskild person eller en myndighet. Enligt 7 § kan i mål angående underårig, som fyllt femton år, finnas mer än en enskild part, nämligen den underårige och dennes vårdnadshavare. Föreskriften i 15 § innebär för dessa mål att, om talan väckts av myndighet, föreläggande att avgiva förklaring skall ges den underårige och dennes vårdnadshavare och, om talan anhängiggjorts av enskild part, annan enskild part, om sådan finnes, samt vederbörande myndighet.

Av 33 § andra stycket följer, att domstolen som regel icke må fatta beslut, som går enskild part emot, utan att parten, om han har ställning av förklarande, lämnats tillfälle att avgiva förklaring. Att i vissa fall delgivningssvårigheter kan föranleda till undantag från denna regel beröres i anslutning till nämnda stadgande.

Har förklaranden redan fått del av handlingar, som i samband med att talan väckes inges till domstolen, bör dessa handlingar, om det finnes lämpligt, kunna undantagas, när delgivning skall ske. Att även i dylika fall föreläggande att avgiva förklaring skall avse allt, som lagts till grund för den väckta talan, och icke endast vad de för delgivning översända handlingarna innehåller ligger i sakens natur. I överensstämmelse härmed bör förklaranden i dessa fall göras uppmärksam på vilka handlingar, som av nu angivna skäl undantagits från delgivning.

Är uppenbart att den väckta talan icke kan vinna bifall, bör delgivning helt kunna underlåtas. Detta kan bl. a. komma att få tillämpning i vissa fall vid besvär över beslut i utskrivningsfrågor. Om exempelvis en omhändertagen, kort tid efter det han fått avslag på en framställning om utskrivning, återkommer med en ny framställning utan att kunna åberopa nya omständigheter till stöd för denna, saknas vanligen anledning att infordra förklaring.

I vissa fall föranleder särskilda skäl till undantag från huvudregeln att de handlingar, som part i samband med att talan väckes ingivit till domstolen, skall delgivas annan part. Till dylika skäl är att hänföra exempelvis att domstolen finner vissa handlingar sakna betydelse i målet eller med hänsyn till bestämmelserna i 14 och 39 §§ lagen den 28 maj 1937 om inskränkning i rätten att utbekomma allmänna handlingar, finner handling, som åberopas, icke böra utlämnas till enskild part. Att domstolen i sistnämnda fall skall äga förordna, att delgivning av handlingen icke skall ske, framgår av 19 § första stycket. Enligt 19 § andra stycket bör dock, om parten har biträde, handlingar, som av nyssnämnda anledning icke delgivits parten, om möjligt delgivas biträdet eller eljest göras tillgängliga för detta.

Om möjlighet att vid domstolens avgörande beakta utredning, varav enskild part icke fått del, stadgas i 33 §.

Den komplettering, varom talas i 13 §, torde böra inväntas, innan delgivning sker med den som skall lämnas tillfälle att avgiva förklaring. Därest det finnes innebära tidsvinst eller eljest vara förenat med fördelar, bör emellertid hinder icke föreligga att verkställa delgivning i den ordning handlingarna inkommer. I sådant fall bör förklaranden göras uppmärksam på att komplettering av handlingarna kan väntas.

I besvärsmål bör domstolen, om det kan ske, samtidigt med att den enligt 14 § inforrdar handlingar från den myndighet, som meddelat det överklagade beslutet, delgiva myndigheten besvären med föreläggande att avgiva förklaring.

Hur delgivning skall ske anges i 59—61 §§.

I 15 § andra stycket har upptagits olika sätt för avgivande av förklaring, nämligen skriftligen, muntligen inför ordföranden eller särskild befattningshavare vid domstolen eller muntligen vid förhandling. Utredningen anser, att det bör överlämnas åt domstolen att i varje enskilt fall bestämma, hur förklaring må avgivas. Ur olika synpunkter är av värde, att förklaring avgives, innan eventuell förhandling hålles. Vad part anfört i förklaring kan sålunda nödvändiggöra införskaffande av ny utredning, som bör förebringas muntligen. I de fall, i vilka särskild skyndsamhet är av nöden, exempelvis då enskild part är tillfälligt omhändertagen och domstolen samtidigt med att föreläggande att avgiva förklaring utfärdas utsätter förhandling att förekomma inom viss kort tid, är emellertid lämpligt, att parten förelägges att avgiva förklaring muntligen vid förhandlingen.

Att domstolen ger part möjlighet att avgiva förklaring muntligen inför ordföranden eller annan befattningshavare vid domstolen kan väntas få stor praktisk betydelse.

Därest ordföranden icke är i tillfälle att mottaga muntlig förklaring, som avgives utom förhandling, torde den böra mottagas av föredragande vid domstolen. Vad parten vid avgivande av sådan förklaring uppgivit skall antecknas i protokoll (48 § andra stycket). Då så lämpligen kan ske, bör anteckningarna omedelbart utskrivas och parten lämnas tillfälle att under-teckna förklaringen i utskrivet skick.

Avgives muntlig förklaring vid förhandling, blir i fråga om förklaringens upptecknande reglerna om protokoll vid förhandling gällande.

Utredningen har övervägt, huruvida icke enskild part borde ges möjlighet att avgiva muntlig förklaring även inför myndighet eller särskild tjänsteman på den ort, där parten uppehåller sig. En sådan möjlighet skulle kunna få betydelse i de fall, i vilka parten icke har förmåga att själv avfatta en förklaringsskrift och icke har möjlighet att avgiva muntlig förklaring inför ordföranden eller annan tjänsteman vid socialdomstolen. Mot en sådan ordning talar emellertid, att förklaring helst bör upptagas direkt av social-

domstolen eller befattningshavare knuten till denna samt att en föreskrift om en möjlighet att avgiva muntlig förklaring på annat sätt skulle behöva kompletteras med bestämmelser om vilka myndigheter och tjänstemän, som skulle vara behöriga att mottaga förklaring. Då vidare enskild part, som är i behov av bistånd med avfattande av förklaringsskrift, även utan särskilda bestämmelser torde kunna påräkna hjälp av de myndigheter eller tjänstemän, som skulle kunna komma i fråga för upptagande av förklaring, eller av annan lämplig person, har utredningen icke ansett tillräckliga skäl förefinnas att på angivet sätt utvidga möjligheterna att avgiva förklaring.

Har domstolen, innan föreläggande att avgiva förklaring meddelas, beslutat att hålla förhandling, skall detta angivas i föreläggandet. Ur rätts-säkerhetssynpunkt är vidare av betydelse, att enskild part erinras om sin rätt att påkalla förhandling och möjlighet att vid utförande av sin talan anlita biträde. Bestämmelser i dessa hänseenden har intagits i 15 § tredje stycket.

16 §.

För åstadkommande av den koncentration av förfarandet, som ur olika synpunkter framstår såsom önskvärd, är av betydelse att icke endast den part, som anhängiggör talan, utan också den, som har att avgiva förklaring, ålägges att redan från början klargöra sin ståndpunkt och ange de omständigheter, varå han grundar denna. Det är vidare av betydelse, att domstolen så tidigt som möjligt erhåller kännedom om den bevisning, som förklaranden önskar åberopa, samt får tillgång till de skriftliga bevis, som denne kan inneha.

I överensstämmelse med vad sålunda anförts har i 16 § givits bestämmelser om vad förklaranden har att iakttaga.

Avgives förklaring skriftligen, är lämpligt att, om det kan ske, bevisuppgift lämnas och eventuella skriftliga bevis ingives samtidigt med förklaringen. Skall muntlig förklaring avgivas vid förhandling, bör om möjligt bevisuppgift samt de skriftliga bevis, som förklaranden innehar och önskar åberopa, ingivas särskilt dessförinnan. Kan detta ej ske, bör de företes vid förhandlingen. Skall eljest förklaring avgivas muntligen, bör bevisuppgift och skriftliga bevis kunna ingivas i samband med förklaringen. Blir först vid avgivande av muntlig förklaring uppenbart för parten, att viss handling är av betydelse såsom bevis, bör handlingen snarast möjligt därefter ingivas till domstolen.

17—18 §§.

Genom stadgandet i 17 § har på domstolen lagts ansvaret för att en tillfredställande utredning kommer till stånd i de mål, å vilka SdL skall äga tillämpning. Omfattningen av den utredning, som därvid i varje fall skall anses erforderlig, blir beroende av arten av det ingripande, som ifråga-

sättes, och vad som finnes särskilt stadgat. Finnes förhandling böra hållas, torde den utredning, som kan vinnas genom denna, ofta kunna göra den skriftväxling, som avses i första stycket, helt eller delvis obehöfelig.

I 17 § andra stycket har särskilt beaktats den befogenhet, som bör tillkomma domstolen, att föranstalta om läkarundersökning av den, som avses med ifrågasatt ingripande. Den läkare, som utsetts att utföra undersökningen, bör kunna kalla till denna. Han bör tillika ha befogenhet att vid behov påkalla polishandräckning för att få den som skall undersökas inställd till undersökningen.

Ur rättssäkerhetssynpunkt är av betydelse, att part erhåller del även av utredning, som tillförts målet efter anhängiggörandet. I 18 § har i överensstämmelse härmed föreskrivits, att part bör erhålla tillfälle att yttra sig över utredning, varav han icke förut erhållit del. För att icke onödigt belasta förfarandet har dock i nämnda stadgande en begränsning skett till utredning, som finnes vara av betydelse. Hålles förhandling, torde parten i samband med denna kunna givas tillfälle att taga del av utredning, som nu sagts.

I likhet med vad som gäller beträffande delgivning enligt 15 §, kan även i fråga om utredning, som avses i 18 §, särskilda skäl föranleda till att enskild part icke delgives denna. I detta hänseende äger tillämpning vad som anförts i anslutning till 15, 19 och 33 §§.

19 §.

De myndigheter, som har att utöva samhällets tillsyn på olika områden, är i sin verksamhet i stor utsträckning beroende av de uppgifter, som kan erhållas från personer i dens närmaste omgivning, vilkens förhållanden är föremål för undersökning. Dessa personer är emellertid ofta ovilliga att lämna några upplysningar, därest de icke kan erhålla en försäkran om att den som avses med undersökningen icke kommer att få kännedom om vilka upplysningar, som lämnats, eller om vem, som tillhandahållit dem. Vad gäller den myndighet, som verkställer undersökningen, kan denna myndighet själv besluta i frågan, huruvida vid handläggningen hos myndigheten ett hemlighållande av utredningsmaterialet skall ske eller icke. För uppgiftslämnarens del är emellertid att beakta även den situation, som uppkommer, därest förhållandena nödvändiggör ett ingripande, beträffande vilket beslutanderätten tillkommer socialdomstolen.

De uppgifter, som erhålles vid undersökningen rörande den enskildes förhållanden, inflyter i den mån de är av betydelse i protokoll, skriftliga redogörelser och andra handlingar hos den myndighet, som verkställt undersökningen. Därest talan anhängiggöres vid socialdomstolen, kommer nämnda handlingar som regel att utgöra del av den utredning, varå denna har att grunda sitt avgörande. Under nu angivna förhållanden blir för uppgiftslämnarens del av betydelse att den, om vilken upplysningar lämnats,

icke äger utfå eller taga del av nämnda handlingar eller att dessa gives ett sådant innehåll att uppgiftslämnaren icke genom dessa kan spåras.

I fråga om rätten för den, mot vilken ingripande påkallas, att utfå handlingar i mål vid socialdomstolen blir tillämpliga de bestämmelser, som finnes i 14 och 39 §§ sekretesslagen. Dessa bestämmelser leder i vissa fall till att handlingar icke bör utlämnas till parten. Häremot strider emellertid i viss mån stadgandena i SdL om delgivning med enskild part. Föreskrift har därför ansetts böra meddelas, att domstolen äger undantaga handling, som nu avses, från delgivning med den enskilde.

Ur rättssäkerhetssynpunkt vore mest tilltalande, att utredning, som undanhållits enskild part, icke tillätes utgöra processmaterial. Ur de myndigheters synpunkt, vilka har att utöva samhällets tillsyn på här ifrågasvarande områden, framstår emellertid, till följd av eljest uppkommande svårigheter att kunna förebringa tillräcklig utredning, såsom angeläget att även innehållet i handlingar, vilka icke kunnat göras tillgängliga för enskild part, skall kunna läggas till grund för socialdomstolens avgörande. Samhällets möjligheter att inskrida med erforderliga åtgärder skulle i annat fall i hög grad minska till skada såväl för den enskilde som det allmänna. Med hänsyn härtill har i 33 § öppnats möjlighet för socialdomstolen att under särskilda betingelser beakta dylik utredning. Till detta stadgande ansluter sig den i 19 § andra stycket intagna föreskriften att biträde, där det kan ske, bör beredas möjlighet att taga del av utredning, som icke kunnat delgivas parten.

20 §.

Såsom berörts i anslutning till 6 § kan tänkas, att mot samme person samtidigt förekommer mål vid olika domstolar eller mer än ett mål vid samma domstol. Vanligen torde i dylika fall en gemensam handläggning av målen böra eftersträvas. Om exempelvis målen avser olika slag av ingripande eller handläggningen i ett mål fortskridit avsevärt längre än i ett annat, kan emellertid vara lämpligt, att ett mål först prövas, innan vidare handläggning överväges i ett annat. Därest i sådant fall avbrottet i handläggningen i det senare målet kan antagas bli av längre varaktighet eller eljest skäl finnes att markera anledningen till avbrottet, bör möjlighet finnas att förklara målet vilande. Vad nu sagts äger tillämpning även i fall, då den mot vilken ingripande påkallas är åtalad eller åtalas för brott, varå frihetsberövande kan följa, eller då fråga uppkommer om verkställighet av frihetsstraff.

Anledning till vilandeförklaring kan även förefinnas i vissa fall i samband med beslut under handläggningen. Domstolen kan sålunda med hänsyn till beslutets betydelse för den fortsatta handläggningen finna sig böra uppskjuta denna, till dess beslutet vunnit laga kraft eller fullföljd talan mot beslutet avgjorts.

Möjlighet att förklara mål vilande bör vidare förefinnas i de fall, då ett faktiskt hinder möter mot handläggningens slutförande, exempelvis då den som talan avser insjuknat och erforderligt förhör med honom måste uppskjutas på obestämd tid eller då särskild utredning av betydelse för målets avgörande nödvändiggör längre avbrott i handläggningen.

21 §.

Det finnes anledning antaga, att i ett stort antal av de mål, som enligt utredningens förslag skall prövas av socialdomstol, omständigheterna kommer att vara sådana, att skriftlig handläggning framstår såsom naturlig och lämplig. Något hinder för att under sådana förutsättningar tillämpa ett skriftligt förfarande finnes icke enligt SdL.

Olika skäl talar emellertid för att, i förhållande till vad som nu gäller inom flertalet berörda områden, ökad muntlighet bör eftersträvas vid handläggningen av de mål, varom här är fråga. Muntlig handläggning bör sålunda enligt utredningens mening komma till stånd i alla fall, då i utredningshänseende eller eljest fördelar av någon betydelse är att vinna med en sådan handläggning. Denna ståndpunkt har kommit till uttryck i 21 § första stycket. I frågan, vilken handläggningsform, som i visst fall skall tillämpas, har domstolen i övrigt icke bundits i vidare mån än att i samma stycke föreskrivits att, om part påkallat förhandling, sådan skall anordnas, därest icke särskilda skäl är däremot. Nämnda föreskrift äger tillämpning såväl då begäran om förhandling framställts av myndighet som då den kommer från enskild part. Det är i detta sammanhang vidare att anmärka, att SdL ger domstolen frihet att övergå från den ena handläggningsformen till den andra.

Att part i föreläggande att avgiva förklaring skall erinras om sin rätt att påkalla förhandling framgår av 15 § sista stycket.

Med förhandling avses i SdL i första hand sammanträde med socialdomstolen, vid vilket tillfälle lämnas parterna att personligen eller genom ombud muntligen redogöra för omständigheterna i målet. Såsom framgår av 24 § har i fråga om vad som skall förekomma vid förhandling och gången av denna stor frihet lämnats domstolen att förordna efter omständigheterna. Hinder skall icke föreligga att inskränka förhandlingen till att avse viss del av målet eller att på annat sätt begränsa den. Under nu angivna förutsättningar blir även sammanträde, som anordnats för upptagande av muntlig bevisning, att hänföra till förhandling. Parterna skall som regel erhålla kallelse till dylikt sammanträde och bör få tillfälle att yttra sig över den upptagna bevisningen. Att förhör skall hållas med enskild part eller barn under femton år, som talan avser, eller att muntlig bevisning skall upptagas utgör anledning att anordna förhandling. Anordnas förhandling av annan anledning än att förhör skall hållas med enskild part eller barn under femton år, som saken rör, följer av 21 § andra stycket, att även par-

ten och barnet under närmare angivna förutsättningar skall höras muntligen. Vid bevisupptagning inför annan domstol än den, vid vilken målet är anhängigt, torde som regel icke erfordras, att enskild part eller barn som nu sagts höres personligen.

Enskild part bör själv svara för kostnad för personlig inställelse inför socialdomstolen. Nämda kostnad torde vanligen komma att bli förhållandevis ringa. Fall kan emellertid förekomma, i vilka det med hänsyn till partens ekonomiska förhållanden icke kan krävas, att han själv skall bära kostnaden för inställelsen inför domstolen. På grund härav har i 21 § tredje stycket öppnats möjlighet för enskild part att erhålla ersättning av allmänna medel i vissa fall för kostnad i samband med inställelse inför socialdomstol.

Barn under femton år, som talan avser, är icke part. Det synes emellertid naturligt, att ovanberörda ersättningsregler göres tillämpliga även beträffande sådant barn, om det ålagts personlig inställelse inför domstolen. Att barn som nu sagts icke kan höras och erhålla ersättning såsom vittne framgår av 31 § första stycket.

Beträffande den som enligt 21 § vill ha ersättning för inställelse inför domstolen bör krävas, att han i fråga om medellöshet uppfyller ungefär de villkor, som gäller för erhållande av motsvarande ersättning enligt lagen om fri rättegång. Vad gäller underårig bör, vare sig han är under eller över femton år, hänsyn tagas icke blott till den underåriges utan också till föräldrarnas ekonomiska förhållanden. Krav på viss form för begäran om ersättning har icke uppställts. Sådant begäran bör därför kunna göras skriftligen eller muntligen. Icke heller har några regler givits i fråga om det sätt, på vilket sökanden skall kunna styrka sin medellöshet.

Utredningen har övervägt, huruvida den som åtnjutit ersättning, som här avses, bör vara skyldig att under vissa förhållanden återgälda ersättningen till statsverket. Med hänsyn till att en tänkbar regel om återbetalningsskyldighet i här aktuella fall uppenbarligen skulle bli av ringa värde ur ekonomisk synpunkt, föreslår emellertid utredningen att ersättning, varom här är fråga, skall gäldas av statsverket.

I anledning av den hänvisning, som i 21 § SdL göres till lagen om fri rättegång, må anmärkas att 1951 års rättegångskommitté i ett år 1958 avgivet betänkande (SOU 1958: 40) framlagt förslag till lag om rättegångshjälp, vilken är avsedd att ersätta lagen om fri rättegång.

22 §.

Av 21 § andra stycket följer att, om förhandling anordnas av annan anledning än att förhör skall hållas med enskild part eller barn under femton år, som talan avser, domstolen har att överväga, huruvida icke även sådant förhör bör äga rum vid förhandlingen. Påkallas förhandlingen därav att förhör, som nu sagts, skall hållas, bör domstolen på motsvarande sätt taga

ställning till huruvida muntlig bevisning skall upptagas i målet, så att nämnda förhör och bevisupptagningen kan förekomma vid samma tillfälle. En uppdelning av den muntliga utredningen på mer än ett förhandlingstillfälle synes icke böra ske, om ej särskilda skäl föranleder därtill. Det är för övrigt ett önskemål, att domstolen före förhandlingen kan bringa målet i ett sådant skick, att all utredning kan förebringas vid denna. Den tid, inom vilken förhandling kan hållas, kan med hänsyn till ovanberörda förhållanden komma att variera avsevärt från mål till mål. I samtliga fall är emellertid angeläget, att onödiga dröjsmål undvikas. Detta har kommit till uttryck i föreskriften i 22 § första stycket.

I vissa fall är särskilt angeläget, att handläggningen påskyndas, nämligen då i anledning av den talan, som föres i målet, enskild part är berövad friheten, varmed åsyftas, att han tillfälligt omhändertagits eller att förordnande meddelats om omedelbar verkställighet av underställt beslut om omhändertagande. Detta har kommit till uttryck i 22 § andra stycket, vari tillika angivits viss tid, inom vilken förhandling sist skall hållas. Enligt utredningens bedömande bör i flertalet fall förhandling kunna hållas inom två veckor räknat från det talan väckts eller, då omhändertagande skett därefter, från dagen för omhändertagandet. I vissa fall kan emellertid förberedande åtgärder och delgivning komma att behövas längre tid. Med hänsyn härtill och då det är angeläget att den tid, inom vilken förhandling skall hållas, bestämmas så att den, om nödig skyndsamhet iakttages, icke skall behöva överskridas annat än i undantagsfall, har nämnda tid i 22 § andra stycket bestämts till tre veckor. Längre uppskov med förhandling bör icke få förekomma annat än om särskilda omständigheter gör detta nödvändigt. Till dylika omständigheter är att hänföra bl. a., att särskild utredning, som bör finnas tillgänglig vid förhandling, påkallar uppskov med denna, att muntlig bevisning, som skall förebringas i målet, icke kan upptagas vid förhandling, som hålles inom föreskriven tid, eller att i mål, vari underårig är part, delgivningssvårigheter uppkommer beträffande dennes vårdnadshavare. Det sistnämnda har dock giltighet endast i de fall, i vilka trots vissa svårigheter förutsättningar finns att nå vårdnadshavaren med delgivning. Håller denne sig undan eller finnes eljest icke möjlighet att anträffa honom, är icke anledning att inställa eller göra uppskov med förhandling, om sådan ändock bör hållas.

Beträffande beräkningen av de i 22 § andra stycket upptagna tiderna gäller, att talan skall anses väckt den dag ansökan eller underställt beslut inkommer till domstolen.

Bestämmelserna i 22 § om tiden för förhandling bör sammanställas med de regler, som i 37 och 38 §§ givits om den tid, inom vilken domstolens avgörande i olika fall skall föreligga. I anslutning till sistnämnda stadganden har berörts även bestämmelserna i 22 §. Att i de fall, som avses i 22 § andra stycket, domstolen har att utan yrkande skyndsamt pröva,

huruvida frihetsberövandet skall bestå, framgår av 32 § andra stycket och 38 §.

23 §.

Oberoende av om förhandling anordnas av den anledningen, att förhör skall hållas med enskild part, eller av annan anledning, bör part kallas till förhandlingen. Att emellertid i vad gäller enskild part undantag i vissa fall kan behöva göras från regeln, att part skall kallas till förhandling, följer av stadgandet i 25 § andra stycket. Därest förhandlingen anordnas enbart för att förhör skall hållas med visst vittne och enskild part enligt 25 § andra stycket icke bör tillåtas närvara vid förhöret, torde sålunda icke heller vara anledning att kalla parten till förhandlingen.

I vissa fall kan vara av värde, att även annan myndighet eller enskild än sådan, som enligt 23 § första stycket skall kallas till förhandling, får tillfälle att närvara vid förhandlingen och därför underrättas om denna. Detta äger tillämpning på ombud eller biträde, som parten anlitat i målet. Beträffande ombud eller biträde synes underrättelse om förhandling lämpligen kunna ske genom översändande av en kopia av den kallelse, som tillställs parten. Att även i de fall, i vilka med hänsyn till stadgandet i 25 § andra stycket enskild part icke kallas, partens biträde vanligen bör ges tillfälle att närvara följer av samma stadgande. Exempel kan även ges på andra fall, i vilka underrättelse om förhandling kan komma ifråga. I mål angående villkorlig utskrivning från arbetshem torde ibland kunna vara lämpligt, att den barnavårds- eller socialnämnd, på vars ansökan intagning i hemmet beslutats, underrättas om förhandling, som anordnas i målet. Socialvårdskonsulent eller barnavårdsassistent torde i mål angående omhändertagande av underårig böra erhålla motsvarande underrättelse liksom även länsnykterhetsnämnd eller befattningshavare hos denna i mål mot alkoholmissbrukare. I 28 § NvL föreskrives för närvarande, att konsulent eller assistent hos länsnykterhetsnämnden eller annan, som företräder denna nämnd, skall lämnas tillfälle att närvara vid muntligt förhör inför länsstyrelsen. Föres i sistnämnda mål talan av polismyndighet, bör vidare enligt utredningen vederbörande nykterhetsnämnd underrättas om förhandling. Föres talan av nykterhetsnämnd och är fråga om en farlig eller kringflackande alkoholmissbrukare, kan i stället vara anledning att underrätta polismyndighet, som skulle ha kunnat väcka talan. Enligt stadgande i 23 § första stycket skall ankomma på socialdomstolen att i varje fall besluta om annan än part skall kallas till eller eljest underrättas om förhandling. Underrättelse om förhandling torde företrädesvis böra lämnas skriftligen. Om så finnes lämpligt, bör emellertid underrättelse kunna ske muntligen exempelvis per telefon.

Ur rättssäkerhetssynpunkt är av betydelse, att part erhåller kännedom om vilken utredning, som kommer att förebringas vid domstolen. Detta har

såvitt gäller skriftlig utredning beaktats genom bestämmelserna i 15 och 18 §§. Nämnda bestämmelser motsvaras vad angår utredning, som skall förebringas muntligen, bl. a. av föreskriften i 23 § första stycket att part bör få underrättelse om vilka personer, som skall kallas till förhandling. Att nämnda föreskrift icke utformats så att part tillförsäkrats rätt att alltid erhålla dylik underrättelse sammanhänger med att i vissa fall särskild anledning kan finnas att icke låta enskild part få kännedom om att viss person kallats till förhandling. Sålunda torde part icke böra underrättas om bevisupptagning, beträffande vilken domstolen avser att meddela förordnande enligt 25 § andra stycket, därest genom en sådan underrättelse syftet med förordnandet skulle äventyras. Enligt 25 § första stycket och 31 § SdL jämförd med 36 kap. 18 § rättegångsbalken gäller att, därest någon som skall höras muntligen inför domstolen kan befaras icke fritt utsäga sanningen i viss parts närvaro, domstolen äger förordna, att parten icke må vara närvarande vid förhöret. I sådana fall kan finnas anledning att med frångående av huvudregeln underlåta att i förväg underrätta parten om förhöret.

24 §.

I fråga om vad som skall förekomma vid förhandling och om gången av denna har utredningen icke ansett lämpligt att binda domstolen vid en viss ordning. 24 § ger i överensstämmelse härmed domstolen stor frihet i dessa hänseenden.

Som regel torde gången av förhandlingen komma att bli följande. Inledningsvis framlägges vad ansökan eller underställt beslut eller besvär och överklagat beslut innehåller. Därefter ges parterna tillfälle att i den ordning domstolen finner lämpligt ange sina ståndpunkter och närmare utveckla sin talan. Härefter förebringas bevisning och övrig utredning.

Om icke särskilda skäl föranleder till annat, bör bevis eller annan utredning, som skall förebringas genom protokoll eller andra handlingar, framläggas, innan bevis rörande samma omständigheter upptages av domstolen. Bevis eller utredning, som rör samma förhållande, bör om möjligt förebringas i ett sammanhang.

Hålles förhandling, ehuru part icke är tillstädes, bör genom domstolens försorg i erforderliga delar ur handlingarna framläggas, vad från partens sida anförts.

25 §.

Därest vittne i närvaro av part vid förhör av rädsla eller annan orsak ej fritt utsäger sanningen, följer av den hänvisning, som i 31 § första stycket SdL givits till 36 kap. 18 § RB, att domstolen äger förordna, att parten ej må vara tillstädes under förhöret.

Med den partsreglering, för vilken utredningen stannat, kan i mål, vari talan avser underårig, inträffa, å ena sidan, att två enskilda parter finnes, den underårige och vårdnadshavaren samt, å andra sidan, att den underårige icke är part, nämligen om han är under femton år. Det kan icke uteslutas, att i nämnda mål vid förhör med enskild part eller barn under femton år, som talan avser, för den som skall höras kan uppkomma en situation, liknande den som ovan berörts beträffande vittne. Särskilt torde kunna förekomma, att underårig vid förhör av rädsla eller annan anledning icke fritt säger sanningen, om vårdnadshavaren är närvarande vid förhöret. Till förhindrande av att så skall behöva bli fallet har i 25 § första stycket till skydd för den som skall höras intagits stadgande motsvarande den föreskrift, som i samma hänseende gäller för vittne.

Finner sig domstolen enligt sekretesslagen icke böra utlämna viss skriftlig handling till enskild part, kan en vägran att utlämna handlingen till parten komma att bli av ringa värde, därest möjlighet icke finnes att förhindra, att parten vid förhandling får del av handlingens innehåll eller motsvarande utredning. Även eljest torde finnas behov av en möjlighet att, under samma förutsättningar som enskild part kan undanhållas innehållet i skriftlig handling, förhindra att parten får del av utredning, som förebringas muntligen inför socialdomstolen. Bestämmelser i detta hänseende har intagits i 25 § andra stycket. Bestämmelserna bör jämföras med stadgandena i 19 §. Det ligger i sakens natur att, därest förordnande enligt 25 § andra stycket meddelats, sådant återgivande av utsaga, varom stadgas i 25 § första stycket ävensom i 36 kap. 18 § RB, ej kan förekomma. Att, om parten har biträde, detta om möjligt bör ges tillfälle att närvara, då den aktuella utredningen förebringas, överensstämmer med regleringen i 19 § SdL och sammanhänger med de förutsättningar, under vilka domstolen enligt 33 § tredje stycket må vid målets avgörande beakta utredning, varav parten icke fått del.

27 §.

Vid förhandling bör företrädare för den myndighet, som för det allmännas talan, vara närvarande. Enskild part torde som regel böra komma personligen tillstädes. Under handläggningen uppkommande frågor kan därigenom omedelbart underställas parterna, och goda förutsättningar bör kunna finnas för att avgöra målet i omedelbar anslutning till förhandlingen.

Även om allmän eller enskild part uteblir från sammanträde för förhandling eller enskild part kommer tillstädes genom ombud, ehuru föreläggande meddelats honom att infinna sig personligen, bör förhandlingen kunna hållas, om domstolen finner detta lämpligt. Vittne eller sakkunnig, som är tillstädes, bör till undvikande av extra kostnader och andra olägenheter höras, om icke särskilda skäl är däremot. Att förhör skall hållas med en-

skild part kan förväntas bli den vanligaste anledningen till förhandling. Även om i dylikt fall parten icke kommit tillstådes, kan vara skäl att hålla förhandling, om utredning finnes, som lämpligen bör förebringas muntligen.

Enligt 27 § har domstolen även möjlighet att utan hinder av parts utervaro avgöra mål omedelbart efter förhandling, om saken kunnat nöjaktigt utredas vid denna. Innefattar vad som förebringats vid förhandlingen ny utredning, kan domstolens avgörande komma att grundas på material, varav part icke haft del. I 18 § har föreskrivits, att part skall lämnas tillfälle att yttra sig över utredning av betydelse. Denna föreskrift får i nu berörda fall anses iakttagen därigenom att parten kallats till förhandlingen med uppgift om de personer, som skall höras vid denna, och vid äventyr, att målet kan komma att avgöras vid förhandlingen utan hinder av hans utervaro. Vad gäller möjligheten att avgöra mål omedelbart efter förhandling, vid vilken enskild part icke varit närvarande, bör emellertid 27 § tillämpas med försiktighet. Tillkommer vid förhandlingen helt ny utredning, vilken icke stöder den talan, som föres av nämnda part, och är utredningen av betydelse för utgången i målet, torde domstolen som regel icke böra träffa avgörande, som går parten emot, utan att tillfälle lämnats parten att yttra sig över den nytillkomna utredningen. Innefattar denna endast ytterligare belägg för vad som tidigare framkommit i målet, och kan beslut fattas redan på grundval av detta, bör beslutet däremot kunna meddelas utan uppskov.

Beträffande det i 27 § använda uttrycket »nöjaktigt utredas» är att anmärka, att utöver avstående i vissa fall från parts hörande därmed icke avses, att kravet på tillfredsställande utredning skall kunna eftergivnas.

Enskild part bör icke i de fall, domstolen finner hans närvaro vid förhandling erforderlig, genom att utebli från denna kunna förhindra ett avgörande. Domstolen har för den skull givits möjlighet att kalla parten vid vite och att, om han icke därigenom kan förmås till inställelse, förordna om hans hämtande. Bestämmelser härom har givits i 56 §.

Vad gäller allmän part torde domstolen ofta komma att finna, att partens närvaro vid förhandlingen är erforderlig för utredningen.

Om bevisning

28 §.

I 28—30 §§ har givits allmänna regler om bevisning och annan utredning. Stadgandena i 28 och 29 §§ motsvarar vissa bestämmelser i 35 kap. RB. Övriga bestämmelser i samma kapitel förutsättes bli tillämpliga å förfarandet utan särskilt stadgande därom.

Domstolen har att grunda sitt avgörande endast på vad som förekommit vid förhandling och på vad handlingarna i målet innehåller. Föreskrift

härom har givits i 33 §. Inom denna ram bör emellertid domstolen ha möjlighet att beakta allt, som kan bidra till att ge en riktig bild av sakförhållandena. Domstolen bör vidare vid värderingen av vad som förekommit vara obunden av legala regler. Denna obundenhet utgör dock skäl för särskild försiktighet vid värderingen av olika delar av det förebragta materialet, särskilt om dessa föranleder till slutsatser, som strider mot varandra. Utredningen anser, att i detta hänseende särskilt bör uppmärksammas den begränsning av en utsagas eller en uppgifts värde, som kan följa av det sätt, på vilket utsagan upptagits eller uppgiften lämnats. Det åligger domstolen att klargöra de olika grunder, på vilka den stöder sitt avgörande. Dessa grunder skall domstolen i sitt beslut redovisa såsom skäl för avgörandet. Har särskild regel givits om värdet av visst slag av bevis, blir denna gällande. Detta blir genom hänvisningen i 59 § till 33 kap. 25 § RB tillämpligt på bevisvärdet av visst intyg om delgivning.

Beträffande omständigheter, som är allmänt veterliga, kräves icke särskild utredning. Medger enskild part riktigheten av allmän parts påstående, bör domstolen med hänsyn till omständigheterna pröva vilket värde, som kan tillmätas medgivandet. I vissa fall kan finnas anledning att draga slutsatser av enskild parts uppträdande under handläggningen, exempelvis vid underlåtenhet att hörsamma kallelse eller efterkomma föreläggande. I dylika fall bör domstolen med hänsynstagande till alla övriga omständigheter pröva vilken betydelse, som kan vara att tillmäta partens uppträdande.

Att sörja för utredningen bör i första hand ankomma på parterna. Detta har kommit till uttryck i reglerna i 10—15 §§ om anhängiggörande av talan och avgivande av förklaring. Parterna har i nämnda stadganden ålagts att uppgiva och förete utredning, som de önskar åberopa. Skyldighet att sörja för erforderlig utredning åvilar framför allt allmän part. Om sådan parts skyldighet härutinnan finnes särskilda bestämmelser i de lagar, som reglerar förutsättningarna för ingripande på olika områden.

Vad sålunda anförts om parternas åligganden för att erhålla en tillfredsställande utredning hindrar icke, att ansvaret för utredningen i sista hand lägges på socialdomstolen. Så har skett genom stadgandet i 17 § första stycket. Enligt detta åligger det domstolen att infordra erforderliga yttranden och att, därest den av parterna förebragta utredningen är bristfällig, anmoda dessa att komplettera denna. Domstolen har i övrigt att själv föranstalta om nödig utredning. Att den därvid även har möjlighet att förordna om läkarundersökning av den, som avses med ifrågasatt ingripande, framgår av 17 §.

29 §.

Såväl muntlig som skriftlig bevisning bör upptagas av den socialdomstol, som även i övrigt har att handlägga det mål, varom fråga är. För det fall

att bevisupptagning vid denna domstol är förenad med avsevärda kostnader eller olägenheter, bör emellertid möjlighet finnas att upptaga bevisningen vid annan domstol. Detta synes kunna bli fallet i fråga om muntlig bevisning. Det kan sålunda icke uteslutas, att vittnes- eller sakkunnigförhör kan komma att påkallas med någon, som är bosatt långt från den plats, där sammanträde med socialdomstolen kan äga rum. För bevisupptagning i nu angivna fall bör kunna ifrågakomma såväl annan socialdomstol som allmän domstol. Vad åter angår skriftliga bevis, synes något motsvarande behov av möjlighet till bevisupptagning vid annan domstol icke föreligga.

Det bör ankomma på domstolen att besluta om bevisupptagning vid annan domstol och att göra framställning därom hos denna. Vid framställningen bör fogas samtliga för bevisupptagningen erforderliga uppgifter samt om möjligt akten i målet.

Upptagning av muntlig bevisning blir såsom anförts i anslutning till 21 §, även om sammanträde anordnats enbart för detta ändamål, att hänföra till förhandling i SdL:s mening. Detta gäller oberoende av om bevisupptagningen sker vid den socialdomstol, som även i övrigt handlägger målet, eller vid annan domstol. Därav följer enligt 23 §, att parterna som regel skall kallas till sammanträde för bevisupptagning. Att utfärda dylik kallelse bör ankomma på den domstol, vid vilken bevisupptagningen skall ske. Domstol, som endast har att verkställa bevisupptagning, bör beträffande denna ha samma befogenheter, som om målet i sin helhet handlades av domstolen.

30 §.

Liksom hittills skall i de mål, som här avses, kunna beaktas utsagor, vilka icke upptagits direkt av det beslutande organet utan avgivits inför exempelvis befattningshavare hos den myndighet, som för det allmännas talan. Detsamma gäller för sakuppgifter, som lämnats i enahanda ordning. I och med att möjlighet skapas att i nämnda mål höra vittnen eller sakkunniga direkt inför socialdomstolen och dessa bevismedel kan förväntas bli utnyttjade i större omfattning än för närvarande, aktualiseras frågan, vilket värde, som i olika fall skall tillmätas olika slag av bevis. Utredningen har förutsatt, att domstolen i detta hänseende icke skall vara bunden av särskilda regler. Med hänsyn till det ansvar, under vilket vittne eller sakkunnig har att avge sin utsaga, torde emellertid, såvitt gäller uppgifter om faktiska förhållanden, sådan utsaga som regel böra tillmätas större värde än utsaga, som upptagits i annan ordning. Över huvud taget är ur rättssäkerhetssynpunkt angeläget, att domstolen i tillräcklig grad beaktar de förhållanden, under vilka utsagor upptagits eller uppgifter lämnats, däri inbegripet uppgiftslämnarens ställning i förhållande till den som talan avser eller till andra av målet berörda personer. Vad ovan anförts har kommit till uttryck i 30 §.

31 §.

De särskilda bestämmelser, som erfordras beträffande vittne och sakkunnig, har samlats i 31 §. I första stycket har intagits föreskrifter om vem som skall kunna vara vittne eller sakkunnig och om hur bevisningen skall upptagas, medan i andra och tredje styckena givits regler om ersättning i olika fall.

Vad gäller de frågor, som behandlas i första stycket, har RB:s regler gjorts tillämpliga. Den reglering av partsförhållandet i mål angående underårig, som SdL innehåller, har dock föranlett till undantag från stadgandet i 36 kap. 1 § RB att envar, som icke är part i målet, må höras som vittne. Barn under femton år, som talan avser, bör sålunda, ehuru barnet enligt 7 § SdL icke har ställning av part, icke kunna höras som vittne. Föreskriften i 36 kap. 13 § andra stycket RB har vidare ersatts med ett motsvarande stadgande för de mål, som handlägges enligt SdL.

Även i fråga om vittnes och sakkunnigs rätt till ersättning synes reglerna i RB böra gälla. Vittne bör sålunda äga rätt till ersättning motsvarande nödiga kostnader för resa och uppehälle samt för tidsspillan efter vad domstolen prövar skäligt. Beträffande sakkunnig bör liksom i RB skillnad göras mellan sakkunnig, som erhållit uppdraget av domstolen, nämnts av domstolen, och sakkunnig, som anlitats av part. Part som anser utlåtande av sakkunnig erforderligt bör i första hand vända sig till domstolen för att få lämplig sakkunnig utsedd av denna. Sådan sakkunnigs rätt till ersättning för sitt uppdrag bör regleras i SdL. Ersättningen bör omfatta såväl kostnaden för inställelse inför domstolen, om sådan påkallas, som arvode för det arbete, som varit förenat med uppdraget. Sådan sakkunnig, som innehar allmän tjänst, med vilken är förbunden skyldighet att tillhandagå med yttrande, bör emellertid vara undantagen från rätt till särskild ersättning.

Även om det i allmänhet bör vara domstolen, som föranstaltar om sakkunnigbevisning, bör det stå part öppet att själv anlita sakkunnig. Vad gäller sådan sakkunnigs rätt till ersättning har, i överensstämmelse med vad som gäller enligt RB, regler därom intagits i SdL endast i vad avser kostnaden för inställelse inför domstolen. I detta hänseende skall beträffande sakkunnig, som tillkallats av part, bestämmelserna om vittne äga tillämpning. Lika litet som med stöd av RB vittne kan tillerkännas ersättning för besiktning eller annat arbete, som vittnet utfört i och för vittnesmålet, kan sakkunnig, varom nu är fråga, tillerkännas ersättning för motsvarande arbete. Ersättning härför blir beroende av överenskommelse mellan den sakkunnige och den part, som anlitat honom.

I frågan om vem som i olika fall skall bära kostnaderna för bevisningen föreslår utredningen, att ersättning till vittne, som kallats enligt beslut av domstolen, och till sakkunnig, som nämnts av denna, skall gäldas av statsverket, varmed avses, att ersättningen skall utgå av allmänna medel och

stanna å statsverket. För en sådan reglering talar olika skäl. I de fall den bevisning, som här avses, införes i målet efter begäran av myndighet, som för det allmännas talan, eller på domstolens eget initiativ, är naturligt, att kostnaden för bevisningen utgår av allmänna medel. Att ålägga enskild part skyldighet att till statsverket återgälda, vad som utgivits av allmänna medel, synes kunna övervägas för de fall, i vilka den av myndigheten förda talan vinner bifall. Såsom utvecklats i anslutning till 9 § beträffande ersättning till offentligt biträde synes emellertid icke lämpligt, att i de mål, varom här är fråga, göra ersättningsskyldigheten beroende av utgången i målet. I de fall, i vilka domstolens beslut att inkalla vittne eller inhämta utlåtande av sakkunnig föranletts enbart av begäran därom av enskild part, kunde vara anledning att låta parten svara för kostnaden för denna bevisning. Det kan emellertid antagas, att i flertalet mål partens ekonomiska förhållanden kommer att vara sådana, att det icke skäligen kan begäras, att han skall svara för nämnda kostnad.

Vad åter angår vittne, som icke kallats enligt beslut av domstolen men som ändock höres på parts begäran, synes såsom huvudregel böra uppställas, att ersättning till vittnet skall utgivas av den part, på vars begäran förhöret hålles. Motsvarande regel bör gälla för sakkunnig, som part själv anlitat. En sådan ordning är motiverad av nödvändigheten att begränsa det allmännas kostnader för förfarandet. Nämnda regel får för övrigt antagas vara ägnad motverka, att onödigt bevisning införes i målet, samtidigt som den befriar domstolen från att av kostnadsskäl iakttaga återhållsamhet, då det gäller att tillåta av part erbjuden bevisning. Även i nu berörda fall får emellertid, om den avgivna utsagan visar sig innefatta utredning av väsentlig betydelse i målet, anses skäligen att ersättning till vittnet eller den sakkunnige gäldas av statsverket. Särskilt får detta anses vara fallet, om parten före förhandlingen åberopat den aktuella bevisningen men detta icke föranlett någon åtgärd från domstolens sida. Möjligheten att i dessa fall låta kostnaden för bevisningen falla på statsverket har avseende endast å ersättning, som regleras i SdL. Nämnda möjlighet omfattar sålunda icke ersättning till sakkunnig för arbete i anledning av uppdraget. Den får till följd härav betydelse endast, därest den sakkunnige höres muntligen, i vilket fall ersättning för inställelsen kan utgå enligt SdL. Utredningen har övervägt att öppna möjlighet att låta även ersättning för arbete som nyss sagts utgå av allmänna medel men har med hänsyn till kostnaderna för statsverket icke ansett detta böra ske. Beslut i frågan om hur ersättningen i ovan angivna fall skall gäldas bör meddelas i samband med att ersättningen bestämmes.

Om måls avgörande

32 §.

I 32 och 33 §§ har intagits bestämmelser rörande domstolens avgörande och det material, varå avgörandet må grundas.

För det beslutande organets ställning av domstol är enligt utredningen av väsentlig betydelse, att det icke skall kunna taga initiativ till ingripande, som här avses, eller ex officio upptaga fråga därom till prövning. I överensstämmelse härmed har i 32 § första stycket intagits stadgande, att domstolens avgörande icke må avse annat eller mera än part i vederbörlig ordning yrkat. Det kan emellertid tänkas att i fall, där domstolen ej finner tillräckliga skäl för det ingripande, som yrkas, annan åtgärd framstår såsom lämplig eller erforderlig. Under förutsättning att fråga är om åtgärd inom det vårdområde, som omfattas av den väckta talan, synes i dessa fall domstolen böra givas möjlighet att besluta därom utan hinder av ovannämnda stadgande. De fall, som här avses, är främst de, i vilka talan föres om ett frihetsberövande men domstolen finner hjälpåtgärder eller lydadsföreskrifter vara att föredraga. Däremot är hit icke att hänföra det fall, att domstolen med bifall till förd talan beslutar om frihetsberövande men meddelar villkorligt anstånd med verkställighet av beslutet. Domstolens nämnda möjlighet förutsätter givetvis, att domstolen enligt 5 § har behörighet att besluta om åtgärden i fråga.

Undantagsstadgandet i 32 § andra stycket är, såvitt gäller skyldigheten att utan yrkande pröva beslut i fråga om tillfälligt omhändertagande eller förordnande om omedelbar verkställighet av omhändertagandebeslut, tillkommet i den enskildes intresse. Av 38 § framgår, att domstolens avgörande i dessa fall skall meddelas inom viss kort tid. Att domstolen därjämte i anhängigt mål givits möjlighet att oberoende av yrkande besluta om tillfälligt omhändertagande, därest enligt den lag, som reglerar ifrågavarande vårdområde, sådant omhändertagande kan förekomma, sammanhänger med de befogenheter, som bör tillkomma domstolen med avseende å målets handläggning, samt behovet i vissa fall av ett snabbt ingripande.

33 §.

Domstolen har att grunda sitt avgörande endast på utredning, som i vederbörlig ordning förebringats i målet, d. v. s. å vad som förekommit vid förhandling eller finnes intaget i handling i målet. Detta har kommit till uttryck i 33 § första stycket.

Av olika skäl är angeläget, att part gives tillfälle att avgiva förklaring och att yttra sig över utredning av betydelse. Att så skall ske i mål vid socialdomstol, därest icke särskilda skäl föranleder till annat, följer av 15 och 18 §§. Ur rättssäkerhetssynpunkt är vidare av betydelse, att beslut, som går part emot, icke fattas utan att parten haft tillfälle att ange sin ståndpunkt. Framför allt gäller detta i fråga om enskild part. I överensstämmelse härmed har såsom komplement till bestämmelserna i 15 och 18 §§ särskilda regler i sistnämnda hänseende intagits i 33 § andra stycket. Vid utformningen av nämnda regler har olika omständigheter kommit i betraktande beträffande part, som avses med ifrågasatt åtgärd, och beträffande den, som i egenskap av vårdnadshavare är part.

Beträffande part, som avses med den ifrågasatta åtgärden, bör enligt utredningen såsom förutsättning för en materiell prövning gälla, att parten åtminstone skall ha fått del av den handling, varigenom den mot honom riktade talan anhängiggjorts, samt haft tillfälle att avgiva förklaring däröver. Den omständigheten, att vid en sådan ordning part genom att hålla sig undan kan förhindra eller fördröja en prövning av den väckta talan, innefattar icke någon större olägenhet, eftersom ett domstolens beslut icke kan verkställas, så länge parten icke kan anträffas.

Även i fråga om den som i egenskap av vårdnadshavare är part talar rättssäkerhetsskäl för en ordning motsvarande den, som utredningen funnit böra gälla beträffande part, som avses med ifrågasatt ingripande, och som innebär att beslut, som går part emot, icke kan fattas, därest parten icke fått del av den talan, som föres. Häremot står emellertid andra skäl. Det är angeläget att i de fall, ett omhändertagande av den underårige uppenbarligen bör ske och kan genomföras, domstolen också skall kunna fatta beslut härom. Hinder härför skulle emellertid kunna uppkomma, därest domstolens möjlighet att pröva saken på angivet sätt göres beroende av om vårdnadshavaren kan anträffas för delgivning. Med hänsyn härtill bör i nu berörda hänseende icke beträffande den som i egenskap av vårdnadshavare är part gälla lika stränga regler som beträffande part, som avses med ifrågasatt åtgärd. En granskning av de situationer, som kan uppstå, torde ge vid handen, att detta bör kunna ske utan att berättigade partsintressen åsidosättes.

Därest mer än en vårdnadshavare finnes för den underårige, exempelvis då dennes föräldrar gemensamt har vårdnaden, och någon av dessa håller sig undan eller vistas på okänd ort, bör kunna vara tillfyllest, att den vårdnadshavare, som kan anträffas, får yttra sig över den talan, som föres. Det torde för övrigt i dessa fall vanligen vara denne, som har den faktiska vården om den underårige.

Även om båda föräldrarna eller, därest endast en vårdnadshavare finnes, denne håller sig undan eller eljest vistas på okänd ort, bör emellertid domstolen, om den underårige fyllt femton år och således själv är part, kunna givas möjlighet att upptaga den väckta talan och, om tillfredsställande utredning kan erhållas, besluta i saken. I dylika fall torde för övrigt ofta offentligt biträde komma att förordnas för den underårige.

Då fråga är om omhändertagande av barn under femton år, blir ingripandet främst att uppfatta såsom riktat mot vårdnadshavarens rätt att bestämma över barnet. Att vårdnadshavaren avviker eller icke uppehåller sådan kontakt med den, som har den faktiska vården om barnet, att upplysning kan erhållas om var han finnes, torde emellertid i flertalet fall berättiga till antagandet, att han har ringa intresse för barnet och sina befogenheter visavi detta. Uppkommer i dylikt fall fråga om omhändertagande av barnet, bör ansökan göras hos allmän domstol om överflyttning av vård-

naden om detta å särskilt förordnad förmyndare. Denne får i sin egenskap av vårdnadshavare ställning av part i förfarandet vid socialdomstolen.

Vad gäller fråga om tillfälligt omhändertagande eller omedelbar verkställighet av myndighets beslut torde möjlighet böra lämnas öppen för socialdomstolen att träffa avgörande utan hinder av att part, som frågan rör, icke haft tillfälle att avgiva förklaring.

Av 19 och 25 §§ följer, att i vissa fall utredning kan komma att hållas hemlig såväl för enskild part som för partens ombud eller biträde eller också för parten ensam, medan ombudet eller biträdet tillåtes taga del därav under tystnadsplikt. Stadgandet i 33 § tredje stycket anknyter till nu berörda bestämmelser och rör frågan om möjlighet att lägga material, som på angivet sätt hemlighållits, till grund för domstolens avgörande.

Mot tillvägagångssättet att särskilt reglera de förutsättningar, under vilka visst material må läggas till grund för domstolens avgörande, kan anföras, att domstolen utifrån de allmänna grundsatser, kring vilka förfarandet uppbyggt, bör kunna träffa de överväganden med avseende å det förebragta materialet, vartill omständigheterna i varje fall kan föranleda. I detta sammanhang bör emellertid beaktas de möjligheter att på olika sätt undanhålla enskild part utredningsmaterial eller dess ursprung, som det föreslagna förfarandet innehåller. Nämda möjligheter påkallar ur rättssäkerhetssynpunkt särskild uppmärksamhet. Detta gäller icke endast den omfattning, i vilken dylikt undanhållande skall kunna ske, utan även den ställning, som bör tillkomma det material, som undanhållandet avser, i förhållande till annan utredning. Med hänsyn härtill har ansetts motiverat att upptaga regler i sistnämnda hänseende i lagtexten. Den lösning, för vilken utredningen stannat, innebär att material, varav varken parten eller hans ombud eller biträde erhållit del, icke skall kunna beaktas, därest det kan tänkas, att dess värde skulle ha kunnat förringas, om något hemlighållande icke skett. Den stränga begränsning av möjligheten att beakta dylikt material, vartill förevarande stadgande syftar, kommer sannolikt att leda till att domstolen i dessa fall ofta tvingas bortse från nämnda material. Antalet fall, i vilka stadgandet blir tillämpligt, kommer emellertid att påverkas av den angivna möjligheten att låta partens ombud eller biträde få del av materialet. Har så skett, skall nämligen i princip någon inskränkning icke gälla i fråga om möjligheten att lägga materialet till grund för domstolens avgörande. Även i dessa fall kan emellertid vid värderingen av materialet vara anledning att beakta, att parten själv icke fått del av detta, nämligen om materialet avser omständigheter, beträffande vilka ombudet eller biträdet icke utan risk för otillåtna avslöjanden kan införskaffa erforderlig utredning för partens räkning.

34—36 §§.

Såsom framgår av 34 § första stycket föreslås, att benämningen beslut användes för alla slag av avgöranden, som träffas av domstolen, både sådana

som avser saken och sådana som gäller handläggningen, och att beslut, varigenom domstolen skiljer målet från sig, betecknas såsom slutliga beslut.

De beslut, som domstolen fattar, bör kunna utläsas av handlingarna i målet. Endast beträffande beslut, varigenom domstolen avgör saken, synes dock böra krävas, att beslutet alltid skall uppsättas särskilt. Övriga beslut bör efter omständigheterna kunna uppsättas särskilt, intagas i protokoll eller tecknas direkt å handling i målet. Detta gäller bl. a. beslut vid handläggning, som företages av ordföranden ensam. Skall dylikt beslut motiveras, bör beslutet uppsättas särskilt eller intagas i protokoll. Att enligt stadgande i 48 § skyldighet icke föreligger att föra protokoll över handläggning, som nu sagts, utgör såsom anförts i anslutning till nämnda stadgande icke hinder att upprätta protokoll, om så finnes lämpligt.

Uttryckliga regler om vad beslut skall innehålla torde vara erforderliga endast i fråga om beslut, som uppsättes särskilt. Även för annat beslut synes dock böra föreskrivas att, om talan kan föras däremot, detta skall tillkännagivas. Ur rättssäkerhetssynpunkt är av betydelse att de skäl, varå domstolen grundar sitt avgörande, tydligt framgår av beslutet. Särskilt är detta av vikt i fråga om beslut, som avser saken. Regler i nu berörda hänseenden har intagits i 35 och 36 §§.

37 och 38 §§.

I 37 och 38 §§ har givits bestämmelser rörande överläggning samt tiden och sättet för meddelande av beslut. Såsom påpekats i anslutning till 22 § är önskvärt att, om förhandling anordnas, all utredning kan förebringas vid denna och handläggningen därefter avslutas. I dylika fall är angeläget, att domstolens avgörande kan träffas och meddelas i så nära anslutning till förhandlingen som möjligt. Särskilt får detta anses vara fallet, om muntlig bevisning upptagits vid förhandlingen. I överensstämmelse härmed har i 37 § andra stycket föreskrivits att, då förhandling förekommit, överläggning skall hållas samma eller sist nästa helgfria dag samt att om möjligt domstolens beslut bör meddelas omedelbart i anslutning till förhandlingen.

I svårbedömda fall eller fall, i vilka en omfattande utredning förebringats, kan domstolen behöva rådrum för att träffa sitt avgörande och avfatta sitt beslut. Under sådana förhållanden skall domstolen kunna besluta anstånd med beslutets meddelande. Även om så sker, bör emellertid beslutet meddelas inom viss kortare tid, därest icke särskilda omständigheter gör detta omöjligt. Framför allt är skyndsamhet påkallad, om enskild part är berövad friheten i anledning av den talan, som föres i målet.

Vad angår syftet att åstadkomma en snabb handläggning kompletterar 37 § andra stycket 22 §, som innehåller bestämmelser om den tid, inom vilken erforderlig förhandling skall hållas.

Är enskild part berövad friheten, när målet anhängiggöres, och erfordras förhandling, skall enligt 22 § sådan hållas sist inom tre veckor från dagen

för anhängiggörandet. Beslutar domstolen efter förhandlingen anstånd med beslutets meddelande och utnyttjar den i 37 § andra stycket längsta medgivna tiden, fyra dagar, erhålles en sammanlagd tid från det målet anhängiggöres till dess beslut meddelas däri av i det närmaste fyra veckor. Såväl 22 § som 37 § medger domstolen möjlighet att, om särskilda förhållanden föreligger, gå utöver däri bestämda längsta tider. I den mån så sker, kan också ovannämnda sammanlagda tid komma att överskridas. Att emellertid domstolen i normalfallen bör eftersträva en kortare handläggningstid framgår av vad ovan anförts.

Om förhandling icke hålles bör, sedan utredningen slutförts, målet avgöras utan onödigt dröjsmål. Även för dessa fall har stadgats viss tid, inom vilken beslut skall meddelas, därest enskild part är berövad friheten i anledning av den talan, som föres i målet. Två veckor räknat från målets anhängiggörande eller, om frihetsberövandet skett därefter, från dagen för frihetsberövandet har synts utredningen tillfyllest. Denna tid är kortare än ovannämnda sammanlagda handläggningstid i de mål, i vilka förhandling hålles. Hänsyn har emellertid tagits till att, om förhandling hålles, avsevärd tid kan väntas åtgå till förberedelser för denna samt till att de mål, som kan avgöras på handlingarna, i flertalet fall icke torde erbjuda större svårigheter i prövningshänseende. Nu berörda bestämmelser har intagits i 37 § sista stycket.

Har i mål, som inkommer till domstolen, redan meddelats beslut om tillfälligt omhändertagande eller förordnats, att beslut om omhändertagande genast skall bringas till verkställighet, åligger det enligt 32 § domstolen att utan yrkande pröva, huruvida beslutet om tillfälligt omhändertagande eller förordnandet om verkställighet skall bestå. Domstolen må ock i vissa fall, sedan talan väckts, utan yrkande besluta om tillfälligt omhändertagande.

Av den föreslagna lydelsen av 38 § första och tredje styckena följer, att domstolens beslut skall meddelas i första fallet inom fyra dagar från dagen för målets anhängiggörande och, i det senare fallet, så snart ske kan, efter det fråga om tillfälligt omhändertagande uppkommit. Erfordras särskild förhandling, torde den i de fall parten redan är omhändertagen kunna anordnas utan längre tidsutdräkt. Ovannämnda tid bör därför gälla oberoende av om förhandling hålles eller icke. Anordnas förhandling, bör beslutet meddelas i omedelbar anslutning till denna.

Skall förhandling hållas i huvudsaken inom kort tid efter det målet inkommit eller kan slutligt beslut meddelas inom samma tid, bör med prövningen av frågan om det tillfälliga omhändertagandet kunna anstå till förhandlingen eller det slutliga beslutet. Bestämmelser av denna innebörd har intagits i 38 § andra stycket, varvid nämnda tid bestämts till en vecka. Vad som stadgats om tillfälligt omhändertagande bör äga motsvarande tillämpning beträffande omedelbar verkställighet av omhändertagandebeslut, som underställts domstolen.

När i 38 § talas om att omhändertagande skett eller att enskild part är tillfälligt omhändertagen, avses därmed att ett faktiskt frihetsberövande skett. Således är icke tillfyllest, att endast beslut därom fattats. Att i andra fall särskild betydelse tillmätts redan beslutet som sådant framgår av 32 § andra stycket.

39 §.

Såsom framgår av 39 § har det däri intagna stadgandet om delgivning av beslut begränsats till slutligt beslut; att göra bestämmelsen tillämplig även å andra beslut synes av praktiska skäl icke böra komma i fråga. Vad angår slutliga beslut har övervägts att i likhet med vad som gäller enligt NvL avstå från krav på skriftlig delgivning i de fall, då beslutet avkunnats i närvaro av den som beslutet avser. Parten skulle därvid vara berättigad att på begäran erhålla utskrift av beslutet. Under sådana förhållanden skulle emellertid domstolen så gott som alltid ha anledning att iordningställa ett exemplar av beslutet, som vid behov kunde tillhandahållas parten. Då det med hänsyn härtill icke kan antagas innebära någon olägenhet att delgiva parten beslutet och det för denne alltid måste anses vara av värde att ha tillgång till en utskrift av detta, synes böra gälla, att slutligt beslut alltid skall delgivas parterna.

Om omröstning

40 §.

I allmänhet bör gälla, att socialdomstolen för att vara beslutför skall bestå av tre ledamöter, ordföranden och de två bisittarna. I fråga om vissa beslut bör emellertid kravet på att domstolen skall ha denna sammansättning kunna eftergivnas. Sålunda synes i frågor, som rör handläggningen, domstolen böra vara beslutför med ordföranden ensam. Gäller dylik fråga måls avvisande eller skall beslut meddelas vid förhandling i saken eller sammanträde för dess prövning, synes emellertid beslutet böra fattas av domstolen i fullständig sammansättning.

En reglering i överensstämmelse med vad ovan anförts ger ordföranden möjlighet att ensam fatta beslut bl. a. i fråga om införskaffande av bevisning eller utredning, förordnande av offentligt biträde, ersättning i vissa fall och tillfälligt omhändertagande ävensom att pröva, huruvida förordnande om omedelbar verkställighet av underställt beslut om omhändertagande skall bestå.

I den nya barnavårdslagen har öppnats möjlighet till ett omhändertagande för utredning. Det frihetsberövande, som därmed avses, blir att hänföra under vad som i SdL benämnes tillfälligt omhändertagande. Beslut om omhändertagande för utredning skall, om samtycke till verkställighet ej erhålles, enligt den nämnda lagen underställas länsstyrelsens

prövning. Enligt den av utredningen föreslagna ordningen skall beslutet i stället underställas socialdomstolen. Fråga om tillfälligt omhändertagande kan under sådana förhållanden komma att upptagas såsom särskilt mål. Även i dessa fall bör domstolen kunna vara beslutför med ordföranden ensam.

Utredningen har förutsatt, att varje socialdomstol skall ha tillgång till en eller flera juridiskt utbildade befattningshavare med uppgift bl. a. att såsom föredragande och protokollförare tillhandagå domstolen. Dessa befattningshavares åligganden bör regleras i särskild ordning. Därvid bör åt ordföranden överlämnas att bestämma, i vilken omfattning föredragning inför domstolen skall förekomma.

41 §.

Vanligen torde vid domstolens avgöranden valet komma att stå mellan två alternativ. Därvid uppkommer icke några svårigheter, om domstolen har tre ledamöter och en var ledamot har en röst. Majoritet kommer att föreligga för ett alternativ. Detta kommer emellertid att vara förhållandet även i vissa fall, i vilka tre olika meningar yppas, nämligen då fråga är om meningar, vilka kan göras till föremål för en inbördes gradering. Exempel härpå är, att meningarna avser ingripanden av olika svårhetsgrad, vilket kan inträffa vid bestämmande av åtgärd, eller belopp av olika storlek, vilket kan uppkomma vid bestämmande av vite eller utdömande av ersättning, vite eller böter. I en dylik situation får under förutsättning av likvärdiga röster majoritet i verkligheten anses föreligga för den mening, som är mellan de båda övriga. I överensstämmelse härmed följer av röstfördelningen, exempelvis vid ådömande av tvångsarbete, om tre olika meningar yppas beträffande den tid tvångsarbetet bör omfatta, att majoritet föreligger för den mening, vilken avser den mellersta tiden. Att tre meningar hävdas kan väntas inträffa företrädesvis i avgöranden i ersättningsfrågor eller i frågor om böter och viten. Därvid blir i enlighet med vad ovan utvecklats den mening gällande, som avser det mellersta beloppet. Hävdas tre meningar, av vilka ingen enligt ovanberörda regler kommer att ta över de övriga, skall den mening gälla, som omfattas av ordföranden.

Vid avgörande av saken skall först prövas den grund, som åberopas för ingripande. Åberopas flera grunder, skall prövning ske av varje grund för sig. För att tvångsintagning av den som är hemfallen åt alkoholmissbruk skall kunna ske kräves, att förutsättningar enligt 15 § NvL föreligger för övervakning ävensom att därutöver vissa i 18 § samma lag närmare angivna förhållanden är för handen. Åberopas i visst mål beträffande den som talan avser flera av de i 15 § nämnda förutsättningarna, exempelvis att han är farlig för annans säkerhet, att han ligger det allmänna till last och att han för ett grovt störande levnadssätt, skall varje sådan förutsättning prövas för sig. Därvid kan för varje fall tänkas endast två alternativ. Kan

majoritet icke vinnas för att någon av nämnda förutsättningar föreligger, kan intagning icke heller komma till stånd. Finnes förutsättning för övervakning föreligga, återstår att pröva, huruvida förhållande, som avses i 18 §, är för handen.

Föreligger vid bestämmande av åtgärd valmöjlighet mellan frihetsberövande och ingripande i annan form, skall frågan om frihetsberövande först prövas. Detta innebär att exempelvis i mål mot alkoholmissbrukare, i vilka möjlighet finnes att i stället för tvångsintagning besluta om övervakning eller hjälpåtgärder, frågan om tvångsintagning först skall prövas. Därvid finnes icke utrymme för mer än två meningar.

Om offentlighet m. m.

42—45 §§.

Såväl ur rättssäkerhetssynpunkt som med hänsyn till möjligheten att skapa förtroende för socialdomstolen är av betydelse i vilken utsträckning förfarandet vid denna kan göras tillgängligt för allmänhetens insyn. Det krav på offentlighet, som på grund härav bör uppställas, torde böra avse det muntliga förfarande, som sker vid förhandling. Att utsträcka nämnda krav till att omfatta även annan handläggning synes däremot av olika skäl icke kunna komma i fråga. Med hänsyn till arten av den utredning, som kan komma att förebringas i här berörda mån, synes emellertid icke heller förhandling alltid böra vara offentlig. De regler, som erfordras beträffande möjligheten att hålla förhandling inom stängda dörrar, bör utformas så, att möjligheten därtill icke göres beroende endast av allmänna lämplighetsöverbäganden. I SdL bör i stället närmare angivas de förutsättningar, under vilka undantag från regeln om offentlighet skall kunna göras. Därvid synes i huvudsak böra beaktas de fall, i vilka det kan antagas, att vid förhandlingen skall förekomma något, som är stötande för anständigheten och sedligheten, samt de, i vilka förhandling inom stängda dörrar påkallas av hänsyn till någons personliga förhållanden eller säkerhet. I 25 § andra stycket har givits bestämmelser, enligt vilka domstolen i vissa fall till förhinderande av att enskild part får del av viss utredning äger förordna, att parten icke skall vara närvarande vid förhandling, när utredningen förebringas. För att icke syftet med dylikt förordnande skall äventyras därav att parten genom någon utomstående får vetskap om vad nämnda utredning innehållit är erforderligt, att även i dylikt fall förhandlingen kan hållas inom stängda dörrar. Fråga om förordnande om förhandling inom stängda dörrar bör upptagas av domstolen, så snart anledning därtill uppkommer. Begäran från enskild part om dylikt förordnande synes därvid böra särskilt beaktas. Regler i nu angivna hänseenden har upptagits i 42 § första och andra styckena.

Genom hänvisning i 31 § till 36 kap. 4 § RB gäller, att om fråga uppkommer om förhör med barn under femton år eller någon, som lider av sinnes-

sjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, domstolen har att efter omständigheterna pröva, huruvida förhör bör hållas. Det är därvid att beakta, att förhör i dylika fall kan vara till men för den hörde. Omständigheterna kan emellertid vara sådana, att några betänkligheter icke föreligger mot ett förhör i och för sig utan endast mot att det skulle behöva hållas offentligt. Med hänsyn härtill bör möjlighet finnas att i dylika fall hålla förhöret inom stängda dörrar. Detta har beaktats i 42 § tredje stycket SdL.

Enligt 28 § NvL gäller för närvarande beträffande offentlighet vid förhör inför länsstyrelsen, att dylikt förhör skall hållas inom stängda dörrar, när den som ansökningen avser begär det eller länsstyrelsen eljest finner omständigheterna föranleda därtill. Av en jämförelse mellan nyssnämnda stadgande i NvL och den reglering, som ovan berörts, framgår att de förutsättningar, under vilka förhandling skall kunna hållas inom stängda dörrar, i förslaget till SdL närmare bestämts än i 28 § NvL. Detta medför, att förslaget i förhållande till nämnda stadgande formellt sett begränsar möjligheterna att hålla förhandling inom stängda dörrar. Det bör tillika uppmärksammas att i frågan, om dylik förhandling skall hållas, domstolen icke skall vara bunden av parts framställning därom. Föreskrifterna i 42 § SdL kan jämföras även med motsvarande föreskrifter i 5 kap. 1 § RB. Av en dylik jämförelse framgår, att vad sistnämnda lagrum innehåller till skydd för rikets säkerhet och för yrkeshemlighet icke medtagits i förslaget till SdL. Detta har icke ansetts erforderligt, enär materialet i hithörande mål icke kan antagas komma att innehålla något av betydelse i sådant sammanhang.

Att barn och ungdom har insyn i förfarandet är ur de synpunkter, som ovan berörts, icke av samma betydelse som att vuxna har sådan insyn. Det kan dessutom med hänsyn till vad som skall förekomma vid förhandling i vissa fall vara olämpligt, att barn eller ungdom är närvarande vid denna, även om den är offentlig. Särskilt synes detta kunna bli fallet i mål, som rör underårig. Domstolen bör på grund härav ha möjlighet att vägra den som är eller kan antagas vara under tjuguet år tillträde till offentlig förhandling.

Medan således å ena sidan möjlighet bör finnas att göra inskränkningar i rätten att närvara vid offentlig förhandling, kan å andra sidan vara motiverat, att utomstående i vissa fall tillåtes att vara närvarande vid förhandling, som hålles inom stängda dörrar. Skäl härtill synes kunna föreligga beträffande anhörig till enskild part. Även beträffande annan kan emellertid i särskilda fall anledning därtill förefinnas. Sålunda kan vara befogat att rätt att närvara medges tjänsteman hos domstolen eller den myndighet, som för det allmännas talan, person som verkställt utredning eller avgivit yttrande i målet eller person, vilken det kan tjäna såsom utbildning.

Möjligheten att hålla förhandling inom stängda dörrar torde böra kom-

pletteras med rätt för domstolen att förbjuda, att vad därvid förekommit uppenbaras. För att ge eftertryck åt dylikt förbud bör vidare överträdelse därav kunna beivras.

Den i 45 § antydda möjligheten att låta överläggning ske offentligt kan väntas företrädesvis få betydelse för beslut under handläggningen. Stadsgandet att domstolen må medgiva annan än ledamot och tjänsteman vid domstolen att närvara vid överläggning inom stängda dörrar kan bli tillämpligt för den som för sin utbildning tjänstgör vid domstolen.

Beträffande avkunnande av beslut har övervägts, huruvida icke i de fall, då förhandling icke varit offentlig, möjlighet borde finnas att avkunna domstolens beslut inom stängda dörrar. Därigenom skulle förhindras, att något som icke bör uppenbaras kommer till utomståendes kännedom genom ett offentligt avkunnande av beslutet. Det har emellertid synt utredningen vara av betydelse att ett avkunnande sker offentligt, även om förhandling hållits inom stängda dörrar. Möjlighet torde i förekommande fall finnas att vid avfattningen av domstolens beslut tillse, att detta icke kommer att innehålla något, som icke bör offentliggöras. Det är i detta sammanhang att erinra om att domstolens beslut, där så finnes lämpligt, i stället för att avkunnas, kan meddelas genom att hållas tillgängligt å domstolens kansli. Därigenom kan i viss utsträckning undvikas, att beslutet blir föremål för icke önskad uppmärksamhet.

Den reglering, som innefattas i SdL, förutsättes föra med sig att vad i sekretesslagen stadgas om domstol får tillämpning på socialdomstol.

46 §.

Det ligger i sakens natur, att domstolens ordförande i förekommande fall skall äga vidtaga nödiga åtgärder för ordningens upprätthållande och att han från förhandling skall kunna utvisa den som stör denna. Att sistnämnda befogenhet trots detta fått komma till uttryck i ett särskilt stadgande sammanhänger med att det synt kunna vara av värde för ordföranden att i här berörda fall ha stöd av en uttrycklig bestämmelse.

47 §.

I förevarande stadgande har beaktats, att socialdomstolen i vissa fall kan behöva biträde av tolk. Beträffande de regler, som därvid bör gälla, har hänvisning skett till RB (5 kap. 6—8 §§). Vad gäller den ersättning, som skall utgå till tolk, följer av berörda bestämmelser i RB, att ersättningen enligt utredningens förslag alltid skall gäldas av statsverket.

Om protokoll m. m.

48 §.

Enligt utredningens förslag (52 §) skall för varje mål inrättas en akt, vari skall sammanföras samtliga handlingar i målet. I överensstämmelse härmed har i 48 § första stycket föreskrivits, att protokoll skall föras för

varje mål särskilt. Nämnade handlingar bör tillföras akten i den ordning de inkommit till eller upprättats av domstolen. Med hänsyn härtill är lämpligt, att särskilt protokoll upprättas över varje handläggning, vid vilken protokollföring är erforderlig. Därest i ett sammanhang företages flera handläggningsåtgärder, som skall protokollföras, bör dock efter omständigheterna kunna upprättas ett gemensamt eller flera särskilda protokoll. Såsom redan antytts är icke erforderligt, att protokoll föres över varje handläggning vid domstolen. Sålunda bör från kravet på att protokoll skall föras kunna undantagas handläggning, som företages av ordföranden ensam och icke sker vid förhandling. Till sådan handläggning är att hänföra exempelvis beslut i fråga om komplettering av utredningen eller om bevisupptagning, utfärdande av förelägganden och förordnande av offentligt biträde. Med en dylik ordning erfordras icke heller protokoll, då ordföranden, utan att hålla förhandling, med stöd av 40 § ensam avgör fråga om tillfälligt omhändertagande eller omedelbar verkställighet av underställt beslut. Från nu berörda regel synes emellertid undantag böra göras för de fall, då förklaring avgives muntligen utom förhandling. Vad förklaranden därvid anför torde nämligen alltid böra upptagas i protokoll. Föreskrift av denna innebörd har intagits i 48 § andra stycket.

Då beslut icke uppsättes särskilt eller intages i protokoll eller eljest framgår av handling i målet, bör anteckning om beslutet göras i akten. Detta följer av 34 § andra stycket.

Uppgiften att föra protokoll bör som regel anförtros åt särskild befattningshavare. Föredraganden vid domstolen, som förutsättes ha juridisk utbildning och som genom annat sysslande med de aktuella målen får kännedom om dessa, torde företrädesvis böra komma i fråga för nämnda uppgift. Även annan befattningshavare vid domstolens kansli med tillräcklig erfarenhet av förfarandet vid domstolen bör emellertid kunna vara protokollförare. I vissa fall bör ordföranden eller någon av bisittarna kunna svara för protokollföringen. Detta kan exempelvis vara lämpligt, om sammanträde skall hållas på annan plats än den, där domstolen har sitt säte, och protokollföringen kan väntas bli av ringa omfattning.

Skyldighet föreligger icke att föra protokoll över handläggning, som företages av ordföranden ensam och ej sker vid sammanträde för förhandling. Även över dylik handläggning kan emellertid ibland finnas anledning att föra protokoll. I sådana fall torde protokollet ofta med fördel kunna föras av ordföranden.

Hänvisningen i 48 § sista stycket till 6 kap. 2 § rättegångsbalken avser sistnämnda lagrum i den lydelse, som enligt vad nyligen beslutats kommer att gälla fr. o. m. den 1 januari 1961.

49—51 §§.

Vad protokoll skall innehålla blir beroende av i vilket sammanhang det föres. Vid skriftlig handläggning torde anledning att upprätta protokoll

vanligen uppkomma i samband med föredragning och beslut i målet. I dessa fall bör protokollet kunna göras kortfattat. Över förhandling erfordras protokoll. Då vid ett överklagande av domstolens beslut förfarandet i nästa instans blir skriftligt, blir av betydelse att den utredning, som förbringats muntligen vid socialdomstolen, i väsentliga delar redovisas i protokollet. Detta kan på grund härav i vissa fall behöva göras utförligt.

Med hänsyn till de krav, som enligt vad ovan berörts kan komma att ställas på domstolens protokoll, har ansetts lämpligt att i SdL närmare angiva, vad som i förekommande fall skall upptagas i protokoll. Detta har skett i form av en uppräknig i 49 §. Vad beträffar nämnda uppräknig bör uppmärksammas, att i p. 8 åsyftas såväl utsaga av enskild som utsaga av barn under femton år, som talan avser. Att sådant barn icke har ställning av part framgår av 7 §.

Vad som anföres muntligen vid förhandling kan i viss utsträckning komma att överensstamma med eller innefatta hänvisning till vad som redan finnes intaget i olika handlingar i målet. I den mån så är fallet bör till underlättande av arbetet med protokollföringen kunna medgivas, att vid denna det anförda i vissa delar medtages endast i form av hänvisning till nämnda handlingar. Sålunda torde möjlighet till dylik hänvisning utan olägenhet kunna stadgas beträffande parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter, varå de grundas (49 § p. 7). Även i fråga om utsaga av den saken rör (p. 8) torde fördelar vara att vinna med en motsvarande ordning. Utredningen har därför övertvägt, huruvida icke möjlighet till hänvisning borde stadgas även beträffande dylik utsaga. Det är emellertid ur olika synpunkter angeläget, att vad den saken rör uppger vid förhör inför domstolen blir en fristående och i berörda delar fullständig redogörelse och icke endast ett komplement till vad som finnes upptecknat av uppgifter, som han lämnat i annat sammanhang. Med hänsyn till den självständiga betydelse, som således bör tillkomma utsaga av den saken rör inför domstolen, synes icke lämpligt, att protokollföringen av utsagan inskränkes till en hänvisning till vad som finnes intaget i annan handling, även om en dylik hänvisning i vissa fall skulle kunna ske. Vad nu sagts om utsaga av den saken rör har giltighet även beträffande utsaga av vittne eller sakkunnig (p. 9).

Såväl vid förhör med den saken rör som med vittne eller sakkunnig kommer den avgivna utsagan ofta att innehålla vissa uppgifter, som är av föga eller ingen betydelse för saken. Dyliga uppgifter bör efter omständigheterna kunna uteslutas vid utsagans upptecknande. I överensstämmelse härmed har i 49 § andra stycket föreskrivits att utsagor, som avses i första stycket p. 8 och 9, må antecknas i den omfattning de kan antagas vara av betydelse för domstolens avgörande.

Att utsaga i stället för att antecknas i protokoll skall kunna upptagas genom stenografi eller på fonetisk väg framgår av 50 §. Bestämmelser om

återgivande i vanlig skrift av utsaga, som upptagits på nu angivet sätt, bör meddelas i särskild ordning. Därvid synes lämpligen, i likhet med vad som gäller beträffande utsaga som upptagits enligt 6 kap. 9 § RB, böra föreskrivas, att återgivande endast skall ske, om domstolen eller domstol dit talan fullföljts finner detta erforderligt eller part eller annan begär avskrift (11 § KK 26/9 1947 införd under 6 kap. 13 § RB). Har utsaga återgivits i vanlig skrift, bör fonogrammet kunna förstöras. Detta bör också kunna ske, sedan viss tid förflutit efter domstolens beslut eller målet efter fullföljd slutligt avgjorts.

Då utsaga av vittne eller sakkunnig antecknats i protokoll eller upptagits genom stenografi bör, innan förhandlingen avslutas, den som hörts lämnas tillfälle att taga del av vad som upptagits. Föreskrift därom har givits i 51 §.

52 §.

I den akt, som skall upprättas för varje mål, skall intagas även beslut, som fattas av domstolen. Vad gäller beslut, som uppsättes särskilt, bör de exemplar därav, som lägges till akten, utgöras av avskrifter. Original-exemplaren bör däremot samlas och bindas för sig.

Om föreläggande och delgivning

54 §.

Då enligt domstolens beslut part eller annan skall fullgöra något, bör domstolen kunna föreskriva viss tid, inom vilken det skall ske. En allmän bestämmelse härom har intagits i 54 §. Härigenom har de särskilda stadgandena om exempelvis förklaring, yttrande eller annan skriftväxling icke behövt belastas med motsvarande bestämmelse. Att viss tid bestämmes bör vara regel. I vissa fall kan emellertid vara lämpligt att avstå därifrån. När domstolen i föreläggande enligt 15 § föreskriver, att förklaring skall avgivas vid förhandling, saknas över huvud taget utrymme för att samtidigt utsätta viss tid, inom vilken föreläggandet skall efterkommas.

56 §.

Företrädare för den myndighet, som för det allmännas talan, skall icke föreläggas att komma tillstådes vid vite. Skyldighet att hörsamma kallelse ingår nämligen i hans tjänsteåligganden eller ligger inom ramen för erhållet uppdrag.

I vilka fall enskild part bör infinna sig personligen inför domstolen följer av 21 §. I dessa fall bör sådan part kallas vid vite. Kommer parten icke personligen tillstådes och har vite förelagts honom, bör domstolen ha möjlighet att tillgripa hämtning. Föreskrift härom har intagits i 56 §.

Motsvarande möjlighet bör föreligga, då den som talan avser skall under-

gå läkarundersökning. Att därvid vederbörande läkare skall äga kalla till undersökningen och, om så erfordras, föranstalta om hämtning av den som skall undersökas framgår av 17 §.

Det bör uppmärksammas att, när bestämmelserna i 56 § endast avser enskild part, de icke blir gällande för barn under femton år, som talan avser. Denna begränsning av stadgandets räckvidd har skett, när det kan antagas, att vite såsom påtryckningsmedel mot sådant barn icke skulle bli av något värde. Eventuellt skulle kunna komma i fråga att använda tvångsmedel mot den som har vårdnaden om barnet.

Beträffande de regler, som bör gälla för kallande av vittne och sakkunnig, har i 31 § hänvisning skett till 36 kap. och 40 kap. RB. Därav följer, att vittne eller sakkunnig, som uteblir från förhör, vartill vittnet eller den sakkunnige kallats, dömes till böter (RB 36: 20 och 40: 13) samt att fråga om utsättande av vite i dessa fall uppkommer först sedan vittnet eller den sakkunnige underlåtit att efterkomma kallelse eller föreläggande.

Vad gäller frågan om skyldighet för polismyndighet att i nu berörda fall lämna erforderlig handräckning, innefattas sådan skyldighet i den föreskrift om handräckning för verkställighet av domstolens beslut och förordnanden, som föreslås intagen i 72 §.

57 §.

Vite bör kunna växla inom ganska vida gränser och bör i varje fall bestämmas med hänsyn till möjligheten att förmå den som föreläggandet avser att efterkomma detta. Att i detta hänseende angiva vissa belopp i lagen har för de mål, varom här är fråga, icke ansetts erforderligt.

Av hänvisningen i 58 § till 32 kap. RB följer, att laga förfall kan åbe-ropas som skäl för uraktlåtenhet att hörsamma kallelse eller iakttaga föreläggande. I överensstämmelse härmed kan i dylikt fall icke heller vite utdömas.

Om ändamålet med vitet förfallit, då fråga uppkommer om dess utdömande, bör vitet icke kunna utdömas. Detta medför, att om parts utevaro från förhandling icke föranleder uppskov med målets handläggning och avgörande vite, som förelagts parten i kallelse, icke må utdömas.

Bötesstraff kan enligt förslaget förekomma beträffande vittne eller sakkunnig, som icke hörsammat kallelse eller efterkommit föreläggande, samt beträffande den som yppar vad som enligt domstolens beslut icke må uppenbaras. Detta följer av hänvisningen i 31 § SdL till 36 kap. 20 § och 40 kap. 13 § RB samt av 44 § andra stycket lagförslaget. Böterna skall i de två första fallen ådömas omedelbart i penningar och i det sistnämnda fallet i dagsböter. Det bör anmärkas, att det sistnämnda brottet icke är att anse såsom rättegångsförseelse. Beivran skall i detta fall ske i vanlig ordning vid allmän domstol.

Av lagen den 20 april 1951 med vissa bestämmelser om böter och viten följer, att böter och viten, som utdömes enligt SdL tillfaller kronan.

58 §.

I anslutning till bestämmelserna om påföljder i olika fall vid underlåtenhet att hörsamma kallelse eller efterkomma föreläggande har i 58 § genom hänvisning till tillämpliga stadganden i RB upptagits regler om laga förfall.

Möjligheten för domstolen att utsätta ny tid enligt 32 kap. 7 § RB är begränsad till de fall, då före den föreskrivna tiden laga förfall visas föreliggande. Är förfallet av den beskaffenheten, att vederbörande icke är i tillfälle att begära, att ny tid utsättes, återstår endast möjligheten att göra ansökan om återställande av försutten tid.

59 §.

I 59—61 §§ har givits bestämmelser om inlaga och annan handling, som skall ingivas till domstolen, samt om delgivning. Därvid har genom hänvisning till RB dess regler i väsentliga delar gjorts tillämpliga.

I 33 kap. 1 § RB, som omfattas av hänvisningen i 59 § SdL, finnes föreskrifter om vad handling, som ingives till domstolen, skall innehålla. Nämn- da föreskrifter gäller alla handlingar och utgör, vad angår ansökan, besvärinlaga och skriftlig förklaring, ett komplement till de i vissa delar motsvarande föreskrifter, som givits i 10, 12 och 16 §§ SdL.

Enligt det nämnda stadgandet i RB skall handling, som ingives, upptaga domstolen samt parternas namn, yrke och hemvist. Handling, som ingives av part och som skall delgivas annan part, bör därjämte innehålla uppgift om ingivarens egen och, om den är honom bekant, även den parts post- adress, med vilken delgivning skall ske, samt de övriga omständigheter, som kan vara av betydelse för delgivningen. Har ingivaren vidtalat ombud att biträda sig, bör också ombudets namn och postadress uppgivas. Sker ändring i förhållande, som parten sålunda uppgivit, bör parten utan dröjs- mål anmäla detta till domstolen. Inlaga eller annan handling kan inlämnas till domstolen genom bud eller insändas med posten i betalt brev. Hand- ling skall anses ingiven av den som undertecknat den och skall anses in- kommen, när handlingen eller avi om försändelse, vari den finnes inneslu- ten, avlämnats till domstolen eller dess kansli (33: 3).

Delgivning skall som regel ske genom domstolens försorg. Möjlighet har emellertid lämnats öppen för domstolen att låta delgivning ombesörjas av part. Detta synes kunna få praktisk betydelse huvudsakligen i fråga om handling, som ingives av allmän part. Särskilt om den, mot vilken ingri- pande ifrågasättes, tillfälligt omhändertagits av den myndighet, som för talan, kan tidsvinst och andra fördelar vara att vinna, om handling, som

myndigheten inger till domstolen, samtidigt av myndigheten kan delgivas den omhändertagne.

Av hänvisningen till 33 kap. 5 § RB följer, att delgivning genom domstolens försorg företrädesvis skall ske genom posten.

Därest den som sökes för delgivning vägrar att mottaga den handling, som skall delgivas, skall delgivning dock anses ha skett (33:6 första stycket). Har handling, som skall delgivas någon, kommit denne till handa, skall delgivning också anses ha skett, även om han icke erhållit handlingen genom delgivning i föreskriven ordning (33:14). Meddelas föreläggande eller göres annat tillkännagivande vid förhandling inför domstolen, skall delgivning därav anses ha skett med den som närvarit vid förhandlingen. Domstolen skall dock ha skyldighet att på begäran genast tillhandahålla utskrift av föreläggandet eller tillkännagivandet (33:15). Har part hos domstolen uppgivit ombud, bör delgivning, som ombudet har behörighet att mottaga, ske med ombudet (33:21). I fråga om ombuds behörighet blir genom hänvisningen i 8 § SdL bestämmelserna i 12 kap. RB tillämpliga. Av dessa följer bl. a. (12:14 p. 2), att ombud ej äger mottaga delgivning av föreläggande för parten att infinna sig personligen samt att inskränkning i ombudets behörighet kan ske bl. a. i vad gäller rätten att mottaga delgivning av den handling, genom vilken talan mot huvudmannen väckes (12:15). Att särskilt bevisvärde tillkommer vissa intyg om delgivning framgår av 33 kap. 25 § RB.

Kostnad för delgivning, som sker genom domstolens försorg, skall gäldas av statsverket (33:26).

60 §.

Bestämmelserna i första stycket har sin motsvarighet i reglerna i 33 kap. 8 § RB. Bestämmelserna har dock i SdL begränsats till att gälla delgivning av kallelse. Detta sammanhänger med att i de mål, å vilka SdL skall äga tillämpning, delgivningen i stor utsträckning kan antagas komma att avse handlingar, vilka med hänsyn till sitt innehåll icke bör utlämnas till annan än den, som sökes för delgivning. Genom denna begränsning elimineras vad gäller dylika handlingar den risk för att de kommer på avvägar, som alltid finnes, om delgivningsförsändelsen får utlämnas till utomstående. I fråga om kallelse synes däremot den förenkling i delgivningsförfarandet, varom här är fråga, utan olägenhet kunna godtagas.

Någon motsvarighet till reglerna om kungörelsedelgivning i 33 kap. 12 § RB föreslås icke i SdL. I 60 § SdL har emellertid i överensstämmelse med den nyligen antagna bestämmelsen i 33 kap. 12 § andra stycket sista punkten nämnda balk intagits ett stadgande om att delgivning i vissa fall skall kunna ske genom att delgivningsförsändelsen avlämnas i den söktes hemvist eller, om så ej kan ske, fästes å hans husdörr. Stadgandet gäller för delgivning av kallelse och är avsett för det fall att den sökte, oaktat han

har känt hemvist, icke kan anträffas och delgivning enligt 60 § första stycket ej kunnat ske. Försändelsen bör lämnas i brevlåda, som är anbragt i eller utanpå dörr eller vägg till den söktes bostad. Däremot bör den ej kunna läggas i brevlåda utan direkt samband med bostaden. Finnes endast brevlåda av sistnämnt slag eller saknas brevlåda bör försändelsen fästas på husdörren. Behov härav torde föreligga endast i undantagsfall. För delgivning i nu angiven ordning skall erfordras förordnande därom av domstolen.

Bestämmelserna i tredje stycket om att delgivning med enskilda parter, vilka har gemensam adress, skall kunna ske genom att den handling, som skall delgivas, överlämnas till en av parterna för att av honom hållas tillgänglig för annan part, har icke någon direkt motsvarighet bland RB:s delgivningsregler. Nämnade bestämmelser är tillkomna med tanke på partsituationen i mål, i vilka fråga är om ingripande mot underårig. I dylika mål har den underåriges vårdnadshavare ställning av part. Vanligen tillkommer vårdnaden den underåriges föräldrar. I de fall, föräldrarna bor tillsammans och den underåriga är part och vistas i hemmet, finnes under samma adress tre personer, vilka som regel skall delgivas samma handlingar. Det torde i de flesta av dessa fall vara tillfyllest, att parterna får tillgång till ett gemensamt exemplar av den handling, som skall delgivas. Om så kan ske, erhålles en förenkling av delgivningsförfarandet. Avser delgivningen mera omfattande handlingar, innebär den föreslagna ordningen dessutom genom det minskade behovet av avskrifter en lättnad ur arbets-synpunkt. Även i de fall, varom nu är fråga, har en begränsning skett med avseende å den handling, som skall delgivas. Från delgivning i nu angiven ordning har sålunda undantagits handling, varigenom talan anhängiggöres, samt domstolens slutliga beslut, enär delgivning därav enligt utredningens mening bör ske på sådant sätt, att med säkerhet kan antagas, att parten får kännedom om handlingen eller beslutet.

I lagtexten har angivits, att det särskilda förfarandet vid delgivning med parter, vilka har gemensam postadress, må användas, om det finnes lämpligt. Därmed har beaktats, att i vissa fall motsättningar mellan föräldrarna inbördes eller mellan dessa, å ena, och den underåriga, å andra sidan, kan utgöra anledning att låta viss part få tillgång till ett eget exemplar av den handling, som skall delgivas.

I 60 § fjärde stycket har särskilt angivits, att delgivning i laga ordning skall anses ha skett, därest i berörda fall bestämmelserna i första respektive andra eller tredje stycket iakttagits.

61 §.

I stället för 33 kap. 2 § RB, vilket lagrum icke omfattas av hänvisningen i 59 § SdL, har i 61 § SdL givits ett särskilt stadgande att part, som inger handling till domstolen, skall tillhandahålla för delgivning erforderligt an-

tal avskrifter därav, därest ej domstolen finner anledning att förordna annorlunda. Underlåter part att ingiva behövlige avskrifter, kan domstolen med stöd av stadgandet ålägga parten att tillhandahålla dessa. Detta torde som regel böra ske i vad gäller allmän part. Då fråga är om enskild part, synes däremot ur olika synpunkter i de flesta fall mest praktiskt, att erforderliga avskrifter iordningställes genom domstolens försorg. Till skillnad mot vad som gäller enligt ovannämnda bestämmelse i RB har icke stadgats någon skyldighet för part att bekosta avskrift, som iordningställts genom domstolens försorg.

I andra stycket har givits särskilda regler om tillhandahållande i vissa fall av handlingar, vilka skall delgivas enskild part. Genom det angivna förfarandet kan undvikas de kostnader och besvär, som avskrivande av vidlyftiga handlingar som regel för med sig. Även då fråga är om delgivning av handling, som med hänsyn till sitt innehåll icke bör utlämnas till utomstående, kan vara av värde att den, i stället för att utlämnas till part, kan på lämpligt sätt hållas tillgänglig för denne. Delgivning på sätt stadgas i 61 § andra stycket synes dock i andra fall än då det motiveras av handlingarnas vidlyftiga beskaffenhet böra tillgripas endast undantagsvis. Handlingar, som skall delgivas i nu angiven ordning, bör lämpligen kunna överlämnas till myndighet i den kommun, där parten vistas.

Om besvär m. m.

I vilken utsträckning talan mot socialdomstolens beslut i saken skall kunna överklagas bör regleras i den lag, som behandlar förutsättningarna för samhällets ingripande på ifrågavarande område. Vad gäller annat beslut torde däremot möjligheten till överklagande böra regleras i SdL. Denna synes därjämte böra innehålla erforderliga regler om sättet för talans förande i samtliga fall.

62 §.

Mot beslut, vilka är av betydelse för gången av den fortsatta handläggningen eller berör någon som ej är part, bör finnas möjlighet att föra talan särskilt. I vissa fall synes emellertid böra överlämnas åt domstolen att avgöra, huruvida talan mot beslutet skall kunna föras särskilt eller allenast i samband med talan mot domstolens slutliga beslut. Detta har ansetts böra gälla i de fall, som upptagits i 62 §.

I fråga om vissa beslut, mot vilka talan må föras särskilt, kunde vara anledning att, i likhet med vad som för motsvarande fall gäller enligt RB, föreskriva att den som är missnöjd med beslutet skall ge detta tillkänna genom s. k. missnöjesanmälan. Denna skulle därvid göras vid beslutets avkunnande, om den missnöjde då är närvarande, och i annat fall inom viss kort tid efter det han erhållit del av beslutet. Att missnöjesanmälan

gjorts skulle vidare vara förutsättning för rätt att föra talan mot beslutet. Fördelen med en dylik ordning är, att domstolen före klagotidens utgång kan erhålla besked, huruvida ett överklagande kan förväntas eller icke. Allt efter omständigheterna har domstolen därvid möjlighet att fortsätta handläggningen eller att avbryta denna i avbidan på att den i beslutet upptagna frågan blir slutligt prövad.

Vid skriftlig handläggning blir den tidsvinst, som kan göras vid en ordning med missnöjesanmälan, av ringa betydelse.

Vid beslut, som avkunnas vid förhandling, kan däremot besked omedelbart erhållas, huruvida ett överklagande är att vänta. Därvid kan i vissa fall en tidsvinst motsvarande klagotidens längd göras. Det kan emellertid antagas, att i flertalet av dessa fall handläggningen trots missnöjesanmälan kommer att fortsättas utan avbrott. Härför talar främst processekonomiska skäl.

Värdet av en ordning med missnöjesanmälan såsom förutsättning för rätt att föra talan mot beslut under handläggningen i vissa fall får med hänsyn till det anförda anses vara ringa i de mål, varom här är fråga. Då den därtill är förhållandevis omständlig, har den icke ansetts böra införas i SdL.

63 §.

I 63 § första stycket har upptagits de beslut under handläggningen, mot vilka talan alltid torde böra föras särskilt. Beträffande beslut i de frågor, som avses i p. 1, 2 och 6, gäller att de kan bli av betydelse för gången av den fortsatta handläggningen. Har beslut i sådan fråga gått part emot och kan ett överklagande förväntas, kan i vissa fall vara anledning att låta vidare handläggning anstå, till dess beslutet vunnit laga kraft eller beslut i anledning av fullföljd talan föreligger. Vid skriftlig handläggning torde ett dylikt uppskov ofta kunna ske utan olägenheter. Att uppskjuta påbörjad förhandling kan däremot vara förenat med svårigheter och kostnader. Meddelas beslut, varom nu är fråga, vid förhandling, torde därför om möjligt förhandlingen böra genomföras helt eller delvis. Särskilt kan vara anledning att höra vittne och sakkunnig, som kommit tillstådes.

De olägenheter, som är förenade med ovissheten, huruvida talan kommer att föras mot beslutet eller icke, skulle bortfalla, därest för rätt att föra talan mot beslutet krävdes, att missnöje anmälts med detta. Att emellertid utredningen icke velat förordna en ordning med missnöjesanmälan har berörts i anslutning till 62 §.

I 63 § andra stycket har beaktats det fall, att beslut i fråga, som avses i första stycket, meddelas i samband med slutligt beslut. För sådant fall bör gälla, att talan mot beslutet i nämnda fråga skall kunna föras, även om det slutliga beslutet icke överklagas. Att den som ej är part endast kan föra särskild talan mot beslutet ligger i sakens natur. För det fall att

part för talan mot båda besluten är av betydelse, att den besvärstid, som gäller för slutligt beslut, även gäller för annat beslut, som meddelas i samband med det slutliga beslutet. Detta har beaktats i 67 §, vari stadgas en för alla beslut gällande besvärstid av tre veckor.

64 §.

Talan, som här avses, bör icke vara begränsad till viss tid. Detta har beaktats i 67 § tredje stycket.

65 §.

Genom förevarande stadgande blir i andra fall än i 62—64 §§ sägs talan mot handläggningsbeslut möjlig endast under förutsättning, att talan föres mot det slutliga beslutet i målet.

66 §.

Rättsmedlet mot beslut av socialdomstolen bör i samtliga fall vara besvär. Detta bör sålunda gälla oberoende av om talan skall föras mot slutligt beslut eller mot annat beslut. Härigenom vinnes bl. a. att, om samtidigt med slutligt beslut meddelas även annat beslut, samma fullföljdsmedel kommer till användning med avseende å båda besluten.

67 §.

Det är önskvärt, att direkt av SdL kan utläsas hos vilken myndighet talan mot socialdomstols beslut må föras. Med hänsyn härtill och då i samtliga mål talan mot domstolens beslut torde böra föras hos Konungen, har föreskrift härom intagits i SdL, medan i de lagar, som reglerar förutsättningarna för ingripande på olika områden, hänvisning skett till nämnda föreskrift. Denna har intagits i 67 §.

I RB gäller en klagotid för domar av tre veckor och för beslut i flertalet fall av två veckor. I de mål, å vilka SdL skall äga tillämpning, kunde finnas anledning att i fråga om klagotid på motsvarande sätt göra skillnad mellan olika slag av beslut. Då emellertid största möjliga enkelhet i förfarandet bör eftersträvas och en skillnad i klagotid av en vecka i flertalet fall icke torde vara av större betydelse, har utredningen stannat för att klagotiden bör vara densamma för alla slag av beslut. Nämnda tid har i 67 § andra stycket bestämts till tre veckor.

Om beslut skall skriftligen delgivas den beslutet rör, synes lämpligt, att besvärstiden räknas från den dag sådan delgivning skett, även om vederbörande dessförinnan på annat sätt fått del av beslutet. En sådan föreskrift får betydelse för slutliga beslut. Dessa skall nämligen enligt 39 § alltid delgivas parterna skriftligen, även om de avkunnats i deras närvaro.

Att i vissa fall klagan över beslut icke bör vara begränsad till viss tid har beaktats i 67 § tredje stycket.

71 §.

Vad gäller beslut, som icke avser saken, är i åtskilliga fall nödvändigt, att beslutet kan omedelbart verkställas. Detta gäller framför allt beslut under handläggningen, mot vilka talan ej må föras särskilt.

Även beträffande vissa beslut under handläggningen, mot vilka särskild talan är tillåten, bör emellertid gälla, att de omedelbart skall gå i verkställighet. I andra fall åter bör omedelbar verkställighet av beslutet göras beroende av domstolens förordnande därom. De bestämmelser i nu angivna hänseenden, vilka ansetts erforderliga, har intagits 71 § andra och tredje styckena.

I likhet med vad som för närvarande gäller om länsstyrelses beslut bör även socialdomstols beslut i saken i vissa fall kunna verkställas utan hinder av att det ej äger laga kraft. Bestämmelser härom bör finnas i de lagar, som reglerar förutsättningarna för ingripande på olika områden.

I anslutning till bestämmelserna i 71 § bör även uppmärksammas, att det för närvarande liksom enligt den föreslagna ordningen torde kunna inträffa, att fråga samtidigt uppkommer om verkställighet av skilda beslut beträffande en och samme person. Med hänsyn till de svårigheter, som i dylikt fall kan tänkas uppstå, då det gäller att avgöra, vilket beslut, som i fråga om verkställigheten skall givas företräde, kunde vara anledning att ge regler härom. Att så icke skett sammanhänger med att de myndigheter, på vilka verkställigheten ankommer, torde ha goda förutsättningar att i förekommande fall utan särskilda bestämmelser efter samråd avgöra, vilket beslut, som i första hand bör verkställas. Därvid torde, om de olika behov, som givit anledning till besluten, kan tillgodoses genom någon av de behandlingsformer, som är aktuella, företräde böra givas åt denna. Därest ett särskilt vårdbehov föreligger i visst hänseende, är vidare naturligt, att den verkställighetsform väljes, varigenom detta vårdbehov bäst tillgodoses.

Organisations- och kostnadsfrågor

I. Personalbehov

För bedömande av kostnaderna för den av utredningen föreslagna ordningen med socialdomstolar och ett utbyggt förfarande samt för ställningstagande i vissa organisatoriska frågor, som aktualiseras vid en dylik ordning, blir behovet av personal vid denna av betydelse. Av den anledningen har från utredningens sida försök gjorts att beräkna personalbehovet vid ett utbyggt förfarande. Som ett led i dessa beräkningar har utredningen även sökt fastställa det antal befattningshavare, som för närvarande åtgår vid handläggningen av hithörande ärenden vid länsstyrelserna. Ur en jämförelse mellan de framräknade värdena för den mängd arbetskraft, som för närvarande tages i anspråk, och den mängd, som kan väntas bli erforderlig vid ett utbyggt förfarande, har erhållits ett mått å det ökade behovet av arbetskraft.

Av de ingripanden, för vilka SdL kan väntas få betydelse, kommer en väsentlig del på ärenden inom nykterhets- och barnvården. För dessa innebär den av utredningen föreslagna ordningen i stort sett, att den beslutande rätt, som för närvarande utövas av länsstyrelserna, överflyttas till socialdomstolarna. Det kan antagas, att antalet dylika ärenden icke på något avgörande sätt kommer att påverkas av att nämnda ordning införes. Den nuvarande handläggningen vid länsstyrelserna av samma ärenden lämpar sig väl såsom utgångspunkt för ett bedömande av personalbehov vid ett utbyggt förfarande.

Till de ovannämnda ärendena kommer emellertid även andra, bl. a. angående försumliga försörjare. Intagning av försumliga försörjare i arbetshem kan för närvarande komma under länsstyrelsernas prövning i ärenden angående handräckning för verkställighet av arbetsföreläggande. Antalet dylika ärenden varierade under åren 1953—1957 mellan 22 och 36 per år sammanlagt för hela landet. Härtill kom under åren 1954—1957 1—5 utskrivningsärenden per år. Antalet mål vid socialdomstolarna angående försumliga försörjare kan dock väntas bli betydligt större än nämnda antal ärenden, därest den av utredningen förordade ändringen i lagstiftningen rörande åtgärder mot försumliga försörjare kommer till stånd. Enligt inhämtade uppgifter förekom under åren 1954—1957 sammanlagt för hela landet årligen omkring 1 500 ansökningar om plats på arbetshem. Ansökningarna motsvarades åren 1956 och 1957 av cirka 300 intagningar per år.

Antalet arbetsförelägganden har emellertid varit större än ovannämnda antal ansökningar, enär det i viss utsträckning förekommer att föreläggande ges utan att ansökan om plats på arbetshem göres. I vilken utsträckning vid ett ändrat intagningsförfarande antalet nämnda ansökningar kommer att motsvaras av mål vid socialdomstol angående intagning i arbetshem liksom hur dessa mål kommer att fördela sig på olika handläggningsformer kan emellertid icke med säkerhet bedömas. Detsamma gäller i viss mån även om målens fördelning mellan de olika socialdomstolarna. Vid det föreslagna förfarandet kommer förhållandevis stora krav att ställas på den utredning, som skall ligga till grund för ansökan hos socialdomstol. Av vederbörande myndighet kommer vidare att krävas aktiv medverkan på olika sätt i förfarandet inför domstolen. Nämnda förhållanden kan antagas få till följd, att antalet ansökningar om plats på arbetshem enligt nuvarande ordning icke kommer att helt motsvaras av mål vid socialdomstol om intagning i sådant hem. Utredningen har stannat för att vid förevarande beräkningar reducera det värde, som erhållits för antalet ansökningar om plats för försumliga försörjare på arbetshem, med omkring en tredjedel.

I fråga om målunderlaget vid socialdomstolarna är vidare att beakta, att ändringar däri från tid till annan kan tänkas inträffa. Å ena sidan är icke osannolikt att, därest den föreslagna ordningen förverkligas, nya grupper av mål efter hand kan komma att läggas under socialdomstolarnas beslutanderätt. Å andra sidan kan en utveckling mot ökade vårdmöjligheter och ökad förståelse för behovet av särskilda åtgärder leda till att behovet av tvångsingenripande inom vissa vårdområden minskar.

Med hänsyn till ovan angivna förhållanden har de beräkningar, som redovisas i det följande, vad gäller nuvarande förfarande baserats på nuvarande antal ärenden inom nykterhets- och barnavården. Vad gäller det föreslagna förfarandet har förutom nämnda ärenden beaktats även de mål vid socialdomstolarna, som en ändrad ordning för åtgärder mot försumliga försörjare kan väntas ge upphov till.

Vid beräkningarna har förekommande göromål indelats i tre olika grupper, göromål ankommande på kanslipersonal, göromål ankommande på föredragande och göromål ankommande på den beslutande eller, vid socialdomstol, ordföranden. För varje grupp har bestämts den tid för år räknat, som åtgår för däri ingående göromål. För att erhålla den totala årliga tidsåtgången inom varje grupp har först beräknats den genomsnittliga tidsåtgången per ärende inom gruppen. Tidsåtgången för olika handläggningsformer, enbart skriftlig respektive kombinerad skriftlig och muntlig handläggning, har uträknats var för sig. De erhållna genomsnittsvärdena har därefter multiplicerats med antalet ifrågavarande ärenden under ett år, närmare bestämt ett medeltal för åren 1956 och 1957. Med användande av värdena för den årliga tidsåtgången har därefter beräknats behovet av arbetskraft för varje grupp.

Nuvarande förfarande

Vad gäller nuvarande handläggningsordning har utredningen låtit göra särskilda tidsundersökningar beträffande ärenden angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare och omhändertagande av barn för skyddsuffostran. Vid undersökningarna har medverkat överståthållarämbetet samt länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län. Tidsuppgifterna har avsett göromål ankommande på kanslipersonal, göromål ankommande på föredragande samt göromål ankommande på den beslutande. Vid bearbetningen av uppgifterna har åtskillnad gjorts mellan ärenden, i vilka förekommit muntligt förhör, och ärenden, vilka avgjorts enbart på handlingarna. I viss utsträckning förekommer, att förhör hålles annorstädes än i residensstaden, vilket medför resor för de befattningshavare, som skall närvara vid förhören. Dylig restid har beaktats vid undersökningarna och på grundval av tidsuppgifterna har beräknats den genomsnittliga restiden per befattningshavare och ärende för ärenden med resor. Undersökningarna har omfattat 116 nykterhetsvårdsärenden, varav 77 med muntligt förhör, 39 utan förhör och 40 med resor, samt 48 barnavårdsärenden, varav 30 med muntligt förhör, 18 utan förhör och 15 med resor.

De nämnda undersökningarna har givit följande genomsnittsvärden för handläggningstid, restid ej inräknad: Ärenden med muntligt förhör, såväl nykterhetsvårds- som barnavårdsärenden, ungefär 4 timmar för kansligöromål, något mer än 5 timmar för föredragandegöromål och omkring 2 timmar för göromål ankommande på den beslutande. Ärenden med enbart skriftlig handläggning, nykterhetsvårdsärendena omkring 1 timme för envar av grupperna kansligöromål och föredragandegöromål och omkring 25 minuter för göromål ankommande på den beslutande samt barnavårdsärendena omkring 1 timme 15 minuter för kansligöromål, närmare 2 timmar för föredragandegöromål och omkring 40 minuter för göromål ankommande på den beslutande. För restid har erhållits ett värde av omkring 3 timmar i genomsnitt per befattningshavare och ärende i ärenden med resor.

Att undersökningarna på angivet sätt begränsats vad beträffar såväl antalet medverkande länsstyrelser som antalet undersökta ärenden har betingats av hänsyn till eljest uppkommande kostnader och besvär för uppgiftslämnarna. Av sistnämnda begränsning följer, att de erhållna värdena icke kan göra anspråk på att vara de verkliga medelvärdena för handläggningstider och restid för de ifrågavarande länsstyrelserna. En särskild undersökning av hur de framräknade värdena kan antagas förhålla sig till de verkliga värdena har givit vid handen, att sistnämnda värden under förutsättning av 90 procents tillförlitlighet i förutsägelsena kan ligga, i nykterhetsvårdsärendena högst cirka 10 procent och i barnavårdsärendena högst cirka 20 procent över eller under de erhållna värdena. Vad gäller restiden

kan icke på grundval av de erhållna tidsuppgifterna med tillfredsställande säkerhet angivas, hur det framräknade genomsnittsvärdet kan antagas förhålla sig till det verkliga medelvärdet. Nu berörda förhållanden bör beaktas tillsammans med övriga i förevarande beräkningar ingående osäkra faktorer vid bedömningen av beräkningarnas resultat. Beträffande den nämnda undersökningen hänvisas till den särskilda redogörelse, som lämnats för denna (*Bilaga 1*).

De vid beräkningen av den totala tidsåtgången använda uppgifterna om det årliga antalet ärenden av olika slag har inhämtats från överståthållarämbetet och länsstyrelserna. För åren 1956 och 1957 har såsom medeltal erhållits 3 196 nykterhetsvårdsärenden, varav 1 352 med muntligt förhör och 519 med resor, samt 523 barnavårdsärenden, varav 157 med muntligt förhör, därutöver 89 med enbart muntlig förklaring och 53 med resor. Till ärenden med muntlig handläggning har förutom ärenden med muntligt förhör i vad gäller föredraganden i ärenden angående skyddsuppfostran hänförs även ärenden med enbart muntlig förklaring. I fråga om antalet ärenden med resor har beaktats, att föredraganden är närvarande vid alla förhör och därför deltar i resor i alla de fall, i vilka förhören föranleder dylika, medan motsvarande förhållande icke gäller beträffande kanslipersonal och icke heller alltid beträffande den beslutande.

Till de erhållna värdena för den totala tidsåtgången har gjorts tillägg med 20 procent för tidsåtgång avseende sådana göromål, som icke är att hänföra till handläggning av visst ärende.

Vid beräkningen av det mot tidsåtgången svarande behovet av arbetskraft har i enlighet med statens organisationsnämnds arbetskraftsberäkningar beträffande de allmänna domstolarna för kanslipersonal och föredragande 1 715 arbetstimmar per år antagits motsvara en arbetskraft. För befattningshavare tillhörande kategorien beslutande har med hänsyn till dessas i jämförelse med förutnämnda personalgrupper vanligen längre semesterledighet motsvarande jämförelsetal satts till 1 631 timmar.

Resultatet av beräkningarna av nuvarande arbetstids- och arbetskrafts-åtgång redovisas nedan i tab. 1.

Tabell 1. Tidsåtgång och arbetskraftsbehov per år för handläggningen vid överståthållarämbetet och länsstyrelserna av ärenden ang. frihetsberövande inom nykterhets- och barnavården.

Hela landet	Kanslipersonal		Föredragande		Den beslutande	
	Tid i tim.	Arbetskraft	Tid i tim.	Arbetskraft	Tid i tim.	Arbetskraft
1	2	3	4	5	6	7
Nykterhetsvårdsärenden ...	7 639		10 356		4 528	
Barnavårdsärenden.....	1 085		1 953		655	
Summa	8 724	6,10	12 309	8,61	5 183	3,81

Det föreslagna förfarandet

I motsats till vad som varit fallet beträffande det nuvarande förfarandet har vid beräkningarna rörande det utbyggda förfarandet bestämmandet av den genomsnittliga handläggningstiden per ärende och av fördelningen mellan antalet ärenden med muntligt förhör och antalet ärenden med enbart skriftlig handläggning till väsentlig del måst grundas på uppskattningar. Detta bör särskilt framhållas med hänsyn till nämnda faktorers betydelse för den totala tidsåtgången.

Allmänt är berättigat att antaga, att en ökning kommer att inträffa såväl av handläggningstiden per ärende, främst i ärenden med muntligt förhör, som av antalet ärenden med muntlig handläggning.

Vad gäller tidsåtgången per ärende har utredningen, oaktat utredningen är medveten om den osäkerhet, som vidlåder de vid de verkställda tidsundersökningarna erhållna värdena, beaktat dessa. En jämförelse har vidare skett mellan hithörande ärenden och vissa mål vid de allmänna domstolarna. Därvid har utnyttjats en år 1951 slutförd organisationsundersökning beträffande de allmänna domstolarna, som verkställts av hovrättspresidenten Ivar Wieslander och häradshövdingen Gösta Siljeström. På grundval av nämnda material har utredningen beträffande ärenden med muntligt förhör antagit en tidsåtgång i genomsnitt per ärende för vardera av kanslipersonal och föredragande av omkring 7 tim. 30 min. (för närv. 4—5 tim.) och för den beslutande av omkring 4 tim. 30 min. (för närv. omkr. 2 tim.). Beträffande ärenden med enbart skriftlig handläggning har skäl ansetts föreligga att vid det utbyggda förfarandet beakta den vid tidsundersökningarna framkomna tendensen till skillnad mellan nykterhetsvårds- och barnavårdsärendena. Genomsnittsvärdena har beräknats för vardera av kanslipersonal och föredragande, i nykterhetsvårdsärendena till omkring 1 tim. 10 min. (för närv. omkr. 1 tim) och i barnavårdsärendena till omkring 1 tim. 45 min. (för närv. omkr. 1 tim. 30 min.) samt för den beslutande till omkring 30 respektive omkring 50 minuter (för närv. omkr. 25 resp. omkr. 40 min.). Det värde för tidsåtgången för resor, som erhållits från tidsundersökningarna, har använts även för det föreslagna förfarandet, trots att detta värde såsom ovan berörts måste anses särskilt osäkert.

I fråga om fördelningen mellan mål med muntlig och mål med enbart skriftlig handläggning har utredningen, med utgångspunkt från den omfattning, i vilken muntlig handläggning för närvarande förekommer (i nykterhetsvårdsärendena muntligt förhör i 42 procent; i barnavårdsärendena muntligt förhör i 30 procent och därutöver enbart muntlig förklaring i 17 procent), och med beaktande av en väntad utveckling mot ökad muntlighet, ansett muntlig handläggning kunna antagas i cirka 60 procent av målen angående alkoholmissbrukare samt barn och ungdom vid ett utbyggt förfarande. Resor har antagits förekomma i 35 procent av målen med muntlig handläggning, vilket ungefär motsvarar förhållandet för närvarande mel-

lan antalet ärenden med resor och antalet ärenden med muntligt förhör. Hänsyn har därvid icke tagits till att, om enligt domaralternativet två eller flera socialdomstolar sammanföres till en organisatorisk enhet, antalet mål med resor kan väntas bli större än om varje socialdomstol har kansli i det egna länet. Utredningen har utgått ifrån att kanslipersonal icke kommer att medfölja på resor. Föredraganden och ordföranden har däremot antagits komma att deltaga i resor i alla de mål, i vilka dylika förekommer.

Vad gäller de mål angående försumliga försörjare, som det finnes anledning att räkna med, har utredningen utgått från antalet ansökningar om plats på de olika arbetshemmen under åren 1956 och 1957, varom uppgifter erhållits från dessa. Antalet sådana ansökningar utgjorde i medeltal för nämnda år 1 480. Därav har efter den reducering av detta tal med en tredjedel, som ovan berörts, erhållits cirka 1 000 mål angående försumliga försörjare.

I fråga om förhållandet mellan olika handläggningsformer och förekomsten av resor har målen angående försumliga försörjare likställts med målen angående alkoholmissbrukare samt barn och ungdom. Beträffande tidsåtgång per ärende har vidare tillämpats samma värden som för mål angående alkoholmissbrukare.

Vid omvandlingen av den erhållna totala tidsåtgången till enheter arbetskraft har förfarits på enahanda sätt som beträffande det nuvarande förfarandet.

Resultatet av beräkningarna beträffande det föreslagna förfarandet redovisas nedan i tab. 2.

Tabell 2. Tidsåtgång och arbetskraftsbehov vid det föreslagna förfarandet.

Hela landet	Kanslipersonal			Föredragande			Ordförande		
	Tid i tim.	Arbetskraft	Arbetskraftsökn.	Tid i tim.	Arbetskraft	Arbetskraftsökn.	Tid i tim.	Arbetskraft	Arbetskraftsökn.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mål ang. alk.-missbrukare.	15 873			17 951			11 559		
Mål ang. barn o. ungdom..	2 720			3 060			1 961		
Mål ang. försuml. försörjare	4 967			5 617			3 617		
Summa	23 560	16,49	10,39	26 628	18,63	10,02	17 137	12,61	8,80

II. Kostnader

Det av utredningen föreslagna utbyggda processuella förfarandet och anordningen med kollegiala beslutande organ kommer uppenbarligen att medföra vissa kostnadsökningar för det allmänna. Detta gäller bl. a. de egentliga processkostnaderna. Till ökningen beträffande dessa kommer att med-

verka, att enligt förslaget enskild part under vissa förutsättningar skall kunna erhålla offentligt biträde, att sådan part och barn under femton år, som avses med ifrågasatt ingripande, skall kunna erhålla ersättning för kostnader för inställelse inför socialdomstolen i vissa fall samt att kostnaderna för bevisningen till väsentlig del skall gäldas av allmänna medel. Storleken av nämnda ökning, vilken blir avhängig av ett flertal olika faktorer, låter sig icke med någon säkerhet beräkna.

Ur kommunal synpunkt är att beakta, att större krav torde komma att ställas på de myndigheter, som har att utöva samhällets tillsyn på här aktuella vårdområden. I vad mån detta kommer att föra med sig utgiftsökningar torde till väsentlig del bli beroende av om redan nu inom dessa finnes tillgång till lämplig personal för de uppgifter, som skall åvila nämnda myndigheter. I kommuner, i vilka förekommer ett större antal hithörande ärenden, torde utgiftsökningar icke kunna undvikas. Det bör anmärkas att statsbidrag utgår till kommunerna med 75 procent av kostnaderna för nykterhetsnämnds verksamhet till fullgörandet av de uppgifter, som åligger nämnden enligt gällande författningar.

De egentliga processkostnaderna och berörda kostnader för de kommunala myndigheternas verksamhet torde bli desamma oberoende av vilket av de alternativ med avseende å socialdomstolarnas sammansättning, länsstyrelsealternativet eller domaralternativet, som väljes. Undantag utgör det fall, att vid domaralternativet två eller flera socialdomstolar sammanföres i organisatoriskt hänseende, så att de utnyttjar samma befattningshavare och gemensamt kansli. I dylikt fall torde till följd av längre resor för kommunernas tjänstemän uppkomma högre kostnader än om varje socialdomstol har kansli i det egna länet.

Vad angår de fasta kostnaderna för socialdomstolarna är att vänta, att för handläggningen av hithörande ärenden vid det föreslagna förfarandet kommer att krävas mer personal än som för närvarande tages i anspråk härför. Med den medverkan av lekmän i socialdomstolarna, som förutsättes i utredningens förslag, följer vidare kostnader, vilka saknar motsvarighet enligt nuvarande ordning.

Till skillnad från de egentliga processkostnaderna och uppkommande merutgifter på det kommunala planet har nämnda fasta kostnader vid det föreslagna förfarandet gjorts till föremål för beräkningar av utredningen. Med hänsyn till att sagda kostnader är i särskild grad beroende av den organisatoriska utformningen av socialdomstolarna har därvid beaktats såväl länsstyrelsealternativet som domaralternativet.

I anslutning till beräkningen av kostnaderna vid domaralternativet har vidare behandlats organisatoriska spørsmål, vilka aktualiseras vid en lösning enligt detta alternativ.

Det bör betonas att, såsom framgår av det anförda, ovannämnda beräkningar icke kan göra anspråk på att ge mer än en uppfattning av den unge-

färliga storleksordningen av de fasta kostnaderna vid det föreslagna förfarandet.

Av de fasta kostnaderna är personalkostnaderna av särskilt intresse. Med utgångspunkt från den mängd arbetskraft, som för närvarande tages i anspråk för hithörande ärenden, och den mängd, som kan väntas bli erforderlig vid det utbyggda förfarandet, har med beaktande av tillämplig lönesättning och på grundval av 1959 års löneläge fastställts personalkostnaderna vid de båda organisationsalternativen. Beträffande beräkningarna av personalbehovet i olika fall hänvisas till den här förut lämnade redogörelsen för dessa.

Nuvarande förfarande

Enligt beräkningarna av personalbehovet (tab. 1) kräves för handläggningen av hithörande ärenden för närvarande omkring 4 beslutande, 9 föredragande och 6 befattningshavare för kansligöromål. Vad gäller den beslutande framgår av inhämtade uppgifter, att beslutanderätten i omkring 10 procent av ärendena utövats av landshövdingen, i omkring 80 procent av avdelningschefen och i omkring 10 procent av annan befattningshavare. Vid den överslagsberäkning, varom här är fråga, har såsom genomsnittlig lönesättning för ovannämnda fyra beslutande valts den som gäller för avdelningschef (B 4). Beträffande övriga befattningshavare har antagits, att föredragandegöromålen ankommer på befattningshavare med i genomsnitt den lönesättning, som gäller för förste länsnotarie (A 23), och kansligöromålen på befattningshavare med den lönesättning, som gäller för kanslibitråde (A 7). Under angivna förutsättningar och med utgångspunkt från näst högsta löneklassen och dyrortsgrupp 4 erhålles en sammanlagd årlig lönekostnad av cirka 489 000 kronor.

För den kostnadsjämförelse, som kan komma i fråga med domaralternativet vid det utbyggda förfarandet, bör hänsyn tagas även till statsverkets utgifter för sjuk- och pensionsförmåner. Värdet av nämnda förmåner, som enligt uppgift från civildepartementet genomsnittligt kan beräknas till 30—40 procent av den kontanta lönen, har upptagits till 30 procent därav. Hänsyn har vidare tagits till rese- och traktamentskostnader samt vissa lokalkostnader. I medeltal har för åren 1956 och 1957 resor förekommit i cirka 35 procent av antalet ärenden med muntligt förhör eller i 572 ärenden. I regel synes i varje ärende två befattningshavare ha medföljt på resorna. Den genomsnittliga rese- och traktamentskostnaden per befattningshavare och resa har uppskattningsvis bestämts till 50 kronor motsvarande således 100 kronor per reseärende. De lokalkostnader, som i detta sammanhang beaktats, är de, som fasta befattningshavare drager för arbetsplats. Dessa kostnader har upptagits till i runt tal 24 000 kronor per år (hyra för 280 m², 21 100, och städning 3 158).

Ovannämnda kostnader i sammandrag:

1. Lönekostnader	489 000
2. Värdet av sjuk- och pensionsförmåner.....	147 000
3. Rese- och traktamentskostnader	57 000
4. Vissa lokalkostnader	24 000
	Summa 717 000

Det föreslagna förfarandet*Länsstyrelsealternativet*

Hithörande ärenden är enligt gällande arbetsordningar som regel landshövdinge- eller avdelningschefsärenden. Enligt förslaget till SdL kommer landshövdingen icke att vara ordförande i socialdomstolen. Detta liksom den ökade tidsåtgången vid det föreslagna förfarandet leder till en ökad belastning för avdelningscheferna. Under förutsättning av oförändrat antal landssekreterare torde detta nödvändiggöra antingen att landssekreteraren befrias från andra ärenden, som för närvarande handlägges av honom, eller att förevarande mål till väsentlig del överlämnas åt andra befattningshavare, främst avdelningschefens ställföreträdare. I vilken utsträckning vid de olika länsstyrelserna göromål av andra slag, som för närvarande anses böra ankomma på landssekreteraren, kan överlämnas till andra befattningshavare är svårt att avgöra. Det kan antagas, att hithörande mål i stor utsträckning kommer att handläggas av förste länsassessorn i egenskap av avdelningschefens ställföreträdare. Med utgångspunkt härifrån har av de 13 ordförande, som beräknats bli erforderliga vid det nya förfarandet, i fråga om lönesättningen 6 upptagits såsom landssekreterare och 7 såsom förste länsassessorer. För föredragande- och kansligöromål har utredningen räknat med 19 förste länsnotarier och 16,5 kanslibiträden. Nämnda befattningshavare representerar en årlig lönekostnad av cirka 1 234 000 kronor.

Utöver ovannämnda lönekostnad har jämväl i detta sammanhang beaktats värdet av sjuk- och pensionsförmåner, rese- och traktamentskostnader samt lokalkostnader. Därvid har tillämpats samma beräkningsgrunder som vid bestämmandet av nuvarande kostnader. Förhållandet mellan antalet mål med resor och antalet mål med muntlig handläggning har såsom ovan berörts antagits komma att bli oförändrat, vilket med en beräknad ökning av antalet sistnämnda mål ger $0,6 \times 4\,719 \times 0,35 = 991$ mål med resor. I resorna har antagits komma att delta två befattningshavare, ordföranden och föredraganden.

Vid det föreslagna förfarandet kommer att i socialdomstolen ingå bisittare. Utredningen har förutsatt, att till ledamöter i varje domstol skall utses ett större antal personer än de två, som vid sammanträde med domstolen skall ingå såsom bisittare i denna. Med den spridning av tjänstgöringsskyldigheten, som med hänsyn härtill kan väntas, har ersättningen

till bisittarna ansetts böra utgå i form av dagarvoden. Dessa har upptagits till 50 kronor per bisittare och sammanträdesdag. På varje sammanträde har antagits i genomsnitt komma tre mål. Detta ger $4\,719 : 3 = 1\,573$ sammanträden. Rese- och traktamentskostnader har beräknats till 30 kronor per bisittare och sammanträde. Hänsyn har därvid tagits till att resor icke alltid behöver förekomma för bisittare. Lokalkostnaden har upptagits till i runt tal 63 000 kronor (hyra för 746 m², 54 320, samt städning 8 414).

Ovannämnda kostnader i sammandrag:

1. Lönekostnader	1 234 000
2. Värdet av sjuk- och pensionsförmåner	370 000
3. Rese- och traktamentskostnader (ordf. och föredragande)	99 000
4. Arvoden till bisittare	157 000
5. Rese- och traktamentskostnader (bisittare)	94 000
6. Lokalkostnader	63 000
	Summa 2 017 000

Förestående beräkningar innefattar, i vad avser de poster som medtagits, hela kostnaden vid den föreslagna ordningen. Vid en jämförelse i kostnadshänseende mellan länsstyrelsealternativet och domaralternativet är emellertid av intresse även storleken av den kostnadsökning i förhållande till nuvarande förfarande, som uppkommer vid de olika organisationsalternativen. Utredningen har därför sökt beräkna även nämnda ökning.

Den vid länsstyrelsealternativet uppkommande kostnadsökningen sammanhänger om man undantar de kostnader, som ordningen med bisittare för med sig, till väsentlig del med det ökade behovet av personal. Värdet för personalökningen för olika kategorier befattningshavare har erhållits vid de av utredningen gjorda arbetskraftsberäkningarna. Nämnda värden avser landet som helhet och utgår från en teoretisk möjlighet att fördela personalökningen. För att kunna bedöma den faktiska personalökningen erfordras kännedom om den uppkommande arbetsökningen vid överståthållarämbetet och varje enskild länsstyrelse samt den verkan, som ökningen med hänsyn till arbetsläget vid vederbörande myndighet i varje fall kan antagas få. Utredningen har av den anledningen sökt beräkna arbetsökningen vid överståthållarämbetet och varje länsstyrelse för sig. Därvid har i stort sett förfarits på samma sätt som vid de arbetskraftsberäkningar, som avsett landet som helhet. Beträffande de länsstyrelser, som deltagit i undersökningarna av nuvarande handläggningstider, har såsom tillämpliga tidsvärden för varje länsstyrelse använts de värden, som erhållits från denna. För övriga länsstyrelser har använts samma tidsvärden som vid de beräkningar, som avsett landet som helhet. Med utgångspunkt från de erhållna värdena har därefter bedömts behovet av personalförstärkning. I fråga om arbetsläget vid de nämnda myndigheterna är allmänt att anmärka, att i länsstyrelser, i vilka den förefintliga arbetskraften icke helt eller icke på lämpligt sätt kan utnyttjas, kan finnas möj-

lighet att möta en uppkommande arbetsökning med en omfördelning av arbetsuppgifter mellan olika befattningshavare. I länsstyrelser, i vilka personalsituationen redan nu är ansträngd, kan däremot redan en mindre ökning av arbetsvolymen föra med sig behov av ytterligare arbetskraft. Det bör emellertid beaktas att, med hänsyn till den ovannämnda möjligheten för länsstyrelserna att omfördela arbetsuppgifter mellan olika befattningshavare, uppkommande behov av personalförstärkning till väsentlig del torde kunna tillgodoses genom tillskott av befattningshavare i lägre löneställning än den, som gäller för dem som skall vara ordförande eller föredragande i socialdomstolen. I de flesta länen torde situationen vara den, att varken avdelningschefen eller hans ställföreträdare kan medhinna ytterligare arbetsuppgifter. Kvaliteten på en del av de arbetsuppgifter, som åvilar avdelningschefen och hans ställföreträdare, torde emellertid icke vara likartad i alla länsstyrelser. I de större länen är i allmänhet ärendena inom varje ärendegrupp betydligt flera än i de mindre. Detta har i de största länen fört med sig att vissa i allmänhet mindre kvalificerade avdelningschefsärenden överflyttats från landssekreteraren till förste länsassessorn. Den sistnämnde har i sin tur befriats från en del mindre kvalificerade sektionsärenden och föredragningen i vissa ärendegrupper. Nämnda arbetsuppgifter har överflyttats till en i dessa länsstyrelser inrättad länsassessorstjänst i lönegrad A 24. I Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Stockholms län torde de arbetsuppgifter, som nu kvarligger å landssekreteraren och förste länsassessorn, genomgående vara av så kvalificerad art, att de icke bör överflyttas å befattningshavare i lägre lönegrad. I dessa län blir därför enligt utredningens bedömande erforderligt att inrätta ytterligare en förste länsassessorstjänst, i Stockholms län dock i utbyte mot en länsnotarietjänst i lönegrad A 23. Inom överståthållarämbetet torde böra inrättas en tjänst som biträdande kanslidirektör förslagsvis i lönegrad B 1. I några län kan arbetsökningen antagas bli så obetydlig, att någon förstärkning av den kvalificerade arbetskraften ej erfordras. I de övriga länen torde den ökade arbetsbelastningen å landssekreteraren och förste länsassessorn efter mönster från de största länen böra lösas genom ett successivt överflyttande av mindre kvalificerade arbetsuppgifter å befattningshavare i lägre lönegrader. Detta har beräknats kunna ske genom inrättande av länsassessorstjänster i lönegrad A 24 och förste länsnotarietjänster. I vartdera av Kopparbergs och Värmlands län har under de senaste åren — huvudsakligen för förstärkning av arbetskraften på socialdetaljen — inrättats en extra länsassessorstjänst i lönegrad 24. Dessa tjänster bör, om utredningens förslag genomföres, ordinariesättas. I Gävleborgs län kommer en dylik tjänst att inrättas fr. o. m. 1 juli 1960. Enligt vad utredningen under hand inhämtat är socialvårdsärendena i sistnämnda län i hög grad arbetskrävande. Det kan därför ifrågasättas, huruvida icke socialsektion bör inrättas i detta län. Utredningen föreslår därför inrättande av en länsasses-

sorstjänst i A 26 i utbyte mot den extra länsassessorstjänsten samt inrättande av en länsnotarietjänst i lönegrad A 23. Såsom framgår av tab. 2 å sid. 205 motsvarar den totala arbetskraftsökningen, om man sammanslår samtliga mål angående alkoholmissbrukare, barn och ungdom samt försumliga försörjare, till beträffande ordförande cirka 9 arbetskrafter och föredragande cirka 10 arbetskrafter eller tillsammans cirka 19 arbetskrafter. Arbetskraften vid länsstyrelserna torde emellertid redan nu vara så hårt utnyttjad, att en arbetsökning motsvarande ungefär en tredjedels arbetskraft kräver en förstärkning av juristpersonalen å länsstyrelsen. I den mån en personalförstärkning icke helt tages i anspråk för hithörande uppgifter, kommer den säkerligen att erfordras för de ökade arbetsuppgifter, som redan inom kort väntar länsstyrelserna, bl. a. i fråga om naturskydd och angående kommunsammanslagning.

I enlighet med vad ovan anförts har utredningen beräknat, att överståthållarämbetet och länsstyrelserna vid genomförandet av länsstyrelsealternativet måste tillföras 24 nya befattningshavare med juridisk utbildning, fördelade på följande tjänster:

- 1 biträdande kanslidirektör i B 1
- 3 förste länsassessorstjänster i B 1
- 1 länsassessorstjänst i A 26
- 6 länsassessorstjänster i A 24
- 5 förste länsnotarietjänster i A 23
- 8 » » i A 21.

Fördelningen av dessa tjänster på de olika länsstyrelserna framgår av *Bilaga 2*. Utredningen vill i anslutning härtill framhålla, att en annan fördelning av tjänsterna i lönegraderna A 23 och A 24 kan visa sig befogad med hänsyn till speciella, för utredningen obekanta arbetsförhållanden inom länsstyrelserna.

Vad angår biträdespersonal torde finnas större möjligheter att möta kravet på ytterligare arbetskraft genom omflyttningar av arbetsuppgifter och anställande av halvtidstjänstgörande eller tillfällig personal. Med hänsyn härtill har utredningen vid beräklandet av kostnadsökningen vid länsstyrelsealternativet ansett sig kunna utgå ifrån den i tab. 2 angivna arbetsökningen motsvarande totalt lönekostnaden för 11 kanslibiträden.

Vid uträklandet av lönekostnaden har utredningen med undantag för biträdespersonalen beaktat den ortsgrupp till vilken varje dyrortsgrupperad tjänst blir hänförlig. För biträdespersonalen har genomgående tillämpats den lönesättning, som gäller i ortsgrupp IV. I löneklasshänseende har utredningen beträffande länsassessorstjänsterna och länsnotarietjänsterna, vilka kommer att bli passagetjänster, utgått från den näst lägsta och beträffande biträdestjänsterna från den näst högsta löneklassen.

Under ovan angivna förutsättningar har erhållits en sammanlagd löne-

kostnadsökning av cirka 791 000 kronor. Härtill kommer värdet av sjuk- och pensionsförmåner med 237 000 kronor.

Skillnaden mellan rese- och traktamentskostnaden för ordförande och föredragande vid det nya förfarandet och motsvarande kostnad vid det nuvarande utgör 42 000 kronor (99 000 — 57 000).

De förut berörda kostnader, 157 000 + 94 000 kronor, som ordningen med bisittare för med sig, blir i sin helhet att upptaga såsom kostnadsökning.

Den ovannämnda ökningen av antalet befattningshavare har slutligen antagits föra med sig lokalkostnader å i runt tal 40 000 kronor (hyra för 469 m², 35 140, samt städning 5 290).

Kostnadsökningen i sammandrag:

1. Lönekostnader	791 000
2. Värdet av sjuk- och pensionsförmåner	237 000
3. Rese- och traktamentskostnader (ordf. och föredragande)	42 000
4. Arvoden till bisittare	157 000
5. Rese- och traktamentskostnader (bisittare)	94 000
6. Lokalkostnader	40 000
	Summa 1 361 000

Domaralternativet

Medan länsstyrelsealternativet i fråga om socialdomstolarnas organisation knyter an till redan förefintliga institutioner, förutsätter domaralternativet organisatoriskt en nybildning. Vad gäller de riktlinjer, efter vilka denna kan tänkas utformad, har här upptagits två alternativ:

1. Befattningarna såsom ordförande och föredragande inrättas såsom fasta tjänster i de län, i vilka antalet mål nödvändiggör detta. Befattningarna konstrueras i övriga län i görligaste mån såsom arvodesuppdrag. Detta tillämpas även beträffande ställföreträdare för heltidsanställda befattningshavare. Möjligheten att dela upp målen på arvodesbefattningar utnyttjas, om detta i visst fall synes lämpligt.

2. Nämda befattningar inrättas företrädesvis såsom fasta tjänster. Två eller flera socialdomstolar utnyttjar samma befattningshavare och gemensamt kansli, därest detta erfordras för att erhålla en arbetsvolym, som motiverar inrättande av heltidsbefattningar.

Vid valet mellan nyssnämnda alternativ är ur organisatorisk synpunkt av intresse hur stort antal mål, som kommer att falla på socialdomstolen i varje län, samt i vad mån anledning finnes att räkna med större variationer i fråga om det årliga antalet mål. Av betydelse i detta sammanhang är vidare hur många mål, som rymmes inom ramen för en bisyssla. Håller sig i flertalet län antalet mål inom nämnda ram, ligger ur ekonomisk synpunkt alternativ 1 närmast till hands. En lösning enligt alternativ 2 förutsätter i dylikt fall ett sammanförande av flera län. Detta kan beträffande de domstolar, som icke får kansli inom det egna länet, medföra vissa olägenheter i form av flera och längre resor för ledamöter och föredragande

samt för dem som i övrigt skall närvara vid förhandling inför domstolen. Vid en ökning av antalet mål i varje län kan vid en lösning enligt alternativ 1 i viss utsträckning ersättare för ordföranden och föredraganden utnyttjas. Blir antalet mål stort, uppkommer emellertid underlag för eller nödvändiggöres inrättande av fasta tjänster.

Vad gäller det antal mål, som kan medhinnas såsom bisyssla, kan stora olikheter förefinnas beroende på vederbörande befattningshavares arbetsätt, målens art och särskilda förhållanden, bl. a. den tid, som åtgår för resor. Utredningen har i detta hänseende såsom en norm vid förevarande beräkningar utgått från 100 mål eller något däröver för ordförande och cirka 80 mål för föredragande.

Till grund för beräkningarna har lagts samma antal mål som vid motsvarande beräkningar beträffande länsstyrelsealternativet. Målens fördelning på de olika socialdomstolarna framgår av nedanstående uppställning, i vilken de olika värdena upptagits i ordning alkoholmissbrukare, barn och ungdom samt försumliga försörjare.

Stockholms stad.....	380 + 107 + 22 = 509
Stockholms län.....	153 + 24 + 48 = 225
Uppsala län.....	47 + 8 + 26 = 81
Södermanlands län.....	46 + 12 + 34 = 92
Östergötlands län.....	144 + 25 + 36 = 205
Jönköpings län.....	66 + 6 + 27 = 99
Kronobergs län.....	38 + 5 + 13 = 56
Kalmar län.....	87 + 11 + 37 = 135
Gotlands län.....	12 + 1 + 6 = 19
Blekinge län.....	56 + 17 + 26 = 99
Kristianstads län.....	59 + 20 + 37 = 116
Malmöhus län.....	445 + 34 + 84 = 563
Hallands län.....	84 + 10 + 16 = 110
Göteborgs och Bohus län.....	399 + 76 + 118 = 593
Älvsborgs län.....	117 + 27 + 51 = 195
Skaraborgs län.....	101 + 18 + 27 = 146
Värmlands län.....	151 + 25 + 48 = 224
Örebro län.....	142 + 10 + 39 = 191
Västmanlands län.....	81 + 17 + 37 = 135
Kopparbergs län.....	112 + 17 + 32 = 161
Gävleborgs län.....	134 + 18 + 93 = 245
Västernorrlands län.....	111 + 12 + 57 = 180
Jämtlands län.....	41 + 3 + 43 = 87
Västerbottens län.....	60 + 9 + 39 = 108
Norrbottnens län.....	134 + 20 + 39 = 193

På heltidsanställd ordförande har antagits komma, i Stockholms stad (inga resor) omkring 480 mål och i de olika länen omkring 400 mål per år. Motsvarande värden för föredragande har antagits vara omkring 300 respektive 270 samt för kanslipersonal, som antagits icke medfölja på resor, genomgående omkring 300 mål per år.

Vid en lösning enligt de riktlinjer, som angivits för *alternativ 1*, skulle kunna tänkas en fördelning mellan fasta tjänster och arvodesbefattningar i enlighet med nedanstående uppställning. I denna har under O (ordförande), F (föredragande) och K (kanslipersonal) med siffror angivits an-

talet fasta tjänster samt med a arvodesbefattning och med t timavlönad personal.

	O	F	K
1. Stockholms stad (509 } 734)	2	2 + a	2 ½
2. Stockholms län (225 }			
3. Uppsala län (81)	a	a	t
4. Södermanlands län (92)	a	a	t
5. Östergötlands län (205)	a	1	1
6. Jönköpings län (99)	a	a	t
7. Kronobergs län (56)	a	a	t
8. Kalmar län (135)	a	a	½
9. Gotlands län (19)	a	a	t
10. Blekinge län (99)	a	a	t
11. Kristianstads län (116)	a	a	t
12. Malmöhus län (563)	1 + a	2	2
13. Hallands län (110)	a	a	t
14. Göteborgs och Bohus län (593)	1 + a	2 + a	2
15. Älvsborgs län (195)	a	1	½ + t
16. Skaraborgs län (146)	a	a	½
17. Värmlands län (224)	a	1	½ + t
18. Örebro län (191)	a	1	½ + t
19. Västmanlands län (135)	a	a	½
20. Kopparbergs län (161)	a	a	½
21. Gävleborgs län (245)	a	1	1
22. Västernorrlands län (180)	a	1	½ + t
23. Jämtlands län (87)	a	a	t
24. Västerbottens län (108)	a	a	t
25. Norrbottens län (193)	1	a	½ + t

Av uppställningen följer, att behovet av fast anställda befattningshavare skulle utgöras av 5 ordförande, 12 föredragande och 13 biträden. De fast anställda ordförandena har i lönehänseende jämställts med häradshövdingar (B 3) i lönegrupp IV. För övriga befattningshavare har tillämpats samma lönesättning som vid länsstyrelsealternativet. Under dessa förutsättningar erhålles en lönekostnad av cirka 708 000 kronor.

Ersättningen till de icke fast anställda ordförandena och föredragandena har antagits komma att utgå i form av årsarvode å lägst 600 kronor och högst 6 000 kronor samt dagarvode å 50 kronor per sammanträdesdag. Vid beräkningen av arvodesersättningen har för ordförande ungefär 100 och för föredragande ungefär 80 mål antagits motivera ovannämnda högsta arvodesbelopp. Med en dylik beräkningsgrund och under antagande att arvodesersättning skall utgå beträffande ordförande för cirka 2 700 mål och beträffande föredraganden för cirka 1 650 mål erhålles en arvodeskostnad av i runt tal 358 000 kronor (162 000 + 45 000 + 123 600 + 27 500). Till den arvodeskostnad (151 000), som faller på föredragande, bör läggas avgift enligt den allmänna tilläggspensioneringen. Nämnade avgift har upp tagits till 10 procent eller 15 000 kronor.

För skrivhjälp i 1 100 mål vid de domstolar, i vilka icke finnes fast anställda biträden, och dem, vid vilka extra hjälp antagits erforderlig, uppkommer med en genomsnittlig tidsåtgång av fem timmar per mål och en

timersättning av sex kronor en kostnad av 33 000 kronor. Efter tillägg av en pensionsavgift å 10 procent erhålles ett belopp av 36 300 kronor.

Därest behov av expeditionsvakter anses föreligga, exempelvis vid domstolarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, tillkommer en kostnad, innefattande löner och värdet av sjuk- och pensionsförmåner, av i runt tal 46 000 kronor.

Kostnaderna för bisittare samt rese- och traktamentskostnaderna för ordförande, föredragande och bisittare har upptagits till samma belopp som vid länsstyrelsealternativet.

Vid förevarande alternativ har antagits behov av 23 kanslier (domstolarna 1 + 2/ 182 m², 12/ och 14/ 154 m² samt 3/—8/, 10/, 11/, 13/ och 15/—25/ 63 m²) med en sammanlagd yta av 1 750 m². Kostnaden härför har upptagits till i runt tal 148 000 kronor (hyra för 1 750 m², 127 960, samt städning 19 738). Särskild sammanträdeslokal har beräknats endast för domstolarna 1 + 2/, 12/ och 14/. För de övriga, vilka kan antagas ha behov av större lokal för förhandling på kansliorten i sammanlagt cirka 1 100 mål, har upptagits en årlig kostnad för särskild lokalhyra å tillhoppa 15 000 kronor.

Ovannämnda kostnader i sammandrag:

1. Lönekostnader	708 000
2. Värdet av sjuk- och pensionsförmåner	212 000
3. Arvoden till ordf. och föredragande	373 000
4. Kostnader för skrivhjälp	36 000
5. Kostnader för exp.vakter	46 000
6. Arvoden till bisittare	157 000
7. Rese- och traktamentskostnader (ordf. och föredragande)	99 000
8. Rese- och traktamentskostnader (bisittare)	94 000
9. Lokalkostnader	163 000
	Summa 1 888 000

Vid *alternativ 2* förutsättes, att i vissa fall två eller flera domstolar utnyttjar samma befattningshavare och gemensamt kansli. Den gruppering av län, som därvid kommer i fråga, kan ske på olika sätt. Vilka län, som sammanförts, framgår av nedanstående uppställning.

	O	F	K
1. Stockholms stad	509		
Stockholms län	225		
Uppsala län	81		
Södermanlands län	92		
	907	2	3
2. Östergötlands län	205		
Jönköpings län	99		
Kronobergs län	56		
	360	1	1 + a
3. Blekinge län	99		
Kristianstads län	116		
Malmöhus län	563		
	778	2	3
			2½

		O	F	K
4. Hallands län.....	110			
Göteborgs och Bohus län.....	593			
Älvsborgs län.....	195			
	<u>898</u>	2 + a	3 + a	3
5. Skaraborgs län.....	146			
Värmlands län.....	224			
Örebro län.....	191			
	<u>561</u>	2	2	2
6. Västmanlands län.....	135			
Kopparbergs län.....	161			
	<u>296</u>	1	1	1
7. Gävleborgs län.....	245			
Västernorrlands län.....	180			
	<u>425</u>	1	2	1½
8. Norrbottens län.....	193	1	a	½ + t
9. Kalmar län.....	135	a	a	½
10. Gotlands län.....	19	a	a	t
11. Jämtlands län.....	87	a	a	t
12. Västerbottens län.....	108	a	a	t

Av uppställningen följer att behovet av fast anställda befattningshavare utgöres av 12 ordförande, 15 föredragande och 15 biträden. Detta ger en lönekostnad av cirka 1 122 000 kronor.

Med samma beräkningsgrund som i alternativ 1 uppgår arvodeskostnaden för cirka 450 mål ankommande på ordförande och cirka 620 mål ankommande på föredragande till i runt tal 91 000 kronor (27 000 + 7 500 + 46 500 + 10 335). Såsom pensionsavgift å arvodesersättningen till föredragande (56 835) upptages 10 procent eller 5 700 kronor.

För skrivhjälp i cirka 320 mål uppkommer en kostnad av 9 600 kronor, vilket efter tillägg av en pensionsavgift av 10 procent ger 10 560 kronor.

Därest liksom i alternativ 1 behov av expeditivsvakter anses föreligga vid tre domstolar, uppkommer en kostnad härför å 46 000 kronor.

Med hänsyn till att vid förevarande alternativ flera socialdomstolar icke får kansli i det egna länet kan antagas, att antalet mål med resor blir större och resorna genomsnittligt sett längre än vid de båda övriga alternativen. En ökning av antalet mål med resor från 35 till 45 procent av antalet mål med muntlig handläggning ger $0,6 \times 4\,719 \times 0,45 = 1\,274$ mål med resor för ordförande och föredragande. Ökas vidare den genomsnittliga rese- och traktamentsersättningen för ordförande och föredragande till 60 och för bisittare till 40 kronor per sammanträdesdag, erhålles en rese- och traktamentskostnad för ordförande och föredragande av (1 274 × 120) i runt tal 153 000 kronor och för bisittare av (1 573 × 80) i runt tal 126 000 kronor.

Vid förevarande alternativ har antagits behov av 11 kanslier (domstolarna

1/, 3/ och 4/ 189 m², 5/ 154 m², 7/ 119 m², 6/ 84 m², 2/ 70 m² samt 8/, 9/, 11/ och 12/ 63 m²) med en sammanlagd yta av 1 246 m². Kostnaden härför har upptagits till i runt tal 107 000 kronor (hyra för 1 246 m², 92 890, samt städning 14 047). Särskild sammanträdeslokal har beräknats endast för domstolarna 1), 3) och 4). För de övriga, vilka kan antagas ha behov av större lokal för förhandling på kansliorten i sammanlagt cirka 850 mål, har upptagits en årlig kostnad för särskild lokalhyra å tillhopa 12 000 kronor.

Ovannämnda kostnader i sammandrag:

1. Lönekostnader	1 122 000
2. Värdet av sjuk- och pensionsförmåner	337 000
3. Arvoden till ordf. och föredragande	97 000
4. Kostnader för skrivhjälp	11 000
5. Kostnader för exp.vakter	46 000
6. Arvoden till bisittare	157 000
7. Rese- och traktamentskostnader (ordf. och föredragande)	153 000
8. Rese- och traktamentskostnader (bisittare)	126 000
9. Lokalkostnader	119 000
	<hr/>
	Summa 2 168 000

I fråga om domaralternativen är icke möjligt att på samma sätt som beträffande länsstyrelsealternativet beräkna den kostnadsökning, som det föreslagna förfarandet kommer att föra med sig. Ett genomförande av något av domaralternativen innebär, att länsstyrelserna befrias från de nykterhets- och barnavårdsärenden, som ovan beaktats, samt vissa ärenden angående försumliga försörjare. Huruvida den minskning av arbetsbördan, som härigenom uppkommer vid länsstyrelserna, kan få motsvarighet i någon minskning av antalet befattningshavare vid dessa och därmed av personalkostnaderna är svårt att avgöra. Den mängd arbetskraft, som för närvarande åtgår för handläggningen av nämnda ärenden vid länsstyrelserna, fördelar sig nämligen med förhållandevis små poster på de olika länsstyrelserna. Utsikterna till en personalminskning torde under sådana förhållanden i hög grad bli beroende av de förut berörda möjligheterna vid länsstyrelserna att omfördela arbetsuppgifter mellan olika befattningshavare. En personalminskning torde vidare endast kunna komma att avse personal med juridisk utbildning i lägre löneställning samt biträdespersonal. I den mån befrielsen från arbetsuppgifter icke kan medföra någon personalminskning, synes emellertid berättigat att antaga, att den för hithörande ärenden använda arbetskraften kan komma till användning för de nytillkommande arbetsuppgifter för länsstyrelserna, varå exempel givits ovan under länsstyrelsealternativet.

Tillämpning av utredningens förslag å olika områden av administrativa frihetsberövanden

I 5 § förslaget till SdL har närmare angivits de ingripanden, beträffande vilka enligt utredningens mening bör gälla den i förslaget angivna handläggningsordningen. Till dem hör tvångsintagning av alkoholmissbrukare, omhändertagande för skyddsuppfostran, intagning i arbetshem, ådömande av tvångsarbete och inskrivning vid särskola eller vårdanstalt. I lagförslaget upptages gemensamma handläggningsregler för de berörda områdena. Då sådana regler för närvarande återfinnes i de olika lagar, som reglerar de särskilda vårdområdena, kräver SdL åtskilliga ändringar i den inom nämnda specialområden gällande lagstiftningen. Utredningen har därför, med undantag för barnavårdslagstiftningen, vilken under den tid utredningens arbete pågått varit föremål för omarbetning i särskild ordning, utarbetat förslag till sådana ändringar, intagna i det följande efter förslaget till SdL. I detta avsnitt lämnas i fråga om varje område för sig en närmare motive-ring till utredningens förslag med avseende å speciallagstiftningen. Där-jämte upptages även vissa rättssäkerhetsspörsmål beträffande de områden — främst sinnessjuk- och utlänningslagstiftningen — som icke beröres av förslaget till SdL.

I. Ingripanden enligt nykterhetsvårdslagen

Tidigare har i skilda sammanhang framhållits, att frågor om tvångsintagning av alkoholmissbrukare å allmän vårdanstalt enligt utredningens mening bör handläggas av socialdomstol. Detsamma bör gälla handläggningen av frågor om återintagning å allmän vårdanstalt enligt 55 § NvL, för vilken handläggning för närvarande i huvudsak gäller samma regler som för handläggning av frågor angående tvångsintagning.

Enligt NvL göres ansökan om tvångsintagning av nykterhetsnämnd eller polismyndighet. Även länsnykterhetsnämnden kan göra ansökan, om den finner tvångsintagning påkallad och den kommunala nämnden underlåter att ingripa.

I 12 och 13 §§ NvL finnes regler om den undersökning, som nykterhetsnämnden är skyldig att låta verkställa, då ett ingripande från nämndens

sida ifrågasättes. Är fråga om tvångsintagning å allmän vårdanstalt, skall nämnden föranstalta om läkarundersökning. Ansökan om tvångsintagning får i regel icke göras av nämnden utan att den, som ansökningen avser, personligen hörts av nämnden eller, om så ej lämpligen kan ske, av ledamot av nämnden eller tjänsteman hos denna. Nämnden äger kalla den som är föremål för undersökning till inställelse inför nämnden eller ombud för denna. Nämnden eller ombud för nämnden äger också höra annan person, som väntas kunna meddela upplysning i ärende, som nämnden behandlar. Regler finnes om rätt för nämnden att föreskriva vite och om hämtande av person, som kallats till inställelse men som ej inställt sig.

Med hänsyn bl. a. till nykterhetsnämndernas sammansättning torde förfarandet vid dessa nämnder i mål angående tvångsintagning icke kunna i mera väsentlig grad utbyggas. Utredningen föreslår därför icke någon genomgripande omreglering av detta förfarande. Endast i ett par avseenden bör enligt utredningens mening gällande bestämmelser kompletteras.

NvL innehåller icke några föreskrifter om att den som är föremål för undersökning äger anlita biträde, när han höres av nykterhetsnämnden eller företrädare för denna. Detta torde innebära, att nämnden har rätt att avvisa en person, som vid förhör inför nämnden med den som undersökningen avser inställer sig för att biträda denne. Kan så allvarliga åtgärder ifrågakomma som övervakning eller tvångsintagning, bör det dock icke kunna förvägras den enskilde att anlita biträde vid förhöret. För honom kan vara av väsentlig vikt att redan på ett tidigt stadium av en undersökning, som kan leda till sådana ingripanden, kunna nyttja hjälp av annan person. Om däremot endast mindre ingripande åtgärder ifrågakommer, föreligger icke samma behov av biträde. I lagen bör därför upptagas ett uttryckligt stadgande att, om vid nykterhetsnämndens undersökning fråga uppkommit om tillämpning av 15 eller 18 § NvL, den som är föremål för undersökningen äger anlita biträde, när han höres av nykterhetsnämnden eller företrädare för denna. Utredningen anser däremot icke, att vid det förfarande, som här är i fråga, den enskilde bör beredas möjlighet att anlita biträde på det allmännas bekostnad. Vill han åtnjuta biträde, bör han därför själv få bekosta detsamma. Nämnden bör äga avvisa biträde, som visar oskicklighet eller oförstånd eller eljest befinnes olämpligt.

Den rätt att anlita biträde, som här föreslås, bör icke innebära, att den som är föremål för undersökning kan vägra yttra sig, därför att biträde icke är närvarande, exempelvis när han uppsöker i sitt hem av någon ledamot av nämnden eller tjänsteman hos denna.

Samma behov av biträde, som här befunnits föreligga, finnes även vid förhör under utredning inför kommunal nämnd om åtgärder mot barn och ungdom samt mot försumliga försörjare. Såsom framgår av det följande anser utredningen, att också här enskild part bör äga anlita biträde. Vad angår handläggningen inför barnavårdsnämnd, upptog barnavårdskom-

mittén i sitt förslag till ny BvL ett stadgande, som medgav den underårige och hans föräldrar rätt att anlita biträde vid förhör inför barnavårdsnämnden. I den nya barnavårdslagen har också införts ett stadgande av motsvarande innebörd.

Någon rätt för den, som höres inför nämnden eller företrädare för denna, att erhålla ersättning för inställelsen finnes ej enligt NvL. Samma förhållande gäller även beträffande förhör i barnavårdsärende. Utredningen anser, att frågan om ersättning som här avses bör upptagas till övervägande i detta sammanhang. Det kan visserligen synas önskvärt, att frågan om ersättning för inställelse vid kommunal nämnd göres till föremål för en enhetlig reglering över hela linjen, men en sådan reglering torde icke lämpligen böra genomföras med hänsyn till de mycket olikartade uppgifter, som åligger nämnderna. Däremot utgör de förhör, som hålles vid undersökning, huruvida administrativt frihetsberövande skall ifrågakomma, en enhetlig grupp, där en gemensam reglering synes lämplig. Det bör dock framhållas, att en dylik reglering kan få betydelse även för bedömning av motsvarande spörsmål vid andra kommunala nämnder, t. ex. beträffande förhör inför hälsovårdsnämnd.

Den som i tvångsintagningsärende höres upplysningsvis inför länsstyrelse eller såsom vittne vid domstol äger enligt 30 § NvL rätt till ersättning för sin inställelse. I SdL har utredningen föreslagit bestämmelser, som innebär, att utomstående person, som höres inför socialdomstol, skall äga viss rätt till ersättning för sin inställelse. Vid förhör under förundersökning i brottmål gäller enligt kungörelsen den 26 september 1947 om ersättning av allmänna medel till personer, som höres under sådan förundersökning, att ersättning i viss omfattning utgår till den som höres.

Det måste anses rimligt, att den som åsamkas kostnader för att i det allmännas intresse bidra till utredningen på de områden, som här är i fråga, äger möjlighet att i viss utsträckning erhålla ersättning för kostnaderna. Något bärande skäl synes icke kunna anföras för att ersättning skall utgå till den, med vilken hålles förhör under förundersökning i brottmål, medan exempelvis den, som höres under nykterhetsnämnds undersökning av nykterhetsvårdsärende, själv får stå alla sina kostnader. Utredningen förordar därför, att här infördes viss rätt till ersättning för den som höres.¹

Ersättningen synes böra gäldas av den kommunala nämnden. En skyldighet för nämnderna att betala dylik kostnad skulle visserligen kunna befaras leda till att nämnderna till men för utredningen undviker att hålla förhör för att ej åsamka kommunerna kostnader. Det synes dock icke böra ifrågasättas att så sker i fall, där förhör finnes erforderligt för utredningen. Vidare torde kostnaderna icke bli av större omfattning, och kommunerna skulle uppenbarligen komma att bli berättigade till statsbidrag härför en-

¹ Jfr föredragande statsrådet i prop. med förslag till ny barnavårdslag (nr 10/1960) s. 111 f.

ligt kungörelsen om statsbidrag till de kommunala nykterhetsnämndernas verksamhet.

Rätten till ersättning bör emellertid i viss omfattning begränsas. Den bör avse endast utomstående person, som höres upplysningsvis inför nämnden eller företrädare för denna. I viss mån en parallell härtill är stadgandet i 1947 års kungörelse, att ersättning under förundersökning i brottmål ej må utgå, om skälig anledning till misstanke föreligger, att den hörde är skyldig till brottet eller medverkat därtill eller om eljest med hänsyn till den hördes förhållande till saken ej är skäligt att ersättning gives. Ersättning bör vidare utgå endast om skriftlig kallelse utfärdats till förhöret. Mer informella kontakter och samtal, särskilt med nära anhöriga till den, som är föremål för undersökning, bör icke berättiga till ersättning. Frågan vilka kostnader, som bör ersättas, bör regleras på samma sätt som i 1947 års kungörelse. Enligt denna föreligger rätt till ersättning för nödiga kostnader till resa ävensom, där ej den hörde med hänsyn till beloppet skäligen bör själv vidkännas kostnaden eller förlusten, för nödiga kostnader till uppehälle samt för tidsspillan. Utredningen föreslår därför, att ett stadgande av motsvarande innehåll upptages i 13 § 1 mom. *NvL*. Beträffande ersättningens bestämmande har icke föreslagits några regler i lagen. Vid tillämpningen synes här motsvarande regler i 1947 års kungörelse, vilka överensstämmer med dem som gäller beträffande ersättning av allmänna medel till vittnen, kunna utgöra ledning.

För läkarundersökning äger nykterhetsnämnden enligt 13 § *NvL* kalla vederbörande till inställelse inför av nämnden anvisad läkare. Det synes förenat med en viss omgång, att nämnden först skall hos läkaren inhämta uppgift om när undersökningen skall ske och därefter utfärda kallelse till undersökningen. Ett smidigare tillvägagångssätt synes vara, att läkaren, såsom gäller enligt 4 § lagen om personundersökning i brottmål, äger direkt kalla den, som skall undersökas. Utredningen föreslår därför, att ett stadgande, som medger ett sådant förfarande, införes i *NvL*.

För att länsstyrelsen skall äga besluta om tvångsintagning fordras i regel, att ansökan därom gjorts i behörig ordning. Enligt 19 § 2 mom. *NvL* äger emellertid länsstyrelsen även utan att ansökan föreligger besluta om tvångsintagning av straffriförklarad alkoholmissbrukare, som vid prövning i vederbörlig ordning befunnits icke vara i behov av vård å sinnessjukhus. Beträffande sådan straffriförklarad skall domstolen enligt kungörelsen den 21 juni 1946 angående översändande av domar i vissa brottmål m. m. sända domen till länsstyrelsen i den ort, där den straffriförklarade har sitt hemvist. Länsstyrelsens befogenhet att i sådant fall av eget initiativ vidtaga interneringsåtgärd har ansetts vara av vikt för det allmänna rättsskyddet. Stadgandets syfte har angivits vara bl. a. att i avsevärd mån hindra den för både rättskänsla och rättsskydd ogynnsamma effekten, att det för en alkoholmissbrukare, som begått brott och blivit straffriförklarad på grund av

sinnessjukdom, icke skulle bli annan påföljd än häktning under själva rannsakingstiden.¹

Har ansökan om tvångsintagning grundats på att någon är farlig för annans personliga säkerhet eller kroppsliga eller själsliga hälsa eller för eget liv, utgör enligt 20 § *NvL* återkallelse av ansökningen ej hinder för länsstyrelsen att fortsätta med ärendets handläggning. Ett stadgande av motsvarande innehåll fanns upptaget i 1913 års alkoholistlag och motiverades där särskilt av att ansökan enligt denna lag kunde göras av enskild person och att den som ansökningen avsåg kunde utsätta sökanden för påtryckningar att återkalla ansökningen. Att länsstyrelsen såsom högsta polismyndighet i länet fortsätter handläggningen, även om ansökningen återkallats, ter sig naturligt beträffande dessa farliga alkoholmissbrukare.

I den allmänna motiveringen (s. 94) har framhållits, att det för att socialdomstol skall äga pröva fråga om frihetsberövande bör fordras, aft yrkande härom framställts och vidhållits. Frånträder part under handläggningen ett yrkande, äger domstolen icke pröva detsamma. Stadgandena i 19 § 2 mom. och 20 § *NvL* strider alltså mot de principer, på vilka förslaget till *SdL* vilar. De kan därför icke bibehållas i en handläggningsordning av sådan beskaffenhet, som utredningen föreslår.

Nu nämnda stadganden är uppenbarligen ej av större praktisk betydelse. Enligt de uppgifter, som utredningen införskaffat från länsstyrelserna och överståthållarämbetet, tillämpas 19 § 2 mom. i mycket ringa omfattning. Antalet fall, i vilka fråga om tvångsintagning upptagits utan att ansökan därom gjorts, utgjorde för hela riket under vartdera av åren 1955 och 1957 1 samt under år 1956 3, medan under år 1954 intet sådant fall förekom. Även stadgandet i 20 § tillämpas i ringa omfattning. I hela riket meddelades beslut om tvångsintagning, trots att ansökan därom återkallats, under år 1954 i 4 fall, under år 1955 i 2 fall samt under åren 1956 och 1957 i intet fall.

Den ringa tillämpningen av 19 § 2 mom. gör enligt utredningens mening, att stadgandet utan olägenhet kan upphävas. Följden härav blir, att även i dessa fall fordras ansökan av behörig myndighet för att tvångsintagning skall kunna äga rum. Att härigenom det allmänna rättsskyddsintresset skulle komma att åsidosättas torde icke behöva befaras. Dock bör i administrativ väg utfärdas föreskrifter, varigenom domstolen ålägges att underrätta vederbörande kommunala nykterhetsnämnd och länsnykterhetsnämnd om dom, varigenom alkoholmissbrukare straffriförklarats utan att behov av vård å sinnessjukhus ansetts föreligga. Härigenom synes fullgoda garantier skapas för att ingripande kommer till stånd, där sådant är ur nykterhetsvårdssynpunkt påkallat.

Även i andra stadganden i *NvL* än 19 § 2 mom. har den kategori alkohol-

¹ Klackenborg-Hjern s. 170.

missbrukare, som där avses, särskilt uppmärksammas. Detta gäller 25 § andra stycket om interimistisk vård, 34 § om verkställighet av slutligt beslut om tvångsintagning och 45 § om förlängning av vårdtiden. Som en följd av att 19 § 2 mom. upphäves bör även de särskilda regler i nämnda stadganden, som avser sådana alkoholmissbrukare som i 19 § 2 mom. sägs, upphävas. Härigenom blir de allmänna bestämmelserna i dessa stadganden tillämpliga även å nämnda alkoholmissbrukare. Några olägenheter härav synes icke behöva befaras.

Det må här anmärkas, att strafflagberedningen i sitt betänkande med förslag till skyddslag föreslagit en väsentlig utvidgning av länsstyrelsens möjligheter att utan ansökan förordna om tvångsintagning. Enligt förslaget skall länsstyrelsen äga sådan behörighet i alla de fall, i vilka domstol förordnar om överlämnande till nykterhetsvård (SOU 1956: 55 s. 265). Utredningen har i remissyttrande över beredningens förslag anfört, att den beslutande myndigheten icke bör i nu avsedda fall äga pröva frågan om tvångsintagning utan att ansökan härom göres. Det bör även i dessa fall överlämnas åt nykterhetsnämnd att i första hand taga ställning till spörsmålet, vilken form av vård, som bör ifrågakomma. Beträffande farliga och vissa andra kategorier alkoholmissbrukare har ju därjämte polismyndighet möjlighet att göra ansökan om tvångsintagning. Även med länsstyrelsen såsom beslutande myndighet framstår det som olämpligt, att den som avgörandet tillkommer skall i sådan utsträckning, som här förutsättes, taga initiativ till tvångsintagning. En sådan ordning inverkar menligt på den fristående ställning, som bör eftersträvas åt den beslutande myndigheten.

Beträffande stadgandet i 20 § om verkan i vissa fall av återkallelse av ansökan om tvångsintagning bör sådan återkallelse ej utan vidare medföra, att målet avskrivs. Socialdomstolen bör vara skyldig att lämna annan myndighet, som är behörig att göra ansökan om tvångsintagning, tillfälle att fullfölja ansökningen. Om återkallelse sker av ansökan, som gjorts av polismyndighet, skall alltså sådant tillfälle lämnas nykterhetsnämnden. Återkallas av nykterhetsnämnd gjord ansökan, kan länsnykterhetsnämnden underrättas. Däremot är enligt nuvarande lydelse av 19 § 1 mom. *NvL* polismyndighet i sistnämnda fall icke behörig att göra ansökan om intagning, då denna myndighets behörighet gjorts beroende av att framställning från nykterhetsnämnden icke utan olägenhet kan avvaktas. Särskilt beträffande de farliga alkoholmissbrukarna synes emellertid polismyndigheten äga ett självständigt intresse, att dessa blir omhändertagna, om förutsättningar härför föreligger. Det är därför otillfredsställande, att polismyndigheten i sådana fall icke skulle kunna fullfölja en ansökan, som gjorts av nykterhetsnämnden men som återkallats. Med hänsyn härtill föreslår utredningen, att polismyndigheten genom ändring i 19 § *NvL* erhåller en självständig rätt att göra ansökan om tvångsintagning beträffande farliga

och kringflackande alkoholmissbrukare samt sådana, som på grund av oförmåga att taga vård om sig själva är i trängande behov av omedelbar vård.

Den socialdomstolen enligt den föreslagna lydelsen av 20 § åliggande underrättelseskyldigheten får anses fullgjord, om *en* annan myndighet, som är behörig därtill, beredes tillfälle att fullfölja ansökningen. Har på grund av den första ansökningen socialdomstolen beslutat om tillfälligt omhändertagande, bör återkallelsen i och för sig ej medföra, att det tillfälliga omhändertagandet upphör. Om socialdomstolen anser det böra bestå, bör frågan om ansökningen skall fullföljas genom annan myndighet handläggas med största möjliga skyndsamhet.

NvL innehåller i 22—24 §§ samt 26—30 §§ bestämmelser om handläggningen av tvångsintagningsärenden inför länsstyrelsen: om komplettering av utredningen, om delgivning av ansökan om tvångsintagning, om prövning av polismyndighets beslut angående omhändertagande, om förhör inför länsstyrelsen och offentlighet vid sådant förhör, om förhör vid domstol samt om ersättning till den som hörts upplysningsvis eller som vittne. I nu nämnda frågor innehåller förslaget till SdL utförliga bestämmelser, såvitt avser handläggningen inför socialdomstolen. Härom hänvisas till den särskilda motiveringen. Nu nämnda stadganden i NvL bör därför upphöra att gälla, 22 § dock endast i vad avser sista stycket.

Såsom framgår av den allmänna motiveringen bör som regel ankomma på nykterhetsnämnden att vid handläggningen inför socialdomstolen föra det allmännas talan. Vid muntlig förhandling bör nämnden företrädas av lämplig person, såsom av ordföranden eller annan ledamot i nämnden eller särskild vid nämnden anställd tjänsteman. Vid utförande av talan synes nämnden kunna i viss omfattning erhålla biträde av någon utomstående, som befinnes skickad härtill, varvid särskilt befattningshavare vid länsnykterhetsnämnden torde komma i fråga. För närvarande biträder länsnykterhetsnämnderna i ökande omfattning de kommunala nykterhetsnämnderna — främst i små och medelstora kommuner där för sådana uppgifter lämpliga tjänstemän saknas — med undersökningar och åtgärder i nykterhetsvårdsärenden. I det ringa antal fall, där länsnykterhetsnämnden för talan om tvångsintagning, torde som regel dess egna tjänstemän kunna biträda vid talans utförande. Givetvis bör även länsnykterhetsnämnden äga nyttja biträde av utomstående, lämplig person. När ansökan göres av polismyndighet, synes i många fall lämpligt, att nykterhetsnämnden vid den fortsatta handläggningen företräder det allmänna och alltså efter ansökningen övertager nämnda uppgift av polismyndigheten. Så kan uppenbarligen ske endast under förutsättning, att även nämnden anser tvångsintagning böra äga rum. I andra fall får det ankomma på polismyndigheten att under hela handläggningen inför socialdomstolen bevaka samhällsintresset. Det må i detta sammanhang anmärkas, att enligt 28 § NvL vid

förhör inför länsstyrelse i tvångsintagningsärenden konsulent eller assistent hos länsnykterhetsnämnden eller annan, som företräder denna nämnd, samt representant för vederbörande kommunala nykterhetsnämnd skall få tillfälle att närvara vid förhöret, och detta gäller alltså även sådana ärenden, i vilka ansökningen gjorts av polismyndighet. För närvarande är företrädare för den sökande polismyndigheten icke regelbundet närvarande vid muntligt förhör inför länsstyrelsen. I vissa län förekommer sådan närvaro endast i ett mindre antal fall, i andra län åter i flertalet fall.

Utredningen föreslår nu, att 28 § *NvL* upphäves. Bestämmelserna om vilka som skall närvara vid förhandling inför socialdomstol bör upptagas i *SdL*. Enligt 7 § i förslaget till *SdL* är part den myndighet, som skall föra det allmännas talan, och enligt 23 § skall parterna i regel kallas till förhandling. Detta innebär, att nykterhetsnämnden skall kallas, om denna är sökande. Är annan myndighet sökande, torde ofta nykterhetsnämnden också böra underrättas, särskilt om polismyndigheten är sökande. Härom torde regler böra upptagas i tillämpningsföreskrifterna. Domstolen äger enligt det föreslagna stadgandet i 23 § besluta, om annan än part skall kallas till förhandling. Denna bestämmelse kan även åberopas till stöd för att till förhandlingen kalla konsulent eller assistent hos länsnykterhetsnämnden eller annan, som företräder nämnden. Ofta torde det för utredningen erfordras, att dylik representant för länsnykterhetsnämnden är närvarande vid förhandling inför socialdomstolen i mål angående tvångsintagning. Någon skyldighet för domstolen att alltid kalla sådan representant torde dock icke böra stadgas, utan det bör lämnas åt domstolens bedömande att avgöra, när kallelse bör ske.

Enligt 21 § *NvL* skall polismyndigheten tills vidare omhändertaga farlig alkoholmissbrukare, om faran är så överhängande, att länsstyrelsens beslut om tvångsintagning ej utan våda kan avvaktas. Samma skyldighet föreligger beträffande kringflackande alkoholmissbrukare, om det kan antagas, att han kommer att avvika från orten, innan länsstyrelsen prövat ansökan om tvångsintagning. Polismyndigheten äger också tills vidare omhändertaga alkoholmissbrukare, som på grund av oförmåga att taga vård om sig själv är i trängande behov av omedelbar vård. Därest någon omhändertages så som nu sagts, innan ansökan gjorts om tvångsintagning, skall sådan ansökan utan uppskov göras.

För att omhändertagande skall kunna ske fordrar stadgandet enligt sin ordalydelse, att de angivna indikationerna för omhändertagande är styrkta. Då ingripande påkallas, torde emellertid ofta tillräcklig utredning i detta avseende saknas. I sådana fall måste därför polismyndigheten verkställa utredning, innan den kan taga ställning till frågan, huruvida omhändertagande bör ske. För det ingripande, som fordras för sådan utredning, torde i regel 12 § allmänna polisinstruktionen utgöra grund. Detta stadgande medger polisman rätt att, om det för att upprätthålla allmän ordning är

nödvändigt, tillfälligt omhändertaga den, vars uppträdande innefattar ett störande av eller en omedelbar fara för ordningen. Den som sålunda omhändertagits må enligt 13 § hållas i förvar endast så länge fara föreligger för att han kommer att fortsätta störa ordningen. Tvekan föreligger emellertid rörande längden av den tid, under vilken en person kan hållas i förvar med stöd av nämnda stadgande i polisinstruktionen. Under alla förhållanden torde man dock böra utgå från att tiden är mycket kort.

JO har i framställning den 1 december 1959 till Konungen (JO:s ämbetsberättelse 1960 s. 345 ff) med utgångspunkt från ett aktuellt fall funnit starka skäl tala för att bestämmelserna i 21 § NvL rörande befogenhet och skyldighet för polismyndighet att tillfälligt omhändertaga alkoholmissbrukare blir föremål för översyn och komplettering. JO har därvid i första hand upptagit frågan, huru lång tid polismyndigheten bör ha till sitt förfogande för utredning, innan beslut måste fattas, att den misstänkte skall frigivas eller att ansökan angående hans tvångsintagning skall ingivas till länsstyrelsen, och framhållit att det härvid faller sig naturligt att som förebild taga RB:s motsvarande bestämmelser rörande för brott misstänkta personer. Beslut rörande frigivning eller fortsatt kvarhållande i avbidan på proceduren hos länsstyrelsen bör enligt JO, om utredningen bedrivs med tillbörlig skyndsamhet, i flertalet fall kunna fattas sist dagen efter förvarstagandet. I vissa fall synes emellertid polismyndigheten böra kunna ianspråktaga ytterligare någon eller några dagar för utredning, innan beslut måste fattas om frigivning eller om ansökan rörande tvångsintagning.

JO har vidare berört frågan om graden av den bevisning, som bör föreligga för att omhändertagande enligt 21 § NvL skall få ske, och därvid ansett, att det i bevisningshänseende knappast bör krävas mer än att misstanken om att de i stadgandet angivna specialindikationerna föreligger är grundad på sannolika skäl.

Beträffande polismans befogenheter att ingripa mot alkoholmissbrukare har JO slutligen ifrågasatt, huruvida icke även dessa borde regleras i NvL i stället för att grundas på de vaga föreskrifterna i allmänna polisinstruktionen. Detta skulle innebära, att i NvL jämväl infördes uttrycklig föreskrift om befogenhet för polisman att till förhör medtaga alkoholmissbrukare, beträffande vilken i 21 § NvL angiven specialindikation misstänkes föreligga.

Av utredningen inhämtade uppgifter visar, att provisoriskt omhändertagande enligt 21 § NvL förekommer i ganska stor omfattning. Sådant omhändertagande skedde under år 1954 i 222 av 1 578 intagningsärenden, under år 1955 i 369 av 2 004 ärenden, under år 1956 i 658 av 3 203 ärenden och under år 1957 i 514 av 3 189 ärenden. I allmänhet har förflutit en till fem dagar från omhändertagandet, till dess ansökan om tvångsintagning inkommit till länsstyrelsen. I särskilda fall har dock tiden varit längre än

fem dagar och kunnat utsträckas till en vecka eller däröver, dock högst till 14 dagar.

De frågor, som uppstår vid omhändertagande enligt 21 § NvL, är ofta vanskliga att avgöra. Därjämte är den tid, som står till polismyndighetens förfogande för utredning och bedömning av frågorna mycket kort, och någon nämnvärd förlängning av tiden framstår icke såsom önskvärd, då frågan om tvångsintagning så skyndsamt som möjligt bör bringas under socialdomstolens prövning. Det synes under sådana förhållanden knappast rimligt att kräva full bevisning för att förutsättningarna för omhändertagande föreligger. Ett sådant krav torde ej heller upprätthållas i praxis, såsom ock JO framhållit. Dessa omständigheter gör enligt utredningens mening, att 21 § NvL bör ändras på det sätt, att för tillfälligt omhändertagande kräves endast sannolika skäl för att i stadgandet angivna indikationer är för handen. Detta bör gälla även den allmänna indikationen hemfallenhet åt alkoholmissbruk. Genom en sådan reglering vinnes i detta avseende likformighet med föreslagen reglering av tillfälligt omhändertagande inom vissa andra jämförbara områden. I den nya barnavårdslagen kräves sålunda för omhändertagande för utredning sannolika skäl för visst ingripande. I det förslag till lag om åtgärder mot försumlig försörjare, som utredningen framlägger, har såsom förutsättning för att tillfälligt omhändertagande av underhållsskyldig skall kunna ske angivits, att sannolika skäl föreligger för att beslut om intagning i arbetshem bör meddelas.

Om tillfälligt omhändertagande kan ske på sannolika skäl, bör polismyndigheten äga fortsätta utredningen även efter det omhändertagande ägt rum. Sådan utredning kan givetvis medföra, att skäl för omhändertagande ej längre finnes föreligga, varför frigivning bör ske. Därför bör ej såsom för närvarande krävas obligatorisk ansökan om tvångsintagning, så snart omhändertagande ägt rum. Av rättssäkerhetsskäl bör — i analogi med föreskrifterna i RB rörande anhållande — i lagen uttryckligen angivas en tidsfrist, inom vilken antingen frigivning bör ske eller ansökan om tvångsintagning göras. I allmänhet torde beslut i nämnda hänseenden kunna meddelas dagen efter omhändertagandet. I vissa fall torde dock utredningen kräva längre tid. Det bör dock fordras, att ansökan om tvångsintagning göres senast å femte dagen från omhändertagandet. Om ansökan då ej sker, bör den omhändertagne alltid frigivas. Såsom framgår av vad tidigare anförts, förekommer uppenbarligen för närvarande fall, där ansökningen göres senare än å femte dagen från omhändertagandet. Tillfälligt omhändertagande bör emellertid ej pågå längre tid utan att underställas högre myndighets prövning. Där polismyndigheten ej anser frigivning kunna ske, bör den därför, även om utredningen ej hunnit slutföras, senast å femte dagen efter omhändertagandet göra ansökan om tvångsintagning. — Regler i nu angivna hänseenden bör upptagas i 21 § 2 mom. NvL.

Det bör framhållas, att nu föreslagna bestämmelser angående tillfälligt omhändertagande innebär att, om frigivning ej sker, utredningen senast å femte dagen från omhändertagandet skall vara så fullständig, att ansökan om tvångsintagning kan göras. Beträffande för brott anhållna personer föreligger den väsentliga skillnaden, att endast framställning om häktning behöver göras vid tidsfristens utgång och att åklagaren därefter har ytterligare tid på sig för utredning, innan åtal skall väckas. I detta avseende ställer alltså de föreslagna reglerna om tillfälligt omhändertagande strängare krav på utredningen än RB:s motsvarande regler om anhållande.

Även efter det polismyndigheten gjort ansökan om tvångsintagning bör den äga besluta om tillfälligt omhändertagande. I sådant fall bör dock socialdomstolen genast underrättas om omhändertagandet. Därest särskilda föreskrifter härom finnes erforderliga, torde de böra upptagas i tillämpningsföreskrifterna till NvL.

Beträffande den av JO väckta frågan, huruvida polismans befogenhet att medtaga misstänkt alkoholmissbrukare till förhör bör regleras i NvL, torde med den ordning, som här föreslås, behovet av en sådan reglering ej komma att framträda med större styrka. Förut berörda bestämmelser i allmänna polisinstruktionen synes fylla funktionen att utgöra grund för det första ingripandet, och såvitt utredningen har sig bekant har i detta avseende allvarligare anmärkningar ej riktats mot tillämpningen. Om polismyndigheten beredes möjlighet att besluta om tillfälligt omhändertagande på sannolika skäl, behöver endast det första ingripandet genom polisman grundas på polisinstruktionen, och detta torde aldrig behöva bli av längre varaktighet än instruktionen medger. Med hänsyn till det anförda anser utredningen några bestämmelser i nu berört hänseende icke böra upptagas i NvL.

Har polismyndighet förordnat om tillfälligt omhändertagande och hos socialdomstolen ansökt om tvångsintagning, skall domstolen enligt 32 § SdL utan yrkande pröva, huruvida förordnandet skall bestå. Detta stadgande och vissa andra bestämmelser i SdL ersätter 26 § NvL.

25 § NvL medger länsstyrelsen rätt att föranstalta om interimistisk vård. Ett sådant ingripande utgör i själva verket en form av tillfälligt omhändertagande. Som regel torde polismyndighet ha beslutat om tillfälligt omhändertagande i de tvångsintagningsärenden, där sådant befinnes påkallat. Fall kan dock förekomma, där så icke är förhållandet. Även socialdomstolen bör därför kunna besluta om tillfälligt omhändertagande. Utredningen föreslår att i 25 § upptages ett stadgande, som medger domstolen behörighet att förordna om tillfälligt omhändertagande i avbidan på slutligt beslut, om förutsättning för omhändertagande enligt 21 § 1 mom. föreligger. Av hänvisningen till sistnämnda stadgande framgår, att för tillfälligt omhändertagande, som beslutas av socialdomstolen, är tillräckligt, att sannolika skäl för ingripande är för handen. Härigenom har i detta avseende

ernåtts överensstämmelse med övriga här förut nämnda ingripanden av provisorisk art.

Det må här anmärkas, att det tämligen sällan förekommer, att länsstyrelsen beslutar om interimistisk vård. För hela riket meddelades sådant beslut under år 1954 i 18 fall, under år 1955 i 23 fall, under år 1956 i 30 fall och under år 1957 i 32 fall.

Förordnande om interimistisk vård innebär enligt 25 § *NvL*, att länsstyrelsen skall föranstalta om att den som avses med förordnandet i avbidan på slutligt beslut tills vidare intages å allmän vårdanstalt eller, om plats ej omedelbart kan beredas på sådan anstalt, omhändertages och vårdas på annat lämpligt sätt. Dylig vård bör givetvis fortfarande kunna beredas den omhändertagne. Då socialdomstolen fastställer tillfälligt omhändertagande, som beslutats av polismyndighet, eller själv i första hand beslutar om sådant omhändertagande, bör domstolen taga ställning till frågan, huruvida den omhändertagne bör beredas omedelbar vård. Finner domstolen detta, skall det ankomma på länsstyrelsen att föranstalta om vården. Ett stadgande härom har upptagits i 34 § tredje stycket. Om omedelbar vård ej finnes erforderlig, skall den omhändertagne förvaras på polisstation eller i häkte eller på liknande sätt.

Vid slutlig prövning av ärende angående tvångsintagning äger länsstyrelsen enligt 31 § *NvL* förordna om hjälpåtgärd eller övervakning, om den finner att den, om vars intagning är fråga, kan antagas låta sig rätta genom sådan åtgärd. Länsstyrelsen äger även uppdraga åt nykterhetsnämnd att föranstalta om åtgärden. Om socialdomstol får befogenhet att besluta om tvångsintagning, bör även tillkomma domstolen att besluta om nu nämnda alternativa åtgärder. Detta bör angivas i 31 §. I 32 § *SdL* föreskrives, att socialdomstols avgörande ej må avse annat eller mera än part i vederbörlig ordning yrkat men att domstolen inom den vårdform, som omfattas av väckt talan, må besluta om annan åtgärd än den varom yrkande framställt. Denna bestämmelse medger domstolen möjlighet att i stället för tvångsintagning utan yrkande förordna om hjälpåtgärd eller övervakning. Såsom framgår av den inledningsvis lämnade redogörelsen för nuvarande handläggning tillämpas stadgandet i 31 § *NvL* tämligen sällan.

32 § *NvL* innehåller bestämmelser om delgivning med parterna av länsstyrelsens slutliga beslut. Om delgivning av socialdomstols slutliga beslut finnes regler i *SdL*, och stadgandet härom i *NvL* bör därför utgå. 32 § innehåller emellertid även vissa specialbestämmelser om underrättelse till åklagare och till nykterhetsnämnd, då sådan nämnd ej är sökande. Då huvudbestämmelsen om delgivning ej längre finnes upptagen i lagen, synes nu nämnda specialstadganden lämpligen böra upptagas i tillämpningsföreskrifterna.

I likhet med vad nu enligt 33 § *NvL* gäller beträffande länsstyrelsens beslut, bör även socialdomstolens beslut om tvångsintagning gå i verkställig-

het utan hinder av att det ej äger laga kraft, om ej domstolen förordnar annorlunda.

Beträffande farliga och kringfläckande samt vissa andra kategorier alkoholmissbrukare skall enligt 34 § *NvL* länsstyrelsen föranstalta om verkställighet av beslut om tvångsintagning, medan i övriga fall ankommer på nykterhetsnämnden att föranstalta om verkställigheten. I slutligt beslut om tvångsintagning skall enligt 16 § i kungörelsen den 25 augusti 1955 med vissa tillämpningsföreskrifter till *NvL* angivas, vilken myndighet som har att föranstalta om verkställighet av beslutet. Under vissa förutsättningar äger enligt 37 § *NvL* länsstyrelsen vid intagningsbeslut, vars verkställande ankommer på länsstyrelsen, föranstalta om provisorisk vård.

35 och 36 §§ *NvL* innehåller bestämmelser om villkorligt anstånd med verkställighet av beslut om tvångsintagning, om förverkande av sådant anstånd samt om övervakning och lydadsföreskrifter vid villkorligt anstånd. Den myndighet, som har att föranstalta om verkställighet, äger även bevilja villkorligt anstånd därmed. Om särskilda skäl föreligger, äger dock länsstyrelsen förordna om villkorligt anstånd, även om beslutet skall verkställas genom nykterhetsnämnds försorg. Därest länsstyrelsen beviljar villkorligt anstånd, skall enligt 16 § i tillämpningsföreskrifterna förordnandet härom meddelas i samband med beslutet om tvångsintagning. Den myndighet, som förordnat om villkorligt anstånd, äger förklara anståndet förverkat. Länsstyrelsen äger dock bemyndiga nykterhetsnämnden att besluta om förverkande av anstånd, som medgivits av länsstyrelsen. I samband med beslut om villkorligt anstånd skall den beslutande myndigheten ställa den som beslutet avser under övervakning. Därjämte må, om det finnes påkallat, särskilda lydadsföreskrifter meddelas. Då beslut om anstånd meddelas av länsstyrelsen, kan denna uppdraga åt nykterhetsnämnd att förordna om övervakning och besluta om lydadsföreskrifter. Den myndighet, som meddelat lydadsföreskrifter, äger besluta om ändring av eller tilllägg till dessa. Över nykterhetsnämnds beslut, som innebär förverkande av anstånd och meddelande av lydadsföreskrift, kan besvär anföras hos länsstyrelsen (59 § *NvL*).

Socialdomstolen har till huvuduppgift att fristående från parterna i processen besluta i frågor angående frihetsberövanden. Med denna uppgift synes knappast kunna förenas befogenhet att taga befattning med frågor, som omedelbart avser verkställighet av ett beslutat frihetsberövande. Att föranstalta om verkställighet av beslut om tvångsintagning bör därför icke tillkomma socialdomstol utan såsom hittills länsstyrelse och nykterhetsnämnd. Stadgandet härom i 34 § *NvL* bör därför kvarstå oförändrat. Utredningen föreslår dock som tidigare nämnts, att från de kategorier alkoholmissbrukare, beträffande vilka behörighet att föranstalta om verkställighet tillkommer länsstyrelsen, uteslutes straffrifyklarade alkoholmissbrukare. Ofta torde dessa vara att hänföra till någon av övriga i 34 § första

stycket omnämnda kategorier, varför verkställighet ändock kommer att ske genom länsstyrelsens försorg. Såsom också nämnts tidigare, föreslår utredningen, att i 34 § upptages ett stadgande om verkställighet i vissa fall av socialdomstols förordnande om tillfälligt omhändertagande.

I de fall, där enligt vad nu nämnts länsstyrelsen har att verkställa socialdomstols beslut, bör länsstyrelsen underrättas härom genom översändande av beslutet. Det torde vara av värde, att länsstyrelsen också får tillgång till akten i målet, särskilt om, såsom utredningen föreslår, länsstyrelsen skall äga besluta om villkorligt anstånd och om provisorisk vård. Om översändande av nu nämnda handlingar bör bestämmelser meddelas i tillämpningsföreskrifterna.

Såsom framgår av det föregående gäller för närvarande, att den myndighet, som har att föranstalta om verkställighet av beslut om tvångsintagning, äger bevilja villkorligt anstånd därmed. Frågan om villkorligt anstånd bedömes alltså nu av länsstyrelse och nykterhetsnämnd. Utredningen har övervägt, huruvida det förhållandet, att socialdomstol och icke länsstyrelse beslutar om tvångsintagning, bör medföra ändring i bestämmelserna om villkorligt anstånd, närmast huruvida socialdomstol bör i stället för länsstyrelse äga bevilja sådant anstånd. Då socialdomstolen handlagt målet om tvångsintagning, har den blivit väl insatt i de spörsmål, som påverkar bedömningen av frågan om villkorligt anstånd bör meddelas, vilket talar för att domstolen bör tilläggas beslutanderätten, i den mån denna ej tillkommer nykterhetsnämnden. Frågan om villkorligt anstånd hänger emellertid nära samman med verkställigheten. I gällande lag är också behörigheten att besluta om villkorligt anstånd direkt knuten till behörigheten att verkställa. Att länsstyrelsen beträffande farliga och vissa andra alkoholmissbrukare har att taga ställning till frågan om villkorligt anstånd överensstämmer väl med länsstyrelsens uppgifter i fråga om den allmänna säkerheten inom länet. Utredningen har därför stannat för att föreslå bibehållande av nuvarande regel, att den myndighet som har att föranstalta om verkställigheten också äger bevilja villkorligt anstånd. Av praktisk betydelse är en sådan ordning bl. a. när verkställighetshinder mött. Enligt 16 § i tillämpningsföreskrifterna må, sedan hindret upphört, frågan om villkorligt anstånd åter upptagas till prövning. I en sådan situation framstår värdet av att denna prövning kan verkställas av samma myndighet som skall föranstalta om verkställighet. Länsstyrelsen bör inhämta nödig kännedom om de omständigheter, som inverkar på frågan om villkorligt anstånd, bl. a. genom att taga del av socialdomstolens akt i tvångsintagningsmålet.

För närvarande gäller att, om särskilda skäl föreligger, länsstyrelsen äger i beslut om tvångsintagning förordna om villkorligt anstånd, även om beslutet skall verkställas genom nykterhetsnämnds försorg. Denna bestämmelse motiverades i förarbetena till 1954 års lag bl. a. av att länsstyrelsen borde beredas möjlighet att förordna om villkorligt anstånd, där den funne

anstånd vara den lämpligaste åtgärden, och detta även om nykterhetsnämnden hade en annan uppfattning i verkställighetsfrågan. Sedan beslutanderätten i fråga om tvångsintagning överförts till socialdomstol, skulle en motsvarande bestämmelse innebära, att även socialdomstolen under angivna förhållanden skulle äga besluta om villkorligt anstånd. Det skulle då ankomma på tre myndigheter, nämligen socialdomstol, länsstyrelse och nykterhetsnämnd, att förordna om sådant anstånd samt att — eftersom beslut om förverkande av anståndet bör meddelas av samma myndighet som förordnat därom — meddela förverkandebeslut. En sådan uppdelning av beslutanderätten synes emellertid icke lämplig. Den medför bl. a. risk för varierande praxis. Svårigheter skulle också uppstå att avgöra vilken myndighet, socialdomstol eller länsstyrelse, som skulle ha att pröva besvär över nykterhetsnämnds beslut om förverkande av villkorligt anstånd. Den ordning, som utredningen föreslår beträffande prövning av frågor om tvångsintagning, verkställighet, villkorligt anstånd och förverkande av sådant anstånd, synes med hänsyn till det anförda icke lämpligen medge, att socialdomstol får behörighet att i särskilda fall förordna om villkorligt anstånd. Det torde icke behöva befaras, att avsaknaden av sådan behörighet kommer att medföra nämnvärda praktiska olägenheter. Utredningen har från vissa länsstyrelser under hand inhämtat, att det mycket sällan förekommer, att länsstyrelsen förordnar om villkorligt anstånd i sådana fall, där verkställigheten ankommer på nykterhetsnämnd. Vid de tillfrågade länsstyrelserna förekom dylikt förordnande i på sin höjd något eller några få fall om året.

Den här förordade ordningen medför, att det som hittills bör ankomma på länsstyrelse och nykterhetsnämnd att besluta i frågor om övervakning och lydadsföreskrifter. Även där beslutanderätten tillkommer länsstyrelsen, lär länsstyrelserna i ganska stor omfattning uppdraga åt nykterhetsnämnd att besluta i dessa frågor.

Fortfarande bör gälla, att myndighet som förordnat om villkorligt anstånd äger förklara anståndet förverkat. Om socialdomstol icke äger bevilja villkorligt anstånd, bör den alltså icke äga meddela förverkandebeslut. Då fråga uppstår om förverkande, kräves som regel snabb handläggning, för vilken länsstyrelse och nykterhetsnämnd är väl lämpade. Den grundläggande frågan om tvångsintagning har då redan behandlats vid socialdomstolen, och i regel torde något större behov icke förefinnas av en utbyggd handlägningsordning. Nu gällande bestämmelser i NvL om förhör inför länsstyrelsen, om offentlighet vid förhör samt om vittnesförhör vid domstol avser också endast tvångsintagningsärenden, ej handläggningen av förverkandefrågor. Då socialdomstolen icke kan förordna om villkorligt anstånd, kan den givetvis ej heller — såsom nu gäller beträffande länsstyrelsen — bemyndiga nykterhetsnämnden att besluta om förverkande av anstånd, som meddelats av överordnad myndighet. För

närvarande lär i viss omfattning förekomma, att länsstyrelserna lämna dylikt bemyndigande.

Beslut om tvångsintagning är enligt 39 § *NvL* förfallet, om verkställighet av beslutet ej påbörjats inom ett år eller för visst fall inom två år efter beslutets meddelande. Villkorligt anstånd kan ej avse längre tid än beslutet kan verkställas. I vissa fall, där villkorligt anstånd beviljats, torde det mot slutet av den här angivna preskriptionstiden te sig önskvärt att kunna framskjuta ställningstagandet till frågan, huruvida verkställighet skall ske. Den nu gällande ordningen tenderar att medföra en anhopning mot slutet av preskriptionstiden av beslut om förverkande av villkorligt anstånd. Utredningen föreslår därför, att den myndighet, som har att pröva frågan om förverkande av anståndet, medges rätt att i stället för att förklara anståndet förverkat med högst ett år förlänga den tid, inom vilken verkställigheten må påbörjas. Härigenom kommer det villkorliga anståndet att förlängas för motsvarande tid och myndigheten erhålla möjlighet till åtgärd av mindre ingripande natur än beslut om förverkande. En sådan möjlighet kan jämföras med domstols möjlighet att beträffande den som erhållit villkorlig dom förordna om prövotidens förlängning. Över förlängningsbeslut bör möjlighet till klagan finnas.

Enligt 45 § *NvL* kan beträffande vissa å allmän vårdanstalt intagna alkoholmissbrukare vårdtiden förlängas med två år. Beslut härom meddelas av anstaltens styrelse för högst sex månader i sänder och skall underställas socialstyrelsens prövning. Rörande denna prövning finnes bestämmelser i 25 § i tillämpningsföreskrifterna. Enligt vad utredningen inhämtat prövade socialstyrelsen under år 1956 291 och under år 1957 382 ärenden angående förlängning av vårdtiden.

Förlängning av vårdtiden är en åtgärd, som vad angår dess för den enskilde ingripande betydelse kan jämföras med tvångsintagning. Detta är ett viktigt skäl för att prövningen förläggas till socialdomstol. Ett skäl för en sådan ordning utgör också utredningens förslag, att besvär i utskrivningsfrågor skall prövas av domstolen. Därest möjlighet till sådan prövning införes, kan nämligen den intagne genom att efter ett förlängningsbeslut påkalla utskrivning och, om utskrivning vägras, hos domstolen överklaga beslutet ernå en faktisk prövning hos domstolen även av beslutet om förlängning. Med hänsyn till vad nu anförts vill utredningen förorda, att underställning av anstaltsstyrelses beslut angående förlängning av vårdtiden skall ske till socialdomstol. Behörig att verkställa prövningen bör vara domstolen i det län, där anstalten har sin verksamhet. Vid handläggningen av förlängningsfrågor inför socialdomstol torde som regel en förenklad handlägningsordning kunna tillämpas. I den mån så erfordras, bör det allmännas talan föras av anstaltens styrelse eller, efter bemyndigande av styrelsen, av föreståndaren för anstalten.

Såsom anförts i allmänna motiveringen (s. 143), bör socialstyrelsens

befogenhet att självständigt förordna om utskrivning upphöra. Stadgandet härom i 53 § andra stycket *NvL* bör därför utgå.

58 § *NvL* medger möjlighet för alkoholmissbrukare att frivilligt ingå å allmän vårdanstalt. Härför fordras skriftlig ansökan och förbindelse att kvarstanna å anstalten under viss tid, som dock ej må överskrida ett år. Den som frivilligt intagits kan kvarhållas under den tid, som angives i den skriftliga förbindelsen, men kan utskrivnas tidigare, när omständigheterna föranleder därtill. Utredningen föreslår icke någon ändring i dessa bestämmelser, men då, såsom i det följande närmare utföres, frågor om försökspermission och utskrivning enligt utredningens förslag skall kunna bringas under socialdomstols prövning, följer härav, att även den som är frivilligt intagen kan erhålla domstolens prövning av sådan fråga.

I 59 § *NvL* upptages bestämmelser om i vilka fall talan får föras mot nykterhetsnämnds beslut. Sådant beslut får överklagas, om det innebär utdömande av vite, förordnande enligt 15 § om övervakning, meddelande av lydadsföreskrift, förverkande av anstånd med verkställighet eller avstängning från rätt att inköpa alkoholhaltiga drycker. Om nykterhetsnämnden, såsom föreslagits under 39 §, erhåller möjlighet att förlänga den tid, inom vilken verkställighet av beslut om tvångsintagning må påbörjas, bör även nämndens beslut om sådan förlängning kunna överklagas. Likaså bör talan kunna föras mot nykterhetsnämnds beslut i fråga om avvisande av biträde och ersättning till person, som hörts upplysningsvis inför nämnden. För närvarande föres talan över nykterhetsnämnds beslut genom besvär hos länsstyrelsen. Fråga är om socialdomstolen bör träda i länsstyrelsens ställe som prövningsinstans beträffande sådana beslut. Beslut som innebär meddelande av lydadsföreskrift, förlängning av den tid, under vilken verkställighet må påbörjas, och förverkande av villkorligt anstånd äger nära samband med verkställighetsfrågor och frågor om villkorligt anstånd, vilka enligt utredningens förslag på länsstadiet skall bedömas av länsstyrelsen och icke socialdomstolen. Talan mot nu nämnda beslut av nykterhetsnämnd bör därför föras hos länsstyrelsen. Nykterhetsnämnds beslut om utdömande av vite, om avvisande av biträde och om ersättning till upplysningsvis hörda personer kan visserligen meddelas vid undersökning, som leder till ansökan om tvångsintagning, och äger i sådana fall samband med ett mål, som kommer att handläggas vid socialdomstol. Detta samband talar visserligen för att besvär över nykterhetsnämndens beslut bör prövas av socialdomstolen, men dels är sambandet icke av sådan art, att en dylik ordning framstår som nödvändig, och dels kan givetvis beslut i dessa frågor förekomma vid undersökningar, som ej leder till ansökan om tvångsintagning, och där alltså någon anknytning till socialdomstolen ej finnes. Dessa förhållanden gör enligt utredningens mening, att socialdomstolen ej bör vara prövningsinstans i nu nämnda avseenden. Prövningen bör i stället ske vid länsstyrelsen. Vad slutligen an-

går nykterhetsnämnds beslut, som innebär förordnande enligt 15 § om övervakning eller avstängning från rätt att inköpa alkoholhaltiga drycker, så äger dessa frågor ej sådant samband med frågor om tvångsintagning, att det ter sig erforderligt att besvär över nykterhetsnämndens beslut prövas av socialdomstolen. Den nuvarande ordningen, enligt vilken besvären prövas av länsstyrelsen, bör alltså bibehållas. Det må anmärkas, att även socialdomstolen kan förordna om övervakning, nämligen om den begagnar sig av sin möjlighet enligt 31 § att meddela sådant förordnande i mål angående tvångsintagning.

60 § *NvL* medger en omfattande klagorätt över anstaltsstyrelses och föreståndares beslut i vårdfrågor. Klagan föres genom besvär hos socialstyrelsen. Denna prövade under år 1956 besvär angående försökspermission och utskrivning i 31 fall och under år 1957 i 18 fall. I annan vårdfråga prövade styrelsen besvär endast i tre fall under vardera av nu nämnda år.

Av särskild vikt är här frågor om försökspermission och utskrivning. I den allmänna motiveringen (s. 142) har utredningen föreslagit, att besvär i sådana frågor skall prövas av socialdomstol. Till beslut, som avser fråga om försökspermission, är att hänföra beslut om återhämtande enligt 52 § *NvL*. Socialdomstol bör dock vara behörig att pröva anstaltsstyrelses och föreståndares beslut, som innebär förordnande om övervakning och meddelande av lydadsföreskrift, då sådana beslut meddelas i anledning av beslut om försökspermission eller utskrivning och därför äger nära samband med dessa beslut. Ej sällan torde vid handläggningen av besvär som här avses en förenklad handläggningsordning kunna tillämpas. Det allmännas talan bör föras av styrelsen eller föreståndaren för anstalten. I vissa fall kan nykterhetsnämnd ha intresse av att överklaga beslut, som här avses, särskilt om beslutet innebär försökspermission eller utskrivning. Nämnden äger behörighet härtill, om beslutet rör nämnden. I sådana mål får även nämnden anses föra det allmännas talan vid socialdomstolen.

Beträffande beslut i andra vårdfrågor än sådana, som avser försökspermission och utskrivning eller innebär förordnande om övervakning eller meddelande av lydadsföreskrift, bör möjligheten att föra talan hos socialstyrelsen bibehållas oförändrad.

Såsom anförts i den särskilda motiveringen (s. 196), bör i de olika lagar, som anger förutsättningarna för frihetsberövande, angivas i vilken utsträckning talan skall kunna föras mot socialdomstols beslut i saken. I överensstämmelse härmed föreslås att i *NvL* upptages ett stadgande om att socialdomstols beslut må överklagas, om det avser tvångsintagning, tillfälligt omhändertagande, kvarhållande som i 45 § sägs, försökspermission eller utskrivning.

Att prövningen av frågor om tvångsintagning överflyttas till socialdomstol medför ändringar i stadgandet om talan mot länsstyrelses beslut. Av

de i nuvarande 61 § *NvL* angivna beslut, mot vilka talan må föras, kvarstår endast beslut om villkorligt anstånd och om förverkande av sådant anstånd; övriga faller enligt utredningens förslag under socialdomstols prövning. Om länsstyrelsen jämlikt det föreslagna 39 § 2 mom. tillerkännes behörighet att förlänga den tid, inom vilken verkställighet av beslut om tvångsintagning må påbörjas, bör stadgandet om rätt att fullfölja talan mot länsstyrelsens beslut omfatta även dylika förlängningsbeslut.

Enligt utredningens förslag skall socialstyrelsen ej längre ha att pröva frågor om kvarhållande enligt 45 § eller besvär över anstaltsstyrelsens eller föreståndares beslut rörande försökspermission, utskrivning, övervakning eller lydadsföreskrift. Styrelsen har emellertid beslutanderätt i ett flertal andra frågor inom nykterhetsvården, särskilt vårdfrågor, som styrelsen handlägger i egenskap av tillsynsmyndighet. Den omfattande klagorätt, som enligt 62 § *NvL* för närvarande gäller beträffande socialstyrelsens beslut i nykterhetsvårdsfrågor, bör givetvis bestå.

II. Ingripanden enligt barnavårdslagen

Barnavårdslagen har sedan lång tid varit föremål för omarbetning. År 1956 framlade barnavårdskommittén förslag till ny barnavårdslag, vilket sedan överarbetats inom socialdepartementet. Därefter har vid 1960 års varriksdag framlagts proposition (nr 10) med förslag till ny barnavårdslag, vilket förslag riksdagen med endast viss mindre jämkning antagit.¹

Utarbetandet av denna del av betänkandet har i huvudsak skett före den nya lagens antagande. Vid behandlingen av ifrågavarande område har utredningen därför utgått från gällande *BvL*, men hänsyn har även tagits till den nya lagstiftning, som var att vänta. Ett sådant tillvägagångssätt har underlättats därav att de huvudregler i gällande lag, som för utredningens del är av särskilt intresse, till stor del bibehållits under arbetet med den nya lagstiftningen. Då under den tid, som utredningens arbete pågått, barnavårdslagstiftningen varit föremål för särskild omarbetning, har utredningen icke ansett sig böra framlägga något förslag till utformning av de bestämmelser i *BvL*, som påkallas av utredningens förslag.

Den i *BvL* stadgade ordningen för handläggning av frågor rörande omhändertagande av barn och ungdom skiljer sig från den ordning, som enligt *NvL* gäller för handläggning av frågor angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare å allmän vårdanstalt, främst därigenom att den kommunala nämnden, barnavårdsnämnden, äger besluta angående omhändertagandet, medan nykterhetsnämnden icke har beslutanderätt i tvångsintagningsfrågor. Barnavårdsnämnds beslut i frågor angående omhändertagande för skyddsuffostran (enligt den nya lagen omhändertagande för samhällsvård) bringas under länsstyrelsens prövning genom underställ-

¹ Lagen har utfärdats den 29 april 1960, SFS nr 97.

ning. Denna är enligt gällande rätt i vissa fall — beträffande ungdom i åldern mellan 18 och 21 år — obligatorisk, i övriga fall är den beroende av om skriftligt medgivande lämnas till beslutets verkställande eller icke. Om sådant medgivande icke lämnas inom viss tid, skall underställning ske. I den nya lagen förekommer icke obligatorisk underställning.

Enligt direktiven för utredningen skall denna avse det beslutande organet i första instans. Nämda förhållande skulle kunna giva anledning ifrågasätta, att utredningen, vad angår åtgärder enligt BvL, bör begränsas till barnavårdsnämnderna och handläggningen vid dessa. Utredningen har emellertid icke fattat sin uppgift på sådant sätt. Såsom framgår av vad i den allmänna motiveringen anförts rörande domarmedverkan i kommunal nämnd (s. 118) har utredningen övervägt spörsmålet om förstärkning av barnavårdsnämnderna med domare vid ingripande mot barn och ungdom. Utredningen har därvid avvisat denna möjlighet. Såsom i det följande nämnes, kan utredningen ej heller förorda annan väsentlig utbyggnad av rättssäkerhetsgarantierna beträffande barnavårdsnämnderna och handläggningen inför dem. Utredningen avstyrker även inrättande av särskilda ungdomsdomstolar för att besluta angående omhändertagande av barn och ungdom. Däremot bör enligt utredningens mening ökade rättsliga garantier förbindas med handläggningen av underställda mål. Behovet av dylika garantier är nämligen särskilt framträdande i sådana fall, där tvist uppkommit om ett ifrågasatt ingripande. Genom att rättssäkerhetsgarantierna förläggas till prövningen av underställda mål skapas vidare förutsättningar för en enhetlig ordning för handläggning av olika slag av frihetsberövanden. Det må ytterligare framhållas, att länsstyrelsen i viss mån kan anses som första instans även vid handläggningen av skyddsuffostringsmål. I de fall, där underställning erfordras för att verkställighet skall få ske, äger barnavårdsnämnds beslut icke definitiv karaktär. Nämndens handläggning kan i sådana fall anses vara av förberedande art, varpå handläggningen inför länsstyrelsen utgör fortsättning. Ur rättssäkerhets synpunkt kan vid prövningen av dessa mål länsstyrelsen anses såsom första instans. BvL:s system i vad avser omhändertagande av barn under 18 år, enligt vilket barnavårdsnämnds beslut — frånsatt provisorisk verkställighet enligt 25 § 3 mom. — får verkställas endast om samtycke lämnas härtill och i övrigt för verkställighet fordras beslut av länsstyrelsen, har åtskilliga drag gemensamma med NvL:s stadganden om frivilligt ingående å allmän vårdanstalt och tvångsintagning efter länsstyrelsens beslut. Av utredningens direktiv torde också framgå, att frågan om rättssäkerhetsgarantierna vid handläggningen på länsstadiet av mål angående omhändertagande för skyddsuffostran omfattas av utredningens uppdrag.

Beslut angående omhändertagande för skyddsuffostran kan verkställas på olika sätt. Man strävar efter att i största möjliga omfattning placera den omhändertagne i enskilt hem. Intagning i barnhem eller annan dylik

anstalt kan också ifrågakomma. Den mest ingripande åtgärden är intagning i ungdomsvårdsskola. För att sådan skall få äga rum fordras, att omhändertagandet skett på grund av vanart eller i vissa andra avseenden asocialt levnadssätt. I den nya lagen har vård i enskilt hem skjutits ännu mer i förgrunden än tidigare.

Av de åtgärder, som sålunda kan ifrågakomma, innebär endast intagning i ungdomsvårdsskola frihetsberövande i egentlig mening. I ungdomsvårdsskolestadgan upptagna bestämmelser medger, att den intagne tvångskvarhålls. Beträffande omhändertagna, som icke är intagna i ungdomsvårdsskola, tillkommer enligt 37 § 2 mom. BvL barnavårdsnämnd eller den, åt vilken nämnden sådant överlåtits, den rätt att ha uppsikt över den omhändertagne och att tukta honom, vilken eljest tillkommer föräldrarna.

Det är i viss mån oklart, i vilken omfattning BvL medger barnavårdsnämnd rätt att utöva tvång mot den som omhändertagits för skyddsuppföstran. Nämda stadgande i 37 § 2 mom. BvL torde medge visst mått av tvång mot den omhändertagne, nämligen i den omfattning, som föräldrar äger rätt att utöva tvång mot sina barn. För mindre barn äger föräldrarna bestämma vistelseorten, medan beträffande barn, som nått en ålder av omkring 15 år och däröver, hänsyn måste tagas till barnets egen vilja rörande vistelseort.¹ Den nu berörda frågan om barnavårdsnämnds befogenhet att utöva tvång mot omhändertagna har under senare år livligt diskuterats, varvid skilda meningar uttalats. Spörsmålet är av betydelse, särskilt i vad det avser nämndens möjligheter att med tvång kvarhålla omhändertagna personer i barnhem och upptagningshem. I praktiken lär i viss omfattning förekomma, att barnavårdsnämnd utövar tvång mot omhändertagna för att hindra dem från att rymma från anstalt, där de är intagna.² Den förhärskande uppfattningen torde dock vara, att nämndens möjligheter att utöva tvång är begränsade. Detta förhållande har blivit föremål för åtskillig kritik, då det inneburit, att barnavårdsnämnderna icke haft möjligheter att effektivt hindra omhändertagna från att lämna en anstalt, där de placerats, och fortsätta ett brottsligt eller eljest asocialt levnadssätt.

I nu berörda avseenden stadgas i den nya lagen (41 §) att, om den omhändertagne icke är elev vid ungdomsvårdsskola, det ankommer på barnavårdsnämnden att själv eller genom den, åt vilken nämnden anförtrott vården, öva uppsikt över honom samt att, i den mån behandlingen så kräver, bestämma rörande hans person och personliga förhållanden. Vidare stadgas, att den omhändertagne må underkastas den begränsning i rörelsefriheten, som betingas av syftet med omhändertagandet. Beträffande elev i ungdomsvårdsskola gäller den nu angivna befogenheten skolans styrelse (65 §).

Den nya lagen synes bereda barnavårdsnämnd ökade befogenheter med

¹ Jfr Walin, Föräldrabalken s. 98 f.

² SOU 1956: 61 s. 507 o. 512 ff.

avseende å sådana omhändertagna, som nu är i fråga. Genom stadgandet, att den omhändertagne må underkastas den begränsning i rörelsefriheten, som betingas av syftet med omhändertagandet, föreligger i lagen uttryckligt stöd för det tvång, som må utövas mot omhändertagna, vilket måste anses vara av värde.

Omhändertagande för skyddsuppfostran leder alltså till frihetsberövande i de fall, då intagning sker i ungdomsvårdsskola, och även i andra fall, i den mån tvång utövas för kvarhållande av den omhändertagne i anstalt. I övriga fall av intagning i anstalt och vid utackordering i enskilt hem torde omhändertagandet icke kunna betecknas såsom frihetsberövande.

Härjämte må beaktas, att omhändertagande för skyddsuppfostran ofta innebär i högre grad ett ingrepp i föräldrarnas rätt att bestämma över barnet, särskilt att ha barnet hos sig, än i barnets frihet. Detta gäller i synnerhet vid omhändertagande av små barn. Då barnet nått sådan ålder, att väsentlig hänsyn bör tagas till dess egna önskningar angående vistelseort, har ett omhändertagande av barnet huvudsakligen karaktär av frihetsberövande gentemot detta. Det må dock framhållas, att även vid omhändertagande av yngre barn omhändertagandet måste anses utgöra ett ingrepp, förutom mot föräldrarna, även mot barnet, nämligen mot dettas som regel starkt ådagalagda önskan att kvarbli hos föräldrarna.

Alla beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran kan således icke betecknas såsom frihetsberövande, beroende i vissa fall på att ingreppet mera riktar sig mot föräldrarna än mot barnet och i andra fall på att verkställigheten icke innebär utövande av tvång mot barnet. Då man vad angår sistnämnda fall vid meddelande av omhändertagandebeslutet ofta icke kan förutse, huruvida verkligt frihetsberövande erfordras eller icke, synes i detta hänseende nödvändigt, att alla beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran ur rättssäkerhetssynpunkt behandlas på samma sätt. Omhändertagande av små barn utgör ett ingrepp i föräldrarnas rätt, som till sin betydelse i åtskilliga avseenden kan jämföras med ett frihetsberövande. Med hänsyn härtill talar goda skäl för att ingreppet förbindes med samma rättssäkerhetsgarantier som ett frihetsberövande. Ett omhändertagande av yngre barn kan givetvis utveckla sig till ett verkligt frihetsberövande, nämligen i den mån barnet uppnår sådan ålder, att ökad hänsyn brukar tagas till dess egna önskningar angående vistelseort. Någon anledning att ur de synpunkter, som utredningen har att anlägga, göra skillnad mellan omhändertagande för skyddsuppfostran allteftersom omhändertagandet riktar sig mot yngre eller äldre barn kan alltså icke anses föreligga annat än såtillvida, att den som uppnått 15 års ålder bör äga själv föra sin talan.

Barnavårdsnämnd beslutar om placering i enskilt hem eller barnhem, medan nämnden icke äger besluta om intagning i ungdomsvårdsskola. Om intagning i sådan skola beslutar, efter ansökan av nämnden, chefen för

socialstyrelsens skolbyrå. Har elev överlämnats till skola för observation, beslutar skolbyråchefen och skolans styrelse gemensamt om definitiv intagning.

Beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran innebär alltså, att vilken som helst av de behandlingsformer som står till buds kan tillämpas å den omhändertagne — varvid dock för intagning i ungdomsvårdsskola fordras omhändertagande på grund av den unges eget beteende — och att, medan omhändertagandet pågår, övergång kan ske från en behandlingsform till en annan. Har omhändertagande skett på grund av vanvård eller fara för vanart äger enligt praxis barnavårdsnämnden utan att underställning behöver äga rum t. o. m. besluta om omhändertagande på grund av vanart, vilket medför möjlighet att placera vederbörande i ungdomsvårdsskola.

Samtycke till verkställande av beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran innebär alltså medgivande till alla de vårdformer, som kan komma ifråga. Om samtycket lämnas under villkor, t. ex. att intagning i ungdomsvårdsskola ej får ske, måste beslutet underställas länsstyrelsen. Föräldrarna bör, innan de lämnar samtycke, erhålla kännedom om de följder, som samtycke kan få. För närvarande torde upplysning i detta hänseende icke alltid lämnas föräldrarna (jfr SOU 1956: 61 s. 289 f.). Det kan ifrågasättas att i tillämpningsföreskrifter till lagen meddela bestämmelser rörande skyldighet för barnavårdsnämnd att, innan samtycke till verkställighet lämnas, underrätta föräldrarna om ingripandets innebörd.

Nyss nämnda praxis, enligt vilken barnavårdsnämnd först kan besluta om omhändertagande på grunder, som ej medger intagning i ungdomsvårdsskola, och därefter meddela nytt omhändertagandebeslut på andra grunder, som medger sådan intagning, utan att för verkställighet av det sista beslutet fordras samtycke eller underställning, är ur rättssäkerhets-synpunkt otillfredsställande. För verkställighet av ett nytt beslut, som medger intagning i ungdomsvårdsskola, bör enligt utredningens mening krävas samtycke eller, om sådant ej kan erhållas, underställning av beslutet.

Med den innebörd som — enligt vad i det föregående anförts — ett beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran äger synes nödvändigt, att garantierna för den enskildes rättssäkerhet förbindes med den handläggning, som föregår beslutet. Det kan övervägas, huruvida icke så borde ske även beträffande beslutet angående intagning i ungdomsvårdsskola. För den enskildes rättssäkerhet vore av värde, om sådan intagning kunde beslutas av socialdomstolen även i sådana fall, där föräldrarna samtyckt till verkställighet av beslutet angående omhändertagande för skyddsuppfostran. Föräldrarnas samtycke är naturligen icke någon garanti för beslutets riktighet. Före intagningen finge givetvis domstolen inhämta yttrande av skolbyråchefen. Praktiska svårigheter torde dock möta den här diskuterade ordningen. Ärenden angående intagning i ungdomsvårdsskola är ofta av

brådskande natur, och med den nu gällande ordningen torde vara lättare att få till stånd snabba beslut än om beslutanderätten tillkommer socialdomstol. En prövning vid domstolen av frågor angående intagning i ungdomsvårdsskola skulle icke göra förstärkning av rättssäkerhetsgarantierna vid beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran överflödigt, då ju åtskilliga sådana beslut icke leder till intagning i ungdomsvårdsskola.

Enligt gällande lag kan barnavårdsnämnden även *omhändertaga barn för samhällsvård* (29 §). Sådant omhändertagande avser barn under 16 år. I allmänhet fordras medgivande till åtgärden av barnets föräldrar. Utan sådant medgivande kan dock barnavårdsnämnden för samhällsvård omhändertaga barn, vars föräldrar övergivit barnet eller avlidit. Beslut som innebär omhändertagande för samhällsvård kan icke överklagas. Sådant omhändertagande brukar icke hänföras till frihetsberövandena. Som regel torde det ej heller innebära något allvarigare ingrepp. I de flesta fall fordras ju föräldrarnas medgivande till omhändertagandet, och det förutsättes, att ingripandet skall ske vid sjukdom, nödtillstånd eller eljest i trängande fall, där tvekan om det berättigade i åtgärden icke råder. Vidare skall omhändertagandet upphöra, då föräldrarna framställer begäran härom.

Även den nya lagen innehåller motsvarighet till gällande lags omhändertagande för samhällsvård (31 §). Liksom det allvarigare ingripandet kallas även denna åtgärd i lagen omhändertagande för samhällsvård. Förutsättningarna för omhändertagande är i huvudsak överensstämmande med förutsättningarna enligt gällande lag, dock att omhändertagandet kan avse barn upp till 18 års ålder.

Omhändertagande för samhällsvård kan enligt gällande lag ske även mot den underåriges vilja. Det kan dock endast avse barn under 16 år. Såsom nämnts utsträcker i den nya lagen möjligheterna till ingripande till barn mellan 16 och 18 år. Samtidigt stadgas dock, att, om ej särskilda skäl föranleder annat, den som fyllt 15 år endast efter eget samtycke får omhändertagas enligt nu berörda bestämmelser. Att krav uppställts på dylikt samtycke är ur rättssäkerhetssynpunkt av värde. Med den sålunda beträffande detta ingripande föreliggande regleringen synes kravet på rättssäkerhet vara vederbörligen tillgodosett.

BvL medger vissa möjligheter till *provisoriskt omhändertagande* (31 §). I trängande fall kan barnavårdsnämndens ordförande besluta om omhändertagande för skyddsuppfostran eller samhällsvård i avbidan på nämndens beslut. I vissa fall av sådant omhändertagande skall ordföranden omedelbart sammankalla nämnden för att besluta i ärendet. Beträffande person, som fyllt 18 men ej 21 år, kan vidare polismyndighet under vissa förutsättningar verkställa provisoriskt omhändertagande. Nu nämnda omhändertaganden av polismyndighet är kortvariga; de brukar omfatta några timmar eller högst en dag.

I nya lagen har möjligheterna till provisoriskt omhändertagande i väsent-

lig grad utvidgats. Polismyndighet har i ökad omfattning — även beträffande barn under 18 år — beretts möjlighet till omhändertagande i avbidan på nämndens beslut (33 §). Helt ny är möjligheten till *omhändertagande för utredning* under högst fyra veckor (30 §). Sådan åtgärd kan vidtagas, om sannolika skäl föreligger för att sådant omhändertagande för samhällsvård, som motsvarar gällande lags omhändertagande för skyddsuppfostran, är påkallat. Även ordföranden i nämnden kan i avbidan på nämndens beslut förordna om omhändertagande för utredning — liksom angående omhändertagande av annan art (11 §). Kan vederbörligt samtycke till verkställighet av barnavårdsnämnds beslut angående omhändertagande för utredning ej erhållas, skall beslutet senast inom tio dagar underställas länsstyrelsens prövning. Beslutet länder dock till omedelbar efterrättelse. Den som omhändertagits för utredning kan intagas i ungdomsvårdsskola.

Omhändertagande för utredning torde komma att bli av stort värde för de barnavårdande myndigheterna. Ingripandet är uppenbarligen att hänföra till de administrativa frihetsberövandena. Institutet innebär emellertid, att omhändertagande kan äga rum på lösare grunder än för närvarande är möjligt. I stället för klarlagt behov av omhändertagande kräves endast sannolika skäl härför.

De ingripanden mot barn och ungdom, som särskilt bör beaktas, är sålunda omhändertagande för skyddsuppfostran (enligt nya lagen omhändertagande för samhällsvård) samt de provisoriska ingripanden, särskilt omhändertagande för utredning, som tidigare berörts. I det följande behandlas närmast förfarandet i dessa ärenden hos barnavårdsnämnden, varefter upptages vissa spörsmål rörande handläggningen på länsplanet.

Utredningen har i den allmänna motiveringen (s. 118) diskuterat frågan om förstärkning av bl. a. barnavårdsnämnderna med domare vid handläggning av ärenden rörande frihetsberövanden och därvid funnit sig icke kunna förorda en sådan reform. Någon annan större förändring i barnavårdsnämndernas organisation synes icke heller kunna ifrågasättas. Detta medför, att det icke torde vara möjligt att vid nämnderna tillämpa en sådan utbyggd handlägningsordning, som förordats i den allmänna motiveringen, och att således i mer väsentlig mån öka rättssäkerhetsgarantierna vid barnavårdsnämnds handläggning. De ökade rättssäkerhetsgarantier som befinner sig erforderliga beträffande nu ifrågasatt ingripanden bör, som tidigare berörts, enligt utredningens mening i stället förläggas till handläggningen å länsplanet av sådana mål, där verklig tvist råder om det berättigade i ett ifrågasatt ingripande. Denna handläggning bör därför äga rum vid socialdomstolen enligt den i SdL stadgade ordningen.

Vissa olägenheter vidlåder emellertid uppenbarligen en ordning, som innebär, att förfarandet hos barnavårdsnämnd bibehålles i huvudsak oförändrat. Det kan givetvis icke uteslutas att i vissa av de fall, som på grund

av samtycke till verkställighet av barnavårdsnämnds beslut angående omhändertagande icke kommer under socialdomstolens prövning, ett utbyggt förfarande vid barnavårdsnämndens handläggning skulle ha lett till att något omhändertagande icke kommit till stånd. Med hänsyn härtill vore ur rättssäkerhetssynpunkt att föredraga, att det utbyggda förfarandet förbundes med barnavårdsnämndens prövning. Även i de fall, där underställning äger rum, är det av stor betydelse, att handläggningen inför barnavårdsnämnden sker under sådana former, att den verkställda utredningen blir fullt betryggande.

Gällande BvL innehåller utförliga bestämmelser angående barnavårdsnämndens skyldighet att verkställa undersökning, när ingripande från nämndens sida kan ifrågasättas. Innan nämnden beslutar omhändertaga någon för skyddsuffostrar, skall tillfälle beredas hans föräldrar och honom själv, om han fyllt 15 år, att muntligen eller skriftligen yttra sig i ärendet. Om så prövas nödigt, må nämnden kalla den, vars omhändertagande ifrågasättes, och hans föräldrar att personligen inställa sig för att höras inför nämnden eller särskilt utsett ombud. Vistas föräldrarna å annan ort, kan förhör utsättas att äga rum inför ombud därstädes. Barnavårdsnämnd kan även kalla annan person till förhör. Nämnden äger förelägga vite. I vissa fall kan hämtning till nämnden förekomma.

Barnavårdskommittén lämnar en redogörelse för tillämpningen av dessa regler, varav framgår, att barnavårdsnämndernas handläggning icke varit i alla avseenden tillfredsställande. Sålunda har den i ärendet verkställda utredningen ibland varit bristfällig. I större städer erhåller föräldrarna och den underårige tillfälle att yttra sig inför en särskild delegation av nämnden, medan det i flertalet städer och landskommuner synes vara ovanligt, att särskilt tillfälle till yttrande beredes dem, och det sällan förekommer, att de gör anspråk på att få inställa sig inför nämnden eller företrädare för denna, liksom också nämnderna sällan synes kalla till sådan inställelse. På vissa håll anses förhör inför nämnden eller ombud värdelöst ur utrednings-synpunkt. Ytterst sällan förekommer inför nämnden förhör upplysningsvis med andra personer än den underårige själv eller hans föräldrar (SOU 1956: 61 s. 286 ff).

Den nya lagen upptager en noggrannare reglering av förfarandet hos barnavårdsnämnd än gällande lag och innehåller bestämmelser, som i högre grad syftar till att tillgodose rättssäkerheten (14—24 §§). I ärende, som är föremål för nämndens utredning, kan höras envar som ärendet rör eller som antages kunna lämna upplysningar av betydelse. Den som skall höras kan kallas att inställa sig inför nämnden eller särskilt utsett ombud för nämnden. Nämnden äger under utredningen förordna om läkarundersökning, och den underårige kan kallas till undersökning hos anvisad läkare. I kallelser, som nu nämnts, kan nämnden föreskriva vite. Om den som kallats ej inställer sig, kan han hämtas. Innan barnavårdsnämnden avgör ärende,

skall den ärendet rör underrättas om vad som framkommit vid utredningen samt tillfälle beredas honom att yttra sig däröver, såvida icke sådant yttrande befinnes uppenbart obehövt eller ärendet kräver så snabbt avgörande, att yttrande icke kan avvaktas. Den som är berättigad att yttra sig äger begära att bli muntligen hörd inför nämnden. Framställer han sådan begäran, skall förhör anordnas med honom, om ej särskilda skäl föranleder annat. Den som beredes tillfälle att yttra sig skall erinras om rätten att påkalla förhör. Den ärendet rör äger utveckla sin talan och förebringa bevisning. Föräldrarna äger jämte den underårige rätt att yttra sig och eljest föra talan, som nu sagts. Om den underårige ej fyllt 15 år, gäller bestämmelserna om rätt att yttra sig och om förhör endast föräldrarna. Barnavårdsnämnden har ej möjlighet att höra vittnen på ed. Ej heller kan nämnden förordna om vittnesförhör vid domstol. Enligt uttrycklig bestämmelse äger den enskilde anlita lämpligt biträde, när han höres av nämnden eller företrädare för denna. Nämndens beslut skall, om det ej befinnes obehövt, innehålla de skäl, på vilka avgörandet grundas, ävensom fullföljdshänvisning, om talan kan fullföljas mot beslutet. Även om talan kan fullföljas mot nämndens beslut, skall detta, med undantag för beslut om utdömande av vite, lända till efterrättelse utan hinder av att det ej äger laga kraft. Beträffande sådant beslut angående omhändertagande för samhällsvård, som motsvarar gällande lags omhändertagande för skyddsuppfostran — där underställningsförfarande kan ifrågakomma — äger nämnden förordna, att beslutet skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

Under departementsberedningen av ifrågavarande lagstiftningsärende har utredningen beretts tillfälle att yttra sig över ett inom departementet upprättat lagförslag. De synpunkter, som utredningen därvid framfört, har i nästan alla hänseenden blivit beaktade i den framlagda propositionen och i den nya lagen. Utredningen kan därför för sin del ansluta sig till den reglering av förfarandet vid barnavårdsnämnd, som lagen innehåller. Endast i ett par avseenden är enligt utredningens mening kompletteringar erforderliga.

I likhet med vad som förordats beträffande förfarandet vid nykterhetsnämnd bör den som höres upplysningsvis inför barnavårdsnämnd äga att i viss omfattning erhålla ersättning för sin inställelse hos nämnden. I detta avseende bör gälla motsvarande regler som föreslagits beträffande ersättning för inställelse vid nykterhetsnämnd. Vidare vill utredningen beträffande kallelse till läkarundersökning, i likhet med vad som föreslagits beträffande nykterhetsvårdsärenden, förordna en bestämmelse av innehåll, att den som skall undersökas skall vara pliktig att för undersökningen inställa sig å tid och ort, som läkaren bestämmer.

Den nya lagen medger icke möjlighet att anföra besvär över provisoriska beslut angående omhändertagande. Beträffande omhändertagande för utredning kan dock, såsom nämnts, underställning ske. Lagen innehåller särskilda regler i syfte att påskynda avgörandet. Har polismyndighet tagit

underårig i förvar i avbidan på barnavårdsnämndens beslut, skall anmälan därom ofördröjligen göras hos nämnden, som har att skyndsamt besluta, om han skall omhändertagas eller friges. Beslutar nämnden, att den underårige skall friges, må han enligt nämndens bestämmande kvarhållas, till dess han avhämtas av föräldrarna eller annan fostrare. Bestämmelsen om anmälan hos barnavårdsnämnden och om dennas skyldighet att skyndsamt fatta beslut har enligt motiven (prop. s. 273) tillkommit i stället för att stadga en viss längsta tid, under vilken förvarstagande må äga rum, vilket ansetts förbundet med vissa nackdelar. — Avser ordförandens beslut sådant omhändertagande, där underställning kan ifrågakomma, är ordföranden skyldig att omedelbart sammankalla nämnden för att besluta i ärendet. Nämndens sammanträde skall därvid hållas utan dröjsmål och senast inom tio dagar från dagen för ordförandens beslut.

Genom de regler, som sålunda föreslagits, synes den omhändertagnes anspråk på rättssäkerhet vara tillgodosedda. Givetvis är det angeläget, att största möjliga skyndsamhet iakttages vid handläggningen av dessa ärenden. Särskilt bör här uppmärksammas omhändertagande för utredning. Har dylikt omhändertagande beslutats av nämndens ordförande, kan det dröja upp till tio dagar, innan nämnden blir i tillfälle att besluta i ärendet. Efter nämndens beslut kan det dröja ytterligare tio dagar, innan frågan underställes socialdomstolen. För handläggningen vid domstolen gäller enligt 38 § SdL, att beslut i fråga om tillfälligt omhändertagande skall meddelas sist å fjärde dagen från det frågan förelagts domstolen, dock att om förhandling i saken utsättes att hållas inom en vecka från det målet inkom, med beslut i fråga om omhändertagandet må anstå till förhandlingen. I ogynnsamma fall kan därför domstolens prövning komma att ske först vid utgången av den tid av högst fyra veckor, som omhändertagande för utredning må avse, vilket givetvis måste anses otillfredsställande. Det är därför av synnerlig vikt, att de i den nya lagen angivna längsta tiderna för hållande av nämndens sammanträde och för underställning icke utnyttjas i andra fall än då så är oundgängligen erforderligt. Givetvis är det också angeläget, att socialdomstolens handläggning sker med stor skyndsamhet. I detta sammanhang må anmärkas, att om barnavårdsnämnden, medan ett beslut angående omhändertagande för utredning är beroende av socialdomstolens prövning, beslutar om omhändertagande för samhällsvård, det förstnämnda beslutet får anses förfallet. I sådant fall är det angeläget, att underställning av beslutet angående omhändertagande för samhällsvård sker snabbt, därest samtycke till verkställighet av beslutet ej kan erhållas. Ofta torde i en sådan situation nämnden böra förordna om omedelbar verkställighet av beslutet.

Beträffande underårig, som tagits i förvar av polismyndighet, äger såsom nyss nämnts enligt den nya lagen barnavårdsnämnden i samband med beslut, att den underårige skall friges, bestämma att han skall kvarhållas,

till dess han avhämtas av föräldrarna eller annan fostrare. Det bör understrykas, att dylikt kvarhållande uteslutande skall vara motiverat av den praktiska synpunkten, att den underårige ej bör frigges under för honom ogynnsamma förhållanden och att kvarhållandet bör inskränkas till kortast möjliga tid.

Utredningen övergår nu till att behandla *handläggningen vid socialdomstol* av mål angående ingripanden mot barn och ungdom och upptager då först frågan, vilka mål av dylik art som bör hänföras till socialdomstolens behörighet. Av vad tidigare anförts framgår, att underställda mål angående omhändertagande för skyddsuppfostran (eller enligt den nya lagen omhändertagande för samhällsvård) enligt utredningens mening bör handläggas vid socialdomstol. Så bör ock vara fallet med underställda mål angående omhändertagande för utredning. Det kan även ifrågasättas, om icke vissa andra ingripanden är av den art, att de bör hänföras till domstolens prövning.

I den nya lagen stadgas möjlighet för barnavårdsnämnd att beträffande fosterbarn förbjuda föräldrarna eller annan, som har vårdnaden om barnet, att under viss tid eller tills vidare taga barnet från fosterhemmet (50 §). Förutsättning härför är, att det skulle vara till avsevärd skada för fosterbarnet att skiljas från fosterhemmet. Nämnden har möjlighet att meddela provisoriskt förbud för högst fyra veckor. Enligt propositionen (s. 153) bör förbud mot flyttning av fosterbarn förekomma endast om det föreligger risker för allvarlig skada på barnets kroppsliga eller själsliga hälsa eller för dess utveckling, d. v. s. endast i undantagsfall. Över beslut, som här avses, kan besvär anföras hos länsstyrelsen.

Vidare äger barnavårdsnämnden enligt nya lagen förbjuda person, som har sitt hem inom kommunen, att utan nämndens medgivande mottaga annans barn under 16 år för vistelse i hemmet annat än tillfälligt (51 §). Jämväl sådant beslut kan överklagas hos länsstyrelsen.

Barnavårdskommittén ansåg, att besvär i ärenden, som nu nämnts, borde göras till föremål för kollegial handläggning inom länsstyrelsen (SOU 1956: 61 s. 231). Beträffande ärenden angående förbud mot flyttning av fosterbarn synes det också kunna ifrågasättas, att de på länsstadiet skall prövas av socialdomstol. Beslut om förbud mot fosterbarns tagande från fosterhem innebär ett väsentligt ingrepp i föräldrarnas rätt att bestämma över barnet, i vissa avseenden jämförbart med beslut mot föräldrarnas vilja att omhändertaga barnet för samhällsvård. Detta talar för att dessa ärenden bör prövas av socialdomstol. Å andra sidan är här icke fråga om ett frihetsberövande. Därjämte prövas övriga frågor rörande fosterbarn av länsstyrelsen. Detta jämte det förhållandet, att förbud skall kunna förekomma endast i undantagsfall gör, att utredningen icke för sin del vill för-

orda, att besvär rörande förbud mot flyttning av fosterbarn skall prövas av socialdomstol.

Jämväl förbud att mottaga vistelsebarn är för den berörde av stor betydelse. Sådant förbud innebär emellertid icke i något avseende ett frihetsberövande. Frågor härom kan icke heller anses äga sådant samband med andra frågor, som skall tillhöra socialdomstols prövning, att en handläggning vid domstolen av sådant skäl är önskvärd. Tvärtom talar den omständigheten, att övriga frågor rörande fosterbarn på länsstadiet prövas av länsstyrelsen, för att länsstyrelsen bibehålles som beslutande myndighet rörande förbud att mottaga fosterbarn. Ur de synpunkter, som utredningen har att anlägga, kan alltså icke anses erforderligt, att besvär i frågor enligt 51 § prövas av socialdomstol.

Beslut som i viss omfattning bör kunna prövas av socialdomstol är *beslut angående utskrivning* av den som omhändertagits för skyddsuppfostran enligt gällande BvL eller beslut angående samhällsvårdens upphörande enligt den nya lagen. Beslut om utskrivning av den som omhändertagits för skyddsuppfostran meddelas enligt 45 och 46 §§ BvL beträffande den som är intagen i ungdomsvårdsskola av skolans styrelse och i annat fall av barnavårdsnämnden. Utskrivning kan vara villkorlig eller slutlig. Beslut om villkorlig utskrivning innefattar rätt för styrelsen eller nämnden att när som helst återtaga den utskrivne. Vid slutlig utskrivning kan nämnden besluta, att den utskrivne skall stå under tillsyn. Besvär kan anföras endast över beslut, varigenom framställning om slutlig utskrivning avslagits. Besvären prövas av länsstyrelsen. Under senare år har för hela riket dylika besvär anförts i sammanlagt endast 15—20 fall om året.

I den nya lagen göres med avseende å samhällsvårdens upphörande skillnad mellan elev vid ungdomsvårdsskola och andra omhändertagna. Beträffande de sistnämnda skall barnavårdsnämnden förklara samhällsvården avslutad, så snart ändamålet med vården får anses uppnått (42 §). Vid sådant omhändertagande för samhällsvård, som motsvarar gällande lags omhändertagande för skyddsuppfostran, äger barnavårdsnämnden, om så anses lämpligt, meddela beslut om villkorligt upphörande av samhällsvården (43 §). Sådant beslut innebär, att samhällsvården försöksvis avslutas. Vården må emellertid när som helst återupptagas, om så erfordras för att uppnå dess syfte. Beträffande elever vid ungdomsvårdsskola kan vården äga rum inom eller utom skolan (66 §). Vård utom skolan skall anlitas, så snart det kan ske. För sådan vård kan eleven överlämnas till enskilt hem eller placeras i lämplig anstalt. Lagen upptager icke möjlighet till villkorlig utskrivning av elev vid ungdomsvårdsskola. Detta motiveras därmed att den villkorliga utskrivningen enligt gällande lag efter hand förlorat sin karaktär av åtgärd efter avslutad behandling och övergått till att snarare vara ett behandlingsled, som kan återkomma flera gånger (prop. s. 339). Utskriv-

ning av elev vid ungdomsvårdsskola beslutas av skolans styrelse (65 §). Genom beslutet upphör samhällsvården, men styrelsen äger i beslutet förordna, att samhällsvården skall bestå (68 §). Över beslut angående utskrivning från ungdomsvårdsskola äger den beslutet rör anföra besvär hos länsstyrelsen (81 §). Klagorätten omfattar även det fall att i utskrivningsbeslut förordnats, att samhällsvården fortfarande skall bestå.

Såsom närmare behandlats i den allmänna motiveringen (s. 138 o. ff) anser utredningen, att besvär i frågor rörande utskrivning av den som omhändertagits för skyddsuppfostran bör prövas av socialdomstol. Detta bör gälla besvär i alla de utskrivningsfrågor (resp. frågor angående samhällsvårdens upphörande) som i det föregående berörts.

Rörande *handläggningen vid länsstyrelsen* av underställda ärenden angående omhändertagande för skyddsuppfostran meddelas kortfattade regler i 26 och 75 §§ BvL. Om föräldrarnas rätt att yttra sig samt om hörande inför länsstyrelsen av föräldrarna och den som beslutet avser hänvisas till stadgandet i detta avseende rörande förfarandet vid barnavårdsnämnden. Nämnden bör kallas att närvara vid förhör inför länsstyrelsen och bör beredas tillfälle att inkomma med bemötande, om sådant föranledes av förhöret eller av skriftligt yttrande. I ärendet bör inhämtas yttrande från vederbörande barnavårdskonsulent. Länsstyrelsen äger förordna om vittnesförhör vid domstol och äger härutinnan en befogenhet, vilken icke tillkommer barnavårdsnämnd.

Enligt barnavårdskommittén sker i regel underställning av beslut om skyddsuppfostran — där underställning ej är obligatorisk — i ett antal fall, som motsvarar mellan 20 och 30 % av hela antalet beslut. Underställningsfrekvensen är störst beträffande beslut, som grundas på misshandel, vanvård m. m. av barnet, i vilka fall ungefär $\frac{2}{3}$ av hela antalet beslut underställes. Grundas beslutet på att fara för vanart föreligger, underställes ungefär vart tredje beslut, medan endast vart åttonde beslut underställes, som grundar sig på att barnet är vanartat (SOU 1956: 61 s. 289).

Från de av utredningen inhämtade uppgifterna rörande länsstyrelsernas handläggning under senare år av ärenden angående omhändertagande för skyddsuppfostran må nämnas, att länsstyrelserna i 40—50 procent av samtliga underställda fall funnit erforderligt att begära ytterligare utredning från barnavårdsnämnd eller annan. I tämligen stor omfattning hålles muntligt förhör eller avgiver den enskilde eljest muntlig förklaring. Detta har skett i 40—45 procent av alla ärenden. I mellan 30 och 50 procent av samtliga fall har den saken rör givits möjlighet att avge muntlig förklaring men icke utnyttjat denna möjlighet. Rättsbildat biträde för utförande av talan nyttjas i ringa omfattning, i hela landet endast i omkring 30 ärenden om året, motsvarande 6—8 procent av samtliga underställda ärenden. I de flesta fall underrättar emellertid icke länsstyrelsen den saken rör om förefintliga möjligheter att anlita rättsbildat biträde. Vid länsstyrelsen i Göteborgs och

Bohus län, där sådan underrättelse regelbundet äger rum, har rättsbildat biträde anlåtats endast i omkring 20 % av antalet ärenden. Möjligheten att förordna om vittnesförhör vid domstol har utnyttjats endast av ett fåtal länsstyrelser; mera regelbundet förekommer sådana vittnesförhör endast vid nyssnämnda länsstyrelse, där förhör sedan åtskillig tid tillbaka hållits i mera svårbedömda ärenden. Vid nämnda länsstyrelse anses vittnesförhör i sådana ärenden vara av visst värde.

De av utredningen inhämtade uppgifterna visar, att av samtliga överståthållarämbetet och länsstyrelserna underställda beslut angående omhändertagande för skyddsuppfostran fastställdes under år 1954 omkring 76 %, under år 1955 omkring 78 %, under år 1956 omkring 80 % och under år 1957 omkring 74 %. Beträffande enbart beslut, där underställning varit obligatorisk, var fastställelseprocenten naturligt nog högre: i dessa ärenden höll den sig omkring 90 % med några procents variation under olika år.

Den nya barnavårdslagen innehåller ett särskilt avsnitt rörande förfarandet hos länsstyrelse i underställningsmål (75—79 §§). I huvudsak hänvisas här till bestämmelserna rörande förfarandet hos barnavårdsnämnd. Vid sidan härav stadgas, att vid förhör inför länsstyrelsen representant för barnavårdsnämnden skall beredas tillfälle närvara samt att, om underställt beslut skall lända till efterrättelse oberoende av laga kraft, det åligger länsstyrelsen att utan dröjsmål pröva, huruvida beslutet må verkställas, innan målet slutligt avgöres. Därjämte innehåller förslaget i denna del bestämmelser om vittnesförhör eller förhör upplysningsvis vid domstol, om ersättning till den som sålunda höres inför länsstyrelsen eller domstol, om infordrande av yttrande från barnavårdsnämnden samt om rätt för länsstyrelsen att i stället för att fastställa underställt beslut förordna om förebyggande åtgärder eller uppdraga åt barnavårdsnämnden att föranstalta därom.

För förfarandet vid socialdomstol i de mål angående ingripanden mot barn och ungdom som enligt vad tidigare förordats bör handläggas vid domstolen bör SdL:s regler gälla. I BvL bör därför upptagas ett särskilt stadgande härom. I underställningsmål bör ett sålunda utbyggt förfarande tillämpas i full omfattning. Här bör det allmännas talan vid domstolen föras av barnavårdsnämnden. Ett uttryckligt stadgande härom i BvL synes erforderligt. Vid muntlig förhandling bör nämnden företrädas av ordföranden, annan ledamot av nämnden eller särskild vid nämnden anställd tjänsteman, som befinnes lämplig. I detta sammanhang är bestämmelserna i den nya lagen om juristmedverkan i barnavårdsnämnd av särskilt intresse. Enligt 10 § bör barnavårdsnämnden anlita biträde av lagfaren person, om behovet av juridisk sakkunskap icke är tillgodosett inom nämnden. I propositionen (s. 95) framhåller föredragande statsrådet, att åtminstone i de största städerna det torde vara mest naturligt att knyta en jurist till nämnden såsom heltidsanställd befattningshavare men att det för det stora flertalet nämnder knappast kan ifrågakomma annat än att vid uppkommande behov anlita

jurist från fall till fall. Det anföres vidare, att en lämplig ordning därvid synes vara, att avtal träffas med lämplig jurist om att denne skall stå till nämndens förfogande i den omfattning, som påkallas. Ofta torde det vara lämpligt, att den jurist som sålunda biträder nämnden också företräder nämnden vid socialdomstolen. Detta ter sig naturligt vid de större nämnderna, där juristen är heltidsanställd. Men det gäller också vid de mindre nämnderna, där jurist skall anlitas endast då så finnes erforderligt. Behov av dylik sakkunskap föreligger tydligen främst i ärenden, där underställning av barnavårdsnämndens beslut kan bli aktuellt. Genom sin medverkan i sådana ärenden erhåller juristen erfarenhet av ärendenas behandling, vilket gör honom lämpad att föra talan vid socialdomstol. Är juristen ordinarie domare, bör han dock icke föra talan vid domstolen. Det må framhållas, att vid de mindre nämnderna ärenden som här avses är ganska sällan förekommande och att behov av biträde vid socialdomstol där torde uppkomma högst en eller annan gång om året.

BvL innehåller icke något stadgande om behörighet för länsstyrelsen att i underställda mål angående omhändertagande för skyddsuppfostran förordna om provisoriskt omhändertagande. Detta är ej heller fallet med den nya lagen. Båda lagarna innehåller däremot regler om att barnavårdsnämnden äger förordna, att omhändertagandebeslut skall gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft. Beträffande beslut angående omhändertagande för utredning gäller, att det skall lända till omedelbar efterrättelse. Av uppgifter, som utredningen inhämtat, framgår att i de mål angående omhändertagande för skyddsuppfostran, som underställes överståthållarämbetets och länsstyrelsernas prövning, förordnande om omedelbar verkställighet meddelats i ett stort antal fall, omfattande 35—45 procent av samtliga underställda mål. Mål som nu sagts ävensom underställda mål angående omhändertagande för utredning bör vid handläggning inför socialdomstolen behandlas som mål, vari den enskilde är tillfälligt omhändertagen. Detta innebär bl. a., att det åligger domstolen att utan yrkande pröva, huruvida förordnandet om verkställighet skall bestå (32 § SdL), samt att målet skall handläggas med särskild skyndsamhet. Vid handläggningen av dylika frågor torde ofta en förenklad handläggningsordning kunna tillämpas.

Om socialdomstolen finner sig icke kunna fastställa ett beslut angående omhändertagande för samhällsvård, bör domstolen äga förordna om förebyggande åtgärder eller uppdraga åt barnavårdsnämnden att föranstalta där-om. Om domstolens befogenhet i detta hänseende bör finnas ett uttryckligt stadgande i BvL.

I besvärsmål angående samhällsvårds upphörande och utskrivning bör det allmännas talan vid socialdomstolen föras av den myndighet, som meddelat överklagade beslutet, d. v. s. barnavårdsnämnd eller styrelse för ungdomsvårdsskola. Jämväl härom bör stadgande finnas i BvL. Styrelsen bör äga uppdraga åt rektor vid skolan att föra styrelsens talan. Enligt den nya

lagen (81 §) må talan mot beslut av styrelse för ungdomsvårdsskola i ärende rörande utskrivning från skolan föras av den beslutet rör, vilket innebär, att även barnavårdsnämnd kan komma att anföra besvär över beslutet, nämligen om nämnden anser, att utskrivning ej bort ske. I sådana mål kommer alltså att som parter vid domstolen uppträda å ena sidan, förutom den enskilde, styrelsen för ungdomsvårdsskolan och å den andra barnavårdsnämnden.

Ofta synes i besvärsmål angående utskrivning en förenklad handläggningsordning kunna tillämpas. Endast i särskilda fall torde muntlig handläggning erfordras. Som regel torde i dessa mål kunna tillämpas skriftligt förfarande. I fall av muntlig handläggning synes vara av särskilt värde, att styrelse vid ungdomsvårdsskola kan företrädas av rektor vid skolan.

III. Ingripanden mot försumliga försörjare

Stadganden om ingripanden mot försumliga försörjare finnes i ShjL och BvL. Oaktat ShjL är en modern lagstiftning, är de regler i denna, som avser försumliga försörjare, till sitt materiella innehåll av gammalt datum. De har nämligen i huvudsak hämtats från de bestämmelser i hithörande hänseenden, som var upptagna i 1918 års fattigvårdslag. I proposition till 1955 års riksdag med förslag till socialhjälpslag berörde departementschefen frågan om ändrade bestämmelser för ingripanden mot försumliga försörjare. Under hänvisning till barnavårdskommittén, som då ännu ej slutfört sitt arbete, och utredningen om administrativa frihetsberövanden framhöll departementschefen, att fattigvårdslagets bestämmelser borde gälla tills vidare i avbidan på det resultat, vartill de nämnda utredningarna kunde leda. Departementschefen föreslog därför, att reglerna i fattigvårdslagen överfördes till ShjL, men betonade samtidigt, att denna åtgärd vore av rent provisorisk karaktär och att frågan om åtgärder mot försumliga försörjare borde upptagas till prövning i hela sin vidd, så snart resultatet av barnavårdskommitténs arbete förelåge och utredningen om administrativa frihetsberövanden slutförts (prop. 177/1955 s. 299 f.). I överensstämmelse med departementschefens förslag upptogs fattigvårdslagets ifrågasvarande regler med i huvudsak endast vissa formella jämkningar i den nya ShjL.

Enligt 41 § ShjL må den som av lättja eller liknöjdhet åsidosätter sin underhållsskyldighet mot sin hustru eller sitt barn eller adoptivbarn under 16 år i sådan grad, att socialhjälp enligt 12 § ShjL måste lämnas någon av dem, av socialnämnden föreläggas att efter sin förmåga utföra arbete i arbetshem. I BvL finnes regler om sådant arbetsföreläggande i 72 §. Enligt detta lagrum må arbetsföreläggande meddelas

a) den som av lastbarhet, vårdslöshet, lättja eller liknöjdhet så försummar sina skyldigheter mot sitt barn, som ej fyllt 16 år, att skyddsuffpost-

ran eller samhällsvård måste beredas detta, och tillika undandraget sig fullgörandet av den honom härför åliggande ersättningsskyldighet, samt

b) den som enligt av domstol meddelat slutligt utslag eller skriftligt, av två personer bevittnat avtal är pliktig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet utgiva underhållsbidrag till sitt barn, som ej fyllt 16 år, men av lättja eller liknöjdhet underlåter att fullgöra denna plikt och härigenom föranleder sådan försämring av det uppehälle och den uppföstran, som lagligen tillkommer barnet, att särskild åtgärd mot den försumlige prövas påkallad för att framtvunga underhållsskyldighetens fullgörande.

Dessa bestämmelser har i huvudsak oförändrade överförts till den nya barnavårdslagen.

Föreläggandet kunde enligt före år 1957 gällande lagstiftning avse fullgörande av å fattigvårdsanstalt eller eljest anvisat arbete.

Enligt såväl ShjL som BvL må arbetsföreläggande ej meddelas den som ej fyllt 18 år. I den nya barnavårdslagen och genom ändring i ShjL, vilken verkställdes i samband med nya barnavårdslagens antagande, har emellertid åldersgränsen höjts till 21 år. Den som intagits i arbetshem må kvarhållas i hemmet, till dess grundad anledning föreligger till antagande, att han skall söka efter förmåga fullgöra sina skyldigheter, dock icke i oavbruten följd under längre tid än ett år.

De i det följande anförda bestämmelserna om försumliga försörjare i ShjL gäller också sådana försumliga försörjare, å vilka 72 § BvL är tillämplig.

Enligt 42 § ShjL skall arbetsföreläggandet skriftligen delgivas den som avses därmed samt, om han är omyndig, hans förmyndare. Om den som erhållit arbetsföreläggande underlåter att inställa sig på arbetshemmet eller avviker från hemmet utan lov, skall polismyndigheten på begäran meddela handräckning för hans hämtande, 43 §. Handräckning kan också påkallas för att överföra den, som är intagen i ett arbetshem, till ett annat sådant hem. Arbetshem skall stå under ledning av en styrelse samt ha ett av Konungen fastställt reglemente. Styrelsen beslutar om intagning i och utskrivning från hemmet, 47 §.

Den intagne kan, under förutsättning att han fyllt 21 år, meddelas varning av arbetshemmets styrelse, om han undandrar sig att utföra anvisat arbete eller visar tredska att efterkomma givna föreskrifter eller gör sig skyldig till uppförande, som strider mot sedlighet eller god ordning, eller utan tillstånd lämnar arbetshemmet, 48 §. I samband med varningen skall den intagne erinras om den påföljd, som kan inträda jämlikt 49 §. Enligt sistnämnda paragraf må arbetshemmets styrelse, därest någon som tilldelats varning ej låter sig rätta därav, hos länsstyrelsen göra framställning om hans dömande till tvångsarbete. I 50 § meddelas närmare regler om handläggningen inför länsstyrelsen av nu ifrågasatt mål. I dessa har

länsstyrelsen att sörja för att fullständig utredning förebringas. Den äger anställa förhör med den försörjningspliktige och med annan person, som kan lämna upplysning av betydelse i målet, och äger även föranstalta om förhör vid domstol. Länsstyrelsen kan ålägga den felande tvångsarbete eller, om omständigheterna är mildrande, låta bero vid varning. Älägges tvångsarbete, skall tiden därför bestämmas till minst en och högst sex månader. Under vissa omständigheter må länsstyrelsen förordna om häktning i avbidan på att målet avgöres eller utslag, varigenom den försörjningspliktige dömts till tvångsarbete, vinner laga kraft.

Över barnavårdsnämnds och socialnämnds beslut om arbetsföreläggande kan klagan ej föras. Däremot kan klagan föras hos länsstyrelsen över handräckning, som meddelats enligt 43 §. Sådan klagan är icke inskränkt till viss tid, 55 §. Vid prövning av handräckningen kommer även det meddelade arbetsföreläggandet under bedömande. Besvär kan enligt 56 § även anföras hos länsstyrelsen över beslut, som av styrelse för arbetshem meddelats i ärende rörande intagning i eller utskrivning från hemmet. Klagan kan icke föras över varning, som avses i 48 §, men länsstyrelsen äger i mål angående ådömande av tvångsarbete pröva, huruvida varningen varit befogad. Över länsstyrelsens utslag i dylika mål må enligt 61 § besvär anföras hos hovrätt. I samband med prövning av besvär rörande ådömande av tvångsarbete må lagligheten av den dömd tilldelad varning komma under bedömande.

Enligt 45 § ShjL åligger det landstingskommunerna och de städer, som ej tillhör landstingskommun, att var för sig eller två eller flera i förening anordna och driva erforderligt antal arbetshem. Antalet arbetshem har under senare år minskat. För närvarande finnes tre arbetshem för män, nämligen Västergårdens arbetshem i Dalsland, Långmora arbetshem i Dalarna och Malmö stads arbetshem i Limhamn, samt ett arbetshem för kvinnor, Södermanlands läns landstings arbetshem i Malmköping. Å de tre manliga arbetshemmen finnes sammanlagt omkring 160 platser och å det kvinnliga arbetshemmet 21 platser. En del av platserna disponeras dock av understödstagare.

Innan barnavårdsnämnd eller socialnämnd meddelar beslut om arbetsföreläggande, har som regel ledamot i nämnden eller någon dess tjänsteman gjort upprepade försök att förmå den försörjningspliktige att betala. Därvid har vederbörande ledamot eller tjänsteman ofta varit i personlig kontakt med den försörjningspliktige. Svårigheter att nå kontakt med denne föreligger dock i de ej sällan förekommande fall, då han vistas å annan ort eller håller sig undan. Personlig kontakt synes icke vara regel i samband med nämndens beslut om arbetsföreläggande, utan beslutet torde i allmänhet grunda sig på upplysningar i skriftliga handlingar. Sedan beslut om arbetsföreläggande meddelats, gör nämnden på många håll framställning till vederbörande arbetshem om plats på hemmet. Den prövning,

som arbetshemmets styrelse underkastar en ansökan om intagning, är huvudsakligen av formell karaktär (jfr RÅ ref. 16/1957).

Ett arbetsföreläggande betraktas av de kommunala nämnderna i första hand såsom ett medel att förmå den försörjningspliktige att fullgöra sin underhållsskyldighet. Det förekommer också ofta att uppgörelse träffas efter det arbetsföreläggandet delgivits, med påföljd att vidare åtgärder mot den försörjningspliktige icke ifrågakommer. Om emellertid sådan uppgörelse icke träffas, skall efter delgivningen intagning i arbetshemmet äga rum. Den försörjningspliktige kan ställa sig föreläggandet till efterrättelse och således utan handräckning inställa sig å hemmet. Sådan inställelse förekommer i viss omfattning: av omkring 200 under år 1958 i Västergårdens arbetshem intagna inställde sig närmare 40 personer utan att handräckning meddelades; vid övriga arbetshem har under samma år sådan inställelse knappast alls förekommit. Därest frivillig inställelse ej sker, äger nämnden påkalla handräckning enligt 43 § ShjL. Det förekommer ej sällan, att anstånd med inställelse å arbetshemmet meddelas i syfte att söka förmå den försörjningspliktige att göra rätt för sig.

Innan polismyndigheten meddelar handräckning för inställelse å arbetshem, verkställer myndigheten, om utredningen befinnes bristfällig, en undersökning av frågan om skäl föreligger för intagning i hemmet. Finner myndigheten därvid, att sådana skäl ej är för handen, vägras handräckning. Genom polismyndighetens granskning erhålles alltså en saklig prövning av den kommunala nämndens beslut om arbetsföreläggande i de fall, där handräckning påkallas. Det förekommer i ej ringa omfattning, att polismyndigheten vägrar handräckning i nu ifrågavarande ärenden.

Även efter intagning i arbetshem kan den försörjningspliktige träffa uppgörelse rörande sin betalningsskyldighet. En följd av sådan uppgörelse är att han får lämna arbetshemmet. Å Västergårdens arbetshem utskrevs under år 1957 27 intagna efter endast 10 dagar eller kortare tid, varav sex efter endast en dag. Det får antagas, att i åtskilliga av nu nämnda fall anledningen till utskrivningen var att uppgörelse träffats. I allmänhet sker emellertid utskrivning efter en längre tids intagning: ofta omfattar vistelsen å hemmet tre eller sex månader. I ShjL finnes inga bestämmelser om villkorlig utskrivning. Likväl tillämpas sådan utskrivning eller s. k. försökspermission i stor omfattning. När anledning därtill förekommer, återhämtas den som erhållit försökspermission till arbetshemmet, varvid handräckning meddelas, om frivillig inställelse ej sker. Uttryckligt stöd för sådan handräckning finnes icke i ShjL. Det är otillfredsställande, att frågorna om villkoren för återhämtande, om den tid, under vilken sådant må ske, samt om slutlig utskrivning icke är lagligt reglerade.

Under tiden 1940—1956 har enligt den officiella statistiken sammanlagt endast sju personer ådömts tvångsarbete i samband med arbetsföreläggande. Sista året detta skedde var år 1947. Enligt inhämtade upplysningar

har ej heller under åren 1957 och 1958 ådömts tvångsarbete, som här avses. Däremot förekommer fortfarande varning i viss omfattning. Såsom disciplinmedel mot intagna, som visar tredska eller eljest dåligt uppförande, tillämpas numera överförande till en sluten avdelning vid Västergårdens arbetshem.

Lättillgängliga uppgifter angående det antal beslut om arbetsföreläggande, som årligen meddelas av barnavårdsnämnder och socialnämnder, föreligger icke. Antalet ärenden av förevarande slag vid dessa nämnder är dock tämligen stort. Flertalet av besluten meddelas av barnavårdsnämnderna. En uppfattning om antalet beslut kan erhållas av antalet ansökningar om plats å arbetshemmen. Ansökningarna har under senare år utgjort omkring 1 500 om året; under år 1955 översteg dock siffran något 1 600. Besluten om arbetsföreläggande är emellertid flera, då i en del fall beslut torde meddelas utan att ansökan om intagning i arbetshem göres, men i flertalet fall torde beslut följas av ansökan om plats. Att så är fallet torde kunna utläsas av en undersökning, som utredningen verkställt med biträde av statens socialvårdskonsulent i första distriktet. Konsulenten har tillfrågat de kommunala nämnderna inom distriktet utom nämnderna i Stockholm, varifrån uppgifter erhållits direkt, rörande bl. a. antalet beslut om arbetsföreläggande och antalet ansökningar om plats å arbetshem under åren 1954—1957. Av erhållna uppgifter framgår, att under nämnda år inom distriktet meddelats sammanlagt omkring 740 beslut om arbetsföreläggande och gjorts omkring 660 ansökningar om plats å arbetshem. Förhållandet mellan antalet beslut och antalet ansökningar om plats torde i stort sett vara detsamma över hela landet. Det må dock anmärkas, att speciella förhållanden föreligger beträffande Malmö, som har ett eget arbetshem i Limhamn. Då de kommunala nämnderna i Malmö räknar med att plats alltid kan beredas å hemmet, göres här ansökan om plats först på ett senare stadium, varför antalet beslut om arbetsföreläggande väsentligt överstiger antalet ansökningar om plats. Såsom belysande detta förhållande kan nämnas vissa uppgifter från Malmö stads barnavårdsnämnd. Under år 1955 meddelade nämnden 92 beslut om arbetsföreläggande, under år 1956 106 och under år 1957 152 beslut. Antalet ansökningar från nämnden om intagning i arbetshem utgjorde under år 1955 28, under år 1956 35 och under år 1957 38. Även om man beaktar de speciella förhållanden, som sålunda gäller beträffande Malmö, får dock de här förut anförda uppgifterna angående antalet ansökningar om intagning i arbetshem anses ge en tämligen god uppfattning om antalet meddelade beslut om arbetsföreläggande.

I förevarande sammanhang må anmärkas, att antalet i arbetshem intagna försumliga försörjare under senare år utgjort omkring 300 om året.

Såsom framgår av vad i annat sammanhang anförts är antalet vid överståthållarämbetet och länsstyrelserna handlagda ärenden angående för-

sumliga försörjare ringa. Sådana ärenden förekommer i form av besvär i handräknings- och utskrivningsärenden. Antalet inkomna handräkningsärenden har under åren 1953—1957 varierat mellan 22 och 36. Antalet utskrivningsärenden utgjorde år 1954 5 och år 1957 1. Åren 1955 och 1956 förekom intet sådant ärende. Länsstyrelsernas handläggning av handräknings- och utskrivningsärenden har varit i huvudsak skriftlig.

Allvarliga erinringar kan ur rättssäkerhetssynpunkt göras mot gällande regler om ingripanden mot försumliga försörjare. För handläggning vid kommunal nämnd av frågor om arbetsföreläggande finnes icke närmare bestämmelser, varför förfarandet torde växla vid olika nämnder. Tidigare har framhållits, att nämnden i regel icke torde träda i personlig kontakt med den försörjningspliktige. I likalydande motioner till 1955 års riksdag (I: 552 och II: 682) yrkades, att i 41 § ShjL skulle införas en bestämmelse av innehåll att innan arbetsföreläggande beslutats den, mot vilken föreläggande ifrågasatts, skall ha varit kallad till nämnden eller någon dess avdelning för att där föra sin talan. Andra lagutskottet fann sig emellertid under hänvisning till utredningen om administrativa frihetsberövanden icke kunna tillstyrka, att den föreslagna bestämmelsen infördes i lagen (utlåtande nr 39/1955 s. 125), och riksdagen beslöt i överensstämmelse med utskottet. I detta sammanhang må beaktas, att den försörjningspliktige ej sällan vistas utom kommunen och i många fall håller sig undan, vilket givetvis försvårar utredningen och möjligheterna att ordna ett muntligt förfarande. Ibland möter stora svårigheter att få kontakt med en försumlig försörjare. Den kommunala nämnden kan efter framställning till socialstyrelsen erhålla efterlysning av underhållsskyldig jämlikt kungörelsen den 12 juni 1942 om efterlysning av vissa underhållsskyldiga. Efterlysning verkställs därvid efter beslut av socialstyrelsen. Det åligger enligt kungörelsen polismyndighet att verkställa erforderlig efterspaning av efterlyst person samt, om denne anträffas, ofördröjligen insända meddelande därom till socialstyrelsen.¹

Vidare är att anmärka, att klagan icke kan föras över kommunal nämnds beslut om arbetsföreläggande. Vid prövning av ansökan om handräkning skall visserligen polismyndigheten verkställa utredning och prövning av förutsättningarna för meddelande av arbetsföreläggande, vari ligger en viss garanti för den enskildes rättssäkerhet, men någon sådan garanti föreligger icke i de fall, där den som erhållit arbetsföreläggande inställer sig å arbetshemmet utan att handräkning behöver meddelas. Över handräkning kan klagan föras hos länsstyrelsen, men länsstyrelsens prövning äger regelmässigt rum efter det intagning i arbetshemmet skett. För handläggningen vid länsstyrelsen av besvär över handräkning eller över beslut om intagning i eller utskrivning från arbetshem finnes inga särskilda regler. Jämlikt 38 § länsstyrelseinstruktionen har dock länsstyrelsen alltid möjlighet

¹ Jfr G. Ahlberg, Om efterlysning av underhållsskyldiga, Barnavård och Ungdomsskydd 1953 s. 16 ff.

att föranstalta om muntligt förhör. Några stadganden om att den försörjningspliktige har rätt att åtnjuta biträde av lämplig person vid handläggningen inför kommunal nämnd eller länsstyrelse finnes icke.

Gällande bestämmelser angående ingripanden mot försumliga försörjare är alltså otillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt. Det torde även vara en utbredd uppfattning, att det är i hög grad önskvärt, att en ny lagstiftning rörande dessa ingripanden kommer till stånd. Även med hänsyn till vårt lands internationella förpliktelser synes det angeläget, att lagstiftningen på detta område erhåller en utformning, som bättre än för närvarande beaktar rättssäkerhetens krav. Vid en reformering av lagstiftningen bör emellertid effektivitetskravet beaktas. Nu befintliga möjligheter till ingripanden utgör i de kommunala nämndernas hand verksamma medel att förmå den försörjningspliktige att göra rätt för sig. Lagens regler användes även främst som påtryckningsmedel mot den försörjningspliktige. De fall, i vilka ett ingripande leder till uppgörelse, är också avsevärt flera än de, i vilka intagning i arbetshem kommer till stånd.

I framställning den 5 juni 1959 till Konungen har JO redogjort för vissa iakttagelser rörande brister vid tillämpningen av lagstiftningen angående ingripanden mot försumliga försörjare och hemställt om åtgärder i syfte att åstadkomma ur rättssäkerhetssynpunkt mer tillfredsställande handläggning av ärenden rörande försörjningspliktigas intagande i arbetshem.¹

Enligt redogörelsen är det allmänt tillämpad praxis, att barnavårdsnämnd, sedan vederbörande barnavårdsman hos nämnden hemställt om arbetsföreläggande, avgör frågan utan att tillfälle gives den försörjningspliktige att yttra sig. Såvitt handlingarna utvisade, fick i de med redogörelsen avsedda fallen den försörjningspliktige — med något enda undantag — över huvud taget icke reda på att ärendet hos nämnden kommit i det skick, att yrkande om arbetsföreläggande framställts. JO har vidare framhållit, att de utredningar, som läggs till grund för beslut om arbetsföreläggande, i många fall är ytterst bristfälliga och ofta icke avser de verkligt relevanta omständigheterna. I framställningen har påpekats även vissa andra brister vid tillämpningen av lagstiftningen på ifrågavarande område, bl. a. att frågan om verkställighet av beslut om arbetsföreläggande i en del fall hålles svävande under alltför lång tid.

Över framställningen har utredningen om administrativa frihetsberövanden efter remiss avgivit yttrande.

Med anledning av framställningen har Kungl. Maj:t i cirkulär den 13 november 1959 till samtliga socialnämnder och barnavårdsnämnder framhållit följande (SFS nr 493).

Innan beslut fattas om föreläggande för försörjningspliktig att utföra arbete i arbetshem, bör omsorgsfull utredning göras om orsakerna till att försörjningsplikten försummas. Därvid bör den försörjningspliktige själv beredas tillfälle att

¹ JO:s ämbetsberättelse 1960 s. 311 ff.

yttra sig. Om det kan antagas att försummelsen beror på alkoholmissbruk, bör samråd ske med vederbörande nykterhetsnämnd. I förekommande fall bör läkarundersökning av den försörjningspliktige äga rum.

Skäl torde stundom föreligga att icke omedelbart befordra beslut om arbetsföreläggande till verkställighet. Nämnd som beslutat om föreläggande bör dock icke påkalla handräckning för verkställighet av beslutet senare än sex månader efter det beslutet fattats. Kan anledning till den försörjningspliktiges intagande i arbetshem fortfarande antagas föreligga, bör nämnden upptaga frågan om arbetsföreläggande till nytt avgörande.

I det följande upptages till närmare behandling frågan om en reformering av lagstiftningen rörande ingripanden mot försumliga försörjare med beaktande av den underhållsskyldiges rättssäkerhetskrav.

En förstärkning av rättssäkerhetsgarantierna vid ingripanden mot försumliga försörjare kan givetvis äga rum med bibehållande i huvudsak av nuvarande regler för ingripandena. En möjlighet vore att utbygga förfarandet vid de kommunala nämnderna och förstärka dessas organisation. Utredningen har emellertid i den allmänna motiveringen (s. 118 o. ff) avvisat möjligheten att förstärka de kommunala nämnderna. Med nuvarande organisation av nämnderna torde en ur rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande handlägningsordning icke kunna tillskapas vid dessa. Ett förläggande av de huvudsakliga rättssäkerhetsgarantierna till de kommunala nämnderna skulle även strida mot den lösning av rättssäkerhetsfrågorna, som utredningen förordat på nykterhetsvårdens och barnavårdens områden, enligt vilken nämnda garantier bör förläggas till prövning å länsstadiet.

En förstärkning av rättssäkerhetsgarantierna vid sistnämnda prövning skulle kunna ske genom att besvär i ärenden angående handräckning för intagning av försumliga försörjare i arbetshem prövades av socialdomstolen enligt den handlägningsordning, som upptages i utredningens förslag till SdL. Jämlikt 5 § 6. i lagförslaget ankommer på socialdomstolen att pröva bl. a. fråga om annat frihetsberövande eller frihetsinskränkande ingripande än i 5 § 1.—5. sägs, i den utsträckning frågan med stöd av särskilt stadgande föres under domstolens prövning. För att förslaget regler skulle bli tillämpliga å besvär, som här avses, skulle erfordras stadganden i ShjL och BvL, att besvären skulle prövas av socialdomstol. Vid handläggning av mål angående handräckning för intagande av försumliga försörjare i arbetshem skulle domstolen äga anordna muntligt förhör och vittnesförhör, förordna biträde åt den enskilde parten samt att även i övrigt handlägga målet på samma sätt som nykterhetsvårds- och barnavårdsmål. Då den enskilde alltid skulle komma att vara omhändertagen vid målets anhängiggörande, skulle dessa mål ur handläggningssynpunkt vara att jämställa med mål, vari den enskilde parten är tillfälligt omhändertagen. Det allmännas talan skulle komma att föras av socialnämnd eller barnavårdsnämnd, beroende av vilken nämnd, som beslutat om arbetsföreläggandet.

Jämväl besvär över beslut av styrelse för arbetshem i utskrivningsfrågor borde prövas av socialdomstol, varvid det allmännas talan finge föras av styrelsen.

En sådan ordning innebär emellertid en tämligen ringa förstärkning av rättssäkerheten. Rättssäkerhetsgarantierna skulle komma endast de mål till godo, som fullföljdes till socialdomstolen, och deras antal skulle förmodligen komma att bli obetydligt. Invändningen mot det nuvarande förfarandet, att möjlighet till klagan icke föreligger, förrän frihetsberövandet ägt rum, skulle kvarstå. Vissa praktiska svårigheter skulle även uppstå att ordna muntlig förhandling inför domstolen, om den försörjningspliktige i de fall, som prövades av domstolen, redan vore omhändertagen och vistades å en från sammanträdesorten kanske tämligen avlägsen plats.

En reform på ifrågavarande område borde därför åtminstone öppna möjlighet till direkt klagan över den kommunala nämndens beslut om arbetsföreläggande, varjämte givetvis föreskrifter borde meddelas om förhör vid nämnden med den försörjningspliktige. Besvär över beslutet finge i sådant fall handläggas vid socialdomstolen enligt den i förslaget till SdL stadgade ordningen.

Det kan emellertid förutses, att en reform kommer att sträcka sig avsevärt längre än nu sagts. Ett förslag till en helt ny lagstiftning angående åtgärder mot försumliga försörjare har utarbetats av socialvårdskommittén, som år 1950 framlade förslag till lag om arbetsföreläggande.¹ Då detta förslag synes böra ligga till grund för den nyreglering på ifrågavarande område, som i en nära framtid torde vara nödvändig, vill utredningen taga förslaget till utgångspunkt för närmare överväganden rörande lämpliga regler för det processuella förfarandet vid ingripanden mot försumliga försörjare och vad därmed äger samband.

Innan utredningen går in på förslaget till lag om arbetsföreläggande, skall emellertid nämnas ett spörsmål, som tidvis varit aktuellt, då åtgärder mot försumliga försörjare diskuterats. Vid skilda tillfällen har nämligen ifrågasatts, att försummelse av försörjningsplikt skulle kriminaliseras. Sålunda berörde socialvårdskommittén denna möjlighet i sitt betänkande med utredning och förslag angående ålderdomshem m. m.² I sitt nyssnämnda år 1950 avgivna betänkande förordade emellertid kommittén, att ingripanden mot försumliga försörjare alltfört borde ske i administrativ väg, och de av kommittén föreslagna reglerna innebär, att ingripandena skall ske genom samverkan av kommunal nämnd och länsstyrelse.

Om försummelse, som här avses, kriminaliserades, skulle frågor om ingripanden mot försumliga försörjare komma att handläggas vid domstol och ingripandena ej längre vara att hänföra till de administrativa frihetsberövandena. I proposition med förslag till socialhjälpslag uttalade emel-

¹ SOU 1950: 11 s. 36* o ff.

² SOU 1946: 52.

lertid departementschefen efter en redogörelse för socialvårdskommitténs förslag till lag om arbetsföreläggande, att han i den situation, som då föreläge, icke vore beredd att förorda kriminalisering av försörjningsförsummelse och att han alltså vore av den uppfattningen, att ingripanden mot försumliga försörjare åtminstone tills vidare borde ske i administrativ ordning (prop. 177/1955 s. 299).

Med hänsyn till detta uttalande och till vad som förekommit under diskussionen¹ i frågan om kriminalisering utgår utredningen ifrån att även framdeles åtgärder mot försumliga försörjare kommer att liksom hittills vidtagas i administrativ väg.

Förutsättning för meddelande av arbetsföreläggande är enligt *socialvårds-kommitténs förslag*, att någon av lättja, liknöjdhet, lastbarhet eller vårdslöshet åsidosätter honom lagligen åliggande underhållsskyldighet mot barn under 16 år eller mot make, som i följd av sjukdom, lyte eller eljest bristande kropps- eller själskrafter är oförmögen att försörja sig, så att för den underhållsberättigades uppehälle eller uppfostran uppkommer kostnad enligt ShjL, BvL eller lagen om förskottering av underhållsbidrag till barn, och vidare att den underhållsskyldige underlåter att efter anfordran fullgöra honom åliggande skyldighet att återbetala dylik kostnad. Föreläggande beslutas av länsstyrelsen på ansökan av barnavårdsnämnd eller socialnämnd. Föreläggandet innebär skyldighet för den underhållsskyldige att inneha av länsstyrelsen anvisad arbetsanställning samt att på tid och sätt som anges av länsstyrelsen fullgöra återbetalningsskyldigheten mot det allmänna. Den kommunala nämnden är skyldig att låta verkställa undersökning, innan ansökan göres, och skall därvid inhämta noggrann kännedom om den underhållsskyldiges levnadsförhållanden och andra omständigheter av betydelse för fallets bedömning. Om anledning föreligger, bör nämnden föranstalta om läkarundersökning. Nämnden kan kalla den underhållsskyldige att personligen inställa sig för nämnden eller någon dess representant eller av nämnden anvisad läkare. Nämnden kan även kalla person, som förväntas kunna meddela upplysning i något till nämndens behandling hörande ärende, att inställa sig inför nämnden eller någon dess representant. Under vissa förutsättningar äger nämnden hos polismyndigheten påkalla handräckning för hämtande av den som kallats.

I ansökningen till länsstyrelsen skall enligt förslaget lämnas fullständig redogörelse för den i ärendet företagna undersökningen och för de övriga åtgärder som vidtagits ävensom avgivnas förslag angående lämplig anställning och övervakare för den underhållsskyldige. Om länsstyrelsen finner utredningen ofullständig, skall länsstyrelsen ombesörja erforderlig komplettering. Länsstyrelsen kan föranstalta om läkarundersökning och äger kalla den underhållsskyldige att inställa sig inför anvisad läkare. Den underhållsskyldige skall beredas tillfälle att förklara sig över ansökan om ar-

¹ Jfr barnavårdskommittén i SOU 1956: 61 s. 817 o. ff.

betsföreläggande. Arbetsföreläggande skall avse tid av två år, och under denna tid skall den underhållsskyldige i regel stå under övervakning. I beslut om arbetsföreläggande kan meddelas särskilda föreskrifter beträffande vistelseort, bostad eller användande av fritid. Den underhållsskyldige kan även åläggas att avhålla sig från bruk av rusdrycker och — bortsett från fullgörandet av återbetalningsskyldigheten — underkasta sig inskränkning i förfogandet över arbetsförtjänst eller andra tillgångar. Länsstyrelsen utser lämplig person till övervakare. Övervakningen skall stå under tillsyn av den kommunala nämnd, på vars ansökan arbetsföreläggandet meddelats. Denna nämnd kan flytta tillsynen till annan nämnd. Den nämnd, som tillsynen tillkommer, kan på ansökan av övervakare entlediga denne och förordna annan i hans ställe. Nämnden äger också på ansökan av övervakare eller den underhållsskyldige meddela denne tillstånd att antaga annan arbetsanställning och i samband därmed vidtaga den ändring i meddelade föreskrifter, som är påkallad med hänsyn till ombytet av anställning. Över nämndens beslut i dessa ärenden kan besvär anföras hos länsstyrelsen. I övrigt äger länsstyrelsen entlediga övervakare och förordna annan i hans ställe ävensom meddela nytt beslut om särskilda föreskrifter. Länsstyrelsen äger på framställning av den underhållsskyldige eller av den kommunala nämnden förordna, att arbetsföreläggande skall upphöra före den stadgade tiden av två år, därest grundad anledning föreligger att antaga, att den underhållsskyldige skall fullgöra sin underhållsskyldighet och ersättningskyldighet mot det allmänna.

Om underhållsskyldig åsidosatt föreskrifter, som meddelats honom i beslut om arbetsföreläggande, äger länsstyrelsen på ansökan av den kommunala nämnden i stället besluta, att den underhållsskyldige skall intagas i arbetshem. I avbidan på slutligt beslut äger länsstyrelsen föranstalta om tillfälligt omhändertagande av den underhållsskyldige.

Utförliga regler har i lagförslaget meddelats om muntligt förhör inför länsstyrelsen med den underhållsskyldige och annan person, om offentlighet vid förhör, om möjlighet för länsstyrelsen att förordna om vittnesförhör vid domstol, om biträde åt den underhållsskyldige vid förhör samt om ersättning till vittne och till person, som hörts upplysningsvis vid länsstyrelsen, ävensom till biträde.

Om verkställighet av beslut om intagning i arbetshem föranstaltar enligt förslaget den kommunala nämnd, på vars ansökan beslutet meddelats. Beslutet är förfallet, om verkställigheten ej påbörjats inom ett år efter beslutets meddelande. I arbetshemmet kan den intagne kvarhållas under en tid av ett år.

Utskrivning från arbetshem är enligt förslaget villkorlig eller slutlig. Om utskrivning beslutar arbetshemmets styrelse. Om icke särskilda skäl föranleder till annat, skall villkorlig utskrivning äga rum senast sex månader efter intagningen. I beslut om villkorlig utskrivning skall fastställas

en provotid av ett år. Under provotiden skall den villkorligt utskrivne stå under övervakning och vara underkastad särskilda föreskrifter. Även sådan övervakning skall stå under tillsyn av den kommunala nämnden. Om den villkorligt utskrivne icke sköter sig, kan arbetshemmets styrelse eller, enligt styrelsens uppdrag, dess föreståndare besluta om hans återhämtande. Härför kan, liksom för intagning i arbetshem, handräckning erhållas. Där-
est före provotidens utgång fråga ej väckts om den villkorligt utskrivnes återhämtande, skall beslut meddelas om slutlig utskrivning. Mot beslut av arbetshems styrelse angående villkorlig eller slutlig utskrivning eller meddelande av föreskrift kan besvär anföras hos socialstyrelsen. Styrelsen äger även utan att besvär anförts förordna att i arbetshem intagen skall utskriv-
vas villkorligt eller slutligt.

Jämväl länsstyrelses beslut, som avser fråga om arbetsföreläggande, förordnande om intagning i arbetshem och ersättning åt den som inkal-
lats för att höras upplysningsvis inför länsstyrelsen eller förordnats till biträde åt underhållsskyldig, skall enligt förslaget kunna överklagas till socialstyrelsen.

Socialvårdskommitténs förslag till lag om arbetsföreläggande skulle, om det genomfördes, ur rättssäkerhetssynpunkt innebära en väsentlig förbättring av lagstiftningen angående ingripanden mot försumliga försörjare. Enligt utredningens mening bör de flesta av huvudpunkterna i kommitténs förslag ligga till grund för en ny reglering på detta område. I vissa avseenden synes dock lagstiftningen böra utformas på annat sätt än kommittén föreslagit. Utredningen har på grundval av kommitténs förslag till lag om arbetsföreläggande utarbetat ett *förslag till lag om åtgärder mot försumlig försörjare* och vill i det följande närmare angiva, huru enligt utredningens mening ingripandena mot försumliga försörjare bör regleras, varvid uppmärksamheten i första hand riktas på förfarandet.

I 1 § i socialvårdskommitténs förslag angavs i anslutning till gällande bestämmelser såsom förutsättning för ingripande, att åsidosättandet av underhållsskyldigheten berott av lättja, liknöjdhet, lastbarhet eller vårdslöshet. Oaktat utredningen enligt sina direktiv ej bör till omprövning upptaga de materiella bestämmelser, som reglerar förutsättningarna för ingripande, vill utredningen på grundval av de praktiska erfarenheter, som två av kommitténs ledamöter har av dessa spörsmål, något beröra rekvisiten lättja och liknöjdhet, vilka är de i praktiken viktigaste. Dessa rekvisit har i tillämpningen visat sig svåra att handha. De i arbetshem intagna försumliga försörjarna utgör på grund av det trånga urvalet (20 à 25 %, tidvis mindre, av dem som fått arbetsföreläggande) ett till större delen kroppsligt eller psykiskt defekt klientel. I varje fall beträffande de intagna ter sig frågan om lättja eller liknöjdhet som besynnerlig och verklighetsfrämmande, eftersom deras arbetssvårigheter till väsentlig del förklaras av sjukdomar och defekter. I den mån sålunda sjukdomar och defekter kan vän-

tas vara bättre tillgängliga för annan behandling än intagning i arbetshem, bör självfallet sådan behandling tillgripas, t. ex. nykterhetsvård, mentalsjukvård eller arbetsvård. Det vore emellertid förhastat att tro, att en medicinsk eller socialmedicinsk diagnos (t. ex. alkoholism) skulle lösa spörsmålet om lämplig vårdform i samtliga eller ens flertalet fall. En sjukdom innebär visserligen ett latent behov av vård, men där sådan vård redan prövats utan framgång eller (vilket ej sällan är fallet) kan förutses bli av ingen eller endast flyktig verkan, kommer aldrig något behov av specialvård att manifesteras. Detta viktiga faktum förklarar, att alkoholmissbrukare samt kroppsligt eller psykiskt defekta personer allttjämt intages i arbetshem, ehuru de ansvariga myndigheterna äger kännedom om deras defekter. Det kan nämnas, att omkring en tredjedel av klientelet å arbetshemmen lider av s. k. neuroser, vilka i regel utgöres av defekttillstånd i nervsystemet, möjligen på basen av inresekretoriska brister; någon verkligt effektiv behandling i de svårare fallen är ännu icke känd, och invalidpension måste ofta tillgripas.

I detta läge kommer det praktiska ställningstagandet att följa helt andra normer än den metafysiskt spekulativa värderingen av lättja eller liknöjdhet. I stället frågar sig socialvårdaren, om en viss klient, oavsett diagnosen, kan tänkas ändra sitt beteende i önskvärd riktning, om han intages i arbetshem, vare sig nu denna ändring kommer till stånd genom den fysiska träningen, den nyktra livsföringen, de regelbundna arbetsvanorna eller en stegrad värdering av behaget att leva i frihet. Att förutsätta att frihetsförlust alltid skulle medföra en önskvärd sinnesändring synes visserligen alltför optimistiskt, men i flertalet av åtminstone förstagångsfallen torde man ha anledning pröva, huruvida klienten är påverkbar, t. ex. moraliskt påverkbar, genom intagningen. Det kan vara skäl att understryka, att en sådan prövning kan vara påkallad även i fall av t. ex. kroppslig sjukdom eller konstitutionell psykisk defekt.

De utredande åtgärderna bör i första hand inriktas på en bedömning av klientens sannolika prestationsförmåga under inflytande av olika åtgärdsalternativ, varefter denna bedömning bör vägas mot övriga intressen i ärendet. Däremot bör man kunna avstå från de föga givande diskussionerna om klientens vilja, avsikter, liknöjdhet o. s. v. Dylika fiktioner utgör i bästa fall en valhänt sammanfattning av komplicerade beteendetendenser hos normalutrustade personer och är därför särskilt otacksamma att tillämpa på flertalet intagna.

Åtskilliga skäl talar alltså mot att i lagstiftningen bibehålla rekvisiten lättja och liknöjdhet. Enligt utredningens mening bör ingripandet i stället anknyta till underlåtenhet av den försörjningspliktige att i mån av förmåga fullgöra honom åliggande underhållsskyldighet. Förmågan kan åtminstone i viss mån genom prövning fastställas, och en uppfattning om kvarstående förmåga kan därför läggas till grund för ett omhändertagandebeslut.

För att intagning i arbetshem skall kunna ske räcker emellertid icke ett konstaterande, att en person underlåtit att i mån av förmåga fullgöra sin underhållsskyldighet. Den myndighet, som närmast har med honom att göra, bör vara skyldig att genom indrivningsåtgärder eller på annat sätt söka förmå den underhållsskyldige att göra rätt för sig. Att sådan åtgärd vidtagits bör i lagen upptagas som en uttrycklig förutsättning för att beslut om tvångsintagning skall kunna meddelas.

Såsom förutsättning för ingripande föreslog socialvårdskommittén, att kostnad uppkommit för det allmänna enligt ShjL, BvL eller lagen om förskottering av underhållsbidrag till barn samt att den försörjningspliktige underlåtit att fullgöra honom härför åliggande återbetalningsskyldighet. 72 § första stycket b) BvL uppställer för ingripande intet krav på att kostnad uppkommit för det allmänna. På grund av bestämmelserna om bidragsförskott föreligger emellertid även i de fall, som avses med detta stadgande, numera regelmässigt en det allmännas fordran. Med hänsyn till arten av sitt uppdrag framlägger utredningen ej något förslag i nu berörda avseenden utan lämnar öppet, om såsom förutsättning för ingripande bör stadgas, att kostnad uppkommit för det allmänna och att den försumlige underlåtit att fullgöra honom härför åliggande återbetalningsskyldighet (lagförslaget 1 §).

Såsom framhölls under remissbehandlingen av socialvårdskommitténs förslag kan, bl. a. ur effektivitetssynpunkt, erinringar riktas mot institutet arbetsföreläggande i kommitténs förslag. Om den av kommittén förordade regleringen genomfördes, skulle sannolikt ansökan om intagning i arbetshem komma att erfordras i stor omfattning. I många fall skulle arbetsföreläggande komma att framstå som en onödigt omgång i förfarandet och av tredskande underhållsskyldiga utnyttjas endast som en välkommen anledning till uppskov med uppgörelse i ärendet. Det synes därför utredningen som om institutet arbetsföreläggande i den form, som det föreslagits av kommittén, icke borde upptagas i en reformerad lagstiftning rörande åtgärder mot försumliga försörjare. Härför talar också vad som förekom i samband med införande av ShjL. Vid behandling av propositionen med förslag till ShjL diskuterades i riksdagen frågan var arbetsföreläggande skulle fullgöras. Därvid uttalades, att detta borde ske i arbetshem, en princip som sedermera fastslogs i lagen.

Utredningen föreslår, att ordningen för ingripanden mot försumliga försörjare i stora drag gestaltas på följande sätt. I första hand bör ankomma på den kommunala nämnden och dess tjänstemän att söka förmå den försörjningspliktige att fullgöra sina skyldigheter. Nämnden bör nedlägga ett energiskt arbete i syfte att bringa den försörjningspliktige till insikt om dessa skyldigheter. Om det finnes lämpligt, bör den hjälpa honom med anskaffande av arbetsanställning. Där så finnes ändamålsenligt, bör indrivningsåtgärder vidtagas. Har nämnden varit verksam på sätt nu angi-

vits utan att detta lett till åsyftat resultat, bör åtgärder vidtagas för den försörjningspliktiges intagning i arbetshem. Beslut om sådan intagning bör i enlighet med vad socialvårdskommittén föreslagit meddelas icke av kommunal nämnd utan av överordnad myndighet. Denna myndighet bör vara samma organ, som enligt vad tidigare förordats bör pröva frågor om ingripanden mot alkoholmissbrukare samt barn och ungdom, nämligen socialdomstol. Det bör ankomma på barnavårdsnämnd eller socialnämnd att väcka frågan om intagning i arbetshem genom att hos domstolen göra ansökan härom. Beslut om intagning bör kunna omedelbart verkställas, men möjlighet bör också finnas att medge anstånd med verkställigheten, såsom nu i stor utsträckning sker. En sådan möjlighet torde vara av särskilt värde med hänsyn till det klientel, varom här är fråga. Erfarenheten visar nämligen, att den underhållsskyldige ofta kan förmås att betala, först då frihetsberövandet är omedelbart förestående, och att en stor del då gör verkliga ansträngningar att göra rätt för sig. Att man skulle vara nödsakad att intaga även dessa i arbetshem kan icke vara ändamålsenligt. Anstånd med verkställigheten bör dock icke förekomma utan att uttryckligt beslut härom meddelas. Därest den som erhållit anstånd icke sköter sig, bör anståndet kunna förklaras förverkat och den försörjningspliktige utan dröjsmål intagas i arbetshem. Kommunal nämnd bör därför kunna meddela beslut om förverkande av villkorligt anstånd, och detta beslut bör kunna omedelbart verkställas. Beträffande utskrivning av den, som intagits i arbetshem, bör i huvudsak gälla de regler, som socialvårdskommittén föreslagit.

I den nya barnavårdslagen har, såsom tidigare nämnts, åldersgränsen för meddelande av arbetsföreläggande höjts från 18 till 21 år. Motsvarande ändring har också vidtagits i ShjL. Ändringen har motiverats därmed att 18-årsgränsen står i mindre god överensstämmelse med 1 § lösdrivarlagen (prop. 10/1960 s. 394). Utredningen anser det dock tveksamt, huruvida icke ett visst behov föreligger av att kunna ingripa med arbetsföreläggande även mot personer mellan 18 och 21 år. I avsaknad av närmare utredning i denna fråga anser sig utredningen för sin del icke böra föreslå någon ändring av den nu gällande 18-årsgränsen.

Behörig att göra ansökan om intagning i arbetshem bör vara barnavårdsnämnd eller socialnämnd i den kommun, där den underhållsberättigade vistas eller där på grund av den försörjningspliktiges försummelse kostnad förekommit för det allmänna. Som regel torde endast sådan nämnd ha intresse av att ingripa. Vistas den försörjningspliktige i annan kommun än nu sagts, föreligger väl mera sällan sådant intresse hos barnavårdsnämnden eller socialnämnden i denna kommun, men även sådan nämnd synes böra vara behörig att göra ansökan om arbetsföreläggande. Särskilt torde dylik behörighet vara av värde i de fall, där utredningen lämpligast verkställs av sådan nämnd. Om möjlighet till ingripande be-

gränsas till de fall, i vilka kostnad förekommit för det allmänna, erfordras icke behörighet för nämnd i kommun, där den underhållsberättigade vistas.

Före ansökningen bör nämnden ha verkställt noggrann undersökning i ärendet. Vid undersökningen bör om möjligt nämnden, någon dess ledamot eller tjänsteman träda i personlig kontakt med den underhållsskyldige. Ofta torde nämnden böra föranstalta om läkarundersökning. Ej sällan försvåras möjligheterna till personlig kontakt därav att den, som undersökningen avser, vistas å annan ort. Kan han ej anträffas, därför att vistelseorten är okänd, måste kravet på personlig kontakt eftergivnas. Är däremot vistelseorten känd, bör kontakt kunna tagas genom ledamot i nämnd å vistelseorten eller tjänsteman hos sådan nämnd. Även i andra fall torde det vara av värde, att för utredning som här avses biträde av nämnd i annan kommun kan anlitas. Ett uttryckligt stadgande om rätt härtill torde vara erforderligt. Den nämnd, som lämnar biträdet, bör icke vara berättigad till ersättning för det arbete, som nämndens ledamöter och tjänstemän nedlägger å uppdraget. Endast om nämnden förorsakas särskilda kostnader, såsom kostnader för läkarundersökning, bör nämnden äga rätt till gottgörelse härför av den nämnd, som påkallat hjälp med utredningen.

Nämnden bör äga befogenhet att kalla den underhållsskyldige att inställa sig inför nämnden eller företrädare för denna. Nämnden bör också kunna höra utomstående personer upplysningsvis. Den underhållsskyldige bör icke äga rätt till ersättning för inställelse till förhör. Om däremot utomstående person höres upplysningsvis, synes det icke rimligt att han själv skall i full utsträckning stå för sina kostnader i samband med förhöret. I likhet med vad som förordats beträffande förhör vid nykterhetsnämnd och barnavårdsnämnd bör därför person som nu nämnts beredas möjlighet att få ersättning för sin inställelse. Beträffande frågan, vilka kostnader, som bör ersättas, samt ersättningens bestämmande hänvisas till vad som anförts i framställningen rörande ingripanden enligt NvL.

Socialvårdskommittén förordade icke att vitesföreläggande skulle kunna ges vid kallelse till förhör, som nu avses. Det synes dock som om befogenhet att föreskriva vite borde tillkomma den kommunala nämnden, liksom dylik befogenhet tillkommer nykterhetsnämnd och barnavårdsnämnd i barnavårdsärende. I vissa fall kan vara praktiskt att föreskriva vite vid kallelse av den som undersökningen avser, medan i andra fall vitesföreläggande i sådant sammanhang ej ter sig lämpligt. Vid kallelse till förhör upplysningsvis med utomstående personer torde ofta möjlighet att föreskriva vite vara av värde.

Det synes uppenbart, att den underhållsskyldige bör äga rätt att anlita biträde, när han höres av nämnden eller företrädare för denna, liksom dylik rätt tidigare förordats med avseende å den som är föremål för un-

dersökning enligt NvL eller BvL. Såsom motivering kan anföras skäl liknande dem som tidigare framhållits beträffande biträde vid förhör inför nykterhetsnämnd.

Skall den underhållsskyldige undersökas av läkare, synes förenat med minsta omgång, att läkaren äger kalla den underhållsskyldige till läkarundersökningen, såsom gäller enligt lagen om personundersökning i brottmål.

Då ingripande mot en försumlig försörjare ifrågasättes, är det ur allmän synpunkt angeläget att frågan härom avgöres med skyndsamhet. I den underhållsskyldiges intresse ligger däremot som regel att så länge som möjligt fördröja avgörandet. Nämnden bör alltid sträva efter att snabbt genomföra den undersökning, nämnden har att verkställa. Med hänsyn till rådande efterfrågan på läkarhjälp kan undersökningen lätt komma att fördröjas av väntan på att läkaren verkställer sin undersökning. Nämnden bör i sådana fall söka ordna så, att väntetiderna för läkarundersökningen förkortas. De fall, som här är i fråga, bör om möjligt behandlas med förtur.

Den av nämnden verkställda undersökningen bör noggrant redovisas i nämndens ansökan till socialdomstolen om intagning i arbetshem. Nämnden bör såsom part vid domstolen bevaka det allmänna intresse. Enligt socialvårdskommitténs förslag skulle representant för den sökande nämnden beredas tillfälle att närvara vid förhör inför länsstyrelsen. För handläggningen vid domstolen bör gälla de i förslaget till SdL upptagna allmänna reglerna. Den försörjningspliktige äger enligt förslaget anlita biträde vid utförandet av sin talan, och offentligt biträde kan under angivna förutsättningar förordnas för honom. I allmänhet skall ansökningen delgivas med den försörjningspliktige. Om denne påkallar muntlig förhandling, skall sådan i regel anordnas. Vid förhandling kan vittnesbevisning ifrågakomma.

Ej sällan förekommer beträffande försumliga försörjare, att de vistas å annan ort eller håller sig undan. Detta försvårar såväl för nämnden som för socialdomstolen att verkställa tillfredsställande utredning i målet. För nämnden kan det innebära, att denna eller dess tjänstemän ej kan träda i önskvärd personlig kontakt med den försörjningspliktige. Vistas denne å känd ort, kan nämnden, såsom tidigare berörts, anlita biträde av nämnd i annan kommun. Nämnden bör även kunna erhålla hjälp med utredningen av polismyndigheten å annan ort. I särskilda fall kan det vara lämpligt, att nämnd i annan kommun helt övertar utredningen och själv gör ansökan om intagning. Att fullständig utredning ej kunnat förebringas bör, då särskilda omständigheter föreligger, ej hindra att ansökan göres till socialdomstolen om intagning i arbetshem. Denna möjlighet bör givetvis ej innebära, att det uteslutande ankommer på domstolen att ombesörja den fortsatta utredningen, utan nämnden bör i sådana fall självmant komplettera utredningen i efterhand, om så är möjligt.

För att socialdomstolen skall kunna förordna om intagning bör fordras, att delgivning av ansökningen skett med den försörjningspliktige samt att även i övrigt tillfredsställande utredning förebringats inför domstolen. Svårigheter kan givetvis även här föreligga att inställa enskild part till förhandling. Beträffande spörsmålet om målet kan avgöras utan att parten är närvarande vid förhandling, bör de allmänna reglerna i förslaget till SdL gälla (21 och 27 §§).

Då det fordras, att delgivning med den försörjningspliktige skett för att förordnande om intagning i arbetshem skall kunna meddelas, kan en ansökan om intagning komma att bli vilande hos socialdomstolen under avsevärd tid, därest den försörjningspliktige ej kan anträffas. Att avgörandet sålunda fördröjes på grund av delgivningssvårigheter torde komma att inträffa i större omfattning beträffande ifrågavarande mål än inom andra områden av domstolens behörighet, då enligt vad erfarenheten visar stora svårigheter kan föreligga att anträffa försumliga försörjare, som håller sig undan. Mål bör emellertid icke under obestämd tid vara vilande hos domstolen av skäl, som här nämnts. Därest delgivning ej kan ske inom ett år från det ansökningen inkom, bör målet avskrivas. Därför bör stadgas att om delgivning ej skett inom nu nämnd tid, den talan, som avses med ansökningen, skall vara förfallen.

Möjlighet torde böra finnas att provisoriskt omhändertaga den, vars intagning är i fråga. För att sådant omhändertagande skall kunna ske, bör fordras, att sannolika skäl föreligger för att beslut om intagning bör meddelas samt att det skäligen kan befaras, att den underhållsskyldige avviker och därigenom försvårar utredningen eller verkställighet av det slutliga beslutet. Den kommunala nämnden synes icke böra äga befogenhet att besluta om dylikt omhändertagande, utan befogenheten bör tillkomma socialdomstolen antingen efter ansökan av nämnden eller på eget initiativ, sedan målet anhängiggjorts. Nämnden torde icke böra äga göra framställning om tillfälligt omhändertagande annat än i samband med ansökan om intagning i arbetshem eller sedan sådan ansökan gjorts. I regel bör den omhändertagne förvaras i polisarrest eller häkte.

Socialdomstolens beslut om intagning i arbetshem bör, om ej annat förordnande meddelas, gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft. Det bör som regel ankomma på den kommunala nämnd, som ansökt om intagning, att befordra beslutet till verkställighet och för sådant ändamål ansöka om plats på hemmet. Dylik ansökan bör göras hos arbetshemmets styrelse. Som förut berörts, bör emellertid möjlighet finnas att medgiva villkorligt anstånd med verkställigheten. Förutsättning för att anstånd skall kunna meddelas bör vara, att grundad anledning föreligger till antagande, att den försörjningspliktige skall fullgöra sin underhållsplikt utan att intagning sker. I regel torde böra fordras, att den försörjningspliktige betalar viss del av sin skuld eller hela skulden. Beta-

lar han hela sin skuld, torde intagning i arbetshem ej böra komma i fråga. Även om full betalning sker, bör intagningsbeslutet likväl ej vara förfallet. Sådan tillsyn, som möjliggöres av det villkorliga anståndet, kan även i dylika fall vara av värde för att i framtiden förmå den försörjningspliktige att fullgöra sina skyldigheter. Barnavårdskommittén, som även förordade, att villkorligt anstånd med verkställighet av intagningsbeslut skulle kunna meddelas, framhöll att fog för sådant anstånd i regel finge anses föreligga, när man har skäl att antaga, att villkorligt beslut skall visa sig tillräckligt som påtryckningsmedel (SOU 1956: 61 s. 830).

Det kan emellertid ifrågasättas, om det bör åligga socialdomstolen att i samband med beslut om intagning i arbetshem taga ställning till frågan om villkorligt anstånd. För närvarande är det praxis, att den försörjningspliktige även efter det beslut meddelats om arbetsföreläggande kan träffa uppgörelse med verkan att verkställighet ej sker. Det synes önskvärt att icke bryta med denna praxis. Därför bör den kommunala nämnd, som har att verkställa beslutet, äga besluta om villkorligt anstånd. Om särskilda skäl föreligger, såsom då vid handläggningen inför socialdomstolen starka skäl talar för att villkorligt anstånd bör beviljas, må dock domstolen i intagningsbeslutet förordna om sådant anstånd.

Nämnden bör så skyndsamt som möjligt efter socialdomstolens beslut om intagning i arbetshem, som icke förbundits med villkorligt anstånd, taga ställning till om sådant anstånd bör meddelas eller ej. Det bör nämligen icke få förekomma att frågan härom hålles svävande under längre tid, varigenom skapas ännu en form av uppskov med verkställigheten. För sådant uppskov bör endast de i lagen stadgade reglerna gälla. Bestämmelserna härutinnan i lagförslaget har utformats i anslutning till motsvarande regler i 16 § tillämpningsföreskrifterna till NyL. Över kommunal nämnds beslut i fråga om villkorligt anstånd torde möjlighet till klagan icke böra finnas.

Som regel torde den som erhållit villkorligt anstånd böra ställas under övervakning. Endast om goda skäl talar för att han ändå skall fullgöra sina skyldigheter, synes övervakning kunna underlåtas. Till övervakare bör förordnas lämplig person. Övervakning kan med hänsyn till klientelet art vara förbunden med särskilda svårigheter. Ofta torde någon tjänsteman vid den kommunala nämnden böra förordnas till övervakare. Om det erfordras, bör särskilda föreskrifter kunna meddelas den försörjningspliktige angående arbetsanställning, vistelseort, bostad, användande av fritid samt förfogandet över arbetsförtjänst eller andra tillgångar. Åläggande bör även kunna meddelas honom att avhålla sig från bruk av rusdrycker. I föreskrifterna bör kunna överlämnas åt övervakaren att meddela närmare bestämmelser rörande tillämpningen av föreskrifterna.

Beslut i frågor om övervakning och särskilda föreskrifter bör i regel meddelas i samband med förordnande om villkorligt anstånd. Beslutet bör

därför meddelas av samma myndighet, som förordnat om anståndet, men har socialdomstol förordnat om anstånd, bör den kunna överlämna beslutanderätten åt den kommunala nämnden. Har i beslut om villkorligt anstånd ej förordnats om övervakning eller särskilda föreskrifter, kan förordnande härom senare visa sig erforderligt. Jämväl ändringar i meddelade föreskrifter kan bli nödvändiga. Nämnden bör alltid vara behörig att besluta i nu nämnda frågor. Beslut som i detta stycke nämns bör delges den som beslutet rör. Om delgivning bör bestämmelser meddelas i administrativ ordning.

Övervakning skall stå under tillsyn av den nämnd som förordnat om övervakning. Om socialdomstol förordnat härom, ankommer på denna att utse lämplig nämnd för utövande av tillsynen.

Det bör åligger övervakaren att tillse att den försörjningspliktige fullgör sina skyldigheter, men han bör även på olika sätt bistå den försörjningspliktige, särskilt i ekonomiska angelägenheter. Om t. ex. från olika håll mot den försörjningspliktige riktas sådana krav på underhållsbidrag, att han icke har ekonomisk möjlighet att tillgodose dem alla, bör övervakaren söka uppnå en överenskommelse mellan dem som framställer kraven. Övervakaren bör vara bosatt på den ort, där den försörjningspliktige vistas, även om tillsynen utövas av nämnd på annan ort. Om vistelsekommunen ligger avlägset eller eljest särskilda svårigheter uppstår att på tillfredsställande sätt ordna övervakningen, bör tillsynen å övervakningen kunna överflyttas till socialnämnd eller barnavårdsnämnd i vistelsekommunen. Härom bör socialdomstolen kunna besluta på ansökan av den nämnd, som utövar tillsynen. Den nämnd, till vilken överflyttning ifrågasättes, bör alltid höras över ansökningen. Sedan tillsynen överflyttats till annan nämnd, bör det tillkomma denna att besluta i frågor om övervakning och särskilda föreskrifter. Den som är föremål för övervakning bör underrättas om överflyttning av tillsynen.

Åsidosätter den som erhållit villkorligt anstånd vad som åligger honom till följd av anståndet, bör anståndet kunna förklaras förverkat. Rätt att besluta härom bör i första hand tillkomma kommunal nämnd och icke socialdomstol, enär i en situation, då förverkande bör ske, verkställighet bör kunna äga rum med stor skyndsamhet. Befogenheten bör tillkomma den nämnd, vilken utövar tillsynen å övervakningen eller, om övervakning icke är anordnad, den nämnd på vars ansökan intagningsbeslutet meddelats. Om ej nämnden annorlunda förordnar, skall beslutet gå i verkställighet utan hinder av klagan.

Innan nämnden beslutar om särskilda föreskrifter och om ändring i meddelade föreskrifter samt om förverkande av villkorligt anstånd, bör den lämna den underhållsskyldige tillfälle att yttra sig. Om det erfordras, bör nämnden kalla denne att personligen inställa sig inför nämnden eller företrädare för nämnden.

Socialvårdskommittén föreslog, att beslut om intagning i arbetshem skulle vara förfallet, om verkställighet därav ej påbörjats inom ett år efter beslutets meddelande. Främst med hänsyn till det av utredningen förordade institutet villkorligt anstånd anser utredningen, att den tid, inom vilken verkställighet må ske, bör förlängas till två år. Detta innebär beträffande den som ställts under övervakning, att denna upphör, sedan två år förflutit från intagningsbeslutet. Även i vissa fall, då hinder för verkställighet föreligger, kan en längre verkställighetstid vara av värde.

Den här förordade ordningen synes ge de kommunala nämnderna möjlighet till effektiva åtgärder mot försumliga försörjare utan att därför den enskildes krav på rättssäkerhet eftersättes. Genom tillämpning av villkorligt anstånd behöver intagning i arbetshem icke förekomma annat än då varje annan möjlighet saknas att komma tillrätta med den försörjningspliktige. Befogenheten att meddela villkorligt anstånd och att förklara anståndet förverkat ger de kommunala nämnderna ett verksamt påtryckningsmedel. Det synes som om denna ordning skulle medge möjligheter till effektivare ingripanden än det av socialvårdskommittén föreslagna systemet.

Utredningen föreslår icke någon ändring i gällande regler om skyldighet för landstingskommun och städer, som ej tillhör landstingskommun, att anordna och driva arbetshem, då utredningen befarar, att en ändring av huvudmannskapet för arbetshemmen skulle ytterligare fördröja en reform på detta område, som måste anses i hög grad angelägen.

Arbetshem bör stå under ledning av en styrelse, hos vilken ansökan om plats på hemmet göres. Styrelsen bör ej äga ingå i saklig prövning av ett beslut om intagning i arbetshem utan vara skyldig att mottaga den, vars intagning beslutats, om plats finnes å hemmet. Givetvis skall styrelsen vägra plats, då på grund av stadgandet i 15 § verkställighet ej längre kan äga rum.

Beträffande utskrivning av den som intagits i arbetshem må framhållas värdet av att den villkorliga utskrivningen närmare regleras och att i lagen angives, under vilka förutsättningar samt inom vilken tid och under vilka villkor återhämtande till arbetshemmet må äga rum. Såsom förutsättning för villkorlig utskrivning har utredningen i anslutning till socialvårdskommittén föreslagit, att grundad anledning skall föreligga till antagande, att den intagne efter utskrivning kommer att efter förmåga fullgöra sin underhållsskyldighet. Det torde icke vara möjligt att generellt angiva, vilken betydelse som i utskrivningshänseende bör tillmätas det förhållandet, att den intagne helt eller delvis erlägger betalning, utan verkan härav bör bedömas från fall till fall. Avgörande för bedömningen bör även här vara, om den intagne kan väntas i framtiden fullgöra sina skyldigheter eller ej.

Arbetshemmets styrelse bör äga besluta om villkorlig utskrivning. Före beslutet bör regelmässigt samråd äga rum med den kommunala nämnden.

Då vid villkorlig utskrivning särskild tillsyn alltid bör anordnas, bör den villkorligt utskrivne stå under övervakning. Styrelsen skall därför i samband med utskrivningen förordna om övervakning. Därvid kan styrelsen även utse övervakare och meddela särskilda föreskrifter. I vissa fall kan det nämligen vara av betydelse att detta är ordnat redan när den utskrivne lämnar arbetshemmet. Utser ej styrelsen övervakare, bör detta göras av den nämnd, som föranstaltat om verkställighet av beslutet om intagning i arbetshem. Sådan nämnd bör också utöva tillsyn å övervakningen samt i övrigt äga de befogenheter, som enligt 11 och 12 §§ för där angivna fall tillkommer kommunal nämnd. Anledningen till att dessa uppgifter bör ankomma på kommunal nämnd och icke arbetshemmets styrelse är att det skulle vara alltför betungande för styrelsen att handha alla dessa detaljfrågor. Nämnden har därjämte ofta ett betydande intresse av att se till att den villkorligt utskrivne sköter sig under övervakningstiden. Den nämnd, som utövar tillsyn å övervakningen, bör kunna hos socialdomstolen göra ansökan om överflyttning av tillsynen till annan nämnd. Om sådan överflyttning bör arbetshemmets styrelse underrättas.

Om den villkorligt utskrivne ej sköter sig utan undandrar sig övervakning eller eljest bryter mot meddelade föreskrifter, bör han kunna hämtas tillbaka till arbetshemmet. Beslut härom bör, såsom socialvårdskommittén föreslog, kunna meddelas av arbetshemmets styrelse eller, enligt styrelsens uppdrag, av föreståndaren för arbetshemmet. Som regel torde återhämtande komma att ske efter anmälan av den nämnd, som utövar tillsynen.

Den som intagits i arbetshem bör kunna kvarhållas där under högst ett år (kvarhållningstiden). Senast när denna tid gått till ända, skall alltså slutlig utskrivning ske. Sådan utskrivning kan emellertid vara påkallad tidigare, om exempelvis underhållsskyldigheten upphör. Utredningen föreslår därför ett uttryckligt stadgande, att slutlig utskrivning skall äga rum, när anledning därtill föreligger och senast när kvarhållningstiden gått till ända. Vid återhämtande till arbetshemmet av den som villkorligt utskrivits skall tiden för vistelsen utom hemmet ej medräknas vid bestämmande av kvarhållningstiden. Om återhämtande ej sker, skall slutlig utskrivning äga rum sist när ett år förflutit från det beslutet om villkorlig utskrivning meddelades. Även här kan slutlig utskrivning påkallas före årets utgång, t. ex. om underhållsskyldigheten upphör.

Rätten att anföra besvär har i huvudsak reglerats i enlighet med NvL:s motsvarande stadganden. Tidigare har nämnts, att beslut av kommunal nämnd om förverkande av villkorligt anstånd i regel skall kunna omedelbart verkställas. Den som avses med beslutet bör emellertid äga rätt att påkalla högre myndighets prövning därav. Även vissa andra av kommunal nämnd meddelade beslut bör kunna överklagas, nämligen beslut som innebär utdömande av vite, avvisande av biträde eller meddelande av

särskilda föreskrifter eller avser fråga om ersättning till person, som hörts upplysningsvis. Däremot bör klagan ej kunna föras över andra beslut av kommunal nämnd, såsom beslut om läkarundersökning, om övervakning och om utseende av övervakare. Besvär i fråga om vite, avvisande av biträde och ersättning bör prövas av länsstyrelsen. Beslut av nämnden om särskilda föreskrifter och förverkande av villkorligt anstånd äger nära samband med frågor rörande intagning i arbetshem, och det är därför för ett enhetligt bedömande av värde, att prövningen verkställles av samma myndighet, som har att besluta om sådan intagning, alltså av socialdomstol. I vissa fall torde annan domstol än den som meddelat intagningsbeslutet komma att få verkställa denna prövning, nämligen om tillsynen å övervakning överflyttats till nämnd i annat län. I sådana fall vistas den försörjningspliktige som regel i detta län, varför han lättast kan vända sig till socialdomstolen där. Även för den kommunala nämnden synes det vara förenat med fördelar att ha med domstolen i det egna länet att göra.

För handläggningen vid socialdomstol av frågor, som nu nämnts, bör SdL:s allmänna regler gälla. Nämnden bör även i dessa mål inför domstolen företräda det allmännas intresse. Har intagning i arbetshem redan skett, kan med hänsyn till att arbetshemmet ligger långt från domstolens sammanträdesort praktiska svårigheter föreligga att inställa den intagne till muntlig förhandling. Det synes emellertid som om behovet av sådan förhandling vore mindre i besvärsmål angående förverkandebeslut än i det föregående målet angående intagning i arbetshem. Då förverkandefrågan föreligger till bedömning, har ju redan i det tidigare målet frågan om intagning utförligt behandlats. Muntlig förhandling torde därför i viss omfattning kunna underlätas i mål angående förverkande av villkorligt anstånd. Då besvär anföres hos domstolen angående särskilda föreskrifter, torde som regel skriftlig handläggning kunna tillämpas.

Jämväl beslut av styrelse för arbetshem i utskrivningsfrågor bör kunna prövas av högre myndighet. Detta bör gälla beslut i fråga om villkorlig och slutlig utskrivning samt om särskilda föreskrifter. Till beslut i fråga om villkorlig utskrivning är att hänföra även beslut om återhämtande till arbetshemmet av villkorligt utskriven. Den besvärsmålsrätt, som här är i fråga, är i första hand av värde för den intagne, som påkallar utskrivning. Men även den kommunala nämnd, som befordrat intagningsbeslutet till verkställighet, kan i vissa fall ha intresse av att överklaga beslut av arbetshemmets styrelse i utskrivningsfrågor. I lagtexten har därför angivits, att utskrivningsbeslut må överklagas av den beslutet rör.

Socialvårdskommittén föreslog, att talan i utskrivningsfrågor skulle föras genom besvär hos länsstyrelsen. Detta förslag kan utredningen icke biträda. I likhet med vad som förordats beträffande besvär i frågor angående utskrivning av å allmän vårdanstalt intagna alkoholmissbrukare samt barn och ungdom, som omhändertagits för skyddsufffostran, bör be-

svår rörande utskrivning av försumliga försörjare bedömas av socialdomstol. Då denna beslutar om frihetsberövandet, måste den även anses mest lämpad att bedöma utskrivningsfrågorna. Efter inrättande av socialdomstolar för handläggning av mål angående administrativa frihetsberövanden erbjuder handläggningen inför dessa ur rättssäkerhetssynpunkt så väsentliga fördelar, att även handläggningen av utskrivningsfrågor bör förläggas dit. Handläggningen bör äga rum enligt den i förslaget till SdL stadgade ordningen med arbetshemmets styrelse, eventuellt representerad av föreståndaren för hemmet, såsom företrädare för det allmänna. I mindre komplicerade fall synes ett förenklat förfarande kunna tillämpas, varvid muntlig förhandling torde kunna underlåtas.

I utskrivningsfrågor bör av praktiska skäl prövningen av arbetshemsstyrelsens beslut ske vid socialdomstolen i det län, där arbetshemmet har sin verksamhet. Eljest kan i de fall, då muntlig förhandling skall hållas, personlig inställelse för den intagne föranleda långa och kostsamma resor. Besvär över kommunal nämnds beslut angående särskilda föreskrifter vid villkorlig utskrivning bör föras hos socialdomstolen i det län, där nämnden har sin verksamhet.

Över socialdomstols beslut i fråga om åtgärder mot försumliga försörjare bör talan kunna föras av den beslutet rör, då beslutet innebär förordnande om intagning i arbetshem, avslag å ansökan härom eller förverkande av villkorligt anstånd med verkställighet eller avser fråga om tillfälligt omhändertagande eller villkorlig eller slutlig utskrivning. Socialvårdskommittén föreslog, att klagan över länsstyrelses beslut angående arbetsföreläggande och förordnande om intagning i arbetshem skulle föras genom besvär hos socialstyrelsen, inom vilken skulle upprättas en särskild socialöverdomstol. Då en sådan organisation icke kommit till stånd, torde emellertid ett av de viktigaste skälen för kommitténs förslag att förlägga prövningen till socialstyrelsen ha bortfallit. Utredningen har tidigare utgått ifrån att klagan över socialdomstols beslut rörande ingripanden mot alkoholmissbrukare samt barn och ungdom bör prövas i regeringsrätten. Ofta kan det framstå såsom tveksamt, huruvida icke den försörjningspliktige bör bli föremål för ingripande av annan art än intagning i arbetshem. Sålunda visar erfarenheten, att för närvarande alkoholmissbrukare i viss omfattning intages i arbetshem i stället för att nykterhetsvårdande åtgärder vidtages. Det måste under sådana förhållanden vara av värde, att frågan om intagning i arbetshem i högsta instans bedömes av samma myndighet, som har att bedöma besvär i nykterhetsvårdsmål. Härigenom föreligger de bästa förutsättningar för en enhetlig praxis beträffande spörsmålet, vilket ingripande som bör ifrågakomma. Även besvär över socialdomstolens beslut rörande försumliga försörjare bör därför prövas i regeringsrätten.

Erforderliga handräkningsbestämmelser föreslås samlade i ett gemensamt stadgande. Vid meddelande av handräkning för intagning i arbets-

hem bör polismyndighet icke, såsom nu är fallet, äga ingå i saklig prövning av intagningsbeslutet. En sådan befogenhet är nämligen icke förenlig med den här föreslagna ordningen för prövning av intagningsfrågor.

Ett genomförande av utredningens förslag om prövning vid socialdomstol av åtgärder mot försumliga försörjare kommer att i väsentlig grad påverka domstolens arbetsbörda. Det är givetvis vanskligt att bedöma, i vilken omfattning domstolen kan komma att få pröva mål som här avses. I avsnittet rörande organisations- och kostnadsfrågor har (s. 205) antalet sådana mål uppskattats till omkring 1 000 om året. Detta antal utgör omkring en tredjedel av det för de sista åren redovisade antalet vid länsstyrelserna handlagda mål angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare och omkring två gånger antalet länsstyrelserna underställda mål angående omhändertagande för skyddsuffostran.

Slutligen skall beröras frågan om dömande av försumliga försörjare till tvångsarbete. Då såsom framgår av vad förut nämnts denna åtgärd sedan åtskilliga år icke tillämpats, synes institutet icke böra upptagas i ny lagstiftning. Åtgärden kan icke anses erforderlig i det system av ingripanden på ifrågavarande område, som utredningen föreslår. Framför tvångsarbete måste enligt utredningens mening möjligheten till viss tids intagning å slutet avdelning vid arbetshem vara att föredraga. Om tvångsarbete ej bibehålles, torde ej heller varning längre böra ifrågakomma. Socialvårdskommittén upptog i sitt förslag till lag om arbetsföreläggande icke instituten varning och tvångsarbete.

Därest emellertid mot vad utredningen sålunda förordar möjligheten att ådöma försumliga försörjare tvångsarbete skulle bibehållas i en ny lagstiftning, bör ådömandet efter ansökan av arbetshemmets styrelse tillkomma socialdomstol. För handläggning vid sådan domstol bör gälla reglerna i förslaget till SdL. Arbetshemmets styrelse eller efter förordnande hemmets föreståndare bör vid handläggningen företräda det allmännas intresse. Något utrymme för villkorligt anstånd med tvångsarbete synes icke föreligga beträffande försumliga försörjare. Talan mot socialdomstols beslut angående ådömande av tvångsarbete bör icke föras i hovrätt, utan besvär över sådant beslut bör prövas i regeringsrätten.

IV. Ingripanden enligt lösdrivarlagen

De ingripanden, som kan ske enligt lösdrivarlagen, är anhållande, varning, häktning och ådömande av tvångsarbete. Lagen är icke tvingande. Ingripande må under angivna förutsättningar äga rum men kan även underlåtas, om så anses lämpligt.

Enligt 1 § må såsom lösdrivare behandlas dels den som sysslolös stryker omkring från ort till annan utan medel till sitt uppehälle, där ej omständigheterna ådagalägger att han söker arbete, dels ock den som eljest utan att

äga medel till sitt uppehälle underlåter att efter förmåga söka ärligen försörja sig och tillika för ett sådant levnadssätt, att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet. Lagen avser alltså ej blott vagabonderande personer utan även de s. k. stationära lösdrivarna, till vilka hänföres t. ex. spritlangare, bondfångare, yrkesspelare, sutenörer och prostituerade av båda könen. Det stationära lösdriveriet är huvudsakligen en storsadsföreteelse. Personer under 21 år får icke behandlas såsom lösdrivare.

Den som beträdes med lösdriveri må enligt 2 § anhållas av polisman och skall ofördröjligen inställas till förhör i stad, där stadsfiskal finnes, inför denne och i övriga delar av riket inför landsfiskalen. Befinnes vid förhöret lösdriveri vara för handen, må den som håller förhöret meddela den anhållne varning. Varningen skall underställas länsstyrelsens prövning, vilket sker genom att avskrift av protokoll, som upprättats över förhöret, insändes till länsstyrelsen. Den som erhållit varning äger, om han vill vidare höras i saken, antingen personligen anmäla sig till förhör hos länsstyrelsen eller också inkomma med skriftliga påminnelser. Länsstyrelsen skall taga den meddelade varningen under omprövning och kungöra den för rikets polismyndigheter, om den finnes befogad. Kungörande sker genom införande i tidningen Polisunderrättelser. Är anhållen lösdrivare okänd och kan hans identitet ej utrönas, skall han häktas och sändas till länsstyrelsen i länet, vilken antingen må hålla honom i häkte, till dess upplysning om hans identitet vunnits, eller sända honom till länsstyrelsen i annat län, där anledning är att sådan upplysning lättare står att vinna. I dessa fall meddelar länsstyrelsen själv varning. Vid sidan av den i lagen reglerade skriftliga eller offentliga varningen förekommer i praxis även enskild varning, varom dock bestämmelser saknas i lagstiftningen.

Den som inom två år från kungörandet av offentlig varning åter beträdes med lösdriveri må efter förhör inför stadsfiskal eller landsfiskal häktas (3 §). Samma gäller också den som inom två år efter frigivning från tvångsarbete åter gör sig skyldig till lösdriveri (4 §). Häktad skall sändas till länsstyrelsen i länet, dit även avskrift av förhørsprotokollet skall insändas. Länsstyrelsen skall hålla ytterligare förhör med den häktade. Finnes lösdriveri föreligga, må länsstyrelsen döma honom till tvångsarbete i minst en månad och högst ett år eller, om han förut undergått tvångsarbete eller eljest försvårande omständigheter förekommer, i högst tre år. Finnes mildrande omständigheter föreligga, äger länsstyrelsen meddela förnyad varning.

Den som dömts till tvångsarbete äger enligt 6 § anföra besvär hos hovrätten. Länsstyrelsen skall, om det erfordras, ombesörja att klaganden erhåller biträde vid besvärens författande. Om skäl förefinnes, äger länsstyrelsen förordna, att den dömde må vistas på fri fot, intill dess besvären blivit avgjorda eller länsstyrelsens utslag vunnit laga kraft.

Länsstyrelsens beslut angående varning får överklagas endast i samband med besvär över utslag, varigenom tvångsarbete blivit ådömt.

Den som i följd av ålderdom, kropps- eller sinnessjukdom, vanförhet eller lyte är oförmögen att genom arbete förvärva vad till livets uppehållande oundgängligen erfordras, får ej dömas till tvångsarbete (7 §). 46 § sinnessjuklagen innehåller bestämmelser om sinnesundersökning i mål om ådömande av tvångsarbete. Föreligger anledning till antagande, att någon är sinnessjuk, får han icke dömas till tvångsarbete utan att undersökning av hans sinnesbeskaffenhet ägt rum.

Tvångsarbete förrättas i allmän tvångsarbetsanstalt, där de intagna skall hållas till lämpligt arbete efter olika arbetsförmåga. För brott straffade skall i allmänhet särskiljas från andra. För män verkställes för närvarande tvångsarbete vid statens vårdanstalt för alkoholmissbrukare å Svartsjö. Till tvångsarbete dömda kvinnor intages på en vid fångvårdsanstalten i Växjö anordnad avdelning för verkställighet av tvångsarbete.

Arbetsanstaltens styrelse eller, efter dess bemyndigande, föreståndaren för anstalten äger enligt 9 a § lösdrivarlagen meddela den som undergår tvångsarbete permission. Därest föreståndaren ej bifaller framställning om permission, äger den intagne påkalla styrelsens beslut i saken. Över styrelsens beslut i sådan fråga äger den intagne klaga hos länsstyrelsen i det län, där tvångsarbetsanstalten är belägen. Besvär över länsstyrelsens beslut prövas i regeringsrätten.

Den som undergår tvångsarbete, som ålagts enligt lösdrivarlagen, må enligt 9 b § frigivas i förtid, sedan hälften av den i domen bestämda tvångsarbetstiden, dock minst två månader, förflutit. Vid prövning av fråga om förtida frigivning skall särskilt beaktas den dömdes uppförande under anstaltsvistelsen och sinnesriktning vid den tid, då frigivning ifrågasattes, samt de förhållanden, i vilka han skulle komma att försättas efter frigivningen. Fråga om förtida frigivning prövas av arbetsanstaltens styrelse. Beträffande fullföljd mot styrelsens beslut gäller samma regler, som gäller för fullföljd mot beslut angående permission.

Vid förtida frigivning och vid frigivning efter tvångsarbetstidens slut skall styrelsen, där så kan ske, förordna lämplig och villig person att under två år från dagen för frigivningen bistå den frigivne och tillse, att han på lämpligaste sätt anpassas till samhället (12 §).

Om den som undergår tvångsarbete kommer i förändrade villkor, så att hans kvarhållande vid anstalten icke vidare är av nöden, äger länsstyrelsen i det län, där arbetsanstalten är belägen, förordna att han skall frigivas från anstalten (13 §).

I stad med poliskammare, där stadsfiskal icke är ledamot i egenskap av polismästare eller eljest, utövar poliskammaren i fråga om lösdrivares behandling den myndighet, som enligt lösdrivarlagen tillkommer länsstyrelsen. Poliskammaren må dock ej pröva talan mot anstaltsstyrelsens beslut rörande permission och förtida frigivning eller förordna om frigivning på grund av förändrade villkor (16 §).

Lösdrivarlagen har efter sista kriget varit sparsamt i bruk. År 1945 dömdes till tvångsarbete enligt lösdrivarlagen 45 män och 11 kvinnor. Under de följande åren var motsvarande siffror år 1946 22 respektive 15, år 1947 18 respektive 6, år 1948 32 respektive 23, år 1949 48 respektive 20 samt år 1950 23 respektive 17. I början av år 1951 utsändes från inrikesdepartementet en promemoria med anvisningar rörande tillämpningen av lösdrivarlagen, enligt vilken lagen skulle tillämpas med urskiljning och restriktivitet. Promemorians innehåll beröres närmare i det följande. I anledning av promemorian minskade kraftigt antalet till tvångsarbete dömda personer. Detta utgjorde sålunda år 1951 5 män och 2 kvinnor, år 1952 5 män och 3 kvinnor samt år 1953 1 man och 7 kvinnor. Därefter har emellertid en viss ökad tillämpning gjort sig märkbar. Under år 1954 dömdes sålunda 2 män och 12 kvinnor till tvångsarbete, under år 1955 8 män och 25 kvinnor, under år 1956 16 män och 26 kvinnor, under år 1957 11 män och 15 kvinnor samt under år 1958 16 män och 17 kvinnor.

Samma utveckling kan iakttagas beträffande antalet ingripanden enligt lösdrivarlagen i Stockholm och Göteborg. I Stockholm utgjorde detta antal under åren 1947—1950 respektive 478, 626, 643 och 499 samt i Göteborg 140, 213, 334 och 182. Under åren 1951—1954 minskade antalet i Stockholm till 200, 245, 171 och 255 samt i Göteborg till 61, 71, 46 och 84 under respektive år. Under åren 1955—1957 kan åtminstone beträffande Göteborg förmärkas en ökning. Antalet ingripanden utgjorde då i Stockholm respektive år 249, 242 och 177 samt i Göteborg 152, 213 och 243. I Malmö är tendensen ej lika klar. Där anhölls för lösdriveri åren 1947—1950 110, 124, 83 resp. 83 personer. Under åren 1951—1954 gjordes 88, 63, 108 och 89 anhållanden under respektive år. Åren 1955—1957 var motsvarande antal 121, 50 och 71. Polisen i Malmö har i anledning av dessa siffror framhållit, att lösdrivarlagen sedan över 25 år tillbaka i Malmö tillämpats med stor urskiljning.

Frågan om revision av lösdrivarlagen har varit aktuell under lång tid. Sedan år 1922 har flera förslag till ny lagstiftning angående lösdriveri framställts. År 1949 framlade 1948 års lösdriveriutredning betänkande med förslag om upphävande av lösdrivarlagen. Utredningen ansåg, att åtskilliga av lösdrivarna kunde omhändertagas inom andra vårdformer — sinnessjuk-, sinnesslö-, alkoholist- och fattigvård samt straffrättslig eftervård. Beträffande ett restklientel, som icke föll under dessa vårdformer, föreslog utredningen ökade möjligheter till ingripande i bl. a. straffrättslig väg. Vidare måste enligt utredningen för att lösdrivarlagen skulle kunna upphävas en tillfredsställande form för vård av psykopater tillskapas.

Lösdriveriutredningens förslag ledde icke till lösning av frågan om lösdrivarlagens upphävande. Vid remissbehandlingen av förslaget uttalade åtskilliga hörda myndigheter och organisationer, att lagen borde upphävas utan att ersättas av annan speciallagstiftning, medan å andra sidan flera remissinstanser framhöll, att samhället icke kunde undvara en lagstiftning

av lösdrivarlagens karaktär. I proposition till 1950 års riksdag (nr 90/1950) med förslag till vissa ändringar i lösdrivarlagen framhöll vederbörande departementschef, att han delade utredningens mening, att en speciallagstiftning av lösdrivarlagens natur icke bör finnas, men han kunde icke i alla delar ansluta sig till de förslag om lagändringar vid sidan därav som lösdriveriutredningen förordat. Han befarade, att ett icke obetydligt restklientel skulle uppstå, om lagen upphävdes utan att nämnda lagändringar vidtoges, och ansåg sig därför icke kunna föreslå, att lagen omedelbart upphävdes. Han framhöll emellertid, att han vore av den bestämda meningen att lagen borde upphävas, så fort omständigheterna det medgäve. Andra lagutskottet (utlåtande nr 49/1950) delade departementschefens farhågor angående restklientelet, om lagen upphävdes utan att föreslagna lagändringar genomfördes. Utskottet anförde vidare, att det icke blivit övertygat om att samhället kunde undvara en lagstiftning, som lämnade möjlighet — i första hand åt polisen — att ingripa och omhänderta vederbörande för att, när förutsättningar därför förelåge, hänvisa honom till socialvård eller sjukvård. Utskottet betonade emellertid, att lösdrivarlagen borde upphävas snarast möjligt.

I den förut nämnda inom inrikesdepartementet upprättade promemorian med anvisningar rörande tillämpningen av lösdrivarlagen (dagtecknad den 5 januari 1951) framhölls bl. a., att polisen borde ägna synnerlig uppmärksamhet åt frågan, om icke i stället för behandling enligt lösdrivarlagen åtgärd av annat slag kunde vidtagas. Polismyndigheterna borde i största möjliga omfattning samråda med socialvårdsorgan, enskilda hjälporganisationer och den offentliga arbetsförmedlingen. Det vore önskvärt, att envar som anhållits för lösdriveri åtminstone summariskt undersöktes av läkare, om det ej vore uppenbart, att sådan undersökning vore onödig. Vid behov borde fattigvård eller kroppssjukvård beredas. Möjligheterna till observation och vård å sinnessjukhus borde i förekommande fall utnyttjas. I vissa fall kunde det vara påkallat att vidtaga åtgärder enligt alkoholistlagen. Den som kunde övertygas om brott skulle lagföras i stället för att behandlas som lösdrivare. Om varning befundes ofrånkomlig, borde de hjälpåtgärder vidtagas, som vore möjliga för att motverka att den varnade återfölla i lösdriveri.

Sedan 1948 års lösdriveriutredning avlämnat sitt betänkande, uppdrogs åt 1947 års psykopatvårdsutredning att biträda med fortsatt utredning av vissa frågor om behandlingen av lösdrivare. Psykopatvårdsutredningen föreslog regler rörande polismyndighets möjligheter att ingripa mot lösdrivarklientelet och rörande intagande å sinnessjukhus av psykopater tillhörande detta klientel. I förstnämnda hänseende fann utredningen erforderligt att i samband med lösdrivarlagens upphävande skapa möjligheter för polismyndighet att tillfälligt omhändertaga personer tillhörande lösdrivarklientelet för undersökning rörande deras behov av vård i en eller annan form. Utredningen framlade ett förslag till lag om åtgärder för omhändertagande av

vissa vårdbehövande. Enligt lagförslaget ägde polismyndighet taga i förhör och i högst fem dagar kvarhålla den som är hemfallen åt ett så oordentligt eller lastbart levnadssätt att fara därav uppstår för allmän ordning eller säkerhet, om han med fog kan antagas vara i behov av omhändertagande från samhällets sida för vård å sinnessjukhus, alkoholistanstalt eller annan anstalt, som han ej äger lämna utan lov. Polismyndigheten skulle skyndsamt verkställa utredning angående den omhändertagnes personliga förhållanden och ägde, om det föranleddes av utredningen, förordna om överlämnande av ärende till vissa kommunala nämnder för åtgärd, varom sådan nämnd ägde föranstalta. Polismyndigheten ägde även ansöka om den omhändertagnes intagning för vård å sinnessjukhus.

Vid remissbehandlingen av psykopatvårdsutredningens förslag framhölls på flera håll, att förslaget icke möjliggjorde ingripanden mot lösdrivarklientelet i erforderlig omfattning utan att, om lösdrivarlagen upphävdes och ersattes med omhändertagandelagen, ett besvärligt restklientel skulle uppkomma, mot vilket samhället icke med stöd av lagstiftning kunde ingripa. — Utredningens förslag ledde icke till lagstiftning.

Vid 1958 års vårriksdag behandlades prostitutionsproblemet i anledning av två motioner och i anslutning därtill berördes också lösdrivarlagstiftningen. I yttrande över motionerna anförde överståthållarämbetet, att de prostituerades och sutenörernas verksamhet i Stockholm tagit sig sådana former i vissa stadsdelar, att ämbetet funnit det ofrånkomligt att från polismyndighetens sida åtgärder vidtoges på den enda praktiskt användbara grundval, som finnes vid sidan av alkoholistvårds- och ungdomsvårdsfallen, nämligen den alltjämt formellt gällande lösdrivarlagen. Den skärpta övervakning av ifrågavarande klientel, som kommit till stånd från år 1954, hade också resulterat i ett icke obetydligt ökat antal ingripanden med stöd av lösdrivarlagen. Dessa hade utan tvivel haft en gynnsam effekt. (Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 17 s. 6.)

Polisverksamhetsutredningen framhöll i yttrande, att anvisningarna i 1951 års departementspromemoria i förening med bristande personella resurser mångenstädes syntes ha medfört, att polisens övervakning och ingripande mot lösdrivarklientelet väsentligen minskades samtidigt som prostituerades, sutenörers och liknande asociala elements aktivitet ökade och deras uppträdande framför allt i de större städerna komme att utgöra ett större hot än tidigare mot allmän ordning samt allmän och enskild säkerhet. Till följd av denna utveckling, som kunde antagas ha sin grund i jämväl andra förhållanden än de nu angivna, t. ex. att socialorganens resurser ej vore tillräckligt utbyggda, hade polisen för att komma till rätta med förhållandena sett sig nödsakad att med stöd av lösdrivarlagen vidtaga flera och kraftigare åtgärder än som kunde antagas ha varit åsyftat i departementspromemorian. (Ovannämnda utlåtande s. 6.)

I remissyttrandena framhölls vidare samstämmigt, att lösdrivarlagen

vore föråldrad och ineffektiv. Allmänna beredningsutskottet, till vilket motionerna hänvisats, delade denna uppfattning och fann för egen del tiden mogen för en revision av lösdriverilagstiftningen. Starka skäl syntes utskottet tala för att den otidsenliga lösdrivarlagen, som till hela sin anda stode i dålig överensstämmelse med den moderna synen på strafflagstiftning och socialvård, borde få helt försvinna. Såvitt utskottet kunnat bedöma, måste den dock ersättas av andra möjligheter till ingripanden (utlåtande nr 17 s. 17).

Utskottet hemställde, att riksdagen i anledning av motionerna i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en utredning med uppgift att framlägga förslag till lagstiftning m. m. att ersätta den gällande lösdrivarlagen.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

I sitt betänkande »Socialpolis och kvinnlig polis» (SOU 1958: 34) har polisverksamhetsutredningen uttalat (s. 50), att behov fortfarande föreligger av en lösdrivarlagstiftning och att en sådan uppenbarligen har sitt stora värde som en samhällets sista resurs för att hålla prostitution och annat lösdriveri inom rimliga gränser.

Den lämnade redogörelsen torde visa, att lösdrivarlagen allmänt anses föråldrad och otillfredsställande. När det gäller frågan om reformering av lagstiftningen, går emellertid meningarna i sär. Medan på vissa håll den uppfattningen råder, att lösdriveriet kan i huvudsak bemästras inom befintliga — eller i viss omfattning utbyggda — sociala och medicinska vårdformer samt genom viss ökad kriminalisering av lösdriveriets yttringar, hävdas på andra håll med styrka, att en ny lösdrivarlagstiftning av generell natur erfordras vid sidan av de ingripanden, som kan göras inom barnavård, nykterhetsvård och psykisk sjukvård.

De försök, som under lång tid gjorts att reformera lösdrivarlagstiftningen, visar med stor tydlighet, hur komplicerade här föreliggande spørsmål är. Utredningen om administrativa frihetsberövanden kan icke närmare gå in på frågan, hur spörsmålen bör lösas, då ett ställningstagande härutinnan skulle gå utöver utredningens uppdrag, som icke avser frågan om de materiella grunderna för administrativa frihetsberövanden. Vad utredningen i förevarande sammanhang främst har att beakta synes vara den enskildes rättssäkerhet vid de administrativa ingripanden mot lösdrivarklientelet — främst avseende frihetsförlust — som kan göras enligt gällande lag eller enligt den reformerade lagstiftning, som kan vara att vänta inom ifrågasvarande område. Utredningen utgår därvid ifrån att spörsmålet om åtgärder mot lösdrivarklientelet icke kan lösas enbart genom kriminalisering av lösdriveriet. Vad som i detta hänseende förekommit under det tidigare reformarbetet visar enligt utredningens mening, att man har anledning räkna med att ingripanden mot lösdrivare också i framtiden kommer att kunna ske i administrativ väg. Det är givetvis icke möjligt att nu avgöra, hur sådana

ingripanden kommer att närmare utformas, och utredningen utgår därför vid sin diskussion av rättssäkerhetsfrågorna från lösdrivarlagens nuvarande bestämmelser.

De frihetsberövanden, som förekommer enligt lösdrivarlagen, är anhållande, häktning och ådömande av tvångsarbete. Anhållande beslutas av polisman och häktning av stadsfiskal eller landsfiskal, medan tvångsarbete ådömes av länsstyrelse eller poliskammare. Prövningen i högre instans är anförtrodd hovrätt och högsta domstolen. Vid sidan av dessa frihetsberövanden förekommer såsom en i lag reglerad åtgärd mot lösdrivare den offentliga varningen, vilken i regel beslutas av stadsfiskal eller landsfiskal och alltid skall underställas länsstyrelsens eller poliskammarens prövning.

Av nu nämnda åtgärder är *ådomande av tvångsarbete* den för lösdrivaren mest ingripande. I första hand bör därför upptagas frågan om ökade garantier för den enskildes rättssäkerhet i samband med denna åtgärd.

Det synes utredningen, att socialdomstol skulle vara väl lämpad att i första instans handlägga frågor rörande ådömande av tvångsarbete. Sådana frågor äger i många fall beröringspunkter med de spörsmål angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare å allmän vårdanstalt, omhändertagande av barn och ungdom för skyddsuppfostran samt intagning av försumliga försörjare i arbetshem som domstolen enligt utredningens förslag har att taga befattning med. Detta förhållande medför också enligt utredningens mening, att socialdomstol är bättre lämpad än allmän domstol att handlägga mål angående frihetsberövande åtgärder mot lösdrivarklientelet. Genom att prövningen förlägges till socialdomstol kommer handläggningen att ske med tillämpning av den i förslaget till SdL upptagna utbyggda handläggningsordningen.

Som regel är det polismyndigheten, som tager initiativ till ingripande mot lösdrivare och därvid ombesörjer den utredning, som befinnes erforderlig. Utredningen torde ofta vara tämligen omfattande. I enlighet med de önskemål, som framkommit under det tidigare reformarbetet, bör myndigheten under utredningen taga kontakt med socialvårdande organ, såsom barnavårdsnämnd, nykterhetsnämnd och socialnämnd samt uppehålla ett intimt samarbete med dessa. Ofta lärer i utredningen böra ingå läkarundersökning. Det är givetvis önskvärt, att myndigheten under utredningen träder i personlig kontakt med den, mot vilken ingripande är i fråga. Så torde också för närvarande regelbundet ske.

Enligt lösdrivarlagen anhängiggöres mål om ådömande av tvångsarbete genom att lösdrivaren häktas och sändes till länsstyrelsen i länet. Något yrkande om ådömande av tvångsarbete framställes icke, och den myndighet, som verkställt häktningen, är icke part vid handläggningen inför länsstyrelsen. I den allmänna motiveringen har utredningen anfört de skäl, som talar för att handläggningen inför socialdomstol bör ske under medverkan av

två mot varandra stående parter. Dessa skäl gäller med ökad styrka i mål angående ådömande av tvångsarbete, där ingripandet står närmare ingripande i straffrättslig väg än fallet är med övriga här aktuella frihetsberövanden. Vid handläggningen inför socialdomstol av sådana mål bör därför det allmännas talan föras av särskild part.

För närvarande åligger det stadsfiskal eller landsfiskal att hålla förhör med anhållen lösdrivare och att, om skäl därtill föreligger, meddela den anhållne varning. Samma myndighet har också att meddela beslut om häktning. Det är emellertid polismyndigheten, som verkställer den erforderliga utredningen och som främst kommer i närmare kontakt med lösdrivaren. Det synes därför ur olika synpunkter lämpligt, att polismyndigheten även får verkställa förhöret samt taga ställning till frågorna om varning och häktning. I praktiken är detta redan nu fallet på många håll, och några nämnvärda olägenheter torde icke uppstå, om en sådan ordning genomföres över hela landet. Öppnas i enlighet med vad utredningen i det följande förordar möjlighet till prövning vid socialdomstol av frågor om varning och häktning, torde ur rättssäkerhetssynpunkt några invändningar icke kunna göras mot att polismyndighet anförtros handläggningen av ärenden rörande förhör, varning och häktning. Om så sker, synes det lämpligt, att polismyndigheten även får till uppgift att föra det allmännas talan vid handläggningen inför socialdomstol av mål om tvångsarbete. Myndigheten bör hos domstolen göra ansökan om ådömande av tvångsarbete och vid ansökningen föga den utredning som åberopas. Behörig att göra ansökan bör vara myndigheten i den ort, där den som ansökningen avser vistas, även om vistelsen är av tillfällig natur.

För handläggning vid socialdomstol av mål angående ådömande av tvångsarbete bör reglerna i SdL gälla. Ansökningen bör delgivas den enskilde parten, vilken bör beredas tillfälle att avge förklaring. Ofta torde förklaringen i dessa mål kunna avges i samband med muntlig förhandling. Därest så finnes erforderligt, bör domstolen äga besluta om komplettering av utredningen. Om läkarundersökning ej skett, torde domstolen som regel böra förordna därom. 46 § sinnessjuklagen medger möjlighet till en omfattande sinnesundersökning, om anledning föreligger till antagande, att lösdrivaren är sinnessjuk. I många fall torde det dock vara tillräckligt med läkarundersökning av enklare beskaffenhet.

I mål som här avses föreligger ett särskilt behov av biträde åt den enskilde parten. Det måste vara värdefullt ej blott att han äger själv utse biträde utan även att enligt reglerna i SdL offentligt biträde kan förordnas för honom. Behovet av offentligt biträde torde i dessa mål — särskilt då parten är tillfälligt omhändertagen — vara större än inom åtskilliga andra områden av socialdomstols behörighet.

För närvarande gäller, att länsstyrelsen alltid skall hålla förhör i mål angående ådömande av tvångsarbete. Enligt 21 § SdL skall förhandling

anordnas, om det med hänsyn till sakens beskaffenhet eller eljest finnes erforderligt, samt — om ej särskilda skäl är däremot — om part påkallat förhandling. Vid förhandlingen skall enskild part höras personligen, om ej hans hörande kan antagas sakna betydelse för utredningen. Formellt innebär väl detta ett försvagande av den enskilde partens ställning, i det att hans rätt att bli personligen hörd inför den beslutande myndigheten icke är obligatorisk såsom enligt gällande lag. Om lösdrivaren, som för närvarande är fallet, alltid är häktad i mål angående ådömande av tvångsarbete, är en föreskrift om obligatoriskt förhör naturlig. Detta är ej i samma grad fallet om, såsom utredningen föreslår, möjligheter finnes att låta lösdrivaren vistas på fri fot under målets handläggning. Vidare må framhållas, att det icke synes böra förekomma, att socialdomstolen dömer till tvångsarbete utan att förhandling hållits, där sådan påkallats av den enskilde parten.

För utredningen i mål angående ådömande av tvångsarbete torde ej sällan bli av betydelse, att möjlighet finnes att vid socialdomstolen höra vittnen på ed.

I mål som här avses bör socialdomstolen alltid pröva, om icke den enskilde parten bör omhändertagas på annat sätt än genom tvångsarbete. Särskilt kan här ifrågakomma omhändertagande inom nykterhetsvården eller den psykiska sjukvården. Genom att domstolen även handlägger frågor om tvångsintagning av alkoholmissbrukare å allmän vårdanstalt, har den särskilda förutsättningar att pröva, om en lösdrivare bör omhändertagas enligt NvL i stället för jämlikt lösdrivarlagen. Då enligt utredningens förslag domstolen är bunden av det i målet framställda yrkandet, kan visserligen domstolen icke förordna om tvångsintagning å allmän vårdanstalt i sådant fall, där yrkandet avser ådömande av tvångsarbete, men i ett senare mål kan givetvis domstolen få att pröva frågan om åtgärd enligt NvL. Det må anmärkas, att det för sådant fall måste anses vara av värde, att prövningen är anförtrodd samma organ. Det är givetvis icke otänkbart, att i samma mål framställes alternativa yrkanden om ådömande av tvångsarbete och om tvångsintagning å allmän vårdanstalt, där sådant fall är för handen, att sökanden är behörig att göra ansökan även i sistnämnda hänseende. Naturligtvis kan också förekomma, att sökanden och nykterhetsnämnden samråder och att den sistnämnda gör ansökan om tvångsintagning å allmän vårdanstalt. Skulle vård å mentalsjukhus visa sig erforderlig, torde sådan vård böra åvägabringas genom ansökan om intagning å sådant sjukhus enligt 2 kap. sinnessjuklagen. Sådan ansökan kan göras bl. a. av polismyndigheten.

För närvarande gäller, att lösdrivaren alltid är häktad, då målet angående ådömande av tvångsarbete anhängiggöres vid länsstyrelsen. I de flesta fall torde också vara erforderligt, att den sökande myndigheten beslutar om tillfälligt omhändertagande av det klientel, varom här är fråga. I en del fall torde dock behov av sådant omhändertagande ej föreligga. Den obliga-

toriska häktningen bör därför ej bibehållas i ett moderniserat förfarande. Häktning bör kunna ske, även efter det ansökan gjorts om ådömande av tvångsarbete. Meddelas förordnande härom, innan ansökan gjorts om ådömande av tvångsarbete, skall sådan ansökan göras utan uppskov. Det är givetvis möjligt att ersätta begreppet häktning med tillfälligt omhändertagande. Utredningen har dock ej ansett sig böra framlägga något förslag i detta hänseende.

De i SdL föreslagna reglerna innebär att, sedan ansökan om ådömande av tvångsarbete inkommit till socialdomstolen, frågan om beslutat tillfälligt omhändertagande skall bestå snabbt kommer att prövas av denna. Enligt 32 § skall domstolen utan särskilt yrkande pröva omhändertagandets bestånd, vilken prövning enligt 38 § skall ske inom fyra dagar. Domstolen äger alltså att innan målet avgöres förordna, att av sökande myndighet beslutat omhändertagande skall upphöra. Den som dömts till tvångsarbete må — såsom ock för närvarande gäller — kunna vistas å fri fot, till dess domstolens beslut vunnit laga kraft. Om lösdrivaren är häktad, bör det åligga domstolen att i beslut om tvångsarbete pröva, huruvida häktningen skall bestå. Domstolen bör ock äga att i beslutet förordna om häktning av lösdrivare, som vistas på fri fot. Med hänsyn till lösdrivarklienteletts sammansättning får antagas, att de fall kommer att bli tämligen fåtaliga, då den som dömts till tvångsarbete kan vistas å fri fot.

Den som ådömts tvångsarbete äger över utslaget anföra besvär hos hovrätt. Över hovrättens beslut fullföljes talan till högsta domstolen. Denna ordning för fullföljden har gällt sedan år 1948. Tidigare skedde fullföljd av talan mot länsstyrelsens utslag omedelbart till högsta domstolen. Gällande ordning för fullföljden innebär den fördelen framför fullföljd i administrativ väg, att möjlighet finnes till muntlig förhandling i fullföljdsinstanserna, varjämte prövning kan ske i två instanser i stället för en. Nämnda förhållande talar för bibehållande av den i lösdrivarlagen stadgade fullföljdsordningen. Emellertid synes vara av väsentligt värde, att enhetliga regler gäller för talan mot socialdomstols beslut. Utredningen har i det föregående utgått ifrån att besvär över domstolens beslut i nykterhetsvårdsmål, barnavårdsmål och mål mot försumliga försörjare skall prövas av regeringsrätten. Nämnda förhållande gör det önskvärt, att även besvär över beslut i mål angående tvångsarbete prövas i samma ordning. Härför talar starkt även det förhållandet, att de frågor som uppkommer i dessa mål i åtskilliga fall äger beröringspunkter med spörsmål, som föreligger särskilt i nykterhetsvårds- och barnavårdsmål, varför målen även i högre instans bör bedömas av samma organ. Det är också av värde, att mål mot samme person angående ådömande av tvångsarbete och vidtagande av annan åtgärd, som handlagts gemensamt vid socialdomstolen, kan handläggas gemensamt även i högre instans, varigenom valmöjligheten mellan de olika åtgärderna kan bibehållas. Det är givetvis också möjligt, att ordningen för handläggning i

regeringsrätten av socialvårdsmål kan komma att ändras och att i framtiden här kan komma att införas någon form av muntligt förfarande. Utredningen anser med hänsyn till det anförda, att talan mot socialdomstolens beslut i mål angående ådömande av tvångsarbete bör prövas i regeringsrätten i stället för i hovrätt och högsta domstolen.

Varaktigheten av *anhållande* enligt lösdrivarlagen är icke närmare reglerad. I lagen angives endast, att den anhållne ofördröjligen skall inställas till förhör inför stadsfiskal eller landsfiskal. I praxis synes tiden för anhållandet i allmänhet sträcka sig över en natt. I särskilda fall kan dock anhållningstiden bli längre. Ur rättssäkerhetssynpunkt torde böra krävas, att i lagen uttryckligen angives en viss längsta tid, under vilken anhållande får bestå. I allmänhet synes — om häktning ej ifrågakommer — frigivning av den anhållne böra ske dagen efter anhållandet, men där särskilda skäl föreligger, bör tiden för anhållandet kunna utsträckas ytterligare högst fyra dagar.

Den offentliga varningen enligt lösdrivarlagen är intet frihetsberövande. Varningen ingår dock i lagens system av åtgärder mot lösdrivare såtillvida som den är en absolut förutsättning för ådömande av tvångsarbete, därest lösdrivaren ej förut inom viss tid undergått sådan behandling. Varningen står därför i nära samband med övriga ingripanden. Med hänsyn härtill synes även varningen böra prövas av socialdomstol. Behov synes dock icke föreligga att bibehålla den nuvarande obligatoriska prövningen av meddelad varning, utan den varnades intressen torde vara tillgodosedda, om tillfälle beredes honom att hos socialdomstolen anföra besvär över meddelad varning. Vid socialdomstolens handläggning av frågor angående varning torde ofta en förenklad handläggningsordning kunna tillämpas. Sålunda torde ej sällan ett skriftligt förfarande vara till fyllest.

Enligt gällande lag kan såsom tidigare nämnts även vid handläggning av fråga om varning häktning äga rum, nämligen om anhållen lösdrivare är okänd och ej uppger namn eller hemort. Detta stadgande torde numera sakna praktisk betydelse och bör därför utgå ur lagen.

Under det tidigare reformarbetet på lösdrivarlagstiftningens område har från åtskilliga håll betonats behovet av en reformerad lagstiftning. Härvid torde framför allt ha avsetts en omarbetning av lösdrivarrekvisitet och av de processuella reglerna för ingripande mot lösdrivare. Den av utredningen här förordade ordningen för handläggning av frågor om sådana ingripanden innebär en tämligen djupgående omdaning av gällande handläggningsregler. Därest förslaget genomföres, kommer moderna processuella principer att tillämpas vid handläggningen, varigenom den enskildes rättsskydd i högre grad beaktas än för närvarande är förhållandet. Det föreslagna systemet tillgodoser därför enligt utredningens mening önskemålet om en väsentlig reform av de i lösdrivarlagen upptagna processuella bestämmelserna. Det må framhållas, att systemet medför, att den befogenhet, som nu finns stad-

gad för poliskammare i vissa större städer att i fråga om behandling av lösdrivare utöva den myndighet, som eljest tillkommer länsstyrelse, kommer att upphöra och att alltså även målen från dessa städer kommer att handläggas vid socialdomstol.

Även med hänsyn till vårt lands internationella förpliktelser skulle vara av betydelse, om handläggningen av mål angående ådömande av tvångsarbete förlades till socialdomstol. Såsom i annat sammanhang (s. 73) berörts, har Sverige biträtt 1930 års tvångsarbetskonvention, enligt vilken tvångsarbete ej må avfordras en person med mindre det sker på grund av en i judiciell väg meddelad dom. Då den beslutande myndigheten enligt utredningens förslag gives sådan sammansättning, att den är att anse såsom domstol, tillgodoses härigenom de anmärkningar som av den expertkommitté, vilken har till uppgift att övervaka konventionens efterlevnad, riktats mot vår nu gällande ordning på detta område.

De utskrivningsfrågor, som uppkommer beträffande de till tvångsarbete dömda, är i viss mån av annan natur än de spörsmål av hithörande slag, som berör å anstalt omhändertagna alkoholmissbrukare, barn och försumliga försörjare. Skillnaden ligger framför allt däri, att tvångsarbete ådömes på viss tid. Såsom framgår av vad förut anförts kan den dömda beviljas permission och frigivas i förtid. I fråga om permission beslutar anstaltens styrelse eller, efter dess bemyndigande, föreståndaren för anstalten. Fråga om förtida frigivning prövas utan framställning från den dömdes sida av arbetsanstaltens styrelse och skall upptagas till prövning å sådan tid, att den dömda kan frigivas, då hälften av tvångsarbetstiden gått till ända. Om frigivning då ej sker, skall frågan ånyo prövas, så ofta det finnes påkallat, dock minst var tredje månad. Styrelsens beslut i fråga om permission och förtida frigivning kan av den dömda överklagas hos länsstyrelsen. Över länsstyrelsens beslut får talan föras hos Konungen.

Med hänsyn till den ordning, som sålunda gäller för utskrivning av tvångsarbetare, synes knappast erforderligt, att prövning av utskrivningsfrågorna skall kunna ske vid socialdomstol. Vissa skäl talar dock för att möjlighet bör beredas till villkorlig utskrivning av den som undergår tvångsarbete. Om så sker, blir skälen för prövning av utskrivningen vid socialdomstol starkare. Utredningen har dock icke ansett sig böra framlägga något förslag i nu berört hänseende.

Den utformning, som grunderna för ingripande mot lösdrivarklientelet kan komma att få i framtiden, påverkar givetvis också förfarandet vid ingripandena. Det ter sig därför ovisst, om de här uppdragna riktlinjerna för handläggning vid socialdomstol av mål angående ingripanden mot lösdrivare kommer att kunna träda i tillämpning. Utredningen har likväl velat visa, hur enligt dess mening ett förbättrat förfarande vid handläggningen av de enligt lösdrivarlagen möjliga åtgärderna skulle kunna åvägbringas genom att förlägga prövningen därav till socialdomstol. Utredningen har därför

också utarbetat ett förslag till ändringar i lagtexten. Även om lösdrivarlagen skulle komma att i en nära framtid upphävas och ersättas av lagstiftning om administrativa ingripanden av annan art, kan det vara lämpligt att hänföra även dylika ingripanden under socialdomstolarnas prövning. Också en ny lagstiftning kan komma att innebära möjligheter till såväl ingripanden av förberedande art genom polismyndighet för verkställande av viss utredning som mera långvariga frihetsberövanden i sådana fall, där varaktigt omhändertagande finnes påkallat. I dessa fall ter det sig naturligt att prövningen förläggas till socialdomstol. Det är vidare möjligt, att ett moderniserat förfarande kan upptaga regler om villkorligt omhändertagande med övervakning i sådana fall, där den vars omhändertagande är i fråga kan väntas låta sig rätta utan frihetsförlust. Det synes lämpligt, att det bedömande, som i sådant fall erfordras, verkställs av socialdomstol. Också för en lagstiftning av dylik utformning har det syntts vara av värde att uppdraga riktlinjer för handläggningen vid socialdomstol av mål angående ingripanden mot lösdrivare.

V. Ingripanden enligt lagen om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna

1954 års lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna avser enligt 1 § dels barn under skolåldern, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kan erhålla tillfredsställande vård i enskilt hem, dels andra barn under 18 år, som av sådan orsak icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, dels ock personer över 18 år, som av samma grund är ur stånd att taga vård om sig själva. Från lagens tillämpning är emellertid de undantagna, som är intagna på eller försöksutskrivna från sinnessjukhus eller staten tillhörig anstalt för psykiskt efterblivna.

För undervisning och vård av psykiskt efterblivna finnes särskolor och vårdanstalter. Särskolor kan meddela externatundervisning eller vara inrättade som internat, 5 §. Särskilda former av internat är enligt lagen *småbarnshem, skolhem och yrkeshem*. I första hand skall behovet av särskoleundervisning tillgodoses genom externatskolor eller externatplatser vid småbarnshem, skolhem och yrkeshem, när förutsättningar härför föreligger. Av vårdanstalter finnes olika former: *arbetshem* för arbetsföra efterblivna, som erhållit undervisning i särskola men är ur stånd att taga vård om sig själva, och med dem i förståndsutveckling och arbetsförmåga likställda, *ålderdomshem* för efterblivna, som vårdats eller kunnat vårdas i arbetshem men icke längre är arbetsföra, *vårdhem* för efterblivna barn, som kan antagas icke vara lämpade för särskoleundervisning eller icke kan tillgodogöra sig sådan undervisning, samt *vårdhem* för höggradigt efterblivna vuxna, som icke kan vårdas i arbetshem eller ålderdomshem för efterblivna.

Ledningen av verksamheten för undervisning och vård av psykiskt efterblivna handhaves inom varje landstingsområde av en centralstyrelse, som utses av landstinget, 6 §. En särskild delegation inom centralstyrelsen har till uppgift att i den omfattning som närmare stadgas taga befattning med ärenden om inskryning vid och utskrivning från särskola och vårdanstalt, om förlängning av skolplikten, om kvarhållande för observation samt om provisorisk intagning å vårdanstalt. Delegationen består av en av länsstyrelsen utsedd lagfaren ordförande, vilken bör vara innehavare av domarämbete samt, efter centralstyrelsens bestämmande, minst två högst fyra av styrelsen inom sig utsedda ledamöter.

Vid varje särskola och vårdanstalt skall finnas en föreståndare, 7 §. För samtliga landstingets särskolor med den därtill anknutna öppna vården skall finnas en rektor, vilken utses bland särskolornas föreståndare, och för samtliga vårdanstalter en vårdföreståndare. Vid särskola och vårdanstalt skall finnas skolläkare eller anstaltsläkare, 8 §. Därjämte skall utses en särskild centralstyrelsens läkare.

Överinseendet över den undervisning och vård, som meddelas enligt lagen, utövas av skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen med den fördelning dem emellan, som Konungen bestämmer, 9 §. För varje särskola och vårdanstalt skall en av myndigheterna vara huvudtillsynsmyndighet.

Det frihetsberövande, som kan ifrågakomma enligt 1954 års lag, utgöres av intagning i särskola och å vårdanstalt. I lagen stadgas om särskoleplikt och skyldighet att underkasta sig vård. Särskoleplikt föreligger för psykiskt efterblivna, som kan tillgodogöra sig teoretisk eller praktisk undervisning vid särskola, och avser efterblivna i 7—21 års ålder, 10 §. Föreligger synnerliga skäl, kan särskoleplikten förlängas med ytterligare högst två år. Icke särskolepliktig efterbliven skall efter fyllda 16 år vara underkastad öppen vård eller vård å vårdanstalt, 11 §. Intagning å arbetshem eller ålderdomshem för efterblivna och kvarhållande å sådant hem för vård får dock endast ske efter medgivande av den efterblivne eller, om han är underårig, av hans vårdnadshavare eller, om han är omyndigförklarad, av hans förmyndare. Beträffande omhändertagande av barn under 16 år hänvisas i detta sammanhang till BvL:s bestämmelser.

Av nu refererade stadganden framgår, att särskolepliktiga efterblivna kan mot sin vilja intagas i särskola och kvarhållas där upp till högst 23 års ålder. Vad angår intagning å vårdanstalter, kräves icke samtycke av den efterblivne, hans vårdnadshavare eller förmyndare för intagning å vårdhem för höggradigt efterblivna vuxna eller för efterblivna barn, varvid dock beträffande barn under 16 år kräves, att de omhändertagits enligt BvL. För intagning å arbetshem eller ålderdomshem för efterblivna och kvarhållande där kräves visserligen i regel medgivande av den efterblivne, men är han underårig eller omyndigförklarad, kan intagning ske mot hans vilja, om vårdnadshavaren respektive förmyndaren samtycker till intagningen.

1954 års lag innehåller åtskilliga bestämmelser, som syftar till att tillgodose den enskildes rättssäkerhet vid de frihetsberövanden, varom här är fråga. För att intagning skall få ske fordras inskrivning vid särskola eller vårdanstalt. Barn, varmed avses efterblivna under 18 år, kan anmälas till inskrivning av vårdnadshavaren, skolstyrelsen eller barnavårdsnämnden, 12 §. Beträffande efterblivna, som fyllt 18 år, kan anmälan göras av socialnämnden ävensom av förmyndaren eller vårdnadshavaren, centralstyrelsens läkare samt, såvitt angår den som är eller varit intagen i särskola, skolans föreståndare.

Anmälan om inskrivning av barn prövas av rektor efter samråd med centralstyrelsens läkare, 14 §. Rektor har därvid att besluta, huruvida barnet skall inskrivas vid särskola. Fråga om inskrivning vid vårdanstalt prövas av vårdföreståndaren och styrelsens läkare gemensamt. Under vissa omständigheter skall emellertid inskrivningsfrågan bedömas av centralstyrelsens delegation. Detta skall ske, då vårdnadshavaren ej medgivit inskrivning, ävensom beträffande inskrivning vid särskola på begäran av läkaren samt vad angår inskrivning vid vårdanstalt, då vårdföreståndaren och läkaren icke är ense om att inskrivning bör ske. Fråga om inskrivning vid vårdanstalt av den som fyllt 18 år skall prövas av delegationen även på yrkande av den, vars inskrivning begäres, ävensom, beträffande den som är över 21 år, om han själv eller hans förmyndare icke medgivit åtgärden.

Barn under 18 år kan enligt 15 § intagas i särskola för observation, innan beslut meddelas om barnets inskrivning vid särskola eller vårdanstalt. Förutsättning härför är att centralstyrelsen, rektor eller styrelsens läkare finner, att barnets psykiska utveckling bör ytterligare prövas. Senast sex månader efter intagningen skall frågan om barnets inskrivning vid särskola eller vårdanstalt prövas. Anses därvid ytterligare observation nödvändig, må barnet efter medgivande av centralstyrelsens delegation kvarhållas för observation under tid, som styrelsen bestämmer, dock högst sex månader, såvida det icke är fråga om barn under skolåldern.

Sedan inskrivning skett vid särskola, beslutas intagning av centralstyrelsen eller rektor, 17 §. Intagning skall ske å externatskola eller, om detta icke är lämpligt, i småbarnshem, skolhem eller yrkeshem. Beträffande den som är inskriven vid vårdanstalt skall i första hand öppen vård anlitas, 19 §. Kan sådan ej komma i fråga, skall den efterblivne intagas å en med hänsyn till åldern och vårdbehovets art lämplig vårdanstalt. Psykiskt efterbliven kan på framställning av vårdnadshavare, förmyndare eller — beträffande barn som omhändertagits enligt barnavårdslagen — av barnavårdsnämnden provisoriskt intagas å vårdanstalt i avbidan på beslut om inskrivning vid sådan anstalt. Beträffande dylik intagning äger bestämmelserna om intagning i särskola för observation motsvarande tillämpning. Beslut om intagning å vårdanstalt meddelas av centralstyrelsen eller av vårdföreståndaren i samråd med styrelsens läkare eller anstaltsläkaren. Centralstyrelsens be-

fattning med frågor om provisorisk intagning å vårdanstalt utövas såsom förut nämnts av styrelsens delegation.

Utskrivning från särskola eller vårdanstalt sker i form av försöksutskrivning eller slutlig utskrivning. Sådan utskrivning kan påkallas av den inskrivne själv, om han fyllt 16 år, samt av hans förmyndare eller vårdnadshavare eller av centralstyrelsens läkare, 21 §. Prövning av utskrivningsfrågan kan ock verkställas utan framställning och skall ske minst en gång årligen beträffande i särskola intagen, som fyllt 16 år. Prövning är obligatorisk beträffande i skolhem eller yrkeshem intagen, då denne uppnått 18 års ålder. Beslut om slutlig utskrivning från särskola meddelas av rektor efter skolläkarens hörande och beslut om slutlig utskrivning från vårdanstalt av vårdföreståndaren och anstaltsläkaren i samråd. I vissa fall skall dock utskrivningsfrågan prövas av centralstyrelsens delegation. Detta skall ske dels i ovannämnda fall av obligatorisk prövning, dels ock då det yrkas av inskrivnen som fyllt 16 år eller hans förmyndare eller vårdnadshavare eller av rektor, föreståndare eller läkare vid särskolan eller vårdanstalten, vårdföreståndaren eller centralstyrelsens läkare. Ändå att dylikt yrkande ej gjorts äger delegationen upptaga utskrivningsfråga till prövning, därest den beträffande viss intagen förbehållit sig detta eller den eljest finner särskilda skäl påkalla omprövning av sådan fråga.

Särskilda bestämmelser finnes i 1954 års lag om besvär, 23 §. Beslut rörande inskrivning eller intagning vid särskola eller vårdanstalt, utskrivning från sådan skola eller anstalt eller rörande överflyttning från en skola eller anstalt till annan ävensom beslut rörande den öppna vården kan överklagas hos vederbörande huvudtillsynsmyndighet. Klagan är ej inskränkt till viss tid. Talan mot beslut, varigenom inskrivning vägrats, må fullföljas, förutom av den saken rör, av skolstyrelsen, barnavårdsnämnden eller socialnämnden. Över huvudtillsynsmyndighetens beslut må klagan föras, om myndigheten förklarar, att någon skall inskrivas vid särskola eller vårdanstalt eller intagas å vårdhem eller lämnat framställning om slutlig utskrivning utan bifall. Talan föres hos Konungen genom besvär, vilka prövas i regeringsrätten.

Utredningen har från centralstyrelserna inhämtat vissa uppgifter rörande tillämpningen av 1954 års lag under åren 1958 och 1959, avseende huvudsakligen sådana åtgärder, som vidtagits av centralstyrelsens delegation. Av uppgifterna framgår följande. (De nedan lämnade sifferuppgifterna avser hela riket. Praxis vid tillämpning av lagen synes ha varit ojämn såväl med avseende å de olika centralstyrelserna som beträffande olika år. Uppgifterna ger dock en allmän uppfattning om frekvensen av de ärenden, som kan komma i fråga.)

Beslut om förlängning av särskoleplikten har meddelats under år 1958 i 82 fall och under år 1959 i 133 fall. Fråga om inskrivning av barn vid särskola har prövats av centralstyrelsens delegation år 1958 i 54 fall och år 1959

i 17 fall samt fråga om inskrivning av barn vid vårdanstalt år 1958 i 38 fall och år 1959 i 2 fall. Beträffande inskrivning vid vårdanstalt av den som fyllt 18 år har delegation verkställt prövning år 1958 i 30 fall och år 1959 i 6 fall. Av nu nämnda fall, i vilka centralstyrelsens delegation prövat inskrivningsfråga, har, såvitt framgått av tillgängliga uppgifter, i 10 fall år 1958 och 12 fall år 1959 vårdnadshavaren, förmyndaren eller den, om vars inskrivning varit fråga, motsatt sig inskrivning. Beslut om intagning å särskola för observation har meddelats år 1958 i 152 fall och år 1959 i 148 fall samt beslut om kvarhållande för observation år 1958 i 9 fall och år 1959 i 23 fall. Provisorisk intagning å vårdanstalt har beslutats år 1958 i 14 fall och år 1959 i 17 fall. Den obligatoriska prövningen av utskrivningsfråga beträffande i skolhem eller yrkeshem intagen, som uppnått 18 års ålder, har verkställts år 1958 i 180 fall och år 1959 i 118 fall. På yrkande av inskriven, som fyllt 16 år, hans förmyndare eller vårdnadshavare har utskrivningsfråga prövats av centralstyrelsens delegation år 1958 i 48 fall och år 1959 i 39 fall. På yrkande av rektor, föreståndare eller läkare vid särskolan eller vårdanstalten, vårdföreståndaren eller centralstyrelsens läkare har sådan prövning ägt rum år 1958 i 91 fall och år 1959 i 84 fall. Slutligen har centralstyrelsens delegation prövat utskrivningsfråga ändå att yrkande ej gjorts i 6 fall år 1958 och i 9 fall år 1959.

Från skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen har upplysts, att dessa huvudtillsynsmyndigheter handlägger endast ett fåtal besvärärenden om året enligt 1954 års lag.

Den nu refererade lagstiftningen är av tämligen sent datum. Vid dess tillkomst beaktades särskilt, att vid ingripandena i den enskildes frihet tillräckliga garantier för dennes rättssäkerhet borde föreligga. Detta kommer till synes bl. a. i stadgandena om centralstyrelsens delegation och dess befattning med ärenden angående inskrivning och utskrivning. Att regleringen på detta område är ny bör dock ej medföra, att utredningen om administrativa frihetsberövanden avstår från att upptaga frågan om ytterligare garantier för den enskildes rättssäkerhet får anses påkallade.

I det betänkande, som avgavs av 1951 års sinnesslövarsutredning och som låg till grund för lagförslaget, hade förordats, att uppgiften att pröva tveksamma eller kontroversiella in- och utskrivningsfrågor skulle anförtros åt särskilda nämnder, kallade anstaltsnämnder, som i princip skulle inrättas i varje landstingsområde. Nämnden skulle ha en lagfaren ordförande och två lekmän som ledamöter, varjämte centralstyrelsens läkare samt rektor eller vårdföreståndare skulle ingå i nämnden vid handläggningen av dessa ärenden. Enligt förslaget skulle anstaltsnämnden även svara för den lokala tillsynen över särskolor och vårdanstalter. Under remissbehandlingen yppades emellertid delade meningar rörande lämpligheten av förslaget i denna del.

Departementschefen framhöll i denna fråga (prop. 26/1954 s. 81 ff), att

rätten att tvångsvis intaga och kvarhålla efterblivna på särskolor och vårdanstalter i propositionen inskränktes till de skolpliktiga och höggradigt efterblivna vuxna och att det således vore ett ganska begränsat område, för vilket en kvalificerad prövning finge anses erforderlig. Att under sådana förhållanden inrätta ett särskilt organ härför kunde enligt hans mening icke komma i fråga. Det skulle dessutom föregripa utredningen om förbättrat förfarande vid administrativa frihetsberövanden, vilken eventuellt kunde leda till en mera enhetlig reglering av dessa åtgärder. I stället borde uppgiften anförtros antingen åt något redan befintligt organ eller åt landstingets centralstyrelse, eventuellt förstärkt med erforderlig sakkunskap. I organet borde ingå lekmän och, särskilt för att tillgodose rättssäkerhetssynpunkten, en erfaren jurist, om möjligt en domare.

Under remissbehandlingen hade länsstyrelserna förts fram som lämpliga organ för handläggningen av dessa ärenden. Departementschefen fann sig emellertid icke kunna tillstyrka detta förslag, då en sådan ordning med hänsyn till de uppställda kraven på organets sammansättning skulle innebära, att lekmän och vissa sakkunniga skulle ingå i länsstyrelsen, något som uppenbarligen icke borde genomföras för en förhållandevis så begränsad uppgift som denna.

Departementschefen framhöll vidare, att en ordning, varigenom uppgifterna lades på en särskild delegation inom centralstyrelsen, hade de fördelar, som onekligen vore förenade med att landstingets egen styrelse beslutade också i dessa ärenden. Särskilt framhölls den erfarenhet av olika sociala frågor i allmänhet och sinnesslövärdens i synnerhet, som borde ha samlats i de dåvarande styrelserna och väl komme att överföras till de nya, samt vidare på det ökade intresse för en god anstaltsorganisation och vårdstandard, som borde följa av att ledamöterna i in- och utskrivningsärenden finge kontakt med de efterblivnas konkreta, personliga problem.

När utredningen nu för handläggningen av frågor rörande administrativa frihetsberövanden föreslår inrättandet av en socialdomstol med en lagfaren ordförande och lekmän såsom ledamöter, tillskapas härigenom ett organ, som i huvudsak motsvarar de krav, som i propositionen uppställdes på det beslutande organet. Det är då naturligt att närmare överväga, huruvida icke in- och utskrivningsfrågor, som avses i 1954 års lag, bör i stället för av centralstyrelsens delegation prövas av socialdomstolen.

Till grund för prövningen av in- och utskrivningsfrågor enligt 1954 års lag ligger alltid ett medicinskt bedömande. Härutöver erfordras emellertid även överväganden av annan art. Sålunda skall prövas, huruvida den saken rör på grund av allmän psykisk efterblivenhet antingen icke kan erhålla tillfredsställande vård i enskilt hem eller icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning eller är ur stånd att taga vård om sig själv. Vid överväganden i dessa hänseenden är erfarenhet från bedömningen av sociala frågor av stort värde. Socialdomstolen kommer att i

betydande omfattning besitta sådan erfarenhet och får inom andra områden att bedöma spörsmål, som i viss mån är likartade med dem som föreligger beträffande de psykiskt efterblivna. Domstolen saknar visserligen särskild medicinsk sakkunskap, men behovet härav bör kunna tillgodoses genom att centralstyrelsens läkare är närvarande vid förhandlingarna, liksom skyldighet nu föreligger för honom att närvara vid delegationens sammanträden. Ej heller inom delegationen finnes för övrigt speciell medicinsk sakkunskap företrädd. Delegationen tillkom för att tillgodose den enskildes rättssäkerhet vid åtgärder mot denne av ingripande natur, och den får också anses väl fylla de krav, som i detta hänseende ställas på den. Emellertid erbjuder den för socialdomstol föreslagna handläggningsordningen den enskilde åtskilliga fördelar såsom muntlig handläggning, möjlighet att erhålla hjälp av offentligt biträde och möjlighet till utredning inför domstolen genom bl. a. hörande av vittnen på ed. Att även de som beröres av omhändertaganden enligt 1954 års lag får tillgång till ett på sådant sätt gestaltat förfarande är givetvis ur rättssäkerhetssynpunkt av värde. Också för domstolens övriga verksamhet är det av betydelse, att den kan förvärva erfarenheter från ett flertal hithörande områden.

Flera skäl talar alltså för att de frågor rörande framför allt inskrivning vid och utskrivning från särskola och vårdanstalt, som enligt 1954 års lag skall prövas av centralstyrelsens delegation, i stället förläggas under socialdomstols prövning. Som framgår av den förut lämnade redogörelsen för tillämpningen i vissa delar av 1954 års lag, torde en sådan ordning icke innebära någon större ökning av socialdomstolarnas arbetsbörda.

Såsom nämnts ansågs vid lagens tillkomst av värde, att ledamöter i centralstyrelsen genom att delta i prövningen av in- och utskrivningsärenden skulle få kontakt med de efterblivnas konkreta, personliga problem. Även om prövningen skulle förläggas till socialdomstol, kan möjlighet beredas till fortsatt kontakt i nu berörda avseenden genom att ledamöter i centralstyrelsen kan ifrågakomma såsom bisittare i domstolen och delta i handläggningen av de frågor beträffande psykiskt efterblivna, som skulle komma att falla under domstolens prövning.

De frågor, vid vars handläggning gällande lag särskilt tillgodosett rättssäkerhetsintresset, är såsom förut berörts frågor om inskrivning vid och utskrivning från särskola och vårdanstalt, om förlängning av skolplikten, om kvarhållande för observation samt om provisorisk intagning å vårdanstalt, allt i den mån centralstyrelsen skall taga befattning därmed. Utredningen föreslår, att dessa frågor skall kunna prövas vid socialdomstol.

Vad angår frågor om inskrivning gäller nu enligt 14 §, att dessa prövas av rektor eller av centralstyrelsens läkare och vårdföreståndaren i förening men att de under närmare angivna förutsättningar skall hänskjutas till centralstyrelsens delegation. Över beslut i inskrivningsfråga, som meddelats av nu nämnda myndigheter, föres talan hos vederbörande huvudtillsynsmyndighet.

Utredningen föreslår, att prövningen av inskrivningsfrågor i första hand anförtros rektor respektive vårdföreståndaren efter samråd med centralstyrelsens läkare. I sådana fall, som i huvudsak motsvarar dem, där hänskjutande till delegationen nu skall ske, bör socialdomstolens prövning ernås genom underställning av rektors eller vårdföreståndarens beslut. Detta innebär även den ändringen i förhållande till gällande rätt, att vårdföreståndaren ensam tillägges beslutanderätt, medan läkaren får en rådgivande ställning. Ordningen med underställning kräver nämligen ett uttryckligt beslut. Några olägenheter synes icke böra befaras av den föreslagna ändringen, då läkaren tillagts befogenhet att begära underställning till socialdomstolen.

Beträffande inskrivning vid vårdanstalt av den som fyllt 18 år föreslår utredningen icke, att underställning skall ske på yrkande av den, vars inskrivning begäres, då utredningen ansett tillräckligt, att denne enligt den föreslagna lydelsen av 23 § äger hos socialdomstolen besvära sig över inskrivningsbeslutet.

I de fall, då centralstyrelsens läkare äger begära, att beslut i inskrivningsfråga skall underställas socialdomstolens prövning, bör läkaren inom viss tid — lämpligen en vecka — underrättas om beslutet. Läkaren bör därefter angiva, om han godkänner beslutet eller om han påkallar underställning. Skall underställning äga rum, bör den ske inom viss tid, förslagsvis inom 14 dagar från beslutets meddelande. Bestämmelser i nu nämnda hänseenden bör upptagas i tillämpningsföreskrifterna.

Såsom förut nämnts prövas nu besvär över rektors eller läkarens och vårdföreståndarens beslut angående inskrivning av vederbörande huvudtillsynsmyndighet. Då sådan myndighet icke bör pröva socialdomstols beslut, skulle ett bibehållande av nämnda besvärsordning innebära, att myndigheten skulle få att pröva endast vissa inskrivningsfrågor, medan de övriga och förmodligen de viktigaste prövades i annan ordning. En sådan uppdelning måste emellertid anses olämplig, och utredningen föreslår därför, att besvär i de inskrivningsfrågor, som icke skall underställas, även bör prövas av socialdomstol. Någon nämnvärd ökning av domstolens arbetsbörda torde icke härigenom behöva befaras.

Beslut om slutlig utskrivning från särskola meddelas av rektor och från vårdanstalt av vårdföreståndaren och anstaltsläkaren i samråd. Den obligatoriska prövningen beträffande i skolhem eller yrkeshem intagen, då denne uppnått 18 års ålder, skall dock verkställas av delegationen, liksom även annan utskrivningsfråga kan på särskilt yrkande hänskjutas till delegationen. Då det icke synes lämpligt, att socialdomstolen såsom första instans bedömer en utskrivningsfråga, bör något hänskjutande till domstolens prövning icke kunna ske. Behörighet att besluta i fråga om slutlig utskrivning från särskola bör i första hand tillkomma rektor, och detta bör gälla även den ovan nämnda obligatoriska prövningen. Beslut om slutlig utskrivning

från vårdanstalt bör meddelas av vårdföreståndaren, dock med skyldighet för honom att samråda med anstaltsläkaren.

Inom förut behandlade områden, där prövning vid socialdomstol av utskrivningsfråga förordats, har föreslagits, att frågan bringas under domstolens prövning genom besvär. Då det synes mindre lämpligt att beträffande utskrivningsbeslut föreskriva underställning, bör även på nu ifrågavarande område frågor om utskrivning genom besvär föras under socialdomstolens prövning. Liksom beträffande inskrivning är det givetvis i fråga om utskrivning önskvärt, att någon uppdelning av behörigheten att pröva besvär på socialdomstol och huvudtillsynsmyndighet icke kommer till stånd. Utredningen föreslår därför, att i samtliga utskrivningsfrågor besvär skall kunna föras hos socialdomstolen. Förutom av den saken rör bör besvär kunna anföras av föreståndare och läkare vid särskolan eller vårdanstalten och av centralstyrelsens läkare, vilka personer nu äger befogenhet att påyrka hänskjutande av utskrivningsfråga till delegationens prövning. I fråga om försöksutskrivning bör även rektor och vårdföreståndare kunna anföra besvär.

Beträffande prövning vid socialdomstol av frågor om förlängning av särskoleplikten efter 21 års ålder föreslår utredningen, att det skall ankomma på rektor att hos domstolen göra ansökan härom.

Intagning av barn å särskola för observation kan pågå i sex månader. Observationstiden kan efter beslut av centralstyrelsens delegation förlängas med i allmänhet högst sex månader. Över beslut angående intagning och kvarhållande för observation kan besvär anföras hos vederbörande huvudtillsynsmyndighet. Möjlighet till prövning vid socialdomstol av beslut om kvarhållande för observation torde böra beredas på det sättet, att centralstyrelsen i första hand beslutar om kvarhållandet och att besvär kan föras hos socialdomstolen över beslutet. Beslut om intagning för observation innebär, att barnet intages å anstalt för en tid av upp till sex månader. Ett sådant beslut kan vara av ingripande betydelse för barnet eller vårdnadshavaren, och möjlighet synes därför böra finnas att genom besvär påkalla socialdomstolens prövning även av sådant beslut.

Vad nu sagts om intagning och kvarhållande för observation gäller även beslut om provisorisk intagning å vårdanstalt. Utredningen föreslår såsom nämnts att även dylikt beslut skall kunna överklagas hos socialdomstolen.

De nu föreslagna reglerna för prövning vid socialdomstol av inskrivnings- och utskrivningsfrågor och vissa andra spörsmål medför, att vederbörande huvudtillsynsmyndighet icke kommer att handlägga dessa frågor och alltså kommer att sakna erfarenhet från deras bedömning. Då antalet dylika ärenden hos tillsynsmyndigheterna är ringa, synes dock detta förhållande knappast innebära någon olägenhet för myndigheternas verksamhet. Därjämte får ur principiell synpunkt anses vara av värde, att dessa frågor, som måste prövas under hänsynstagande till den enskildes rättssäkerhet, avgöres av

annan myndighet än den, som har att utöva överinseendet över verksamheten inom området i fråga.

Vid handläggningen inför socialdomstol av de frågor rörande psykiskt efterblivna, som enligt det förut anförda bör prövas av domstolen, torde behovet av ett kontradiktoriskt förfarande vara mindre framträdande än inom förut behandlade områden. Ofta torde ett dylikt mål kunna handläggas utan att någon mer markerad partsställning kommer till uttryck. Såsom företrädare för det allmänna torde rektor respektive vårdföreståndaren böra anses. Utredningen föreslår därför att, om underställning skett eller besvär anförts, domstolen skall inhämta yttrande av rektor eller vårdföreståndaren. Genom denna bestämmelse torde deras ställning av företrädare för det allmänna intresse vid handläggningen inför domstolen komma till uttryck. I vissa situationer kan dock sådant yttrande framstå såsom obehövt, och domstolen bör då äga avstå därifrån. I sådana fall finnes icke i målet någon företrädare för det allmänna, men några olägenheter härav torde icke behöva befaras. I vissa fall kan anledning finnas att inhämta yttrande också av centralstyrelsens läkare, och även denne kommer då att i målet företrädare det allmänna. Med detta förslag må jämföras gällande regler i tillämpningsföreskrifterna till 1954 års lag, enligt vilka centralstyrelsens läkare samt rektor eller vårdföreståndare skall vara närvarande vid delegationens sammanträden med rätt för dem att yttra sig i frågor, som berör deras verksamhetsområde, samt med skyldighet för dem att anmäla från delegationens beslut skiljaktig mening. Genom dessa regler har läkaren, rektor och vårdföreståndaren tillagts en ställning, varigenom de har att vid handläggningen inför delegationen i viss mån företrädare det allmänna.

I mål angående inskrivning kan även andra myndigheter uppträda som företrädare för ett allmänt intresse. Anmälan för inskrivning kan ha gjorts av skolstyrelsen, barnvårdsnämnden eller socialnämnden, centralstyrelsens läkare eller föreståndare för särskola. Jämväl den som gjort sådan anmälan är givetvis att anse såsom part i målet och äger t. ex. föra talan mot beslut, varigenom inskrivning vägrats.

Enligt 7 § SdL är den som avses med ifrågasatt åtgärd, om han uppnått 15 års ålder, samt, om han är underårig, vårdnadshavaren enskild part i målet. Detta innebär bl. a., att den efterblivne, om han fyllt 15 år, äger själv hos socialdomstolen föra talan mot beslut, som rör honom. Ofta torde emellertid hans psykiska tillstånd vara sådant, att han rent faktiskt icke är i stånd att föra sådan talan.

Hinder synes icke föreligga, att å mål av ifrågavarande slag tillämpa den i SdL föreslagna handläggningsordningen. Ofta torde ett förenklat förfarande med skriftlig handläggning kunna användas. I fall, där intressemot-sättningarna å ömse sidor är stora, framstår dock möjligheten att anordna muntlig förhandling såsom värdefull. Särskilt torde detta vara fallet, då den efterblivnes föräldrar vill föra talan. I vissa fall kan tillgång till offent-

ligt biträde vara av betydelse. Sällan torde i dessa mål behov föreligga att höra vittnen på ed. För förhandling bör SdL:s regler om offentlighet i princip gälla. Av hänsyn till den efterblivne torde dock ofta förhandlingen komma att hållas inom stängda dörrar.

De förut berörda bestämmelserna i tillämpningsföreskrifterna om skyldighet för läkare, rektor och vårdföreståndare att vara närvarande vid delegationens sammanträden, att yttra sig samt att anmäla skiljaktig mening kan icke tillämpas med avseende å handläggningen inför socialdomstol. Bestämmelserna ersättes i viss mån av det föreslagna stadgandet om skyldighet för domstolen att inhämta yttrande av nu nämnda personer. Till muntlig handläggning bör domstolen kalla läkaren och rektor eller vårdföreståndaren.

Vissa av huvudtillsynsmyndigheten meddelade beslut om inskrivning och utskrivning samt om intagning å vårdhem kan överklagas hos Konungen genom besvär, som prövas i regeringsrätten. De motsvarande beslut angående inskrivning och utskrivning, som enligt utredningens förslag skall meddelas av socialdomstol, bör även kunna prövas i regeringsrätten. Härigenom ernås också överensstämmelse med vad i motsvarande hänseende föreslagits inom andra områden.

VI. Frihetsberövanden enligt sinnessjuklagen

Överinseendet över sinnessjukvården utövas enligt 1 § sinnessjuklagen av medicinalstyrelsen. Under styrelsen utövas tillsynen över sinnessjukvården av överinspektören för sinnessjukvården i riket, 3 §. Vissa frågor, särskilt utskrivningsfrågor, behandlas av sinnessjuknämnden, vilken består av fem ledamöter. Chefen för medicinalstyrelsen är självskriven ledamot av nämnden. Övriga ledamöter utses av Konungen på viss tid. Av de särskilt utsedda ledamöterna skall två vara i sinnessjukvård särskilt kunniga läkare. Av de båda övriga får ingendera vara läkare. Den ene av dem skall vara eller ha varit ordinarie innehavare av domarämbete, 2 §.

Frihetsberövande enligt sinnessjuklagen sker genom intagning å sinnessjukhus för vård enligt 2 kap. sinnessjuklagen eller för observation. Den som sålunda intagits kan, med viss inskränkning beträffande den som intagits för observation, mot sin vilja kvarhållas å sjukhuset. Kvarhållningsrätt föreligger även vid intagning av straffriförklarade personer, som är i behov av vård å sinnessjukhus. Från och med den 1 juli 1959 kan intagning ske utan att kvarhållningsrätt föreligger, 9 kap.

Den som är intagen å sinnessjukhus må enligt 4 § underkastas det tvång, vilket finnes vara nödvändigt med hänsyn till ändamålet med intagningen eller till skydd för honom själv eller omgivningen. För sjukvården vid sinnessjukhus skall finnas en ansvarig läkare, sjukvårdsläkaren.

Vad i sinnessjuklagen stadgas om sinnessjukdom och sinnessjuk skall enligt 7 § i tillämpliga delar gälla beträffande sinnesslöhet och sinnesslö.

Förutsättningarna för att någon skall kunna för vård intagas å sinnessjukhus med kvarhållningsrätt är, att vederbörande är sinnessjuk och i behov av vård å sinnessjukhus. Behörighet att göra ansökan om sådan intagning tillkommer den sjuke själv och vissa honom närstående personer samt vissa myndigheter. Ansökningen skall göras skriftligen hos sjukvårdsläkaren och vara av sökanden egenhändigt undertecknad, 9 §. Vid ansökan, som göres av annan än den sjuke själv, skall i regel fogas vårdattest och levnadsberättelse, 10 §.

Då ansökan enligt 2 kap. sinnessjuklagen om någons intagande å sinnessjukhus kommit sjukvårdsläkaren till handa, har denne att taga ställning till om ansökningen bör bifallas. Det synes icke helt klart, vilka omständigheter sjukvårdsläkaren därvid skall pröva. I vart fall torde det åligga honom att granska, huruvida de formella förutsättningarna för intagning föreligger. Någon verklig prövning i sak torde däremot mången gång icke kunna äga rum enbart med ledning av de handlingar, som är tillgängliga. Först efter det intagning å sjukhuset kommit till stånd, kan den egentliga prövningen från sjukvårdsläkarens sida äga rum. I syfte att skapa garantier mot att den, som icke är i behov av vård å sinnessjukhus, längre än viss kortare tid kvarhålls å sjukhuset, är i 12 § sinnessjuklagen stadgat, att sjukvårdsläkaren sist å fjortonde dagen — i vissa fall å tionde dagen — efter den, då den sjuke intagits för vård, skall på grund av verkställd läkarundersökning av den intagne ha prövat, huruvida denne är i behov av vård å sinnessjukhus. Framgår icke vid den prövning sjukvårdsläkaren sålunda har att företaga, att den intagne är i behov av vård som nyss sagts, skall denne ofördörligen utskrivnas från sjukhuset, 17 §. Detsamma gäller, om det senare finnes, att sådant vårdbehov icke förefunnits vare sig vid intagningen eller under vistelsen å sjukhuset. Över sjukvårdsläkarens beslut om intagning för vård kan klagan ej föras. Däremot kan den intagne begära utskrivning, varom mera i det följande.

Intagning å sinnessjukhus för observation kan ske dels frivilligt och dels tvångsvis. För att tvångsintagning skall kunna äga rum, skall av vederbörandes uppträdande uppenbarligen framgå, att han är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, och anledning finnas till antagande, att han är sinnessjuk, 28 §. Ansökan skall göras av polismyndighet och i vissa fall av annan myndighet. Tvångsintagning för observation kommer till användning endast i ringa omfattning och är därför icke av större praktisk betydelse.

Den som intagits för observation på egen ansökan äger när som helst påkalla observationens avbrytande och lämna sjukhuset, medan däremot vid tvångsintagning den intagne i avbidan på observationens avslutande skall

kvarhållas å sjukhuset. Observationen får icke pågå längre tid än som oundgängligen erfordras för bedömande av den intagnes sinnesbeskaffenhet och skall som regel vara avslutad inom två månader efter intagningen, 30 §. Befinnes vid observationen, att den intagne är i behov av vård å sinnessjukhus, skall enligt 31 § sjukvårdsläkaren besluta, att han skall kvarbliva där för vård. Att märka är, att denna bestämmelse gäller även i fråga om den, som intagits på egen begäran. Kommer sjukvårdsläkaren vid sitt bedömande till uppfattningen, att något vårdbehov icke föreligger, skall den intagne skiljas från sjukhuset. Den som tvångsintagits för observation kan hos sinnessjuknämnden påkalla prövning av frågan om tillräckliga skäl förelegat för hans intagande eller om han eljest obehörigen kvarhålls, 34 §.

Intagning å sinnessjukhus förekommer även i samband med sinnesundersökning i brottmål. Sinnesundersökning av den som förvaras i häkte skall enligt 42 § sinnessjuklagen verkställas å sinnessjukavdelning vid fångvården, dit den häktade skall överföras. I samband med sinnesundersökning av den som befinner sig å fri fot kan enligt 43 § domstolen på framställning av undersökningsläkaren förordna, att den som skall undersökas skall intagas å det sinnessjukhus, där läkaren är anställd. Då i nu nämnda fall domstol förordnat om frihetsberövandet, påkallar dessa ingripanden ej vidare uppmärksamhet.

I vissa fall skall enligt 46 § sinnesundersökning äga rum, då fråga är att döma någon till tvångsarbete. Bestämmelserna i 42 och 43 §§ skall här i tillämpliga delar gälla, dock att vad i nämnda paragrafer stadgas om domstolen i stället skall gälla myndighet, som påkallat undersökningen. Sådan myndighet torde som regel vara länsstyrelsen. Har målet förts under hovrätts eller högsta domstolens prövning, äger givetvis även dessa förordna om sinnesundersökning. Enligt lösdrivarlagen skall, då fråga uppkommer att döma lösdrivare till tvångsarbete, lösdrivaren häktas. I dessa fall verkställles alltså med tillämpning av 42 § sinnessjuklagen sinnesundersökning å sinnessjukavdelning vid fångvården. Vid prövning i högre rätt kan dock den dömda vistas på fri fot, varvid 43 § blir tillämplig. Beträffande försumliga försörjare, som är intagen i arbetshem, torde 43 § vara tillämplig, därest ej förordnande meddelats om den försörjningspliktiges häktande. Om målet är anhängigt vid länsstyrelsen, kan alltså denna på framställning av undersökningsläkaren förordna om intagning å sinnessjukhus för undersökningens verkställande. I detta fall sker alltså intagningen efter förordnande av administrativ myndighet. Med hänsyn till den ringa praktiska betydelsen av det ingripande, varom här är fråga, synes detta icke böra påkalla särskild uppmärksamhet från utredningens sida. Om möjligheten att ådöma försumliga försörjare, som är intagna i arbetshem, tvångsarbete bibehålles även i framtiden, torde rättssäkerheten vara tillgodosedd genom att det enligt utredningens mening skall tillkomma socialdomstol att besluta härom, varvid det även tillkommer sådan domstol att jämlikt 43 § sinnessjuklagen för-

ordna om intagning å sinnessjukhus för verkställande av sinnesundersökning.

Vad angår intagning å sinnessjukhus av den, som förklarats straffri och är i behov av vård å sinnessjukhus, gives regler i 47 § sinnessjuklagen. Den som är intagen å sinnessjukhus skall anses för vård där intagen och den som förvaras å sinnessjukavdelning skall kvarbliva där, till dess plats å något statens sinnessjukhus kan beredas honom. Beträffande den som icke är häktad skall länsstyrelsen förordna om intagning å sinnessjukhus för vård. Har utlåtande inhämtats jämlikt 46 §, skall beträffande den som kvarhålls å sinnessjukavdelning vid fångvården eller som icke är häktad men är i behov av vård å sinnessjukhus ansökan om intagning göras hos vederbörande sjukvårdsläkare.

I 5 kap. sinnessjuklagen finnes bestämmelser om förhör vid domstol angående den, som är intagen å sinnessjukhus. Enligt 38 § må för vinnande av utredning angående omständigheter av betydelse för frågan, huruvida den intagne är i behov av vård å sinnessjukhus, förhör vid domstol hållas med personer, som kan antagas äga kännedom om dylika omständigheter. Sådant förhör kan begäras av myndighet, på vars prövning frågan om den intagnes kvarhållande å sjukhuset är beroende. Sjukvårdsläkaren kan dock begära förhör endast beträffande den, som är intagen för observation. Den intagne eller annan, som äger påkalla hans utskrivning, äger att hos myndighet, som nyss sagts, hemställa om att förhör begäres. Om sådan hemställan göres, är myndigheten pliktig att begära förhör, om den ej finner förhöret obehövt. Förhör får icke begäras, om erforderlig utredning kan vinnas utan förhör. Bestämmelserna i sinnessjuklagen om förhör vid domstol saknar praktisk betydelse, då det knappast torde förekomma, att förhör enligt dessa bestämmelser äger rum.

Utskrivning från sinnessjukhus av den som är intagen för vård med kvarhållningsrätt skall — bortsett från förut berörda fall — i princip ske, när den sjuke blivit till hälsan återställd eller, ehuru icke återställd, så förbättrad, att han icke längre är i behov av vård å sinnessjukhus. Anstånd med utskrivningen kan dock äga rum, där det finnes påkallat av omsorg för den intagne samt denne ej uttryckligen påyrkar utskrivning, 17 §. Kan sinnessjuk, som för vård intagits å sinnessjukhus, vistas utom sjukhuset utan fara för annans personliga säkerhet eller eget liv, må enligt 18 §, oaktat behov av vård å sinnessjukhus fortfarande anses föreligga, utskrivning ske, därest det erfordras för beredande av plats för annan sinnessjuk, som uppenbarligen är i större behov av vård, eller på tillfredsställande sätt finnes sörjt för den sjukes vårdande utom sjukhuset. Möjligheten till utskrivning av intagen, som alltjämt är vårdbehövande, får dock icke utnyttjas, såvitt angår den som på grund av sin sinnesbeskaffenhet av domstol förklarats icke kunna fällas till ansvar för begånget brott (s. k. N-fall) eller som, enligt vad känt är, under inflytande av sinnessjukdom begått mot annans

personliga säkerhet riktat brott, vilket icke blivit beivrat (s. k. O-fall), eller som intagits å sinnessjukhus i samband med frigivning från straffarbete eller fängelse eller utskrivning från förvaring eller internering i säkerhetsanstalt (s. k. PN-fall).

Den som intagits för vård med kvarhållningsrätt kan, om hans tillstånd icke innefattar fara för annans personliga säkerhet eller eget liv, utskrivas på försök för viss bestämd tid eller tills vidare. Sådan utskrivning må förbindas med åläggande att iakttaga de föreskrifter, som i anledning av utskrivningen meddelas. Åsidosättes sålunda givna föreskrifter eller finnes eljest fortsatt vård å sinnessjukhus erforderlig, må förordnande meddelas om den sjukes återintagande å sjukhuset, 19 §. Behörighet att meddela dylikt förordnande tillkommer sjukvårdsläkaren, 20 §.

Utskrivning av intagen, som nu avses, må påkallas av den intagne själv och av vissa honom närstående personer. Sjukvårdsläkaren kan även taga initiativet till utskrivning. Finnes anledning föreligga till utskrivning i fall, där beslutanderätten icke tillkommer sjukvårdsläkaren, åligger det denne att därom ofördröjligen göra anmälan hos vederbörande utskrivningsmyndighet. Överinspektören är vidare i dylika fall berättigad att göra anmälan om förhållandet.

Beträffande ordningen för utskrivning finnes för närvarande bestämmelser dels i sinnessjuklagen och dels i lagen den 21 december 1949 med särskilda bestämmelser om utskrivning från sinnessjukhus. Sistnämnda lag, som är tidsbegränsad, gäller enligt beslut av 1958 års riksdag till och med den 31 december 1961. Tillämpningen av densamma vid visst sinnessjukhus är beroende av Kungl. Maj:ts förordnande. Enligt kungörelse den 12 december 1952 gäller lagen vid samtliga statens sinnessjukhus ävensom vid de större kommunala sinnessjukhusen.

Då sinnessjuklagen är tillämplig, meddelas enligt 20 § beslut om utskrivning antingen av vederbörande sjukvårdsläkare eller av sinnessjuknämnden. Överinspektören äger därjämte befogenhet att förordna om utskrivning i sådana fall, då det enligt lagen ankommer på sjukvårdsläkaren att besluta därom.

Sinnessjuknämnden är utskrivningsmyndighet beträffande straffriförklarade (N-fall) samt s. k. O- och PN-fall. Nämnden kan dock uppdraga åt sjukvårdsläkaren att beträffande viss person meddela beslut om utskrivning i nämndens ställe.

I andra fall än dem, i vilka enligt vad nyss sagts sinnessjuknämnden är utskrivningsmyndighet, ankommer det på vederbörande sjukvårdsläkare — samt överinspektören — att förordna om utskrivning (s. k. P-fall).

I fråga om de patienter, beträffande vilka sjukvårdsläkaren beslutar om utskrivning, är sinnessjuknämnden överinstans i utskrivningsfrågor. Har sjukvårdsläkaren lämnat framställning om utskrivning utan bifall, må

nämligen envar, som äger påkalla utskrivning, hänskjuta utskrivningsfrågan till sinnessjuknämndens prövning, 23 §. Sinnessjuknämnden är icke skyldig att mer än en gång var fjärde månad pröva framställning om utskrivning.

Har förordnande meddelats om tillämpning av 1949 års lag beträffande visst sinnessjukhus, skall utskrivningsfrågor beträffande de å sjukhuset intagna, som är att hänföra till N-, O- och PN-fall, handläggas av en utskrivningsnämnd, bestående av sjukvårdsläkaren, en lagfaren ordförande, vilken bör vara innehavare av domarämbete, och en person med erfarenhet i allmänna värv. Beträffande övriga fall (P-fallen) äger sjukvårdsläkaren att själv förordna om utskrivning, dock med rätt för honom att hänskjuta ärendet till utskrivningsnämndens prövning. I överensstämmelse med vad som föreskrives i sinnessjuklagen äger överinspektören rätt att förordna om utskrivning i de fall, då sjukvårdsläkaren är behörig att ensam fatta beslut därom.

Framställning till utskrivningsnämnden om utskrivning skall göras skriftligen. Innan utskrivningsnämnden fattar beslut i ärende om utskrivning, skall nämndens ledamöter ha skaffat sig personlig kännedom angående den, om vars utskrivning är fråga. Är denne utskriven på försök, må dock beslut fattas, även om icke samtliga ledamöter av nämnden har sådan kännedom. Enligt den särskilda instruktionen för utskrivningsnämnd åligger det utskrivningsnämnds samtliga ledamöter att innan ärende om utskrivning av den, som icke redan är utskriven på försök, handläggas i nämnden granska handlingarna i ärendet.

För att utskrivning skall kunna ske fordras, att utskrivningsnämndens samtliga ledamöter är ense därom. Är ledamöterna icke ense skall, därest någon ledamot så yrkar, ärendet hänskjutas till sinnessjuknämndens prövning. Liksom för sinnessjuknämnden gäller även för utskrivningsnämnd, att denna icke är skyldig att mer än en gång var fjärde månad pröva framställning om utskrivning. Har sådan framställning lämnats utan bifall, kan var och en, som äger påkalla utskrivning, genom skriftlig framställning hänskjuta utskrivningsfrågan till sinnessjuknämndens prövning.

Klagorätt över utskrivningsnämnds beslut om utskrivning av N-fall, O-fall och PN-fall tillkommer även överinspektören och statsåklagare. Förutläggning för klagorätten är att de av särskilda skäl hos utskrivningsnämnden gjort förbehåll härom. Verklig betydelse äger denna klagorätt endast om den som äger klaga erhåller kännedom om framställning om utskrivning. Enligt instruktionen för utskrivningsnämnd är sjukvårdsläkaren beträffande intagen, som begått mot annans personliga säkerhet riktat brott, skyldig att till statsåklagare lämna underrättelse angående framställning om utskrivning och angående den tidpunkt, då utskrivningsnämnden tidigast kan förväntas fatta beslut i anledning av framställningen. I dessa fall be-

gagnar sig statsåklagare i viss omfattning av sin rätt att göra förbehåll och att underställa utskrivningsfrågan sinnessjuknämndens prövning. Överinspektörens rätt i detta hänseende torde sakna praktisk betydelse.

Utskrivningsmyndigheter är alltså sjukvårdsläkaren, överinspektören, utskrivningsnämnden och sinnessjuknämnden. Sjukvårdsläkaren torde i regel dagligen ha att taga ställning till utskrivningsspörsmål. Utskrivningsnämnder finnes vid 35 sjukhus. Enligt nämndernas verksamhetsberättelser för år 1959 handlade nämnderna under året sammanlagt omkring 5 000 utskrivningsärenden, av vilka omkring 200 ärenden avsåg P-fall. Antalet utskrivningsärenden, som handlägges vid nämnderna, är alltså betydande. Sinnessjuknämnden har enligt sin verksamhetsberättelse för år 1959 under året behandlat 420 utskrivningsärenden, vilka avgjorts såsom huvudärenden, d. v. s. sådana ärenden, i vilka sakfrågan prövats. Av dessa har 165 avsett prövning av utskrivningsnämnds och omkring 230 prövning av sjukvårdsläkares beslut. Därjämte har sinnessjuknämnden såsom första instans i ett tjugotal fall handlagt utskrivningsärenden berörande N-, O- och PN-fall, vilka enligt uppgift huvudsakligen avsett personer, som varit intagna å sinnessjukavdelning vid fångvården.

Den som intagits utan kvarhållningsrätt må ej hindras att lämna sjukhuset. Han kan emellertid kvarhållas under högst 10 dagar, om sjukvårdsläkaren finner honom icke kunna vistas utom sjukhuset utan fara för annans personliga säkerhet eller eget liv.

Sinnessjuklagstiftningen är för närvarande föremål för översyn av särskilda sakkunniga, sinnessjuklagstiftningskommittén. Enligt sina direktiv skall de sakkunniga beakta bl. a. rättssäkerhetsfrågorna inom sinnessjukvården. Kommitténs uppdrag har i detta avseende åtskilliga beröringspunkter med det uppdrag, som tillkommer utredningen om administrativa frihetsberövanden. Utredningen synes med hänsyn härtill böra ur allmänna synpunkter behandla frågorna om handläggningsordningen och det beslutande organet vid administrativa frihetsberövanden enligt sinnessjuklagen, varvid uppmärksamhet bör ägnas bl. a. spørsmålet, om även på detta område möjlighet föreligger att lösa rättssäkerhetsfrågorna genom att de hänföres till bedömande av socialdomstol. Däremot torde utredningen icke böra gå in på den närmare utformningen av sinnessjuklagstiftningen i de avseenden, som nu är i fråga.

Innebörden av begreppet sinnessjukdom, som utgör en av förutsättningarna för intagning å sinnessjukhus på ansökan av annan än den sjuke, är långt ifrån klar och entydig. Vid sinnessjuklagens tillkomst torde härmed ha avsetts vissa allvarigare psykiska sjukdomstillstånd. Begreppets medicinska innebörd synes emellertid med åren ha fått en allt vidare omfattning. Under tillämpningen har på grund härav sinnessjuklagen kommit att erhålla en vidsträcktare tolkning än som från början var avsett. Härtill kommer att

enligt numera vedertagen praxis intagning å sinnessjukhus kan äga rum vid allvarligare former av psykopati.

Vad nu sagts om sinnessjukdom gäller även den andra intagningsindikationen, vårdbehovet. Uttrycket att den sjuke är i behov av vård å sinnessjukhus för närmast tanken till behandlingsbehov och möjlighet att genom behandling åstadkomma förbättring i den sjukas tillstånd. Till indikationen har emellertid i viss omfattning kommit att hänföras även andra omständigheter, som ansetts göra vård å sinnessjukhus påkallad. Främst har detta gällt personer, som på grund av psykisk sjukdom eller abnormitet varit farliga för andra eller grovt störande för omgivningen.

Med hänsyn till rättssäkerheten är det angeläget, att förutsättningarna för intagning å sinnessjukhus mot den sjukas vilja bättre än för närvarande preciseras i sinnessjuklagen. Det vore önskvärt, att den grupp av sjukdomstillstånd, som utgör ett av villkoren för att en person skall få intagas, kunde erhålla en bestämdare avgränsning än vad nu är fallet. Vidare bör även vårdbehovet klarare angivas. De förhållanden, som i detta avseende särskilt bör beaktas, är frågorna om den sjuke kan med framgång behandlas å sjukhuset, om han är ur stånd att taga vård om sig själv, om han är grovt störande för omgivningen samt om han är farlig för sig själv eller andra. Nu nämnda omständigheter såsom förutsättningar för intagning å sinnessjukhus bör i lagtexten komma till uttryck på ett annat och tydligare sätt än genom indikationen i behov av vård å sinnessjukhus.

Det rättsskydd, som enligt sinnessjuklagen är förbundet med intagning å sinnessjukhus på ansökan av annan än den sjuke, är framför allt kravet på att två läkare — den läkare som utfärdar vårdattesten och sjukvårdsläkaren — skall oberoende av varandra finna vårdbehov föreligga. Vårdattest får nämligen icke meddelas av den sjukvårdsläkare, som på sjukhuset har att pröva intagningsfrågan. Särskilt tillkommer givetvis stor betydelse den prövning, som denne läkare jämlikt 12 § sinnessjuklagen har att företaga.

För utskrivning av personer, som är intagna å sinnessjukhus, finnes åtskilliga regler, som avser att tillgodose de intagnas krav på rättsskydd. Med 1929 års sinnessjuklag inrättades sinnessjuknämnden särskilt i syfte att skapa ökade rättssäkerhetsgarantier för de intagna. Har sjukvårdsläkaren i P-fall avslagit framställning om utskrivning, kan utskrivningsfrågan underställas sinnessjuknämndens prövning. Utskrivningsfrågor berörande de straffriförklarade och de med dem i utskrivningshänseende likställda handläggas i det övervägande flertalet fall av de lokala utskrivningsnämnderna med möjlighet till överprövning av utskrivningsnämnds beslut genom sinnessjuknämnden. Anledningen till att en särskild ordning gäller för handläggning av nämnda utskrivningsfrågor är hänsynen till det allmänna intresset att en särskilt ingående prövning skall göras beträffande dem som visat farlighet. Vid tillkomsten av utskrivningsnämnderna betonades, att

dessa genom sin anknytning till sinnessjukhusen möjliggjorde för den intagne att träda i personlig kontakt med utskrivningsmyndigheten, vilket icke är i större omfattning möjligt med sinnessjuknämnden såsom sådan myndighet.

Intagningsförfarandet jämlikt sinnessjuklagen skiljer sig väsentligt från förfarandet inom förut behandlade områden av administrativa frihetsberövanden. Såsom nämnts spelar de läkarundersökningar, som skall äga rum i samband med intagningen, en viktig roll. Läkarna grundar sitt bedömande, förutom på sina egna iakttagelser vid undersökningen och på uppgifter av den undersökte, på uttalanden av andra personer, vilka uttalanden icke sällan torde tillmätas stor betydelse. I regel skall vid ansökan om intagning vara fogad levnadsberättelse, d. v. s. av någon eller några trovärdiga personer meddelade uppgifter angående sådana den sjukes förhållanden, som är av betydelse för bedömande av hans sinnestillstånd. I vissa fall kan bedömningen väsentligt påverkas av särskilda fakta, t. ex. huruvida vederbörande begått viss gärning eller huruvida vissa av honom framställda påståenden eller beskyllningar är sanna eller icke. Den sjukes möjligheter att i samband med intagningen förebbringa utredning angående de omständigheter, som är av betydelse för bedömande av förutsättningarna för intagning, kan vara begränsade. Givet är, att den sjuke kan inför läkarna hänvisa till vissa upplysningskällor, men några garantier för att dessa källor utnyttjas finnes icke. Vidare äger, sedan intagning skett, den intagne jämlikt 39 § sinnessjuklagen hemställa om att förhör begäres, men såsom förut nämnts förekommer förhör enligt sinnessjuklagen sällan eller aldrig.

Förfarandet vid intagning å sinnessjukhus är så gestaltat, att intagning kan äga rum med stor skyndsamhet. Vårdattest och övriga intagningshandlingar kan snabbt anskaffas, och prövningen å sjukhuset i samband med själva intagningen är av huvudsakligen formell karaktär. Vid ett omedelbart ingripande, som här gives möjlighet till, kan givetvis den enskildes rätts-säkerhet sättas i fara. Å andra sidan kräves vid dessa ingripanden ofta ett snabbt omhändertagande, så att den sjuke omedelbart kan beredas erforderlig vård. Med hänsyn härtill synes själva intagningsförfarandet icke böra omgestaltas i mera väsentlig grad utan dess huvuddrag alltfört böra bestå.

I vårdattesten skall den vårdattestskrivande läkaren intyga, att han anser, att den sjuke är i behov av vård å sinnessjukhus. I tveksamma fall kan det för den läkare, som utfärdar vårdattesten, föreligga avsevärda svårigheter att ingående bedöma alla de omständigheter, som påverkar frågan om vårdbehov föreligger. Av liknande skäl är det i många fall icke möjligt för sjukvårdsläkaren att vid den sjukes mottagande å sjukhuset omedelbart avgöra, om vårdbehov är för handen. För prövning av frågan, huruvida den sjuke är i behov av vård å sinnessjukhus, disponerar sjukvårdsläkaren viss i 12 § sinnessjuklagen angiven tid. Mottagandet å sjukhuset är alltså ofta att betrakta såsom en preliminär intagning, och det definitiva beslutet i intag-

ningsfrågan kommer till stånd först sedan sjukvårdsläkaren verkställt prövningen enligt 12 §. Det vore önskvärt, om i lagen kunde komma till uttryck, att den definitiva intagningen sker, då sjukvårdsläkaren vid prövning enligt 12 § sinnessjuklagen finner vårdbehov föreligga, och att mottagandet av den sjuke å sjukhuset är att anse såsom en preliminär intagning. Vid sidan härav skulle för vissa fall observationsintagning bibehållas och innebära möjlighet för sjukvårdsläkaren att under en tid av upp till två månader uppskjuta beslut om intagning för vård.

Ur rättssäkerhetssynpunkt måste anses otillfredsställande, att möjlighet icke finnes till prövning av sjukvårdsläkarens beslut om intagning för vård eller för observation. Sådan prövning kan icke ersättas av att den intagne äger omedelbart begära utskrivning. I princip måste det anses vara av vikt, att frågan om förutsättningar för intagning förelegat kan överprövas. Frånvaron av prövningsmöjlighet kan innebära fara för en växlande praxis vid bedömande av nämnda förutsättningar. Därjämte kan det i vissa fall vara av vikt för den intagne att kunna få själva intagningen undanröjd och därmed få fastslaget, att han aldrig bort intagas å sjukhuset. Starka skäl talar således för att rätt medges en intagen att klaga över sjukvårdsläkarens beslut om intagning, såväl preliminär som definitiv sådan. Klagorätten bör innebära, att den intagne beredes möjlighet att personligen inställa sig inför den överprövande myndigheten och där förebringa den utredning, som är av betydelse för frågan om intagningen varit berättigad. Spörsmålet vilken myndighet, som bör handha prövningen, kommer att närmare beröras i det följande.

Vad angår utskrivningen bör sjukvårdsläkaren bibehållas vid sin befogenhet att besluta om utskrivning av P-fall. Med hänsyn till läkarens ansvar för sjukvården är det en uppenbar fördel, att han äger beslutanderätt i dessa frågor. Därjämte skulle med hänsyn till det stora antal ärenden av ifrågavarande slag, som så gott som dagligen förekommer å ett sinnessjukhus, någon annan ordning icke vara praktiskt möjlig. Däremot bör naturligen möjlighet finnas till prövning av sjukvårdsläkarens beslut. För sådan omedelbar prövning synes sinnessjuknämnden mindre väl lämpad, då möjligheterna till muntlig handläggning inför nämnden är mycket begränsade. Prövningen bör i stället ske vid ett mera lokalt betonat organ, med vilket den intagne kan träda i personlig kontakt. Då sjukvårdsläkaren beträffande den som är intagen utan kvarhållningsrätt meddelar beslut om tillfälligt kvarhållande, torde den intagne även böra äga påkalla organets prövning av beslutet. Till samma organ bör också förläggas prövningen av besvär över sjukvårdsläkarens beslut i intagningsfrågor.

Det kunde övervägas att förlägga den prövning av sjukvårdsläkarens beslut om intagning och utskrivning, som här avses, till den av utredningen föreslagna socialdomstolen. Skulle så ske, synes även prövning av utskrivningsnämnds beslut böra äga rum vid domstolen, då samma ordning bör

gälla för prövning av beslut om utskrivning från sinnessjukhus, som meddelas i första instans. Utredningen utgår därvid ifrån att utskrivningsnämnderna som i sin hittillsvarande verksamhet tillvunnit sig allmänt förtroende, även i fortsättningen skall handha de uppgifter, som nu är anförtrodda dem.

Vissa skäl kan anföras för en sådan ordning. Rent allmänt får anses vara av värde, att de administrativa frihetsberövandena i möjligaste mån bedömes av samma organ. Vid intagning å sinnessjukhus lägges visserligen i första hand medicinska skäl till grund för bedömandet, men medicinska synpunkter gör sig även i icke ringa grad gällande inom de övriga områden, som här är i fråga. Vad särskilt angår alkoholistvården har under senare tid med allt större styrka hävdats, att denna bör i ökad omfattning vara medicinskt inriktad. Å andra sidan kräver även vid omhändertagande av sinnessjuka i viss mån sociala synpunkter beaktande.

Vidare må framhållas, att i vissa fall tvekan föreligger, huruvida omhändertagande bör äga rum enligt vederbörande lagstiftning inom det sociala vårdområdet eller om i stället intagning bör ske på mentalsjukhus. En av JO verkställd undersökning visar att det, särskilt i storstäderna, ej sällan förekommer, att alkoholmissbrukare intages å sinnessjukhus för vård utan att sinnessjukdom i vanlig mening kan anses vara för handen. Det är för närvarande oklart, huru här gränsdragningen bör göras mellan sådana alkoholmissbrukare, som bör intagas å sinnessjukhus, och sådana, som bör omhändertagas enligt nykterhetsvårdslagen. — Såväl Inghes år 1949 publicerade undersökning rörande klientelet på arbetshemmen som senare erfarenheter torde giva vid handen, att försumliga försörjare i ej ringa utsträckning lider av psykiska defekter i sådan grad att psykisk sjukvård är indicerad i stället för intagning i arbetshem. På likartat sätt förhåller det sig med lösdrivarklientelet. Då upphävande av lösdrivarlagen diskuterats, har man särskilt hänvisat till omhändertagande för psykopatvård såsom ersättning för omhändertagande enligt lösdrivarlagen. Då psykopatvården i framtiden liksom hittills torde komma att förläggas inom sinnessjukvårdens ram, föreligger även här exempel på beröringspunkter mellan sinnessjukvården och det sociala vårdområdet.

För lösningen av de gränsdragningsfrågor, som alltså här föreligger, vore det en uppenbar fördel, om bedömandet i samtliga fall kunde ske genom samma organ, vilket därigenom skulle erhålla en omfattande erfarenhet av här föreliggande frågor.

En sådan ordning, som här ifrågasatts, skulle ytterligare medföra den fördelen, att de till socialdomstolens handläggning knutna rättssäkerhetsgarantierna skulle bli tillämpliga jämväl å mål angående intagning å och utskrivning från sinnessjukhus. Särskilt må framhållas, att även i andra instans möjlighet skulle finnas till muntlig kontakt mellan den beslutande myndigheten och den enskilde. Rörande handläggningsordningen kommer vissa synpunkter att anföras i det följande.

Vissa erinringar kan dock göras mot att till socialdomstolen förlägga prövningen av de intagnings- och utskrivningsfrågor, som här avses. Prövningen torde icke kunna ske, utan att domstolen förstärkes med särskild psykiatrisk sakkunskap. Lämpligen synes därvid jämte lekmännen två i mentalsjukvård särskilt kunniga läkare böra ingå i domstolen. Med hänsyn till bristen på läkare inom den psykiatriska sjukvården skulle åtminstone för närvarande svårigheter uppstå att tillföra domstolen tillräckligt kvalificerad sakkunskap på det psykiatriska området. I de län, där endast ett sinnessjukhus finnes och där socialdomstolen alltså skulle få att pröva endast ärenden från ett och samma sjukhus, kan därjämte ett system med domstolen som överprövande instans i förhållande till sjukvårdsläkaren och utskrivningsnämnden komma att te sig såsom en överorganisation. Detta skulle visserligen kunna undvikas, om domstolen samtidigt gjordes till sista instans, vilket dock skulle kräva, att domstolen kunde förses med framstående sakkunskap på det psykiatriska området. Då såsom nämnts för närvarande stora svårigheter föreligger i detta avseende, synes icke lämpligt att nu avstå från möjlighet till central prövning av dessa ärenden. Med hänsyn till vad sålunda anförts kan utredningen icke förordas, att prövningen av sjukvårdsläkares och utskrivningsnämnds beslut för närvarande förläggas till socialdomstolen. På grund av den nu pågående omfattande utbyggnaden av mentalsjukvården är emellertid möjligt, att saken i framtiden kan komma i ett annat läge och att frågan då bör upptagas till förnyat övervägande, vilket torde komma att underlättas av att då närmare erfarenheter vunnits av socialdomstolarnas verksamhet.

Även om utredningen alltså icke förordas, att socialdomstol nu får att pröva frågor rörande intagning å och utskrivning från sinnessjukhus, vill dock utredningen i korthet beröra, huru enligt dess mening handläggningen av dylika frågor bör i stora drag utformas vid domstolen, därest sådan prövning skulle ifrågakomma. Utredningen utgår därvid ifrån att sjukvårdsläkarens beslut i intagnings- och utskrivningsfrågor samt utskrivningsnämndens beslut i utskrivningsfrågor skall kunna prövas av socialdomstol.

Domstolens prövning torde som regel komma att påkallas av den intagne eller av annan på hans vägnar. Under de förutsättningar, som angives i 1949 års lag, bör beslut av utskrivningsnämnd kunna prövas även på framställning av ledamot i nämnden, av överinspektören eller statsåklagare. Sedan målet sålunda anhängiggjorts, bör domstolen från sjukhuset infordra handlingarna i målet jämte yttrande från sjukvårdsläkaren resp. utskrivningsnämnden. Om klagan avser upphävande av beslut, varigenom utskrivning medgivits, synes i många fall lämpligt, att den intagne beredes tillfälle att avgiva förklaring vid muntlig förhandling. Även eljest bör goda möjligheter finnas till muntlig förhandling, vilken i dessa mål får anses vara av värde i olika avseenden. Förhandling kan erfordras för att utreda ett tvistigt sakförhållande. Det kan vara fråga om gärning eller beteende, som lägges den intagne till last och som är av betydelse för bedömande av dennes sinnes-

beskaffenhet och vårdbehov. Som exempel kan nämnas, att den intagne anses farlig för annans personliga säkerhet på grund av handling, som den intagne bestrider. Muntlig förhandling har för den intagne den betydelsen, att den bereder honom möjlighet att personligen framlägga sin sak inför den beslutande myndigheten. Med hänsyn till det anförda bör muntlig förhandling här kunna anordnas under samma förutsättningar som i andra av socialdomstolen handlagda mål (21 § SdL).

Vissa omständigheter talar väl även på detta område för att förhandlingen gestaltas med två mot varandra stående parter. Sålunda befrämjas härigenom utredningen och erhåller den beslutande myndigheten en fristående ställning. Lika starka skäl för en sådan ordning kan emellertid icke anses föreligga som beträffande andra ingripanden, särskilt på grund av den vikt, som här måste tilläggas själva den psykiatriska bedömningen. Spörsmål rörande ett medicinskt vårdbehov lämpar sig knappast för kontradiktorisk förhandling ens i den modifierade form, som utredningen föreslår. Därjämte möter här större svårigheter än på övriga områden att finna en lämplig motpart till den intagne. Att bereda sjukvårdsläkaren denna ställning inger starka betänkligheter. Härigenom skulle ett motsatsförhållande kunna skapas mellan denne och den intagne eller ett redan befintligt sådant kunna onödigtvis skärpas till skada för den fortsatta vården. Det synes ej heller lämpligt, att uppgiften anförtros annan person. Kravet på förhandling mellan två parter torde med hänsyn till det anförda böra eftergivnas beträffande nu ifrågavarande mål. Detta ställer givetvis särskilda anspråk på socialdomstolens handläggning av målen. Även om sjukvårdsläkaren icke bör intaga ställningen av part vid förhandlingen, torde ofta vara erforderligt, att han är närvarande vid denna. I vissa fall torde läkaren böra höras samt även annan utredning förebringas i den intagnes frånvaro. SdL:s regler om offentlighet bör äga tillämpning även å dessa mål. Om den sjuke så önskar, bör efter domstolens bedömande möjlighet finnas till offentlig förhandling. Som regel torde hänsyn till den intagne kräva, att målen handläggas inom stängda dörrar.

I det föregående har berörts, att förhandling kan erfordras för att utreda tvistiga omständigheter av betydelse. För utredningen kan vara av vikt, att domstolen kan hålla vittnesförhör. Möjligheten att förebringa vittnesbevisning får därför även i dessa mål anses vara av betydande värde.

Den enskilde parten bör äga rätt att vid handläggningen åtnjuta biträde av lämplig person. Då den enskilde som regel är omhändertagen i dessa mål — undantag förekommer dock vid försöksutskrivning — och därför har svårigheter att själv anskaffa biträde, finnes här ofta behov av att offentligt biträde kan förordnas för honom.

Därest prövningen av sjukvårdsläkares beslut i intagnings- och utskrivningsfrågor icke förlägges till socialdomstol, bör den anförtros annat lokalt

organ. Härvid kommer de lokala utskrivningsnämnderna i åtanke. Dessa handlägger för närvarande såsom första instans utskrivningsfrågor huvudsakligen berörande de straffriförklarade och de med dem i utskrivningshänseende jämställda och i någon mån även utskrivningsfrågor beträffande P-fall, nämligen sådana som av sjukvårdsläkaren hänskjutits till utskrivningsnämndens prövning. Då erfarenheterna från utskrivningsnämndernas verksamhet är goda, kan övervägas, om icke den prövning av sjukvårdsläkarens beslut i intagnings- och utskrivningsfrågor, vilken tidigare angivits såsom önskvärd, kunde ske genom dessa nämnder. Ett hinder härför utgör emellertid nämndernas nuvarande sammansättning av den anledningen, att sjukvårdsläkaren är ledamot i nämnden. En ordning, varigenom sjukvårdsläkaren i den lokala nämnden skulle deltaga i prövningen av sitt eget beslut, måste anses olämplig. Kunde däremot vid den prövning, som här är i fråga, annan läkare, som icke tidigare haft med fallet att skaffa, i stället för sjukvårdsläkaren ingå såsom ledamot i nämnden, skulle hinder av berörd art icke föreligga. Med hänsyn till bristen på psykiatrer kan visserligen svårigheter möta att finna för uppgiften lämpade läkare. Utredningen har förut framhållit denna brist såsom ett skäl mot att prövningen förläggas till socialdomstol. Den pågående utbyggnaden av mentalsjukvården kan dock förväntas medföra ökad tillgång på psykiatrer. Såsom framgår av vad i det följande anföres om den ifrågasatta reformens inverkan på de lokala nämndernas arbetsbörda, kan tjänstgöringen i nämnden för prövning av sjukvårdsläkarens beslut knappast väntas bli särskilt betungande och av mindre omfattning än vad läkarens tjänstgöring i socialdomstol skulle bli, därest prövningen av sjukvårdsläkarens och utskrivningsnämnds beslut förlades dit. Till ledamot bör förordnas en läkare utanför sjukhuset. Bl. a. synes läkare vid de psykiatriska lasarettavdelningarna kunna ifrågakomma för uppgiften. Det synes icke uteslutet, att om lämplig psykiater icke finnes att tillgå även annan läkare skulle kunna förordnas. Här må erinras om sammansättningen av de norska kontrollkommissionerna, i vilka ingår bl. a. en läkare, men denne behöver icke vara psykiater och är det ofta icke heller. Har läkaren i det aktuella fallet utfärdat vårdattest för intagning å sjukhuset, torde av allmänna jävsregler följa, att han icke bör äga deltaga i prövningen av sjukvårdsläkarens intagningsbeslut och ej heller av dennes beslut rörande utskrivning, om icke avsevärd tid förflutit från intagningen. Vid behandling av utskrivningsfrågor rörande de straffriförklarade och de med dem jämställda, vilka frågor givetvis bör kvarligga hos den lokala nämnden, bör denna bibehålla sin nuvarande sammansättning.

Det synes utredningen som om införande av möjlighet till prövning vid den lokala nämnden av sjukvårdsläkarens beslut i intagnings- och utskrivningsfrågor skulle innebära en förstärkning av den intagnes rättssäkerhet, och utredningen anser därför, att rätt till sådan prövning bör medgivas de intagna. Det må anmärkas, att departementschefen i proposition till 1952

års riksdag med förslag till förlängning av 1949 års lag uttalade bl. a., att starka skäl enligt hans mening talade för en utvidgning av de lokala nämndernas kompetens till P-fallen (prop. 167/1952 s. 30; jfr även prop. 179/1949 s. 50 f.).

Beträffande intagningsprövningen kan det vara tveksamt, om sådan bör kunna äga rum, innan sjukvårdsläkaren fullgjort prövningen av vårdbehovet enligt 12 § sinnessjuklagen. Den intagne torde dock böra äga omedelbart efter intagningen vända sig till den lokala nämnden och påkalla prövning även av den preliminära intagningen. En sådan prövning kan erfordras främst för det fall, att den intagne påstår, att formella föreskrifter icke iakttagits. Det bör ankomma på nämnden att bedöma, huruvida denna kan meddela beslut, innan prövningen enligt 12 § ägt rum, vilket torde kunna ske främst i fall, där fråga är om formföreskrifter åsidosatts i samband med intagningen. Sedan sjukvårdsläkaren meddelat sitt beslut, bör prövningen avse den definitiva intagningen. Endast under viss kortare tid bör den intagne kunna begära prövning av intagningen. Tiden torde böra bestämmas till fyra veckor efter den preliminära intagningen. Sedan denna tid förflutit, bör den intagne kunna påkalla prövning av kvarhållandet endast genom att begära utskrivning.

Beträffande handläggningen vid de lokala nämnderna finnes nu regler i 1949 års lag samt i instruktionen för utskrivningsnämnd vid sinnessjukhus den 10 mars 1950. Den nuvarande handläggningsordningen synes böra i vissa avseenden utbyggas.

Ansökan om den lokala nämndens prövning av sjukvårdsläkarens beslut bör göras skriftligen, liksom för närvarande framställning till nämnden om utskrivning skall vara skriftlig. Förutom av den intagne själv bör ansökan kunna göras av honom närstående personer. Över framställning till nämnden bör denna inhämta sjukvårdsläkarens yttrande, om ej av särskilda skäl dylikt yttrande ej anses erforderligt. Då ett muntligt yttrande måste anses bäst befrämja utredningen och därjämte torde kräva mindre tid och vara mindre betungande än ett skriftligt yttrande, torde som regel sjukvårdsläkaren böra höras muntligen inför nämnden. Hans yttrande torde i så fall i sina huvuddrag böra upptagas i protokollet.

Enligt instruktionen för utskrivningsnämnd åligger det nämndens samtliga ledamöter att innan ärende om utskrivning av den som icke redan är utskriven på försök handlägges i nämnden granska handlingarna i ärendet. Även för nämndens handläggning av klagomål över sjukvårdsläkarens beslut bör gälla, att samtliga ledamöter före avgörandet skall äga kännedom om innehållet i handlingarna. Genom att detta i dylika fall är obekant även för läkaren i nämnden kan dock ett krav, att samtliga ledamöter skall granska handlingarna, leda till stor omgång och fördröja handläggningen. Den ordningen kan i stället övervägas, att nämndens ordförande eller läkar-

ledamot går igenom handlingarna och föredrager innehållet däri för övriga ledamöter.

För närvarande gäller, att innan utskrivningsnämnden fattar beslut i ärende om utskrivning, nämndens ledamöter skall ha skaffat sig personlig kännedom angående den, om vars utskrivning är fråga. Är denne försöksutskrivnen, må dock beslut fattas, även om icke samtliga ledamöter har sådan kännedom. Av nämndens ledamöter har nu sjukvårdsläkaren alltid personlig kännedom om patienten. Lekmannaledamöterna skaffar sig, där det erfordras, dylik kännedom antingen vid sammanträdet med nämnden, vid vilket den intagne inställer sig personligen, eller — och detta torde vara regel — vid samtal med den intagne i läkarens frånvaro före sammanträdet. Utredningen anser, att kravet på muntlig kontakt mellan nämnden och den intagne bör bibehållas och att undantag i detta avseende bör ifrågakomma endast beträffande den som är försöksutskrivnen. Liksom för närvarande torde det böra överlämnas till nämnden att avgöra, om kontakten bör ske före eller under sammanträdet. Beträffande den som är försöksutskrivnen torde nämnden böra äga besluta utan att ha varit i personlig kontakt med patienten, om nämnden finner så kunna ske. Det må dock framhållas, att om i dylikt fall utomstående läkare är ledamot i nämnden, handläggningen sker utan att någon av nämndens ledamöter äger personlig kännedom om patienten.

Om ledamöterna i nämnden tager kontakt med den intagne före sammanträdet, synes icke nödvändigt, att denne är närvarande vid sammanträdet. Skall sjukvårdsläkaren eller annan höras vid detta, bör dock den intagne med de inskränkningar som anges i det följande äga närvara, om han så önskar. I sådant fall bör förfarandet ha karaktär av en förhandling inför nämnden, men av samma skäl som tidigare anförts vid diskussionen av handläggningsordningen inför socialdomstol, bör ett kontradiktoriskt förfarande icke eftersträvas. Den intagne bör i alla ärenden, som handläggas av nämnden, äga anlita biträde, och om det finnes vara av synnerlig vikt för tillvaratagande av hans rätt, bör nämnden äga förordna offentligt biträde för honom.

Nämnden bör, om det finnes erforderligt, äga höra andra personer än den intagne och sjukvårdsläkaren. Det kan ifrågasättas, att nämnden skall äga höra vittnen på ed. Ofta torde dock förhör upplysningsvis med utomstående personer vara att föredraga, då ett sådant kan ske i friare former än ett vittnesförhör. Men i fall, där ett sakförhållande tillmättes särskild vikt, är det av värde att nämnden kan anordna vittnesförhör i de ärenden, som handläggas inför nämnden. Då nämndens sammansättning får anses göra nämnden väl lämpad att handha sådana förhör, synes nämnden böra äga befohgenhet att anordna vittnesförhör. Förhör upplysningsvis och vittnesförhör inför nämnden kan väntas bli av större praktiskt värde än de nuvarande

förhören vid domstol enligt 5 kap. sinnessjuklagen och bör ersätta sistnämnda förhör. För vittnesförhör och förhör upplysningsvis vid den lokala nämnden bör rättegångsbalkens regler om vittne i tillämpliga delar gälla, dock att ersättning till vittne alltid bör gäldas av statsverket. Om det finnes påkallat, bör sjukvårdsläkaren och andra kunna höras i den intagnes frånavaro. Därest den intagne i sådant fall har biträde bör, om det finnes lämpligt, biträdet kunna närvara vid förhöret.

Enligt gällande ordning föres mycket kortfattade protokoll vid utskrivningsnämndernas sammanträden. Hålles i enlighet med vad nu anförts förhör inför nämnden med andra personer, erfordras protokollföring i större omfattning. Utsagor av sjukvårdsläkaren och personer, som höres upplysningsvis, torde tämligen kortfattat kunna återges i protokollet. Ibland torde i dylika fall i protokollet kunna hänvisas till anteckningar i sjukjournalen. Vid vittnesförhör kräves däremot mer noggrann protokollföring. I vissa fall torde den intagne böra vägras att taga del av protokoll från förhör som nu avses.¹

I instruktionen för utskrivningsnämnd stadgas, att vad hos sådan nämnd förekommit rörande personer, som är föremål för nämndens behandling, ej må yppas för obehöriga. Med hänsyn till de intagnas intressen bör även vid det här föreslagna utbyggda förfarandet sammanträdena inför nämnden ske inom stängda dörrar.

1949 års lag uppställer krav på enighet mellan utskrivningsnämnds ledamöter för att utskrivning skall få ske. En bestämmelse av motsvarande innehåll föreslogs redan av strafflagberedningen i dess betänkande angående strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, sinnesundersökning m. m. Beredningen förutsatte, att utskrivning icke skulle kunna ske med mindre båda lekmanrepresentanterna vore ense med sjukvårdsläkaren om att sådan vore tillrådlig (SOU 1942: 59 s. 186 f). I samband med behandlingen år 1952 av frågan om förlängning av 1949 års lag uttalades från visst håll, att det skulle vara till fördel, om utskrivningsfrågorna kunde avgöras genom majoritetsbeslut, varvid i tveksamma fall, där ledamöterna icke vore ense, skulle kunna tillkallas ytterligare en ledamot, en psykiatriskt utbildad läkare. Departementschefen yttrade i propositionen till 1952 års riksdag att frågan torde få upptagas i samband med en undersökning av möjligheterna att utvidga nämndernas kompetens till P-fallen (prop. 167/1952 s. 35 f).

Utredningen anser det tveksamt, om kravet på enighet mellan den lokala nämndens ledamöter bör upprätthållas, även om nämndens kompetens utvidgas i enlighet med vad här tidigare förordats. Nu gällande ordning torde vara motiverad främst av hänsyn till samhällsskyddet, så att farliga sinnessjuka icke utskrives för tidigt. Men vidare innebär gällande regler också, att nämnden icke kan besluta om utskrivning mot sjukvårdsläkarens vilja.

¹ Jfr 39 § i 1937 års lag om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar.

Spörsmålet ter sig något annorlunda, om nämnden med en utomstående läkare såsom ledamot även får att avgöra utskrivningsfrågor beträffande P-fall. I och för sig synes önskvärt, att i likhet med vad som gäller beträffande andra beslut om administrativa frihetsberövanden även här ärendena kan avgöras genom majoritetsbeslut. Kravet på enighet ger lätt anledning till uppfattningen, att det reella avgörandet i nämnden tillkommer läkaren. Å andra sidan skulle ett frånträdande av detta krav kunna medföra, att två ledamöter kunde upphäva ett intagningsbeslut eller bevilja utskrivning mot den tredje ledamotens och sjukvårdsläkarens mening. Detta kan förefalla särskilt anmärkningsvärt, om den tredje ledamoten är läkaren i nämnden och beslutet således fattas mot två läkares mening. Beträffande intagningen skulle härtill komma att även en tredje läkare, nämligen den som skrivit vårdattesten, ansett intagning påkallad.

En garanti för att medicinska synpunkter under alla förhållanden skulle vinna tillbörligt beaktande vid avgörandet kunde skapas genom vidgade regler om rätt att hänskjuta beslutet om utskrivning till sinnessjuknämndens prövning. För närvarande tillkommer under förutsättning att förbehåll gjorts sådan rätt överinspektören och statsåklagare. Även sjukvårdsläkaren skulle kunna medgivas liknande befogenhet i de fall, då han icke deltagit i nämndens avgörande. Liksom för närvarande borde gälla, att i dylika fall verkställighet av den lokala nämndens beslut ej finge äga rum, förrän beslutet blivit bestående eller sinnessjuknämnden annorlunda förordnat. Den intagne och honom närstående personer borde alltid kunna påkalla sinnessjuknämndens prövning av den lokala nämndens beslut, som gått den intagne emot. (Beträffande beslut som rör straffriförklarade och de med dem i utskrivningshänseende jämförda bör finnas samma möjligheter som för närvarande att ernå prövning hos sinnessjuknämnden.)

Såsom en olägenhet av att medge sjukvårdsläkaren befogenhet att påkalla prövning av utskrivningsnämnds beslut må framhållas, att ett utnyttjande av denna befogenhet medför risk för en icke önskvärd skärpning av förhållandet mellan läkaren och patienten.

För den enskildes rättssäkerhet är av betydelse, att i beslut, som innebär frihetsberövande, grunderna för beslutet tydligt redovisas (jfr 35 § SdL). Detta gäller givetvis också beslut om intagning å och utskrivning från sinnessjukhus. Här kan dock medicinska skäl göra, att det är olämpligt att redovisa grunderna i beslutet. Med hänsyn härtill bör icke uppställas något krav på sådan redovisning. De beslut, som nu meddelas av utskrivningsnämnderna, torde regelmässigt icke vara motiverade. (Jfr prop. 179/1949 s. 57.)

En reform av den beskaffenhet som här diskuterats kommer givetvis att medföra en ökning av arbetsbördan för de lokala nämnderna. En viss uppfattning om ökningens storlek torde kunna erhållas genom en jämförelse med det antal fall, i vilka de å sinnessjukhus intagna nu påkallar sinnes-

sjuknämndens prövning av sjukvårdsläkares beslut. Detta har under de sista åren skett i omkring 200—250 fall om året. Om dessa fall fördelas på de olika sjukhusen, kommer ett ringa antal ärenden på varje nämnd. Givetvis kan man vänta, att ärendenas antal kommer att öka genom att de lokala nämnderna är lättare tillgängliga än sinnessjuknämnden samt i någon mån även genom att också intagningsbeslut kan prövas. Därjämte kommer det utbyggda förfarandet att göra handläggningen vid nämnderna mera tidskrävande. Det synes dock icke finnas anledning räkna med att ökningen av antalet ärenden kommer att bli mera avsevärd. Den ifrågasatta reformen torde knappast komma att i väsentlig mån påverka nämndernas arbetsbörd.

VII. Frihetsberövanden enligt utlänningslagen

I utlänningslagstiftningen förekommer regler om administrativa frihetsberövanden i samband med bestämmelser om åtgärder för utlännings avlägsnande ur riket. Sådana åtgärder är avvisning, förpassning, förvisning och utvisning. Härom stadgas i 18—34 §§ utlänningslagen. Avvisning skall ske vid utlännings ankomst till riket eller omedelbart därefter. Avvisning kan ske av såväl formella som materiella grunder. I sistnämnda hänseende utgör orsaken till avvisningen främst, att anledning förekommer att befara att utlännningen under vistelsen i vårt land kommer att göra sig skyldig till brottslig verksamhet. Förpassning må äga rum av utlännning, som uppehåller sig i riket utan att, då så fordras, inneha pass och tillstånd att vistas här. Beslut om förvisning må meddelas i samband med ådömande av ansvar för brott, varå straffarbete kan följa, eller i samband med att anstånd med ådömande eller verkställande av straff för sådant brott förklaras förverkat. Utvisning är av två slag, vanlig utvisning och politisk utvisning. Vanlig utvisning må äga rum på grund av asocialt levnadssätt eller fara för att utlännningen här skall fortsätta utomlands bedriven brottslig verksamhet. Politisk utvisning må ske, när det finnes påkallat av hänsyn till rikets säkerhet eller eljest i statens intresse.

Frågor om åtgärder för utlännings avlägsnande ur riket handlägges av flera olika myndigheter. I stor omfattning tillkommer befattningen med dessa frågor statens utlänningskommission i egenskap av centrala utlänningsmyndighet. Därvid skall kommissionen i de flesta fall inhämta yttrande av utlänningsnämnden, vilken framför allt är ett organ för utlänningsarnas rättsskydd.

Beslut om avvisning meddelas av polismyndighet. I särskilda fall skall dock ärendet underställas utlänningskommissionen. Kommissionen skall före sitt beslut i ärendet i regel höra utlänningsnämnden. Beslut om förpassning meddelas av utlänningskommissionen, i regel efter hörande av utlänningsnämnden. Om förvisning beslutar allmän domstol. Beslut om vanlig utvisning meddelas i allmänhet av länsstyrelse. I vissa fall skall dock ären-

det underställas utlänningskommissionen, som har att efter utlänningsnämndens hörande besluta i ärendet. Beslut om politisk utvisning meddelas av Konungen.

Utlänningen äger överklaga polismyndighets beslut om avvisning och länsstyrelses beslut om utvisning, 44 § utlänningslagen. Klagan föres hos utlänningskommissionen genom besvär. Beträffande klagan över förvisning gäller de allmänna reglerna om klagan över domstols dom eller beslut.

Utlänningskommissionen skall, innan den i anledning av besvär meddelar beslut om avvisning eller utvisning, inhämta yttrande från utlänningsnämnden, 45 §.

Utlänningen äger klaga över utlänningskommissionens beslut om avvisning, förpassning eller utvisning, om utlänningsnämnden eller någon dess ledamot anfört avvikande mening eller ock nämnden i ärende rörande avvisning icke avgivit yttrande. Klagan föres hos Konungen genom besvär, 46 §.

Beslut om avvisning, som meddelats av polismyndighet, skall gå i verkställighet utan hinder av anförda besvär, 57 §. Dom eller beslut om förvisning må, ehuru domen eller beslutet ej vunnit laga kraft, verkställas om utlänningen avgivit nöjdförklaring. För verkställighet av andra beslut om utlännings avlägsnande ur riket förutsättes, att beslutet vunnit laga kraft.

Avvisning skall verkställas av polismyndighet, 58 §. Verkställighet av förpassning, förvisning och utvisning ankommer på länsstyrelse. Ärendet skall dock i vissa särskilt angivna fall underställas utlänningskommissionen. Utlänningskommissionen skall, i regel efter hörande av utlänningsnämnden, så snart ske kan besluta i ärendet. Har nämnden ej avgivit yttrande eller har nämnden eller någon dess ledamot anfört avvikande mening, äger utlänningen hos Konungen anföra besvär över kommissionens beslut, 59 §.

Det administrativa frihetsberövande, varom stadgas i utlänningslagen, är förvarstagande (35—38 §§). Sådant kan äga rum vid handläggning av fråga om avvisning, förpassning eller utvisning eller om verkställighet av sådan åtgärd eller om verkställighet av förvisning. I stället för att tagas i förvar kan utlänningen ställas under uppsikt. Beslut om nu nämnda tvångsåtgärder meddelas av den myndighet, som handlägger huvudärendet. Då Konungen handlägger ärendet, må åtgärden vidtagas av länsstyrelse eller utlänningskommissionen och, då kommissionen handlägger ärendet, av länsstyrelse. Kan det skäligen befaras, att utlänningen avviker, må åtgärden vidtagas av polismyndighet. Anmälan om åtgärden skall då skyndsamt göras hos den myndighet, som handlägger ärendet, och det åligger denna myndighet att omedelbart pröva, om åtgärden skall bestå. Då beslut meddelas om avvisning, förpassning eller utvisning av utlänning, som hålles i förvar eller står under uppsikt, skall den myndighet, som meddelar beslutet, pröva om utlänningen, till dess verkställighet sker, alltjämt skall hållas i förvar eller under uppsikt. Förekommer ej längre skäl att hålla utlänningen i förvar

eller under uppsikt, skall åtgärden omedelbart upphävas. Finnes anledning att hålla utlänning i förvar längre tid än en månad, skall frågan därom inom denna tid underställas Konungen. Ingen må kvarhållas längre tid än tre månader från det han togs i förvar, om ej Konungen finner synnerliga skäl därtill föreligga. Konungens beslut om kvarhållande av utlänning i förvar gäller för varje gång ej längre än tre månader från dagen för beslutet. Över beslut om tagande i förvar kan klagan ej föras.

Rörande verkställighet av beslut om förvarstagande stadgas i 64 och 65 §§ utlänningskungörelsen, att utlänning som tagits i förvar skall intagas i statens fångvårdsanstalt eller polisarrest eller omhändertagas på annat lämpligt sätt. Har utlänning omhändertagits på annat sätt än genom intagning i fångvårdsanstalt, skall han, så snart förhållandena det medger, överflyttas till sådan anstalt, om ej förvarstiden kan antagas bli mycket kortvarig eller andra särskilda omständigheter föreligger.

Utlänningslagen innehåller åtskilliga bestämmelser om förhör i utlänningsärenden. I ärende angående utvisning skall, om utlännen begär det, förhör hållas, 31 §. Myndighet som handlägger ärendet skall i god tid, innan beslut om utvisning meddelas, underrätta utlännen om hans rätt att påkalla förhör. Vad nu sagts om förhör gäller dock ej i ärende, som efter besvär kommit under myndighetens prövning. I ärende om politisk utvisning skall förhör hållas, 34 §. Innan Konungen meddelar beslut om utlänningshållande i förvar längre tid än tre månader, skall förhör hållas i ärendet, 38 §. I sådant ärende skall också utlänningsnämnden avgiva yttrande. I ärende angående verkställighet av förpassning, som underställts utlänningskommissionen, skall om förhör ej hållits i förpassningsärendet förhör hållas, om utlännen begär det, 58 §. Utlännen skall underrättas om sin rätt att påkalla förhör. Förhör kan hållas även eljest, då Konungen, utlänningskommissionen, utlänningsnämnden eller länsstyrelse finner anledning hålla förhör, 39 §.

Närmare bestämmelser om förhör är meddelade i 39—43 §§ utlänningslagen. Förhör skall i allmänhet hållas av den myndighet, som handlägger ärendet. Utlänningskommissionen äger dock i ärende, som kommissionen handlägger, överlämna åt utlänningsnämnden eller länsstyrelse att hålla förhör. I ärende, som handlägges av Konungen, utser Konungen förhørsmyndighet. Utlänningsnämnden äger uppdraga åt ledamot eller suppleant att hålla förhör. Då det finnes erforderligt, äger förhørsmyndighet uppdraga åt polismyndighet eller särskilt utsedd person att vid förhöret vara allmänt ombud. Ombudets funktion är inskränkt till förhör inför den myndighet, som förordnat honom. Han är således icke utlännings motpart, om utlännen anför besvär över beslut i ärendet, och äger själv icke besvara sig över sådant beslut.¹ — Vid förhör äger utlännen anlita biträde av lämplig person. Förhørsmyndigheten skall förordna biträde åt honom, om han

¹ Björling-Lindencrona, Utlänningslagen s. 96.

ej utsett biträde och hans rätt finnes icke kunna utan biträde tillvaratagas. Är utlännningen ej på fri fot, skall även eljest, om utlännningen begär det, förhörmyndigheten förordna biträde. Förhörmyndigheten skall före förhöret underrätta utlännningen om hans rätt att erhålla biträde. Vid förhöret skall de omständigheter, som kan inverka på ärendets avgörande, noga utredas. Då allmänt ombud är tillstädes, skall han angiva, vilka åtgärder mot utlännningen som är i fråga, samt redogöra för den utredning som åberopas i ärendet. Finnes ej allmänt ombud, äger utlännningen eljest på lämpligt sätt erhålla kännedom om utredningen. Tillfälle skall beredas utlännningen att angiva sin ståndpunkt och uttala sig om åberopade omständigheter. Vid förhör skall förhandlingarna vara offentliga, om utlännningen begär det och förhörmyndigheten icke finner omständigheterna föranleda till annat. Om i utlänningsärendet utredning vid domstol finnes erforderlig rörande omständighet av betydelse för ärendets avgörande, äger Konungen förordna, att förhör skall hållas vid allmän underrätt. Vid förhöret skall allmänt ombud vara tillstädes och äger utlännningen rätt att åtnjuta biträde i samma utsträckning som vid andra förhör.

I de ärenden, där allmänt ombud är närvarande, skall alltså förekomma ett i viss mån kontradiktoriskt förfarande. Ombudets ställning är jämförlig med en åklagares. Han skall angiva den utredning som åberopas. Hans rätt att angiva de åtgärder mot utlännningen som är i fråga anses knappast innebära, att myndigheten icke skulle kunna besluta en åtgärd, som ombudet icke angivit.¹

Utredningen har från utlänningskommissionen och länsstyrelserna inhämtat vissa uppgifter angående nämnda myndigheters handläggning av utlänningsärenden. I de av kommissionen handlagda ärendena förekom under år 1955 förvarstagande i sammanlagt 26 av 163 ärenden och under år 1956 i 31 av 128 ärenden. Beträffande handläggningen vid länsstyrelserna av ärenden angående utvisning har av 115 under år 1956 inkomna ärenden utlännningen varit tagen i förvar i sammanlagt 80 ärenden. Under år 1957 har förvarstagande ägt rum i 72 av 108 inkomna ärenden. Utlännningen har alltså varit tagen i förvar i de flesta av de hos länsstyrelserna handlagda utvisningsärendena. I det övervägande flertalet fall har förvarstagandet beslutats av polismyndighet. Detta var sålunda förhållandet under år 1956 med samtliga de 80 under året inkomna ärenden, i vilka förvarstagande förekom, och under år 1957 i 67 av 72 ärenden med förvarstagande. Beträffande längden av den tid, under vilken utlännningen hållits i förvar, framgår, att tiden utgjort högst tre dagar i 23 ärenden under år 1956 och i 21 ärenden under år 1957, 4 dagar till högst en vecka i 25 ärenden under år 1956 och 16 ärenden under år 1957, över en vecka men högst två veckor i 12 ärenden under år 1956 och 14 ärenden under år 1957, över två veckor men högst tre veckor i 11 ärenden under vardera av åren 1956 och 1957 samt över tre

¹ Björling-Lindencrona a. a. s. 99.

veckor men högst en månad i 9 ärenden under år 1956 och 10 ärenden under år 1957.

Beträffande länsstyrelsernas handläggning i övrigt av utlänningsärenden kan nämnas, att förhör i utvisningsärenden förekommit i tämligen stor omfattning. Förhör har sålunda hållits under år 1956 i 41 och under år 1957 i 47 av de under respektive år inkomna ärendena angående utvisning. Därjämte har länsstyrelserna hållit förhör i utlänningsärende, som handlagts av annan myndighet, under år 1956 i fyra fall och under år 1957 i två fall. Vid förhören har ofta biträde anlåtats: under år 1956 i 29 fall och under år 1957 i 32 fall. I samtliga fall har biträdet förordnats av länsstyrelsen. I intet fall har under de två år undersökningen omfattat allmänt ombud förordnats vid förhör inför länsstyrelse i utlänningsärende.

Den lämnade redogörelsen rörande tillämpningen av förvarstagande i utlänningsärenden visar, att dylikt frihetsberövande förekommer i tämligen stor omfattning och är av icke obetydlig varaktighet. I sistnämnda hänseende må framhållas, att i de av länsstyrelserna under åren 1956 och 1957 handlagda utvisningsärenden, i vilka utlännings tagits i förvar, förvarstagandet i 27 procent av samtliga fall pågått i över två veckor samt i ytterligare 17 procent av fallen i över en vecka.

Såsom framgår av det förut anförda, har handläggningen av ärenden angående utlännings avlägsnande ur riket förbundits med åtskilliga bestämmelser, som avser att tillgodose utlännings rättssäkerhetsintresse. Sådana bestämmelser är bl. a. reglerna om utlänningsnämndens medverkan vid handläggningen, om förhör, om biträde och om allmänt ombud. Förvarstagande under längre tid än en månad skall alltid underställas Konungen, och kvarhållande under längre tid än tre månader får ske endast om synnerliga skäl föreligger. I övrigt är endast i ringa utsträckning särskilda rättssäkerhetsgarantier förknippade med tagande i förvar. Såsom en olägenhet framstår, att ett beslut om förvarstagande icke kan särskilt överklagas och att därför möjlighet till särskild och snabb prövning av frihetsberövandet ej föreligger.

Vid behandling av frågan, om ökade rättssäkerhetsgarantier är erforderliga i samband med frihetsberövanden enligt utlänningslagen, bör betydelsen i detta hänseende av Europarådskonventionens regler närmare beröras.

De frihetsberövanden, som kan äga rum enligt utlänningslagen, strider icke mot konventionens bestämmelser. Artikel 5 mom. 1 f) i konventionen tillåter frihetsberövande, då någon lagligen är arresterad eller eljest berövad sin frihet till förhindrande av att han obehörigen inkommer i landet eller som ett led i förfarande för hans utvisning eller utlämnande. Ingripandet skall enligt konventionen ske i den ordning, som lagen föreskriver.

Även för detta frihetsberövande gäller emellertid den i annat sammanhang behandlade bestämmelsen i artikel 5 mom. 4, enligt vilken envar, som berövas sin frihet genom arrestering eller eljest, skall äga rätt att inför dom-

stol påfordra, att lagligheten av frihetsberövandet snabbt må prövas samt hans frigivning beslutas, om åtgärden icke är laglig.

I samband med att frågan angående godkännande av Sveriges anslutning till konventionen behandlades vid 1951 års riksdag berördes även spörsmålet, om konventionens krav på rättsskydd för den, som berövats sin frihet, vore uppfyllda i utlänningslagstiftningen. I en motion av Herlitz (FK nr 459) framhölls, såsom tidigare (s. 67) nämnts, bl. a. att frågor angående frihetsberövande enligt då gällande utlänningslag behandlades uteslutande i administrativ väg och att det vore Konungen i statsrådet, som i sista instans prövade åtgärdens laglighet, d. v. s. närmast dess överensstämmelse med utlänningslagen. 1954 års utlänningslag har icke inneburit någon ändring i det anmärkta hänseendet.

I anledning av vad sålunda uttalats i motionen anförde utrikesutskottet (utlåtande nr 11), såsom ock tidigare berörts, att då Kungl. Maj:ts rätt enligt utlänningslagen att i samband med avvísning eller utvisning förordna om internering av utlänning vore oinskränkt, talan inför domstol — därest sådan kunde äga rum — endast skulle kunna resultera i ett konstaterande av Kungl. Maj:ts diskretionära prövningsrätt. Utskottet fann, att även om talan inför domstol i konventionens mening icke kunde äga rum, det påtalade förhållandet icke vore av den beskaffenhet att behöva föranleda förbehåll vid konventionens ratificering. Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen.

Spörsmålet om förenligheten av den svenska rättens regler om administrativa frihetsberövanden av utlänningar med Europarådskonventionens stadganden berördes av departementschefen i propositionen till 1954 års riksdag med förslag till ny utlänningslag (nr 41). Efter en hänvisning till den nyss refererade behandlingen vid 1951 års riksdag av frågan om godkännande av Sveriges anslutning till konventionen anförde departementschefen (s. 104): Det kan naturligtvis ifrågasättas, om man icke nu — ehuru frågan om den gällande lagens förenlighet med konventionen alltså helt nyligen prövats av riksdagen — borde överväga att skapa möjlighet för utlänning, som berövats friheten enligt utlänningslagen, att få frågan om frihetsberövandet prövad av domstol. Jag har emellertid funnit, att spörsmålet om en domstolsprövning av frihetsberövande enligt utlänningslagen icke lämpligen bör lösas för sig utan i stället bör upptagas i samband med andra frågor angående ett förbättrat förfarande vid administrativa frihetsberövanden.

I anledning av vad sålunda förekommit får utredningen anföra följande.

Visserligen medger utlänningslagen i viss omfattning den beslutande myndigheten en diskretionär prövningsrätt i fråga om förvarstagande. Vissa förutsättningar måste dock alltid vara för handen för att ett dylikt omhändertagande skall få ske. Redan frågan om den grundläggande förutsättningen föreligger att vederbörande skall vara utlänning och icke svensk medborgare, kan någon gång vara tvistig. Vidare får frihetsberövande ske

endast i ärende angående avvisning, förpassning eller utvisning eller angående verkställighet av sådan åtgärd eller verkställighet av förvisning. Med avseende å nu nämnda omständigheter finnes alltid utrymme för ett bedömande av lagligheten av ett ingripande, ehuru givetvis möjligheterna att i denna väg angripa ett frihetsberövande i praktiken är ringa. Här må även nämnas vissa uttalanden under förarbetena till utlänningslagen, som avser att begränsa förvarstagande till sådana fall, där ett frihetsberövande framstår som oundgängligen nödvändigt. 1949 års utlänningskommitté anförde sålunda, att befogenheten att taga utlännning i förvar borde användas med största varsamhet och att förvarstagande icke borde ske, om lindrigare åtgärder mot utlännningen kunde anses tillräckliga. Kommittén betonade, att enbart den omständigheten, att beslut om utlännings avlägsnande ur riket icke omedelbart kunde verkställas, icke finge utgöra grund för att han toges i förvar eller ställdes under uppsikt. För att sådan åtgärd skulle få tillgripas måste vid sidan av verkställighetshinder föreligga andra omständigheter, som gjorde denna påkallad, t. ex. fara för att utlännningen håller sig undan eller för att han här kommer att bedriva för riket skadlig verksamhet (SOU 1951: 42 s. 155—156). Huvuddelen av detta uttalande refererades med instämmande i de anförda synpunkterna av departementschefen i propositionen till 1954 års riksdag (s. 103). Visserligen torde det vara tveksamt, om en brist i de sålunda angivna förutsättningarna för ingripande kan utgöra grund för att angripa lagligheten därav, men uttalandet visar likväl, att de beslutande administrativa myndigheterna har att i fråga om frihetsberövandet hålla sig inom vissa av lagstiftaren bestämt uppdragna gränser.

Med hänsyn till vad sålunda anförts och med beaktande av vad utredningen tidigare (s. 71—74) framhållit rörande Europarådskonventionens domstolsbegrepp kan det ifrågasättas, huruvida svensk rätt på detta område i alla avseenden tillgodoser konventionens krav. Det förhållandet, att hinder icke ansetts föreligga mot Sveriges anslutning till konventionen, utesluter givetvis icke att åtgärder vidtages för att bringa vår rätt i bättre överensstämmelse än för närvarande med konventionens stadganden. Det synes därför lämpligt att i samband med frågan om ökade rättsliga garantier vid andra administrativa frihetsberövanden även upptaga frågan om ändringar i reglerna om frihetsberövande enligt utlänningslagen i syfte att stärka rättssäkerheten och undanröja möjligheterna till tvivel om bristande överensstämmelse mellan vår rätt och Europarådskonventionen.

Förordnande om förvarstagande meddelas för närvarande i regel i samband med handläggningen av en sakfråga om avvisning, förpassning, utvisning eller verkställighet. Prövningen av dessa frågor tillkommer olika myndigheter: polismyndighet, länsstyrelse, utlänningskommissionen och Konungen. Dessa organ äger alltså också besluta om förvarstagande. Någon anledning att förorda en ändring av den materiella beslutanderätten kan

icke anses föreligga, särskilt som denna nyligen reglerats i lagstiftningen. Sålunda synes det icke lämpligt exempelvis att överflytta handläggningen av utvisningsärenden från länsstyrelserna till socialdomstolarna. Starka skäl, bl. a. av praktisk natur, talar vidare för att alltfört möjlighet bör finnas till förvarstagande i samband med handläggningen av sakfrågor och att alltså de administrativa myndigheterna bibehåller behörigheten att besluta om förvarstagande.

Att organisera utlänningskommissionen så, att den får karaktär av förvaltningsdomstol, torde möta betydande svårigheter. Härför skulle fordras ej blott en förändring av kommissionens sammansättning utan även en särskild ordning för ärendenas handläggning. En sådan lösning skulle därjämte kunna möta erinringar ur rättssäkerhetssynpunkt, särskilt med hänsyn till kommissionens administrativa uppgifter med avseende å utlänningskontrollen.

Däremot kan övervägas att i vidgad omfattning bereda möjlighet till prövning av de administrativa myndigheternas beslut om förvarstagande. Sådan prövning borde i så fall kunna ske utan samband med prövning av sakfrågan och vid myndighet av domstolskaraktär.

En prövning genom särskild myndighet av beslut om förvarstagande bör icke avse beslut meddelade av Konungen. I det följande bortses emellertid tills vidare från dylika beslut liksom från beslut meddelade av polismyndighet.

Sådan prövning av beslut om förvarstagande som här ifrågasatts synes icke lämpligen kunna förläggas till socialdomstol. Särskilt synes det olämpligt, att domstolen skulle få att pröva beslut av länsstyrelse och av utlänningskommissionen. Den av utredningen för andra områden förordade ordningen för stärkande av rättssäkerheten är alltså icke möjlig att införa här. Ej heller överensstämmer det med utlänningsnämndens rådgivande ställning att låta denna nämnd vara prövningsmyndighet, ehuru dess sammansättning ej synes utgöra hinder härför. Däremot kan skäl anföras för att förlägga prövningen till allmän domstol. Härigenom skulle de rättssäkerhetsgarantier, som är förknippade med domstolsprövning, kunna förbindas med prövningen av beslut om förvarstagande och Europarådskonventionens krav på snabb domstolsprövning kunna tillgodoses.

Lika olämpligt som att socialdomstol prövar beslut av länsstyrelse eller utlänningskommissionen är det emellertid, att allmän underrätt verkställer en sådan prövning. Det synes då lämpligare, att prövningen anförtros hovrätt. Såsom framgår av tidigare nämnda statistiska uppgifter förekommer förvarstagande ofta i samband med länsstyrelses handläggning av ärenden angående utvisning. En ordning varigenom länsstyrelses beslut prövas i hovrätt är icke främmande för den svenska rätten: över beslut, som länsstyrelsen i egenskap av överexekutor meddelar i utsökningsmål, må enligt utsökningslagen klagan föras i hovrätt, och samma gäller enligt lösdrivarlagen

beträffande klagan över länsstyrelses utslag, varigenom dömts till tvångsarbete. Enligt socialhjälpslagen kan länsstyrelses utslag i mål angående försumlig försörjares dömande till tvångsarbete även prövas i hovrätt. I och för sig synes någon erinran ej heller kunna göras mot att möjlighet beredes till prövning av utlänningskommissionens beslut om förvarstagande i hovrätt.

En ordning, enligt vilken hovrätt skulle äga pröva länsstyrelses beslut om förvarstagande skulle kunna utformas på i huvudsak följande sätt.

Den som tagits i förvar skulle äga anföra besvär över förvarstagandet i hovrätt. Sådana besvär skulle icke inverka på handläggningen av huvudärendet inför länsstyrelsen och eventuellt överordnade myndigheter. Även om besvär anförts i hovrätt, borde länsstyrelsen och överprövande myndigheter äga besluta om den omhändertagnes frigivning. Om hovrätt efter besvär upphävt länsstyrelsens beslut, borde denna äga att vid förändrade förhållanden ånyo förordna om förvarstagande. Samma befogenhet borde givetvis också tillkomma utlänningskommissionen, om huvudfrågan underställdes kommissionens prövning. För besvär borde gälla rättegångsbalkens regler om besvär i hovrätt. Besvärslagan borde ingivas till länsstyrelsen, vilken skulle till hovrätten insända inlagan jämte de handlingar, som anginge förvarstagandet. Klagan borde ej vara inskränkt till viss tid. Länsstyrelsen borde äga förordna biträde för fullföljden i hovrätt, och samma befogenhet borde tillkomma hovrätten, sedan ärendet där anhängiggjorts. Vid förhör inför hovrätten borde denna äga förordna särskilt utsedd person att vara allmänt ombud.

Handläggningen inför hovrätten borde givetvis avse frågan om förvarstagandets bestånd. För närvarande är icke i lagen angivna de förutsättningar, under vilka förvarstagande må ske. Det synes önskvärt att, om så är möjligt, nämnda förutsättningar närmare preciseras. Som regel torde skäl för förvarstagande vara risk för att utlänningen avviker eller för att han här fortsätter brottslig eller annan icke önskvärd verksamhet. Utredningen inför hovrätten skulle i första hand utgöras av de från länsstyrelsen insända handlingarna. Särskilt i tveksamma fall, där hovrätten funne ytterligare utredning erforderlig, kunde möjligheten att förordna allmänt ombud vara av värde. Beträffande talan mot hovrätts beslut borde gälla de i rättegångsbalken upptagna reglerna om fullföljd av talan mot hovrätts slutliga beslut.

För klagan i hovrätt över utlänningskommissionens beslut om förvarstagande skulle gälla i huvudsak samma ordning, som nyss skisserats beträffande besvär över länsstyrelses beslut. Besvären skulle i detta fall alltid komma att prövas av Svea hovrätt.

Beträffande Konungens beslut i fråga rörande förvarstagande kan ifrågasättas, om icke, även i de ärenden som prövades av Konungen, förvarstagande alltid skulle kunna beslutas av länsstyrelse eller utlänningskommis-

sionen. Redan nu gäller, att nämnda myndigheter äger förordna om förvarstagan- de i ärende, som Konungen handlägger. I praxis lär det vara regel, att förvarstagan- de redan ägt rum genom annan myndighets beslut i sådana utlänningsärenden, som kommer under Konungens prövning.

Beslut av den administrativa myndigheten om förvarstagan- de borde avse högst en månad åt gången. Med hänsyn härtill och till möjligheten att överklaga beslutet i hovrätt torde föreskrift om Konungens prövning av beslutat förvarstagan- de ej erfordras.

Konungens rätt att förordna om förvarstagan- de skulle alltså helt upphöra och förordnande, som nu sker genom Konungen, i stället meddelas av länsstyrelse eller utlänningskommissionen med möjlighet till domstolsprövning av dessa myndigheters beslut. I enlighet med vad tidigare anförts borde dock Konungen alltid äga förordna om frigivning av utläningar i fall, där huvudärendet prövades av Konungen.

I ärenden angående politisk utvisning förekommer ofta ömtåliga sakförhållanden, som bör hållas hemliga. Denna omständighet kan dock icke anses lägga hinder i vägen för att prövning sker inför hovrätt. Prövningen skulle givetvis avse frågan om förvarstagan- de och icke frågan om utvisningen såsom sådan. Inför hovrätten skulle åberopas endast de omständigheter, som sammanhänge med förvarstagan- det. I viss mån torde det vara möjligt att utskilja dessa omständigheter från de grunder, som åberopas i utvisningsfrågan.

Inledningsvis har nämnts, att polismyndighet under vissa förutsättningar äger besluta om provisoriskt förvarstagan- de. I huvudsak synes nuvarande ordning för den fortsatta handläggningen av sådant förvarstagan- de fortfarande böra bestå, även om länsstyrelses och utlänningskommissionens beslut om förvarstagan- de skulle kunna överklagas till hovrätt. Den provisoriska åtgärden borde underställas länsstyrelsen, om denna handlade ärendet, och i annat fall utlänningskommissionen. Däremot borde någon underställning till Konungen icke ske, utan i de fall, då Konungen handlade ärendet, borde likväl utlänningskommissionen pröva förvarstagan- det. Över länsstyrelsens och utlänningskommissionens beslut i denna fråga finge utlänningen klaga i hovrätt. En sådan ordning kan visserligen i vad avser det provisoriska beslutet synas mindre väl tillgodose Europarådskonventionens krav på snabb prövning, men i praktiken torde även i dessa fall frågan om förvarstagan- de kunna med tillräcklig skyndsamhet föras under hovrättens prövning, om såsom förutses i gällande lag den administrativa myndighetens prövning av det provisoriska beslutet äger rum omedelbart.

Polismyndigheten beslutar även om förvarstagan- de, som icke är av provisorisk karaktär, nämligen i avvsningsärenden, som polismyndigheten själv handlägger. Förvarstagan- de sker här för att underlätta att ur riket föra en person, som icke har någon rätt att vistas här. I allmänhet torde de av polismyndigheten handlagda ärendena vara av enkel beskaffenhet; påstår

utlännigen, att han efter avvisningen skulle löpa risk att bli utsatt för politisk förföljelse eller finner polismyndigheten eljest ärendet tveksamt, skall nämligen ärendet underställas utlänningskommissionen. Beslut om avvisning, som meddelas av polismyndighet, skall gå i verkställighet utan hinder av anförda besvär. Med hänsyn till nu nämnda förhållanden torde förvarstagande i dessa ärenden i allmänhet icke vara av längre varaktighet. Som regel torde avvisning genom polismyndighet innebära, att utlännigen i nära samband med att han ankommit till riket avlägsnas härifrån. För dessa fall, där förvarstagandet kan sträcka sig över en natt eller över ett dygn, kan icke anses föreligga något behov av möjlighet till särskild klagan över förvarstagandet. Undantagsvis kan dock förvarstagande, som här är i fråga, bli av längre varaktighet, såsom då verkställighetssvårigheter uppstår. Här kan utlännigen i samband med klagan över avvisningsbeslutet underställa förvarstagandet utlänningskommissionens prövning. I praktiken torde så ske i åtskilliga fall, där verkställigheten av avvisningsbeslutet dröjer. Det torde — särskilt med hänsyn till att här är fråga om avvisning — icke böra ifrågasättas att bereda möjlighet till klagan hos domstol över dessa tämligen fåtaliga fall av förvarstagande, som polismyndighet beslutar. I enlighet med det förut anförda skulle utlännigen, sedan frågan prövats av utlänningskommissionen, äga besvara sig i hovrätt över kommissionens beslut, varigenom förvarstagandet förklarats skola bestå.

Mot den nu skisserade ordningen för domstolsprövning av beslut om förvarstagande kan invändas, att härigenom sker en uppdelning på olika myndigheter av prövningen av frågor, som sammanhänger med varandra och som därför bör prövas av samma myndighet. Ordningen medför också viss risk för kompetenskonflikt mellan domstol och de administrativa myndigheterna, ehuru risken knappast torde vara mera framträdande. En uppdelning av beslutanderätten finnes också redan i viss mån, då i lagen föreskrives, att förvarstagande må beslutas av utlänningskommissionen eller länsstyrelse, då Konungen handlägger sakfrågan, och av länsstyrelse, då denna fråga handlägges av utlänningskommissionen. Utredningen har emellertid velat peka på den utväg, som synes föreligga, att bereda möjlighet till domstolsprövning av beslut om förvarstagande. Då den skisserade ordningen icke går att förena med det system för ökade rättssäkerhetsgarantier, som utredningen föreslår beträffande andra områden, har utredningen icke ansett sig böra i vidare mån än nu skett gå in på frågan om ändring av utlänningslagens regler i nu berörda hänseenden.

VIII. Vissa andra former av administrativa frihetsberövanden och närstående ingripanden mot enskilda

Den tidigare framställningen inom detta avsnitt har omfattat de huvudområden, som närmast brukar innefattas i begreppet administrativa frihets-

berövanden. Vid sidan härav förekommer emellertid stadganden om frihetsberövanden i administrativ väg och närstående åtgärder, där ingripandet mot den enskilde ej är av samma omfattning och intensitet som inom här förut behandlade områden. I och för sig berättigade behov av ökat rättskydd för den enskilde framträder därför ej heller med samma styrka. Utredningen vill avslutningsvis i detta avsnitt beröra frågan om ökade rätts-säkerhetsgarantier vid ingripanden, som här avses.

I syfte att förhindra spridande av smittsamma sjukdomar medger vissa författningsbestämmelser tvångsintagning på sjukhus och isolering.

Har någon av läkare förklarats behäftad med smittsam sjukdom, som anges i 1919 års *epidemilag*, skall hälsovårdsnämnden tillse, att den sjuke ofördröjligen erhåller vård å sjukvårdsinrättning, såvida icke nödig vård på enskild bekostnad beredes honom och de åtgärder, som vidtagits mot spridning av smitta, kan godkännas av nämnden. Överförande till sjukhus skall icke heller ske, om en sådan förflyttning skulle medföra fara för den sjukes liv.

Samma befogenhet tillkommer hälsovårdsnämnd, om någon misstänkes vara behäftad med nu avsedd smittsam sjukdom och läkare finner det behöfligt, att han intages på sjukhus.

Hälsovårdsnämnd äger vidare låta underkasta person, som utan att vara sjuk misstänkes föra epidemisk smitta, den observation och den isolering, som nämnden kan finna erforderlig. Är i sådant fall någon smittbärande under längre tid utan att sjukdomstecken yppar sig, och är det icke oundgängligen nödigt att underkasta honom isolering, skall hälsovårdsnämnden i stället ålägga honom inskränkningar i fråga om arbete och i övrigt meddela föreskrifter till förekommande av smittspridning.

Tjänsteläkare är berättigad att erhålla tillträde till person, som misstänkes lida av smittsam sjukdom, och att verkställa erforderliga undersökningar. Hälsovårdsnämnd äger utfärda förbud för befarade smittbärare att besöka skolor m. m. och Konungen kan vid krig, krigsfara eller eljest utomordentliga förhållanden förordna om avspärrning av visst område för att hindra spridning av smittsam sjukdom.

Den som tredsas att hörsamma hälsovårdsnämnds beslut angående intagning å sjukvårdsinrättning, isolering eller observation kan straffas med dagsböter. För verkställighet av hälsovårdsnämnds beslut om intagning på sjukvårdsinrättning och om isolering äger nämnden anlita biträde av polismyndighet.

Hälsovårdsnämnds beslut överklagas hos länsstyrelsen. Nämndens beslut angående bl. a. intagning å sjukvårdsinrättning, isolering och observation går genast i verkställighet utan hinder av klagan. Besvär över länsstyrelsens beslut prövas i regeringsrätten.

Enligt inhämtade upplysningar lär polishandräckning för verkställighet av beslut jämlikt epidemilagen praktiskt taget aldrig behöva anlitas. Som

regel fogar sig den sjuke och hans närmaste utan vidare i läkarens anvisningar. I de fåtaliga fall, där så icke sker, räcker det enligt uppgift regelmässigt med att hänvisning göres till epidemilagens bestämmelser för att vederbörande skall följa anvisningarna. Bestämmelserna tjäna alltså huvudsakligen ändamålet att ge erforderlig kraft åt läkarens anmaningar. Det nu anförda innebär, att hälsovårdsnämnds beslut om intagning och isolering mycket sällan erfordras.

Epidemilagens föreskrifter gäller i tillämpliga delar för att förhindra införande i riket av vissa smittsamma sjukdomar. Med stöd av epidemilagen har år 1953 utfärdats en *kungörelse om sanitär kontroll över den internationella trafiken (karantänkungörelsen)*, enligt vilken hälsovårdsnämnd har att vidtaga erforderliga åtgärder till skydd mot att smittsamma sjukdomar genom sjö-, land- eller lufttrafik införas i riket eller spridas till utlandet. Nämnden äger under närmare angivna förutsättningar besluta om isolering av smittad person eller av den som misstänkes för att bära smitta. Isolering torde här regelmässigt ske genom intagning på sjukvårdsanstalt. Hälsovårdsnämndens beslut enligt kungörelsen kan överklagas hos länsstyrelsen av den som anser sin rätt förnärmad av beslutet. Detta länder dock till efterrättelse utan hinder av förd klagan, tills annorlunda förordnas. Besvär över länsstyrelsens beslut prövas i regeringsrätten.

Enligt 1918 års lag angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar (*lex veneris*) handhaves närmaste befattningen med de ingripanden, som avser att förekomma könssjukdomarnas utbredning, av sundhetsinspektör under hälsovårdsmyndighetens inseende. Sundhetsinspektör är förste provinsialläkaren i länet utom i stad, som ej tillhör dennes verksamhetsområde, där förste stadsläkaren är sundhetsinspektör. I sådan stad kan även särskild läkare ha uppdraget att vara sundhetsinspektör. Med hälsovårdsmyndighet avses i lagen länsstyrelsen i länet utom såvitt avser stad som nu nämnts, där hälsovårdsnämnden har denna funktion.

Var och en som är angripen av könssjukdom är pliktig att underkasta sig erforderlig läkarbehandling samt att ställa sig till efterrättelse föreskrift, som av läkare meddelas angående sjukdomens behandling eller till förekommande av smittans spridning. Finner läkare, att den sjuke underlåter att ställa sig givna föreskrifter till efterrättelse eller har den sjuke avbrutit behandling hos läkaren utan att styrka, att behandlingen övertagits av annan läkare, skall läkaren göra skriftlig anmälan därom hos sundhetsinspektören. Denne skall tillställa den sjuke anmaning att inställa sig hos läkare för undergående av sjukbehandling, eller, om den sjuke med hänsyn till faran för smittans spridning måste vårdas å sjukhus, att låta sig intagas till vård å allmänt sjukhus. Under vissa förutsättningar äger sundhetsinspektören även anmana en person att låta sig undersökas av läkare till uträffande, huruvida han är behäftad med könssjukdom. Finnes detta vara fallet, skall sundhetsinspektören tillställa honom anmaning som nyss nämnts.

Underlåter den sjuke att efterkomma sundhetsinspektörens anmaning, skall denne hänskjuta ärendet till hälsovårdsmyndigheten, som äger förordna om läkarundersökning eller om den sjukens intagande å allmänt sjukhus. Sundhetsinspektören kan även själv meddela sådant förordnande, om hälsovårdsmyndighetens beslut icke anses kunna avvaktas utan synnerlig fara för smittans spridning. Sådant förordnande skall omedelbart underställas hälsovårdsmyndighetens prövning men länder till efterrättelse, intill dess annorlunda beslutas.

Sundhetsinspektören och hälsovårdsmyndigheten är berättigade att för verkställande av förordnande om läkarundersökning eller om intagande å allmänt sjukhus erhålla handräckning av polismyndighet.

Talan mot hälsovårdsnämnds beslut enligt *lex veneris* föres genom besvär hos länsstyrelsen. Klagan över länsstyrelses beslut föres hos Konungen. Besvären upptages och prövas av regeringsrätten. Utan hinder av klagan länder beslutet till efterrättelse, till dess annorlunda förordnas.

Det förekommer i viss omfattning, att handräckning enligt *lex veneris* måste tillgripas såväl för läkarundersökning som för intagning å allmänt sjukhus. Sålunda lämnades i Stockholm handräckning för inställelse inför läkare år 1956 i 904, år 1957 i 520, år 1958 i 397 och år 1959 i 459 fall. Tvångsintagning å allmänt sjukhus förekom under dessa år i Stockholm i 58, 32, 15 och 6 fall under respektive år. Beträffande intagningsfrekvensen gör sig här en fallande tendens tydligt märkbar. Tvångsintagning tillgripes huvudsakligen beträffande sådana personer, som vägrat underkasta sig erforderlig behandling. Oftast är det här fråga om asociala individer. Vistelsen å sjukhus, som genom införande av nya behandlingsmetoder kunnat förkortas under senare år, omfattar oftast en tid av upp till en vecka. I särskilda fall kan dock intagningen sträcka sig över längre tid, två eller tre veckor. Erforderliga åtgärder torde i allmänhet beslutas av sundhetsinspektören med påföljd att, då frågan förelägges hälsovårdsnämnden eller länsstyrelsen, verkställighet redan skett.

Beträffande den som lider av tuberkulos finnes icke möjlighet till tvångsintagning å sjukhus. Däremot äger enligt *1939 års tuberkulosförordning* hälsovårdsnämnden på hemställen av läkare vid dispensär eller tjänsteläkare förordna att person, som av läkaren misstänkes vara behäftad med smittsam tuberkulos, skall undergå läkarundersökning. Om den som förordnandet avser underlåter att ställa sig detta till efterrättelse, är nämnden berättigad att för verkställighet därav erhålla handräckning av polismyndighet.

1935 års lag om bekämpande av smittsamma husdjursjukdomar (epizootilagen) medger möjligheter att isolera ett område, som befinnes smittat av sådan sjukdom som avses i lagen eller som misstänkes vara smittat. Sålunda skall veterinär, där Konungen så föreskrivit, förklara ställe, varest sjukdomen förekommer eller misstänkes förekomma, spärrat. Det åligger därvid veterinären att enligt av veterinärstyrelsen utfärdade anvisningar

och föreskrifter bl. a. anbefalla isolering. Förklaring att ett ställe skall vara spärrat skall upphävas, om det befinnes, att sjukdom som föranlett förklaringen icke förekommer. Eljest gäller förklaringen, intill dess det spärrade stället förklarats smittat eller misstänkt för smitta. Det ankommer på länsstyrelsen att, där Konungen så föreskrivit, förklara ställe, varest sjukdom som avses i lagen inträffat eller misstänkes förefinnas, jämte omkringliggande område i erforderlig utsträckning smittat eller misstänkt för smitta, och i samband därmed skall länsstyrelsen enligt av veterinärstyrelsen utfärdade anvisningar och föreskrifter bl. a. anbefalla isolering.

Isolering av en gård innebär, att ingen av gårdens folk får lämna gården utan tillstånd. Har någon sitt arbete utom gården och kan han bo på annat håll, brukar man tillåta honom lämna gården efter smittrening. Efter viss tids isolering brukar även andra lättnader i isoleringen tillåtas. En viss inskränkning i den enskildes rörelsefrihet medför dock isoleringen alltid.

Enligt såväl epidemilagen som lex veneris kan alltså tvångsintagning på sjukvårdsinrättning förekomma för beredande av vård och behandling i anledning av smittsamma sjukdomar. Sådan tvångsintagning innebär ett frihetsberövande i administrativ väg, som i likhet med andra frihetsberövanden bör vara omgärdat med särskilda garantier för den enskildes rättssäkerhet. Det ligger nära till hands att även på detta område bereda möjlighet till prövning av frihetsberövandet vid socialdomstol. Detta skulle vad gäller epidemilagen kunna ske därigenom att hälsovårdsnämnds beslut angående intagning å sjukvårdsinrättning skulle kunna överklagas vid socialdomstol. I fråga om ingripanden enligt lex veneris skulle den ordningen kunna stadgas, att sundhetsinspektören hos socialdomstolen gjorde ansökan om intagning för vård å allmänt sjukhus. Sundhetsinspektören skulle givetvis, såsom nu gäller, själv äga förordna om intagning i brådskande fall och hans beslut i dessa hänseenden underställas socialdomstolen. Därest befogenheten för hälsovårdsnämnden i vissa städer att besluta om intagning skulle anses böra bibehållas, borde klagan över sådan nämnds beslut i dessa hänseenden prövas av socialdomstolen.

För handläggning vid socialdomstolen av intagningsfrågor, som nu nämnts, synes reglerna i SdL väl lämpade. Det allmännas talan finge föras av hälsovårdsnämnden vid prövning av nämndens beslut och av sundhetsinspektören i fråga om ansökan av honom eller prövning av hans beslut. Vid bedömning av dessa frågor torde i de flesta fall sakkunnigutredning av medicinsk expertis komma att bli av stor betydelse. Frågorna torde dock icke vara av den beskaffenhet, att de för sin bedömning kräver medicinsk sakkunskap i socialdomstolen.

Utredningen vill i princip förordna, att möjlighet beredes till prövning vid socialdomstol av frågor om tvångsintagning å sjukvårdsinrättning. Jämfört med tidigare behandlade frihetsberövanden är dock det nu aktuella området

av ringa praktisk betydelse, vilket sammanhänger dels med att den sjuke här har sjukdomsinsikt och därför i regel fogar sig i nödvändiga åtgärder och dels med att erforderliga ingripanden oftast är av kortvarig natur. Dessa ärenden förekommer också mycket sparsamt hos länsstyrelserna. Med hänsyn härtill synes närmare erfarenhet av socialdomstolarnas verksamhet böra avvaktas, innan den nu berörda ordningen införes, och utredningen föreslår därför icke nu några ändringar i här gällande lagstiftning.

Vad angår andra åtgärder till förhindrande av smittspridning än de senast berörda synes någon ändring i gällande ordning icke böra förordas. Här bör särskilt beaktas isolering enligt epidemilagen och epizootilagen, som för den som drabbas därav kan medföra en viss inskränkning i rörelsefriheten. Den synes dock icke böra jämföras med frihetsberövande i vanlig mening. Genom desinfektion och andra åtgärder till förhindrande av smittspridning torde också goda möjligheter finnas att begränsa inskränkningarna i rörelsefriheten. De viktigaste olägenheterna vid isolering ligger på ett annat plan och är framför allt av ekonomisk art.

I samband med 21 § NvL har tidigare berörts stadgandet i 12 § *allmänna polisinstruktionen*, enligt vilket polisman har att, om det är nödvändigt för att upprätthålla allmän ordning, tillfälligt omhändertaga den vars uppträdande innefattar ett störande av eller en omedelbar fara för ordningen. Omhändertagande skall även ske, om det eljest erfordras för att avvärja straffbelagd gärning, mot vilken polisman är pliktig att ingripa.

I anvisningar till allmänna polisinstruktionen, vilka meddelats av chefen för inrikesdepartementet, lämnas en del exempel på sådana omhändertaganden, som nu avses. Sålunda måste t. ex. personer, som på allmän plats genom oljud eller annat förargelseväckande beteende eller på annat sätt stör ordningen och trots polismannens tillsägelse ej upphör därmed, avföras från platsen och tillfälligt tagas i förvar. Vidare kan det vara nödvändigt att tillfälligtvis omhändertaga personer, som genom sitt uppträdande eller tillstånd innebär en omedelbar fara för ordningen och säkerheten, likaså den som hindrar eller försvårar ordningens upprätthållande vid offentliga möten eller andra folksamlingar och icke genom tillsägelser kan förmås upphöra därmed. Omhändertagande för att avvärja straffbelagd gärning kan förekomma, t. ex. om en spritpåverkad person icke på annat sätt kan förmås att avstå från att köra bil.

Har polisman omhändertagit någon enligt 12 § polisinstruktionen, skall anmälan därom skyndsamt göras hos vederbörande förman, vilken omedelbart har att pröva huruvida åtgärden skall bestå. Vid omhändertagandet skall tillses, att åtgärden ej orsakar vederbörande större olägenhet än som är oundviklig eller väcker onödig uppmärksamhet. Den omhändertagne får hållas i förvar endast så länge fara föreligger för att han kommer att fortsätta störa ordningen. Enligt anvisningarna skall sålunda t. ex. den, som

omhändertagits för förargelseväckande beteende, friget så snart det ej längre kan befaras, att han kommer att fortsätta därmed.

Vid förvaringen får den omhändertagne ej underkastas annan inskränkning i sin frihet än som påkallas av ändamålet med omhändertagandet, ordningen på förvaringsplatsen eller allmän säkerhet. Den som omhändertagits skall förhöras, så snart det kan ske. Förhör bör enligt anvisningarna som regel hållas, medan vederbörande är omhändertagen. I vissa fall kan det vara tillräckligt, att förhöret begränsas till att fastställa den omhändertagnes identitet.

Tillfälligt omhändertagande enligt 12 § polisinstruktionen torde regelmässigt vara av kortvarig natur. Ofta torde det begränsas till den tid, som erfordras för att fastställa den omhändertagnes identitet och anteckna vissa personliga uppgifter om honom. Att den omhändertagne får hållas i förvar endast så länge fara föreligger för att han kommer att fortsätta störa ordningen torde regelmässigt böra medföra, att frigivning sker senast dagen efter omhändertagandet. I Stockholm är det enligt uppgift vanligt, att omhändertagande äger rum strax före midnatt och att vederbörande släppes vid 2—3-tiden på morgonen, då riskerna för oroligheter kan anses övervunna. Något behov av att kunna grunda längre omhändertagande av alkoholmissbrukare på förevarande stadgande i polisinstruktionen föreligger icke, om stadgandet i 21 § NvL ändras i enlighet med vad utredningen föreslår.

På grund av omhändertagandets kortvarighet finnes icke möjlighet till prövning av frihetsberövandet inför högre myndighet, innan det upphört. Givetvis kan den, som varit föremål för åtgärden, ha intresse av att kunna få det berättigade i frihetsberövandet prövat i efterhand. För en sådan prövning synes allmän domstol vara lämpligare än socialdomstol med hänsyn bl. a. till de allmänna domstolarnas lämpligare lokala fördelning. Då emellertid det praktiska värdet av prövningsmöjligheten synes ringa, vill utredningen icke förorda den. Det synes vara till fyllest, att den som anser sig orättmätigt omhändertagen kan göra anmälan om tjänstefel och har möjlighet att erhålla skadestånd.

Ett ingripande av i viss mån samma art som det nu behandlade utgör omhändertagande av fyllerist enligt 7 § 1841 års *förordning emot fylleri och dryckenskap*. Enligt detta stadgande må var och en som träffas överlastad av starka drycker på väg eller gata förvaras i häkte, till dess han återvunnit sina sinnens bruk, där han icke kan vårdas på annat sätt. Även detta frihetsberövande är alltså av kortvarig natur. Beträffande frågan, om möjlighet bör beredas till prövning av frihetsberövandet vid socialdomstol eller allmän domstol, gör sig samma synpunkter gällande som nyss anförts beträffande omhändertagande enligt 12 § allmänna polisinstruktionen. Utredningen vill alltså icke heller här förorda en sådan ordning.

76 § lagen om verkställighet av frihetsstraff innehåller bestämmelser om en bestraffningsform, som innebär frihetsberövande i administrativ väg. Om strafffånge, fängelsefånge eller bötesfånge gjort sig skyldig till förseelse av närmare angivet slag, må fångvårdsstyrelsen på framställning av styresmannen ålägga fången särskilt straff genom förlängning av verkställighetstiden med högst 14 dagar. Verkställighetstiden må dock ej genom en eller flera sådana bestraffningar förlängas med mera än en tredjedel eller med mera än sammanlagt tre månader. Innan beslut meddelas, skall förhör hållas. Vid handläggningen skall fångvårdsstyrelsen bestå av överdirektören eller ställföreträdare för honom och tjänsteman i styrelsen som Konungen bestämmer jämte två av Konungen utsedda sakkunniga, av vilka den ene skall vara eller ha varit innehavare av domarämbete. Över fångvårdsstyrelsens beslut må klagan föras hos Konungen genom besvär. Besvären tillhör regeringsrättens prövning.

Enligt vad som upplysts förekommer bestraffningsärenden som nu nämnts i stor omfattning hos fångvårdsstyrelsen. För handläggning av ärendena sammanträder styrelsen i regel en gång i veckan, och vid varje sammanträde förekommer åtskilliga ärenden. Det förhör som skall äga rum hålles å den anstalt, där fången vistas, inför i regel styresmannen för anstalten. Över förhöret upprättas protokoll. Däremot hålles icke förhör inför fångvårdsstyrelsen vid dess handläggning. Ärendena föredrages inför styrelsen av särskild föredragande. Beslutet innebär i regel förlängning av verkställighetstiden med 6—12 dagar. För de allvarligaste förseelserna tillämpas maximitiden 14 dagar. Klagan över styrelsens beslut förekommer tämligen sällan.

Allvarligare anmärkningar torde icke kunna riktas mot gällande ordning för handläggning av ifrågavarande bestraffningsärenden. Genom den centraliserade prövningen finnes visserligen små möjligheter till muntlig handläggning inför den beslutande myndigheten, men något större behov av sådan handläggning torde här knappast finnas. Det förhör, som hålles å vederbörande anstalt, torde fylla rimliga anspråk på att den enskilde skall erhålla tillfälle att yttra sig. Fångvårdsstyrelsens sammansättning vid ärendenas behandling synes utgöra garanti för att erforderlig hänsyn toges till den enskildes anspråk på rättssäkerhet. Utredningen föreslår därför icke någon ändring i gällande regler på detta område.

Vid sidan av nu behandlade stadganden förekommer även bestämmelser om andra åtgärder, som i viss mån riktar sig mot den enskildes frihet. Som exempel kan nämnas stadganden om skyldighet för blinda och dövstumma att vistas å särskilda läroanstalter för erhållande av undervisning och om möjligheter att tvångsvis inställa dem å sådan anstalt. Vissa författningar medger möjlighet till kortvariga ingripanden mot personer, som stör ord-

ningen eller äventyrar säkerheten vid trafikföretag. Enligt åtskilliga författningar kan vidare tillfälligt omhändertagande äga rum, där det påkallas av hänsyn till rikets försvar. Dessa och andra åtgärder av liknande natur kan dock icke anses vara av den art eller av den praktiska betydelse, att de här bör upptagas till behandling. Möjligheten att föra talan om ansvar för tjänstefel torde utgöra garanti mot oberättigade ingripanden.

Sammanfattning

Utredningen framlägger i första hand förslag till ökade rättssäkerhetsgarantier vid handläggningen å länsplanen av mål om administrativa frihetsberövanden beträffande alkoholmissbrukare, barn och ungdom, försumliga försörjare, lösdrivare samt sådana psykiskt efterblivna, vilkas inskrivning vid särskola eller vårdanstalt ifrågasättes. För handläggningen av dylika mål föreslår utredningen inrättande av särskilda socialdomstolar inom varje län och inom Stockholms stad. Socialdomstol skall vara organiserad såsom en kollegial förvaltningsdomstol med en domarkompetent jurist såsom ordförande och två lekmän med erfarenhet i allmänna värv såsom bisittare. Utredningens majoritet föreslår, att socialdomstolen organiseras inom länsstyrelserna och överståthållarämbetet med landssekreteraren eller dennes ställföreträdare, resp. underståthållaren eller kanslidirektör, såsom ordförande. En minoritet inom utredningen föreslår, att socialdomstolen skall ha en fristående ställning med en ordförande, vilken bör vara eller ha varit ordinarie innehavare av domarämbete. Ordförandeskapet bör enligt detta förslag vara heltidssyssla åtminstone i Stockholm och de större länen, medan det i landet i övrigt i större eller mindre utsträckning torde komma att utgöra bisyssla vid sidan av annan tjänst.

Erforderliga bestämmelser om socialdomstolens organisation och handläggningen vid denna upptages i ett förslag till lag om socialdomstol. Reglerna om ärendenas handläggning är utformade med särskild tanke på att tillgodose den enskildes berättigade krav på rättssäkerhet men även på att åstadkomma ett smidigt och effektivt förfarande för genomförande av de inom de olika vårdområdena erforderliga ingripandena.

För att det beslutande organet, socialdomstolen, skall få en fullt fristående och opartisk ställning föreslår utredningen, att det allmännas intresse, vilket vanligen går ut på att ingripande i visst fall kommer till stånd, skall tillvaratagas av den myndighet, som inom varje tillämpningsområde har att föranstalta om ingripande: beträffande alkoholmissbrukare nykterhetsnämnd eller polismyndighet, beträffande barn och ungdom barnavårdsnämnd, beträffande försumliga försörjare barnavårdsnämnd eller socialnämnd, beträffande lösdrivare polismyndighet samt beträffande psykiskt efterblivna vederbörande rektor eller vårdföreståndare. Härigenom kommer förfarandet vid socialdomstolen i viss mån att präglas av att två

parter, en allmän och en enskild, står emot varandra. Den enskilde, mot vilken ingripandet riktas, betraktas dock som part endast i den mån han uppnått 15 års ålder; är han under 21 år, är jämväl vårdnadshavaren part.

Utredningen betonar, att det inför socialdomstol icke bör bli fråga om ett förfarande av samma karaktär som i en straffprocess och att det bör åligga domstolen att vid behov hjälpa den myndighet till rätta, som för det allmännas talan. Domstolen är skyldig svara för att utredningen är fullständig samt äger vid behov påkalla utredning och införskaffa bevisning.

Handläggningen vid socialdomstol bör enligt utredningens mening i stor omfattning präglas av muntlighet. Finnes det med hänsyn till sakens beskaffenhet eller eljest erforderligt, skall muntlig förhandling anordnas. Har part påkallat förhandling, skall sådan i regel hållas.

Oaktat stor vikt lagts vid ett muntligt förfarande, är muntlig förhandling givetvis icke erforderlig i alla mål, utan åtskilliga mål torde kunna avgöras efter skriftlig handläggning. För sådana fall tillgodoses rättssäkerhetskraven genom regler om delgivning av åberopat material, om infordrande av förklaring samt om det material, som må ligga till grund för beslutet.

Part skall äga anlita ombud eller biträde vid utförande av sin talan inför socialdomstolen. Biträde på det allmännas bekostnad, s. k. offentligt biträde, skall kunna av domstolen förordnas för enskild part, om det med hänsyn till sakens beskaffenhet eller eljest för tillvaratagande av partens rätt finnes vara av synnerlig vikt.

Socialdomstol skall äga höra vittnen på ed. Om vittnen och vittnesförhör skall i huvudsak gälla RB:s bestämmelser.

Förhandling vid socialdomstol skall i princip vara offentlig. Från denna regel kräves dock vissa undantag.

Mot beslut av socialdomstol skall talan kunna föras i regeringsrätten.

Med hänsyn till att administrativa frihetsberövanden i regel är av mer eller mindre obestämd varaktighet är frågorna om utskrivning av den som intagits å anstalt av betydande vikt. Dessa frågor prövas nu beträffande alkoholmissbrukare, barn och ungdom, försumliga försörjare och psykiskt efterblivna av anstaltens styrelse, föreståndare eller befattningshavare i motsvarande ställning. Utredningen föreslår, att denna ordning bibehålles men att möjlighet beredes till prövning av beslutet vid socialdomstol. För denna prövning bör den i det föregående angivna handläggningsordningen gälla. Det allmännas intresse bör vid domstolen företrädas av den myndighet, som i första hand prövat utskrivningsfrågan. Vid handläggningen torde ofta en förenklad handläggningsordning kunna tillämpas. Behov av muntlighet torde ej föreligga i samma omfattning som i mål angående omhändertagande.

Utredningens ovan angivna förslag föranleder åtskilliga ändringar i speciallagstiftningen. Utredningen har utarbetat förslag till sådana ändringar

utom i vad avser BvL. I fråga om åtgärder mot försumlig försörjare föreslår utredningen, att de bestämmelser härom, som nu är upptagna i ShjL och BvL, ersättes av en särskild lag. Utredningen framlägger — dock utan närmare prövning av de materiella förutsättningarna för frihetsberövande i dylika fall — förslag till sådan lag, grundat på ett av socialvårdskommittén år 1950 framlagt förslag. Enligt utredningens förslag skall ankomma på socialdomstol att efter ansökan av barnavårdsnämnd eller socialnämnd besluta i fråga om intagning i arbetshem. Förordnande skall kunna meddelas om villkorligt anstånd med verkställigheten av sådant beslut. Utskrivning från arbetshem bör i regel vara villkorlig.

I fråga om andra administrativa frihetsberövanden än de nu berörda överväger utredningen beträffande frihetsberövanden enligt sinnessjuklagen, huruvida icke möjlighet borde beredas även till prövning av dessa vid socialdomstol. Utredningen förordar emellertid icke att en sådan ordning nu införes utan föreslår en förstärkning av rättssäkerheten vid dessa ingripanden genom att möjlighet beredes till prövning av inskrivnings- och utskrivningsfrågor vid de lokala nämnder, som för närvarande finns vid de flesta sinnessjukhus. Nämnderna bör därvid erhålla en något ändrad organisation, och handläggningsordningen vid nämnderna bör i viss omfattning utbyggas.

Beträffande tvångsintagning å sjukvårdsinrättning enligt epidemilagen och lex veneris förordar utredningen i princip, att möjlighet beredes till prövning vid socialdomstol av frågor om sådan intagning. Utredningen anser dock, att närmare erfarenhet av socialdomstolarnas verksamhet bör vinnas, innan ställning toges till förslaget.

Vad slutligen angår frihetsberövanden enligt utlänningslagen skisserar utredningen en ordning, enligt vilken den, som tagits i förvar enligt utlänningslagen, skall äga möjlighet att påkalla hovrätts prövning av förvarstagandet.

Reservation

av ledamoten Axelson

1. Utredningen har i samtliga de mål, som det tillkommer socialdomstolen att handlägga, föreslagit ett kontradiktoriskt förfarande, innebärande en partsställning med en företrädare för det allmänna gentemot den enskilde parten. Beträffande flertalet av de ärendegrupper, som enligt utredningens förslag bör handläggas av socialdomstol, såsom mål om omhändertagande för skyddsuppfostran, intagande på nykterhetsvårdsanstalt och dömande till tvångsarbete för lösdriveri, torde några mera vägande skäl icke kunna anföras mot denna anordning, vilken är ägnad att stärka rättssäkerhetsgarantierna. Däremot lämpar sig förfarandet mindre väl då det gäller klagan över anstaltsstyrelsens beslut och ärende enligt lagen den 4 juni 1954 om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna. Enligt mitt förmenande kan det bl. a. ur vårdsynpunkt icke vara lämpligt att giva anstaltsstyrelse eller rektor den utpräglade partsställning i processen, som lagförslaget åsyftar, och det är ej heller ur rättssäkerhetssynpunkt erforderligt. Beträffande ärenden jämlikt lagen om undervisning och vård av psykiskt efterblivna lämpar sig det föreslagna kontradiktoriska förfarandet huvudsakligen endast beträffande frågor om inskrivning, där vårdnads-havaren eller, där det gäller person som fyllt tjuogoett år, han själv eller hans förmyndare icke medgivit åtgärden. Flertalet övriga under socialdomstolen hörande frågor angående psykiskt efterblivna torde böra handläggas i mindre bundna former än det föreliggande lagförslaget föreskriver och utan någon utpräglad partsställning. Utredningen har visserligen i den särskilda motiveringen antytt ett förenklat förfarande med skriftlig handläggning av dessa ärenden men detta borde ha kommit till direkt och närmare uttryck i lagtexten, därvid med hänsyn till dessa ärendens särart betydande avsteg från det föreslagna kontradiktoriska förfarandet bort medgivas.

Enligt nu gällande lag skall centralstyrelsens delegation verkställa en obligatorisk prövning, huruvida utskrivning skall ske beträffande i skolhem eller yrkeshem intagen, då denne uppnått 18 års ålder. Vidare har delegationen att pröva bl. a. utskrivningsfrågor, som hänskjutes dit av rektor, vårdföreståndare eller läkare vid särskolan eller centralstyrelsens läkare. Dessa bestämmelser har tillkommit i rättssäkerhetens intresse. I dessa fall

går det knappast att anordna ett kontradiktoriskt förfarande och utredningen har med motiveringen att det ej synes lämpligt, att socialdomstolen såsom första instans bedömer en utskrivningsfråga, dels slopat möjligheten att *hänskjuta* en utskrivningsfråga till socialdomstolens prövning, dels ock anförtrött den obligatoriska prövningen åt rektor. Den föreslagna förändringen innebär en avgjord försämring ur rättssäkerhetssynpunkt jämfört med nuvarande system och torde ej vara erforderlig, om man i dessa ärenden inför ett förenklat förfarande utan partsställning.

Det är vidare i flertalet ärenden angående psykiskt efterblivna av vikt att rektor, föreståndare och centralstyrelsens läkare kan i likhet med vad nu sker vid delegationens sammanträden yttra sig muntligen inför socialdomstolen utan att muntlig partsförhandling skall behöva anordnas ävensom delta i överläggningarna. Möjlighet härtill hade bort öppnas genom uttrycklig bestämmelse härom i lagförslaget.

De föreslagna bestämmelserna beträffande delgivning med centralstyrelsens läkare av rektors eller vårdföreståndares beslut om inskrivning vid särskola eller vårdanstalt samt läkares tillkännagivande, huruvida han godkänner beslutet eller påkallar underställning, synes onödigt omständliga jämfört med nuvarande anordning.

2. Frihetsberövandena enligt utlänningslagen, vilka har karaktär av förvarstagande, förekommer i samband med avvisning, förpassning, förvisning och utvisning. Den anmärkning, som ur rättssäkerhetssynpunkt kan göras mot nämnda frihetsberövande, är att klagan över beslut om förvarstagande endast kan föras i samband med klagan i huvudsaken. Jag är helt ense med utredningen om att möjlighet bör införas att separat anföra besvär över beslut om förvarstagande, men genom införandet av en sådan möjlighet anser jag också rättssäkerhetskravet vara tillgodosett. I övrigt kan jag icke dela vad utredningen föreslagit beträffande frihetsberövandena enligt utlänningslagen. Att låta länsstyrelses och utlänningskommissions beslut angående förvarstagande prövas av hovrätt under det att själva huvudsaken prövas av länsstyrelse respektive utlänningskommission kan icke vara lämpligt. Det torde icke vara möjligt att utskilja de omständigheter, som har avseende på förvarstagandet, från de grunder, som åberopas i huvudfrågan. En olycklig splittring av ärendets handläggning skulle bli följd, vilket skulle medföra en fördröjning av huvudfrågans avgörande. Risken för kompetenskonflikter kan ingalunda uteslutas. Jämförelsen med några fåtal ärendegrupper, där besvär över länsstyrelses beslut anföres i hovrätt, är missvisande, då i sistnämnda ärendegrupper hovrätten är besvärinstans beträffande ärendet i hela dess vidd. För den som icke anser det såsom något självfallet att de allmänna domstolarna bör accepteras som enda garantier för rättssäkerheten och att den nuvarande processordningen vid dessa är i princip överlägsen all annan förhandlingsordning, är det svårt att inse vilka fördelar ur rättssäkerhetssynpunkt som skulle

vara att vinna genom den föreslagna anordningen, i stället för att låta besvär över förvarstagande avgöras av samma instanser som huvudfrågan.

Jag kan ej heller dela utredningens påstående att det skulle möta betydande svårigheter att organisera utlänningskommissionen såsom en förvaltningsdomstol. Inom utredningen har icke närmare redovisats, vari dessa svårigheter skulle bestå, och utredningen har icke haft någon överläggning i denna fråga med utlänningskommissionen. Då nu utredningen till stöd för sitt förslag om besvärsrätt till hovrätt åberopat förutom rättssäkerhetskravet även Europarådskonventionen, hade det varit skäl för utredningen att närmare undersöka möjligheten att organisera utlänningskommissionen som en förvaltningsdomstol vid handläggningen av frågor om förvarstagande.

3. I 37 § st. 3 i förslaget till lag om socialdomstol har föreskrivits att om enskild part är berövad friheten i målet socialdomstolen skall, där ej synnerligt hinder möter, fatta beslut inom två veckor från den dag, då målet inkom till domstolen, eller om frihetsberövandet skett därefter, inom två veckor från dagen för frihetsberövandet. Det torde säkerligen bliva svårt för socialdomstol att i många fall hinna meddela beslut inom denna tid och det kan ej vara lämpligt att tänja bestämmelsen »om synnerligt hinder» till att avse samtliga de fall, där det möter svårigheter för domstolen att meddela beslut inom den stadgade tiden. Om däremot förhandling i dessa fall hade utsatts att hållas, hade domstolen jämlikt 22 § kunnat hålla förhandling senast tre veckor från det talan väckts och därefter haft ytterligare fyra dagar på sig för meddelande av beslut. För att ej bryta mot bestämmelsen i 37 § 3 st., kan därför domstol, som av en eller annan anledning finner sig vara i tidsnöd, frestas att utsätta förhandling i mål, där sådan icke är sakligt motiverad. Jag anser därför att tiden för meddelande av beslut i fall som avses i 37 § 3 st, bör bestämmas till tre veckor i stället för två veckor.

Lagförslag

Förslag till lag om socialdomstol

Häri genom förordnas som följer.

Om socialdomstol och dess behörighet

1 §.

För upptagande och avgörande av mål, som avses i 5 §, skall för varje län inom länsstyrelsen och för Stockholms stad inom överståthållarämbetet finnas en domstol (socialdomstol) bestående av tre ledamöter, varav en lagfaren ordförande samt två bisittare med erfarenhet i allmänna värv. Ordförande skall inom länsstyrelse vara landssekreteraren eller dennes ställföreträdare och inom överståthållarämbetet underståthållaren eller vederbörande kanslidirektör.

Ledamot av domstolen skall vara svensk medborgare och hava uppnått tjugufem års ålder. Ej må befattningen utövas av den som är omynlig eller i konkurstillstånd.

Konungen förordnar för varje domstol ett lämpligt antal personer, vilka skola hava att i den ordning ordföranden bestämmer tjänstgöra såsom bisittare. Förordnande skall avse en tid av sex år.

För fel eller försummelse vid befattningens utövande svare ledamot inför hovrätt.

1 §.

För upptagande och avgörande av mål, som avses i 5 §, skall för varje län samt Stockholms stad finnas en domstol (socialdomstol) bestående av tre ledamöter, varav en lagfaren ordförande, vilken bör vara eller hava varit ordinarie innehavare av domarämbete, samt två bisittare med erfarenhet i allmänna värv.

Ledamot skall vara . . . konkurstillstånd.

Konungen utnämner eller förordnar för varje domstol ordförande och ett lämpligt antal personer, vilka skola hava att i den ordning ordföranden bestämmer tjänstgöra såsom bisittare. För ordföranden skall i enahanda ordning utses minst en ersättare. Förordnande skall avse en tid av sex år.

För fel . . . hovrätt.

2 §.

Innan någon såsom ledamot deltagar i handläggning av mål, som avses i denna lag, skall han hava avlagt domared eller försäkran på heder och samvete enligt vad i 4 kap. 11 § andra stycket rättegångsbalken sägs. Ed eller försäkran må avläggas inför socialdomstolen eller dess ordförande.

3 §.

Beträffande jäv mot ledamot skall i tillämpliga delar gälla vad i rättegångsbalken finnes stadgat om domarjäv.

4 §.

Är bisittare av särskilda skäl förhindrad att tjänstgöra eller uteblir han från sammanträde och kan ej annan, som enligt Konungens förordnande har att tjänstgöra såsom bisittare, tillkallas, äger ordföranden kalla lämplig person i hans ställe.

5 §.

På socialdomstol ankommer att pröva fråga om

1. intagning å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare enligt lagen den 27 juli 1954 om nykterhetsvård;
2. omhändertagande för skyddsuppfostran enligt lagen den 6 juni 1924 om samhällets barnavård och ungdomsskydd;
3. intagning i arbetshem enligt lagen den ... om åtgärder mot försumlig försörjare;
4. ådömande av tvångsarbete enligt lagen den 12 juni 1885 ang. lösdrivares behandling;
5. inskrivning vid särskola eller vårdanstalt enligt lagen den 4 juni 1954 om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna; samt
6. annat frihetsberövande eller frihetsinskränkande ingripande, fortvaron därav eller av ingripande, som förut sagts, samt särskild åtgärd i den utsträckning frågan med stöd av särskilt stadgande föres under domstolens prövning.

6 §.

Har mål upptagits av viss socialdomstol och är även annan socialdomstol behörig, äge den förra domstolen, om det finnes särskilt påkallat med hänsyn till utredningen, förordna att målet skall överflyttas till den senare domstolen.

Om part, ombud och biträde

7 §.

Parter äro den myndighet, som enligt vad för varje särskilt fall finnes stadgat har att föra det allmännas talan, samt den person, som avses med

ifrågasatt åtgärd, om han uppnått femton års ålder, ävensom den som har vårdnaden om honom, om han är underårig.

8 §.

Enskild part äge själv föra sin talan. Är han omyndig, äge ock förmyndaren, om denne icke själv är part, föra talan för honom.

Parts talan må föras genom ombud eller med anlitande av biträde. Om ombud och biträde gälle i tillämpliga delar vad i rättegångsbalken finnes stadgat.

9 §.

Finnes det med hänsyn till sakens beskaffenhet eller eljest för tillvaratagande av enskild parts rätt vara av synnerlig vikt, må domstolen förordna offentligt biträde för parten.

Har domstolen skilt saken från sig, äge den, till dess talan fullföljts eller tiden för fullföljd av talan utgått, förordna offentligt biträde i högre rätt.

Fråga om förordnande av offentligt biträde skall upptagas, då framställning därom göres eller domstolen eljest finner anledning därtill.

Offentligt biträde äge åtnjuta arvode så ock gottgörelse för kostnad och tidsspillan efter vad domstolen prövar skäligt. Ersättningen skall gäldas av statsverket.

Ej må offentligt biträde av parten förbehålla sig ytterligare ersättning; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Om talans väckande och om förhandling

10 §.

Ansökan hos socialdomstol om upptagande av mål skall vara skriftlig och undertecknad av sökanden eller behörig företrädare för denne. Däri bör uppgivas:

1. den som ansökningen avser;
2. den talan, som föres;
3. de omständigheter, varå talan grundas;
4. de bevis och den utredning i övrigt, som åberopas.

Har beslutats, att den som ansökningen avser skall omhändertagas tills vidare i avbidan på slutligt beslut (tillfälligt omhändertagas), skall det angivas tillika med uppgift huruvida beslutet verkställts.

Samtidigt med ansökningen skall till domstolen insändas samtliga handlingar, som kunna vara av betydelse för målets bedömande.

11 §.

Då beslut underställes socialdomstol, skola samtliga handlingar, som kunna vara av betydelse för målets bedömande, ingivas till denna. Vid be-

slutet skall fogas uppgift om de bevis och den utredning i övrigt, som åberopas. Har förordnats, att beslutet genast skall bringas till verkställighet, skall det angivas tillika med uppgift huruvida verkställighet skett.

12 §.

Vill någon hos socialdomstol anföra besvär, skall han inom föreskriven tid till domstolen inkomma med besvärslaga. Denna skall vara egenhändigt undertecknad av klaganden eller hans ombud. Däri bör uppgivas:

1. det beslut mot vilket talan föres;
2. den ändring i beslutet, som yrkas;
3. de omständigheter, varå talan grundas; samt
4. de bevis och den utredning i övrigt, som åberopas.

Innehar klaganden skriftlig handling, vilken åberopas såsom bevis, skall den ingivas samtidigt med besvärslagan.

13 §.

Är talan ej i behörig ordning väckt eller föreligger eljest hinder för dess upptagande, skall den omedelbart avvisas.

Är ansökan eller besvärslaga ej av föreskrivet innehåll eller äro i fall, som avses i 10 eller 11 §, handlingarna i övrigt ofullständiga, skall domstolen, i den mån det finnes erforderligt, förelägga parten att avhjälpa bristen.

Kan ej av de handlingar, som ingivits, utläsas vad sökande eller klagande yrkar och avhjälpes ej sådan brist, skall talan avvisas.

14 §.

Väckes talan genom besvär och avvisas den ej, skall domstolen från den myndighet, som meddelat överklagade beslutet, infordra samtliga handlingar, vilka kunna vara av betydelse för målets bedömande.

15 §.

De handlingar, som part i samband med att talan väckes ingiver till domstolen, skola skyndsamt delgivas annan part, som ej förut erhållit del därav, med föreläggande för denne att avgiva förklaring vid äventyr, om detta försummas, att målet ändock avgöres. Delgivning må dock underlåtas, om det är uppenbart, att den väckta talan icke kan vinna bifall, eller eljest särskilda skäl därtill föreligga.

Förklaring må enligt domstolens bestämmande avgivas skriftligen, muntligen inför ordföranden eller särskild befattningshavare vid domstolen eller, om förhandling hålles, muntligen vid denna.

I föreläggande att avgiva förklaring skall parten erinras om vad han enligt 16 § har att iakttaga samt om sin rätt att påkalla förhandling och möjlighet att vid utförande av sin talan anlita biträde. Har domstolen,

då föreläggandet meddelas, beslutat anordna förhandling, skall detta tillkännagivas i föreläggandet.

16 §.

Förklaring skall innehålla uppgift huruvida den väckta talan medgives eller bestrides samt yttrande rörande de omständigheter, som åberopats. Vill förklaranden åberopa bevis, som ej tidigare förebragts, skall han snarast uppgiva beviset. Skriftligt bevis skall utan dröjsmål ingivas till domstolen.

17 §.

Finnes skriftväxling utöver vad förut sagts, yttrande av annan än part eller eljest ytterligare utredning erforderlig, åligger det domstolen att förordna härom.

Finnes läkarundersökning av den som avses med ifrågasatt åtgärd erforderlig, må domstolen förordna härom samt utse lämplig läkare att utföra undersökningen. Den som avses med förordnande, som nu sagts, vare pliktig att för undersökningen inställa sig å tid och ort, som läkaren bestämmer. Uteblir den som skall undersökas, må polismyndighet lämna handräckning för hans inställande. Kostnad för läkarundersökning gäldas av statsverket.

Vad för visst slag av mål finnes föreskrivet om särskild utredning vare gällande.

18 §.

Part bör lämnas tillfälle att yttra sig över utredning, som finnes vara av betydelse.

19 §.

Föranleder innehållet i handling, som enligt vad förut sagts bör delgivas enskild part, att enligt 14 § andra stycket och 39 § andra stycket lagen den 28 maj 1937 om inskränkning i rätten att utbekomma allmänna handlingar utlämnande av handlingen till parten må vägras, äge domstolen förordna, att handlingen helt eller delvis skall undantagas från delgivning med denne.

Är fall, som i första stycket sägs, och har parten biträde, må, om det finnes vara av värde för utredningen och kan ske utan att syftet med förordnandet enligt första stycket äventyras, biträdet beredas tillfälle att taga del av handlingen. Erforderliga förbehåll skola därvid göras.

20 §.

Är för avgörande av mål av vikt, att fråga, som är föremål för prövning eller behandling i annat sammanhang, först avgöres, eller möter mot hand-

läggningen annat hinder av längre varaktighet, äge domstolen förordna, att målet skall vila i avbidan på hindrets undanröjande.

21 §.

Finnes det med hänsyn till sakens beskaffenhet eller eljest erforderligt, skall förhandling anordnas. Har part påkallat förhandling, skall sådan anordnas, där ej särskilda skäl äro däremot.

Vid förhandling skall enskild part höras personligen, om ej hans hörande kan antagas sakna betydelse för utredningen. Barn under femton år, som talan avser, må höras personligen, om det kan antagas vara av betydelse för utredningen.

Enskild part, som förelagts att infinna sig personligen vid domstolen och som finnes icke själv kunna svara för de med inställelsen förenade kostnaderna, må på begäran tillerkännas ersättning härför av allmänna medel enligt de grunder, som angivas i 4 § lagen om fri rättegång. Barn, som i andra stycket sägs, må erhålla ersättning för inställelse till förhör, vartill barnet kallats, efter enahanda grunder, som gälla för enskild part. Ersättning, som avses i detta stycke, skall gäldas av statsverket.

22 §.

Finnes förhandling erforderlig, skall den hållas så snart ske kan.

Är i anledning av den talan, som föres i målet, enskild part berövad friheten, skall förhandlingen hållas snarast möjligt och, där ej synnerligt hinder möter, sist inom tre veckor från den dag, då talan väcktes, eller, om frihetsberövandet skett därefter, inom tre veckor från dagen för frihetsberövandet.

23 §.

Till förhandling skola parterna kallas, om ej annat föranledes av vad i 25 § andra stycket sägs. Domstolen skall tillika besluta, om annan än part skall kallas till förhandling eller eljest underrättas om denna. Part bör underrättas om vilka som kallats till förhandling.

Är i anledning av den talan, som föres i målet, enskild part berövad friheten, ankommer på domstolen att förordna om hans inställande.

Om kallande av vittne och sakkunnig gälle i tillämpliga delar, vad i 36 kap. och 40 kap. rättegångsbalken är stadgat.

24 §.

Vid förhandling skall redogöras för vad ansökan eller underställt beslut innehåller eller vad anförda besvär avse. Domstolen skall i den ordning och på det sätt domstolen finner lämpligt inhämta parternas inställning till framställda yrkanden, underställt beslut, gjorda påståenden och framlagd bevisning ävensom lämna parterna tillfälle att närmare utveckla

sin talan och förebringa den bevisning och övrig utredning, som de vilja åberopa. Bevis eller utredning, som rör samma förhållande, bör om möjligt förebringas i ett sammanhang.

Äger förhandling rum, ehuru part ej är tillstädes, skall genom domstolens försorg, i den mån det erfordras, ur handlingarna framläggas, vad som från partens sida anförts.

25 §.

Kan befaras att, om enskild part är närvarande vid förhör med annan enskild part eller barn under femton år, som saken rör, den som höres av rädsla eller annan orsak ej fritt utsäger sanningen, äge domstolen förordna, att parten ej må vara tillstädes under förhöret. Parten skall, innan förhandlingen avslutas, erhålla kännedom om vad i hans frånvaro förekommit.

Finnes grundad anledning antaga, att någons personliga säkerhet skulle sättas i fara eller ändamålet med tillämnade eller vidtagna vårdåtgärder motverkas, därest enskild part erhåller kännedom om viss utredning eller dess ursprung, må domstolen förordna, att parten ej må vara närvarande, då utredningen förebringas. Har parten biträde, bör biträdet, därest det finnes vara av värde för utredningen och kunna ske utan att syftet med förordnandet äventyras, beredas tillfälle att närvara vid förhandlingen.

26 §.

Sedan bevisning och övrig utredning förebringats, äge parterna anföras, vad de till slutförande av sin talan akta nödigt.

27 §.

Uteblir part från sammanträde för förhandling eller kommer enskild part tillstädes genom ombud, då föreläggande meddelats honom att infinna sig personligen, må utan hinder härav förhandling hållas och, om saken finnes kunna nöjaktigt utredas, målet avgöras.

Om bevisning

28 §.

Domstolen skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet är bevisat.

Finner domstolen, att viss utredning är utan betydelse eller icke erforderlig i målet, må utredningen icke tillåtas. Domstolen äge ock, om det med hänsyn till besvär och kostnader finnes lämpligt, förordna att utredning skall ske på annat sätt än part påkallat.

29 §.

Bevis upptages vid socialdomstolen. Utsaga av vittne eller sakkunnig må dock, där det med hänsyn till kostnader eller eljest finnes lämpligt, upptagas vid annan socialdomstol eller vid allmän domstol.

Beslutar socialdomstolen, att bevis skall upptagas av annan domstol, skall socialdomstolen hos denna domstol göra framställning därom och därvid kort redogöra för saken samt uppgiva beviset och den omständighet, som skall styrkas därmed. Vid framställningen skall socialdomstolen, om det kan ske utan olägenhet, foga akten i målet.

Den domstol, vid vilken bevisupptagning sker, äge vid denna samma befogenhet, som om målet i övrigt handlades där. Protokollet över bevisupptagningen skall jämte övriga handlingar översändas till den socialdomstol, på vars begäran beviset upptagits.

30 §.

Åberopas i mål utsaga, som icke upptagits på sätt i 29 § sägs, eller uppgift, som någon skriftligen lämnat, skall domstolen beakta den begränsning av utsagens eller uppgiftens värde, som må följa av det sätt, på vilket utsagan upptagits eller uppgiften lämnats.

31 §.

I fråga om vittne och sakkunnig skola bestämmelserna i 36 kap. 1—12 §§, 13 § första stycket och 14—23 §§ samt 40 kap. 1—16 §§ och, i vad avser annat än ersättning till sakkunnig, 19 § rättegångsbalken äga motsvarande tillämpning. Barn under femton år, som saken rör, må dock ej höras som vittne. Ej må ed eller försäkran avläggas av enskild part närstående, som avses i 36 kap. 3 § rättegångsbalken.

I fråga om rätt till ersättning skall beträffande vittne gälla vad i 36 kap. 24 § första stycket och 25 § första stycket rättegångsbalken finnes föreskrivet. I samma hänseende skola beträffande sakkunnig, som nämnts av domstolen, bestämmelserna i 40 kap. 17 § första stycket och 18 § rättegångsbalken samt beträffande annan sakkunnig, som höres muntligen, föreskrifterna i nyssnämnda stadganden om vittne äga motsvarande tillämpning. Ersättning till vittne, som kallats enligt beslut av domstolen, och till sakkunnig, som nämnts av domstolen, skall gäldas av statsverket. Ersättning till annat vittne och till sakkunnig, som icke nämnts av domstolen och som höres muntligen, skall utgivas av den part, på vars begäran vittnet eller den sakkunnige hörts, där ej med hänsyn till den avgivna utsagens betydelse för utredningen domstolen finner ersättningen böra gäldas av statsverket.

Om bestämmande av ersättning, som skall utgå av allmänna medel, gälla vad därom är stadgat.

Om måls avgörande

32 §.

Domstolens avgörande må ej avse annat eller mera än part i vederbör-
lig ordning yrkat. Dock må domstolen inom den vårdform, som omfattas
av väckt talan, besluta om annan åtgärd än den, varom yrkande framställts.

Har i mål, som inkommer till domstolen, redan meddelats beslut om till-
fälligt omhändertagande eller har förordnats, att beslut om omhändertaga-
nde genast skall bringas till verkställighet, skall domstolen utan yrkande
pröva, huruvida beslutet om tillfälligt omhändertagande eller förordnan-
det om verkställighet skall bestå. Domstolen må ock, sedan talan väckts,
enligt vad därom finnes föreskrivet, utan yrkande besluta om tillfälligt
omhändertagande.

33 §.

Domstolens avgörande skall grundas å vad som förekommit vid för-
handling samt å vad handlingarna innehålla.

Ej må talan, som väckts genom ansökan, bifallas eller underställt be-
slut fastställas med mindre part, som ansökningen eller beslutet avser, läm-
nats tillfälle att förklara sig. Är den, som avses med ansökningen eller be-
slutet, under femton år, skall tillfälle att förklara sig ha lämnats någon,
som har vårdnaden om honom. Utan hinder av vad nu sagts må domsto-
len besluta i fråga om tillfälligt omhändertagande och omedelbar verk-
ställighet av beslut, som underställts domstolen.

Har viss utredning eller dess ursprung hemlighållits för enskild part
och partens ombud eller biträde och kan ej uteslutas att, om så ej skett,
värdet av utredningen kunnat förringas, skall vid prövning av vad i må-
let får anses utrett utredningens innehåll i denna del lämnas utan av-
seende.

34 §.

Domstolens avgörande sker genom beslut. Beslut, varigenom domstolen
skiljer målet från sig, är slutligt beslut.

Beslut, varigenom domstolen avgör saken, skall uppsättas särskilt. An-
nat beslut må uppsättas särskilt, intagas i protokoll eller tecknas å hand-
ling i målet.

35 §.

I beslut, som uppsättes särskilt, skall angivas domstolen, tid och plats
för beslutets meddelande, parterna samt ombud och biträden. Beslutet skall
därutöver innehålla redogörelse för underställt eller överklagat beslut i
den mån det finnes erforderligt, parternas yrkanden och invändningar
jämte de omständigheter, varå de grundas, skälen för domstolens beslut
ävensom åberopade lagrum samt avgörandet.

Äger part föra talan mot beslutet, skall däri givas till känna, vad han för sådant fall har att iakttaga.

Beslut, som nu sagts, skall undertecknas av ordföranden.

36 §.

Beslut, som ej uppsättes särskilt, skall, i den mån det erfordras, innehålla de skäl, varå det grundas. Kan talan föras mot beslutet, skall det tillkännagivas.

37 §.

Innan domstolen fattar beslut i saken, skall överläggning hållas.

Har förhandling ägt rum, skall överläggning hållas samma eller sist nästa helgfria dag. Finnes därvid ytterligare utredning icke erforderlig, skall beslutet om möjligt omedelbart meddelas. Där så kan ske, skall beslutet avkunnas i anslutning till förhandlingen. Kan beslutet ej omedelbart meddelas, må domstolen besluta anstånd därmed. Beslutet skall dock, om ej synnerligt hinder möter, skriftligen avfattas och meddelas, då enskild part i anledning av den talan, som föres i målet, är berövad friheten, inom fyra dagar och i annat fall inom en vecka från den dag, då förhandlingen avslutats. Erfordras efter förhandlingen ytterligare utredning, skall, sedan utredningen slutförts, beslutet utan dröjsmål fattas och meddelas.

Hålles icke förhandling, skall, sedan utredningen slutförts, så snart ske kan överläggning hållas samt beslut fattas och meddelas. Är enskild part berövad friheten i anledning av den talan, som föres i målet, skall, där ej synnerligt hinder möter, beslut fattas och meddelas inom två veckor från den dag, då målet inkom till domstolen, eller, om frihetsberövandet skett därefter, inom två veckor från dagen för frihetsberövandet.

38 §.

Beslut i fråga om tillfälligt omhändertagande skall meddelas, om omhändertagande redan skett, sist å fjärde dagen efter den, då frågan förelades domstolen, och i annat fall så snart ske kan därefter. Hålles särskild förhandling, skall beslutet meddelas i anslutning till denna.

Utsättes i mål, vari enskild part är tillfälligt omhändertagen, förhandling att hållas i saken inom en vecka från den dag, då målet inkom, må med beslut i frågan om det tillfälliga omhändertagandet anstå till förhandlingen. Meddelas inom samma tid slutligt beslut i mål, som nyss sagts, må beslut i fråga om omhändertagandet meddelas samtidigt med det slutliga beslutet.

Vad i första och andra styckena stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om omedelbar verkställighet av underställt beslut.

39 §.

Beslut, som icke avkunnas, skall meddelas genom att hållas tillgängligt å domstolens kansli.

Slutligt beslut skall skyndsamt skriftligen delgivas parterna.

Om omröstning

40 §.

Ordföranden äge ensam handlägga mål om tillfälligt omhändertagande ävensom i andra mål fatta beslut, som ej avser saken eller målets avvisande och ej heller meddelats vid förhandling i saken eller sammanträde för dess prövning.

41 §.

Yppas vid måls avgörande eller eljest vid överläggning till beslut skiljaktiga meningar, skall omröstning ske. Därvid äge envar ledamot en röst. Följer ej av röstfördelningen vilken mening, som blir gällande, skall den mening gälla, som omfattas av ordföranden.

Över fråga, som hör till målets handläggning eller gäller omröstningen, skall röstas särskilt.

Vid avgörande av saken skall den grund, som åberopas för talan, först prövas. Åberopas flera grunder, skall prövning ske av varje grund för sig. Vid bestämmande av åtgärd skall, om flera åtgärder kunna ifrågakomma och däribland är åtgärd, som innefattar frihetsberövande, röstning först ske om denna.

Har någon vid tidigare omröstning i målet varit emot det slut, som blivit gällande, vare han dock skyldig att delta i senare omröstning.

Om offentlighet m. m.

42 §.

Förhandling skall vara offentlig.

Kan det antagas, att vid förhandling skall förekomma något, som är stötande för anständigheten och sedligheten, eller finnes det med hänsyn till någons personliga förhållanden eller säkerhet befogat, äge domstolen dock förordna, att förhandlingen skall hållas inom stängda dörrar. Har domstolen med stöd av 25 § andra stycket förordnat, att part ej må vara tillstädes, då viss utredning förebringas, må handläggningen i denna del hållas inom stängda dörrar.

Förhör med den som är under femton år eller lider av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten må ock hållas inom stängda dörrar.

43 §.

Tillträde till offentlig förhandling må, när ordföranden finner skäl därtill, vägras den som enligt vad känt är eller må antagas ej fyllt tjuguetå år.

Domstolen må medgiva anhörig till part eller, om särskilda skäl föreligga, annan att närvara vid förhandling, som hålles inom stängda dörrar.

44 §.

Domstolen äge förordna, att vad som förekommit vid förhandling inom stängda dörrar ej får uppenbaras.

Röjer någon utan giltigt skäl vad enligt domstolens förordnande icke får uppenbaras, straffes han med dagsböter.

45 §.

Överläggning skall ske inom stängda dörrar, om ej domstolen finner det kunna ske offentligt.

Vid överläggning inom stängda dörrar må, utom domstolens ledamöter, närvara endast sådan domstolens tjänsteman, som har att taga befattning med det mål, i vilket överläggning hålles. När särskilda skäl äro därtill, må domstolen medgiva även annan att närvara vid sådan överläggning.

Avkunnande av beslut skall ske offentligt.

46 §.

Förekommer vid förhandling att någon stör denna eller eljest uppträder otillbörligt, må han av ordföranden utvisas. Ej må fotografi tagas vid förhandling.

47 §.

Är någon som skall höras döv eller stum eller ej mäktig svenska språket, må tolk anlitas att biträda domstolen. För sådant fall skall gälla, vad i rättegångsbalken finnes stadgat om tolk med tillämpning i fråga om ersättning till tolk av bestämmelserna om brottmål, vari åklagaren för talan.

Om protokoll m. m.

48 §.

Protokoll skall föras för varje mål särskilt.

Över handläggning, som företages av ordföranden ensam och ej sker vid sammanträde för förhandling, erfordras ej protokoll. Avgives förklaring muntligen, skall dock vad därvid förekommer alltid upptagas i protokoll.

Protokoll skall föras av särskild befattningshavare vid domstolen eller, då omständigheterna därtill föranleda, av ledamot.

Protokollförare skall hava avlagt domared eller sådan särskild ed eller försäkran, som i 6 kap. 2 § rättegångsbalken sägs.

49 §.

Protokoll skall upptaga:

1. domstolen samt tid och plats för handläggningen;
2. domstolens ledamöter;
3. parter, ombud eller biträden med angivande av vilka som äro tillstädes;
4. rättegångsfullmakt, som givits muntligen inför domstolen;
5. kort beteckning av saken;
6. då förhandling hålles inom stängda dörrar, anledningen därtill;
7. parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter, varå de grundas;
8. utsaga av den saken rör vid förhör inför domstolen;
9. utsaga av vittne eller sakkunnig;
10. yrkanden av andra än parter;
11. beslut vid förhandling, som ej uppsättes särskilt;
12. skiljaktiga meningar, som yppas vid omröstning.

Har vad enligt 7 skall antecknas i protokoll intagits i inlaga eller annan handling eller förut antecknats i protokoll, bör i protokollet endast hänvisning ske. Utsagor, som avses i 8 och 9, må antecknas i den omfattning de kunna antagas vara av betydelse för domstolens avgörande.

50 §.

Enligt domstolens bestämmande må utsaga, som avses i 49 § 8 och 9, i stället för att antecknas i protokoll upptagas genom stenografi eller på fonetisk väg.

Stenograf utses av domstolen. Beträffande stenograf skall i övrigt vad om tolk är stadgat äga motsvarande tillämpning.

Bestämmelser om återgivande i vanlig skrift av vad som upptagits enligt denna paragraf meddelas av Konungen.

51 §.

Har utsaga, som avses i 49 § 9, antecknats i protokoll eller upptagits genom stenografi, skall utsagan, innan förhandlingen avslutas, uppläsas för den hörde eller denne på annat sätt lämnas tillfälle att granska vad som antecknats.

52 §.

För varje mål skall inrättas en akt. I denna skall sammanföras inlagor och andra handlingar, domstolens protokoll samt sådant beslut, som upp-

sättes särskilt. I akten skola och genom anteckning å inlaga eller på annat sätt upptagas kallelser, förelägganden eller andra beslut, som ej intagits i protokoll.

53 §.

Närmare föreskrifter om protokoll och aktbildning ävensom föreskrifter om dagbok och andra förteckningar, som skola föras vid domstolen, meddelas av Konungen.

Om föreläggande och om delgivning

54 §.

Skall part eller annan enligt domstolens beslut fullgöra något, äge domstolen bestämma viss tid, inom vilken det skall ske.

Vid utfärdande av kallelse eller föreläggande skall iakttagas, att skäligt rådtrum gives den som avses därmed.

55 §.

Finner någon, som avses i 54 §, att han är hindrad att infinna sig eller att inom utsatt tid fullgöra, vad som förelagts honom, skall han omedelbart underrätta domstolen härom. Erinran om vad sålunda åligger honom skall intagas i kallelse eller föreläggande.

56 §.

Finnes enskild part böra komma personligen tillstådes inför domstolen, äge domstolen förelägga parten vite. Kommer icke parten personligen tillstådes och har vite förelagts honom, må domstolen förelägga nytt vite eller förordna, att parten skall hämtas till domstolen antingen omedelbart eller till senare dag.

57 §.

Då vite förelägges part eller annan, bestämme domstolen vitet till belopp, som med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas förmå honom att iakttaga föreläggandet.

Vite utdömes av den domstol, som förelagt vitet.

Finnes, då fråga uppkommer om utdömande av vite, ändamålet med vitet hava förfallit, må vitet ej utdömas.

58 §.

I fråga om laga förfall gälle vad i 32 kap. 6 §, 7 § första stycket och 8 § rättegångsbalken finnes stadgat.

59 §.

Om inlaga eller annan handling, som skall ingivas till domstolen, samt om delgivning gälle i tillämpliga delar vad i 33 kap. 1 §, 3—5 §§, 6 § första

stycket, 7, 14, 15 och 21 §§, 23 § första stycket samt 25 och 26 §§ rättegångsbalken finnes stadgat.

60 §.

Har den som sökes för delgivning av kallelse känt hemvist och träffas han ej där, må delgivningsförsändelsen överlämnas till vuxen medlem av det hushåll, han tillhör, eller, om sådan ej träffas, till hans hyresvärd, om denne bor i samma hus, eller till portvakt eller annan, som i hyresvärdens ställe har tillsyn över huset och där har sin bostad. Driver den sökte rörelse med fast kontor och träffas han ej där under vanlig arbetstid, må ock försändelsen å kontoret överlämnas till där anställt biträde. Har försändelse enligt vad nu sagts överlämnats till annan än den sökte, skall meddelande härom med posten sändas till denne under hans vanliga adress.

Träffas i fall, som i första stycket sägs, ej någon till vilken delgivningsförsändelsen må överlämnas och kan ej heller upplysning vinnas, var den som sökes för delgivning uppehåller sig, må domstolen, om den finner skäl därtill, förordna, att försändelsen i slutet kuvert skall avlämnas i den söktes hemvist eller, om så ej kan ske, fästas å hans husdörr.

Skall delgivning ske med enskilda parter, vilka hava gemensam postadress, må, om det finnes lämpligt och fråga ej är om handling, varigenom talan anhängiggöres, eller slutligt beslut, den handling, som skall delgivas, översändas till en av parterna för att av honom hållas tillgänglig för de övriga. Meddelande om att handlingen sålunda översänts skall samtidigt tillställas dessa.

Är fall som i första, andra eller tredje stycket sägs, skall delgivning anses hava skett, när vad däri föreskrivits blivit fullgjort.

61 §.

Då från part inkommen inlaga eller annan handling skall delgivas, åligge parten att tillhandahålla för delgivningen erforderligt antal avskrifter därav, om ej domstolen annorlunda förordnar.

Äro handlingar, som skola delgivas enskild part, av vidlyftig beskaffenhet eller finnes eljest anledning därtill, äge domstolen föreskriva, att handlingarna i stället för att överlämnas till parten skola hållas tillgängliga för denne på sätt, som finnes lämpligt. Underrättelse om vad i angivet hänseende föreskrivits skall delgivas parten.

Om besvär m. m.

62 §.

Har domstolen i beslut under handläggningen ogillat jäv mot ledamot eller invändning om rättegångshinder, bestämme domstolen med hänsyn

till omständigheterna, om talan mot beslutet skall föras särskilt eller allenast i samband med talan mot slutligt beslut i målet.

63 §.

Talan mot beslut under handläggningen skall föras särskilt, om domstolen i beslutet

1. avvisat ombud eller biträde;
2. förelagt part eller annan att förete skriftligt bevis;
3. utlåtit sig angående ådömande av förelagt vite eller häkte eller om ansvar för förseelse i målet eller angående skyldighet för någon som ej är part att gottgöra i målet vållad kostnad;
4. utlåtit sig angående ersättning eller förskott till part, offentligt biträde, vittne, sakkunnig eller barn under femton år, som talan avser;
5. utlåtit sig angående tillfälligt omhändertagande eller omedelbar verkställighet av underställt beslut;
6. avslagit begäran om offentligt biträde eller därtill förordnat annan än part föreslagit.

Meddelas beslut i fråga, som i första stycket sägs, i samband med slutligt beslut, må talan mot beslutet ock föras särskilt.

64 §.

Menar part, att genom domstolens beslut målet onödigt uppehålles, äge han mot beslutet föra särskild talan.

65 §.

I andra fall än i 62—64 §§ sägs må mot beslut, som ej är slutligt, talan föras allenast i samband med talan mot domstolens slutliga beslut i målet.

66 §.

Talan mot domstolens beslut föres genom besvär.

67 §.

Besvär skola anföras hos Konungen.

Den som vill anföra besvär skall till domstolen inkomma med besvärslaga. Sådan inlaga skall ingivas inom tre veckor från den dag, då klaganden erhöll del av beslutet. Skall beslutet skriftligen delgivas, räknas besvärstiden från den dag sådan delgivning skett.

Klagan över beslut om någons kvarhållande i häkte eller i fråga, som avses i 63 § 5 eller 64 §, vare ej inskränkt till viss tid.

68 §.

Finnes besvärstalan ej vara fullföljd inom rätt tid, skall den av domstolen avvisas.

69 §.

Beträffande besvärslaga, som i 67 § sägs, skall vad i 12 § stadgas äga motsvarande tillämpning.

70 §.

Avvisas ej besvärstalan, skall domstolen utan dröjsmål till Konungen insända besvärslagan med därvid fogade handlingar samt i erforderliga delar huvudskrift eller styrkt avskrift av akten.

71 §.

Beslut under handläggningen, mot vilket talan ej må föras särskilt, skall genast gå i verkställighet.

Vad i första stycket sägs gälla ock beslut, varigenom domstolen avvisat ombud eller biträde eller utlåtit sig angående ersättning eller förskott till part, offentligt biträde, vittne, sakkunnig eller barn under femton år, som talan avser, eller angående tillfälligt omhändertagande eller omedelbar verkställighet av underställt beslut eller förordnat om någons hållande i häkte eller till offentligt biträde utsett annan än part föreslagit.

Domstolen äge, när skäl äro därtill, förordna att beslut, varigenom part eller annan förelagts att förete skriftligt bevis, må verkställas utan hinder av att det icke äger laga kraft.

Om verkställighet av beslut, som rör saken, gälle vad därom är särskilt stadgat.

72 §.

För verkställighet av domstolens beslut eller förordnande må erforderlig handräckning påkallas hos polismyndighet.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag till

Lag om ändring i vissa delar av lagen den 27 juli 1954 om nykterhetsvård

Härigenom förordnas, att 19 § 2 mom., 22 § sista stycket, 23 §, 24 §, 26—30 §§, 32 § och 53 § andra stycket lagen den 27 juli 1954 om nykterhetsvård skola upphöra att gälla, att till nämnda lag skola fogas fem nya paragrafer, betecknade 13 a §, 13 b§, 60 a§, 62 a § och 62 b § av den lydelse nedan angives samt att 13 §, 18—21 §§, 25 §, 31 §, 33—35 §§, 37 §, 39 §, 45§, 55 § och 59—62 §§ samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

13 §.

1 mom. Nykterhetsnämnden må kalla den som är föremål för undersökning att personligen inställa sig inför nämnden eller företrädare för denna.

Nykterhetsnämnden må ock kalla person, som förväntas kunna meddela upplysning i något till nämndens behandling hörande ärende, att inställa sig inför nämnden eller *företrädare för denna*. Den som höres efter skriftlig kallelse äger av nämnden erhålla ersättning för nödiga kostnader till resa ävensom, där han ej med hänsyn till beloppet skäligen bör själv vidkännas kostnaden eller förlusten, för nödiga kostnader till uppehälle samt för tids-spillan.

Kallelse som — — — om kallelse.

2 mom. I kallelse må föreskrivas vite av högst ett hundra kronor.

Har kallelse delgivits minst fyra dagar före inställedagen och utebliver den kallade utan anmält laga förfall, äger nämnden eller dess *företrädare* påkalla handräckning för hans hämtande. Blir han icke samma dag inställd genom hämtning, må nämnden i fall av tredska fälla honom till vite, som föreskrivits i kallelsen.

Vad sålunda — — — uppehåller sig.

13 a §.

Har vid nykterhetsnämndens undersökning fråga uppkommit om tillämpning av 15 eller 18 § denna lag, äger den som är föremål för undersökning anlita biträde, när han höres av nykterhetsnämnden eller företrädare för denna.

Visar biträde oskicklighet eller oförstånd eller befinnes han eljest vara olämplig, må han avvisas.

13 b §.

Har nykterhetsnämnden förordnat om läkarundersökning, vare den som avses med förordnandet pliktig att för undersökningen inställa sig å tid och ort, som läkaren bestämmer. Uteblir den som skall undersökas, må polismyndighet lämna handräckning för hans inställande.

18 §.

Den som — — — — — kan avvaktas.

Om tvångsintagning beslutar *socialdomstolen i länet*.

19 §.

Ansökan om tvångsintagning göres hos *socialdomstolen* av nykterhetsnämnden.

Ansökan må ock göras av polismyndigheten i orten, om den grundas på att alkoholmissbrukaren

till följd av sitt missbruk är farlig för annans personliga säkerhet eller kroppsliga eller själsliga hälsa eller för eget liv eller

utan att söka ärligen försörja sig för ett kringflackande liv eller

på grund av oförmåga att taga vård om sig själv är i trängande behov av omedelbar vård.

Finnes i fall som i andra stycket sägs framställning från nykterhetsnämnden icke utan olägenhet kunna avvaktas, åligger det polismyndigheten att göra ansökan om tvångsintagning.

Innan polismyndigheten — — — ansvarig ställning.

20 §.

Har ansökan om tvångsintagning grundats på att *den som avses därmed är farlig för annans personliga säkerhet eller kroppsliga eller själsliga hälsa eller för eget liv och önskar den myndighet som gjort ansökningen återkalla denna, skall socialdomstolen lämna annan myndighet, som är behörig att göra ansökan om intagning, tillfälle att fullfölja ansökningen.*

21 §.

1 mom. Föreligga sannolika skäl för att någon är hemfallen åt alkoholmissbruk samt

för att han är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv och för att faran är så överhängande, att socialdomstolens beslut om tvångsintagning ej utan våda kan avvaktas, eller

för att han utan att söka ärligen försörja sig för ett kringflackande liv och för att han kommer att avvika från orten, innan domstolen prövat ansökan om tvångsintagning,

skall polismyndigheten ofördröjligen på lämpligt sätt tillfälligt omhändertaga honom.

Polismyndigheten må ock tillfälligt omhändertaga den *beträffande vilken skälig anledning föreligger antaga, att han är hemfallen åt alkoholmissbruk och på grund av oförmåga att taga vård om sig själv är i trängande behov av omedelbar vård.*

2 mom. Varder någon tillfälligt omhändertagen, innan ansökan om tvångsintagning gjorts, skall, därest den omhändertagne ej frigives, sådan ansökan göras senast dagen efter omhändertagandet, där ej för utredningen längre uppskov finnes erforderligt. Finnes sådant uppskov erforderligt, skall dock ansökningen göras så snart ske kan och senast å femte dagen från omhändertagandet. Göres ej ansökan som nu sagts, skall den omhändertagne omedelbart frigivas.

25 §.

Göres ansökan om tvångsintagning utan att förordnande meddelats om tillfälligt omhändertagande, må socialdomstolen, om förutsättning för omhändertagande enligt 21 § 1 mom. föreligger, förordna, att den som ansökningen avser skall tillfälligt omhändertagas i avbidan på slutligt beslut.

31 §.

Finner socialdomstolen vid slutlig prövning av *mål* angående tvångsintagning, att den, om vars intagning är fråga, kan antagas låta sig rätta genom

hjälpåtgärd eller övervakning, må *socialdomstolen* förordna om sådan åtgärd eller uppdrag å nykterhetsnämnd att föranstalta därom.

33 §.

Där *socialdomstolen* ej annorlunda förordnar, må beslut om tvångsintagning gå i verkställighet utan hinder däraf, att det ej äger laga kraft.

34 §.

Länsstyrelsen har att föranstalta om verkställighet av slutligt beslut om tvångsintagning,

a) därest beslutet grundats därpå att den som beslutet avser är farlig för annans personliga säkerhet eller kroppsliga eller själsliga hälsa eller för eget liv eller att han utan att söka ärligen försörja sig fört ett kringflackande liv;

b) då eljest polismyndighet gjort ansökan om tvångsintagning enligt 19 §; samt

c) då beslutet tillkommit efter anmälan, som avses i 10 § sista stycket.

I övriga — — — om verkställigheten.

Har *socialdomstol* förordnat om tillfälligt omhändertagande och finner *domstolen*, att den omhändertagne bör beredas omedelbar vård, ankommer på länsstyrelsen att föranstalta om att den som avses med förordnandet tills vidare intages å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller, om plats å dylik anstalt ej omedelbart kan beredas, omhändertages och vårdas på annat lämpligt sätt.

35 §.

1 mom. Den myndighet, som enligt 34 § har att föranstalta om verkställighet av beslut om tvångsintagning, äger bevilja villkorligt anstånd därmed.

2 mom. Den myndighet, som enligt 1 mom. förordnat om villkorligt anstånd, äger förklara anståndet förverkat.

Har anstånd — — — besvär anföras.

37 §.

Finner länsstyrelsen *beträffande* sådant beslut om tvångsintagning, vars verkställande ankommer på länsstyrelsen, att den som beslutet avser genast bör intagas å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare, men kan plats ej omedelbart beredas, äger länsstyrelsen, när skäl därtill äro, draga försorg om att han under tiden omhändertages och vårdas på annat lämpligt sätt; dock må sådan provisorisk vård ej fortgå under längre tid än tre månader.

39 §.

Där verkställighet av beslut om tvångsintagning ej påbörjats genom att den som beslutet avser intagits å allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare inom ett år eller, i fall varom i 34 § under c) sägs, inom två år från beslutets meddelande, vare det förfallet.

Har villkorligt anstånd beviljats, må dock den myndighet, som har att pröva frågan om förverkande av anståndet, i stället för att förklara anståndet förverkat med högst ett år förlänga den tid, inom vilken verkställigheten må påbörjas.

45 §.

Har beslut om intagande å allmän vårdanstalt grundats därpå, att den, som beslutet avser, är farlig för annans personliga säkerhet eller kroppsliga eller själsliga hälsa eller för eget liv, *eller har någon*, som förut minst tre gånger varit intagen å allmän vårdanstalt, ånyo intagits enligt slutligt beslut, som meddelats inom ett år från senaste utskrivningen, då må, därest den intagne med hänsyn till sin sinnesart samt sitt föregående liv och förhållande i anstalten måste antagas i händelse av utskrivning icke komma att föra ett nyktert liv, den i 44 § angivna vårdtiden förlängas med två år.

Beslut om kvarhållande enligt första stycket meddelas av anstaltens styrelse för högst sex månader i sänder och bör styrelsen i god tid före den förlängda vårdtidens utgång upptaga frågan om ytterligare förlängning till prövning. Beslutet skall underställas *socialdomstolen i det län, där anstalten har sin verksamhet.*

55 §.

Missbrukar den utskrivne alkoholhaltiga drycker samt undandraget sig övervakning eller bryter mot meddelade lydnadsföreskrifter, må *socialdomstolen*, om han ej genom hjälpåtgärd kunnat återföras till ett nyktert liv eller sådan åtgärd prövas vara gagnlös, besluta, att han skall återintagas å allmän vårdanstalt.

I ansökan om återintagning skall noggrant angivas, i vilka avseenden den utskrivne brutit mot de meddelade föreskrifterna, samt redogörelse lämnas för hans uppförande i övrigt under tiden efter utskrivningen. Ansökningen skall för att kunna föranleda beslut enligt första stycket hava inkommit till *socialdomstolen* före utgången av den tid, varunder den som ansökningen avser är underkastad övervakning eller lydnadsföreskrifter.

Bestämmelserna i 19—21, 25, 31 och 33—39 §§ skola äga motsvarande tillämpning för de fall, varom i denna paragraf är fråga.

59 §.

Beslut av nykterhetsnämnd må överklagas av den som beslutet rör, om beslutet innebär utdömande av vite, *avvisande av biträde*, förordnande enligt 15 § om övervakning, meddelande av lydnadsföreskrift, *förlängning enligt 39 § andra stycket av den tid, inom vilken verkställighet av beslut om tvångsintagning må påbörjas*, förverkande av anstånd med verkställighet eller åtgärd som avses i 14 § 2 mom. *eller om beslutet avser fråga om ersätt-*

ning till person, som hörts upplysningsvis inför nämnden. Över annat av nykterhetsnämnd enligt denna lag meddelat beslut må klagan ej föras.

Klagan föres genom besvär hos länsstyrelsen.

60 §.

Beslut av anstaltsstyrelse eller föreståndare, vilket avser fråga om försökspermission eller utskrivning eller innebär förordnande om övervakning eller meddelande av lydnadsföreskrift, må av den som beslutet rör överklagas hos socialdomstolen i det län, där anstalten har sin verksamhet.

Över anstaltsstyrelsens eller föreståndares beslut i annan vårdfråga än i första stycket sägs må talan föras hos socialstyrelsen.

Talan föres genom besvär inom tre veckor från det klaganden erhöll kännedom om beslutet.

60 a §.

Socialdomstols beslut må överklagas av den som beslutet rör, om det innebär förordnande om tvångsintagning eller avslag å ansökan härom eller avser fråga om tillfälligt omhändertagande, kvarhållande som i 45 § sägs, försökspermission eller utskrivning.

Mot annat av socialdomstol enligt denna lag meddelat beslut må talan ej föras.

I övrigt gäller om klagan över socialdomstols beslut, vad därom finnes särskilt stadgat.

61 §.

Länsstyrelsens beslut må överklagas av den som beslutet rör, om beslutet innebär villkorligt anstånd med verkställighet, förverkande av dylikt anstånd eller förlängning enligt 39 § andra stycket av den tid, inom vilken verkställighet av beslut om tvångsintagning må påbörjas.

Talan föres — — — — — eget utlåtande.

Över annat av länsstyrelse meddelat beslut, än ovan sägs, är klagan ej tillåten.

62 §.

Beslut av socialstyrelsen må överklagas av den som beslutet rör. Talan föres hos Konungen genom besvär, vilka skola ingivas till socialdepartementet.

62 a §.

I mål vid socialdomstol angående prövning av anstaltsstyrelsens eller föreståndares beslut ankommer på myndighet, som meddelat beslutet, att föra talan.

62 b §.

Om förfarandet vid socialdomstol i mål och ärenden enligt denna lag stadgas i lagen den _____ om socialdomstol.

Denna lag skall träda i kraft den _____

**Förslag till
Lag om åtgärder mot försumlig försörjare**

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Underlåter någon att i mån av förmåga fullgöra honom lagligen åliggande underhållsskyldighet mot barn under 16 år eller mot make — — — må socialdomstol, om han ej genom indrivningsåtgärder eller på annat sätt kan förmås att fullgöra sina skyldigheter, besluta att han skall intagas i arbetshem.

Beslut om intagning i arbetshem må ej meddelas beträffande den som ej fyllt aderton år.

Ansökan om intagning i arbetshem må göras av barnavårdsnämnden eller socialnämnden i den kommun, där den underhållsberättigade vistas eller där på grund av den underhållsskyldiges försummelse kostnad förekommit för det allmänna eller där den underhållsskyldige har sitt hemvist eller vistas.

Med nämnd avses i denna lag barnavårdsnämnd eller socialnämnd, som i tredje stycket sägs.

2 §.

Innan nämnd ingiver ansökan enligt 1 §, skall nämnden låta verkställa undersökning av den underhållsskyldiges levnadsförhållanden och andra omständigheter av betydelse för fallets bedömande. Vid undersökningen skall, såvida icke särskilda omständigheter föranleda till annat, den som ansökningen avser personligen höras av nämnden eller företrädare för denna.

I samband med undersökningen skall nämnden, om anledning därtill föreligger, föranstalta om att den underhållsskyldige undersökes av läkare, om möjligt psykiater.

För undersökning som i denna paragraf sägs må nämnden anlita biträde av nämnd i annan kommun. Föranledas härav särskilda kostnader, skola de ersättas av den nämnd, som påkallat biträde med undersökningen.

3 §.

1 mom. Nämnden må kalla den underhållsskyldige att personligen inställa sig inför nämnden eller företrädare för denna.

Nämnden må ock kalla person, som förväntas kunna meddela upplysning i något till nämndens behandling hörande ärende enligt denna lag, att inställa sig inför nämnden eller företrädare för denna. Person som nu sagts, vilken höres efter skriftlig kallelse, äger av nämnden erhålla ersättning för nödiga kostnader till resa ävensom, där han ej med hänsyn till beloppet skäligen bör själv vidkännas kostnaden eller förlusten, för nödiga kostnader till uppehälle samt för tidsspillan.

Kallelse som ovan sagts må beslutas av nämndens ordförande. Länsstyrelsen äger förordna, att nämnden må uppdraga åt viss tjänsteman hos nämnden att besluta om kallelse.

2 mom. I kallelse må föreskrivas vite av högst etthundra kronor.

Har kallelse delgivits minst fyra dagar före inställelsedagen och utebliver den kallade utan anmäلت laga förfall, äger nämnden eller dess företrädare förordna, att han skall hämtas. Blir han icke samma dag inställd genom hämtning, må nämnden i fall av tredska fälla honom till vite, som föreskrivits i kallelsen. Sådant vite tillfaller kommunens kassa.

Vad sålunda stadgats skall dock icke gälla, då person, som avses i 1 mom. andra stycket, kallats att inställa sig å plats utanför den kommun, där han bor eller eljest uppehåller sig.

4 §.

Den underhållsskyldige må anlita biträde, när han höres av nämnden eller företrädare för denna.

Visar biträde oskicklighet eller oförstånd eller befinnes han eljest vara olämplig, må han avvisas.

5 §.

Har nämnden förordnat om läkarundersökning, vare den underhållsskyldige pliktig att för undersökningen inställa sig å tid och ort, som läkaren bestämmer.

6 §.

Ansökan enligt 1 § skall innehålla uppgift om den underhållsskyldiges namn, ålder, yrke och hemvist samt den oguldna kostnadens beskaffenhet och belopp. Härjämte skall lämnas fullständig redogörelse för den i ärendet företagna undersökningen och för de övriga åtgärder, som vidtagits.

Vid ansökningen böra fogas prästbevis och läkarbetyg.

Formulär för sådant prästbevis och läkarbetyg så ock för redogörelse, som i första stycket sägs, fastställas av socialstyrelsen.

7 §.

Talan om intagning i arbetshem vare förfallen, om ej ansökningen om intagning delgivits med den underhållsskyldige inom ett år från det ansökningen inkom till socialdomstolen.

8 §.

Om förfarandet vid socialdomstol i mål och ärenden enligt denna lag stadgas i lagen den _____ om socialdomstol.

9 §.

Föreligga enligt tillgänglig utredning sannolika skäl för att beslut om intagning i arbetshem bör meddelas och kan det skäligen befaras, att den underhållsskyldige, innan socialdomstolen meddelat slutligt beslut, avviker från orten och därigenom försvårar utredningen eller verkställighet av domstolens beslut, må domstolen förordna, att han i avbidan på slutligt beslut skall på lämpligt sätt tills vidare omhändertagas av polismyndigheten (tillfälligt omhändertagande).

Tillfälligt omhändertagande må fortgå under högst två veckor; dock må socialdomstolen, där särskilda skäl därtill föranleda, besluta om förlängning av tiden för omhändertagandet med ytterligare högst en vecka.

10 §.

Nämnd på vars ansökan beslut om intagning i arbetshem meddelats har, med undantag för fall som i 13 § andra stycket sägs, att föranstalta om verkställighet av beslutet.

Nämnd som har att föranstalta om verkställighet må förordna om villkorligt anstånd därmed, om grundad anledning finnes att antaga, att den, som avses med beslutet, kommer att efter förmåga fullgöra sin underhållsplikt utan att beslutet verkställs. Socialdomstolen må ock, om särskilda skäl föreligga, i intagningsbeslut förordna om villkorligt anstånd med beslutets verkställande.

Har socialdomstol icke förordnat om villkorligt anstånd, åligger det nämnden att så snart ske kan pröva, huruvida anstånd med verkställigheten skall beviljas. Beviljar nämnden anstånd, skall underrättelse härom ofördröjligen lämnas den som erhållit anståndet. Beviljar nämnden ej anstånd, skall nämnden snarast vidtaga erforderliga åtgärder för verkställighet av beslutet.

Har hinder för verkställighet mött och föreligger, sedan hindret upphört, skäl för villkorligt anstånd med verkställigheten, må nämnden, även om anstånd ej tidigare beviljats, förordna därom.

11 §.

Den som erhållit villkorligt anstånd med verkställighet av beslut om intagning skall föra ett ordentligt liv samt efter förmåga söka försörja sig och den, mot vilken han är underhållsskyldig.

När villkorligt anstånd beviljats skall, om ej särskilda skäl föranleda till annat, förordnas att den underhållsskyldige skall stå under övervakning av

lämplig person. Där så finnes erforderligt, må den underhållsskyldige tillika genom särskilda föreskrifter åläggas att

- 1) ställa sig till efterrättelse bestämmelser beträffande arbetsanställning, vistelseort, bostad eller användande av fritid;
- 2) avhålla sig från bruk av rusdrycker;
- 3) underkasta sig inskränkning i förfogandet över arbetsförtjänst eller andra tillgångar.

Den som utsetts till övervakare må entledigas och annan förordnas i hans ställe. Om särskilda skäl föranleda därtill, må förordnas, att övervakningen skall upphöra. Ha särskilda föreskrifter meddelats, må beslutas om ändring däri.

Beslut i frågor, som avses i andra stycket, må meddelas av socialdomstolen i samband med förordnande om villkorligt anstånd. I övrigt ankommer det på nämnden att besluta i frågor, som i denna paragraf sägs.

12 §.

Nämnd som förordnat om övervakning har att utöva tillsyn därå. Har socialdomstol förordnat om övervakning, ankommer på nämnd, som domstolen utser, att utöva sådan tillsyn.

Om särskilda skäl därtill föranleda, må på ansökan av den nämnd, som har att utöva tillsyn å övervakningen, socialdomstolen överflytta tillsynen å övervakningen till annan nämnd. Sker det, tillkommer sådan nämnd befohgenhet att besluta i frågor om övervakning och särskilda föreskrifter.

13 §.

Åsidosätter den, som erhållit villkorligt anstånd med verkställande av intagningsbeslut, vad som till följd av det villkorliga anståndet åligger honom må, om han ställts under övervakning, den nämnd, som har att utöva tillsyn å övervakningen, och eljest den nämnd, på vars ansökan intagningsbeslutet meddelats, förklara anståndet förverkat.

Förklaras villkorligt anstånd förverkat och har den underhållsskyldige stått under övervakning, ankommer det på den nämnd, som senast utövat tillsyn å övervakningen, att föranstalta om verkställighet av beslutet om intagning i arbetshem.

14 §.

Innan nämnd meddelar beslut i fråga om särskilda föreskrifter och om förverkande av villkorligt anstånd, bör, om det utan olägenhet kan ske, tillfälle lämnas den underhållsskyldige att yttra sig. Där så erfordras, bör nämnden kalla den underhållsskyldige att personligen inställa sig inför nämnden eller företrädare för denna. Om sådan kallelse samt om hämtning i anledning av utebliven inställelse gälle i tillämpliga delar vad i 3 § är stadgat.

15 §.

Har verkställighet av beslut om intagning i arbetshem ej påbörjats inom två år från beslutets meddelande, må verkställighet ej längre äga rum.

16 §.

Arbetshem skall stå under ledning av en styrelse samt hava ett av Konungen fastställt reglemente.

17 §.

Vid behandling av i arbetshem intagna skall eftersträvas att hos dem främja arbetsvilja och arbetsförmåga.

Envar intagen skall vara pliktig att följa de för arbetshemmet gällande föreskrifterna samt att fullgöra det arbete, som ålägges honom.

18 §.

Den som intagits i arbetshem må kvarhållas under en tid av ett år (kvarhållningstid).

Om utskrivning beslutar arbetshemmets styrelse.

19 §.

Har någon, som intagits i arbetshem, blivit häktad eller överflyttad till fångvårdsanstalt för att undergå frihetsstraff eller förvandlingsstraff för böter, eller har han avvikit från hemmet, skall den tid, under vilken han sålunda ej vistats i hemmet, icke inräknas i kvarhållningstiden.

20 §.

Så snart grundad anledning föreligger till antagande, att den intagne efter utskrivning kommer att efter förmåga fullgöra sin underhållsskyldighet, skall han utskrivas villkorligt. Där icke särskilda skäl till annat föranleda, bör villkorlig utskrivning äga rum senast sex månader efter intagningen i arbetshemmet.

Innan beslut om villkorlig utskrivning meddelas, bör arbetshemmets styrelse eller dess föreståndare samråda med den nämnd, som föranstaltat om verkställighet av beslutet om intagning.

21 §.

Om beslutad villkorlig utskrivning skall föreståndaren skyndsamt underätta den nämnd, som föranstaltat om verkställighet av beslutet om intagning.

I fall av behov har föreståndaren att med anlitande av arbetsförmedling, organisation, som utövar social hjälpverksamhet, eller enskild person söka i tid bereda den villkorligt utskrivne lämplig sysselsättning samt förhjälpa honom till ort, där sådan erhållits, eller vidtaga andra tjänliga åtgärder till hans bistånd.

22 §.

Vid villkorlig utskrivning skall förordnas, att den utskrivne skall stå under övervakning av lämplig person. Där så finnes erforderligt, må den utskrivne åläggas att efterkomma särskilda föreskrifter, som i 11 § sägs.

Arbetshemmets styrelse äger i beslut om villkorlig utskrivning utse övervakare och förordna om särskilda föreskrifter. Sker det ej, tillkommer den nämnd, som föranstaltat om verkställighet av beslutet om intagning i arbetshem, att besluta i dessa frågor. Sådan nämnd må ock entlediga övervakaren och förordna annan i hans ställe ävensom besluta om ändring i meddelade föreskrifter.

Tillsyn å övervakningen utövas av nämnd, som i andra stycket sägs. Angående överflyttning av tillsynen och befogenhet att efter överflyttning besluta i frågor om övervakning och särskilda föreskrifter äga bestämmelserna i 12 § andra stycket motsvarande tillämpning.

23 §.

Undandrager sig den villkorligt utskrivne övervakning eller bryter han eljest mot meddelade föreskrifter, äger arbetshemmets styrelse eller, enligt styrelsens uppdrag, föreståndaren för arbetshemmet besluta om hans återhämtande.

Om villkorligt utskrivnen hämtas åter, skall den tid, under vilken han vistats utom arbetshemmet, icke medräknas vid bestämmande av kvarhållningstiden.

24 §.

Slutlig utskrivning skall äga rum, när anledning därtill föreligger och senast när kvarhållningstiden gått till ända. Är den intagne villkorligt utskrivnen, skall slutlig utskrivning ske, sist när ett år förflutit från det beslutet om villkorlig utskrivning meddelades.

25 §.

När beslut meddelas om slutlig utskrivning av intagen, som ej är villkorligt utskrivnen, skall vad i 21 § andra stycket är stadgat äga motsvarande tillämpning.

26 §.

Det åligger landstingskommunerna och de städer, som ej tillhöra landstingskommun, att var för sig eller två eller flera i förening anordna och driva erforderligt antal arbetshem.

Om särskilda skäl äro därtill, må Konungen befria landstingskommun eller stad, som avses i första stycket, från skyldigheten att hava eget arbetshem eller del i sådant hem.

För den som intagits i arbetshem erlägges ingen avgift.

27 §.

Innan arbetshem uppföres eller i mera avsevärd omfattning ändras genom om- eller tillbyggnad eller inrättas i byggnad, som uppförts för annat ändamål, skall Konungen hava godkänt plan för hemmet.

28 §.

Uppsikten över arbetshem utövas av socialstyrelsen.

29 §.

Beslut av nämnd enligt denna lag må överklagas av den som beslutet rör, om beslutet innebär utdömande av vite, avvissande av biträde, meddelande av särskilda föreskrifter eller förverkande av villkorligt anstånd eller avser fråga om ersättning till person som hörts upplysningsvis inför nämnden. Över annat av nämnd enligt denna lag meddelat beslut må klagan ej föras.

Klagan föres genom besvär, vilka i fråga om vite, avvissande av biträde och ersättning prövas av länsstyrelsen och i övrigt av socialdomstolen.

Nämnds beslut, som här avses, med undantag för beslut, som innebär utdömande av vite, må gå i verkställighet utan hinder av att det ej vunnit laga kraft.

30 §.

Beslut av arbetshems styrelse i fråga om villkorlig eller slutlig utskrivning eller om särskilda föreskrifter må av den som beslutet rör överklagas hos socialdomstol.

Talan föres genom besvär hos socialdomstolen i det län, inom vilket arbetshemmet har sin verksamhet.

Beslut som avses i denna paragraf må, där ej annorlunda förordnas, gå i verkställighet utan hinder därav, att det ej äger laga kraft.

31 §.

I mål vid socialdomstol angående prövning av nämnds eller anstaltsstyrelsens beslut ankommer på myndighet, som meddelat beslutet, att föra talan.

32 §.

Socialdomstols beslut må överklagas av den som beslutet rör, om det innebär förordnande om intagning i arbetshem, avslag å ansökan härom eller förverkande av villkorligt anstånd med verkställighet eller avser fråga om tillfälligt omhändertagande eller villkorlig eller slutlig utskrivning.

Mot annat av socialdomstol enligt denna lag meddelat beslut må talan ej föras.

I övrigt gäller om klagan över socialdomstols beslut, vad därom finnes särskilt stadgat.

33 §.

Där socialdomstolen ej annorlunda förordnar, må dess beslut enligt denna lag gå i verkställighet utan hinder därav, att det ej äger laga kraft.

34 §.

Över länsstyrelsens beslut i fråga, som i 28 § sägs, må klagan ej föras.

35 §.

Beslut av socialstyrelsen må överklagas av den som beslutet rör. Talan föres hos Konungen genom besvär, vilka skola ingivas till socialdepartementet.

36 §.

Polismyndighet har att på begäran lämna handräckning för dels hämtande av den som enligt 3, 5 eller 14 § kallats till inställelse inför nämnden eller företrädare för denna eller hos läkare,

dels intagning i arbetshem, sedan den underhållsskyldige underlåtit att efterkomma av nämnd enligt 10 eller 13 § meddelad föreskrift om inställelse på dylikt hem,

dels återhämtande till arbetshem av den som avvikit därifrån och av den som villkorligt utskrivits från dylikt hem men som enligt meddelat beslut skall hämtas åter till arbetshemmet,

dels ock verkställighet av beslut om överflyttning av den som är intagen i ett arbetshem till ett annat dylikt hem.

37 §.

Delgivning av kallelser och meddelanden enligt denna lag skall ske genom posten, där ej särskilda skäl till annat föranleda. Om postdelgivning icke lämpligen kan ske, må biträde för delgivningen påkallas hos polismyndigheten.

I övrigt skall beträffande delgivning i tillämpliga delar gälla vad som stadgas i 33 kap. 6, 7, 14, 23 och 25 §§ rättegångsbalken.

38 §.

Handräckning eller annat biträde av polismyndighet lämnas kostnadsfritt.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag till

Lag om ändring i vissa delar av lagen den 4 januari 1956 om socialhjälp

Härigenom förordnas, att 41—51 §§, 54 § andra stycket, 55 §, 56 § och 61 § lagen den 4 januari 1956 om socialhjälp skola upphöra att gälla samt att 8 §, 53 §, 58 § och 62 § samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

8 §.

Är någon — — — — — honom socialhjälp.

Om kommunens fullmäktige så besluta, äger socialnämnden uppdraga åt särskild inom nämnden bildad avdelning eller åt ledamot av nämnden eller åt i kommunens tjänst anställd befattningshavare att å nämndens vägnar fatta beslut i vissa grupper av ärenden, vilkas beskaffenhet skall angivas i fullmäktiges beslut. *Åtgärd mot försumlig försörjare enligt lagen den om dylika åtgärder* ävensom framställning eller yttrande till fullmäktige må dock icke beslutas annorledes än av nämnden samfällt.

Beslut, vilket — — — — — nästa sammanträde.

53 §.

Socialstyrelsen har att med biträde av statens socialhjälpinspektör genom råd och upplysningar verka för att socialhjälpverksamheten ordnas och utvecklas på ett ändamålsenligt sätt.

Det ankommer — — — — — för socialhjälpinspektören.

58 §.

Över länsstyrelses slutliga beslut eller utslag i sådant mål eller ärende, som avses i 27, 30, 31, 39 eller 40 §, 52 § andra eller tredje stycket eller 54 §, må besvär anföras hos kammarrätten. Talan må dock ej fullföljas hos kammarrätten allenast beträffande ränta eller rättegångskostnad.

Har mål — — — — — dess helhet.

Har länsstyrelsen — — — — — förd klagan.

62 §.

Över länsstyrelses beslut i andra frågor avseende tillämpningen av denna lag *än som angivas i 58 §* må ändring sökas hos Konungen genom besvär, vilka skola ingivas till socialdepartementet.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag till

Lag om ändring i vissa delar av lagen den 12 juni 1885 angående lösdrivares behandling

Härigenom förordnas, att 2 § 4 mom., 15 § och 16 § lagen den 12 juni 1885 angående lösdrivares behandling skola upphöra att gälla, att 2 § 1—3 mom., 3 §, 4 §, 5 § och 6 § samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives samt att 16 a § nämnda lag skall betecknas 16 §.

2 §.

1 mom. Den som beträdes med lösdriveri må anhållas av polisman. Polismyndigheten skall skyndsamt verkställa utredning rörande den anhållnes personliga förhållanden, varvid i erforderlig utsträckning samråd bör ske med nykterhetsnämnd, barnvårdsnämnd och socialnämnd. Under utredningen skall den anhållne höras. Där så finnes erforderligt, skall den anhållne undersökas av läkare, om möjligt en psykiater.

Befinnes vid utredningen sådant fall vara för handen, som i 1 § avses, må polismyndigheten meddela den anhållne varning. Skriftligt besked angående varningen och skälen därfor skall omedelbart överlämnas till den anhållne.

Över vad i huvudsak vid utredningen förekommit skall upprättas protokoll. Meddelas varning, skall i protokollet upptagas intyg om att beslutet angående varningen tillställts den anhållne.

Den som anhållits enligt vad i första stycket sägs skall, om han ej häktas, frigivas sist dagen efter den, då beslut om anhållande meddelades, dock att där särskilda skäl därtill föranleda med frigivandet må anstå i ytterligare högst fyra dagar.

2 mom. Över beslut angående varning äger den som erhållit varningen anföra besvär hos socialdomstolen. I besked angående varningen skall angivas, vad den har att iakttaga som vill föra talan mot beslutet.

3 mom. Har beslut av polismyndighet om varning icke inom vederbörlig tid överklagats eller har efter anförda besvär socialdomstolen fastställt sådant beslut, har den som meddelat varningen att kungöra den för rikets polismyndigheter.

3 §.

Varder någon, innan två år förflutit sedan honom meddelad varning blivit kungjord, beträdd med lösdriveri, må socialdomstolen på ansökan av polismyndigheten döma honom till tvångsarbete från och med en månad till och med ett år. Har han förut undergått dylikt tvångsarbete eller förekomma eljest försvårande omständigheter, må tvångsarbetstiden utsträckas till högst tre år. Äro omständigheterna mildrande, äger domstolen meddela honom förnyad varning. Sådan varning skall kungöras av polismyndigheten.

I samband med ådömande av tvångsarbete må befogenheten av den dömda tidigare tilldelad varning, som ej förut prövats av socialdomstol, komma under bedömande.

Polismyndigheten må förordna, att den om vars dömande till tvångsarbete är fråga skall häktas. Meddelas dylikt förordnande, innan ansökan gjorts om ådömande av tvångsarbete, skall sådan ansökan utan uppskov göras.

Dömes lösdrivaren till tvångsarbete och är han häktad, skall domstolen pröva, huruvida han skall i häkte avbida, att beslutet vinner laga kraft; är den dömda å fri fot, må domstolen förordna, att han skall häktas.

4 §.

Här den som undergått tvångsarbete inom två år efter frigivandet blivit beträdd med lösdriveri, må han utan vidare varning dömas till tvångsarbete i den ordning som i 3 § sägs.

5 §.

Om förfarandet vid socialdomstol i mål enligt denna lag stadgas i lagen den om socialdomstol.

I mål vid socialdomstol angående prövning av polismyndighets beslut enligt denna lag ankommer på polismyndigheten att föra talan.

6 §.

Socialdomstols beslut i fråga om häktning eller ådömande av tvångsarbete må överklagas av den beslutet rör. Domstolens beslut angående varning må överklagas endast i samband med klagan över beslut, varigenom tvångsarbete blivit ådömt.

I övrigt gäller om klagan över socialdomstols beslut, vad därom finnes särskilt stadgat.

Denna lag skall träda i kraft den

Förslag till

Lag om ändring i vissa delar av lagen den 4 juni 1954 om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna

Härigenom förordnas, att 26 § lagen den 4 juni 1954 om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna skall betecknas 28 §, att till nämnda lag skola fogas två nya paragrafer, betecknade 26 § och 27 § samt att 6 §, 10 §, 14 §, 18 §, 19 §, 21 §, 23 § och 24 § samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

6 §.

I varje — — — — — och vårdanstalter.

Före en sig landsting om gemensamma särskolor och vårdanstalter, må en gemensam centralstyrelse utses eller vissa centralstyrelsens uppgifter överlåtas på en särskild styrelse.

Ledningen av — — — — — vederbörande skoldistrikt.

10 §.

Psykiskt efterbliven — — — — — tjuguet år.

Föreliggande synnerliga skäl, må särskoleplikten förlängas att avse tid efter tjuguet års ålder, dock längst till och med det kalenderår, under vilket den

efterblivne fyller tjugotre år. *Beslut om sådan förlängning meddelas av socialdomstolen efter ansökan av rektor.*

14 §.

Jämlikt 12 § inkommen anmälan beträffande barn skall av centralstyrelsen överlämnas till rektor, som har att, efter samråd med styrelsens läkare, pröva huruvida barnet är hänförligt under denna lag samt, därest så befinnes vara fallet, huruvida barnet skall inskrivas vid särskola. *Beslutet skall — där ej prövning enligt andra stycket skall ske — underställas socialdomstolens prövning på begäran av läkaren eller om rektor funnit inskrivning böra ske men vårdnadshavaren icke medgivit åtgärden. Sker underställning, äger domstolen jämväl pröva om barnet i stället bör inskrivas vid vårdanstalt.*

Har rektor vid prövning enligt första stycket funnit barn vara hänförligt under denna lag men icke kunna tillgodogöra sig undervisning vid särskola, ankommer det på *vårdföreståndaren att efter samråd med centralstyrelsens läkare besluta, huruvida barnet skall inskrivas vid vårdanstalt. Beslutet skall underställas socialdomstolens prövning, om läkaren så begär eller om vårdföreståndaren funnit inskrivning böra ske men vårdnadshavaren ej medgivit åtgärden. Vid denna prövning äger socialdomstolen jämväl förklara barnet ej vara hänförligt under denna lag eller besluta om dess inskrivning vid särskola.*

Till centralstyrelsen inkommen anmälan om inskrivning vid vårdanstalt av den som fyllt aderton år skall överlämnas till vårdföreståndaren, *som har att efter samråd med centralstyrelsens läkare pröva, huruvida inskrivning skall ske. Därvid skall vad i andra stycket sägs om underställning till socialdomstolen äga motsvarande tillämpning; och skall underställning beträffande den som är över tjuguet år ske jämväl, därest han själv eller hans förmyndare icke medgivit åtgärden.*

Är det — — — — — centralstyrelsen bestämmer.

18 §.

Särskoleelev, som — — — — — från särskolan.

Såsom förberedelse — — — — — öppen vård.

Försöksutskriften må — — — — — i skolan.

Beslut om åtgärder enligt denna paragraf meddelas av särskolans *föreståndare.*

19 §.

Vid vårdanstalt — — — — — motsvarande tillämpning.

Kan öppen — — — — — meddelade bestämmelser.

På framställning — — — — — motsvarande tillämpning.

Beslut om åtgärder enligt denna paragraf meddelas av centralstyrelsen eller av vårdföreståndaren i samråd med centralstyrelsens läkare eller an-

statstsläkaren eller, beträffande åtgärder som avse den öppna vården, av någon av dem eller föreståndare för vårdanstalt, allt enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar.

21 §.

Slutlig utskrivning eller utskrivning på försök från särskola eller vårdanstalt må påkallas av den inskrivne själv, om han fyllt *femton* år, ävensom av hans förmyndare eller vårdnadshavare så ock av centralstyrelsens läkare. Utskrivning må ock beslutas utan särskild framställning, och åligger det härutinnan föreståndare och läkare vid särskolor och vårdanstalter att städse giva akt på de intagnas psykiska utveckling och vid lämpliga tidpunkter pröva, huruvida utskrivning kan ske. Beträffande i särskola intagen, som fyllt sexton år, skall sådan prövning ske minst en gång årligen. Utan särskild framställning skall ock frågan om utskrivning beträffande i skolhem eller yrkeshem intagen prövas, då han uppnått aderton års ålder.

Beslut om slutlig utskrivning från särskola meddelas av rektor efter skolläkarens hörande och beslut om slutlig utskrivning från vårdanstalt av vårdföreståndaren efter samråd med anstaltstsläkaren. Angående beslut om försöksutskrivning är stadgat i 18 och 19 §§.

Finner centralstyrelsen särskilda skäl påkalla prövning av utskrivningsfråga, må den anmoda rektor eller vårdföreståndaren att ombesörja att frågan upptages till prövning.

Angående beslut i utskrivningsfråga skall skriftligt besked tillställas den som beslutet rör, om han framställer begäran därom. I beskedet skall angivas, vad den har att iakttaga som vill föra talan mot beslutet.

23 §.

1 mom. Beslut rörande inskrivning vid och utskrivning från särskola eller vårdanstalt, beslut rörande intagning och kvarhållande å särskola för observation samt beslut rörande provisorisk intagning å vårdanstalt må överklagas hos socialdomstolen genom besvär. Annat beslut rörande intagning vid särskola eller vårdanstalt än nu sagts, beslut rörande överflyttning från en skola eller anstalt till annan samt beslut rörande den öppna vården må överklagas hos vederbörande huvudtillsynsmyndighet. Klagan som i detta stycke sägs vare ej inskränkt till viss tid.

Förutom av den som saken rör må talan fullföljas, i fråga om beslut, varigenom inskrivning vägrats, av skolstyrelsen, barnavårdsnämnden och socialnämnden samt i fråga om beslut angående utskrivning av rektor, föreståndare och läkare vid särskolan eller vårdanstalten, av vårdföreståndaren och centralstyrelsens läkare.

2 mom. Socialdomstols beslut må överklagas av den som beslutet rör, om domstolen förklarar, att någon skall inskrivas vid särskola eller vårdanstalt eller lämnat framställning om slutlig utskrivning utan bifall.

Mot annat av socialdomstol enligt denna lag meddelat beslut må talan ej föras.

I övrigt gäller om klagan över socialdomstols beslut, vad därom finnes särskilt stadgat.

Socialdomstolens beslut går i verkställighet utan hinder av att klagan föres.

3 mom. Huvudtillsynsmyndighetens beslut om intagning å vårdhem må överklagas hos Konungen genom besvär, vilka skola ingivas till inrikesdepartementet.

Övriga av — — — icke överklagas.

Huvudtillsynsmyndighetens beslut — — — klagan föres.

24 §.

Efterkommes icke — — — — — eller föreläggandet.

Handräckning för verkställande av intagningsbeslut må dock ej lämnas, om jämlikt 12 § beslutet om inskrivning vid särskola eller vårdanstalt underställts socialdomstolens prövning eller, om så ej skett, med mindre tjugudagar förflutit från det beslutet delgivits den som avses därmed och, därest han är underårig, hans vårdnadshavare och, om han är förklarad omyndig, hans förmyndare samt det visas, att beslutet icke inom nämnda tid överklagats. Dock må socialdomstolen i mål, som dragits under dess prövning, förordna, att beslutet skall verkställas i avbidan på målets slutliga avgörande.

Polismyndighet vare — — — — — från anstalten.

26 §.

Då enligt denna lag beslut skall meddelas av socialdomstol, ankommer prövningen på socialdomstolen i det län, där centralstyrelsen har sitt säte.

27 §.

Om förfarandet vid socialdomstol i mål enligt denna lag stadgas i lagen den om socialdomstol.

Har beslut underställts socialdomstolens prövning eller ha besvär anförts hos domstolen, skall denna, om ej särskilda skäl föreligga, inhämta yttrande av rektor eller vårdföreståndare. Därest så finnes påkallat, bör yttrande inhämtas även av centralstyrelsens läkare.

28 §.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag utfärdas av Konungen.

Denna lag skall träda i kraft den

BILAGA 1

Undersökningar rörande handläggningstid i ärenden angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare och omhändertagande av barn för skyddsuffostran

Som ett led i de beräkningar, som utredningen gjort av personalbehovet vid det föreslagna förfarandet, har utredningen låtit göra undersökningar av handläggningstiden för närvarande i ärenden angående tvångsintagning av alkoholmissbrukare och omhändertagande av barn för skyddsuffostran. Vid undersökningarna har medverkat överståthållarämbetet samt länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län. Hos envar av dessa myndigheter har hemställts, att undersökningen måtte omfatta omkring 10 nykterhetsvårdsärenden, omkring 5 barnavårdsärenden samt så många ärenden angående försumliga försörjare, som kunde inkomma under den tid, undersökningen rörande nykterhetsvårds- och barnavårdsärendena påginge, och som hunne färdigställas under samma tid. Antalet inkomna ärenden av sistnämnt slag har emellertid varit alltför ringa för att kunna läggas till grund för en bearbetning.

Undersökningarna har omfattat göromål ankommande på kanslipersonal, på föredragande och på den beslutande. Bland handlingarna i varje i undersökningen ingående ärende har lagts ett av utredningen utarbetat formulär upptagande vanligen förekommande arbetsmoment för olika befattningshavare. Vid varje åtgärd med ärendet har vederbörande befattningshavare å därför avsedd plats i formuläret antecknat den tid, som använts. Sedan ärendet avgjorts, har inom envar av grupperna kansligöromål, föredragandegöromål och beslutandegöromål de antecknade tiderna sammanräknats. De på så sätt erhållna tidsuppgifterna har sammanställts av utredningen, varvid beaktats tidsåtgången vid olika handläggningsformer, enbart skriftligt och kombinerat skriftligt och muntligt förfarande, samt tidsåtgången för resor.

Det förhållandet att undersökningarna omfattat endast ett förhållandevis begränsat antal ärenden vid länsstyrelser i län av olika typer medför att de medelvärden, som erhållits för handläggnings- och restider, icke kan göra anspråk på att vara de verkliga medelvärdena för nämnda tider. Värdena har emellertid använts vid utredningens arbetskraftsberäkningar och haft stor betydelse för de resultat, som erhållits vid dessa. På grund av dessa förhållanden har utredningen ansett en undersökning böra göras av tillförlitligheten av de erhållna medelvärdena. En sådan undersökning har gjorts av ledamoten i utredningen, socialläkaren Carl-Gustaf Berglin, vilken lämnat följande redogörelse härför.

Siffermaterialet har uppställts i råvärdestabeller, som därefter statistiskt bearbetats inom utredningen. Råvärdestablerna har här inte medtagits men bilagts det arkiverade utredningsmaterialet.

Tabell 1 avser att ge en bild av hur tidsåtgången i fall av detta slag ter sig för olika kategorier av befattningshavare vid olika typer av ärenden och handläggningsformer.

Tabell 1. Handläggningstider (utom restider) samt restider för olika befattningshavare enligt undersökningen (rubriken »Totalt» avser sammanlagda tider per ärende)

Ärenden angående	Antal ärenden	Tid i minuter				
		Kortaste tid	Längsta tid	Medeltal (M)	Medelfel i	
					minuter	%
<i>Nykterhetsvård</i>						
<i>Muntlig handläggning</i>						
Kanslipersonal	77	30	1 079	235	22	9
Föredragande		69	815	319	23	7
Beslutande		8	335	124	9	8
Totalt		120	2 189	678	43	6
<i>Skriftlig handläggning</i>						
Kanslipersonal	39	30	121	56	4	7
Föredragande		22	170	51	4	8
Beslutande		5	95	25	3	12
Totalt		60	315	132	8	6
<i>Resor</i>						
Kanslipersonal	10	20	405	159	(42)	(26)
Föredragande	40	20	900	172	29	17
Beslutande	33	45	900	191	35	18
Totalt	40	40	1 800	369	63	17
<i>Skyddsuppfostran</i>						
<i>Muntlig handläggning</i>						
Kanslipersonal	30	55	965	222	41	18
Föredragande		70	1 060	308	36	12
Beslutande		10	540	117	19	16
Totalt		189	1 837	647	66	10
<i>Skriftlig handläggning</i>						
Kanslipersonal	18	26	320	74	16	22
Föredragande		30	360	114	21	18
Beslutande		6	125	37	7	19
Totalt		77	585	225	36	16
<i>Resor</i>						
Kanslipersonal	(1)	—	—	(120)	—	—
Föredragande	15	60	672	222	39	18
Beslutande	13	60	672	231	45	19
Totalt	15	90	1 344	429	74	17

Kolumnerna för kortaste och längsta tid ger en grov bild av de betydande växlingarna i tidsåtgång vid ärenden av samma slag, handlagda av befattningshavare i samma ställning eller knutna till samma arbetsteam.

Kolumnen för genomsnittlig tidsåtgång per ärende illustrerar bl. a., hur de muntligt handlagda ärendena är betydligt mera tidskrävande än de skriftligt handlagda. I vad mån detta beror på att enklare ärenden avgjorts på handlingarna eller på att den skriftliga proceduren i sig själv medfört en förenkling kan givetvis inte bedömas under andra förutsättningar än om ärenden av liknande omfattning stundom avgjorts efter muntlig förhandling, stundom genom skriftlig handläggning. Något material av detta slag har utredningen inte förfogat över.

Mellan de två huvudtyperna, nykterhetsvårdsärenden och ärenden angående skyddsuppfostran, föreligger ingen tydlig tidsskillnad utom vid den skriftliga handläggningsformen. En statistisk analys visar med hög grad av säkerhet (98 %) att de förra varit mindre tidskrävande än de senare. Siffrorna ådagalägger också

otvetydigt att tidsåtgången för den beslutande varit mindre än för föredraganden och för kanslipersonalen. Mellan de två senare kategorierna föreligger ingen säker skillnad.

Av särskilt intresse för planeringen är den sista kolumnen, som anger säkerhetsmarginalen för medelvärdena. Medelfelet σ_M är beräknat på sedvanligt sätt ur formeln

$$\sigma_M = \sqrt{\frac{\frac{\sum X^2}{n} - M^2}{n}}$$

där X är tidsåtgången i varje särskilt fall, M den genomsnittliga tidsåtgången för gruppen av fall och n antalet fall. Medeltalet M är uppenbarligen bundet till de ärenden, som slumpvis uttagits till undersökningen, men det tillåter en skattning av det medelvärde, som skulle framkomma, om undersökningen utvidgades till att omfatta ett stort antal likartade ärenden. Detta verkliga medeltal ligger med rimlig (95 %) säkerhet inom den marginal, som anges av det dubbla medelfelet uppåt och nedåt. För det första medeltalet i tabell 1 ligger sålunda gränserna vid 2×22 åt båda hållen, d. v. s. vid $235 - 44$ och $235 + 44$, så att verkliga medeltalet kan beräknas falla någonstans mellan 191 och 279 minuter.

Medelfelet har också uttryckts i procent av medeltalet, vilket torde ge en mera översiktlig bild av läget. Man finner nu, att felgränserna är ungefär desamma för alla befattningshavare vid en viss typ av ärenden. Den verkliga tidsåtgången kan således väntas avvika från det här funna medelvärdet med mindre än 15 à 20 % för nykterhetsvårdsärenden och med mindre än 30 à 40 % för ärenden angående skyddsuppföstran. Att det senare värdet blivit högre, sammanhänger till en del med att färre fall undersökts, varför osäkerheten hos medelvärdet ökat med ca 50 %. I huvudsak beror dock skillnaden på att barnavårdsärendena till sin natur är mera varierande.

Av medelfelskolumnen får man slutligen det intrycket, att den totala handläggningstiden för samtliga befattningshavare har en relativt låg variation, vilket skulle kunna peka på att de olika befattningshavarna i någon mån avlastar varandra inom ramen av ett ärende. Detta förhållande är ingalunda självklart: man kunde lika väl ha väntat att t. ex. en detaljerad uppläggning från föredragandens sida skulle ha ökat såväl den beslutandes som kanslipersonalens arbete i mer än direkt proportion.

De stora skillnader i handläggningstider, som grovt framträder i kolumnerna för kortaste och längsta tid, karakteriserar genomgående de olika sifferuppgifterna. Skillnaderna betingas dels av olika »mänskliga faktorer», dels av ärendenas skiftande omfattning. För att något belysa dessa förhållanden har utredningen underkastat handläggningstiderna en serie variansanalyser. Vid dessa har det konsekvent och med full (99,9 %) säkerhet framkommit att handläggningstiderna varierar avsevärt från ort till ort och från tjänsteman till tjänsteman. Dessa skillnader kan ha en mängd olika orsaker.

Till att börja med måste man vänta sig vissa slumpvariationer, i det att redovisningen råkat innehålla mera omfattande ärenden på ett håll än på ett annat. Det kan vidare tänkas, att klientelet på olika orter kan ha en något olika karaktär, t. ex. en trög eller särskilt argumenterande läggning.

Arbetet kan vara olika fördelat mellan tjänstemännen, och organisationen kan växla i sina detaljer, exempelvis så att protokoll än föres i koncept eller dikteras av föredraganden, än byggs på stenogram eller bandupptagningar. En diktamen kan utskrivas direkt eller i ett koncept, som efter rättelser utskrivas på nytt.

Även personliga olikheter spelar in. Ett fördjupat allmänt intresse för sociala uppgifter, en ovanligt ansvars-kännande eller samvetsgrann läggning, en vidgad

erfarenhet om den komplicerade bakgrunden till många på ytan enkla ärenden, stundom kanske också ett lågt personligt tempo på grund av trötthet kan föranleda den ene tjänstemannen att använda relativt lång tid för ett ärende. Hos den andre kan en utvecklad förmåga att snabbt uppfatta detaljerna, överblicka samspelet av faktorer och se det väsentliga i situationen verka i motsatt riktning, men också ett jäktat tempo på grund av trängda arbetsuppgifter kan pressa ner handläggningstiden.

Sådana sammansatta verkningar kan iakttas överallt i materialet. Även med förbigående av extremfallen finner man betydande skillnader. En jämförelse av två grupper om 12 resp. 14 muntliga nykterhetsvårdsärenden visar exempelvis att genomsnittstiderna per ärende förhåller sig som ungefär 3 : 1 för kanslipersonalen, som 1 : 2,5 för föredraganden och som 1 : 1,7 för den beslutande, medan totaltiderna skiljer sig mindre i dessa två grupper än i åtskilliga andra.

Ojämnheter i handläggningen måste i stort sett betraktas som nackdelar ur rätts-säkerhetssynpunkt, i det ärenden inte behandlas helt lika på olika orter. Ehuru frågan sålunda är av väsentlig vikt, har utredningen endast på detta sätt velat i korthet beröra densamma. Med hänsyn till dess komplicerade natur kan inga generella rekommendationer anses befogade utöver ett påpekande av vikten att dessa förhållanden vinner tillbörligt beaktande vid uppgörande av arbetsprogram eller urval av befattningshavare.

Mot bakgrunden av de påvisade ojämnheterna, som nästan alla bottnar i den »mänskliga faktorn» i en eller annan form, är det med tillfredsställelse utredningen konstaterar att de otvetydiga sakliga skillnaderna från ärende till ärende synes spela den väsentligare rollen. Av tabell 2 framgår nämligen som ett resultat av den ovannämnda variansanalytiska bearbetningen av materialet, att den större procentandelen av tidsvariationen, i vart fall beträffande den beslutande och den föredragande tjänstemannen, enbart härrör från skillnader i ärendenas beskaffenhet. I detta avseende visar sålunda siffermaterialet, att handläggningen av ärenden rörande administrativa frihetsberövanden i dagens samhälle präglas av en betydande individualisering.

Det bör understrykas, att värdena i tabell 2 endast tillåter en ungefärlig bedömning av förhållandena. De olikstora och delvis mycket små undergrupperna i materialet är nämligen utsatta för betydande störningar av slumpvariationer, särskilt i den fjärde raden, vars värden satts inom parentes. Den mest rättvisande bilden får man av första raden (muntliga nykterhetsvårdsärenden), där varje tjänstemans prestation bedömts på grundval av minst 5 och i genomsnitt 8 ärenden. Man har emellertid anledning att vänta att man ur ett större material skulle kunna extrahera ännu något högre andelar av rent »saklig» varians.

Tabell 2. Den andel av tidsvariationerna, som uteslutande beror av ärendenas skiftande beskaffenhet. (Inomvariens i procent av totalvariens)

Ärenden angående	Kansli- personal %	Föredragande %	Beslutande %	Totalt %
<i>Nykterhetsvård</i>				
Muntlig handläggning.....	48	40	55	56
Skriftlig handläggning.....	19	54	42	49
<i>Skyddsuppfostran</i>				
Muntlig handläggning.....	39	71	55	50
Skriftlig handläggning.....	(37)	(65)	(51)	(27)
Genomsnittsvärde	35	55	51	52

BILAGA 2

Län	Beräknad arbetskraftsökning			B 1	A 26	A 24	A 23	A 21
	Före- dragande	Ord- förande	Summa					
Ö.Ä.	1,08	0,83	1,91	1				1
Stockholms ...	0,53	0,34	0,87	1			(—1)	1
Uppsala	0,14	0,12	0,26					
Södermanlands	0,22	0,18	0,40					1
Östergötlands..	0,47	0,34	0,81			1		
Jönköpings....	0,26	0,18	0,44				1	
Kronobergs ...	0,06	0,06	0,12					
Kalmar	0,34	0,23	0,57			1		
Gotlands	0,03	0,03	0,06					
Blekinge	0,27	0,20	0,47				1	
Kristianstads..	0,25	0,25	0,50				1	
Malmöhus.....	1,18	1,11	2,29	1				1
Hallands.....	0,21	0,17	0,38					1
Göteborgs och Bohus	1,19	1,17	2,36	1				1
Älvsborgs	0,68	0,54	1,22			1		
Skaraborgs ...	0,28	0,24	0,52			1		
Värmlands ...	0,43	0,34	0,77				1	
Örebro	0,45	0,32	0,77			1		
Västmanlands .	0,33	0,18	0,51				1	
Kopparbergs ..	0,15	0,17	0,32					1
Gävleborgs ...	0,78	0,52	1,30		1	(—1)	1	
Västernorrlands	0,50	0,31	0,81			1		
Jämtlands	0,16	0,13	0,29					1
Västerbottens .	0,01	0,11	0,12					
Norrbottnens ...	0,54	0,11	0,65			1		
				4	1	6	5	8

No.	Name	1910		Total	Remarks
		Jan	Feb		
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Statens offentliga utredningar 1960

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom Klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Ekonomiska departementet
 1957 års skolredering. 2. Individuella differens- och skoldifferensering. [13] 3. Klassläroplanens utvärdering. [14] 4. Skolekonomi och modersmål. [15]

Landbruksdepartementet
 Högre utbildning, forskning och försök på jämnt kött område [16]
 Genomsnittspriserna i Sverige [17]
 Forskning och högre utbildning på skogsbruksområdet [18]

Handelsdepartementet
 Översyn av lagen om försäkringsförsäkring. [19]

Juriska departementet
 Rättshandlingar. III
 Om ekonomiska vilkoren för en livsförädlingsakt
 Rättshandlingar i mentalsjukvården. [20]
 Grävningen. [21]

Utrikesdepartementet
 Statistiska årsberättelser. [22]

Justitiedepartementet
 Förslag till lag om [23]
 Rättshandlingar vid administrativa frihetsberövanden. [24]

Elektriska departementet

Färddepartementet
 Kvalitetskontrollens högsta ledning. [25]

Socialdepartementet

Kommunikationsdepartementet

Finndepartementet
 Fastfästelsebeskrivningen. [26]
 Studiekostnader vid beskäftningen. [27]
 Redogörelse för och sammanfattning av [28]
 Preliminär nationalbudget för år 1960. [29]
 Bankkredit och kreditförteckning. [30]
 Reviderad nationalbudget för år 1960. [31]

Statens offentliga utredningar 1960

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Förslag till namnlag. [5]
Rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden. [19]

Utrikesdepartementet

Försvarsdepartementet

Krigsmaktens högsta ledning. [12]

Socialdepartementet

Kommunikationsdepartementet

Finansdepartementet

Fastighetsbeskattningen. [4]
Studiekostnader vid beskattningen. [6]
Redogöraransvaret och anmärkningsprocessen. [7]
Preliminär nationalbudget för år 1960. [8]
Banklikviditet och kreditprioritering. [16]
Reviderad nationalbudget för år 1960. [18]

Ecklesiastikdepartementet

1957 års skolberedning. 2. Individuella differens och skoldifferentiering. [13] 3. Kursplaneundersökningar i matematik och modersmålet. [15]

Jordbruksdepartementet

Högre utbildning, forskning och försök på landbruksområdet. [2]
Grusexploateringen i Sverige. [3]
Forskning och högre utbildning på skogsbruksområdet. [17]

Handelsdepartementet

Översyn av lagen om försäkringsrörelse. [11]

Inrikesdepartementet

Folktandvården. [1]
De ekonomiska villkoren för en huvudmannareform inom mentalsjukvården. [9]
CP-vården. [14]

Civildepartementet

Statstjänstemäns förhandlingsrätt. [10]